MONIKA PŁUCIENNIK

POLSKA TERMINOLOGIA ARCHIWALNA W ŹRÓDŁACH PRAWA

ARCHIWA PAŃSTWOWE
NACZELNA DYREKCJA ARCHIWÓW PAŃSTWOWYCH

POLSKA TERMINOLOGIA ARCHIWALNA W ŹRÓDŁACH PRAWA

MONIKA PŁUCIENNIK

POLSKA TERMINOLOGIA ARCHIWALNA W ŹRÓDŁACH PRAWA

ARCHIWA PAŃSTWOWE
NACZELNA DYREKCJA ARCHIWÓW PAŃSTWOWYCH

CIP – Biblioteka Narodowa
Płuciennik, Monika
Polska terminologia archiwalna w źródłach prawa /
Monika Płuciennik. – Warszawa : Naczelna Dyrekcja
Archiwów Państwowych, copyright 2020

Recenzent naukowy
dr hab. Waldemar Chorążyczewski

Redaktor prowadzący
Grzegorz Mędykowski

Redakcja i korekta
Izabella Rdzanek

Skład, łamanie i opracowanie graficzne
Anter-Poligrafia Andrzej Leśkiewicz

Druk i oprawa
Archiwum Państwowe w Przemyślu

© Copyright by Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 2020

ISBN
978-83-65681-79-9 (miękka oprawa)
978-83-65681-80-5 (PDF)
978-83-65681-81-2 (Mobi)
978-83-65681-82-9 (ePub)

ARCHIWA PAŃSTWOWE
NACZELNA DYREKCJA ARCHIWÓW PAŃSTWOWYCH

Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych
ul. Rakowiecka 2D
02-517 Warszawa
www.archiwa.gov.pl

Spis treści

Wstęp 7
Wykaz skrótów 17

CZĘŚĆ I.
POLSKA TERMINOLOGIA ARCHIWALNA W KONTEKŚCIE HISTORYCZNYM

Rozdział 1. Początki kształtowania się polskojęzycznego słownictwa archiwalnego 21
1. Początki polskiej terminologii archiwalnej 21
2. Kształtowanie się polskiego słownictwa archiwalnego w okresie powojennym 28
3. Pierwszy *Polski słownik archiwalny* 31
4. *Polski słownik archiwalny* z roku 1974 36
Rozdział 2. Kolejne etapy rozwoju polskiej terminologii archiwalnej 45
1. Drugi okres rozwoju polskiej terminologii archiwalnej 45
2. Trzeci okres rozwoju polskiej terminologii archiwalnej 53
Rozdział 3. Polska terminologia archiwalna na tle międzynarodowego słownictwa archiwalnego . . . 61
1. Obcojęzyczne słownictwo archiwalne 61
2. Wielojęzyczna terminologia archiwalna 63
3. Percepcja międzynarodowej terminologii archiwalnej w archiwistyce polskiej 68

CZĘŚĆ II.
PRAWNE I METODYCZNE ŹRÓDŁA TERMINOLOGII ARCHIWALNEJ

Rozdział 4. Prawne źródła terminologii archiwalnej 85
1. Dekret o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami 86
2. Dekret o archiwach państwowych 91
Rozdział 5. Terminologia archiwalna w ustawie o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach . . . 109
1. Geneza ustawy archiwalnej 109
2. Analiza terminologiczna ustawy archiwalnej 111
3. Słownictwo archiwalne w aktach prawnych powiązanych z ustawą archiwalną 160
Rozdział 6. Terminologia archiwalna w wybranych źródłach prawa powszechnego 189
Rozdział 7. Analiza terminologii wybranych przepisów metodycznych archiwistyki 197

CZĘŚĆ III.
PROCES TERMINOLOGICZNY ARCHIWISTYKI

Rozdział 8. Działalność terminologiczna w archiwistyce 207
1. Przedmiot – pojęcie – termin – definicja 208

2. Działalność terminologiczna . . . 211
3. Język archiwistyki . . . 213
4. Źródła pojęć i terminów archiwalnych . . . 216
Rozdział 9. Terminologiczna działalność systemowa . . . 227
1. Działalność systemowa w archiwistyce . . . 227
2. Etapy procesu terminologicznego . . . 230
Rozdział 10. Terminografia archiwistyki . . . 251
Zakończenie . . . 259

ANEKSY

Aneks 1. Nowelizacje ustawy archiwalnej . . . 263
Aneks 2. Akty wykonawcze ustawy archiwalnej (1984–2017) . . . 266
Aneks 3. Zarządzenia realizujące delegacje ustawowe, wynikające z ustawy archiwalnej (1995–2007) . . . 271
Aneks 4. Akty prawne z wykazem terminów i definicji (1919–2015) . . . 273

Bibliografia . . . 307

Spis wykresów . . . 342

Wstęp

Język, a zwłaszcza jego słownictwo, niesie w sobie określony obraz świata, rejestrując jednocześnie strukturę myślenia i dotychczasowe doświadczenia zbiorowości ludzkiej. Początków słownictwa fachowego należy szukać co najmniej od momentu, gdy ewolucja poznawczej działalności człowieka doprowadziła do wykształcenia się wyspecjalizowanych form poznania. Wtedy to zaczęła rozwijać się nauka i technika, a wraz z nimi rodziła się coraz większa liczba nowych idei. Wzrost myślenia naukowego w ogólnym schemacie różnych form świadomości społecznej spowodował rozbicie językowego obrazu świata na potoczny i naukowy, w którym język nauki stale nadbudowuje się nad językiem potocznym, nie uwalniając się całkowicie od jego struktury, zachowanej na poziomie myślenia potocznego. Różnica między słownictwem ogólnym a terminologią nauki będzie więc istnieć zawsze, gdyż wraz z pogłębianiem się wiedzy społeczeństwa następuje dalsza specjalizacja nauki i powstawanie nowych idei, pojęć i terminów.

Wysoki status poznawczy nauka zawdzięcza metodom, jakie stosuje oraz językowi, którym się posługuje. Zharmonizowane słownictwo specjalistyczne stanowi podstawę uporządkowania wiedzy w każdej dziedzinie, a znaczenie terminologii jako instrumentu optymalizującego aparat pojęciowy nauki stale rośnie. Także w archiwistyce jest to jeden z ważniejszych problemów, będący przedmiotem bezustannych zainteresowań archiwistów. Zarówno w zakresie teorii archiwalnej, jak i działalności podstawowej archiwów wymagana jest bowiem znajomość pewnej liczby pojęć i odpowiadających im terminów, koniecznych do prawidłowego rozwoju nauki i wiedzy praktycznej. Precyzyjna terminologia jest podstawą formułowania praw i teorii naukowych, jest także niezbędna dla magazynowania i przetwarzania informacji naukowych oraz budowy specjalistycznych systemów informacyjnych.

Terminologia stanowi ogół terminów i słownictwa używanego w danej dziedzinie wiedzy, zwłaszcza nauki lub techniki[1]. Nadrzędnym jej celem jest usprawnienie procesów komunikowania się osób wypowiadających się na tematy wchodzące w zakres dziedzin, w których są specjalistami, a także dostosowywanie języka nauki do potrzeb i wymagań globalnej informacji i komunikacji. Uporządkowane specjalistyczne słownictwo stanowi również płaszczyznę niezbędną

[1] *Słownik* języ*ka polskiego*, spj.pwn.pl (dostęp 10.04.2018 r.)

do podjęcia komunikacji, transferu wiedzy i techniki z innymi dziedzinami. Współcześnie używana terminologia archiwalna współistnieje bezustannie ze słownictwem zawodowym, jakim posługują się historycy, prawnicy, informatycy, muzealnicy, bibliotekarze, pracownicy informacji, konserwatorzy, ekonomiści itp., czyli wszyscy, którzy utrzymują związki z pracą archiwów. Współpraca ta powoduje, że terminologia archiwalna rozszerza się, a niejednokrotnie wprost czerpie z dorobku dyscyplin pokrewnych, pozostawiając niejednokrotnie własne słownictwo na uboczu. Ciągła praca nad terminologią archiwalną jest więc warunkiem prowadzenia komunikatywnego dyskursu naukowego wewnątrzarchiwalnego oraz prawidłowego współistnienia archiwistyki z innymi dziedzinami i równomiernego z nimi rozwoju.

Wpływ na kształtowanie terminologii naukowej ma wiele czynników, które jednocześnie determinują rozwój nauki. Należą do nich rozmaite motywy psychologiczne, jak i czynniki społeczne, w tym potrzeby praktyczne i zapotrzebowania ekonomiczne społeczeństwa oraz interesy warstw i grup społecznych, a także wymagania techniki, prądy kulturowe, filozoficzne i religijne oraz poglądy społeczności naukowej. Również procesy historyczne i uwarunkowania językowe determinują funkcjonowanie słownictwa nauki. Widać to wyraźnie na przykładzie burzliwych dziejów nauki polskiej.

Pierwszy etap kształtowania się języków specjalistycznych w Polsce nastąpił w okresie staropolskim. Był to czas dominacji łaciny, obecnej w różnych sferach działalności, w tym w nauce, polityce, kościele, a także okres obecności języka niemieckiego w organizacji życia miejskiego i technice[2]. Znaczącą rolę w terminologii pełniły wówczas obcojęzyczne zapożyczenia, występujące równolegle z leksyką polską.

Utrata państwowości pod koniec XVIII w. oraz antypolska polityka zaborców doprowadziły do ograniczenia możliwości rozwoju polskich języków specjalistycznych. I nastąpiło to w czasie, na który w Europie przypadał początek kształtowania się archiwistyki jako nauki. Już na wstępie więc polska terminologia archiwalna napotykała na poważne trudności w równoległym jej rozwoju z terminologiami obcymi.

Odzyskanie przez Polskę niepodległości w 1918 r. zakończyło 123-letni okres walki w obronie kultury i nauki języka polskiego i otworzyło przed polską nauką nowe możliwości. Także środowisko archiwistów przystąpiło do prac nad terminologią archiwistyki. Główną areną roztrząsań terminologicznych stało się czasopismo „Archeion", w którym publikowali m.in. Kazimierz Konarski[3], Józef

---

[2] A. Topulos, *Problemy terminologii naukowej i technicznej*, Warszawa 1979, s. 5.

[3] K. Konarski, *Z zagadnień nowożytnej archiwistyki polskiej*, „Archeion", t. 1, 1927, s. 106–124; idem, *Nowożytna archiwistyka polska i jej zadania*, dodatek do czasopisma „Archeion", t. 5 i 6, 1929, Warszawa 1929; idem, *Terminologia archiwalna i jej problemy*, „Archeion", t. 18, 1948, s. 71–86; idem, ibid., *Podstawowe zasady archiwistyki*, t. 19–20, 1951, s. 19–104; idem, ibid., *Z zagadnień nowożytnej archiwistyki polskiej*, t. 1, 1927, s. 106–124; *Pamiętnik IV Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich, w Poznaniu*, t. 2, *Protokoły*, Lwów 1927.

Siemieński[4] i Ryszard Przelaskowski[5]. Prowadzone przez nich dyskusje wyznaczyły podstawowy kierunek działań w zakresie terminologii archiwistyki, jednak brak ugruntowania polskiej teorii archiwalnej uniemożliwiał w tamtym czasie precyzyjne ustalenie pojęć archiwalnych i podjęcie prac terminograficznych.

Dogodne warunki do podjęcia procesu terminologicznego archiwistyki nastąpiły po II wojnie światowej i zaowocowały wydaniem dwóch polskich słowników archiwalnych w 1952 i 1974 r.[6] Stanowiło to duży krok w zakresie teorii archiwalnej, nie wyczerpało jednak potrzeb środowiska. Głównie dlatego, że wydanie obu *s*łowników zbiegło się ze znacznymi zmianami w archiwistyce, spowodowanymi rozwojem informacji naukowej, informatyki i cybernetyki oraz nauki o organizacji i zarządzaniu. Do archiwistyki zaczęły przenikać nowe pojęcia, zaczerpnięte z tych dziedzin, wymagające przyjęcia i opracowania.

W kolejnych latach środowisko archiwalne podejmowało liczne próby ścisłego ustalenia terminologii, a przede wszystkim jej skodyfikowania. Nie przyniosły one spodziewanych rezultatów. Terminy archiwalne często rozpatrywane były wybiórczo na łamach literatury przedmiotu i w kolejnych wydawnictwach o charakterze podręcznikowym, a dotarcie do rozproszonych źródeł nastręczało coraz więcej trudności. Dysonans terminologiczny spotęgowany został również przez wejście w życie ustawy archiwalnej w 1984 r. i nowe zdefiniowanie w niej wielu pojęć archiwalnych, odmienne od dotychczas stosowanego w nauce.

W latach 90. XX w. problemy terminologii pogłębiły się. W polskojęzycznym słownictwie archiwalnym, w wyniku przeobrażeń systemu politycznego, gospodarczego i społecznego, zaszły wyraźne zmiany. Uwidoczniły się one również w informatyzacji pracy archiwalnej, przybierającej coraz szybsze tempo w skali światowej i krajowej, a znajdującej najbardziej spektakularny wyraz w wykorzystaniu sieci komputerowych (w tym Internetu) w procesach informacji i komunikacji naukowej, a także wzrastającym dążeniu do osiągnięcia kompatybilności narzędzi pracy archiwalnej z analogicznymi narzędziami używanymi w krajach najbardziej rozwiniętych. Archiwistyka w coraz większym stopniu czerpała z dorobku nowych dziedzin, przeszczepiając na grunt własnej terminologii coraz więcej zapożyczeń obcojęzycznych, a jednocześnie pozostawiając własny język na uboczu.

Terminologia archiwistyki podlega więc oddziaływaniu różnorodnych czynników, z których największy wpływ w ostatnich latach ma mechanizacja

---

4 J. Siemieński., *Roztrząsania terminologiczne*, „Archeion", t. 3, 1928, s. 12–22; idem, ibid. *Roztrząsania terminologiczne. II. Wykazy*, t. 4, 1928, s. 45–53; idem, ibid, *Roztrząsania terminologiczne. III. Skorowidze*, t. 5, 1929, s. 59–64; idem, *Przewodnik po archiwach polskich*, I. *Archiwa dawnej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1933; idem, *Stan i sprawa archiwów polskich*, „Nauka Polska, i jej potrzeby, organizacja i rozwój", t. 10, 1929, s. 499–517.

5 R. Przelaskowski, *Program prac wewnętrznych w archiwach nowożytnych*, Warszawa 1935.

6 *Polski s*łownik *archiwalny,* oprac. A. Bachulski, K. Konarski, A. Wolff, Warszawa 1952; *Polski s*łownik *archiwalny*, red. W. Maciejewska, oprac. T. Grygier, W. Maciejewska, J. Płocha, I. Sułkowska-Kurasiowa, M. Tarakanowska, M. Wąsowicz, W. Zyśko, Warszawa 1974.

i automatyzacja. Nie stanowi przy tym izolowanego systemu, lecz wchodzi w różnorodne relacje i zazębia się z systemami terminologicznymi innych dziedzin, m.in. nauk, których pole badawcze i obszar zainteresowań są zbliżone do archiwistyki. Podstawową cechą terminologii jest również to, że nieustannie ewoluuje i wzbogaca się o słownictwo związane z nowymi ideami powstającymi w nauce. Można więc powiedzieć, że terminologia jest odzwierciedleniem nauki, której dotyczy.

Praca nad polską terminologią archiwalną, zapoczątkowana wydaniem słowników wymaga stałej kontynuacji. Jest to warunek niezbędny do rozwoju archiwistyki, także jako nauki. Od ukazania się ostatniego słownika archiwalnego minęło ponad 40 lat. Nie dysponujemy więc słownikiem terminologicznym, który zawierałby aktualne, usystematyzowane i kompletne słownictwo z zakresu współczesnej dziedziny archiwalnej. Jest to wielokrotnie podkreślane we współczesnej literaturze fachowej i niezmiernie widoczne na tle szybkiego i intensywnego rozwoju terminologii nauk pokrewnych – informacji naukowej, informatyki, bibliotekoznawstwa itp. Obecna potrzeba w przededniu nowej ustawy archiwalnej[7] oraz w chwili kierowania archiwistyki w nowe rejony dokumentacji elektronicznej jeszcze bardziej tę potrzebę podkreśla.

Zmieniającą się w czasie i przestrzeni terminologię nauki można badać na podstawie źródeł terminologii. W zasadzie za źródła terminologii danej dziedziny można uznać wszelkie źródła informacji o tej dziedzinie, w tym dokumenty, osoby lub instytucje. Nastręcza to jednak wiele problemów metodycznych. Podejmując systematyczne badania słownictwa, przyjęto w tym przypadku, że podstawę źródłową terminologii stanowić będą przepisy polskiego prawa archiwalnego. Zatem zasadnicza część problematyki, a tym samym ramy podjętego tematu, odnosić się będą do aktów prawa funkcjonujących w Państwie Polskim od początku prawodawstwa polskiego w dwudziestoleciu międzywojennym. Końcową cezurą pracy jest pierwszy kwartał 2018 r.

Kwestie wyodrębnienia prawa archiwalnego z całej dziedziny prawa podjął w 2007 r. m.in. Władysław Pęksa[8] ukazując je zarówno *sensu stricto* – jako materię objętą ustawą o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach wraz z przepisami wykonawczymi i związkowymi, jak i *sensu largo* – dodając rozmaite dodatkowe materie zagadnień. Te drugie zostały omówione jedynie na przykładach, odnoszących się głównie do prawa obecnie obowiązującego. Ich pełne opracowanie, również w ciągu ostatniego stulecia, stanowi jeden z waż-

---

7 10 kwietnia zakończył prace zespół powołany zarządzeniem Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 31 października 2017 r. w sprawie powołania zespołu do opracowania projektu założeń nowej ustawy o zasobie archiwalnym i archiwach, pismo ZND-I.025.1.2017 z 24 kwietnia 2018 r. i ukazał się *Projekt założeń do projektu ustawy „Prawo o archiwach" (10.04.2018)*.

8 W. Pęksa, *Prawo archiwalne – wprowadzenie do zagadnienia*, [w:] *Prawo archiwalne. Stan aktualny i perspektywy zmian. Materiały z międzynarodowej konferencji Toruń 20–21 kwietnia 2007 r.*, red. H. Robótka, s. 17–26.

niejszych postulatów badawczych wynikających z mojej pracy, które warto podjąć w przyszłości.

Niniejsza dysertacja została podzielona na trzy merytoryczne części, poprzedzone wstępem i wzbogacone wykresami. Pierwsza część pracy, zatytułowana *Polska terminologia archiwalna w kontekście historycznym*, stanowi wprowadzenie do problematyki. Przedstawiono w niej rozwój polskojęzycznego słownictwa archiwistyki oraz badania terminologiczne podejmowane przez polskich archiwistów w ostatnim stuleciu. W kolejnej części, zatytułowanej *Prawne i metodyczne źródła terminologii archiwalnej*, omówiono terminy archiwalne występujące w przepisach prawa, a także ich zakresy znaczeniowe i funkcjonowanie. Cześć trzecia, *Proces terminologiczny archiwistyki*, skupia się na etapach pracy terminologicznej i terminograficznej archiwistyki. Do pracy dodano aneks, który zawiera spis wszystkich omawianych w pracy terminów archiwalnych, pochodzących z aktów prawa archiwalnego wraz z odnośnikami do ich źródeł oraz definicjami legalnymi w nich występującymi. Spis ten ma charakter porządkujący, jest również dowodem istnienia umieszczonych tam terminów w polskim prawie. Może stać się również bazą dla opracowania nowego słownika archiwistyki.

Badania terminologii archiwalnej oparto na, nakreślonej przez prof. Bohdana Ryszewskiego, metodzie analizy systemowej[9]. Pozwala ona na całościowe ujęcie przedmiotu zainteresowań, w tym płaszczyzn badawczych innych dyscyplin naukowych, uwzględniające jednocześnie zagadnienia struktury wewnętrznej elementów występujących w systemie, ich formę i funkcjonowanie oraz relacje między poszczególnymi elementami, a także efektywności systemu i wpływu otoczenia na system i systemu na otoczenie oraz związków funkcjonujących między systemami różnego rzędu. W odniesieniu do badania terminologii archiwalnej można przyjąć definicję określającą system jako „zbiór elementów powiązanych w taki sposób, że tworzą one pewną nową całość wyróżniającą się w otoczeniu”[10]. Analiza systemowa podzielona została na etapy, obejmujące: badanie wstępne i ustalenie zakresu analizy, opis i analizę, interpretację wyników i opracowanie modelu oraz ocenę wyników przez porównanie z rzeczywistością. W przypadku tematu pracy zasadnym było zastosowanie analizy zmiennych historycznie znaczeń terminów i kształtowania się pojęć. Uzupełniono ją o znajomość obecnych realiów archiwalnych. Zatem praktyka stanowi tu element pozwalający na zweryfikowanie wyników analizy teoretycznej i ma dla tych weryfikacji znaczenie podstawowe. Podstawą niniejszej dysertacji są przede wszystkim źródła i opracowania (literatura) wybrane do bibliografii.

---

9 B. Ryszewski, *Problemy i metody badawcze archiwistyki*, Toruń 1985, s. 73–82; H. Robótka, *Wprowadzenie do archiwistyki*, Toruń 2002, s. 58–62.

10 W. Piotrowski, *Organizacje i zarządzanie – kierunki, koncepcje, punkty widzenia*, [w:] *Zarządzanie. Teoria i praktyka*, red. W. K. Koźmiński, W. Piotrowski, Warszawa 2004, s. 693.

Kwerendą źródłową objęto m.in. Archiwum Zakładowe Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, a także zasoby Archiwum Akt Nowych, Archiwum Państwowego w Gdańsku i Archiwum prywatnego Stanisława Flisa, przemianowanego ostatnio na Fundację im. Stanisława Flisa „Archiwa Pomorskie".

Wśród źródeł pracy należy wymienić w pierwszej kolejności akty prawa polskiego, w tym Konstytucję Rzeczpospolitej Polskiej, historyczne i obowiązujące dekrety i ustawy, a także zarządzenia, rozporządzenia, uchwały i wyroki polskich sądów, konwencje, rekomendacje i umowy międzynarodowe oraz decyzje, zarządzenia i wytyczne Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych. Rozważania terminologiczne oparto przede wszystkim na treści dwóch dekretów archiwalnych z 1919 i 1951 r. oraz ustawie o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach z 1983 r. i ich aktach zmieniających i wykonawczych[11]. Podstawę pracy stanowią również przepisy prawa archiwalnego oraz innych dziedzin wpływających na archiwistykę, opublikowane w wydawnictwach źródłowych[12].

Jako źródła terminologii wykorzystano polskie słowniki archiwalne z lat 1951 i 1974. Materii do porównań dostarczyły słowniki obcojęzyczne, w tym niemieckie[13] i rosyjskie[14] oraz wielojęzyczne, m.in. słownik elsevierowski[15] i *Dictionary of Archival Terminology*, pod redakcją Petera Walne[16].

---

[11] Ich baza *Internetowy System Aktów Prawnych* – ISAP jest publikowana na stronie internetowej Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/home.xsp (dostęp: 10.04.2018 r.) i zawiera opisy bibliograficzne oraz teksty aktów prawnych opublikowanych w wydawnictwach urzędowych: „Dzienniku Ustaw" oraz „Monitorze Polskim", wydawanych przez Prezesa Rady Ministrów.

[12] *Zbiór przepisów archiwalnych. Stan na dzień 30 czerwca 1961 r.,* oprac. M. Bielińska, A. Ptaśnikowa, Warszawa 1962; S. Sierpowski, D. Matelski, *Dzieje archiwistyki polskiej, wybór źródeł*, Poznań 1988; eidem, *Dzieje archiwistyki polskiej. Wybór źródeł*, t. 2, Poznań 1993; *Archiwa. Przepisy prawne. Stan prawny na dzień 30 czerwca 1997 r.,* oprac. J. Góral, Toruń 1997; *Zbiór przepisów archiwalnych wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w latach 1952–2000,* wybór i oprac. M. Tarakanowska, E. Rosowska, Warszawa 2001; *Archiwa. Przepisy metodyczne (2000–2007)*, oprac. R. Galuba, Poznań 2007; *Archiwa. Przepisy prawne (2000–2007)*, oprac. R. Galuba, Poznań 2007.

[13] A. Menne-Haritz, *Schlüsselbegriffe der Archivterminologie*, Veröffentlichung Nr. 20 der Archivschule Marburg, Marburg 1999.

[14] N. Gorbaczewski, *Słowar drewniawo aktowawo jazyka siewierozapadnawo kraja i Carstwa Polskawo*, Wilno 1874; *Krótki słownik terminologii archiwalnej*, Moskwa 1968; *Słowar' Sowriemiennoj archiwnoj tierminołogii socyalisticzeskich stran*, Moskwa 1977; *Słowar' Sowriemiennoj archiwnoj tierminołogii socyalisticzeskich stran,* Moskwa 1978; *Słowar' Sowriemiennoj archiwnoj tierminołogii socyalisticzeskich stran*, t. 1, Moskwa 1982.

[15] *Elsevier's Lexicon of Archive Terminology: French, English, German, Spanish, Italian, Dutch, compilated and arranged on a systematic basis by a committee of the International Council on Archives*, Amsterdam – London – New York 1964.

[16] *Dictionary of Archival Terminology. English and french with equivalents in Dutch, German, Italian, Russian und Spanish*, München–New York–London–Paris 1984; *Dictionary of Archival Terminology. English and french with equivalents in Dutch, German, Italian, Russian und Spanish*, ed. P. Walne, 2nd rev. ed. ICA handbooks series, vol. 7, München 1988; *Dictionary of Archival Terminology, DAT III: Draft. English, German, French and Russian lists*. 28. November 2004, https://internet.archivschule.uni - marburg.de/datiii/index.html (dostęp: 04.07.2016 r.)

Z racji specyficznej tematyki, pozostającej momentami na styku dwóch nauk, archiwistyki i terminologii, większość pozycji literatury archiwalnej można zaliczyć zarówno do opracowań (w znaczeniu ogólnym), jak i do źródeł, stanowią bowiem jednocześnie podstawę badania recepcji pojęć archiwalnych i odpowiadających im terminów w języku nauki. Podstawą pracy są również liczne artykuły o charakterze monograficznym, poświęcone podstawowym pojęciom archiwalnym i ich kształtowaniu, a także artykuły problemowe i przyczynkowe, których autorzy odnosili się do wybranych pojęć archiwalnych, omawiając związane z ich zakresem problemy metodyczne. Do najważniejszych z nich należą prace Józefa Siemieńskiego[17], Stanisława Ptaszyckiego[18], Kazimierza Konarskiego[19], Bohdana Ryszewskiego[20], a także artykuły Ireny Radke[21] i Teresy Zielińskiej[22], Roberta Górskiego[23] i in.

Wykorzystaną literaturę przedmiotu można podzielić na trzy grupy. Pierwszą z nich stanowią prace dotyczące terminologii. Należy tu wyróżnić opracowania o charakterze monograficznym, które pozwoliły na przedstawienie rzadko dotąd podejmowanego zagadnienia procesu terminologicznego. Wykorzystano zarówno prace prekursora terminologii w Polsce – Mariana Mazura[24], jak i m.in. takich autorów jak: Witold Nowicki[25], Stanisław Gajda[26], Helmut Felber[27] i Gerhard Budin[28], Franciszek Grucza i Zofia Kozłowska[29], Jerzy Lukszyn[30] i Wanda Zmarzer[31], Jacek Tomaszczyk[32]. Dotąd archiwistyka praktycznie nie czerpała z ustaleń terminologii, gdyż w momencie opracowywania polskich

---

17 J. Siemieński., *Roztrząsania terminologiczne*, „Archeion", t. 3, 1928, s. 12–22; idem, ibid. *Roztrząsania terminologiczne.* II. *Wykazy*, t. 4, 1928, s. 45–53; idem, ibid., *Roztrząsania terminologiczne*. III. *Skorowidze*, t. 5, 1929, s. 59–64.

18 S. Ptaszycki, *Archiwum – Archeion. Uwagi etymologiczno-historyczne*, „Archeion", t. 3, 1928, s. 1–11.

19 K. Konarski, *Terminologia archiwalna i jej problemy*, „Archeion", t. 18, 1948, s. 71–86, idem, ibid. *Podjęcie prac nad nową edycją „Polskiego* słownika *archiwalnego"*, t. 34, 1961, s. 189–190.

20 B. Ryszewski, *O niektórych podstawowych pojęciach archiwalnych (kancelaria, registratura, zespół archiwalny, archiwum)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu", Nauki Humanistyczno-Społeczne, z. XXXV, Historia V, Toruń 1969.

21 I. Radtke*, Pojęcie zespołu w praktyce archiwalnej. (Granice współczesnych zespołów akt)*, „Archeion", t. 56, 1971, s. 89–109.

22 T. Zielińska, *Archiwalia prywatne. (Pojęcie, zakres gromadzenia, metody opracowania)*, „Archeion", t. 56, 1971, s. 71–78.

23 R. Górski, *Archiwa osobiste. Problemy gromadzenia, opracowania i udostępniania*, „Problemy Archiwistyki", t. 2(2), 2009, s. 22–30, https://archiwa.gov.pl/images/docs/problemy/Problemy2_5.pdf (dostęp: 01.03.2018 r.)

24 M. Mazur, *Terminologia techniczna*, Warszawa 1961.

25 W. Nowicki, *Podstawy terminologii*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1986.

26 S. Gajda, *Wprowadzenie do teorii terminu*, Opole 1990.

27 H. Felber, *Terminology manual*, Paris 1984.

28 H. Felber, G. Budin, *Teoria i praktyka terminologii*, tł. C. Schatte, Warszawa 1993.

29 *Języki specjalistyczne*, red. F. Grucza, Z. Kozłowska, Warszawa 1994.

30 J. Lukszyn, *Języki specjalistyczne. Słownik terminologii przedmiotowej*, Warszawa 2005.

31 J. Lukszyn, W. Zmarzer, *Teoretyczne podstawy terminologii*, Warszawa 2001.

32 J. Tomaszczyk, *Strategie terminologiczne*, „Zagadnienia Informacji Naukowej", 2008, s. 3–12; idem, *Model systemu informacji terminologicznej*, Katowice 2014.

słowników archiwalnych dopiero się rodziła. Później jednak nie była dostrzegana przez badaczy archiwistyki[33].

Drugą grupę literatury stanowią artykuły naukowe i pozycje książkowe poświęcone problematyce archiwalnej. Zostały wykorzystane głównie w części pierwszej, ale stanowią również punkt odniesienia do rozważań prowadzonych w dalszych częściach pracy. Należą do nich podręczniki do nauczania archiwistyki Kazimierza Konarskiego[34], Czesława Biernata[35], Haliny Robótki, Bohdana Ryszewskiego i Andrzeja Tomczaka[36]; *Wprowadzenie do archiwistyki* Haliny Robótki[37] oraz opracowanie podręcznikowe Waldemara Chorążyczewskiego dostępne są w Internecie[38]. Terminologia archiwalna należy do problematyki teorii archiwalnej, w pracy oparto się więc na rozważaniach większości teoretyków archiwistyki, w tym Bohdana Ryszewskiego[39], Waldemara Chorążyczewskiego[40], a także Andrzeja Tomczaka[41], Kazimierza Arłamowskiego[42], Tadeusza Grygiera[43] i Ryszarda Przelaskowskiego[44] oraz innych.

Interesujące z przyjętego punktu widzenia są również prace dotyczące prawa archiwalnego. Na szczególną uwagę zasługuje wydany niedawno komentarz do ustawy archiwalnej autorstwa Marka Konstankiewicza i Adriana Niewęgłowskiego[45] oraz prace poświęcone rozwojowi prawa archiwalnego i archiwów,

---

33 Wyjątek stanowi artykuł A. Kuleckiej: *Pojęcia w strukturze teorii archiwalnej*, [w:] *Toruńskie konfrontacje archiwalne*, t. II, *Teoria archiwalna wczoraj – dziś – jutro*, red. W. Chorążyczewski, A. Rosa, Toruń 2011, s.181–201.

34 K. Konarski, *Nowożytna archiwistyka…*

35 Cz. Biernat, *Problemy archiwistyki współczesnej*, Warszawa 1977.

36 B. Ryszewski, H. Robótka, A. Tomczak, *Archiwistyka,* Warszawa 1989.

37 H. Robótka, *Wprowadzenie…*

38 W. Chorążyczewski, *Archiwistyka dla początkujących (wersja 1)*, Toruń 2014, https://repozytorium.umk.pl/bitstream/handle/item/2191/Archiwistyka_dla_poczatkujacych_wersja_1.pdf?sequence=1 (dostęp: 30.12.2017 r.).

39 B. Ryszewski, *Aktualne problemy archiwistyki polskiej*, [w:] *Archiwa polskie wobec wyzwań XXI w. Pamiętnik III Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich*, t. I, red. D. Nałęcz, Radom 1997, s. 31–38; idem, *Archiwistyka. Przedmiot, zakres, podział (studia nad problemem)*, Warszawa–Poznań 1972; idem, *O badaniach i dorobku archiwistyki polskiej z lat 1918–1939*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici". Historia XIX, 1984, z. 147, s. 173–203; idem, *Problemy i metody badawcze…*; *Problemy komputeryzacji archiwów*, Toruń 1994.

40 W. Chorążyczewski, *Uwagi o przedmiocie i problematyce zantropologizowanej archiwistyki*, [w:] *Toruńskie Konfrontacje Archiwalne*, t. 4, *Nowa archiwistyka – archiwa i archiwistyka w ponowoczesnym kontekście kulturowym*, red. W. Chorążyczewski, W. Piasek, Rosa A., Toruń 2014, s. 25–35.

41 A. Tomczak, *Archiwistyka polska (1918–1969). Z dziejów kształtowania się dyscypliny naukowej i jej nazwy*, „Rocznik Biblioteki Narodowej", r. 7, Warszawa 1972, s. 148; idem, *Dotychczasowy dorobek archiwistyki polskiej*, „Studia Historico-Archivistica", Toruń 2002, s. 197–198, idem, *Główne etapy rozwoju archiwistyki polskiej*, [w:] *Historia i współczesność*, Warszawa 1987, s. 312 i n.

42 K. Arłamowski, *Archiwistyka, jej natura i definicja*, „Archeion", t. 53, 1970, s. 7–26.

43 T. Grygier, *Zagadnienia podziału wewnętrznego archiwistyki*, „Archeion", t. 48, 1979, s. 149–188.

44 R. Przelaskowski, *Szkic rozwoju polskiej teorii archiwalnej w okresie międzywojennym*, [w:] *Wieki średnie. Medium Aevum*, Warszawa 1962, s. 323–332.

45 M. Konstankiewicz, A. Niewęgłowski, *Narodowy zasób archiwalny i archiwa. Komentarz*, Warszawa 2016.

m.in. Ireny Mamczak-Gadkowskiej[46] i Rafała Galuby[47] oraz licznym zmianom w przepisach szczegółowych, mającym wpływ na działalność archiwalną. Te ostatnie od lat analizowane są na bieżąco, m.in. w „Archiwiście Polskim" przez Eugeniusza Borodija[48] i Marka Konstankiewicza[49].

Najmniej liczną grupę stanowią opracowania dotyczące polskiej terminologii archiwalnej. Są to prace syntetyzujące rozwój terminologii archiwalnej Tadeusza Grygiera[50], Ireneusza Ihnatowicza[51], Tadeusza Walichnowskiego[52], Bolesława Woszczyńskiego[53], a z ostatnich lat Alicji Kuleckiej[54], Pawła Perzy-

---

46 I. Mamczak-Gadkowska, *Archiwa państwowe w II Rzeczypospolitej*, Poznań 2006.

47 R. Galuba, *Archiwa państwowe w latach 1918–2011. Podstawy prawne działalności,* Poznań 2013; idem, *Prawne regulacje działalności archiwalnej w Polsce (stan prawny z 1 stycznia 2010 r.*), [w:] *Archiwa – kancelarie – zbiory*, Toruń 2010, nr 1(3), s. 131–151, http://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/AKZ/article/view/AKZ.2010.004/5605 (dostęp: 01.3.2018 r.)

48 E. Borodij, *Wykaz ważniejszych resortowych aktów prawnych regulujących zasady postępowania z dokumentacją. Uzupełnienie i kontynuacja (część III)*, „Archiwista Polski", 2001, nr 3–4, s. 153–155, idem, ibid., *Wykaz ważniejszych resortowych aktów prawnych regulujących zasady postępowania z dokumentacją. Uzupełnienie i kontynuacja (część VIII*), 2003, nr 1(29): s. 68 in., idem, ibid., *Wykaz ważniejszych resortowych aktów prawnych regulujących zasady postępowania z dokumentacją. Uzupełnienie i kontynuacja (część X)*, 2003, nr 3(31), s. 57–66; idem, ibid., *Wykaz ważniejszych resortowych aktów prawnych regulujących zasady postępowania z dokumentacją. Uzupełnienie i kontynuacja (część XI),* 2003, nr 4(32), s. 53–62.

49 M. Konstankiewicz, *Prawne regulacje działalności archiwalnej w Polsce (stan prawny z 1 stycznia 2010 r.)*, [w:] *Archiwa – kancelarie – zbiory*, Toruń 2010, nr 1(3): s. 131–151, http://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/AKZ/article/view/AKZ.2010.004/5605 (dostęp: 01.3.2018 r.); idem, *Rozporządzenie z października 2015 roku dotyczące nadzoru archiwalnego i gromadzenia archiwaliów*, „Archiwista Polski", 2016, nr 2(82), s. 65 in.; idem, ibid., *Trzydzieści lat obowiązywania Ustawy z 1983 roku, o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach*, 2014, nr 2(74), s. 64; idem, ibid., *Wykaz ważniejszych resortowych aktów prawnych regulujących zasady postępowania z dokumentacją. Uzupełnienie i kontynuacja (część XXIII)*, 2006, nr 4(44), s. 72; idem, ibid., *Wykaz ważniejszych resortowych aktów prawnych regulujących zasady postępowania z dokumentacją. Uzupełnienie i kontynuacja (część XXX)*, 2008, nr 5(52), s. 71–74; idem, ibid., *Wykaz ważniejszych resortowych aktów prawnych regulujących zasady postępowania z dokumentacją. Uzupełnienie i kontynuacja (część XXVI)*, 2007, nr 4(48), s. 45–54; idem, ibid., *Wykaz ważniejszych resortowych aktów prawnych regulujących zasady postępowania z dokumentacją. Uzupełnienie i kontynuacja (część XX)*, 2006, nr 1(41):, s. 75–86; idem, *Zagadnienia prawne i administracyjne w badaniach nad zarządzaniem dokumentacją*, [w:] *Toruńskie konfrontacje archiwalne*, t. I, *Archiwistyka na uniwersytetach, archiwistyka w archiwach*, red. W. Chorążyczewski, A. Rosa, Toruń 2009, s. 145–146; idem, *Zarządzanie dokumentacją w polskim prawie* [w:] *Zarządzanie dokumentacją*, s. 61; idem, *Zmiany w ustawie z 1983 roku, o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach wchodzące w życie od 1 listopada 2015 r.,* „Archiwista Polski", 2015, nr 3(79), s. 7–22.

50 T. Grygier, *Kierunki i koncepcje badań nad problemami polskiej terminologii archiwalnej*, „Archeion", t. 77, 1984, s. 45–69.

51 I. Ihnatowicz, *Uwagi w sprawie badań nad terminologią archiwistyczną*, [w:] *Historia i archiwistyka. Księga pamiątkowa ku czci profesora Andrzeja Tomczaka*, Toruń–Warszawa 1992, s. 235–238.

52 T. Walichnowski, *Polskie słownictwo archiwistyczne*, [w:] *Kierunki rozwoju archiwistyki polskiej*, Warszawa–Łódź 1979, s. 101–110; idem, *Polskie słownictwo archiwalne*, „Archeion", t. 49, 1979, s. 7–20.

53 B. Woszczyński, *Pięćdziesiąt lat pierwszego słownika archiwalnego*, „Archiwista Polski", 2003, nr 4(32), s. 9–13; idem, *Z dziejów „Polskiego słownika archiwalnego"*, [w:] *Historia Lux veritatis. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Zdzisławowi Chmielewskiemu z okazji 60. rocznicy urodzin*, Szczecin 2002, s. 63–78.

54 A. Kulecka, *Pojęcia…*

ny[55], Haliny Robótki[56], Wandy Krystyny Roman[57], Bartosza Nowożyckiego[58] i Moniki Płuciennik[59].

Oceniając stan badań nad przedmiotem opracowania, należy stwierdzić, że nie jest on wystarczający. Większość prac dotyczących zagadnień terminologii archiwalnej skupia się na określeniu zakresu podstawowych pojęć archiwalnych i ich funkcjonowaniu w nauce. Wiele miejsca poświęca się również terminom nowym, które wymagają przyjęcia i określenia właściwego miejsca w systemie językowym archiwistyki. Tymczasem terminologia naukowa nastręcza coraz więcej kłopotów. Coraz częściej mówi się o konieczności prowadzenia stałych wnikliwych prac badawczych tego obszaru języka. Przywołane w pracy rozważania mają na celu wskazanie najlepszej do tego drogi. Finalnie niezbędne jest jednak stworzenie nowego słownika archiwistyki polskiej.

Szczególne podziękowania za pomoc okazaną w trakcie pisania niniejszej książki kieruję do promotora pracy doktorskiej: prof. UMK dr. hab. Władysława Stępniaka, oraz recenzentów: prof. UAM dr. hab. Ireny Mamczak-Gadkowskiej, prof. dr. hab. Krzysztofa Skupieńskiego i prof. UMK dr. hab. Waldemara Chorążyczewskiego.

---

55 P. Perzyna, *Problem porządkowania terminologii archiwalnej w działalności Instytutu Pamięci Narodowej*, [w:] *W kręgu „teczek". Z badań nad zasobem i funkcjami archiwum Instytutu Pamięci Narodowej*, red. J. Bednarek, P. Perzyna, Łódź–Toruń 2006, s. 29–44; idem, *Problemy terminologiczne wynikające z komputeryzacji archiwów*, [w:] *Komputeryzacja i digitalizacja w archiwach*, red. R. Leśkiewicz, A. Żeglińska, Warszawa 2016, s. 47–69; idem, *Rozważania terminologiczne w polskiej archiwistyce międzywojennej*, „Archiwista Polski", 1997, nr 4, s. 49–54.

56 H. Robótka, *O potrzebie opracowania słownika dla zarządcy dokumentacji,* wystąpienie podczas konferencji „Zachowanie cyfrowego dziedzictwa archiwalnego" w Toruniu 24.06.2015 r.

57 W. K. Roman, *Terminologia archiwalna – ewolucja czy rewolucja?*, [w:] *Toruńskie konfrontacje archiwalne,* t. II, *Teoria archiwalna wczoraj – dziś – jutro*, s. 204–205.

58 B. Nowożycki, *Prace nad „Polskim słownikiem archiwalnym" prowadzone przez Naczelną Dyrekcję Archiwów Państwowych w latach 1974–2008*, „Archeion", t. 117, 2016, s. 103–128.

59 M. Płuciennik, *Polska terminologia archiwalna w kontekście historycznym*, „Archeion", t. 111, 2009–2010, s. 66–81.

Wykaz skrótów

AAN	Archiwum Akt Nowych
ABW	Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego
ADM	Archiwum Dokumentacji Mechanicznej
AGAD	Archiwum Główne Akt Dawnych
ANK	Archiwum Narodowe w Krakowie
AP	Archiwum Państwowe
APAN	Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie
APG	Archiwum Państwowe w Gdańsku
APK	Archiwum Państwowe w Krakowie
AW	Agencja Wywiadu
AZ NDAP	Archiwum Zakładowe Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych
BBN	Biuro Bezpieczeństwa Narodowego
BN	Biblioteka Narodowa w Warszawie
CBA	Centralne Biuro Antykorupcyjne
CKM	Centralna Komisja Metodyczna przy Naczelnym Dyrektorze Archiwów Państwowych
DCMES	*Dublin Core Metadata Element Set*
Dz. U.	„Dziennik Ustaw”
Dz. Urz.	„Dziennik Urzędowy”
GUS	Główny Urząd Statystyczny
GZA	Główny Zarząd Archiwów przy Radzie Ministrów Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich
ICA	International Council on Archives, Międzynarodowa Rada Archiwów
ICA-MAT	International Council on Archives, Multilingual Archival Terminology, Międzynarodowa Rada Archiwów, Wielojęzyczna Terminologia Archiwalna
ICA-SAE	International Council on Archives, Section for Archival Education and Training, Sekcja Edukacji Archiwalnej i Szkolenia Archiwistów Międzynarodowej Rady Archiwów
iFAR	Internetowe Forum Archiwalne
Infoterm	Międzynarodowe Centrum Informacji Terminologicznej

InterPARES	International Research on Permanent Authentic Records in Electronic Systems, Międzynarodowe badania nad trwałą i autentyczną dokumentacją w systemach elektronicznych
IPN	Instytut Pamięci Narodowej
ISAAR (CPF)	*International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families*, Międzynarodowy standard archiwalnych haseł wzorcowych ciał zbiorowych, osób i rodzin
ISAD(G)	*General International Standard Archival Description*, Międzynarodowy standard opisu archiwalnego
ISDF	*International Standard for Describing Functions*, Międzynarodowy standard opisu funkcji
ISDIAH	*International Standard for Describing Institutions with Archival Holdings*, Międzynarodowy standard opisu instytucji z zasobem archiwalnym
k.k.	Kodeks karny
M. P.	„Monitor Polski”
MF	Ministerstwo Finansów
MI	Ministerstwo Infrastruktury
MKiDN	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
MON	Ministerstwo Obrony Narodowej
MRA	Międzynarodowa Rada Archiwów
MS	Ministerstwo Sprawiedliwości
MSW	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
MSWiA	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji
MŚiGIOŚ	Ministerstwo Środowiska i Główny Inspektor Ochrony Środowiska
MWRiOP	Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
MZ	Ministerstwo Zdrowia
NAC	Narodowe Archiwum Cyfrowe
NDAP	Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych
Naczelny Dyrektor AP	Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych
NOMA	Norma opisu materiałów archiwalnych w archiwach państwowych
NRD	Niemiecka Republika Demokratyczna
ONSA	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
ONZ	Organizacja Narodów Zjednoczonych
OSN	Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSNC	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna
OSP	Orzecznictwo Sądów Polskich

OTK	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
PAN	Polska Akademia Nauk
PCOM	Programme Commission, Komisja Programowa Międzynarodowej Rady Archiwów
PKRUS	Prezes Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego
PKWN	Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego
PN	Polska Norma
por.	porównaj
PRL	Polska Rzeczpospolita Ludowa
PSA 1952	*Polski słownik archiwalny 1952*
PSA 1974	*Polski słownik archiwalny 1974*
PZPR	Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
red.	redakcja
RFN	Republika Federalna Niemiec
SAP	Stowarzyszenie Archiwistów Polskich
SEZAM	System Ewidencji Zasobu Archiwalnego
sygn.	sygnatura archiwalna
TMH	Towarzystwo Miłośników Historii
UMCS	Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
UMK	Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury
UAM	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
UOP	Urząd Ochrony Państwa
WTA	Wielojęzyczna Terminologia Archiwalna, Multilingual Archival Terminology
WUG	Wyższy Urząd Górniczy
ZNA	Zakład Naukowy Archiwistyki Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych
zob.	zobacz
ZoSIA	Zintegrowany System Informacji Archiwalnej
ZSRR	Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich

CZĘŚĆ I. POLSKA TERMINOLOGIA ARCHIWALNA W KONTEKŚCIE HISTORYCZNYM

Rozdział 1. Początki kształtowania się polskojęzycznego słownictwa archiwalnego

Problematyka terminologii archiwalnej pojawiła się wraz z wyodrębnieniem archiwistyki jako nauki. Już w pierwszych pracach poświęconych tej dziedzinie w XVI w. badacze zastanawiali się nad odpowiednim nazwaniem jej przedmiotu[1]. Zaistniała wówczas konieczność tworzenia słów, które nie były znane w językach kształtowanych w sposób naturalny przez użytkowników a określałyby tematykę tworzącej się nauki. Wraz z ewolucją archiwistyki i rozwojem teorii archiwalnej potrzeba ta wzrastała, ukazując konieczność powstawania nowych pojęć, oraz ustalania i precyzowania ich znaczenia.

Potrzeba rozwoju i doskonalenia języka archiwistyki pojawiła się również w Polsce. Zagadnienia polskojęzycznej terminologii archiwalnej zostały podjęte jednak dość późno, w porównaniu z innymi krajami europejskimi. Spowodowane to było przede wszystkim następstwami wydarzeń historycznych.

1. Początki polskiej terminologii archiwalnej

Na kształcie polskiego słownictwa archiwalnego największe piętno odcisnęły rozbiory. Podczas gdy w Europie powstawały pierwsze prace z zakresu teorii archiwistyki i metodyki archiwalnej, na ziemiach polskich funkcjonowały trzy obce archiwistyki – niemiecka, rosyjska i austriacka, które nałożyły się na dawną terminologię z okresu Rzeczypospolitej szlacheckiej i funkcjonującą w Królestwie Polskim[2]. Spowodowały, iż rozwój polskiej myśli archiwalnej stał się możliwy dopiero po odzyskaniu przez Polskę niepodległości.

---

1 A. Bachulski, *Archiwa zachodnio-europejskie*, „Archeion", t. 19/20, 1951, s. 266.

2 A. Batowski, *Walenty Skorochód Majewski i jego naukowe prace*, [w:] *Pisma zbiorowe*, t. I, red. J. Ohryzko, Petersburg 1859, s. 313–352, https://polona.pl/item/walenty-skorochod-majewski-i-jego-naukowe-prace,MTI4Mzc3MDM/4/#info:metadata (dostęp: 10.04.2018 r.); M. Osiecka, *Kancelaria i archiwum. System kancelaryjny i archiwalny komisji rządowych w Królestwie Polskim w latach 1815–1867*, Warszawa 2015, AGAD, s. 211.

Wpływ na polskie słownictwo archiwalne wywarły również języki obce[3]. W nich kształtowała się terminologia spełniająca potrzeby urzędów – terminologia administracji. Stąd też naturalną drogą była przejmowana na grunt archiwistyki.

Początkowo dokumentacja powstawała w języku łacińskim, następnie do głosu doszły języki narodowe: niemiecki, rosyjski, francuski. Regres polskojęzycznego słownictwa archiwalnego widoczny był szczególnie w okresie zaborów. Z końcem wieku XVIII wpływ języka administracji niemiecko- i rosyjskojęzycznej spowodował daleko idące konsekwencje, w tym znaczne opóźnienie polskiego słownictwa archiwalnego w stosunku do słownictwa archiwistyk innych krajów europejskich. W praktyce polska terminologia archiwalna przestała się rozwijać, a luki w nazewnictwie archiwalnym były zapełniane poprzez wprowadzanie do języka polskiego licznych zapożyczeń z języków zaborców.

Dogodne warunki do rozwoju polskiej archiwistyki i związanej z nią polskojęzycznej terminologii archiwalnej stworzyły dopiero narodziny II Rzeczypospolitej i utworzenie w 1919 r. państwowej służby archiwalnej[4]. Praktyczne potrzeby, przed którymi stanęli wówczas archiwiści, zadecydowały o kierunkach rozwoju archiwistyki. Obok konieczności zunifikowania metod opracowywania akt bardzo szybko zauważono potrzebę systematyzacji i ujednolicenia słownictwa archiwalnego[5]. Trudności organizacyjne i finansowe ówczesnej państwowej służby archiwalnej spowodowały, że badania naukowe nad teorią archiwalną i związanym z nią słownictwem nie nabrały odpowiedniego rozmachu. Niemniej w tym okresie stały się one obiektem bliskiego zainteresowania archiwistów i osób związanych z archiwistyką.

Widocznym tego efektem była dyskusja podjęta podczas IV Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Poznaniu w 1925 r.[6] Liczne grono archiwistów,

---

3 Wpływ języków obcych na rozwój polskiej terminologii archiwalnej został omówiony szerzej w części III.3. *Język archiwistyki*.

4 P. Bańkowski, *Pół wieku odrodzonych polskich archiwów państwowych*, „Archeion", t. 51, 1969, s. 7 i n.; Z. Chmielewski, *Polska myśl archiwalna w XIX i XX wieku*, Warszawa–Szczecin 1994, s. 61–65; I. Mamczak-Gadkowska, *Archiwa państwowe w II Rzeczypospolitej*, Poznań 2006; T. Manteuffel, *Archiwa państwowe w minionym pięćdziesięcioleciu*, „Archeion", t. 50, 1968, s. 9–25; R. Przelaskowski, *Szkic rozwoju polskiej teorii archiwalnej w okresie międzywojennym*, [w:] *Wieki średnie. Medium Aevum*, Warszawa 1962, s. 323–332; B. Ryszewski, *O badaniach i dorobku archiwistyki polskiej z lat 1918–1939*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici". Historia XIX, 1984, z. 147, s. 173–203; A. Tomczak, *Zarys organizacji archiwów polskich*, Toruń 1982, wyd. 2, s. 166 i n.; idem, *Główne etapy rozwoju archiwistyki polskiej*, [w:] *Historia i współczesność*, Warszawa 1987, s. 312 i n.; W. K. Roman, *Terminologia archiwalna – ewolucja czy rewolucja?*, [w:] *Toruńskie Konfrontacje Archiwalne*, t. II, *Teoria archiwalna wczoraj – dziś – jutro*, red. W. Chorążyczewski, A. Rosa, Toruń 2011, s. 204.

5 I. Mamczak-Gadkowska, *Archiwa państwowe…*, s. 344.

6 A. Tomczak, *Archiwistyka polska (1918–1969). Z dziejów kształtowania się dyscypliny naukowej i jej nazwy*, „Rocznik Biblioteki Narodowej", r. 7, Warszawa 1972, s. 148; idem, *Dotychczasowy dorobek archiwistyki polskiej*, „Studia Historico-Archivistica", Toruń 2002, s. 197–198; idem, *Archiwistyka i nauki pomocnicze historii na powszechnych zjazdach historyków polskich,* [w:] *Nauki pomocnicze historii na XI Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich w Toruniu*, red. A. Tomczak, Warszawa–Łódź 1976, s. 6–9; I. Mamczak-Gadkowska, *Archiwa państwowe…*, s. 344–349.

z inicjatywy Józefa Paczkowskiego, ówczesnego dyrektora Wydziału Archiwów Państwowych w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, obradowało wówczas w wyodrębnionej z Sekcji Nauk Pomocniczych – Sekcji Archiwalnej (VI A). Przedmiotem dyskusji stały się przede wszystkim podstawowe zasady archiwistyki oraz problemy jednolitego opracowania zasobu w archiwach polskich. Na ich tle wielokrotnie podkreślano pilną potrzebę podjęcia badań terminologicznych w archiwistyce. Wynikała ona przede wszystkim z konieczności ujednolicenia terminologii archiwalnej stosowanej w archiwach trzech zaborów oraz terminów obcojęzycznych, a także pojęć związanych z wykonywaniem przez archiwa państwowe nowych zadań, związanych przede wszystkim z opieką nad narastającym zasobem archiwalnym.

Referaty poświęcone terminologii archiwalnej wywołały interesujące dyskusje, które ujawniły z kolei rozbieżne, a czasami wprost wykluczające się poglądy przedstawicieli środowiska na temat terminów archiwalnych i znaczenia podstawowych pojęć. Najwięcej uwagi poświęcono wówczas definicjom zaproponowanego przez Aleksego Bachulskiego pojęcia „zasób archiwalny", któremu Kazimierz Konarski i Ryszard Przelaskowski przeciwstawiali pojęcia „zespół archiwalny" i „zasób archiwalny" w znaczeniu odpowiadającemu francuskim terminom *fonds* i *collection*[7]. W toku dyskusji nie ustosunkowywano się ostatecznie do konkretnych propozycji terminologicznych uznając, że wobec braku ugruntowania polskiej teorii archiwalnej zbyt wcześnie jest na tego typu decyzje. Uważano, iż utrwalenie się terminów bliskoznacznych wymaga dogłębniejszego zbadania funkcjonowania w praktyce terminów „zespół" i „zasób archiwalny"[8].

Dyskusję terminologiczną kontynuowano w roku następnym w Towarzystwie Miłośników Historii w Warszawie[9]. Na posiedzeniach Sekcji Archiwalnej Towarzystwa, której przewodniczył Stanisław Ptaszycki jako dyrektor Wydziału Archiwów Państwowych MWRiOP, wielokrotnie podejmowano problemy terminologiczne sygnalizowane przez środowisko warszawskie, w tym dyrektora Archiwum Akt Dawnych w Warszawie – Konarskiego[10].

Naturalną więc rzeczą było, że gdy w 1927 r. ukazał się pierwszy numer „Archeionu" – czasopisma poświęconego sprawom archiwalnym – dyskusja terminologiczna przeniosła się na jego łamy i zagościła tam na dobre. Od pierwszych tomów „Archeion" stał się dogodną platformą polemik naukowych na tematy

---

7 *Pamiętnik z IV Powszechnego Zjazdu Historyków w Poznaniu. Referaty*, Lwów 1925; *Pamiętnik z IV Powszechnego Zjazdu Historyków w Poznaniu. Sekcja VI B*, Lwów 1927, s. 131–146.

8 K. Kaczmarczyk, *Pamiętnik z IV Powszechnego Zjazdu Historyków w Poznaniu. Referaty*, Lwów 1925; *Pamiętnik z IV Powszechnego Zjazdu Historyków w Poznaniu. Sekcja VI B*; t. 2, Lwów 1927, s. 132–133;

9 J. Siemieński, *Roztrząsania terminologiczne*, „Archeion", t. 4, 1928, s. 21; B. Ryszewski, *O niektórych podstawowych pojęciach archiwalnych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu", Nauki Humanistyczno-Społeczne, z. XXXV, Historia V, Toruń 1969, s. 93.

10 I. Mamczak-Gadkowska, *Archiwa państwowe…*, s. 348; B. Woszczyński, *Z dziejów „Polskiego s*łownika Archiwalnego", [w:] *Historia Lux veritatis. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Zdzisławowi Chmielewskiemu z okazji 60. rocznicy urodzin*, Szczecin 2002, s. 64.

skupione wokół archiwistyki[11]. W tomie I uwagi terminologiczne zgłaszali m.in. Kazimierz Konarski[12] oraz Tadeusz Manteuffel[13].

Jako pierwszy *stricte* terminologiczne rozważania na łamach „Archeionu", opublikował Ptaszycki. W artykule zatytułowanym *Archiwum – Archeion. Rozważania etymologiczno-historyczne*[14], z 1928 r., wiele uwagi poświęcił definicji „archiwum". Na podstawie licznych przykładów z literatury obcojęzycznej (niemieckiej, francuskiej, greckiej, rzymskiej, czeskiej, łacińskiej) Ptaszycki opisał funkcjonowanie tego terminu. Poddał również analizie jego występowanie w polskim słownictwie archiwalnym, stwierdzając w zakończeniu, że „nazwa Archiwum otrzymała stałe prawo obywatelstwa"[15] w archiwistyce polskiej.

W tym samym numerze „Archeionu" ukazały się *Roztrząsania terminologiczne* Józefa Siemieńskiego[16]. Był to pierwszy artykuł z trzyczęściowego cyklu, w którym autor podjął nie tylko rozważania na temat terminów: „archiwum", „ archiwum państwowe", „archiwum niepaństwowe", „archiwalia", „registratura", „zespół", „zespół archiwalny" oraz „zasób", ale również omówił szczegółowo współczesne pomoce archiwalne. Skupił się na „spisach", „wykazach", „inwentarzach", „katalogach" i „skorowidzach", nie ograniczając się do ich definicji, a sięgając nawet do ich klasyfikacji. Objaśnił szczegółowo terminy: „wykaz akt", „inwentarz", „rodzaje inwentarzy", „katalog', „skorowidz"[17]. Na przykładzie pojęcia „inwentarz" Siemieński zaprezentował wzór porządkowania terminologii archiwistyki. W pierwszym etapie poddał analizie zakres pracy inwentaryzacyjnej, następnie sformułował wyraźne potrzeby terminologiczne występujące wokół tego zagadnienia, by ostatecznie przejść do przeglądu istniejących terminów oraz próby dostosowania ich do potrzeb praktyków archiwistyki. Wprowadzenie metody, w której punktem wyjścia dla pojęć jest ustalenie wynikających z praktyki potrzeb terminologicznych, następnie przegląd i ocena terminów będących w użyciu, a ostatecznie wybór i adaptacja wyrazów zgodnych z potrzebami, stanowi znaczny krok w dochodzeniu do sformułowań terminologicznych w nauce. Sam autor zauważył jednak w podsumowaniu, że brak historycznego i teoretycznego opracowania materiału, którym się zajmował, uniemożliwiał

---

[11] Historię czasopisma omawia: P. Bańkowski, *Narodziny i międzywojenne lata „Archeionu"*, „Archeion", t. 50, 1968, s. 51–76; S. K. Kuczyński, *Czasopismo „Archeion" i jego znaczenie dla archiwistów i archiwistyki polskiej*, [w:] *Sześćdziesięciolecie polskich archiwów państwowych. Materiały z sesji. Łódź 10 XI 1979 r.*, Warszawa 1981, s. 100–112; B. Woszczyński, *Sześćdziesiąt lat „Archeionu"*, „Archeion", t. 85, 1989, s. 7–21; *Archeion. Bibliografia zawartości nr 1–100*, oprac. R. Piechota, „Archeion", dodatek do t. 100, 2000.

[12] K. Konarski, *Z zagadnień nowożytnej archiwistyki polskiej*, „Archeion", t. 1, 1927, s. 106–124.

[13] T. Manteuffel, *Dziedziczenie registratur a ich porządkowanie. Artykuł dyskusyjny*, „Archeion", t. 1, 1927, s. 135–139.

[14] S. Ptaszycki, *Archiwum – Archeion. Uwagi etymologiczno-historyczne*, „Archeion", t. 3, 1928, s. 1–11.

[15] Ibidem, s. 11.

[16] J. Siemieński, *Roztrząsania terminologiczne*. I, „Archeion", t. 3, 1928, s. 12–22.

[17] Idem, *Roztrząsania terminologiczne.* II, *Wykazy*, „Archeion", t. 4, 1928, s. 45–53; idem, *Roztrząsania terminologiczne.* III, *Skorowidze*, „Archeion", t. 5, 1929, s. 59–64.

mu precyzyjne ustalenie terminologii archiwalnej: „przedwcześnie jest ustalać terminologię, jeżeli ani stan rzeczy, ani postulaty co do treści nie są ustalone”[18]. Do rozważań terminologicznych Siemieński powrócił w 1933 r. W wydanym wówczas *Przewodniku po archiwach polskich* wprowadził do polskiej archiwistyki m.in. terminy: „polska sieć archiwalna” „zespół wyższego rzędu/ zespół zespołów archiwalnych”[19]. Cztery lata później rozpoczął również studia nad angielską terminologią archiwalną. Ich celem było tłumaczenie artykułu dla cudzoziemców[20].

Obok Ptaszyckiego i Siemieńskiego problemy terminologiczne polskiej archiwistyki w okresie dwudziestolenia międzywojennego podjął Adam Kryński – językoznawca, profesor filologii polskiej. Dotyczyły one zastosowania w praktyce tytułu służbowego „archiwista” i „archiwariusz”[21]. Rozważania autora zaowocowały stwierdzeniem, że jedynie pierwsze z tych określeń powinno zostać przyjęte i utrwalone w języku polskim[22]. Zdanie to podzielili również wypowiadający się na łamach 4. tomu „Archeionu” – historyk prawa Przemysław Dąbkowski, związany z Archiwum Lwowskim, oraz Ptaszycki[23].

Ważne znaczenie dla rozwoju polskojęzycznej terminologii archiwalnej w okresie międzywojennym miała działalność Konarskiego. Jego pierwsze wystąpienie na tematy terminologiczne miało miejsce w 1925 r. podczas IV Powszechnego Zjazdu Historyków. W grudniu 1926 r., na posiedzeniach Sekcji Archiwalnej Towarzystwa Miłośników Historii w Warszawie, Konarski przedstawił swoje tezy w formie referatu pt. *Terminologia archiwalna i jej problemy*. Podkreślił w nim konieczność podjęcia prac terminologicznych oraz ich zakres. W opublikowanym w 1929 r. pierwszym polskim podręczniku metodycznym archiwistyki pt. *Nowożytna archiwistyka polska i jej zadania*[24] dokonał analizy wielu terminów archiwalnych, w tym tak fundamentalnych, jak: „archiwum”, „registratura”, „zespół archiwalny”, „inwentarz”.

Jednym z istotnych zagadnień podręcznika było opisanie terminu „zespół archiwalny” oraz jego zastosowań w praktyce archiwalnej. Było to ważne także ze względu na postrzeganie tego pojęcia w języku polskim. Do swojej książki Konarski załączył słownik 47 najważniejszych terminów archiwalnych, który był pierwszą próbą pracy terminograficznej w archiwistyce polskiej.

---

18 Idem, *Roztrząsania terminologiczne.* III, *Skorowidze*, s. 64.

19 Idem, *Przewodnik po archiwach polskich*, t. 1, *Archiwa dawnej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1933, s. 10, 17; idem, *Stan i sprawa archiwów polskich*, „Nauka Polska i jej potrzeby, organizacja i rozwój”, t. 10, 1929, s. 504 i 508.

20 A. Rybarski, *Sprawozdanie z działalności Archiwów Państwowych. Rok 1937. Na podstawie materiałów dostarczonych przez poszczególne Archiwa Państwowe*, „Archeion”, t. 16, 1938, s. 207.

21 A. Kryński, *Archiwista i archiwariusz*, „Archeion”, t. 4, 1928, s. 36–43.

22 Idem, ibidem, s. 43.

23 P. Dąbkowski, *[Archiwista i archiwariusz]*, „Archeion”, t. 4, 1928, s. 44; S. Ptaszycki, *[Archiwista i archiwariusz]*, „Archeion”, t. 4, 1928, s. 44.

24 K. Konarski, *Nowożytna archiwistyka polska i jej zadania*. Dodatek do czasopisma „Archeion”, t. 5 i 6, 1929, Warszawa 1929.

Do tematu terminologii Konarski wracał wielokrotnie, m.in. po II wojnie światowej swe rozważania uzupełnił w obszernym artykule, na łamach „Archeionu" z 1948 r., *Terminologia archiwalna i jej problemy*[25]. Znalazła się w nim m.in. definicja „archiwistyki" jako nauki o archiwach (w tym o zespole archiwalnym), a także rozważania o ocenie materiałów archiwalnych, inwentarzu, skorowidzu i konserwacji akt. W 1951 r. Konarski wydał *Podstawowe pojęcia archiwistyki*[26], w których zmodyfikował definicję „archiwistyki". W artykule tym stwierdzał, iż jest to nauka o aktach, ich systematyzacji, sposobach przechowywania, konserwacji, udostępniania itp.

Na kształtowanie się polskiej terminologii archiwalnej duży wpływ miały również prace nad wprowadzeniem w Polsce nowego, bezdziennikowego systemu kancelaryjnego oraz kursy archiwalne, organizowane w Warszawie w latach 1925–1938. Zmusiły one archiwistów do pogłębienia wiedzy teoretycznej z zakresu archiwistyki i zarządzania dokumentacją, stworzyły konieczność uporządkowania polskiej terminologii archiwalnej, a także stały się one impulsem do powstania literatury o tematyce kancelaryjnej i archiwalnej[27]. Owocem kursów były „Wydawnictwa Kursów Archiwalnych", wydawane nakładem Sekcji Archiwalnej Towarzystwa Miłośników Historii w Warszawie. W latach 1934–1937 ukazało się dziewięć opracowań autorstwa Stefana Stosyka[28]. Wiesława Siewierskiego[29], Tadeusza Manteuffla[30], Adama Moraczewskiego[31], Gustawa Kaleńskiego[32] i Ryszarda Przelaskowskiego[33].

Ostatni tom serii, tj. podręcznik metodyczny Przelaskowskiego z 1935 r. *Program prac wewnętrznych w archiwach nowożytnych*, stał się podsumowaniem prac terminologicznych archiwistów dwudziestolecia międzywojennego. Zaproponowane tam podstawowe pojęcia i terminy archiwalne zostały sformułowane w nowy sposób. Pojawiły się w nim również zupełnie nowe określenia, m.in. „zespół dziedziczący". Podręcznik ten przyczynił się do ujednolicenia znaczeń ważniejszych terminów w praktyce archiwów państwowych[34].

Warto podkreślić, że tłumaczenie podręcznika Przelaskowskiego ukazało się w 1940 r. w USA[35], jako okólnik wewnętrzny Archiwum Narodowego Stanów

---

25 Idem, *Terminologia archiwalna i jej problemy*, „Archeion", t. 18, 1948, s. 71–86.

26 Idem, *Podstawowe zasady archiwistyki*, „Archeion", t. 19–20, 1951, s. 19–104.

27 I. Mamczak-Gadkowska, *Archiwa państwowe w II Rzeczypospolitej*, Poznań 2006, s. 352

28 S. Stosyk, *Przepisy kancelaryjne dla urzędów administracji publicznej w teorii i praktyce*, Warszawa 1934.

29 W. Siewierski. *Rejestracja spraw i obieg akt w urzędach*, Warszawa 1935; idem, *Przepisy o przechowywaniu akt w urzędach administracji publicznej. (Komentarz)*, Warszawa 1935.

30 T. Manteuffel, *Wykaz akt. Wskazówki praktyczne,* Warszawa 1935.

31 A. Moraczewski, *Szycie akt. Wskazówki praktyczne,* Warszawa 1935; idem, *Zakładanie i prowadzenie akt*, Warszawa 1936.

32 G. Kaleński, *Brakowanie akt*, Warszawa 1935; idem, *Prowadzenie składnicy akt*, Warszawa 1936.

33 R. Przelaskowski, *Program prac wewnętrznych w archiwach nowożytnych*, Warszawa 1935, nakładem Sekcji Archiwalnej Towarzystwa Miłośników Historii.

34 B. Ryszewski, *O badaniach…*, s. 191.

35 S. Nawrocki, *Rozwój polskiej teorii archiwalnej*, „Archeion", 1997, t. 98, s. 18; B. Nowożycki, *Recepcja polskiej metodyki archiwalnej w USA. Ryszard Przelaskowski i Gustaw Kaleński*, „Archiwista Polski",

Zjednoczonych Ameryki Północnej w Waszyngtonie pt. „Staff Information Circular"[36], zatytułowany *Schedule of Internal Work in Modern Archives*. Recenzja tej pracy, autorstwa Williama D. McCaina, ukazała się w czasopiśmie „The American Archivist" z 1942 r.[37] Ze wspomnianą pracą polemizował Feliks Pohorecki w recenzji *Programu prac wewnętrznych*, postulując potrzebę wprowadzenia terminów: „zespół archiwalny" (na wzór niemieckiego „Archivkörper") i „zasób archiwalny" (na wzór „Fond")[38].

Władze archiwalne XX-lecia międzywojennego również zdawały sobie sprawę z konieczności podjęcia prac terminologicznych w archiwistyce. Zarówno Konarski, jak i Przelaskowski byli uczestnikami uzgodnień terminologicznych opublikowanych w *Objaśnieniach do ankiety archiwalnej*[39]. Była to próba określenia podstawowych pojęć ukazujących oficjalne stanowisko administracji archiwalnej, mających na celu ujednolicenie znaczeń ważniejszych terminów w praktyce archiwów państwowych[40].

Badania nad terminologią archiwalną w latach międzywojennych nie miały charakteru ostatecznego. Nie udało się bowiem doprowadzić do ujednolicenia stosowanego słownictwa. Nadal wyraźnie widoczna była obecność języków obcych (niemiecki, rosyjski i łacina) w polskiej terminologii archiwalnej, przez co niejednokrotnie brakowało polskich odpowiedników dla określeń obcojęzycznych. Skutkiem tego było używanie w archiwistyce zbyt wielu terminów, których znaczenia na siebie zachodziły, stępiając ich znaczenie.

Okres II Rzeczpospolitej dał początek rozważań na temat języka archiwistyki. Po latach zaborów wiele dziedzin życia politycznego, społecznego i kulturalnego w Polsce wymagało odbudowy. Również środowisko archiwistów zdawało sobie dobitnie sprawę, jak wiele trzeba zrobić w dziedzinie archiwalnej, by w konsekwencji ustalić kształt nowoczesnej archiwistyki. W metodyce archiwalnej dopiero krystalizowały się podstawowe tezy archiwistyki. Początki teorii archiwalnej również wymagały czasu niezbędnego do ustalenia jednoznacznych określeń terminologicznych.

Genezy narodzin polskiej terminologii archiwalnej należy upatrywać w dyskusjach terminologicznych prowadzonych przez wybitnych badaczy, m.in. Konarskiego, Siemieńskiego, Przelaskowskiego. Pierwsze ich rozważania ogłoszone drukiem podnosiły istotnie rangę problemu i wytyczały kierunek przyszłych prac. Omawiane w tym okresie propozycje terminologiczne okazały się niezwykle pomocne przy późniejszych próbach ustalania termi-

2016, nr 1(81), s. 33–35; idem, *Teoria i praktyka archiwistyki USA*, Warszawa 2018, s. 129, https://www.archiwa.gov.pl/files/Teoria_i_praktyka_archiwisyki_w_USA.pdf (dostęp: 10.04.2018 r.)

36 R. Przelaskowski, *Schedule of Internal Work in Modern Archives*, „Staff Information Circulars", 1940, nr 10, s. 1–40.

37 W. D. McCain, *Reviews of Books*, „The American Archivist", 1940, vol. 5, nr 1, s. 42–44.

38 Recenzja: F. Pohorecki, „Archeion", t. 13, 1935, s. 141.

39 *Ankieta archiwalna. Objaśnienia ogólne*, „Archeion", t. 12, 1934, s.232–239.

40 *Objaśnienia do ankiety archiwalnej*, „Archeion", t. 12, 1934, s. 232–233.

nów i formułowania definicji ostatecznie przyjętych w słownictwie archiwalnym.

Dalszy rozwój archiwistyki przerwała II wojna światowa i ogromne straty, zarówno w materii archiwistyki, jak i wśród kadr archiwalnych w Polsce[41]. Najbardziej ucierpiały archiwa w Warszawie tracąc 95% zasobu (prawie całkowicie zniszczone zostały wszystkie archiwa centralne i Archiwum Miasta Stołecznego Warszawy). Zniszczone zostały zbiory w Poznaniu i Płocku, ucierpiały też i inne archiwa. Spowodowało to, że na ukoronowanie pierwszego etapu rozwoju terminologii archiwalnej i wydanie pierwszego dziedzinowego słownika archiwistyki trzeba było czekać do lat 50. XX w. Dzięki podjętym w okresie międzywojennym badaniom terminologicznym archiwiści polscy wnieśli znaczący wkład w opublikowanie po wojnie polskiego i międzynarodowego słownika archiwalnego.

2. Kształtowanie się polskiego słownictwa archiwalnego w okresie powojennym

Chociaż poważne trudności organizacyjne istniały jeszcze w wielu dziedzinach życia, ponownie zaczęła się kształtować służba archiwalna. Do pracy stanęło grono młodych, nie zawsze doświadczonych, archiwistów. Zaistniała silna potrzeba ujednolicenia pojęć i skodyfikowania terminów i definicji, będących w obiegu archiwalnym[42]. Pierwsza powojenna praca dotycząca terminologii archiwalnej ukazała się w 1948 r. Na łamach t. 18 „Archeionu" Kazimierz Konarski zaprezentował swe rozważania pt. *Terminologia archiwalna i jej problemy*[43], będące kontynuacją przedwojennych prac autora.

Konarski w swoich refleksjach sformułował wówczas jedno z ważniejszych spostrzeżeń, mianowicie uzależnił słownik terminów od przedmiotu i zakresu zainteresowań danej dziedziny wiedzy i jej metod badawczych[44]. Wyznaczając granice języka archiwistyki usunął z niego terminy związane z historią ustroju oraz naukami pomocniczymi historii. Poszukiwał określeń specyficznych dla tej dziedziny wiedzy, nie traktowanej jako nauka interdyscyplinarna, lecz jako jedna z nauk pomocniczych, z odmiennym niż inne przedmiotem zainteresowań.

Tematem jego rozważań była także metodologia formułowania definicji. Konarski wyodrębnił dwie metody jej tworzenia:

---

41 K. Wróbel-Lipowa, *Zniszczenia i straty polskich archiwów państwowych podczas II wojny światowej i okupacji niemieckiej w Polsce*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska". Sectio F, Historia 4647, vol. XLVI/XLVII, 21, 1991/1992, s. 485–497; W. Suchodolski, *Archiwa polskie w obliczu strat poniesionych podczas wojny*, „Przegląd Biblioteczny", t. XV, 1947, z. 1/2, s. 1–11.

42 P. Perzyna, *Rozważania terminologiczne w polskiej archiwistyce międzywojennej*, „Archiwista Polski", 1997, nr 4, s. 49 in.

43 K. Konarski, *Terminologia archiwalna…*, s.71–86.

44 A. Kulecka, *Pojęcia w strukturze teorii archiwalnej*, [w:] *Toruńskie konfrontacje archiwalne*, t. II, *Teoria archiwalna wczoraj – dziś – jutro*, Toruń 2011, s. 182.

1) formułę monograficzną – „z wyczerpującym obrazem ewolucji terminu w przeszłości dalszej i bliższej”;
2) podanie „w sensie ściśle aktualnym i skomentowanie według współczesnych założeń i kryteriów archiwalnych”[45].

Pierwsza z metod oznaczała określenie zakresu pojęcia wraz z prezentacją jego ewolucji, druga natomiast opis znaczenia, wyjaśnianie w określonym, współczesnym kontekście, bez uwzględniania zachodzących w nim zmian na przestrzeni czasu.

Konarski dokonał analizy kategorii terminów uznanych za specyficzne dla archiwistyki. Wskazał na następujące ich rodzaje:

1) terminy o treści z dawna ustalonej, nie nasuwające w tym względzie żadnych wątpliwości, np. „brakowanie akt”, „zasada pertynencji”, „transliteracja”, „autograf”,
2) terminy specyficzne o bardzo wąskim znaczeniu, np. „minuta”, „tłok pieczętny”, „blankiet urzędowy”,
3) „terminy dzielnicowe, mające często lokalny, ale wyraźny i decydujący koloryt i znaczenie”,
4) skróty, np. „m.p.” „manu propria” lub „miejsce postoju”,
5) terminy obce, np. rosyjskie, niemieckie,
6) terminy martwe[46].

W ten sposób określony został zakres języka naukowego archiwistyki. W klasyfikacji terminologii Konarski wyróżnił trzy grupy:

1) organizacyjna,
2) dokument ujęty od strony formalnej,
3) dokument ujęty od strony merytorycznej[47].

W pierwszej zawarł następujące zespoły pojęć:
1) „achiwum” – „składnica akt” – „kancelaria”,
2) „organizacja archiwum”,
3) „klasyfikacja akt”,
4) „zespół” – „registratura” – „akta”,
5) „inwentarz” – „katalog” – „repertorium”;
w drugiej wyróżnił:
6) „księga” – „wolumen” – „fascykuł”,
7) „odpis” – „kopia” – „oblata”,
8) „arkusz” – „karta” – „strona”,
9) „akt” – „koncept” – „brulion” – „minuta”,
10) „dziennik podawczy” – „wpływ” – „okólnik”;

---

45 K. Konarski, *Terminologia archiwalna…*, s.80.
46 Ibidem, s.77.
47 Ibidem, s.78–79.

w trzeciej natomiast:

11) „dokument" – „przywilej" – „dyplom",
12) „protokół" – „sprawozdanie" – „raport",
13) określone typy dokumentów[48].

Podkreślił, że najważniejsza, z punktu widzenia przedmiotu zainteresowań archiwistyki, była grupa pierwsza. Choć, jak pisał, bardzo nieliczna „obejmuje zaledwie cztery zasadnicze terminy: «archiwum», «staropolski kancelarii królewskiej synonim – metryka», «składnica akt», «kancelaria»"[49]. Konarski tym samym wskazywał najważniejszą dla archiwistyki grupę pojęć, dokonując jednocześnie jej hierarchizacji.

Praca Konarskiego okazała się bardzo nowatorska. Nie tyle ze względu na wagę tematyki jaką podejmowała, ile na przedstawione w niej metody pracy terminologicznej, które stały się wartością samą w sobie i w wielu przypadkach są aktualne do dziś. Wartość *Terminologii* Konarskiego podkreśla również fakt, iż w tym okresie leksykografia polska dopiero zaczynała proces profesjonalizacji i formułowania podstawowych tez pracy terminologicznej[50].

Artykuł Konarskiego padł na podatny grunt. Zaczęła się kształtować nowa służba archiwalna, a sprawy słownictwa archiwalnego rozbudziły spore zainteresowanie licznej grupy wybitnych osobistości życia naukowego. Ponieważ pracę po wojnie rozpoczęło grono młodych archiwistów, zaistniała po raz kolejny potrzeba ujednolicenia będących w obiegu pojęć, noszących anomalie polsko - łacińsko - rosyjsko - niemieckiej terminologii oraz, co za tym idzie, praktyki archiwalnej. Warunki, w jakich kształtowała się polska archiwistyka, rozbita na kilka środowisk operujących różnymi językami urzędowymi, a także oparta na różnych ustrojach prawnych i administracyjnych, spowodowały zanarchizowanie polskiego słownictwa archiwalnego. Proces ten zaawansowany był do tego stopnia, że niektóre pojęcia nazywane były wieloma terminami lub jednego terminu używano do określania wielu rzeczy. Ponadto archiwistyka weszła w nową fazę rozwoju: udoskonalono metody pracy, wzbogacono doświadczenia metodyczne w pracach porządkowych i inwentaryzacyjnych, rozwikłano niektóre problemy metodyczne i uściślono wiele pojęć archiwalnych[51]. Czynniki te wpłynęły na aktywizację archiwistów na polu terminologii, a także na rozpoczęcie prac nad pierwszym polskim słownikiem archiwalnym.

---

48 Ibidem, s.78–79.

49 Ibidem, s.79.

50 M. Łukasik, *Polska szkoła terminograficzna*, [w:] M. Małachowicz, S. Grucza, *Polskie i europejskie nurty terminologiczne*, Warszawa 2017, s. 33 i n., https://www.researchgate.net/publication/313427754_Polska_szkola_terminograficzna_Polish_school_of_terminography (dostęp: 10.04.2018 r.)

51 A. Tomczak, *Zarys dziejów organizacji archiwów polskich*, Toruń 1982, wyd. 2, s. 253 i n.; P. Bańkowski, *Pół wieku…*, s. 17–19; Z. Chmielewski, *Polska myśl archiwalna w XIX i XX wieku*, Warszawa–Szczecin 1994, s. 99–107.

3. Pierwszy *Polski słownik archiwalny*

Prace nad pierwszym polskim słownikiem archiwistyki zapoczątkowała Sekcja Archiwalna Koła Warszawskiego Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich. Na posiedzeniu Zarządu w dniu 5 lutego 1947 r. włączono sprawę terminologii do programu Sekcji i powołano trzyosobową komisję do spraw przygotowania słownika dla potrzeb archiwistyki polskiej[52]. W jej skład weszli: Aleksy Bachulski, Kazimierz Konarski i Adam Wolff. Komisja przejęta przez Referat Archiwalny Zarządu Głównego Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich dokooptowała z czasem do swego składu Wandę Maciejewską oraz Irenę Sułkowską[53].

W takim gronie rozpoczęto prace nad słownikiem. Pierwszym etapem było zbieranie terminów archiwalnych. W wyniku przeprowadzonych studiów wstępnych w literaturze przedmiotu (m.in. w wydawnictwach słownikowych Nikity Gorbaczewskiego[54] i Jana Riabinina[55]) oraz spisaniu terminów funkcjonujących w praktyce członków komisji i Sekcji powstała pierwsza kartoteka terminów.

Na jej podstawie sporządzono ankietę, którą rozesłano do archiwów w Polsce z prośbą o nadesłanie materiału terminologicznego. Miał on objąć terminy stosowane we współczesnej praktyce archiwalnej oraz te, które wyszły z użycia, ale nadal występowały w aktach będących obiektem pracy archiwistów. W piśmie przesłanym do archiwów przewodniczący Sekcji zwracał się z prośbą o podanie lokalnego znaczenia terminów pochodzących z zakresu archiwistyki niemieckiej, austriackiej i rosyjskiej wraz z ich tłumaczeniem i komentarzem[56]. Do pisma załączono listę 402 terminów, przy czym poproszono o komentarz do 44 z nich, tj. „akt", „akta", „dokument", „dyplom", „fascykuł", „indeks", „inwentarz", „katalog", „klucz", „kodeks", „koncept", „kopia", „kopiariusz", „księga", „minuta", „nariad", „nastolnyj rejestr", „odpis", „oryginał", „parafa", „plik", „prezenta", „przywilej", „rektyfikat", „repertorium", „rotulus", „rubrum", „rubryka", „składnica akt", „skorowidz", „spis akt", „sumariusz", „sygnatura", „tom", „wiązka", „wolumen", „wskaźnik", „wyciąg", „wykaz akt", „wypis", „zasób", „zbiór", „zeszyt". Archiwa niejednolicie zareagowały na ankietę. Liczby nadsyłanych terminów wahały się od kilku do kilkuset (np. Archiwum w Bydgoszczy nadesłało

---

52 J. Jankowska, *Działalność Sekcji Archiwalnej Warszawskiego Koła Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich w I półroczu 1948 r.,* „Archeion", t. 18, 1948, s. 228–235. Akta Sekcji nie zachowały się.

53 *Polski słownik archiwalny,* oprac. A. Bachulski, K. Konarski, A. Wolff, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 1952 (dalej *PSA* 1952), s. VII.

54 N. Gorbaczewski, *Słowar drewniawo aktowawo jazyka siewierozapadnawo kraja i Carstwa Polskawo*, Wilno 1874.

55 J. Riabinin, *Materiały do lubelskiego słownika aktowego*, Lublin 1934, http://dlibra.umcs.lublin.pl/dlibra/plain-content?id=943 (dostęp: 10,04,2018 r.).

56 Pismo Sekcji Archiwalnej Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich do Archiwum Państwowego w Gdańsku, z dnia 29 lipca 1947 r. – Archiwum Państwowe w Gdańsku (dalej: APG), APG 1414/3, s. 231–241.

216 propozycji). Niektóre archiwa nadsyłały same terminy, inne podawały również do nich komentarz lub definicję. Po przeanalizowaniu ankiet zebrano 930 terminów[57].

W następnym etapie dokonano selekcji, odrzucając 25% propozycji (236) nie nadających się do tworzonego słownika. Usunięto określenia zbyt szerokie, będące właściwie hasłami encyklopedycznymi (np. „dziedziczenie akt", „autorska metoda segregacji akt"); zbyt wąskie, techniczne (np. „nalepka", „powielacz", „szafa"); zbyt ogólne, neutralne (np. „informacja", „wskaźnik"); terminy ustrojowo-prawne oraz terminy z zakresu innych nauk.

Następnie całość materiału słownikowego podzielono na 12 grup rzeczowych, ujętych w trzy zasadnicze działy: organizacja, akta ujęte od strony formalnej i akta ujęte od strony merytorycznej. Ostatecznie klasyfikacja terminów archiwalnych osiągnęła kształt następującego schematu:

Dział I. Organizacja;
- Grupa 1. Archiwum – składnica akt – kancelaria;
- Grupa 2. Organizacja archiwum;
- Grupa 3. Klasyfikacja akt;
- Grupa 4. Zespół – registratura – akta;
- Grupa 5. Inwentarz – katalog – repertorium;

Dział II. Akta ujęte od strony formalnej;
- Grupa 6. Księga – wolumin – fascykuł;
- Grupa 7. Odpis – kopia – oblata;
- Grupa 8. Arkusz – karta – stronica;
- Grupa 9. Akt – koncept – minuta;
- Grupa 10. Dziennik podawczy – wpływ – okólnik;

Dział III. Akta ujęte od strony merytorycznej;
- Grupa 11. Akta – typy ogólne;
- Grupa 12. Określone typy akt.

Każdy z działów był przedmiotem osobnej dyskusji na posiedzeniach Sekcji. Pierwszy z nich omówił Adam Stebelski, wygłaszając 22 stycznia 1948 r. referat *Archiwum, składnica akt, registratura, kancelaria*[58]. Szereg uwag autor poświęcił ewolucji terminów archiwalnych, w tym zagadnieniom zmiany ich znaczenia i zasięgu na tle rozwoju form kancelaryjnych. W ten sposób Stebelski poddał analizie terminy: „archiwum" (przytoczył m.in. definicje Samuela Bogumiła Lindego[59] i Adama Stanisława Krasińskiego, a także terminologię staropolską, Księstwa Warszawskiego i Królestwa Kongresowego), „registratura", „kancelaria"

[57] K. Konarski, *Terminologia archiwalna…*, s. 75.
[58] J. Jankowska, *Działalność…*, s. 289.
[59] S. B. Linde, S*łownik języka polskiego*, t. II, cz. 1, *Warszawa* 1809, s. 59.

(wspominając definicje Krasińskiego[60], Władysława Marcina Niedźwiedzkiego, Jana Aleksandra Karłowicza i Adama Antoniego Kryńskiego[61]). Na zakończenie wnioskował, iż terminy historyczne powinny pozostać w archiwistyce i nie mogą być wyrugowane przez terminologię nowoczesną. Dyskusja z udziałem Witolda Suchodolskiego, Józefa Stojanowskiego, Konarskiego i Adama Wolffa oscylowała głównie wokół pochodzenia i znaczenia terminu „archiwum" oraz konieczności rozróżnienia „archiwum" jako funkcji i instytucji, a także wyodrębnienia zagadnień rozwoju historycznego i ówczesnego znaczenia tego terminu[62].

Drugą grupę terminów archiwalnych omówił Konarski w dniu 17 marca tego samego roku. Nawiązując do zasady proweniencji referent zaprezentował definicję „zespołu archiwalnego" i jego zasadnicze cechy. Następnie przytoczył terminy pokrewne zespołowi („kancelaria macierzysta zespołu" – ros. „fondoobrazowatiel", „zasada przynależności zespołowej" – zamiast „zasada przynależności kancelaryjnej"), jego synonimy obcojęzyczne (francuski, niemiecki, rosyjski i włoski) oraz części składowe („repositur", „seria", „dossier"). Na koniec autor podał definicje archiwalnych terminów przeciwstawnych: „zbiór", „zasób" i „kolekcja". W dyskusji swoje uwagi do definicji „zespołu" zgłosił Stebelski, w kwestii „przynależności kancelaryjnej"/„przynależności zespołowej" stanowisko zajęli Stojanowski, Stebelski oraz Bachulski, a także Jadwiga Karwasińska. Szeroko omawiany był również termin „repositur" (Stojanowski i Stebelski). Luźne uwagi zgłoszono również w związku z definicją „zasobu" i „zbioru"[63].

Ostatnią grupę terminów archiwalnych referował Wolff 9 czerwca 1948 r. Skupił się na definicjach terminów: „spis akt", „inwentarz", „karta inwentarzowa (dokumentu, księgi, aktu)", „sygnatura", „pozycja inwentarzowa", „inwentarz rozstawienniczy", „realny", „idealny", „katalogowanie", „katalog", „inwentaryzacja", „rotulus", „spis zdawczo-odbiorczy", „wykaz". Również w tym przypadku dyskusja przyniosła wiele nowych propozycji. Włodzimierz Budka, dyrektor Archiwum w Krakowie, zaproponował dodanie do spisu terminów: „rejestru ubytków" i „inwentarza depozytów". Dyskutowano również nad terminami: „rotulus" (Karwasińska, Konarski, Wolff) i „repertorium" (Stojanowski), a także nad zagadnieniami „katalogu" i „inwentarza" (Piotr Bańkowski, Bogdan Horodyński). Podniesiono również zagadnienia sprecyzowania pojęcia „jednostki archiwalnej". Próby w tym zakresie podjęli Konarski, Horodyński i Bańkowski. Na zakończenie rozważań nad pracami komisji terminologicznej wyrażono opinię, by wyniki jej prac, po zatwierdzeniu przez Ministerstwo Oświaty, otrzymały

---

60 A. S. Krasiński, *Słownik synonimów polskich*, t. 1, Kraków 1885, https://archive.org/details/sowniksynonimwp02krasgoog (dostęp: 10.04.2018 r.).

61 *Słownik języka polskiego*, t. I–VIII, red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki, Warszawa 1900–1927, http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=236&dirds=1&tab=3 (dostęp: 10.04.2018 r.).

62 J. Jankowska, *Działalność…*, s. 289–290.

63 Ibidem, s. 290–291.

charakter normatywny (obligatoryjny). Wnioskowano również o dodanie do terminów ich odpowiedników obcojęzycznych[64].

Po konsultacjach na posiedzeniach Sekcji Archiwalnych w Warszawie i Krakowie od wiosny 1948 r. komisja przystąpiła do opracowywania definicji słownikowych. Na tym etapie podjęto dwie kluczowe decyzje dotyczące pracy terminograficznej. Pierwsza z nich dotyczyła zakresu definicji. Zdecydowano się zawęzić cel pracy do charakterystyki terminów i ich zastosowania we współczesnej pracy archiwalnej, bez podawania wyczerpującego obrazu ewolucji terminu, jego rozgałęzień i odchyleń znaczeniowych. Druga powiązana była z rolą słownika jako informacyjnego źródła wiadomości o terminach, czy też wydawnictwa normatywnego, podręcznikowego. W toku dyskusji zdecydowano o przyjęciu arbitralnego ujęcia tematu, który w obliczu licznych przerostów i sprzeczności w powojennej terminologii archiwalnej, wydawał się rozwiązaniem skuteczniejszym, o większym ciężarze gatunkowym.

Kolejne trudności jakie należało pokonać w pracy nas słownikiem to problemy konstrukcyjne i językowe. W trakcie prac starano się tworzyć rodziny terminów, określające miejsce – czynność – podmiot, np. „kancelaria" – „tworzy" – „akta", „składnica akt" – „przechowuje" – „registraturę", „archiwum" – „przechowuje" – „zespół akt".

Po ustaleniu związków znaczeniowych terminów, komisja dokonała ponownej rewizji haseł. Podczas drugiego czytania część terminów została odrzucona, w zamian przyjęto inne. W zakresie konstrukcji językowej zadecydowano o umieszczeniu obok obcojęzycznych terminów archiwalnych odsyłaczy do ścisłego odpowiednika terminu polskiego (np. „Aktenausscheidung" – niem. „brakowanie akt"); równocześnie przy nagłówku polskich terminów postanowiono podawać wszystkie uwzględnione w słowniku jego obce nazwy (np. „brakowanie akt", „Aktenausscheidung" niem., „razborka dieł" ros., „triage" fr.). Jeśli termin obcojęzyczny nie miał polskiego odpowiednika, starano się dodawać proste tłumaczenie treści hasła (np. ros. „fondoobrazowatiel" „macierzysta kancelaria zespołu")[65].

W końcu 1949 r. wstępny projekt słownika rozesłano do wszystkich ośrodków archiwalnych, bibliotek posiadających zbiory rękopiśmienne oraz do kilku ekspertów, z prośbą o uwagi. Kilkanaście nadesłanych odpowiedzi, zwłaszcza krakowskiego ośrodka archiwalnego, znalazło swoje zastosowanie w przygotowywanym tekście. Następnie w październiku 1949 r. słownik stał się przedmiotem obrad zjazdu dyrektorów archiwów w Otwocku, gdzie powiększono skład komisji o osoby Rafała Gerbera i Adama Stebelskiego, a także w listopadzie 1950 r., podczas Konferencji Archiwalno-Bibliotecznej w Warszawie[66].

---

64 Ibidem, s. 291–293; K. Konarski, *Terminologia archiwalna…*, s. 86.

65 Ibidem, s. 84.

66 Protokół z posiedzenia wspólnego z dnia 29 listopada 1950 r., Archiwum Zakładowe Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych (dalej: AZ NDAP), sygn. II/190.

Końcowe stadium prac polegało na ostatecznej rewizji tekstu oraz na rozbiciu słownika na polski słownik archiwalny, uwzględniający używane w archiwistyce terminy łacińskie, oraz opracowany w postaci aneksu słownik obcych terminów archiwalnych. Prace nad słownikiem zamykało ustalenie graficznej szaty wydawnictwa oraz ujednolicenie powtarzających się zwrotów[67].

Ostatecznie pierwszy *Polski słownik archiwalny*[68] został wydany w nakładzie 2 tys. egzemplarzy i zawierał 485 haseł. W przeważającej części były to pojęcia kancelaryjne, prawno-ustrojowe i biblioteczne, będące w praktycznym obiegu. Autorzy opracowania zgromadzili też 393 terminy obce, w tym 187 niemieckich, 123 rosyjskich, 35 francuskich, 25 czeskich oraz 23 angielskich.

Głównym celem *Słownika* było usunięcie wszelkich wieloznaczności w stosowaniu terminologii archiwalnej i ustalenie zbioru najważniejszych definicji, stanowiących podwalinę archiwistyki, a także idealny grunt do stopniowego rozszerzenia zakresu słownika i opracowania w przyszłości encyklopedii archiwalnej. Z praktycznych względów autorzy zrezygnowali z włączania do wydawnictwa terminów z dziedzin pokrewnych archiwistyce, a mianowicie: dyplomatyki, paleografii, sfragistyki, terminologii dokumentacji gospodarczej oraz ustrojowo-prawnej. Wychodząc naprzeciw potrzebom czasu, ujęto w edycji współczesną terminologię kancelaryjną, która przydatna była w pracy nad registraturami trafiającymi z czasem do archiwów.

W przedsłowiu autorzy *Słownika* podkreślali, że jest to pierwsza próba ustalenia terminologii dotąd „rozbieżnej i niepełnej", wypełniająca „poważną lukę w naszej literaturze naukowej". Życzeniem autorów było, by *Słownik* został przyjęty życzliwie w praktyce, ale także by był aktywnie kontynuowany, poprzez dodawanie do niego nowych terminów zdobytych w trakcie studiów i praktyki archiwalnej oraz ścisłe precyzowanie lub prostowanie terminów słownikowych[69]. Nie bez racji w końcowej części wstępu autorzy pisali, że „próba życia przez jaką przejdzie *Słownik* przy zetknięciu się z praktyką codziennej pracy w archiwach będzie najlepszym probierzem jego wartości i wytyczną dla przyszłych pokoleń"[70].

Chociaż *Słownik* nie był narzędziem doskonałym, to nie sposób degradować roli, jaką spełnił w owych latach i jego znaczenia dla teorii i praktyki archiwalnej. Jego wydanie miało duże znaczenie, przede wszystkim w rozwoju praktycznej działalności archiwalnej[71]. Nic dziwnego, że wzbudził on zainteresowanie archiwistów i historyków. Szczególne znaczenie miał dla młodej kadry archiwalnej podejmującej pracę w zorganizowanych placówkach naukowych. Dzięki *Słownikowi* zaczęto stosować ujednoliconą terminologię i utrwalać pewien

---

67 *PSA* 1952, s. VIII–IX.

68 *Polski słownik archiwalny,* oprac. A. Bachulski, K. Konarski, A. Wolff, Warszawa 1952, NDAP.

69 *PSA* 1952, s. VI.

70 Ibidem, s. XI.

71 B. Woszczyński, *Z dziejów…*, s. 68.

zasób najważniejszych terminów, stanowiących podwalinę współczesnej wiedzy z zakresu dziedziny archiwalnej. Wydanie *Słownika* odbiło się szerokim echem również w środowisku międzynarodowym. Stał się on m.in. przedmiotem obrad Międzynarodowego Komitetu Terminologii Archiwalnej przy Międzynarodowej Radzie Archiwów w 1959 r. w Strasburgu.

Podkreślić należy, że prace nad wydawnictwem prowadzone były bez ustalenia wzorów, były pionierską próbą rozwiązania problemów terminologicznych. Autorzy *Słownika* musieli od podstaw stworzyć ustalenia obejmujące całą metodę pracy, kryteria podstaw opisu terminów i same definicje. Nie dysponowali jeszcze wiedzą z zakresu rodzącej się wówczas terminologii i terminografii. Zdawali sobie sprawę z tego, że wszelkie systemy terminologiczne opierają się w głównej mierze na osłuchaniu się z terminami, i że nowe określenia z czasem tracą swój rażący charakter i ostrość form, asymilując się we współczesnym języku. Przez to praca miała szansę odegrać rolę regulatora języka archiwistyki.

Najwięcej wątpliwości wzbudzał zakres tematyczny wydawnictwa. *Słownik* stanowił podsumowanie badań terminologicznych prowadzonych w archiwistyce od połowy lat 20. do początku lat 50. XX w. Odzwierciedlał jednak stan teorii i doświadczeń praktycznych archiwów z dwudziestolecia międzywojennego, był raczej zapisem doświadczeń mijającej epoki, niż narzędziem rozwijającej się nauki. Zarzucano mu też zbytnie preferowanie starego słownictwa z okresu rozbiorów.

Wydawnictwo nie zostało najlepiej przyjęte przez polskie środowisko archiwalne. Moment wydania *Słownika* zbiegł się ze zmianami w organizacji polskich archiwów, przez co bardzo szybko przestał on odpowiadać aktualnym potrzebom archiwistyki. Nie doczekał się też szerszych omówień i recenzji, choć niektóre środowiska archiwalne już w 1954 r. zwróciły uwagę na konieczność rozszerzenia zakresu publikacji przez wprowadzenie terminologii kancelaryjnej z wieków XIX i XX oraz terminologii prawniczej, a także bardziej encyklopedyczne opracowanie definicji terminów.

4. *Polski słownik archiwalny* z roku 1974

Po kilku latach praktycznego stosowania *Polskiego słownika archiwalnego* zaczęto dostrzegać coraz więcej jego braków. Związane to było głównie ze zmianą zakresu działania archiwistyki i pojawianiem się nowych rodzajów dokumentacji, a także nowymi tendencjami w naukach informacyjnych powiązanych z dziedziną archiwalną.

Starania o wydanie nowej wersji *Słownika* rozpoczęto w 1960 r. Mając na uwadze kierunki rozwoju archiwistyki przyjęto propozycję, by w pierwszej kolejności zająć się terminologią związaną z teorią i praktyką archiwalną[72],

[72] K. Konarski, *Podjęcie prac nad nową edycją Polskiego słownika archiwalnego*, „Archeion", t. 34, 1961, s. 189–190.

równocześnie postulowano też prowadzenie prac porównawczych, dotyczących współczesnej polskiej i zagranicznej terminologii archiwalnej (po 1952 r.).

Dyskusje terminologiczne przyjęły wiele form. Apel autorów PSA 1952 o kontynuację inicjatywy terminograficznej jako pierwsza podjęła Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych. 26 marca 1960 r. w ramach zjazdu dyrektorów archiwów w NDAP, a następnie 20 kwietnia tr. w siedzibie Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie, odbyły się posiedzenia poświęcone kontynuacji pracy nad słownikiem archiwistyki polskiej.

Konferencję rozpoczął Piotr Bańkowski, który scharakteryzował PSA 1952 jako „jedną z najpoważniejszych pozycji wydawniczych w naszej literaturze archiwalnej”[73]. Potrzebę dalszej pracy nad kolejnym wydaniem słownika uzasadnił licznymi przykładami, zaczerpniętymi zarówno z recenzowanego wydawnictwa, jak i z przedwojennych słowników, m.in. Nikity Gorbaczewskiego[74], Przemysława Dąbkowskigo[75] i Jana Riabinina[76], oraz nakreślił kierunek prac badawczych dotyczących polskiej terminologii archiwalnej w przyszłości. Uzupełnieniem referatu była wypowiedź Konarskiego na temat historii prac terminograficznych nad pierwszym wydaniem PSA 1952 oraz problemów metodycznych, narosłych w ich trakcie, a także wypracowanych rozwiązań. Końcowa część spotkania przyjęła formę dyskusji. Szczególnie żywo odnoszono się do zagadnień związanych z zakresem tematycznym nowego wydania słownika, kryteriami doboru haseł z zakresu archiwistyki i rozgraniczeniem ich od terminów nauk pomocniczych, głównie dyplomatyki i paleografii, a także określeniem adresatów wydania. Ostatnią kwestią, nad którą się pochylono był charakter wydawnictwa jako nośnika neutralnych komentarzy odnoszących się do słownictwa archiwalnego, czy też definicji o charakterze normatywnym. W związku z koniecznością uporządkowania zanarchizowanego języka archiwistyki, większość uczestników dyskusji przychyliła się do stanowiska, by na tym etapie nie nadawać słownikowi zbyt imperatywnego charakteru.

Drugie ze spotkań miało charakter roboczy. Skupiono się na redakcji układu i treści karty hasłowej, a także praktycznej organizacji i kolejności prac oraz ustaleniu składu osobowego przyszłej komisji słownikowej[77].

Kolejną dyskusję terminologiczną zorganizowano w trakcie obrad V Archiwalnej Konferencji Metodycznej, 12–14 grudnia 1961 r., gdy poruszano zagadnienia związane z archiwistyką jako samodzielną dyscypliną naukową[78]. W głównym referacie Kazimierz Arłamowski wskazał nowe postulaty badawcze

---

[73] Ibidem, s. 189.

[74] N. Gorbaczewski, *Słowar…*

[75] P. Dąbkowski, *Księga alfabetyczna dawnego prawa prywatnego polskiego*, Lwów 1932.

[76] J. Riabinin, *Materiały…*

[77] K. Konarski, *Podjęcie prac…*, s. 190.

[78] P. Bańkowski, *Trzy dni Piątej Archiwalnej Konferencji Metodycznej 12–14 grudnia 1961 r.,* „Archeion”, t. 37, 1962, s. 19–26.

archiwistyki[79], w tym potrzebę sformułowania nowych definicji[80]. Postulował iż „brak precyzji w określaniu pojęć archiwalnych pociąga za sobą szereg niepożądanych następstw, zarówno jeżeli idzie o konsekwentne przeprowadzenie zadania przez badacza, jak i korzystanie z pracy, czy też jej ocenę przez czytelnika"[81]. Przedstawił również percepcje terminu „archiwistyka" w archiwistykach innych krajów w ciągu ostatnich dekad. Głosy w dyskusji zabrali m.in. Adam Kamiński[82], Franciszek Paprocki[83], Halina Chrościcka[84], Anna Ptaśnikowa[85] i Wanda Maciejewska[86]. Wypowiedzi dotyczyły konkretnych pojęć: „zespół akt", „zespół otwarty", a także „sumariusz". Ożywiona debata stała się motorem do dalszych prac terminologicznych.

27 września 1968 r. w AGAD zorganizowano kolejne zebranie naukowe, poświęcone nowej edycji polskiego słownika archiwalnego. Podstawę dyskusji stanowił referat W. Maciejewskiej *Próba ustalenia założeń nowej edycji Polskiego słownika terminologiczno-archiwalnego*[87]. Autorka omówiła uwagi środowiska archiwalnego na temat poprzedniej edycji *Słownika* i założenia, do jakich doszła od 1966 r., tj. od czasu gdy z polecenia NDAP zajęła się sprawą terminografii. Ważnym elementem jej wypowiedzi była deklaracja, iż słownik powinien być nie tylko praktyczną pomocą dla archiwistów w bieżącej pracy, ale powinien uwzględniać także terminologię potrzebną w pracy naukowej i badawczej. Maciejewska postulowała pozostawienie haseł kancelaryjnych i rozszerzenie zakresu słownika o problematykę wartości akt w ujęciu najnowszego materiału aktowego i technicznego oraz terminów wiążących się ze stosowaniem urządzeń mechanicznych, a także wprowadzenie terminologii z zakresu nauk pomocniczych historii, w tym dyplomatyki, sfragistyki i genealogii. Zdaniem Maciejewskiej układ słownika powinien odzwierciedlać rzeczowe ujęcie tematu, w związku z czym hasła należało podzielić na grupy obejmujące archiwum i archiwistykę, zasób archiwalny, rodzaje archiwaliów (wg kryteriów merytorycznych i formalnych), grupę terminów dotyczących zabezpieczenia, opracowania, udostępniania i konserwacji akt, a także terminy związane z techniką archiwalną oraz mechanizacją pracy naukowo-informacyjnej. W toku dyskusji poruszono

---

79 K. Arłamowski, *Postulaty badawcze w zakresie archiwistyki współczesnej i organizacja badań*, „Archeion", t. 37, 1962, s. 27–47.

80 Materiał z obrad Konferencji został opublikowany w „Archeionie" t. 37, 1962, s. 27–56 i 69–95; V Archiwalna Konferencja Metodyczna.1961 rok, AZ NDAP, sygn. 170/57.

81 K. Arłamowski, *Postulaty…*, s. 32.

82 A. Kamiński, *Potrzeby badawcze naszej archiwistyki*, „Archeion", t. 37, 1962, s. 58.

83 F. Paprocki, *Uwagi do referatu doc. K. Arłamowskiego pt. „Postulaty badawcze w zakresie archiwistyki współczesnej i organizacji pracy"*, V Archiwalna Konferencja Metodyczna, 1961 rok, AZ NDAP, sygn. 170/57.

84 H. Chrościcka, *Problematyka zespołów otwartych*, „Archeion", t. 37, 1962, s. 69–95.

85 A. Ptaśnikowa, *Dwa projekty sumariusza archiwalnego*, „Archeion", t. 44, 1966, s. 192–135.

86 W. Maciejewska, *Skorowidze i indeksy*, „Archeion", t. 44, 1966, s. 148–152.

87 M. Wąsowicz, *Zebranie naukowe w AGAD w Warszawie w sprawie nowej edycji „Polskiego s*łownika *archiwalnego"*, „Archeion", t. 51, 1969, s. 224.

wiele zagadnień związanych z przygotowaniem wydawnictwa, najwięcej jednak uwagi poświęcono jego układowi, zakresowi i tytułowi. Przychylono się do zdania Bańkowskiego odnośnie do rozszerzenia zakresu przyszłego słownika o terminy prawne oraz zaakceptowano zaproponowany przez niego tytuł: Polska Terminologia Archiwalna[88].

Owocem tych burzliwych dyskusji przetaczających się przez środowisko archiwalne w latach 60. XX w. był powołany przez NDAP Komitet Redakcyjny, którego zadaniem stało się opracowanie nowej wersji słownika[89]. W jego składzie, pod kierownictwem Maciejewskiej, znaleźli się Tadeusz Grygier, Józef Płocha, Irena Sułkowska-Kurasiowa, Maria Tarakanowska, Michał Wąsowicz, Wojciech Zyśko.

Komitet wyszedł z założenia, że nowy słownik nie może być jedynie reedycją pierwszego wydania, lecz nowym opracowaniem, uwzględniającym osiągnięcia polskiej teorii i praktyki archiwistyki. Projekt uwzględniał wyniki studiów terminologicznych przeprowadzonych w literaturze archiwalnej (polskiej i obcej), materiał ankietowy otrzymany z archiwów państwowych w 1960 r. oraz terminologię z PSA 1952. Przyjęto założenie, że zakres słownika będzie obejmował zarówno terminy dawne, jak i te, które dopiero co się pojawiły w literaturze fachowej w związku z rozszerzaniem się zakresu archiwistyki teoretycznej i stosowanej, a także terminy zaczerpnięte z dyscyplin pokrewnych (m.in. nauki pomocnicze historii, prawo). Skupiono się również na pojęciach, które przeniknęły do archiwistyki w związku z rozszerzaniem się bazy źródłowej, w tym używanych przy postępowaniu z dokumentacją techniczną, a także związanych z technicznymi środkami przekazu materiałów (dokumentacja fonograficzna i dokumentacja fotograficzna) oraz kształtowaniem narastającego zasobu archiwalnego. Zrezygnowano natomiast z terminów z zakresu rodzącej się wówczas mechanizacji informacji naukowej.

Jako podstawowe zadanie przyjęto kodyfikację, uściślenie i rozszerzenie pojęć archiwalnych wówczas używanych i ujęcie ich w jednolity system logiczny. W wersji roboczej słownika zastosowano układ systematyczny, a definiowanie pojęć rozpoczęto od przyporządkowania do nich terminów powiązanych w ciągi terminologiczne[90]. Na początku przystąpiono do definiowania terminów podstawowych – nadrzędnych. Dawało to możliwość wypracowania układów porządkujących pewne ciągi terminologiczne ułożone w sposób hierarchiczny i ułatwiało nadanie układu systematycznego.

W kwestii budowy definicji podjęto decyzję o zwięzłym ich ujęciu przy jednoczesnym zwróceniu uwagi, by nie spowodować przez to niejasności. Roz-

---

88 Ibidem, s. 225–226. W. Maciejewska zaproponowała tytuł: *Słownik terminologiczno-archiwalny,* ogólną aprobatę uzyskał jednak projekt P. Bańkowskiego.

89 *Pismo okólne Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 6 grudnia 1969 r.,* cyt. za: W. Maciejewska, *Stan opracowania nowej edycji Polskiego słownika archiwalnego*, „Archeion", t. 56, 1971, s. 152.

90 W. Maciejewska, *Stan opracowania…*, s. 126.

szerzone definicje zastosowano jedynie do terminów hierarchicznie nadrzędnych, od których sprecyzowania zależeć miała definicja terminów pochodnych. Starano się unikać definicji umownych. Utrzymanie definicji o charakterze znaczeniowym, semantycznym zadecydowało o leksykalnym ujęciu słownika. Rozszerzenia o charakterze encyklopedycznym miały być zastosowane jedynie w nielicznych przypadkach, w których ze względu na wyjątkowe znaczenie terminu warto byłoby dodać wyjaśnienia rzeczowe[91].

W pracach terminograficznych uczestniczyła Centralna Komisja Metodyczna przy Naczelnym Dyrektorze Archiwów Państwowych oraz placówki wydzielone (m.in. AGAD, AAN, ADM, Archiwum Miasta Krakowa i Województwa Krakowskiego, Centralne Archiwum Wojskowe, Archiwum Głównego Urzędu Statystycznego).

Na pierwszym posiedzeniu CKM w dniu 9 marca 1970 r. omówiono trzy grupy tematyczne haseł słownikowych, obejmujące: naukę o archiwach (archiwistykę i archiwoznawstwo), zasób archiwalny i archiwalia. Komisja zaproponowała dokładniejsze zdefiniowanie niektórych pojęć w odniesieniu do praktyki archiwalnej i aktualnie obowiązujących przepisów, np. „zasób archiwalny", oraz uściślenie definicji dla grup terminów składających się z pojęć głównych i podporządkowanych.

Na kolejnym posiedzeniu CKM 22 marca 1971 r. przedyskutowano ogólną koncepcję wydawnictwa i zakres słownika. Wnioskowano, by objął on przede wszystkim polską terminologię stosowaną w praktyce archiwalnej i literaturze fachowej oraz niektórych pokrewnych dziedzinach nauki. Przedmiotem dyskusji była ponownie sprawa formy definicji (leksykalnej, czy encyklopedycznej) zastosowanej w słowniku. Komisja wniosła również wiele uwag szczegółowych, które znalazły się w ostatecznej redakcji wydawnictwa (m.in. w odniesieniu do definicji „materiałów archiwalnych")[92].

Kolejną zintensyfikowaną dyskusję terminologiczną przeprowadzono podczas VI Ogólnopolskiej Archiwalnej Konferencji Metodycznej w dniach 4–5 grudnia 1970 r.[93] Jej przedmiotem były konkretne terminy i definicje prezentowane przez środowisko archiwalne. Wielkie zainteresowanie wywołał referat Teresy Zielińskiej z AGAD, która odniosła się do „archiwów prywatnych"[94]. Równie dużo problemów terminologicznych zostało poruszonych w referacie Ireny Radtke o pojęciu „zespołu archiwalnego"[95]. Do ustaleń w zakresie termi-

---

91 Ibidem, s. 126 i n.

92 Recenzja: T. Mencel, „Archeion", t. 65, 1976, s. 219.

93 P. Bańkowski, *Szósta Ogólnopolska Archiwalna Konferencja. Organizacja, program, przebieg*, „Archeion", t. 56, 1971, s. 7–14; W. Maciejewska, *Stan opracowania…*, s. 125–127.

94 T. Zielińska, *Archiwalia prywatne. (Pojęcie, zakres gromadzenia, metody opracowania)*, „Archeion", t. 56, 1971, s. 71–78.

95 I. *Radtke, Pojęcie zespołu w praktyce archiwalnej. (Granice współczesnych zespołów akt)*, „Archeion", t. 56, 1971, s. 89–110.

nów archiwalnych nawiązali również recenzenci jej pracy: Czesław Biernat[96] i Anna Perlińska[97]. W trakcie obrad uczestnicy konferencji wysłuchali również sprawozdania z trwających właśnie prac nad nową edycją słownika[98]. W tym samym roku przesłano projekt słownika do środowiska archiwistów i przystąpiono do ostatecznej jego redakcji.

Polski słownik archiwalny wydano w 1974 r. w nakładzie 5 tys. egzemplarzy[99]. Chociaż autorzy zachowali tytuł pierwszej edycji, nie nawiązali do poprzedniej, co podkreślono zapisem: „wydanie pierwsze".

Zawierał 738 terminów, czyli około 30% więcej niż jego poprzednik. Ponadto obejmował 175 odpowiedników polskojęzycznych haseł w języku rosyjskim, 127 w angielskim, 161 we francuskim i 305 w języku niemieckim. Haseł w języku czeskim nie zamieszczono. Zwiększono liczbę haseł obcojęzycznych o ponad 50%, co świadczyło o konieczności wyjaśnienia znaczenia wyrazów obcych niezbędnych przy pracy nad aktami administracji państw zaborczych (XVIII–XX w.), a także o licznych kontaktach i współpracy archiwów polskich na arenie międzynarodowej. Podobnie jak w PSA 1952 przyjęto alfabetyczny układ haseł. Pominięto prawie 70 haseł z pierwszej edycji. Były to głównie terminy kancelaryjne („karta luźna", „kopia urzędowa", „koszulka", „margines", „przypomnienie urzędowe", „skoroszyt", „stronica", „zeszyt") oraz związane z przechowywaniem archiwaliów („opornik", „pion", „półka", „przegroda", „stelaż", „szafa"). Usunięto niektóre określenia przestarzałe („komput", „matricula civitatis", „objątek", „roboracja", „sepultura", „seriarz", „suscepta", „widendarz", „widymat", „znachodnik" itp.) i sprostowano istniejące błędy (np. zamiast „tibi solo" „tibi soli").

Podobnie jak w 1952 r. najwięcej problemów sprawiało określenie charakteru i zakresu słownika. Niemożliwością było ustosunkowanie się do wszystkich terminów, jakimi posługiwali się archiwiści w ostatnich kilkudziesięciu latach bez przekształcenia *Słownika* w encyklopedię archiwalną; oparto się zatem na terminologii już ugruntowanej, a więc wynikającej z zasadniczych pojęć archiwistyki i materiału archiwalnego. Do PSA 1974 dołączono również pojęcia z dyscyplin pokrewnych: dyplomatyki, nauki o akcie, praktyki kancelaryjnej, prawa, sfragistyki, bibliotekoznawstwa i innych. Sugerowano się tu bowiem praktyką archiwalną, jej współdziałaniem z dyscyplinami archiwistyce pokrewnymi oraz trwałością terminów w wewnętrznej pracy nad zasobem. Zasięgnięto opinii językoznawcy prof. Witolda Doroszewskiego, a w zakresie informacji naukowej Marii i Kazimierza Leskich, posiłkując się wydanym przez nich *Tezaurusem*

---

96 Cz. Biernat, *Uwagi do referatu I. Radtke, pojęcie zespołu w praktyce archiwalnej z 4 sierpnia 1970 r.,* AZ APG, sygn. 18/3.

97 A. Perlińska, *Uwagi do referatu I. Radtke, pojęcie zespołu w praktyce archiwalnej z 21 sierpnia 1970 roku*, AZ APG, sygn. 18/3.

98 Materiał z obrad VI Konferencji został opublikowany w „Archeionie", t. 56, 1971.

99 *Polski słownik archiwalny*, red. W. Maciejewska, Warszawa 1974, NDAP.

informacji naukowej[100]. Niektóre definicje dotyczące mikrofilmowania przejęto w dosłownym brzmieniu Polskiej Normy[101]. Warto wspomnieć, że w PSA 1974 pierwszy raz w toku pracy terminologicznej wzięto pod uwagę zasady budowy modelu definicji. Nowy *Słownik* miał charakter opracowania leksykograficznego, więc wszystkie terminy uzyskały definicje znaczeniowe o zwięzłej konstrukcji, uzupełnione niekiedy objaśnieniami rzeczowymi.

Opublikowanie drugiej wersji *Polskiego słownika archiwalnego* miało duże znaczenie dla porządkowania terminologii archiwalnej, dalszej działalności i kształcenia kadr archiwalnych oraz rozwoju teorii nauki. Od 1952 r., czyli od wydania poprzedniego *Słownika*, w strukturze sieci archiwalnej zaszły poważne zmiany, niektóre czynności archiwalne uległy znacznym modyfikacjom, pojawiły się nowe pojęcia, a dotychczasowe uległy przewartościowaniu.

Z pewnością zaletą *Słownika* było uwzględnienie w jego treści postulatów ówczesnych teoretyków archiwistyki, w tym m.in. Bohdana Ryszewskiego[102], którzy wskazywali na ewolucję archiwistyki i zmianę znaczenia niektórych terminów archiwalnych. Pozwoliło to na ugruntowanie najważniejszych pojęć archiwalnych.

Słownik ukazał się, gdy w archiwistyce polskiej i europejskiej rozpoczęły się wielkie zmiany zapoczątkowane rozwojem działalności informacyjnej archiwów, a także wykorzystaniem komputerów w pracy archiwalnej[103]. Na nowo

---

100 M. Leska, K. Leski, *Tezaurus informacji naukowej*, Warszawa 1972.

101 *PN-62/N-01169 Reprografia: Metryka mikrofilmu i kopii mikrofilmu;PN-66/N-01174 Reprografia: Mikrofilm czarno-biały 35 mm: Wymagania i badania techniczne*; *PN-66/N-01175 Reprografia : Pakowanie i przechowywanie mikrofilmów*; *PN-63/N-01170 Przepisy bibliograficzne : Klatka identyfikacyjna mikrofilmu*; *PN-62/N-01171 Przepisy bibliograficzne : Opis katalogowy mikrofilmu; Bibliotekarstwo*, red. Z. Żmigrodzki, wyd. 2 uzup. i rozsz., Warszawa 1998, Wydawnictwo SBP; *Polskie normy bibliograficzne, bibliotekarskie, dokumentacyjne i wydawnicze (wybór)*, s. 438–441*; Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego,* red. K. Głombiowski, B. Świderski, H. Więckowska, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1976; M. Grabowska, *Normalizacja w zakresie informacji i dokumentacji w Polsce w latach 1993–2000, „*Przegląd Biblioteczny", r. 69, 2001, z. 1/2, s. 26–31; D. Hryniewicka, *Polskie Normy Bibliograficzne w latach 1948–2010*, http://www.pbw.waw.pl/pbw/pliki/Zestawienia/2010/POLSKIE%20NORMY%20BIBLIOGRAFICZNE%20w%20latach%20 1948 - 2010.pdf (dostęp: 30.12.2010 r.).

102 B. Ryszewski, *O niektórych podstawowych pojęciach…*, s. 93–120.

103 S. Nawrocki, *Doświadczenia zagraniczne w zakresie stosowania komputera w archiwach*, „Archeion", t. 74, 1982, s. 5–26; H. Barczak, *Informatyka w archiwach*, „Archeion", t. 74, 1982, s. 27–38; idem*, Archiwistyka i cybernetyka*, „Archeion", t. 67, 1979, s. 82; M. Gołembiowski, *System informacji archiwalnej*, Warszawa 1985; S. Nawrocki, *Tezaurus archiwistyki*, Warszawa 1984; S. Nawrocki, *Komputer w służbie archiwalnej*, Poznań 1985; idem, *Komputeryzacja archiwów polskich*, [w:] *Historia i archiwistyka*, s. 259–266; A. Biernat, *Informatyczny program „Spis zespołów dla archiwów państwowych" opracowany przez Centralny Ośrodek Informacji Archiwalnej przy Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych*, [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. II, Toruń 1996, s. 13–24; A. Laszuk, *Bazy danych w archiwach państwowych*, [w:] *Archiwa polskie wobec wyzwań XXI w. Pamiętnik III Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich*, t. 1, red. D. Nałęcz, Radom 1997, s. 231–239; B. Ryszewski, *Aktualne problemy archiwistyki polskiej*, [w:] *Archiwa polskie wobec wyzwań XXI w.*, s. 231–239; ibid.,B. Ryszewski, Aktualne problemy archiwistyki polskiej, [w:] *Archiwa polskie*, s. 31–38; Cz. Biernat, *Wieloaspektowy system informacji w archiwach*, „Archeion", t. 86, 1989, s. 1–17.

przedefiniowano metodykę pracy archiwalnej[104]. Podjęto również studia nad archiwistyką jako nauką[105]. Od początku więc zarzucano twórcom *Słownika*, iż nie uwzględnili już wówczas zauważalnych nowych tendencji w naukach informacyjnych i ich powiązań z archiwistyką. Grygier sądził, że było to spowodowane obawą przed pojawieniem się lawiny nowych pojęć i koniecznością adaptacji dla potrzeb archiwistyki terminologii z zakresu zarządzania aktami, biurowości i systemów informacyjnych zarządzania[106]. Czas pokazał, że ograniczanie materii słownika do pojęć czysto archiwalnych jest w dalszej perspektywie niemożliwe. Na kolejnym etapie rozwoju archiwistyka dostała się pod silny wpływ nauk pokrewnych, jak i nowych technologii informacyjnych i komunikacyjnych, który obserwujemy do dnia dzisiejszego.

Podobnie jak w przypadku wydawnictwa z 1952 r. PSA 1974 r. nie spełnił wszystkich oczekiwań środowiska archiwalnego i dość szybko zauważono jego luki. Część z nich została wyartykułowana tuż po ukazaniu się PSA 1974 podczas posiedzenia Rady Redakcyjnej Wydawnictw Archiwalnych przy Naczelnym Dyrektorze Archiwów Państwowych, na początku 1974 r.[107]. Głos wówczas zabrali: Ireneusz Ihnatowicz, Tadeusz Mencel, Czesław Biernat, Piotr Bańkowski, Franciszka Ramotowska i Adam Kamiński. Obszerną recenzję Mencla i Biernata umieszczono w „Archeionie" z 1976 r.[108]

Mimo niedoskonałości, a być może właśnie z uwagi na wskazane braki, wydanie PSA 1974 w sposób symboliczny zamknęło pierwszy etap kształtowania się polskiej terminologii archiwalnej. Etap oparty na archiwistyce głęboko osadzonej w tradycji. W literaturze archiwalnej cezurą pomiędzy okresem „młodości" a „dojrzałości" archiwistyki jest z reguły rok 1951[109]. W przypadku terminologii archiwalnej można granicę tę przesunąć o ponad dwie dekady. Jak zauważa prof. Wanda Roman, polska terminologia archiwalna wkroczyła wówczas w drugi okres rozwoju, charakteryzujący się pojawieniem terminów

---

[104] W. Kwiatkowska, *Metodyka opracowania zasobu archiwalnego ze szczególnym uwzględnieniem akt spraw*, Toruń 2016, s. 21 i n; eadem, *Dorobek polskiej archiwistyki w zakresie metodyki opracowania zasobu archiwalnego*, Warszawa 2014, s. 10.

[105] Cz. Biernat, *Problemy archiwistyki współczesnej*, Warszawa 1977; A. Tomczak, *Archiwalna zasada pertynencji terytorialnej a rozmieszczenie zasobu w archiwach polskich*, „Archeion", t. 67, 1979, s. 7–23; B. Ryszewski, *Problemy i metody badawcze archiwistyki*, Toruń 1985; B. Ryszewski, H. Robótka, A. Tomczak, *Archiwistyka*, Toruń 1989; S. Nawrocki, S. Sierpowski, *Metodyka pracy archiwalnej*, Poznań 2001; W. Kwiatkowska, *Dorobek polskiej archiwistyki w zakresie metodyki opracowania zasobu archiwalnego*, Warszawa 2014.

[106] T. Grygier, *Kierunki i koncepcje badań nad problemami polskiej terminologii archiwalnej*, „Archeion", t. 77, 1984, s. 45–69.

[107] Protokół z posiedzenia Rady Redakcyjnej Wydawnictw Archiwalnych w dniu 27 stycznia 1975 r., AZ NDAP, sygn. 11.

[108] Recenzja: T. Mencel, „Archeion", t. 65, 1976, s. 217–222; recenzja: Cz. Biernat, *Polski słownik archiwalny*, „Archeion", t. 65, 1976, s. 222–224.

[109] W. Kwiatkowska, *Metodyka…*, s. 21 in.

z zakresu cybernetyki, informacji naukowej, informatyki oraz nauki o organizacji i zarzadzaniu[110].

Niezależnie od krytyki nie można nie docenić roli PSA 1974, którą spełnia do dziś. Od ponad 40 lat jest samodzielnym zbiorem terminologicznym nadal cytowanym w większości prac naukowych i jedną z najbardziej rozpoznawalnych pozycji literatury fachowej.

[110] W. K. Roman, *Terminologia archiwalna…*, s. 204–205.

Rozdział 2. Kolejne etapy rozwoju polskiej terminologii archiwalnej

1. Drugi okres rozwoju polskiej terminologii archiwalnej

Wzrost znaczenia informacji naukowej oraz wynikająca z niego konieczność wyznaczenia nowych funkcji i metod działania archiwów spowodowały od początku lat 70. XX w. widoczne zmiany w rozwoju archiwistyki[1]. Z jednej strony lawinowo zaczęła wzrastać ilość dokumentacji trafiającej do archiwów, z drugiej zaś otwierały się możliwości zastosowania w praktyce archiwów zdobyczy nowoczesnych nauk, w tym informatyki i cybernetyki, a także asymilacji związanych z nimi pojęć. Pojawiła się konieczność wykorzystania w praktyce i uwzględnienia w teorii archiwistyki nowoczesnych narzędzi i metod zarządzania, w tym zwrócenia się w stronę elektronicznych maszyn cyfrowych. Pojawiające się nowe możliwości i szanse unowocześnienia archiwistyki jako jednej z nauk informacyjnych zostały dostrzeżone, moim zdaniem, przez nieliczne grono badaczy[2]. Główny nurt prac ograniczał się do doskonalenia ustaleń poprzedniej epoki.

Zdając sobie sprawę z narastających potrzeb terminologicznych archiwistyki, bardzo szybko w Biurze Prac Naukowych NDAP podjęto decyzję o kontynuowaniu prac nad słownictwem archiwalnym. Już w 1974 r. powołano zespół badawczy w składzie: Czesław Biernat, Tadeusz Grygier, Wanda Maciejewska, Stanisław Nawrocki, Czesława Ohryzko-Włodarska, Józef Płocha, Maria Tarakanowska i Wojciech Zyśko, pod przewodnictwem prof. Andrzeja Tomczaka. Zadaniem zespołu była kontynuacja prac nad problemami terminologii archiwalnej oraz reedycją *Polskiego słownika archiwalnego* w ramach opracowania słownika terminologii archiwalnej krajów socjalistycznych[3]. Zamysłem zespołu

---

1 W. Stankiewicz, *Stan i perspektywy rozwoju informacji i dokumentacji naukowej (biblioteki, archiwa, ośrodki informacji, edytorstwo)*, [w:] *II Kongres Nauki Polskiej. Materiały i dokumenty, Warszawa, 26–29 czerwca 1973 roku*, t. 2, cz. 1, Warszawa 1974, s. 492–514.

2 M.in. B. Ryszewskiego, M. Gołembiowskiego, H. Barczaka, S. Nawrockiego.

3 Plan badawczy w zakresie archiwistyki krajów socjalistycznych na lata 1975–1977, 1977–1978, 1978–1979, AZ NDAP, sygn. 179/26–28.

było również przeprowadzenie studiów wstępnych nad przygotowaniem słownika encyklopedycznego archiwistyki polskiej.

Na pierwszym posiedzeniu 10 maja 1976 r. wytyczono plany pracy zespołu na najbliższe cztery lata. Postanowiono w pierwszej kolejności przyjrzeć się *Tezaurusowi archiwistyki* przygotowywanemu przez Stanisława Nawrockiego[4]. Autor wyróżnił w nim po raz pierwszy nowe dziedziny związane z archiwistyką, takie jak: informatyka, matematyka i cybernetyka oraz wskazał konkretne możliwości ich zastosowania[5]. Uwzględnił również terminy z zakresu tych dziedzin, które jego zdaniem powinny zostać zasymilowane przez archiwistykę. Należały do nich z zakresu informatyki: „programowanie", „przetwarzanie danych", „dokowanie", „wejście do systemu", „wyjście z systemu", maszyna matematyczna", „tezaurus", z zakresu matematyki: „algorytm", „teoria mnogości", „system binarny" i z zakresu cybernetyki: „transformacja informacji", „model cybernetyczny", „układ cybernetyczny". Plan pracy zespołu obejmował też dokonanie przeglądu literatury na temat terminologii archiwalnej (T. Grygier). Na kolejny rok zaplanowano omówienie materiałów do słownika terminologii archiwalnej krajów socjalistycznych i założeń nowego polskiego słownika archiwalnego.

8 grudnia 1976 r. na kolejnym posiedzeniu zespołu, Grygier zaprezentował referat *Kierunki i koncepcje badań nad problemami polskiej terminologii archiwalnej*, w którym wskazał potrzebę pogłębienia wiedzy z zakresu teorii archiwalnej, a także problematyki przejmowania terminologii z języka administracyjnego, i ustalenia miejsca archiwów w systemie dokumentacyjnym i informacyjnym[6]. Zwrócił również uwagę na specyfikację zawodu archiwisty, łączącego funkcje dyplomatyka, zarządcy aktami, organizatora i specjalisty zarządzania systemami informacyjnymi.

W kolejnym roku, 27 maja, Grygier wygłosił referat *Problemy terminologii archiwalnej w literaturze polskiej i zagranicznej (1974–1976)*[7], w którym skupił się na trudnościach w dotychczasowym formułowaniu definicji, polegających na stosowaniu różnych terminów na określenie tego samego pojęcia, różnicach w zakresie i stylu opisu terminu oraz problemach ze standaryzacją tekstu definicji. Podkreślił również potrzebę modyfikacji dawnych pojęć archiwalnych i ich adaptacji do nowych potrzeb archiwistyki.

Przedostatnie zebranie zespołu miało miejsce 17 listopada 1977 r. Skupiono się wówczas na problemach słownika encyklopedycznego lub encyklopedii

---

4 S. Nawrocki, *Tezaurus archiwistyki*, Warszawa 1984.

5 Idem, *Komputer w służbie archiwalnej*, Poznań 1985; *Możliwości zastosowania cybernetyki i jej pojęć w archiwistyce*, „Archeion", t. 60, 1974, s. 7–21.

6 T. Grygier, *Kierunki i koncepcje badań nad problemami polskiej terminologii archiwalnej*, AZ NDAP, sygn. 179/11, s. 1–21; idem, *Kierunki i koncepcje badań nad problemami polskiej terminologii archiwalnej,* „Archeion", t. 77, 1984, s. 45–69.

7 Idem, *Problemy terminologii archiwalnej w literaturze polskiej i zagranicznej /1974–1976/*, AZ NDAP, sygn. 179/11, s. 1–24.

archiwistyki, które miałyby zastąpić PSA 1974. Referat wprowadzający do dyskusji zaprezentował wówczas prof. Biernat[8].

Do dorobku zespołu dodać należy również pierwszy wariant tłumaczenia z języka rosyjskiego *Słownika współczesnej terminologii krajów socjalistycznych* przygotowany przez J. Płochę. W trakcie prac na forum międzynarodowym zrezygnowano jednak z tworzenia słowników narodowych jako części składowych międzynarodowego słownika, poprzestając jedynie na wprowadzeniu polskojęzycznych odpowiedników obecnych tam terminów.

Ostatecznie zespół zakończył prace 23 marca 1978 r.[9], a materiały związane z jego działalnością przekazano bezpośrednio do indywidualnego wykorzystania przez badaczy, w tym m.in. prof. Biernata[10].

Kolejną inicjatywę nowelizacji *Polskiego s*łownika *archiwalnego* podjęto dopiero po dłuższej przerwie. W 1988 r. ZNA NDAP powołał kolejny zespół ds. terminologii archiwalnej. Do archiwów państwowych, archiwów wyodrębnionych oraz niektórych pracowników nauki spoza państwowej służby archiwalnej rozesłano ankietę z prośbą o wyrażenie opinii oraz zgłoszenie ewentualnych propozycji haseł do systematycznego wykazu terminów archiwalnych[11]. Propozycje przesyłane wówczas do NDAP jednoznacznie wskazywały na potrzebę ponownego opracowania haseł *Polskiego słownika archiwalnego* oraz uzupełnienie go o hasła uniwersalne i terminy związane ze współczesnym językiem archiwistyki, szczególnie z zakresu nowej ustawy archiwalnej, która weszła w życie 1 stycznia 1984 r.[12] Archiwa sugerowały dostosowanie zakresu tematycznego słownika do bieżących potrzeb praktyki archiwalnej, skoncentrowanie się na hasłach głównych, podstawowych dla archiwistyki, ale także uwzględnienie terminów specjalistycznych. Wnioskowano również uwzględnienie zarówno terminów dawnych, jak i współczesnych, a także ograniczenie wpływu terminologii dziedzin pokrewnych. W zakresie pracy nad istniejącymi definicjami wskazywano na konieczność ich rewizji, skonkretyzowania i korekty, a także potrzebę ich konfrontacji z literaturą archiwalną. Wnioskowano poszerzenie części obcojęzycznej słownika i uściślenie tłumaczeń, do czego zalecano zatrudnić praktyków i teoretyków archiwistyki. Z praktycznego punktu widzenia archiwa wskazywały również konieczność zwiększenia ilości haseł dotyczących

---

8 Cz. Biernat, *Encyklopedia archiwistyki, jej struktura i zakres (wprowadzenie do dyskusji)*, AZ NDAP, sygn. 179/11, s. 1–8.

9 Sprawozdanie z realizacji planu państwowej służby archiwalnej na lata 1976–1980, AZ NDAP, sygn. 162/23, s. 18 i załącznik nr 6.

10 B. Nowożycki, *Prace nad „Polskim słownikiem archiwalnym" prowadzone przez Naczelną Dyrekcję Archiwów Państwowych w latach 1974–2008*, „Archeion", t. 117, 2016, s. 101–128.

11 Pismo z dnia 28 września 1988 r., znak: 0112/3–61/88. M. Tarakanowska, *Systematyczny wykaz terminów. Projekt wstępny*, AZ NDAP, sygn. 585/6, s. 1.

12 Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 1983, nr 38, poz. 173).

typologii zespołów i materiałów archiwalnych, a także przekształcenie słownika w encyklopedię archiwalną lub leksykon[13].

Oczekiwania środowiska były więc ogromne i znacznie rozproszone, jednak aktywność poszczególnych archiwistów na polu terminologii nie była zbyt wielka. Świadczy o tym chociażby niewielka ilość odpowiedzi na wspomnianą ankietę. Z 88 instytucji, do których trafiła ankieta, odpowiedziało na nią jedynie 27 archiwów państwowych, Archiwum Polskiej Akademii Nauk oraz prof. Ireneusz Ihnatowicz z Uniwersytetu Warszawskiego, czyli około 30% respondentów.

Pierwszy etap prac terminologicznych prowadzonych w ZNA NDAP polegał na sformułowaniu koncepcji słownika, określeniu jego charakteru, zakresu oraz konstrukcji. W związku z niewystarczającymi siłami kadrowymi oraz szczupłymi finansami, postanowiono projekt ograniczyć do stworzenia słownika o charakterze normatywno-objaśniającym, zrezygnowano z tworzenia encyklopedii archiwistyki. W sprawie zakresu słownika postanowiono dokonać więcej, niż tylko rozbudowy PSA 1974, a mianowicie zmienić zakres rzeczowy i chronologiczny słownika, uwzględniając w nim terminologię współczesną. Zwiększono również udział definicji pochodzących z innych dziedzin pokrewnych archiwistyce oraz tłumaczeń obcojęzycznych.

Jako źródła terminologii zdecydowano się poddać analizie literaturę archiwalną oraz akty prawne, pomijając język potoczny[14]. Wykluczono również archaizmy i nazwy łacińskie, dla których planowano w przyszłości opracować odrębne słowniki zawierające terminy, skróty oraz określenie rodzajów i odmian dokumentacji. Uznano, że słownik powinien składać się ze wstępu, terminów w układzie alfabetycznym wraz z definicjami, ich obcojęzycznych odpowiedników, systematycznego wykazu terminów polskich, skorowidza, bibliografii oraz spisu rzeczy.

Rezultatem pierwszego etapu prac był projekt wstępny systematycznego wykazu terminów opracowany na podstawie wcześniejszych wydań PSA, uwag archiwów nadesłanych w latach 1988–1989, wybranych słowników obcojęzycznych oraz literatury archiwalnej. Terminom nadano układ rzeczowy, oddający związki pomiędzy pojęciami i ich hierarchię. Układ ten wzorowano na *Międzynarodowym słowniku współczesnej terminologii archiwistycznej krajów socjalistycznych*. Wyróżniono w nim 8 działów:

1. Terminy wyrażające podstawowe pojęcia, dyscypliny naukowe związane z archiwistyką.
2. Nośniki informacji.
3. Typologia dokumentów.
4. Organizacja dokumentów w biurowości i organizacja ich przechowywania.
5. Ocena wartości dokumentów, gromadzenie materiałów archiwalnych.

[13] Uwagi do projektu słownika zgłaszane przez Archiwa Państwowe, AZ NDAP, sygn. 585/6.

[14] M. Tarakanowska, *Systematyczny wykaz terminów*, s. 2.

6. Opracowanie materiałów archiwalnych.
7. Działalność informacyjna.
8. Zabezpieczenie (fizyczne) materiałów archiwalnych[15].

W obrębie tychże działów terminy ułożono w kolejności alfabetycznej, zamieszczając obok terminów głównych ich synonimy. Do podstawowych terminów zakwalifikowano te, które najczęściej występowały w literaturze archiwalnej i najpełniej oddawały zakresy znaczeniowe swoich pojęć. Odrzucono natomiast terminy łacińskie, skróty i archaizmy[16].

Tak przygotowany w 1990 r. projekt miał się stać podstawą do dalszej dyskusji nad nowym wydaniem słownika. W ostatniej wersji obejmował on 791 terminów oraz 124 synonimy, przy czym z PSA 1974 zaczerpnięto jedynie 354 hasła, tj. około 48 % opracowanego tam słownictwa. W wykazie znalazły się głównie terminy określające nowe rodzaje materiałów archiwalnych, również te zaczerpnięte z dziedzin pokrewnych archiwistyce. Pozostawiono terminy historyczne o szerszym znaczeniu (zaczerpnięte głównie z PSA 1974), pominięto natomiast rodzaje i odmiany dokumentów, ksiąg i pieczęci oraz określające je skróty. Zrezygnowano z terminów o wąskim znaczeniu i regionalizmów, terminów opisowych i powszechnie znanych, jak np. określeń stanowisk służbowych, nazw i rodzajów instytucji i wydawnictw archiwalnych[17].

Koncepcja wykazu terminów została przyjęta przez środowisko archiwalne z zainteresowaniem. Nieliczne uwagi krytyczne odnosiły się do układu rzeczowego i występujących w nim powtórzeń. Zauważono konieczność podziału grup rzeczowych na węższe, a także zgłoszono błędy w kwalifikacji i hierarchizacji niektórych terminów. Większość recenzentów sugerowała rozszerzenie wykazu o terminy historyczne, skróty i terminy łacińskie, a także słownictwo prawnicze i potoczne. Niektórzy uważali, że należy zachować wszystkie terminy z PSA 1974, inni proponowali rozbudowę listy o dawne terminy związane z aktami zaborczymi lub wprost przeciwnie – o współczesne terminy z zakresu przechowywania, zabezpieczania i konserwacji dokumentacji (głównie nieaktowej), nauk pokrewnych, specjalizacji zawodu archiwisty i typologii archiwów.

Liczba terminów zgłoszonych przez archiwa sięgnęła 420. W ZNA rozpisano je na kartach i sklasyfikowano wedle grup rzeczowych. Następnie sporządzono dodatkowy wykaz terminów oraz dwie dodatkowe listy; druga z nich zawierała hasła niemieszczące się w ustalonych grupach rzeczowych oraz nierozpoznane[18]. Ustalono również, że wykaz haseł zostanie uzupełniony o terminologię informacji

---

15 B. Nowożycki, *Prace…*, s. 107.

16 Kartoteka terminów i definicji w układzie rzeczowo-alfabetycznym. Materiał roboczy, AZ NDAP, sygn. 585/5.

17 M. Tarakanowska, *Posumowanie uwag dotyczących projektu wstępnego „Systematycznego wykazu terminów" oraz wnioski co do dalszych prac nad polskim słownikiem archiwalnym z 13 września 1991 r.*, AZ NDAP, sygn. 585/10, s. 1–3.

18 B. Nowożycki, *Prace…*, s. 108.

naukowej (opartą na wydanym przez Instytut Informacji Naukowo-Technicznej i Ekonomicznej w 1979 r. *Słowniku terminologicznym informacji naukowej*)[19], zarządzania dokumentacją, informatyki, edytorstwa źródeł, biurowości, konserwacji i aktoznawstwa. W ten sposób planowano wzrost liczby haseł do poziomu 1500–2000 pozycji. O ostatecznym wyborze haseł miała zadecydować ich popularność, zbadana na podstawie literatury archiwalnej, aktów normatywnych oraz języka potocznego. Warto wspomnieć, że zespół podjął się ponadto przeniesienia na grunt polskiej archiwistyki *Międzynarodowego słownika sfragistyki*[20].

Wydawnictwo miało otrzymać tytuł *Polski słownik archiwistyki współczesnej*. W jego konstrukcji zdecydowano o zastosowaniu zwięzłych definicji znaczeniowych, opatrzeniu haseł definicjami (oprócz synonimów, haseł szczegółowych wchodzących w skład definicji terminów ogólnych, skrótów, terminów powszechnie znanych), konsekwentnym stosowaniu odsyłaczy, numerowaniu każdej pozycji słownika, która miała się składać z hasła głównego, synonimów, odsyłaczy i tłumaczenia obcojęzycznego lub obcojęzycznego odpowiednika.

Zespół podjął decyzję o prowadzeniu dalszych prac w specjalnie powołanym gremium redakcyjnym, zgromadzeniu podstawowej bibliografii, przygotowaniu poprawionego zestawu haseł w układzie systematycznym i alfabetycznym, a następnie przedstawieniu go do zaopiniowania Centralnej Komisji Metodycznej. W dalszej kolejności planowano przeprowadzenie zasadniczych prac nad przygotowaniem definicji terminów, zaczynając od terminów podstawowych, a na podrzędnych kończąc. Gotowy projekt słownika miał trafić do zaopiniowania przez archiwa państwowe, CKM oraz językoznawców, a ostatecznie – do publikacji.

Niestety, dokumenty Archiwum Zakładowego NDAP milczą na temat realizacji podjętych zamierzeń. Przypuszczalnie okres transformacji ustrojowej po upadku PRL oraz związane z tym przeobrażenia polityczne, gospodarcze i społeczne w Polsce spowodowały osłabienie aktywności środowiska archiwalnego i skierowały jego zainteresowania ku bieżącym problemom, w tym masowej likwidacji zakładów pracy oraz ogromnej fluktuacji kadr archiwalnych.

Kolejne inicjatywy na polu terminologii, podjęte w archiwistyce polskiej, przebiegały już w zupełnie innej rzeczywistości. Od połowy lat 90. XX w. archiwistyka weszła bowiem w nową, trwającą do dziś, epokę informatyczną, charakteryzującą się dominacją komputerów. Ekspansja nowych technologii informatycznych

---

[19] W 1979 r. ukazał się *Słownik terminologiczny informacji naukowej*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1979. Konsultacji w zakresie słownictwa archiwalnego w nim zawartego udzielała Wanda Maciejewska, zaś autorem projektów haseł z dziedziny archiwistyki był Zygmunt Kolankowski; recenzja: J. A. Igielski, „Archeion", t. 71, 1981, s. 175–177.

[20] *Międzynarodowy słownik sfragistyki*, AZ NDAP, sygn. 246/11 z lat 1988–1989. Ukazał się on w 1990 r. w Rzymie pt. *Vocabulaire international de la sigillographie*, http://www.archivi.beniculturali.it/dga/uploads/documents/Sussidi/Sussidi_3_A.pdf (dostęp: 04. 07. 2016 r.). Polski przekład *Słownika* przygotowywany jest przez zespół redakcyjny pod kierunkiem dr. Marcina Hlebionka, powołany przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych 29 maja 2013 r., https://www.archiwa.gov.pl/images/docs/akty_normatywne/dec15-2013.tif (dostęp: 10.04.2018 r)

i komunikacyjnych oraz związane z tym bogactwo możliwości w dziedzinie archiwalnej wyznaczały nową drogę, także w zakresie terminologii[21].

Niezależnie od działań państwowej służby archiwalnej prace nad terminologią archiwalną podejmowało od początku lat 70. wielu wybitnych badaczy. Ogromne znaczenie na tym polu ma działalność naukowa prof. Bohdana Ryszewskiego. Po raz pierwszy zajął się on problemami terminologii archiwalnej w 1969 r. W artykule pt. *O niektórych podstawowych pojęciach archiwalnych*, opublikowanym w Zeszytach Naukowych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, poddał szczegółowej analizie pojęcia: „kancelaria", „registratura", „zespół archiwalny" i „archiwum"[22]. Dla lepszego zrozumienia istoty omawianych terminów opisał zmiany ich znaczeń w ciągu minionych wieków oraz ewolucję ich definiowania. Na tej podstawie wysunął propozycje definicji. Zauważył również, że omawiane przez niego pojęcia są podstawowe dla archiwistyki polskiej i w zasadniczy sposób wpływają na metody pracy archiwalnej, a potrzeba dyskusji wokół ich definicji wywołana została niedoskonałością dotychczasowych ustaleń oraz zmianami w ich percepcji. W swoich kolejnych pracach prof. Ryszewski opisał metodę badawczą, polegającą na analizie zmiennych historycznie znaczeń terminów i kształtowania się pojęć[23]. Podczas zjazdu historyków polskich w Toruniu w 1974 r. zaapelował o poszerzenie zakresu badań archiwalnych o problematykę informacyjną i uwzględnienie w terminologii archiwalnej pojęć z nauk systemowych[24]. Dzięki jego staraniom w archiwistyce zadomowiło się m.in. takie pojęcie jak „analiza systemowa".

Jego stanowisko zostało poparte w tej sprawie przez Macieja Gołembiowskiego[25], który wskazywał na liczne korzyści płynące z asymilacji terminologii archiwalnej i informacyjnej[26]. Również artykuły Henryka Barczaka[27] wskazywały istotne korzyści wynikające z powiązania terminologii archiwistyki i cybernetyki. Jako przykład podawał on słownik archiwalny Niemieckiej Republiki Demokratycznej, uwzględniający terminy z zakresu archiwistyki i teorii informacji. Informatyką i cybernetyką oraz możliwościami wykorzystania ich dla potrzeb archiwistyki zajmował się również prof. Stanisław Nawrocki[28].

---

21 W. K. Roman,*Terminologia archiwalna – ewolucja czy rewolucja*, [w:] *Toruńskie Konfrontacje Archiwalne*, t. 2, Toruń 2011, s. 212–215.

22 B. Ryszewski, *O niektórych…*, s. 93–120; recenzja: I. Ihnatowicz, „Archeion", t. 54, 1970, s. 223–225.

23 B. Ryszewski, *Problemy i metody badawcze archiwistyki*, Toruń 1985.

24 Idem, *Rozwój form kancelaryjnych w Polsce w XIX i XX w. Stan badań i postulaty badawcze*, [w:] *Nauki pomocnicze historii na XI Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich w Toruniu*, red. A. Tomczak, Warszawa–Łódź 1976, s. 88.

25 M. Gołembiowski, *Wprowadzenie do informacji naukowej dla archiwistów*, Toruń 1990; idem, *Informatory archiwalne jako narzędzia informacji*, „Archeion", t. 78, 1984, s. 19–29.

26 Idem, *System informacji archiwalnej, Warszawa 1985*, rec. S. Nawrocki, „Archeion", t. 85, 1989, s. 193–197.

27 H. Barczak, *Archiwistyka i cybernetyka*, „Archeion", t. 67, 1979.

28 S. Nawrocki, *Komputer…*; idem, *Możliwości…*, s. 7–21.

Kontynuatorem myśli terminologicznych prof. Ryszewskiego jest prof. Waldemar Chorążyczewski, który w swoim podręczniku archiwalnym pt. *Archiwistyka dla początkujących*[29] odniósł się do ustaleń swego poprzednika, a także na nowo zdefiniował i opisał podstawowe terminy archiwalne. Skupił się na najważniejszych z nich, tj. „materiałach archiwalnych", „zasobie archiwalnym", „archiwum", „zespole archiwalnym", „procesie archiwotwórczym", „kancelarii" i „registraturze", podając nie tylko ich definicje, ale również ich etymologię, ewolucję oraz przykłady użycia. Podobnie też podjął rozważania na temat przedmiotu i podziału archiwistyki, których ustalenie ma kluczowe znaczenie dla procesu terminologicznego.

Także Kazimierz Arłamowski w 1970 r. na łamach „Archeionu" podejmował rozważania pt. *Archiwistyka, jej natura i definicja*, dając wyraz swoim osobistym poglądom i sformułowaniom z pogranicza filozofii nauki[30], gdzie obok definiowania „archiwistyki", skupił swoją uwagę na terminie „archiwum" i innych podstawowych pojęciach. Postulaty badawcze z zakresu problematyki teorii archiwalnej sformułował Arłamowski już dziewięć lat wcześniej, podczas V Konferencji Archiwów[31]. W kolejnych latach, z inicjatywy NDAP, podjął się próby zdefiniowania „archiwistyki", analizując zarówno sprzeczności w jej rozumieniu, jak i przygotowując propozycję rozwiązania, które mogłoby zostać przyjęte przez język naukowy archiwistów. Swe rozważania terminologiczne na temat „fragmentów" i „szczątków zespołów archiwalnych" opublikował w 1969 r.[32]

Dziewięć lat później ukazały się dwa artykuły autorstwa Tadeusza Walichnowskiego, podejmujące tematykę polskiego słownictwa archiwalnego i eksponujące konsekwencje historyczne rozwoju polskiej terminologii archiwalnej[33]. Obok krótkiej historii rozwoju terminologii polskiej, Walichnowski analizował funkcjonowanie w polskiej archiwistyce licznych zapożyczeń z języków obcych, a także archaizmów. Konstatował, iż „znajomość słownictwa sprzed kilku wieków nie oznacza celowości posługiwania się nim dzisiaj. To komplikuje poważnie poznawanie i definiowanie tych pojęć, które są – względnie powinny być – w obiegu na co dzień w archiwach współczesnych"[34]. Mimo funkcjonowania obu PSA nadal dostrzegał chaos terminologiczny i nieprzystosowanie języka archiwistyki do jej aktualnych potrzeb i wymagań, zarówno

[29] W. Chorążyczewski, *Archiwistyka dla początkujących (wersja 1)*, Toruń 2014, https://repozytorium.umk.pl/bitstream/handle/item/2191/Archiwistyka_dla_poczatkujacych_wersja_1.pdf?sequence=1 (dostęp: 10.01.2018 r.).

[30] K. Arłamowski, *Archiwistyka, jej natura i definicja*, „Archeion", t. 53, 1970 s. 7–26.

[31] Idem, *Postulaty badawcze w zakresie archiwistyki współczesnej i organizacja badań*, „Archeion", t. 37, 1962, s. 27 i n.

[32] Idem, *Szczątki i fragmenty zespołów. Teoria i metoda ich opracowania archiwalnego*,, „Archeion", t. 51, 1969, s. 27–33.

[33] T. Walichnowski, *Polskie słownictwo archiwistyczne*, [w:] *Kierunki rozwoju archiwistyki polskiej*, Warszawa–Łódź 1979, s. 101–110; idem, *Polskie słownictwo archiwalne*, „Archeion", t. 49, 1979, s. 7–20.

[34] Idem, *Polskie słownictwo archiwistyczne…*, s. 105.

teoretycznych, jak i praktycznych. Ten punkt widzenia podzielał również Bolesław Woszczyński w swoich pracach poświęconych m.in. pięćdziesięcioleciu PSA 1952[35].

Z okresu późniejszego godna odnotowania jest praca Ireneusza Ihnatowicza *Uwagi w sprawie badań nad terminologią archiwistyczną*, wydana w 1992 r.[36], w której autor wskazuje problemy z zakresu polskiej terminologii archiwalnej na przykładzie terminologii przedarchiwalnej, tj. funkcjonującej na przedpolu archiwalnym.

2. Trzeci okres rozwoju polskiej terminologii archiwalnej

Trzeci okres rozwoju terminologii archiwalnej zdominowany został przez pojawienie się nowych technologii informacyjnych i komunikacyjnych. Początek tego okresu przypada na połowę lat 90. XX w. Wówczas to zaczęto wykorzystywać w pracy archiwalnej komputery nowej generacji, a prawdziwym przełomem okazał się Internet wraz ze wszystkimi możliwościami jego wykorzystania w każdej sferze życia, w tym praktycznej działalności archiwalnej. Konieczność przeniesienia pojęć i doświadczeń z jednej dziedziny naukowej na inną stała się źródłem nowych inspiracji i rozwoju[37]. Myśl techniczna zaczęła stopniowo determinować słownictwo archiwalne. Ekspansja nowych technologii oraz związane z nią bogactwo pojęć oznaczały więc rewolucję, także w dziedzinie terminologii. Zaczęły powstawać nowe formy dokumentacji związane z techniką komputerową, a ponadto wprowadzenie technologii do codziennej pracy archiwów spowodowało zmiany w zakresie gromadzenia, przechowywania, opracowywania, w tym ewidencjonowania i udostępniania informacji. Niektóre z nowych pojęć bez zastrzeżeń znalazły swoje miejsce w dziedzinie archiwalnej, np. „komputer", „baza danych", „rekord". Większość jednak wymagała adaptacji i stworzenia jednoznacznej ich definicji. Dzięki nowym technologiom terminy od dawna funkcjonujące w archiwistyce nabrały nowego znaczenia poprzez dodanie do nich przymiotnika „komputerowy", „elektroniczny", „cyfrowy"[38], np. „dokumentacja elektroniczna". Z kolei terminy informatyczne musiały zostać uszczegółowione przez opatrzenie przymiotnikiem „archiwalny", np. „archiwalna baza danych".

Badania nad terminologią archiwalną podjęło grono archiwistów z AGAD w Warszawie. W 1999 r. zespół p.n. Glossarium pod przewodnictwem dr. Huberta Wajsa rozpoczął pracę nad współczesną terminologią archiwalną. Wynikiem

---

35 B. Woszczyński, *Pięćdziesiąt lat pierwszego słownika archiwalnego*, „Archiwista Polski", 2003,nr 4(32), s. 9–13.

36 I. Ihnatowicz, *Uwagi w sprawie badań nad terminologią archiwistyczną*, [w:] *Historia i archiwistyka*, Toruń–Warszawa 1992, s. 235–239.

37 S. Nawrocki, *Możliwości…*, s. 7.

38 W. K. Roman, *Terminologia…*, s. 212–213.

prac Glossarium było opracowanie kilkudziesięciu haseł, odnoszących się do najnowszej terminologii powstającej w archiwach w wyniku nowej rzeczywistości, tj. współdziałania archiwistyki z zarządzaniem dokumentacją.

Również w 1999 r. w NDAP ukonstytuował się kolejny Zespół Naukowy ds. Terminologii Archiwalnej, funkcjonujący w ramach Zakładu Naukowego Archiwistyki. Jego przewodnictwo objął dr Hubert Wajs, który przeniósł ustalenia Glossarium na szerszy krąg współpracowników. Zespół powrócił do koncepcji wydania poprawionego polskiego słownika archiwalnego. Nowa edycja zakładała uzupełnienie PSA 1974 o niezbędne poprawki zgłoszone w recenzjach, a także dodanie do nich terminów z zakresu informatyki, nowoczesnej biurowości oraz innych dyscyplin związanych z archiwistyką. Planowano również włączenie do słownika definicji archaicznych, funkcjonujących w literaturze archiwalnej oraz materiałach archiwalnych. Prace miały przebiegać w następujących etapach: ustalenie zakresu prac, objętości słownika, harmonogramu realizacji, redakcja, konsultacje i recenzje[39].

W 1999 r. zespół przygotował pierwsze zestawienie haseł uzupełniających do PSA 1974. Jego podstawę stanowił spis terminów opracowany przez ZNA NDAP w 1980 r. oraz uzupełniony w 1991 r. systematyczny wykaz terminów archiwalnych z 1988 r. Nowy spis liczył 528 haseł w układzie alfabetycznym. Do kolejnego etapu prac, polegającego na opracowaniu definicji do zebranych terminów jednak nie przystąpiono. Zespół działał do 2001 r. Powstała wówczas siatka haseł.

W drugiej połowie lat 90. XX w. również środowisko Stowarzyszenia Archiwistów Polskich podjęło próbę opisania pojęć funkcjonujących w archiwistyce. Przyjęło ono formę *Leksykonu archiwistyki polskiej*. Na jego potrzeby powstała siatka haseł, a także nieliczne opisy. Jeden z nich, autorstwa Rafała Jankowskiego i Teresy Zielińskiej, na temat „materiałów rękopiśmiennych w bibliotekach i muzeach", został opublikowany jako przykład w „Archiwiście Polskim"[40]

Niewielkie próby prac terminologicznych podejmowane były przez pracowników NDAP w latach 2001–2002. Wówczas to Anna Barszcz przygotowała bazę danych, zawierającą alfabetyczny spis pojęć archiwalnych stosowanych w aktach normatywnych Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych. Baza obok terminów zawierała ich definicje oraz źródło, z którego pochodzą, a także informację, czy pojęcie to występuje w PSA 1974[41]. Prace Barszcz zbiegły się z wydaniem książki pod redakcją Marii Tarakanowskiej i Ewy Rosowskiej pt. *Zbiór przepisów archiwalnych wydanych przez naczelnego dyrektora archiwów państwowych w latach 1952–2000*[42] i odzwierciedlały najważniejszą termi-

[39] B. Nowożycki, *Prace*, s. 109 in.

[40] R. Jankowski, T. Zielińska, *Materiały rękopiśmienne w bibliotekach i muzeach krajowych*, „Archiwista Polski", 2000, nr 1, s. 60–62.

[41] Wydruk bazy danych Anny Barszcz, AZ NDAP, sygn. 585/10, s. 2–8.

[42] *Zbiór przepisów archiwalnych wydanych przez naczelnego dyrektora archiwów państwowych w latach 1952–2000*, red. M. Tarakanowska, E. Rosowska, Warszawa 2001.

nologię archiwalną zawartą w tej pokaźnej pozycji, bez wgłębiania się w terminy podrzędne i wtórne. Inicjatywy Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych podejmowane w latach 2001–2005 związane były z próbą odpowiedzi polskiego środowiska archiwalnego na międzynarodową działalność terminograficzną.

Kolejni naczelni dyrektorzy archiwów państwowych ostatniego dziesięciolecia zabiegali o kontynuację prac terminograficznych[43]. W 2009 r. dr Sławomir Radoń wystosował pismo do Dyrektorów i pracowników archiwów państwowych, zachęcając do podjęcia m.in. tematyki terminologicznej w pracach badawczych z dziedziny archiwistyki[44]. Prof. Władysław Stępniak w 2011 r. zaplanował zorganizowanie zespołu ekspertów, mogących podjąć się kontynuacji procesu terminologicznego, zmierzającego do stworzenia nowego i nowoczesnego słownika archiwistyki polskiej. Założenia prac terminologicznych zostały opracowane przez Autorkę i zaprezentowane w 2011 r. Część z nich została opublikowana w 111 tomie „Archeionu"[45]. W celu realizacji działalności naukowej i metodycznej w zakresie archiwistyki, w 2013 r. Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych powołał do życia Departament Archiwistyki, który zajął się inicjowaniem, nadzorowaniem i koordynacją tego typu zadań, w tym prac terminologicznych[46].

Oprócz NDAP próbę podjęcia problematyki terminologii archiwalnej zainicjowali pracownicy Narodowego Archiwum Cyfrowego (dalej: NAC). Celem autorów było stworzenie cyfrowego słownika on-line – *Słownika Narodowego Archiwum Cyfrowego* (sNAC). Pierwsza edycja słownika, zawierająca około 200 haseł, miała się ukazać na stronie internetowej NAC jesienią 2008 r.[47] Zapewne zmiany kadrowe oraz natłok prac NAC spowodowały, że inicjatywa ta pozostaje w sferze planów. Z obserwacji rozwoju archiwistyki jednak wynika, że to właśnie zetknięcie tradycyjnej metodyki archiwalnej z nowoczesną technologią komputerową, mające miejsce w całej pełni właśnie w NAC, wymaga nadzwyczajnej precyzji języka archiwistyki. Na tym też styku obu dziedzin dochodzi do największych zaburzeń ze zrozumieniem materii archiwalnej i popełniania najczęstszych błędów w stosowaniu terminologii nauki.

Nowa terminologia archiwistyki stała się też wyzwaniem dla badaczy i teoretyków archiwistyki. Warto wspomnieć prace prof. Haliny Robótki, w czwartym

---

43 Pismo Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych Sławomira Radonia z dnia 10 lutego 2009 r., znak: DUE/9430/1/10, do Dyrektorów i Pracowników archiwów państwowych; W. Stępniak, *Koncepcja działania na stanowisku Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych i metody jej realizacji*, „Archeion", t. 112, 2011, s. 347–357; Pismo Zastępcy Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych Andrzeja Biernata z dnia 20 czerwca 2016 r., znak: DA-WMP.910.1.2016, do Dyrektorów Archiwów Państwowych.

44 Pismo Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych Sławomira Radonia z dnia 10 lutego 2009 r., znak: DUE/9430/1/10, do Dyrektorów i Pracowników archiwów państwowych.

45 M. Płuciennik, *Polska terminologia archiwalna w kontekście historycznym*, „Archeion", t. 111, 2009–2010, s. 73–77.

46 Regulamin organizacyjny Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, http://bip.ap.gov.pl/dokument.php?iddok=3991&idmp=49&r=o (dostęp: 04.07.2016 r.).

47 Internetowe Forum Archiwalne iFAR, wątek „słownik archiwalny", http://www.ifar.pl/index.php/topic,1144.0.html (dostęp: 04.07.2016 r.).

rozdziale *Wprowadzenia do archiwistyki*, wydanym w Toruniu 2003 r.[48], ujęła ona podstawowe słownictwo archiwalne stosowane we współczesnej archiwistyce. Zajęła się wówczas następującymi terminami: „archiwistyka", „archiwum", „ekstradycja materiałów archiwalnych (cesja, rewindykacja, windykacja)", „kancelaria", „materiały archiwalne", „metoda porządkowania archiwalnego", „narastający zasób archiwalny", „narodowy zasób archiwalny", „opracowanie archiwalne", „państwowy zasób archiwalny", „pomoce archiwalne", „proces archiwizacji", „procesy aktotwórcze", "procesy archiwotwórcze", „registratura", „selekcja archiwalna", „sieć archiwalna", „standard (format) opisu archiwalnego", „sukcesja", „zasada pertynencji terytorialnej", „zasada poszanowania historycznie narosłego zasobu", „zasada pertynencji funkcjonalnej", „zasada proweniencji", „zasada wspólnego dziedzictwa (wspólnej własności)", „zasób archiwalny", „zespół archiwalny".

Definicje terminów zaproponowanych przez prof. Robótkę wykraczają dalece poza dotychczasowy zakres słowników terminologii archiwalnej, mają bowiem charakter opisowy, encyklopedyczny, obejmujący nie tylko typologię niektórych z opisywanych pojęć (np. „pomoce archiwalne", a wśród nich: „inwentarz archiwalny", „inwentarze analityczne" i „sumaryczne", „inwentarze kartkowe" i „książkowe", „inwentarze realne" i „idealne", „przewodniki", „katalogi archiwalne", „skorowidze", „repertoria", „indeksy", „sumariusze"), ale niejednokrotnie również historię kształtowania się danego pojęcia (np. „zespół archiwalny"). Ponadto definicje zobrazowane są licznymi schematami (np. „procesów archiwotwórczych"), a także zaopatrzone w obcojęzyczne odpowiedniki omawianych terminów. Podręcznik prof. Robótki jest jedną z pierwszych prac w polskiej archiwistyce traktujących zagadnienie terminologii w sposób normatywny i opisowy. Lektura *Podstawowego słownictwa archiwalnego* daje namiastkę kształtu encyklopedii archiwistyki polskiej lub leksykonu archiwistyki.

Podręczny słownik archiwalny znalazł się również w nowszej pracy tejże autorki, w podręczniku *Opracowanie i opis archiwaliów*[49]. Opracowała w nim 60 terminów archiwalnych użytych w tekście podręcznika. Celem pracy była chęć ugruntowania profesjonalnego tezaurusa archiwistyki, a ponadto przyczynienie się do modyfikacji i uaktualnienia terminologii PSA 1974. Autorka zrezygnowała w nim jednak ze szczegółowego opisu terminów, przez co słownik terminologiczny stracił na swoim ciężarze gatunkowym w stosunku do pozycji wcześniejszej.

Z ostatnich inicjatyw prof. Robótki na uwagę zasługuje podjęty w 2015 r. projekt stworzenia słownika zarządcy dokumentacji. Założenia procesu terminologicznego oraz sprawozdanie z kwerendy terminologicznej w aktach prawnych

[48] H. Robótka, *Wprowadzenie do archiwistyki*, Toruń 2003, s. 66–86.
[49] Eadem, *Opracowanie i opis archiwaliów. Podręcznik akademicki,* Toruń 2010.

autorka przedstawiła podczas konferencji pt. „Zachowanie cyfrowego dziedzictwa archiwalnego"[50]. W kolejnych etapach planowana jest kwerenda w literaturze przedmiotu oraz stopniowe poszerzanie terminologicznej bazy danych. Prace nad słownikiem mają być kontynuowane w ramach współpracy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu z NAC. Terminologia współczesnej biurowości była już obiektem zainteresowania prof. Robótki w 2010 r., kiedy to ukazał się podręczny słownik zarządcy dokumentacji[51].

Na uwagę zasługują również artykuły podejmujące próby definicji pojedynczych terminów archiwalnych, artykuły problemowe. Pojawiają się one przy podejmowaniu przez badaczy opisu różnych rodzajów dokumentacji, szczególnie w pracach z zakresu metodyki archiwalnej specjalnej: dokumentacji audiowizualnej[52], druków ulotnych[53], dokumentacji masowej[54], w tym osobowej[55] itp. Do tej literatury należy dołączyć również rozważania m.in. na temat „archiwów prywatnych", „spuścizn"[56] oraz pojęcia „zespołu archiwalnego"[57] podejmowane w archiwistyce polskiej.

Natomiast z zagadnieniami terminologii komputerowej w archiwistyce mierzył się dotąd najszerzej dr hab. Wiesław Nowosad. W 1994 r. odniósł się on do terminu „dokumentacja komputerowa" oraz „plik"[58]. W ostatnich latach badacz

---

50 Eadem, *O potrzebie opracowania słownika dla zarządcy dokumentacji,* wystąpienie podczas konferencji „Zachowanie cyfrowego dziedzictwa archiwalnego" w Toruniu 24.06.2015 r; vide. H. Staszewska, *Sprawozdanie z „Zachowanie cyfrowego dziedzictwa archiwalnego", Toruń, 24–25 czerwca 2015 r.*, [w:] Archiwa – kancelarie – zbiory, Toruń 2015, nr 6(8), s. 297.

51 H. Robótka, *Współczesna biurowość. Zagadnienia ogólne*, Toruń 2010, s. 78–91.

52 H. Karczowa, *Rozwój form kancelaryjnych i współczesne rodzaje dokumentów archiwalnych. Dokumentacja wizualna i audialna (fotografie, filmy, nagrania)*, Toruń 1979, s. 5 dokumentacja wizualna (ikonograficzna), 20 dokumentacja audialna (dźwiękowa) i 37 dokumentacja filmowa (wizyjna, audialna).

53 M. Jabłońska, *Problem definicji druków ulotnych gromadzonych w archiwach*, „Archeion", t. 105, 2003, s. 180–191.

54 A. Kulecka, *Dokumentacja masowa w badaniach historycznych*, [w:] *Dokumentacja masowa. Z problematyki kształtowania zasobu archiwalnego*, red. I. Mamczak-Gadkowska, K. Stryjewski, Poznań 2012, s. 49.

55 J. Jaros, *Problemy akt personalnych do roku 1945 w przemyśle węglowym*, „Archeion", t. 42, 1965, s. 73–84.

56 P. Bańkowski, *Porządkowanie archiwaliów prywatnych*, „Archeion", t. 19–20, 1951, s. 184–216; R. Górski, *Archiwa osobiste. Problemy gromadzenia, opracowania i udostępniania*, „Problemy Archiwistyki", t. 2(2), 2009, s. 22–30; Z. Kolankowski, *Archiwalne opracowanie spuścizn rękopiśmiennych i jego problemy*, [w:] *Pamiętnik VIII Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Krakowie 14–17 września 1958 r.*, t. 1, *Referaty*, Warszawa 1960; idem, *Granice spuścizny archiwalnej*, „Archeion", t. 57, 1972, s. 53–73; A. Piber, *Spuścizna archiwalna – jej istota, zawartość, układ, metody porządkowania*, „Archeion", t. 42, 1965, s. 43–62; T. Zielińska, *Archiwa prywatne*, „Archeion", t. 56, 1971; A. Kulecka, *Spuścizny w archiwach, bibliotekach i muzeach w Polsce*, „Archeion", t. 100, 1999, s. 70–96;

57 I. *Radtke, Pojęcie zespołu w praktyce archiwalnej. (Granice współczesnych zespołów akt)*, „Archeion", t. 56, 1971, s. 89–110.

58 W. Nowosad, *Dokumentacja komputerowa w strukturze zasobu archiwalnego*, [w:] *Problemy w strukturze zasobu archiwalnego w perspektywie komputeryzacji archiwów*, red. H. Robótka, Toruń 1998, s. 123–140; idem, *Problemy definiowania dokumentu elektronicznego w kontekście systemów teleinformatycznych*, wypowiedź podczas konferencji „Zachowanie cyfrowego dziedzictwa archiwalnego", w Toruniu 24 VI 2015 r.

polemizował również z różnymi recepcjami terminu „dokument elektroniczny", proponowanymi m.in. przez dr. hab. Rafała Galubę[59], a także „nośnik", czy „pamięć trwała"[60].

W ostatnich latach podczas Toruńskich Konfrontacji Archiwalnych toczy się interesująca dyskusja na temat terminu „archiwistyka" oraz nowych jej znaczeń i nowego jej postrzegania. Z jednej strony pojawiła się ona jako ogólna refleksja na temat archiwum i archiwistyki („archiwologia"), z drugiej, wychodząc nieco ponad klasyczne pojmowanie tego terminu, określa mądrość o dziedzinie archiwalnej, swoistą zantropologizowaną archiwistykę („archiwozofia")[61]. Sądzę jednak, iż w kontekście terminologicznym rozważania te ukazują dość wyraźną potrzebę sformułowania nowych pojęć, uściślenia zakresów znaczeniowych pojęć. Można uznać, że problematyka terminologii zatacza koło w historii nauki, ponownie za swój przedmiot rozważań obierając podstawowe, bazowe pojęcia archiwistyki.

Mimo intensywnych starań kolejnych pokoleń archiwistów problem terminologii pozostaje wciąż otwarty. Praca terminologiczna zapoczątkowana wydaniem polskich słowników archiwalnych wymaga kontynuacji. Wciąż w archiwistyce potrzeba uściślenia zakresów znaczeniowych pojęć z dziedziny archiwistyki. Stanowi to o wyjątkowości archiwistyki jako nauki stosowanej i podkreśla jej niepowtarzalny charakter. Konsekwencje zaniechań w tej dziedzinie wydają się już dziś znaczne, przez co niektóre z funkcjonujących w środowisku archiwów pojęć są używane niepoprawnie; inne mają kilka znaczeń, dla jeszcze innych brak właściwych terminów. Z każdym rokiem błędy te mogą się zwiększać. Podsumowując trwający dziś trzeci okres rozwoju polskiej terminologii archiwalnej należy więc zaproponować kolejną wersję słownika archiwalnego. Perspektywa sporządzenia nowej ustawy archiwalnej w momencie kierowa-

---

59 R. Galuba, *Dokument elektroniczny w polskim prawie archiwalnym*, wystąpienie podczas konferencji Belliculum diplomaticum VI Thorunense 15.05.2015 r.; vide K. Kopiński, *Belliculum diplomaticum VI Thorunense: Od dyplomatyki i archiwistyki do dokumentu elektronicznego;* http://www.archiwa.net/index.php?option=com_content&view=article&id=716:polska-belliculum-diplomaticum-vi-thorunense-od-dyplomatyki-i-archiwistyki-do-dokumentu-elektronicznego&catid=7:nowoci-z-polski (dostęp: 07.04.2016 r.); R. Galuba, *Terminologia związana z dokumentacją elektroniczną w polskim prawie*, wystąpienie podczas konferencji „Zachowanie cyfrowego dziedzictwa archiwalnego" w Toruniu 24.06.2015 r.; vide H. Staszewska, *Sprawozdanie…*, s. 298.

60 W. Nowosad, *Problemy definiowania dokumentu elektronicznego w kontekście systemów teleinformatycznych,* wystąpienie podczas konferencji „Zachowanie cyfrowego dziedzictwa archiwalnego" w Toruniu 24.06.2015 r; vide H. Staszewska, *Sprawozdanie…*, s. 297.

61 W. Chorążyczewski, *Uwagi o przedmiocie i problematyce zantropologizowanej archiwistyki*, [w:] *Toruńskie konfrontacje archiwalne*, t. IV, *Nowa archiwistyka – archiwa i archiwistyka w ponowoczesnym kontekście kulturowym*, red. W. Chorążyczewski, W. Piasek, A. Rosa, Toruń 2014, s. 35; ibid., W. Piasek. *„Nowa archiwistyka" – w stronę kulturowej teorii archiwum i archiwaliów*, s. 11–24; W. Chorążyczewski, *Archiwista-Teoretyk? Archiwozof? Archiwistyk?* „Problemy Archiwistyki", 2009, nr 3, s. 13; *Archiwa i pamięć. Nowa interpretacja archiwistyki (na marginesie XV Kongresu Archiwów w Wiedniu)*, „Archiwista Polski", 2004, nr 4 (36), s 9–13; *Archiwa i pamięć. Z dziejów polskich archiwów*, [w:] *Archiwa – kancelarie – zbiory*, t. 1, Toruń 2005, s. 13–28.

nia archiwistyki na nowe tory dokumentacji elektronicznej i elektronicznego zarządzania dokumentacją jeszcze bardziej tę potrzebę podkreśla. Negatywne konsekwencje przynosi zarazem beztroskie wprowadzanie nowych terminów, będących kalkami z języków obcych, głównie tych, w których artykułowane są obecnie różnorodne idee i tezy w dziedzinie archiwalnej.

Rozdział 3. Polska terminologia archiwalna na tle międzynarodowego słownictwa archiwalnego

1. Obcojęzyczne słownictwo archiwalne

Polska terminologia archiwalna nie funkcjonuje w oderwaniu od archiwalnego słownictwa międzynarodowego. Rozwój teorii i praktyki archiwalnej w krajach ościennych, a także w krajach, gdzie archiwistyka rozwijała się najprężniej, i skąd promieniowała na cały świat naukowy, wpływał przez lata na rozwój archiwistyki krajowej. To właśnie w kontekście transferu wiedzy i technologii rola terminologii jest nie do przecenienia. Na jej przykładzie najwyraźniej bowiem widać osiągnięcia i luki w strukturze dziedzinowej krajowej odmiany danej nauki. Międzyjęzykowa harmonizacja terminologii jest więc niezbędna do stworzenia możliwie kompatybilnego systemu terminologicznego, który umożliwia sprawną komunikację w przestrzeni archiwistyk obcych krajów.

Za twórcę pierwszych teoretycznych rozważań dotyczących natury archiwistyki uznaje się Eugenia Casanovę. W wydanej przez niego w Sienie w 1929 r. pracy pt. *Archivistica*[1] po raz pierwszy zmierzył się on z definicją „archiwistyki" jako nauki o archiwach lub zagadnieniach archiwalnych. Wskazał również jej podział na szczegółowe działy, w tym archiwistykę stosowaną (*archivoeconomia*), teorię archiwalną (*archivistica pura*), prawo archiwalne oraz historie archiwów i teorii archiwalnych.

W niemieckojęzycznej literaturze archiwalnej zagadnienia terminologii pojawiły się nieco później. Po raz pierwszy więcej uwagi poświęcili im Wilhelm Fürst[2] oraz Heinrich Otto Meisner[3]. Na uwagę zasługuje przede wszystkim wydany w 1934 r. artykuł *Archivalische Berufssprache* Meisnera[4], w którym

---

1 E. Casanova, *Archivistica*, Siena 1928, http://www.icar.beniculturali.it/biblio/_view_volume.asp?ID_VOLUME=53 (dostęp: 01.06.2016 r.)

2 W. Fürst, *Zur Frage der archivischen Fachausdrücke*, „Archivalische Zeitschrift", Bd. 39, 1930, s. 274.

3 H. O. Meisner, *Elemente der archivischen Berufssprache*, „Archivalische Zeitschrift", Bd. 39, 1930, s. 260.

4 H. O. Meisner, *Archivalische Berufssprache*, „Archivalische Zeitschrift", t. 42–43, 1934, s. 260 in.

autor zaprezentował takie pojęcia jak: „archiwum", „akta", omówił rodzaje archiwaliów, pomoce kancelaryjne i archiwalne, terminy techniki archiwalnej, rodzaje akt, stopnie rozwojowe aktu (pojęcia genetycznej wiedzy o akcie). Tezy Meisnera zostały powtórzone przez Adolfa Brennekego w jego *Archivkunde*[5].

W grudniu 1957 r. na zjeździe Stowarzyszenia Archiwistów Niemieckich w Koblencji terminologiczne rozważania podjęli również Johannes Papritz i Kurt Dülfer, nawiązujący do podręczników Meisnera i Brennekego. Papritz polemizował wówczas m.in. z nowym pojęciem „formy akt pozostających u wytwórcy i wychodzących na zewnątrz"[6].

Trzy lata później Meisner wraz z Wolfgangiem Leeschem opublikowali kluczowe dla teorii archiwistyki niemieckiej *Grundzüge einer deutschen Archivterminologie*[7]. W artykule tym autorzy analizują termin „archiwistyka" jako pojęcie nadrzędne w stosunku do czystej (*reine*, tj. *Archivwissenschaft*) i stosowanej (*angevandte*, tj. *Archivpraxis*) nauki o archiwach, a także publikują proponowany przez nich podział archiwistyki. I tak: *Archivwissenschaft* podzielili na pięć działów, z których pierwszy: teoria archiwalna (*Archivtheorie*) obejmowała terminologię archiwalną, metodykę dyscypliny zatytułowanej *Archivwissenschaft*, stosunek archiwów do innych instytucji zajmujących się dokumentacją, naukę o ocenie materiałów archiwalnych (*archivalische Wertlehre*) i historię (*Geschichte der Archivtheorie und der Archivwissenschaft*). Oddzielnym działem nauki o archiwach była historia archiwów, pojęta jako historia organizacji archiwów w poszczególnych krajach. Do nauki o archiwach Meisner i Leesch również włączyli prawo archiwalne (aktywne i pasywne) oraz technikę archiwalną (naukę o budownictwie i urządzaniu archiwów, metodach pracy w zakresie technicznego zabezpieczenia archiwaliów, reprodukcji i dokumentacji fotograficznej)[8].

W tym samym okresie rozpoczęto prace terminologiczne w archiwistyce we Francji, Wielkiej Brytanii, Holandii i innych państwach europejskich. Dotyczyły one zarówno podstawowych terminów niezbędnych w teorii archiwistyki, jak i pojęć szczegółowych, dotyczących funkcjonowania archiwów. Dla przykładu: we francuskiej archiwistyce termin „archiwistyka" obejmuje swoim zasięgiem wszystko, co dotyczy teorii, metody i praktyki archiwalnej[9]. Podobne znaczenie

---

5 A. Brenneke, *Archivkunde, ein Beitrag zur Theorie und Geschichte des europäischen Archivwessens,* bearbeitet nach Vorlesungsnachschriften und Nachlasspapiereren und ergänzt von W. Leesch, Leipzig 1953; Z. Chmielewski, *Problemy archiwistyki podzielonej Europy. Selekcja i opracowanie dokumentacji 1918–1991*, Warszawa 2017, s. 29.

6 Z. Chmielewski, *Problemy…*, s. 94.

7 H. O. Meisner, W. Leesch, *Grundzüge einer deutschen Archivterminologie*, „Archivmitteilungen", t. 10, 1960, nr 4, s. 134–152.

8 K. Arłamowski, *Archiwistyka, jej natura*, „Archeion", t. 53, 1970, s. 10.

9 H. O. Meisner, *Forschungsfragen der Archivwissenschaft und der Urkunden und Aktenlehre*, „Archivmitteilungen", t. 7, 1957, nr 3, s. 89; P. F. Fournier, *Conseils pratiques pour le classement et l'inventaire des archives et l'édition des documents historiques* écrits, Paris 1924.

tego pojęcia i jego podział na część teoretyczną i praktyczną zastosowany jest również w archiwistyce angielskiej, holenderskiej i innych krajów[10].

2. Wielojęzyczna terminologia archiwalna

Niuanse dotyczące percepcji podstawowych dla archiwistyki pojęć zaprzątały uwagę międzynarodowego środowiska archiwalnego już w okresie międzywojennym. Wówczas to po raz pierwszy wyartykułowano potrzebę opracowania słownika terminologii, zawierającej odpowiedniki pochodzące z wielu krajów komunikujących się na tematy archiwalne. Inspiracją do jego stworzenia stała się węgierska publikacja z 1910 r. *Közigazgatási szótár*, ujmująca terminy z zakresu administracji, funkcjonującej na terenie ówczesnej monarchii austro-węgierskiej[11]. Inicjatywa ta po raz pierwszy stała się przedmiotem obrad w 1933 r. w Paryżu, kiedy to powołano do życia Komitet Rzeczoznawców Archiwalnych w ramach Międzynarodowego Instytutu Współpracy Intelektualnej przy Lidze Narodów (Institut International de Coopération Intellectuelle – IICI)[12]. W jego gronie znaleźli się wybitni przedstawiciele archiwów z Francji, Belgii, Wielkiej Brytanii i Włoch, m.in. Joseph Cuvelier (generalny archiwista Belgii), Pierre Caron (dyrektor generalny archiwów francuskich), Hilary Jenkinson (dyrektor archiwów angielskich), Eugenio Casanova (dyrektor archiwów włoskich), Robert Fruin (z archiwów Holandii). W tym gronie znalazł się również Polak Józef Siemieński, dyrektor AGAD w Warszawie[13].

Dyskusje poświęcone stworzeniu międzynarodowego słownika archiwistów kontynuowano w następnych latach. Tematyce tej poświęcono uwagę na VIII Międzynarodowym Kongresie Nauk Historycznych w Zurychu w 1938 r. Na wniosek Siemieńskiego postanowiono wówczas zintensyfikować prace związane z terminologią międzynarodową, a jednocześnie podjąć wstępne kroki praktyczne w tym zakresie, czyli m.in. zwrócić się z apelem do archiwów zrzeszonych państw o aktywny udział w redakcji planowanego słownika. Aktywność polskiego archiwisty w tym międzynarodowym gronie zaowocowała tym, iż rozważano uwzględnienie języka polskiego jako jednego z języków słownika.

---

[10] A. Brenneke, *Archivkunde,* s. 1, odsyłacz 3; recenzja: Z. Kolankowski, „Archeion", t. 25, 1956, s. 387–394; m.in. H. Jenkinson, *A manual of archive administration including the problems of war archives and archive making*, Oxford 1922, https://archive.org/details/manualofarchivea00jenkuoft (dostep: 04.07.2016 r.)

[11] Wydana w 10 językach: polskim, węgierskim, niemieckim, czeskim, włoskim, chorwackim, serbskim, rumuńskim, francuskim i angielskim. Wersja elektroniczna tego słownika w formacie Excel dostępna jest po zalogowaniu pod adresem ftp.archivportal.hu (dostęp: 04.07.2016 r.); A. Krzemińska, *Dyskusja na temat wielojęzycznego słownika pojęć archiwalnych*, [w:] *Toruńskie Konfrontacje Archiwalne,* t. II, *Teoria archiwalna wczoraj – dziś – jutro*, red. W. Chorążyczewski, A. Rosa, Toruń 2011, s. 220.

[12] A. M. Brzeziński, *Polska w systemie międzynarodowej współpracy intelektualnej Ligi Narodów (1922–1939)*, „Dzieje Najnowsze", t. 2, 2002, s. 15.

[13] B. Woszczyński, *Z dziejów „Polskiego słownika archiwalnego"*, [w:] *Historia Lux veritatis*, Szczecin 2002, s. 74; P. Bańkowski, *Z dziejów międzynarodowego słownika terminologii archiwalnej*, „Archeion", t. 44, 1966, s. 248.

W związku ze sprzeciwem przedstawiciela jednego z państw zaproponowano, by Siemieński najpierw opracował dla przykładu kilka pozycji terminologicznych i opublikował je w planowanym „Biuletynie Kongresu", a tym samym wykazał celowość swojej propozycji. Wybuch II wojny światowej przerwał rychło realizację zamierzeń terminologicznych i jednocześnie położył kres udziałowi archiwistów polskich w pracach terminologicznych na arenie międzynarodowej na blisko 70 lat.

Po II wojnie sprawą międzynarodowego słownika archiwalnego zajęła się MRA: International Council on Archives (ICA), powołana pod auspicjami UNESCO w 1948 r. Z powodów głównie finansowych termin rozpoczęcia prac odwlekano.

Pierwszy krok w celu realizacji powziętych planów uczyniono w 1950 r., w Paryżu, podczas I Międzynarodowego Kongresu Archiwistów. Na jednej z sesji Robert-Henri Bautier ze Stowarzyszenia Archiwistów Francuskich omówił materiały terminologiczne zgromadzone przed wojną przez Komitet Rzeczoznawców Archiwalnych. Wywołana tym referatem dyskusja uwidoczniła daleko idące rozbieżności w kwestii charakteru przyszłego słownika oraz języków, jakie mają być do niego wprowadzone. Podjęto wówczas decyzję, aby powołać narodowe komitety słownikowe, które przygotowałyby próbne słowniki krajowe, a następnie pracować na ich bazie nad scalaniem terminologii międzynarodowej. W sprawie doboru języków zadecydowano o prymacie języków tych krajów, które mają najbogatsze archiwa i najwybitniejszą literaturę archiwalną[14].

W kolejnych latach zalecenia Komitetu Wykonawczego MRA realizowane były jedynie w minimalnym zakresie w formie trzymiesięcznych Międzynarodowych Staży Technicznych dla cudzoziemców, organizowanych w Paryżu. W ciągu trzech lat ich prowadzenia udało się opracować i przedyskutować około 100 terminów archiwalnych z archiwistyki krajów, z których pochodzili stażyści.

Zdecydowane decyzje organizacyjne dotyczące prac nad słownikiem podjęto w 1953 r. na Międzynarodowym Kongresie Archiwalnym w Hadze. Jednym z kluczowych referatów był *Uniformité des termes archivistiques*, poświęcony zagadnieniom słownika archiwalnego, wygłoszony przez Hermana Hardenberga, konserwatora generalnego archiwów Królestwa Niderlandów. W dyskusji nad referatem udział wzięli m.in. dyrektor londyńskiego archiwum Public Record Office Hilary Jenkinson oraz dyrektor Archiwum Miejskiego we Frankfurcie nad Menem Hermann Meinert. Na ich wniosek Komitet Wykonawczy MRA powołał stały Międzynarodowy Komitet Terminologii Archiwalnej. Głównym zadaniem Komitetu było opracowanie międzynarodowego słownika archiwalnego, mającego umożliwić archiwistom z wielu krajów zrozumienie publikacji zawodowych pisanych w różnych językach, a także pomóc historykom w zrozumieniu tekstu pomocy archiwalnych sporządzanych przez archiwa zagraniczne.

[14] P. Bańkowski, *Z dziejów…*, s. 250.

Była to pierwsza inicjatywa o tak szerokim zakresie, stanowiąca jednocześnie odpowiedź środowiska międzynarodowego na liczne przedsięwzięcia podjęte w ostatnim czasie przez archiwistów angielskich, hiszpańskich i niemieckich (z NRD), w tym działalność terminologiczną Petera Walne, Miguela Bordonau y Mas, Heinricha Otto Meisnera i Wolfganga Leescha[15].

Z powodu kolejnych kłopotów finansowych Komitet rozpoczął prace w 1956 r. 24 września tr., przy okazji III Międzynarodowego Kongresu Archiwów we Florencji, odbyło się pierwsze posiedzenie[16]. Skład Komitetu przedstawiał się następująco: Robert-Henri Gautier (Francja), Miguel Bordonau y Mas (Hiszpania), Antonio Lombardo (Włochy), Hermann Meinert (RFN), Heinrich Otto Meisner (NRD), Peter Walne (Wielka Brytania) i przewodniczący Herman Hardenberg (Holandia). Ustalono wówczas, że podstawą słownika będzie francuska terminologia archiwalna i jej odpowiedniki w pięciu językach roboczych MRA: angielskim, niemieckim, holenderskim, włoskim i hiszpańskim (z czasem podjęto starania o dołączenie rosyjskiego jako języka roboczego MRA). Sformułowano również metodyczne ramy zawartości słownika będące podstawą segregacji terminów archiwalnych. Przedstawiały się one następująco:

1. Struktura zasobów archiwalnych i zasady ogólne porządkowania akt.
2. Typy archiwaliów (ich aspekt fizyczny i istota archiwalna).
3. Techniczne operacje w zakresie opracowania materiałów archiwalnych.
4. Konserwacja i restauracja archiwaliów.
5. Pomoce archiwalne.
6. Korzystanie z materiałów archiwalnych i reprodukcja akt.

Liczbę haseł w słowniku ograniczono do 100. Jednak nawet tak niewielki zakres terminów okazał się niełatwy do opracowania, gdyż do 1959 r. ustalono zaledwie 68 haseł[17].

Kolejne spotkanie członków Komitetu odbyło się dopiero dwa lata później, bo w 1958 r., w Wiesbaden. Przedyskutowano tam pierwsze 20 terminów, dotyczących dokumentacji w ujęciu archiwalnym i pod kątem ich formy fizycznej. Zapoznano się również z całokształtem materiałów przygotowanych przez członków Komitetu, które najczęściej obejmowały mniej lub bardziej ogólnie zredagowane definicje, cytowane ze słowników narodowych.

Rok później członkowie Komitetu spotkali się w Strasburgu, gdzie omówili dalsze 48 terminów i ich definicje. Dokonano również pewnych korekt w przyjętym we Florencji schemacie podziału materiału. Warto dodać, że członkowie Komitetu nawiązali wówczas do terminologii polskiej, skodyfikowanej w PSA

---

15 H. O. Meisner i W. Leesch, *Grundzüge…*, „Archivmitteilungen", t. 10, 1960, nr 4, s. 134–152.

16 H. A[ltman], *Międzynarodowy słownik archiwalny*, „Archeion", t. 27, 1957, s. 333–334.

17 Idem, *Międzynarodowy Komitet Terminologii Archiwalnej*, „Archeion", t. 35, 1961, s. 162–163.

1952, był to jeden z nielicznych narodowych słowników archiwalnych, dodatkowo zaopatrzony w obcojęzyczne odpowiedniki.

Zasadniczy postęp prac terminograficznych na arenie międzynarodowej nastąpił podczas serii konferencji, odbywających się podczas Międzynarodowego Zjazdu Archiwistów w Sztokholmie, w 1960 r. Komitet Terminologii Archiwalnej przedłożył uczestnikom zjazdu projekt 100 opracowanych terminów pt. *Vocabulaire international de terminologie archivistique. Travaux préparatoires*, celem przedyskutowania przez archiwistów w państwach członkowskich i nadesłania uwag. Zapewne pod ich wpływem podjęto decyzje o zwiększeniu listy terminów do 175 oraz zmianie ram zawartości słownika.

Podjęte decyzje potwierdzono na kolejnych Międzynarodowych Kongresach Archiwistów w Londynie, w maju, oraz w Sewilli, w październiku 1963 r. Na odbytych wówczas sesjach postanowiono uzupełnić słownik międzynarodowy materiałem pochodzącym z sześciu słowników różnych państw, złożonych z samych terminów w układzie alfabetycznym, oraz dodać wstęp autorstwa przewodniczącego Komitetu Hardenberga. Przyjęto również ofertę jednej z holenderskich firm wydawniczych (Elsevier), która podjęła się wydania słownika własnym nakładem.

W 1964 r., w trakcie V Międzynarodowego Zjazdu Archiwistów w Brukseli, zorganizowano ostatnią sesję Komitetu, której celem było złożenie gotowego już wydawnictwa. Ukazało się ono jednocześnie w Amsterdamie, Londynie i Nowym Jorku pt. *Elsevier's Lexicon of Archive Terminology*[18]. Słowo wstępne w języku francuskim napisał Jean Herbert, zaś w języku angielskim – anonimowy przedmówca.

Lexicon zawierał rzeczowo ułożone 175 haseł zdefiniowanych w języku francuskim i opatrzonych odpowiednikami w językach: angielskim, niemieckim, hiszpańskim, włoskim i holenderskim[19].Warto jednak zauważyć, że nie zawsze terminom francuskim odpowiadały terminy we wszystkich pozostałych językach. Często bowiem można spotkać adnotację „pas de terme spécial", np. 17 razy przy terminach anglojęzycznych, 10 niemieckojęzycznych, 7 hiszpańskojęzycznych, 2 przy terminach holenderskich i 1 raz przy włoskich. Nie wynika to z ubóstwa owych języków archiwalnych, ale tego, iż do *Lexiconu* trafiło sporo terminów pochodzących ze średniowiecznej francuskiej terminologii kancelaryjnej i prawno-ustrojowej nie stosowanej w innych krajach.

Publikacja *Lexiconu* odnosiła się jedynie do podstawowego, niezbędnego słownictwa archiwalnego i zawierała łącznie z obcojęzycznymi skorowidzami 83 strony druku. Omówione w nim terminy odnosiły się nie tylko do archiwistyki, ale zawierały także terminologię nauk pokrewnych, terminów kancelaryjnych,

---

[18] *Elsevier's Lexicon of Archive Terminology: French, English, German, Spanish, Italian, Dutch, compilated and arranged on a systematic basis by a Committee of the International Council on Archives*, Amsterdam–London–New York 1964, s. 83.

[19] P. Bańkowski, *Z dziejów…,* s. 247–258.

prawno-ustrojowych i bibliotecznych, np. „acquisition", „annex", „bilan", „budget", „boîte", „carton", „décision", „catalogue", „collectio", „bulla", „diplome", „journal", livre de caisse", „livre des achats", „pagination", „rayon", reliure", „salle de lecture", było sporo określeń dotyczących reprodukcji dokumentów, np. „fac-similé", „transcription", „copie", „photographique", „plaque", „microcopie", „microfilm", „microfiche", „photostat", „diapositive", „thermographie", „xérographie", „prise de vue", „appareil de prise de vue pour microfilm", „appareil de développement", „l`agrandissement", „appareil de lecture".

Skromna liczba haseł *Lexiconu* powodowała, że jego recenzje postrzegano przez pryzmat narodowych słowników archiwalnych wydanych w tym czasie w Europie. Porównywano go przede wszystkim z holenderskim słownikiem archiwalnym wydanym w 1962 r.[20], a ściśle powiązanym z podręcznikiem archiwistyki Samuela Mullera, Johana Adriaana Feitha i Roberta Fruina z 1920 r.[21]. Zawierał on 125 terminów wraz z gruntownymi ich komentarzami. Nieco więcej haseł, bo 179, zawierał słownik niemiecki opracowany przez H. O. Meisnera w 1955 r.[22] oraz kolejne dwa, wydane przy udziale W. Leescha w 1955 i 1960 r.[23] (zawierające odpowiednio 187 i 190 haseł). Znacznie obszerniejsze pod tym względem okazały się dwa inne słowniki: polski (PSA 1952) oraz opublikowany dwa lata po nim słownik czeski, zawierający 470 terminów[24]. Powoływano się również na najstarszy słownik terminów wydany w 1874 r. przez Nikitę Gorbaczewskiego[25], a zawierający aż 5000 haseł staropolskich oraz łacińskich terminów kancelaryjnych, prawno-ustrojowych i archiwalnych. Ta rozbieżność w ilości haseł terminologicznych wynikała głównie z zakresu słownika przyjętego przez różne komitety terminologiczne. W zależności od tego, czy wzięto pod uwagę słownictwo, które wytworzyła w toku praktyki nauka archiwalna, czy też terminy obce, związane z materiałami archiwalnymi i źródłami historycznymi, którymi posługuje się archiwistyka, ramy słownika mogły się rozrastać lub znacznie zawężać.

Elsevierowski *Lexicon* nie był obszerny, był jednak pierwszą próbą wielojęzycznego naukowego podejścia do tematu terminologii archiwalnej. Podkreślano fakt bardzo szczegółowego opracowania komentarzy zawartych w nim terminów archiwalnych, wysoko oceniano również systematyzację materiału słownikowego oraz podkreślenie korelacji między terminami. Ostatecznie hasła *Lexiconu* zostały ujęte w sześć grup:

---

20 *Archivistica. Publikaties van de Archieschool, No 2, Nederlandse archiefterminologie*, door J. L. van der Gouw, H. Hardenberg, W. J. van Hoboken, G. W. A. Panhuysen, W. E. J. Tjeenk Williak N. V., Zwolle 1962; recenzja: Cz. Biernat, „Archeion", t. 43, 1966, s. 289–291.

21 S. Muller, J. A. Feith, R. Fruin, *Handleiding voor het ordenen en beschrijven van archieven*, Groningen 1920.

22 H. O. Meisner, *Urkunden – und Aktenlehre der Neuzeit*, Leipzig 1950.

23 Były to, H. O. Meisner, W. Leesch, *Grundzüge einer deutschen Archivterminologie. Referentenwurf des Ausschusses für deutsche Archivsprache*, „Archivmiteilungen", 1955, Beilage; H. O. Meisner, W. Leesch, *Grundzüge….*

24 *Slownictek archivni terminologie*, oprac. F. Roubik, A. Haas, J. Kolman, Z. Fiala, Praga 1954.

25 N. Gorbaczewski, *Słowar…,* Wilno 1874.

I. Dokumenty archiwalne;
   A) Ogólne;
   B) Aspekt fizyczny;
      Dokumenty luźne;
      Dokumenty zszyte lub połączone;
   C) Aspekt archiwalny;
   D) Etapy opracowania dokumentów;
   E) Istota dokumentów i ich zawartość;
   F) Charakter dyplomatyczny dokumentów.
II. Struktura zasobów archiwalnych.
III. Pomoce archiwalne.
IV. Konserwacja archiwaliów.
V. Techniczne operacje w zakresie opracowania materiałów archiwalnych.
VI. Korzystanie z materiałów archiwalnych i reprodukcja akt; tabele alfabetyczne[26].

Podobny układ zastosowany został w słownikach niemieckich[27] i holenderskim[28].

Elsevierowski *Lexicon* szybko zdezaktualizował się. Przyczyną tego faktu, podobnie jak w przypadku PSA 1974, był newralgiczny moment jego wydania. Wkrótce po nim odnotowano znaczny postęp w dziedzinie archiwistyki, związany z zarządzaniem i gromadzeniem najnowszej dokumentacji oraz zastosowaniem w działalności archiwalnej najnowszych osiągnięć techniki, w tym informatyki.

3. Percepcja międzynarodowej terminologii archiwalnej w archiwistyce polskiej

Jeśli w przypadku *Lexiconu* udział polskiej myśli archiwalnej był znikomy, to możliwości wykorzystania polskiego słownictwa archiwalnego do potrzeb międzynarodowych pojawiły się w 1972 r. Tym razem na Wschodzie. Podczas obrad przedstawicieli państwowych służb archiwalnych z krajów socjalistycznych w Jabłonnie pod Warszawą zrodziła się idea wydania wspólnego słownika.

Inicjatywa unifikacji terminologii archiwalnej państw wspólnoty socjalistycznej pojawiła się w środowisku międzynarodowym już w 1970 r. podczas II Konferencji kierowników służb archiwalnych krajów socjalistycznych w Pocz-

[26] Tłumaczenie autorki.

[27] H. O. Meisner, W. Leesch, *Grundzüge*..., Hasła ujęto w sześć działów: I. Archiwa, registratura i podział archiwów; II. Akta i dokumenty; III. Zabezpieczenie dokumentów i akt; IV. Techniczne opracowanie archiwaliów; V. Pomoce registraturalne i archiwalne; VI. Korzystanie z archiwaliów.

[28] *Archivistica*..., Klasyfikacja materiału terminologicznego przedstawiała się tu następująco: I. Części składowe zespołu; II. Układ zespołów i ogólne zasady porządkowania; III. Pomoce archiwalne; IV. Prace archiwalne; V. Konserwacja i restauracja materiałów.

damie. Postanowiono wówczas poświęcić tej problematyce kolejną Konferencję zaplanowaną w Warszawie w 1972 r. Uczestnicy III Konferencji podjęli decyzję o stworzeniu międzynarodowego słownika archiwalnego, a także przedyskutowali jego ogólne założenia przygotowane przez Główny Zarząd Archiwów przy Radzie Ministrów ZSRR (dalej: GZA). Powołano również komisje ekspertów z uczestniczących w projekcie krajów pod kierownictwem archiwistów radzieckich. Z Polski delegowany do tego zadania został doc. Józef Płocha.

Tegoż roku, w dniach od 16 do 19 listopada, odbyła się w AGAD w Warszawie narada z udziałem archiwistów z Polski i NRD, dotycząca współpracy obu krajów w zakresie słowników terminologii archiwalnej. W trakcie obrad przedyskutowano charakter i zakres słownika dwujęzycznego, model definicji, podział archiwistyki, rozwój pojęć związanych z problematyką wartościowania materiałów archiwalnych oraz problemy adaptacji terminologii z dziedziny informatyki do terminologii archiwalnej. Podjęte tematy uwidoczniły wiele różnic w stanowiskach obu krajów i podkreśliły zależność spojrzenia na problemy terminologii od teorii archiwalnej danego kraju[29]. Odmienne koncepcje pracy terminologicznej spowodowały przeniesienie dyskusji na szersze forum międzynarodowe krajów socjalistycznych.

Dwa lata później w Pradze odbyła się kolejna narada kierowników służb archiwalnych krajów socjalistycznych. Obecni na niej przedstawiciele państw socjalistycznych aprobowali wstępnie zaproponowany przez GZA program działań nad terminologią archiwalną. Określał on cel, formę oraz zakres opracowania, a także harmonogram prac (planowane zakończenie w 1979 r.), jak również schemat klasyfikacyjny terminów (tzw. rubrykator), obejmujący najbardziej ogólne i podstawowe pojęcia archiwalne. Głównym zadaniem słownika miało być zacieśnianie współpracy międzynarodowej archiwów, rozszerzanie i pogłębianie wymiany ich doświadczeń w dziedzinie archiwistyki poprzez ułatwienie wzajemnego porozumiewania się archiwistów w czasie bezpośrednich kontaktów służbowych oraz prawidłowego rozumienia literatury przedmiotu. Zaproponowany wstępny zestaw terminów zawierał 369, haseł podzielonych na pięć działów:

I. Ogólne pojęcia. Dziedziny działalności i dyscypliny naukowe.
II. Typologia dokumentów.
III. Organizacja dokumentów.
IV. Organizacja informacji.
V. Zabezpieczenie (fizyko-chemiczne) dokumentów.

Kolejne konferencje poświęcone tej tematyce odbyły się w marcu 1976 r. w Ułan Bator, następnie w dniach 3–5 czerwca 1976 r. w Warszawie[30], 6–8

[29] W. Maciejewska, *Spotkanie NRD-owskich i polskich przedstawicieli komitetów redakcyjnych słowników archiwalnych*, „Archeion", t. 57, 1972, s. 226.

[30] M. Tarakanowska, *Międzynarodowa konferencja ekspertów do opracowania „słownika terminologii archiwalnej krajów socjalistycznych" (Warszawa, 3–5 VI 1975)*, „Archeion", t. 65, 1977, s. 324–327.

grudnia 1977 r. w Pradze[31] i 28 listopada – 1 grudnia 1978 r. w Moskwie. Eksperci państwowych służb archiwalnych z Bułgarii, Czechosłowacji, Mongolii, NRD, Rumunii, Węgier, Wietnamu i ZSRR obradowali wówczas nad pierwszymi propozycjami przedstawionymi przez archiwistów radzieckich. Stronę polską reprezentowali Józef Płocha i Maria Tarakanowska, zaś organizacyjnie za współpracę międzynarodową odpowiedzialny był ZNA NDAP.

Opinię strony polskiej, opracowaną przez Komitet Redakcyjny PSA 1974 pod kierunkiem Wandy Maciejewskiej oraz przedyskutowaną przez Centralną Komisję Metodyczną (CKM), przekazano radzieckim archiwistom już jesienią 1975 r. Na podstawie definicji w języku rosyjskim zaproponowano polskojęzyczne odpowiedniki większości terminów, w liczbie 413[32]. Ponadto doc. Płocha, po konsultacjach z Zespołem Naukowo-Badawczym ds. Terminologii Archiwalnej pod kierownictwem prof. Andrzeja Tomczaka, zgłosił propozycję dołączenia do słownika 37 dodatkowych haseł, w tym: „archiwistyka", „archiwum otwarte", „archiwum zamknięte", „cechy wewnętrzne dokumentu", „cechy zewnętrzne dokumentu", „delaminacja", „dokumentacja inwestycyjna", „dokumentacja statystyczna", „dziedziczenie materiałów archiwalnych", „falsyfikat", „instytucja archiwalna", „inwentarz zespołu (zbioru) historyczny", „inwentarz zespołu (zbioru) idealny", „inwentarz kartkowy zespołu (zbioru)", „inwentarz zespołu (zbioru) książkowy", „inwentarz kartkowy zespołu (zbioru) realny", „karta użytkownika", „kartografia", „kategorie archiwalne", „klimatyzacja", „kompetencje archiwum", „konserwacja materiałów archiwalnych", „kopia prosta", „kopia wierzytelna", „kryptografia", „maszynopis", „nadzór nad narastającym zasobem archiwalnym", „narastający zasób archiwalny", „neografia", „prace introligatorskie", „prasoznawstwo", „przedpole archiwalne", „registratura", „scalanie archiwalne", „segregacja materiałów archiwalnych", „stabilizacja papieru", „starzenie papieru", „symbole archiwalne", „tektonika archiwum", „terminologia archiwalna", „wartość archiwalna dokumentu", „wypis z dokumentu", „zakwaszanie (kwasowość) papieru", „zasada pertynencji", „zasób (zespół) o ograniczonym udostępnianiu", „zespół otwarty", „zespół zamknięty". Wybór zgłoszonych haseł oceniany jest różnorodnie, jednak niewątpliwie potwierdza on aktywność polskich archiwistów w dziedzinie terminologii na arenie międzynarodowej, a także potrzeby i kierunki ich działań nad tą problematyką[33]. Część zgłoszonych propozycji została przyjęta do programu działań. Strona polska zgłosiła również wiele uwag i wniosków do treści definicji słownikowych. Przyjęto zasadę zwięzłego wyjaśniania znaczeń, najczęściej stosowano definicje jednozdaniowe.

---

[31] J. Płocha, *Międzynarodowa konferencja ekspertów do opracowania „słownika terminologii archiwalnej krajów socjalistycznych" (Praga, 6–8 XII 1977)*, „Archeion", t. 68, 1979, s. 324–327.

[32] M. Tarakanowska, *Współpraca Polski z państwami socjalistycznymi przy przygotowywaniu Słownika współczesnej terminologii archiwistycznej*, „Archeion", t. 75, 1983, s. 203–225.

[33] T. Walichnowski, *Polskie słownictwo archiwalne*, „Archeion", t. 69, 1979, s. 107.

Wyjściowy materiał badawczy z działań międzynarodowej Komisji ukazał się w dwóch wersjach: *Słowar' Sowriemiennoj archiwnoj tierminołogii socyalisticzeskich stran*, w pierwszej z 1977[34] i drugiej z 1978 r.[35]. Zawierały one odpowiednio: 342 i 407 haseł i definicji w języku rosyjskim. Ostatecznie pierwszy tom pełnego *Słownika terminologii archiwalnej krajów socjalistycznych* ukazał się w Moskwie w 1982 roku[36]. Obejmował 417 zdefiniowanych terminów i ich odpowiedników w językach: bułgarskim, węgierskim, wietnamskim, niemieckim, hiszpańskim, mongolskim, polskim, rumuńskim, słowackim i czeskim[37]. Po sześciu latach ukazał się drugi tom, obejmujący 282 terminy[38]. Polskojęzyczna wersja tej pozycji nie została opracowana, co z pewnością nie odpowiadało potrzebom polskiego środowiska archiwalnego i sprawiało, że *Słowar'* nie stał się specjalnie popularny w archiwistyce polskiej.

W 1973 r. *Materiały do słownika terminologii archiwalnej krajów socjalistycznych* zostały wydane przez Archiwum Polskiej Akademii Nauk[39]. Publikacja miała spełniać tymczasową rolę pomocniczą i na prawach rękopisu służyć grupie roboczej archiwów akademii nauk państw socjalistycznych. Zygmunt Kolankowski, będący wydawcą tej pozycji, umieścił w niej 507 terminów archiwalnych w językach: bułgarskim, czeskim, niemieckim, polskim, rosyjskim i słowackim wraz z opracowaniem haseł i definicji w języku polskim. Ponadto *Materiały* zawierały alfabetyczne indeksy terminów w pięciu językach, opatrzone w odsyłacze do odpowiednich haseł, oznaczonych liczbami porządkowymi. Wzorem dla tłumaczeń *Materiałów* był rosyjskojęzyczny *Krótki słownik terminologii archiwalnej*[40]. Podczas translacji powstały jednak pewne trudności, związane z terminami i pojęciami rosyjskimi, które nie mają odpowiedników w języku polskim. Zostały one pominięte jako nieprzetłumaczalne. W analogiczny sposób potraktowano je w wersjach bułgarsko-, czesko-, niemiecko-, czy słowackojęzycznej.

Obok archiwistów APAN również archiwiści wojskowi podjęli się wydania wielojęzycznego słownika terminologii archiwalnej. *Mały archiwalny słownik wojskowy* ukazał się w 1976 r. w Poczdamie, staraniem Archiwum Wojskowe-

---

34 *Słowar' Sowriemiennoj archiwnoj tierminołogii socyalisticzeskich stran*, Moskwa 1977.

35 *Słowar' Sowriemiennoj archiwnoj tierminołogii socyalisticzeskich stran,,* Moskwa 1978.

36 *Słowar' Sowriemiennoj archiwnoj tierminołogii socyalisticzeskich stran*, t. 1, Moskwa 1982, s. 445.

37 Recenzja: M. Motas, „Archeion", t. 78, 1984, s. 313–316.

38 T. Walichnowski, *Polskie słownictwo…*, s. 16–17; Z. Chmielewski, *Problemy…*, s. 164.

39 *Materiały do „Słownika terminologii archiwalnej krajów socjalistycznych"*, wyd. Z. Kolankowski, Warszawa 1973.

40 *Краткий словарь архивной терминологии, Москва–Ленинград 1968,* http://www.academia.edu/32366404/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C_%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B9_%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D0%B8._%D0%9C.-%D0%9B._1968 (dostęp: 10.04.2018 r.)

go NRD[41]. Zawierał on 2036 terminów, bez definicji, w językach: bułgarskim, czeskim, niemieckim, polskim, rosyjskim i węgierskim, zaakceptowanych przez Konferencję Dyrektorów Archiwów Wojskowych Armii Socjalistycznych w Budapeszcie. Tak duża liczba terminów wynikała z faktu, iż słownik ten objął terminologię występującą w treści materiałów archiwalnych ściśle wojskowych z okresu od połowy XIX w. do końca drugiej II wojny światowej. Z tego samego też względu specyficzne słownictwo wojskowe nie znalazło wielu odbiorców w państwowej służbie archiwalnej.

Również na Zachodzie archiwalne problemy terminologiczne po wydaniu elsevierowskiego *Lexiconu* nie zmniejszyły się, a wprost przeciwnie, zaczęły narastać i na nowo nurtować środowisko międzynarodowe. O wiele szerzej, niż dotychczas potraktowano je w wydanym przez UNESCO w Paryżu 1976 r. *Słowniku terminologii dokumentów*[42]. Zawierał on 1259 haseł w języku angielskim, francuskim, niemieckim, rosyjskim i hiszpańskim wraz z objaśnieniami w języku angielskim. Praca ta nie tylko porządkowała wielojęzyczną terminologię, dotyczącą wszelkiego rodzaju dokumentacji, ale wzbogacała ją o nowe hasła i ich definicje z dziedziny archiwistyki, informatyki, bibliotekarstwa i prawa administracyjnego. Jego zakres był więc o wiele szerszy, niż dotychczasowych opracowań z dziedziny archiwistyki. Słownik ten stał się obiektem zainteresowania licznych służb archiwalnych, które poczyniły starania o wprowadzenie go do obiegu naukowego ich krajów.

Duże zainteresowanie wspomnianym wydawnictwem spowodowało, że rok później prace nad terminologią archiwalną zapoczątkowała ponownie MRA. Powołano roboczy zespół do spraw terminologii, w składzie: Peter Walne (Wielka Brytania) – przewodniczący, François J. Himly i Michel Duchein (Francja), Eckhart G. Franz (RFN), Antonio Arago (Hiszpania), Frank B. Evans (USA, oficjalny przedstawiciel UNESCO), Filip J. Dołgich (ZSRR) i Charles Kecskeméti (sekretarz wykonawczy MRA). Obok członków zespołu, do projektu przystąpili liczni archiwiści z krajów członkowskich MRA, których opinie zostały uwzględnione przy tworzeniu haseł.

Po ośmiu latach zmagań zespołu trud jego członków zaowocował wydaniem w 1984 r. międzynarodowego słownika terminologii archiwalnej. Wydawnictwo ukazało się jednocześnie w Monachium, Nowym Jorku, Paryżu i Londynie pt. *Dictionary of Archival Terminology*[43]. Zawierało 503 hasła, rozszerzone w stosunku do poprzedniego *Słownika* o anglojęzyczne odpowiedniki terminów z Ameryki Północnej i Australii oraz ZSRR.

---

41 *Kleines archivisches Militärwörterbuch (Deutsch–Russisch–Bulgarisch–Ungarisch–Polnisch–Tschechisch)*, Potsdam 1976. Recenzja: H. G[órska], „Studia Źródłoznawcze", t. 24, 1979, s. 242 in.

42 *Terminology of Documentation, A Selection of 1,200 Basic Terms Published in English, French, German, Russian and Spanish,* compiled by G. Wersig and U. Neveling, Paris, 1976.

43 *Dictionary of Archival Terminology. English and french with equivalents in Dutch, German, Italian, Russian and Spanish*, ed. P. Walne, München–New York–London–Paris 1984, K. G. Saur, s. 226.

Dictionary zwierał alfabetycznie ułożone rzeczowe definicje haseł w języku angielskim oraz ich odpowiedniki w sześciu językach: francuskim, holenderskim, niemieckim, włoskim, rosyjskim i hiszpańskim. W sensie merytorycznym rolę języka równorzędnego spełniał język francuski. W drugiej kolumnie definicje francuskojęzyczne nie były dokładnymi przekładami z języka angielskiego, lecz uwzględniano przy ich tworzeniu specyficzne aspekty archiwistyki francuskojęzycznej. Systematyzacji terminów dokonano na podstawie następujących działów rzeczowych:

1. Podstawowe pojęcia.
2. Dyscypliny pokrewne i niektóre terminy z nimi związane.
3. Nośniki informacji.
4. Typy dokumentów.
5. Działalność informacyjna archiwów.
6. Zabezpieczenie dokumentów[44].

Po kolejnych czterech latach ukazało się zmienione wydanie drugie *Dictionary*[45]. Równie szybko zdecydowano o kontynuacji prac terminograficznych, będących odpowiedzią na dynamicznie zmieniającą się rzeczywistość archiwalną. W skład nowej grupy projektowej (Project Group on Terminology) weszli: Ishbel Barnes z Edynburga, Lynn L. Carlin z Waszyngtonu, Philippe Charon z Paryża, Concepcion Contel i Rosanna De Andres Diaz z Madrytu oraz Angelika Menne-Haritz z Marburga. Wersja słownika przygotowana przez sześcioosobową grupę została opublikowana w 2004 r. Niestety, roszczenia wydawcy w stosunku do autorstwa całości wydanego przez niego słownika spowodowały, że ta wersja nigdy nie ukazała się drukiem. Wstępna redakcja tekstu *Dictionary* została wydana jedynie w formie elektronicznej na stronie internetowej Szkoły Archiwalnej w Marburgu (Archivschule) https://internet.archivschule.uni-marburg.de/datiii/index.html[46]. Zawiera ona około 300 terminów w danym języku, w układzie alfabetycznym, oraz ich odpowiedniki w językach: niemieckim[47], francuskim[48] i rosyjskim[49]. Wersja niemiecka została opublikowana na podstawie *Schlüsselbegriffe der Archivterminologie* Angeliki Menne-Haritz z 1999 r.[50] Na stronach internetowych zapowiadana jest również wersja hiszpańskojęzyczna. W przypadku braku w danym języku ekwiwalentu terminu archiwalnego, umieszczono w tym miejscu wyjaśnienia jego znaczenia (w nawiasie). Dla

---

44 Recenzja: M. Tarakanowska, „Archeion", t. 86, 1989, s. 152–160.

45 *Dictionary of Archival Terminology…*, München 1988.

46 *Dictionary of Archival Terminology*, *DAT III: Draft. English, German, French and Russian lists*. 28. November 2004, https://internet.archivschule.uni - marburg.de/datiii/index.html (dostęp: 04.07.2016 r.).

47 https://internet.archivschule.uni - marburg.de/datiii/germanterms.htm (dostęp: 04.07.2016 r.).

48 https://internet.archivschule.uni - marburg.de/datiii/franskamgl.htm (dostęp: 04.07.2016 r.).

49 https://internet.archivschule.uni - marburg.de/datiii/RYSKA_htm.htm (dostęp: 04.07.2016 r.).

50 A. Menne-Haritz, *Schlüsselbegriffe der Archivterminologie*, Veröffentlichung Nr. 20 der Archivschule Marburg, Marburg 1999.

szybszego poruszania się po słowniku, dodano wewnętrzne linki (odsyłacze), przenoszące do listy i terminów w innym języku.

W latach 90. XX w. w związku z wkraczaniem archiwistyki polskiej w nowy etap rozwoju, zdominowany przez nowoczesne technologie informacyjne, potrzeba recepcji międzynarodowej terminologii archiwalnej gwałtownie wzrastała. Niezbędne stało się opracowanie nowoczesnego języka archiwistyki międzynarodowej i przeszczepienie go na grunt polski. Punktem wyjściowym tych działań miało być porównanie dotychczasowej terminologii archiwistyki polskiej z terminologią opublikowaną w 1988 r. staraniem MRA w drugim wydaniu *Dictionary of Archival Terminology*[51] oraz kolejnym wydaniu, tym razem wirtualnym, tej kluczowej pozycji[52].

Tak wielkie zainteresowanie środowiska polskiego pozycją MRA spowodowało, iż w 2002 r. na prośbę dr hab. Darii Nałęcz, Naczelnej Dyrektor Archiwów Państwowych, przekładu słownika na język polski podjął się Leszek Pudłowski, ówcześnie naczelnik Sekcji Zarządzania Dokumentacją i Archiwaliami Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej (Head of Archives and Records Management Section – International Atomic Energy Agency) w Wiedniu. Wkrótce jednak na drodze do publikacji polskiego tłumaczenia *Dictionary* stanęły wspomniane roszczenia międzynarodowego wydawcy słownika[53].

Rok później dyrektor Nałęcz powołała Zespół Naukowy ds. Terminologii Archiwalnej, który podjął się opracowania słownika mającego stanowić zbiór najważniejszych pojęć z zakresu archiwistyki, metodyki archiwalnej oraz dotyczących materiałów archiwalnych. Podstawę prac stanowiła zawartość *Dictionary of Archival Terminology* oraz międzynarodowe normy, związane z zarządzaniem informacją i dokumentacją, w tym norma ISO 5127 i dotychczasowe prace zespołów ds. terminologii archiwalnej z lat 1988–1991 i 1999–2001, zespołu Glossarium z lat 1999–2000, a także wnioski do reedycji *Polskiego s*łownika *archiwalnego*, sporządzone w 2001 r. przez dr. Jacka Krochmala (ZNA NDAP) i materiały z prac Rady Programowo-Wydawniczej Leksykonu Archiwistyki Polskiej z 1999 r., w tym propozycje 1185 terminów archiwalnych[54]. W niezbędnym zakresie słownik miał również zawierać hasła z dziedziny nauk pomocniczych historii, prawa, informatyki i informacji naukowej. Dobór terminów był podyktowany względami utylitarnymi oraz ich tradycją, natomiast definicje miały być zwięzłe, o charakterze znaczeniowym i opatrzone odpowiednikami w językach: angielskim, francuskim, hiszpańskim, rosyjskim i niemieckim. Podjęto również decyzję o alfabetycznym układzie słownika.

---

51 *Dictionary of Archival Terminology*, München 1988.

52 *Dictionary of Archival Terminology…*, November 2004, https://internet.archivschule.uni - marburg.de/datiii/index.html (dostęp: 04.07.2016 r.).

53 L. Pudłowski, *WTA – Wielojęzyczna Terminologia Archiwalna*, „Archiwista Polski", 2014, nr 2(74), s. 37.

54 Nowa edycja „Polskiego słownika archiwalnego", AZ NDAP, sygn. 585/10, s. 162–163.

W składzie Zespołu znaleźli się pracownicy APG: Stanisław Flis i Katarzyna Komsta, APK: Anna Michaś, Ewa Perłakowska oraz NDAP: Dariusz Ganczar (sekretarz) i Ewa Rosowska oraz Hubert Wajs (AGAD)[55]. Kierownictwo zespołu objął S. Flis, wsparcia udzielił Jacek Krochmal, zaś koordynatorem projektu ze strony NDAP został Dyrektor Generalny Andrzej Biernat.

Pierwsze spotkanie członków Zespołu odbyło się 20 lutego 2002 r. Na posiedzeniu omówiono dotychczasowe problemy związane z przygotowaniem słownika i tłumaczeniem terminologii (referat dr. Wajsa). S. Flis przedstawił proponowaną konstrukcję słownika, a także zagadnienia organizacyjne i podział zadań[56]. Na kolejnym zebraniu w 26 czerwca przedstawiono wyniki analiz polskich i międzynarodowych słowników i norm. Przedyskutowano również propozycję wzbogacenia słownika o nowe hasła oraz eliminacji niektórych z nich. Ostatnim punktem zebrania było ustalenie nowego planu prac (w związku z opóźnieniami) i podział zespołu na grupy robocze.

W kolejnym roku, 17 stycznia, odbyło się trzecie zebranie robocze Zespołu, poświęcone omówieniu kwestii doboru haseł oraz kryteriów konstrukcji definicji. Pierwsze opracowane definicje zaprezentowano na posiedzeniu z 11 lipca 2003 r. Prace jednak nie posuwały się wystarczająco szybko. Na zakładane do przygotowania 372 definicje do 2003 r. opracowano 110. Podjęto więc decyzję o nowym podziale zadań pomiędzy członków Zespołu, a także prolongowano termin zakończenia tworzenia definicji i przekazania ich do recenzji i korekty na kolejny rok[57].

W 2004 r., na zebraniu 3 marca, kolejny raz dyskutowano nad propozycjami definicji haseł. Zwrócono również uwagę na problem ochrony praw autorskich majątkowych w przypadku korzystania z funkcjonujących słowników i leksykonów. W charakterze ekspertów recenzujących hasła zostali włączeni do zespołu Kazimierz Szmidt oraz Anna Czajka. Trzech członków Zespołu zostało przesuniętych do recenzowania wewnętrznych prac terminologicznych.

Z pracami zespołu zbiegło się przetłumaczenie z języka angielskiego i wydanie przez Polski Komitet Normalizacyjny w 2005 r. Polskiej Normy nr PN-ISO 5127, 2005, pt. *Informacja i dokumentacja – Terminologia*. W pracach Komitetu Normalizacyjnego udział brali S. Flis i E. Rosowska. Przetłumaczona przez nich norma zawiera około 1200 terminów i definicji z dziedziny informacji i dokumentacji wraz ze zidentyfikowanymi relacjami pomiędzy hasłami. Jest to jak dotąd najpełniejsze wydanie o charakterze słownikowym i normalizacyjnym, związane ze współczesną terminologią archiwalną. Jego recepcja na gruncie polskiej archiwistyki może być jednak utrudniona, ze względu na specyfikę

---

55 Zarządzenie nr 6 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 21 marca 2002 r., s. 1.

56 S. Flis, *Sprawozdanie z działalności zespołu naukowego ds. terminologii z 2002 roku z dnia 10 stycznia 2003 r.*, Archiwum Prywatne Stanisława Flisa.

57 S. Flis, *Sprawozdanie z działalności zespołu naukowego ds. terminologii w 2003 roku z 27 lutego 2004 r.*, Archiwum Prywatne Stanisława Flisa.

anglosaskiej terminologii archiwalnej, będącej podstawą normy, której metodyka odbiega od tradycji polskiej, a także na problemy z dostępem do normy (konieczność zakupienia egzemplarza obwarowanego prawami autorskimi).

Końcowym efektem działania Zespołu Naukowego ds. Terminologii Archiwalnej NDAP było przedstawienie na początku 2007 r. roboczej wersji słownika, zawierającej 355 haseł i ich definicji, zaopatrzonych w odpowiedniki anglo-, niemiecko-, francusko-, hiszpańsko- i rosyjskojęzyczne.

Finalne prace zespołu podejmowano doraźnie, co gorsza, z pominięciem warsztatu terminologicznego, a planowany zakres słownika miał jedynie „przystosować" terminologię polskojęzycznej archiwistyki do wymogów intensywnie rozwijającej się archiwistyki innych krajów, czerpiącej z bogatego zasobu słownictwa nowych technologii. Pominięto jednak ważne etapy procesu terminologicznego, w tym porządkowania pojęć, przez co widoczny stał się wybiórczy charakter prac, polegający przede wszystkim na podejmowaniu rozważań na temat pojedynczych pojęć, nie zaś całego systemu terminologicznego archiwistyki, w tym nowych pojęć na jego tle.

Przedstawione opracowanie nie trafiło do dalszych prac redakcyjnych. Zapewne zbiegło się to ze zmianą regulaminu organizacyjnego NDAP i likwidacją ZNA NDAP w 2008 r. Na miejsce ZNA rok później utworzono Departament Edukacji i Współpracy z Zagranicą, który nie podjął już tematyki terminologii archiwalnej oraz wielu innych badań z zakresu archiwistyki.

Tłumaczeniem *Dictionary* na język polski zajął się w 2013 r. Departament Archiwistyki NDAP. Pierwsza robocza wersja tłumaczenia *Wielojęzycznego słownika terminologii archiwistycznej* została opublikowana na stronie internetowej www.archiwa.gov.pl w połowie kwietnia 2016 r.[58]

W trakcie przekładu zdecydowano się na zastosowanie tłumaczenia dosłownego angielskiej listy terminów. W związku z tym pod anglojęzycznymi terminami i ich definicjami dodano (w kolorze niebieskim i czerwonym) ich polskie tłumaczenie. Na tej drodze napotkano jednak liczne przeszkody, wynikające ze specyfiki języka i metodyki archiwalnej innych państw, uniemożliwiające znalezienie odpowiedników angielskich terminów w języku polskim. Jak podkreślają anonimowi autorzy tłumaczenia[59], słownik nie jest kompletny i nie rejestruje wszystkich wyrazów i wyrażeń. Zawiera również terminy i pojęcia, których obecność w polskiej archiwistyce może budzić wątpliwości. Uwzględniono w nim bowiem np. terminy techniczne z zakresu konserwacji oraz nazwy czynności wykonywanych przez archiwistów w codziennej pracy, których właściwe określenie wymaga stosowania w języku polskim swoistych związków frazeologicznych (np. układanie akt na półkach).

---

[58] https://www.archiwa.gov.pl/pl/aktualnosci/821 - angielsko - polski - s%C5%82ownik - terminologii - archiwistycznej - %E2%80%93 - projekt (dostęp: 04.07.2016 r.)

[59] *De facto* autorem tłumaczenia jest Robert Górski (NDAP).

Celem publikacji było wzbudzenie zainteresowania środowiska polskich archiwistów terminologią archiwalną oraz zapoczątkowanie szerokiej dyskusji terminologicznej, skutkującej podjęciem prac nad ulepszeniem opublikowanych propozycji. Niestety, odzew na publikację był mierny. Do Departamentu Archiwistyki trafiły jedynie opinie luźno związane z tematem, opublikowane na Internetowym Forum Archiwalnym iFAR[60].

Tymczasem sześć lat po opublikowaniu w Internecie ostatniego wydania *Dictionary*, MRA zapoczątkowała kolejny projekt terminologiczny. W 2010 r. Sekcja Edukacji Archiwalnej i Szkolenia Archiwistów MRA (International Council on Archives, Section for Archival Education and Training, ICA-SAE) podjęła wyzwanie stworzenia interaktywnej, internetowej bazy danych, gromadzącej podstawową terminologię archiwalną w różnych językach narodowych[61]. W jej tworzeniu początkowo wzięło udział około 40 przedstawicieli różnych środowisk – studentów, archiwistów i badaczy z 15 krajów, skupionych od 1998 r. przy realizacji kolejnych edycji projektu międzynarodowych badań nad trwałą i autentyczną dokumentacją w systemach elektronicznych: InterPARES (International Research on Permanent Authentic Records in Electronic Systems)[62]. Kierownictwo projektu objęła Luciana Duranti z Uniwersytetu Kolumbii Brytyjskiej (University of British Columbia) w Vancouver w Kanadzie, zaś finansowania podjęła się MRA wraz z InterPARES. Projekt został przyjęty na sesji Komisji Programowej MRA (Programme Commission, PCOM) w Oslo, 13 września 2010 r.[63] Nie został jednak zintegrowany z innymi projektami MRA.

Podstawą bazy danych były terminy archiwalne zastosowane podczas szkolenia archiwistów i administratorów dokumentacji w projekcie InterPARES[64]. Od samego początku sprawy terminologiczne stanowiły istotną część projektu, gdyż do skutecznej realizacji tak dużego wyzwania niezbędne było opracowanie sprawnych narzędzi komunikacji oraz precyzyjne zdefiniowanie terminów pomocne w komunikacji ze światem zewnętrznym. Już we wstępnym etapie realizacji projektu, przy wsparciu amerykańskiego Departamentu Obrony (U.S. Department of Defense Records Management Program Management Office) rozpoczęto opracowanie słownika terminologii archiwalnej[65]. Zajmowała się tym Specjalna Grupa ds. Słownika (Glossary Task Force). Efektem jej prac

---

60 *Angielsko - polski słownik terminologii archiwistycznej – projekt*, iFAR, http://www.ifar.pl/index.php/topic,3021.msg19448.html#msg19448 (dostęp: 04.07.2016 r.).

61 http://www.ica.org/en/about - multilingual - archival - terminology (dostęp: 04.07.2016 r.).

62 L. Pudłowski, *Luciana Duranti – archiwista w czasach globalizacji*, „Archeion", t. 116, 2015, s. 50–53. Więcej na temat projektu InterPARES pod adresem http://www.interpares.org/welcome.cfm (dostęp: 04.07.2016 r.).

63 R. Kiper, A. Laszuk, *MRA: Terminologia archiwalna – działania o zakresie międzynarodowym*, http://www.archiwa.net/index.php?option=com_content&view=article&id=519:mra - terminologia - archiwalna - dziaania - o - zakresie - midzynarodowym&catid=94:terminologia - archiwalna&Itemid=41 (dostęp: 04.07.2016 r.).

64 http://www.interpares.org/ip2/ip2_terminology_db.cfm (dostęp: 04.07.2016 r.).

65 http://www.interpares.org/UBCProject/gloss.htm (dostęp: 04.07.2016 r.).

było stworzenie słownika obejmującego ponad 100 terminów stosowanych w badaniach InterPARES[66].

W drugim etapie projektu rozszerzono obszar badań na 15 różnych dziedzin wiedzy w 20 krajach. Precyzja i spójność terminologii stosowanej w tak interdyscyplinarnym i wielokulturowym środowisku zyskała kluczowe znaczenie. Największe zagrożenie upatrywano w tym, że niektóre kluczowe dla projektu terminy w poszczególnych dziedzinach wiedzy oznaczają różne pojęcia. W celu minimalizacji zagrożeń utworzono Specjalną Grupę ds. Terminologii Interdyscyplinarnej (Terminology Cross-domain Task Force). Wynikiem jej prac było przekształcenie słownika InterPARES w bazę danych ITD (InterPARES 2 Terminology Database), zapewniającą precyzyjną komunikację między uczestnikami projektu reprezentującymi różne środowiska: od artystycznych, poprzez naukowe do administracji i kręgów rządowych.

Baza danych opierała się na trzech instrumentach terminologicznych: „glosariuszu" (*glossary*)[67], „słowniku" (*dictionary*)[68] i „ontologii" (*ontologies*)[69]. Pierwszy z nich zawierał listę terminów i definicji, które odnosiły się bezpośrednio do konkretnych rodzajów dokumentacji i praktyki archiwalnej. Drugi był narzędziem ułatwiającym komunikację interdyscyplinarną, zawierał bowiem terminy z różnych dyscyplin, m.in. informatyki, bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, sztuki. Korzystając z tego narzędzia, badacze mogli obserwować, jak archiwistyka posługuje się terminologią dziedzin jej pokrewnych. Trzeci instrument terminologiczny określał bezpośrednie relacje między pojęciami związanymi z dokumentacją[70]. Każdy z rekordów w terminologicznej bazie danych miał ściśle ustaloną strukturę obejmującą: termin, określenie części mowy, definicję, informację o dziedzinie, z której pochodzi pojęcie oraz odnośnik do źródła.

Baza terminologiczna projektu InterPARES była podstawą interaktywnej, internetowej bazy tworzonej przez ICA-SAE. Decyzję o jej adaptowaniu podjęto pod wpływem ustaleń II Międzynarodowego Forum poświęconego metodom oceny wartości dokumentacji w Ameryce Łacińskiej (II Foro International de Evaluatión de Documentos en Iberoamérica)[71], które odbyło się w sierpniu 2010 r. w stolicy Kostaryki San José. Równolegle z Forum, 23 sierpnia odbywało się spotkanie robocze projektu InterPARES, w ramach którego działała grupa robocza prowadząca badania porównawcze terminologii przyjętej w różnych krajach Ameryki Łacińskiej. Zajmowała się ona 30 terminami stosowanymi w międzynarodowych standardach archiwalnych, w takich krajach jak: Argentyna, Brazylia, Kolumbia, Kostaryka, Hiszpania (w języku hiszpańskim i kata-

66 L. Pudłowski, *WTA*…, s. 38.
67 http://www.interpares.org/ip2/ip2_term_pdf.cfm?pdf=glossary (dostęp: 04.07.2016 r.)
68 http://www.interpares.org/ip2/ip2_term_pdf.cfm?pdf=dictionary (dostęp: 04.07.2016 r.)
69 http://www.interpares.org/ip2/display_file.cfm?doc=ip2_ontology.pdf (dostęp: 04.07.2016 r.)
70 L. Pudłowski, *Luciana Duranti*…, s. 56–58.
71 Idem, *WTA*…, s. 40.

lońskim), Meksyk, Peru i Urugwaj. Następne definicje miały być analizowane semantycznie i merytorycznie z punktu widzenia teorii i praktyki różnych krajów, by ostatecznie wypracować dla nich jedną wspólną definicję. Echa burzliwych dyskusji terminologicznych w San José pojawiły się wkrótce na forum MRA. Podczas spotkania PCOM prof. Maria Teresa Bermudez Muñoz (Wydział Archiwistyki Uniwersytetu Kostaryki, Universidad de Costa Rica) zaapelowała do członków MRA o podjęcie prac nad wielojęzyczną terminologią archiwalną. Zarząd PCOM pozytywnie odniósł się do tej inicjatywy.

W toku prac, na skutek oddolnej inicjatywy niektórych uczestników, w tym Georga Mackenzie (dyrektor Archiwum Narodowego Szkocji, Keeper of the Records of Scotland), Marion Beyea (dyrektor Archiwum Nowego Brunszwiku w Kanadzie, Provincial Archivist and Director of the Provincial Archives of New Brunswick) oraz prof. Karen Anderson (Mid Sweden University), do zbioru włączono terminy występujące w dawnych słownikach i standardach MRA. Częściowo uwzględniono również glosariusze i słowniki narodowe. Celem twórców bazy nie było wyznaczenie jednego preferowanego terminu lub definicji pojęcia archiwalnego, a ukazanie rozmaitości terminologii stosowanej w różnych językach. Baza miała więc za zadanie rejestrację słownictwa funkcjonującego w dziedzinie archiwistyki poprzez gromadzenie cytatów z wiarygodnych źródeł i ukazanie funkcjonowania terminów archiwalnych w codziennej praktyce, w swoim oryginalnym kontekście.

We wstępnej fazie w 2010 r. baza danych obejmowała 300, potem 320, podstawowych pojęć archiwalnych, do których dodano definicje anglojęzyczne. Następnie zebrany materiał został przetłumaczony przez zespół magistrów i doktorów archiwistyki, w sumie około 40 osób, na 15 języków.

Struktura rekordów przedstawiała się następująco:

a. termin;
b. część mowy;
c. definicja;
d. źródło;
e. region;
f. pokrewne;
g. wprowadzone przez;
h. ostatnio zmienione przez;
i. data (zmiany).

W stosunku do projektu InterPARES zrezygnowano z określania dziedziny, ograniczonej w tym przypadku do archiwistyki. Dodano natomiast pola identyfikujące czas i osobę wprowadzającą lub modyfikującą dane. Pole „region" przeznaczono opcjonalnie na wpisywanie regionalizmów. Natomiast „terminami pokrewnymi" nazwano terminy pochodzące z innego źródła lub inaczej nazywające to samo lub zbliżone pojęcie, ponadto terminy w innym języku oznaczające

pojęcie równoważne. Kolejność występowania definicji jest przypadkowa i wynika z kolejności wprowadzania ich do bazy; z czasem autorzy przewidują możliwość zastosowania narzędzia informatycznego, które umożliwi hierarchizowanie definicji na podstawie zainteresowania nimi odbiorców bazy („lajkowania").

Realizacji polskojęzycznej części tego przedsięwzięcia podjął się Roland Kiper, doktorant w Instytucie Historii Uniwersytetu Wrocławskiego[72]. Przyjęta przez niego metoda polegała na zebraniu terminologii archiwalnej, stosowanej w dostępnej polskiej literaturze przedmiotu (słowniki archiwalne, normy, przepisy prawa). Praca ta była częścią większego projektu, nad którym autor pracował już od lata 2009 r. i zatytułowanego *Uniwersalny słownik terminologii archiwalnej online*. Kiper po raz pierwszy przedstawił założenia swojej pracy podczas VIII Europejskiej Konferencji na temat Archiwów Cyfrowych (8th European Conference on Digital Archiving) zorganizowanej w Genewie, 28–30 kwietnia 2010 r. Prezentacja miała formę plakatu. W październiku 2011 r. rozpoczął on dwuletni projekt *Wiki Archives Project*, w którym zastosował nowatorską metodę, inspirowaną narzędziami i metodami wykorzystywanymi do budowy wolnej encyklopedii internetowej Wikipedii[73], do stworzenia polsko-francuskiej dwujęzycznej internetowej bazy wiedzy archiwalnej. Projekt składał się z trzech odrębnych części, tj. słownika archiwalnego (beta)[74], Wiki archiwów, naprowadzającego na artykuły poświęcone wybranym tematom związanym z archiwistyką i archiwoznawstwem[75], archiwizacją stron internetowych polskich i francuskich instytucji archiwalnych (około 80 ss.)[76] oraz strefy studenta[77].

Pierwsza część projektu w założeniach miała składać się z trzech części: wyjaśnienia około 300 haseł w języku polskim, 1200 haseł w języku francuskim (największy słownik francuskiej terminologii archiwalnej)[78] oraz spisania teorii wielojęzycznej terminologii archiwalnej (w trakcie opracowania). Realizowana była ona w semestrze zimowym r. akademickiego 2011/2012. Brało w niej udział 32 studentów Uniwersytetu Wrocławskiego[79], którzy na podstawie polskich

---

72 R. Kiper, *Wiki Archives Project — Wiedza dla wszystkich*, [w:] *Zatrzymać przeszłość, dogonić przyszłość. Pamiętnik VI Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich, Wrocław 5–7 września 2012 r.*, red. W. Chorążyczewski, K. Stryjkowski, s. 95–101.

73 Projekt ten był częścią pracy doktorskiej Rolanda Kipera pt. *Porównanie francuskich i polskich systemów archiwalnych oraz ich perspektywa współpracy*.

74 http://www.archidoktorant.net/IH/doku.php?id=pl:terminologia:start (dostęp: 30.12.2013 r.).

75 http://www.archidoktorant.net/IH/doku.php?id=pl:wiki:start (dostęp: 30.12.2013 r.).

76 http://www.archidoktorant.net/IH/doku.php?id=pl:internet:start (dostęp: 30.12.2013 r.).

77 http://www.archidoktorant.net/IH/doku,.php?id=pl:glowny:studentz:start (dostęp: 30.12.2013 r.).

78 http://www.archidoktorant.net/wap/fr/terminologia/start (dostęp: 30.12.2013 r.).

79 Byli to: Magda Banaszak, Anna Chojnacka, Anna Drozd, Piotr Zenon Fedas, Daniel Fidala, Aleksandra Filipek, Agnieszka Formann, Michał Halamus, Kamil Halczak, Mariusz Jagiełło, Alicja Jakowczyk, Marta Junosy, Michał Kamiński, Krzysztof Kasprzyszak, Artur Kardasz, Andrzej Kostrzewa, Agnieszka Łazuta, Łukasz Orzełek, Michał Pabjan, Stanisław Pawełek, Pawłowski Sebastian, Radosław Pełech, Krzysztof Piech, Maciej Piotrowski, Łukasz Porebski, Dominika Rutkowska, Marek Sabuń, Aneta Sochacka, Lena Sonicka, Wojciech Witkowski, Aleksandra Wypych i Antoni Żygadło, http://www.archidoktorant.net/wap/doku.php?i - d+pl:glowny:podziekowania (dostęp: 31.12.2013 r.). Szczegółowy opis projektu R. Kiper, *Wiki…*, s. 100–101.

słowników archiwalnych, podręczników, ustaw i literatury archiwalnej opracowali w sumie 321 terminów. Według stanu z grudnia 2013 r. baza danych *Słownika archiwalnego* (beta) zawierała 347 terminów. Jej struktura obejmowała: odpowiednik terminu w języku francuskim (przy niektórych terminach), definicję pochodzącą z istniejących źródeł, wskazanie tego źródła (tj. słowników archiwalnych, glosariuszy przepisów prawnych, standardów archiwalnych, podręczników archiwistyki itp.), aspekty dotyczące polskiego historycznego/kulturowego/praktycznego zastosowania terminu, źródło informacji na temat tych aspektów oraz tagi, czyli hiperlinki internetowe do definicji powiązanych z treścią terminu[80]. Szczególnie interesujące i nowatorskie w polskiej archiwistyce było podanie aspektu terminów wraz z ich źródłami. Takie ujęcie tematu powoduje bowiem powstanie cennej bazy terminologicznej mogącej stać się podstawą wielu badań z zakresu języka archiwistyki.

Od początku zrezygnowano jednak z tłumaczenia słownictwa projektu InterPARES. Powodem odstąpienia od tego zadania było stwierdzenie braku adekwatności tego projektu do metodyki archiwistyki polskiej[81]. Warto wspomnieć, że R. Kiper był zaangażowany również w prace nad francuskojęzyczną częścią projektu jako konsultant terminów francuskich z rozróżnieniem terminologii frankofońskiej Kanady i Francji.

W sierpniu 2013 r. prof. Duranti przekazała nadzorowanie (monitoring) polskiej części projektu Leszkowi Pudłowskiemu. W październiku 2015 r. przystąpił on do uzupełniania polskojęzycznej bazy danych i przejął administrowanie nią. Obecnie baza danych WTA zawiera 278 polskich terminów.

Cały międzynarodowy projekt terminologiczny MRA zakończony został w marcu 2012 r., zaś 1 sierpnia 2013 r. opublikowano jego wynik na stronie internetowej MRA; pod adresem http://icarchives.webbler.co.uk/14282/multilingual-archival-terminology/multilingual-archival-terminology.html, choć sam serwer oddano pod opiekę Szkoły Archiwalnej w Marburgu. Baza otrzymała nazwę *Multilingual Archival Terminology* (ICA-MAT), tj. *Wielojęzyczna Terminologia Archiwalna* (WTA).

W kolejnych latach do projektu dołączano kolejne wersje językowe. W kwietniu 2018 r. baza zawierała 24 odmiany narodowe, obejmujące następujące języki: angielski, arabski, białoruski, chiński, chorwacki, fiński, francuski, grecki, hebrajski, hiszpański, holenderski, indonezyjski, japoński, kataloński, koreański, niemiecki, pendżabski, perski, polski, portugalski, rosyjski, rumuński, szwedzki i włoski. W trakcie opracowywania są wersje: angielska afrykanerska, bułgarska i ukraińska.

---

80 R. Kiper, *Wiki…*, s. 98.

81 R. Kiper, A. Laszuk, *MRA…*, http://www.archiwa.net/index.php?option=com_content&view=article&id=519:mra - terminologia - archiwalna - dziaania - o - zakresie - midzynarodowym&catid=94:terminologia - archiwalna&Itemid=41 (dostęp: 04.07.2016 r.)

Niektóre terminy anglojęzyczne, nie mające odpowiedników w językach narodowych, zostały przetłumaczone wprost z języka angielskiego, i dla lepszego ich zrozumienia wsparte cytatami z literatury fachowej. Zatem baza danych, oferując narzędzie do rozpowszechniania praktyk archiwalnych i badań oraz rozwijania międzynarodowego dyskursu archiwalnego, przez cały czas uwzględnia praktyki archiwalne rozmaitych krajów i regionów.

Warto wspomnieć, że opublikowana baza danych z założenia nie ma kształtu ostatecznego. Jej dynamizm ma odzwierciedlać międzynarodową praktykę archiwalną i jej zmiany w czasie. Projekt ma charakter *wiki*, dzięki czemu zarejestrowani użytkownicy w każdym czasie mogą dodawać terminy, definicje, powiązania pomiędzy definicjami oraz komentarze.

Kolejne prace redakcyjne ICA-MAT powinny skupić się na usunięciu błędów w przypisach bibliograficznych, a także na nadaniu bazie ostatecznego kształtu językowego, m.in. pozbawionego błędów interpunkcyjnych i fizycznych (ostateczny układ i formatowanie). Uzupełnienia wymagają również odsyłacze (część z nich usunięto w trakcie końcowych prac nad bazą). Na skutek działania zastosowanego narzędzia informatycznego w trakcie publikowania efektów prac na portalu MRA zostały pominięte niektóre notatki wstępne autorów, dołączone do oryginalnych definicji i zawierające informacje konieczne przy stosowaniu terminów w kontekście narodowym.

Natomiast terminy występujące w kompletnych słownikach narodowych powinny zostać ostatecznie uzgodnione. Ciągłej aktualizacji wymagać też będą linki do różnych stron internetowych. Kwestią otwartą pozostaje również reprezentatywność wyboru terminów wobec terminologii stosowanej w różnych krajach i językach, a także możliwość dodawania do bazy terminów charakterystycznych dla archiwistyk narodowych krajów.

Gdy w sierpniu 2013 r. prof. Duranti zaproponowała L. Pudłowskiemu nadzór nad polską częścią projektu WTA, w jego planach pojawił się ściśle związany z tym projekt wznowienia prac nad *Polskim słownikiem archiwalnym*. Na jego potrzeby stworzył on specjalną stronę internetową p.n. Archiwopedia, poświęconą problemom międzynarodowej i polskiej terminologii archiwalnej[82], a swoje plany opublikował na Internetowym Forum Archiwalnym (IFAR), należącym do Rafała Magrysia. Dzięki osobistym kontaktom oraz aktywności członków Forum, grono osób zainteresowanych udziałem w projekcie szybko się powiększało. Wstępny skład zespołu wyglądał obiecująco i obejmował profesorów, pracowników i studentów uniwersytetów kształcących archiwistów (Lublin, Szczecin, Toruń, niebawem zapewne dołączy Poznań), dyrektorów i pracowników archiwów państwowych, specjalistycznych, kościelnych i międzynarodowych (AGAD, NAC, IPN, Archidiecezja Warszawska, Archiwum Rady Europy w Brukseli, ONZ MAEA w Wiedniu) oraz specjalistów w dziedzinie terminologii (Instytut Bibliograficzny BN,

[82] https://sites.google.com/site/leszekpudlowski/ (dostęp: 07.04.2016 r.)

Dział Koordynacji Terminologicznej Rady Unii Europejskiej w Brukseli). Swój udział w projekcie zapowiedzieli m.in. prof. Waldemar Chorążyczewski (UMK), prof. Krzysztof Skupieński (UMCS), dr Jarosław Pacek (kierownik Instytutu Bibliograficznego BN i autor *Słownika terminologicznego z zakresu bibliografii i katalogowania*)[83], dr Anna Sobczak (Uniwersytet Szczeciński), dr Hubert Wajs (AGAD), dr Wojciech Woźniak (NAC) i Dawid Żądłowski (IPN w Warszawie), a także Karol Dowgiało z Archiwum Archidiecezjalnego w Warszawie, Piotr Goździak (student archiwistyki z Uniwersytetu Szczecińskiego), Rafał Magryś (MSW), Małgorzata Stecko (kierownik Działu Zarządzania Dokumentacją i Archiwum Centralnego Rady Unii Europejskiej w Brukseli, Head of Unit, Records Management and Central Archives Council of the European Union), Krzysztof Szczurek (terminolog z Sekretariatu Generalnego Rady Unii Europejskiej, Service of the Polish Language Unit; General Secretariat; Council of the European Union) oraz autorka niniejszej pracy.

Pomysłodawca projektu nawiązał kontakt z Radą Języka Polskiego i rozpoczął starania o oficjalną jej rekomendację dla planowanego słownika. Podjął również rozmowy w tej sprawie z NDAP i Zarządem Głównym SAP.

Projektowany słownik nie wszedł jednak w fazę realizacji. Przyczyną takiego stanu rzeczy była informacja o planowanym przez NDAP powołaniu komisji do spraw słownika terminologicznego. Wiadomość ta spowodowała wycofanie się L. Pudłowskiego z podjętej tematyki, w obawie przed dublowaniem prac komisji.

Jako że język archiwistyki wymaga ciągłych prac, w celu lepszego porozumienia się i wzajemnego zrozumienia, MRA nie zakończyła swoich działań na polu terminografii i od trzech lat prowadzi projekt Archipedia. Obejmuje on międzynarodowy słownik archiwalny, zawierający około 3000 terminów, które już niedługo będą udostępniane on-line. Słownik ma służyć standaryzacji i kontroli terminologii archiwalnej na całym świecie[84].

Wybór słowników archiwalnych na arenie międzynarodowej wydaje się być więc o wiele bogatszy, niż w Polsce. Niewątpliwie odzwierciedla to zaawansowanie poziomu nauki i rozwoju teorii archiwalnej na arenie międzynarodowej, ale zagraża polskiej archiwistyce, gdyż powoduje automatyczne włączanie zapożyczeń obcojęzycznych i coraz większe dysfunkcje polskiej terminologii archiwalnej. Oderwane od kontekstu terminy, na pozór zrozumiałe intuicyjnie przez użytkowników, wprowadzają *de facto* spore zamieszanie w języku archiwistyki, powodując niezrozumienie i pogłębiający się brak porozumienia pomiędzy interlokutorami. Warto zatem przytoczyć zdanie Bolesława Woszczyńskiego: „z doświadczeń obcej terminologii archiwalnej można korzystać tylko porównawczo i z wielką ostrożnością, ponieważ każda definicja kształtuje się

[83] Sternik: http://sternik.bn.org.pl/vocab/index.php (dostęp: 04.07.2016 r.).

[84] H. Krajewska, *Międzynarodowe kontakty archiwalne – szansą dla dziedzictwa narodowego. Impresje kongresowe*, http://old.petea.pl/strona/miedzynarodowe-kontakty-archiwalne-szansa-dla-dziedzictwa-narodowego-impresje-kongresowe (dostęp: 04. 07. 2016 r.).

na właściwych sobie materiałach archiwalnych i we właściwych sobie formach bogactwa i precyzji języka”[85].

Rozwój polskiej terminologii archiwalnej uzależniony był od wielu czynników. Należą do nich w pierwszej kolejności następstwa procesów historycznych, jakim podlegały tereny Polski. Rozpoczęty w okresie Rzeczypospolitej szlacheckiej proces kształtowania się terminologii archiwistyki został przerwany przez rozbiory. Archiwistyka polska dostała się pod silny wpływ niemiecko- i rosyjskojęzycznej teorii archiwalnej, które przez lata zdominowały polskie słownictwo archiwalne.

Ponowny rozwój polskiej myśli archiwalnej stał się możliwy dopiero po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Wówczas miały miejsce pierwsze dyskusje terminologiczne, skupione głównie wokół problemów krystalizujących się w polskiej teorii archiwalnej podstawowych pojęć archiwistyki oraz ujednolicenia polskojęzycznej terminologii, obarczonej licznymi naleciałościami z języka łacińskiego oraz języków zaborców. Owocem tych prac było wydanie polskich słowników archiwalnych w latach 1952 i 1974.

Kolejny okres rozwoju teorii archiwalnej rozpoczął się na początku lat 70. XX w. i wiązał się z lawinowym pojawieniem się w archiwistyce terminów z zakresu nowych nauk: cybernetyki, informacji naukowej, informatyki, zarządzania dokumentacją. Z czasem dołączyły do nich nowe terminy, określające nowoczesne technologie, wykorzystujące szeroko technikę komputerową, i to zarówno w zakresie tworzenia dokumentacji, jak i postępowania z nią. W połowie lat 90. rozpoczęła się również era dominacji języka angielskiego, w którym te nowe technologie powstają.

Na tym tle rozwój polskiej terminologii archiwalnej wyraźnie przyspieszył. Paradoksalnie, kolejne inicjatywy terminologiczne, podejmowane przez środowisko archiwalne, nie zaspokajały szybko rosnących potrzeb użytkowników nauki. Nie spowodowało to jednak zastoju w rozwoju teorii archiwistyki, a jedynie pogłębiło coraz liczniejsze nieścisłości w stosowaniu poszczególnych terminów i ich definicji oraz przeszczepianie na grunt polskiej nauki coraz większej ilości zapożyczeń. Negatywnym skutkiem tego procesu są przede wszystkim przeszkody komunikacyjne, utrudniające przepływ wiedzy specjalistycznej w dobie „globalnej wioski” i przyśpieszonego rozwoju cywilizacyjnego.

Problem polskiej terminologii archiwistycznej jest wciąż żywy i otwarty. Potrzeba wydania nowej wersji polskiego słownika archiwalnego jest coraz bardziej odczuwalna. Wzrasta potrzeba normatywnego uporządkowania słownictwa archiwistyki, będącego podsumowaniem dotychczasowego stanu wiedzy w zakresie teorii i praktyki archiwalnej.

---

[85] B. Woszczyński, *Z dziejów*..., s. 72.

CZĘŚĆ II. PRAWNE I METODYCZNE ŹRÓDŁA TERMINOLOGII ARCHIWALNEJ

Rozdział 4. Prawne źródła terminologii archiwalnej

Podstawą prac terminologicznych w każdej dziedzinie jest właściwy dobór źródeł terminologii. Należą do nich przede wszystkim źródła podstawowe, którymi są teksty specjalistyczne, dysputy naukowe i popularnonaukowe, oraz źródła dodatkowe, tj. słowniki dziedzinowe, bazy terminologii, korpusy językowe. Dokumentują one pojęcia występujące w danej dziedzinie, określając zarazem ich terminy, znaczenia, zakres i kontekst.

Najbardziej poszukiwanymi przez praktyków terminami są te, które posiadają definicje o charakterze normatywnym. Należą do nich przede wszystkim terminy występujące w przepisach prawa. W przypadku archiwistyki można mówić nie tyle o pojedynczych aktach prawnych, ile o prawie archiwalnym, które stanowi zbiór powszechnie obowiązujących przepisów, dotyczących zasad postępowania z dokumentacją oraz działalności archiwów jako instytucji publicznych i niepublicznych, będącym jednocześnie najbardziej brzemiennym w skutki prawne typem źródła terminologii archiwalnej.

W ostatnim stuleciu podstawowym dokumentem prawa polskiego, regulującym funkcjonowanie archiwów jako urzędów wiary publicznej i placówek naukowych, a także prowadzenie działalności archiwalnej, stała się ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach z dnia 14 lipca 1983 r. (tekst jednolity: Dz. U. 2018, poz. 217), a także jej poprzednicy, tj. dekret o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami wydany 7 lutego 1919 r. (Dz. Pr. P. P. 1919, nr 14, poz. 182) oraz dekret z 23 marca 1951 r. o archiwach państwowych (Dz. U. 1951, nr 19, poz. 149). Zawierają one spory katalog terminów używanych w archiwistyce oraz naukach jej pokrewnych.

Patrząc z punktu widzenia hierarchii norm prawa w Polsce, niewątpliwie aktem o najwyższej mocy prawnej jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Jej nadrzędność potwierdza nie tylko zakaz wydawania aktów prawnych sprzecz-

nych z ustawą zasadniczą, ale również nakaz wydawania aktów prawnych rozwijających i precyzujących postanowienia konstytucji[1].

W związku z tą zasadą, unormowania prawne związane z tematyką archiwalną znalazły swoje odzwierciedlenie w powszechnie obowiązujących ustawach oraz rozporządzeniach i zarządzeniach z nich wynikających. Mając na względzie kryteria, które posłużyły wyodrębnieniu prawa archiwalnego jako dziedziny, należy stwierdzić, że w jego zakres wchodzi zarówno materia objęta ustawą o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach wraz z przepisami wykonawczymi, jak i rozmaite dodatkowe materie zagadnień.

1. Dekret o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami

Najstarszym aktem prawnym odnoszącym się do archiwistyki polskiej jest dekret o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami (Dz. Pr. P. P. 1919, nr 14, poz. 182). Został on wydany już trzy miesiące po odzyskaniu przez Polskę niepodległości po latach zaborów – 7 lutego 1919 r.

Pierwsze próby opracowania zasadniczego aktu prawnego dotyczącego polskiej archiwistyki zostały jednak podjęte jeszcze w czasach zaborów. Na początku 1917 r. specjalna Komisja Archiwalna przy Departamencie Spraw Politycznych Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego, pod przewodnictwem Marcelego Hendelsmana, rozpoczęła przygotowanie nowego prawa w zakresie archiwistyki[2]. W skład komisji weszli: Witold Kamieniecki (dyrektor Departamentu Spraw Politycznych), Bohdan Chełmicki (delegat Departamentu Sprawiedliwości), Ignacy Tadeusz Baranowski, Stefan Ehrenkreutz, Antoni Rybarski i Marian Krzesimowski. Od kwietnia do sierpnia 1917 r. stworzyli oni pierwszy projekt ustawy archiwalnej. Następnie przesłano go do zaopiniowania na ręce wybitnych krakowskich i lwowskich archiwistów – Eugeniusza Barwińskiego, Adama Chmiela, Stanisława Kutrzeby, Władysława Semkowicza oraz dyrektora AGAD Teodora Wierzbowskiego.

Podstawowym założeniem nowego prawa archiwalnego było utworzenie scentralizowanej państwowej służby archiwalnej o charakterze międzyministerialnym, którą Tymczasowa Rada Stanu planowała podporządkować prezesowi Rady Ministrów. Rozwój sytuacji politycznej w Królestwie Polskim przesądził jednak o odstąpieniu od pierwotnych ustaleń, a Tymczasowa Rada Stanu, w projekcie dokumentu pt. *Tymczasowa organizacja polskich naczelnych władz państwowych,* przekazała opiekę nad państwową służbą archiwalną ministrowi

---

1 R. P. Krawczyk, *Konstytucja i pozostałe źródła prawa konstytucyjnego*, [w:] *Polskie prawo konstytucyjne*, red. D. Górecki, Warszawa 2007, s. 35.

2 T. Mencel, *Dekret o archiwach i opiece nad archiwaliami z 7 lutego 1919 roku na tle ówczesnego ustawodawstwa archiwalnego w Europie*, [w:] *Sześćdziesięciolecie polskich archiwów państwowych. Materiały z sesji Łódź 10. XI. 1979 r.*, Warszawa 1981, s. 7.

oświecenia publicznego[3]. Ten stan prawny potwierdził dekret Rady Regencyjnej z 3 stycznia 1918 r. o tymczasowej organizacji władz naczelnych w Królestwie Polskim. Wkrótce Komisja przerwała prace i podała się do dymisji, zaś materiały dyskusyjne i opinie przesłano do Departamentu Oświecenia Publicznego.

W następnym roku prace nad ustawą archiwalną kontynuował powołany w styczniu 1918 r. Referat do spraw Archiwalnych, przekształcony miesiąc później w Wydział Archiwów Państwowych przy MWRiOP[4]. Na czele Wydziału stanął dr Ehrenkreutz, a członkami zostali dr Antoni Rybarski i dr Wincenty Łopaciński.

17 maja 1918 r. minister MWRiOP Antoni Ponikowski i Stefan Ehrenkreutz przedłożyli Radzie Ministrów projekt dekretu. Następnie 2 lipca Rada Ministrów wprowadziła nieliczne poprawki w przedłożonym tekście. W ostatniej chwili zmieniła też jego nazwę. W ten sposób 31 lipca 1918 r. ukazał się Reskrypt o archiwach państwowych i opiece nad archiwaliami. Jego sygnatariuszami byli arcybiskup Aleksander Kakowski, Zygmunt Lubomirski i Józef Ostrowski. Tekst Reskryptu został ogłoszony w „Monitorze Polskim" nr 116 z 7 sierpnia 1918 r.[5]

W kolejnych miesiącach rozpoczęto starania o ogłoszenie Reskryptu jako dekretu. Minister MWRiOP Ksawery Prauss jeszcze w tym samym roku wystąpił do premiera Józefa Moraczewskiego o nadanie Reskryptowi większej mocy prawnej i przeniesienie jego tekstu z rosyjskiego Zbioru Praw i Rozporządzeń Rządu do polskiego, nowego „Dziennika Praw". Rada Ministrów przyjęła ten wniosek 31 grudnia 1918 r. w formie rozporządzenia o archiwach.

Na marginesie warto wspomnieć, że 31 października 1918 r. Rada Regencyjna wydała Dekret o opiece nad zabytkami sztuki i kultury, w którym to w artykule 18 pkt e). do zabytków ruchomych zaliczono m.in. archiwalia[6]. Spowodowało to brzemienny w skutkach dualizm w postępowaniu z archiwaliami, definiowanymi jako zabytki albo materiały archiwalne, w związku z tym podlegającymi dwóm różnym prawom – archiwalnemu i bardziej restrykcyjnym przepisom dotyczącym ochrony zabytków[7].

---

[3] T. Manteuffel, *Archiwa państwowe w minionym pięćdziesięcioleciu*, „Archeion", t. 50, 1968, s. 9; M. Motas, *O przepisach archiwalnych w Polsce międzywojennej (1918–1939),* „Archeion", t. 48, 1968, s. 114; Z. Kolankowski, *O organizacji archiwów polskich 1917–1919*, [w:] *Naród i Państwo. Prace ofiarowane H. Jabłońskiemu w 60. rocznicę urodzin*, red. T. Cieślak, Warszawa 1969, s. 169–173; T. Mencel, *Dekret…*, s. 7–8; R. Galuba, *Archiwa państwowe w latach 1918–2011. Podstawy prawne działalności*, Poznań 2013, s. 35–36.

[4] Wydział rozpoczął prace 10 kwietnia 1918 r. T. Manteuffel, *Archiwa*, s. 9; Z. Kolankowski, *O organizacji…*, s. 174–177, T. Mencel, *Dekret*, s. 8–9; R. Galuba, *Archiwa*, s. 36; I. Mamczak-Gadkowska, *Archiwa państwowe w II Rzeczypospolitej*, Poznań 2006, s. 45–46; *Pierwsze akty prawne o organizacji polskich archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami z 31 lipca 1918 roku i z 7 lutego 1919 roku,* oprac. M. Motas, „Archeion", t. 50, 1968, s. 27.

[5] Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Gabinet Cywilny Rady Regencyjnej, sygn. AAN 180, s. 4 i n.

[6] S. Sierpowski, D. Matejski, *Dzieje archiwistyki polskiej. Wybór źródeł*, Warszawa 1988, s. 21–30; w dekrecie brak definicji „archiwaljów".

[7] Dekret Rady Regencyjnej z 31 października 1918 r. o opiece nad zabytkami sztuki i kultury (Dz. U. 1918, nr 16, poz. 36), rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 6 marca 1928 r. o opiece nad zabytkami

Naczelnikowi Państwa tekst dekretu, pokrywający się niemal w całości z tekstem wspomnianego Reskryptu o archiwach państwowych i opiece nad archiwaliami, został przedłożony do podpisania 4 lutego 1919 r. Józef Piłsudski podpisał go 7 lutego 1919 r. Kontrsygnatariuszami dokumentu byli: Prezydent Ministrów Ignacy Jan Paderewski oraz minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego Jan Łukasiewicz[8]. Dekret o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami został opublikowany w „Dzienniku Praw Państwa Polskiego" nr 14 z 1919 r., pod pozycją 182[9]; wszedł w życie 8 lutego 1919 r.

Dekret z 7 lutego 1919 r. był normatywem doraźnym i wymuszonym okolicznościami związanymi z odbudową państwa polskiego oraz koniecznością określenia najważniejszych założeń jego polityki archiwalnej. Po okresie zaborów Państwo Polskie odbudowywało swoje struktury organizacyjne i tworzyło nowe konstrukcje prawne[10]. Jedną z prężniej rozwijających się wówczas dziedzin naukowych była archiwistyka. Do jej ważniejszych zadań w tym okresie należało określenie podstawowych zasad nauki oraz zdefiniowanie na nowo, w ojczystym języku, pojęć funkcjonujących w praktyce archiwalnej trzech zaborców. Wydany w 1919 r. dekret po raz pierwszy wprowadził do prawa polskiego podstawowe pojęcia, dotyczące działalności archiwów i postępowania z dokumentacją. W dziesięciu rozdziałach i 46 artykułach zawarto najważniejsze regulacje dotyczące archiwów państwowych i ich relacji z archiwami niepaństwowymi.

Większość terminów archiwalnych znalazła się we wspomnianym akcie prawnym bez słowa wyjaśnienia, czy choćby próby ich zdefiniowania. Niemniej jednak dzięki temu weszła do prawnego obiegu, do prawnego języka polskiego. Wśród tych określeń znajdują się zarówno terminy związane z organizacją archiwów: „archiwum" (art. 2,b), „archiwum miejscowe" (art. 26.), „registratura" (art. 6.), „zbiór archiwalny" (art. 2,b), „depozyt" (art. 7.), „regulamin i instrukcja archiwalna" (art. 5.), jak i rodzajami materiałów w nich występującymi: „akt" (art. 3,a), „archiwalia" (art. 6.), „archiwalia państwowe" (art. 46.), „dokument" (art. 3,a), „odpis", „regest", „tłumaczenie" (art. 8.), „publikacja" (art. 11.), „wolumin" (art. 9.), „zabytek archiwalny" (art. 2,c), „zabytek rękopiśmienny" (art. 3,b), czy personelem związanym z obsługą archiwów: „archiwista" (art. 4.), „archiwista objazdowy" (art. 28.), personelem urzędniczym: „archiwista", „asystent", „praktykant", „urzędnik kancelaryjny", służbą niższą: „goniec" i „woźny" (art. 24.–26.), „korespondent wydziału archiwów państwowych" (art. 20.), „urzędnik archiwalny" (art. 4.). Dekret po raz pierwszy przywoływał konkretne

(Dz. U. 1928, nr 29, poz. 265), ustawa z 25 stycznia 1933 r. o zmianie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 6 marca 1928 r. o opiece nad zabytkami (Dz. U. 1928, nr 10, poz. 62); R. Galuba, Archiwa..., s. 50 i n.

8 AAN, Kancelaria Cywilna Naczelnika Państwa, sygn. AAN 36, k. 277 in.

9 A. Tomczak, *Zarys dziejów archiwów polskich*, część 2 – *od wybuchu I wojny światowej do roku 1978*, Toruń 1980, s. 16.

10 A. Tomczak, *Zarys dziejów archiwów polskich*, część 1 – *do wybuchu I wojny światowej*, Toruń 1974, s. 93.

czynności z praktyki pracy archiwalnej, takie jak: „gromadzenie" (art. 3,b), „konserwowanie zbiorów archiwalnych" (art. 17.), „kwerenda", „poszukiwania archiwalne" (art. 8.), „przechowywanie" (art. 3,b), „przekazywanie" (art. 9.), „rewindykacja" (art. 2,d), „udostępnianie" (art. 8.) i „udostępnianie materiałów archiwalnych" (art. 8.).

W dekrecie istnieją jedynie dwie definicje, choć w tym wypadku właściwszym określeniem byłyby opisy występujących tam terminów: „archiwum państwowe" (art. 2. i 44.) oraz „akt tajny" (art. 9.).

Zgodnie z artykułami 2. i 44. dekretu „archiwum państwowe" jest instytucją przeznaczoną do przechowywania aktów i dokumentów, które powstały i powstawać będą wskutek urzędowania i czynności władz, urzędów i w ogóle jakichkolwiek organów Państwa Polskiego, władz kościelnych, wyznaniowych, instytucji i korporacji publicznych i prywatnych na ziemiach polskich, istniejących dalej organów państwowych rosyjskich, które działały w obrębie Państwa Polskiego, a także organów władz okupacyjnych, do gromadzenia i przechowywania wszelkiego rodzaju zabytków rękopiśmiennych, dotyczących kultury, dziejów i stosunków wewnętrznych i zewnętrznych Państwa lub jego części. Archiwami państwowymi są tutaj: Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Akt Dawnych, Archiwum Skarbowe, Archiwum MWRiOP, Archiwum Wojskowe, archiwa miejscowe w Lublinie, Piotrkowie i Płocku, Archiwum Państwowe we Lwowie.

Natomiast „akt tajny", na podstawie artykułu 9. dekretu, jest to akt, do którego dostęp, nawet w celach urzędowych, będą miały tylko osoby zaopatrzone w specjalne pozwolenie ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego, wydane w porozumieniu z właściwym ministrem.

Ustawodawca nie uporządkował więc ważnej terminologii archiwalnej i nie zdefiniował najważniejszych dla archiwistyki pojęć. Nie wykorzystano zatem okazji do zapoczątkowania tradycji podparcia praktyki i teorii archiwalnej prawem archiwalnym. Niemniej, mimo licznych braków i niekonsekwencji, dekret z 1919 r. był regulacją prawną dopasowaną do polskich warunków, wprowadzającą jednolitą, scentralizowaną państwową administrację archiwalną, opartą na europejskich wzorcach i nieodbiegającą zbytnio od rozwiązań przyjętych w tym czasie w innych państwach[11]. Godne podkreślenia jest to, że odbudowujące się po 123-letniej niewoli Państwo Polskie już w pierwszych miesiącach swego istnienia stworzyło prawne podstawy do organizacji archiwów, przyjmując model scentralizowanej służby archiwalnej. Część odpowiednich normatywów została przygotowana na wzór pruskiego, również scentralizowanego, sposobu zarządzania archiwami, co należy ocenić pozytywnie, bowiem centralizacja

[11] Na temat zawartości dekretu: R. Galuba, *Archiwa…*, s. 33–95; I. Mamczak-Gadkowska, *Archiwa państwowe…*, s. 63–64; T. Mencel, *Dekret…*, s. 5–37; K. Konarski, W. Łopaciński, *Reorganizacja archiwów państwowych*, [w:] *Pamiętnik V Powszechnego zjazdu Historyków Polskich w Warszawie 28 listopada do 4 grudnia 1930 roku*, t. 1, Referaty, Lwów 1930, s. 542–543.

stwarzała znacznie lepsze warunki działania archiwów i kierowania nimi oraz rozwiązywania najważniejszych problemów służby archiwalnej, w tym terminologicznych. Chociaż dekret pomijał wiele istotnych zagadnień, a w niektórych jego fragmentach zaistniały nawet sprzeczności, stał się podstawą do działania dla polskich archiwów i pozwolił służbie archiwalnej odbudowanego państwa dojść do znacznych osiągnięć[12].

Z dekretem o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami związanych jest sześć aktów wykonawczych, wydanych w latach 1926–1949. Są to:

1. Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 grudnia 1926 r. o opłatach archiwalnych w Archiwach Państwowych (Dz. U. 1926, nr 128, poz. 775).
2. Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 kwietnia 1928 r. w sprawie przeniesienia z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie do Archiwum Ziemskiego w Krakowie ksiąg sądowych ziemskich krakowskich i lelowskich dawnego województwa krakowskiego (Dz. U. 1928, nr 53, poz. 509).
3. Rozporządzenie Ministra Oświaty z dnia 4 października 1946 r. o opłatach archiwalnych w archiwach państwowych (Dz. U. 1946, nr 60, poz. 335).
4. Rozporządzenie Ministra Oświaty z dnia 3 grudnia 1948 r. o włączeniu niektórych archiwaliów do Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie (Dz. U. 1949, nr 21, poz. 139).
5. Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 4 września 1948 r. o utworzeniu w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie dwóch oddziałów (M. P. 1948, nr 79, poz. 706).
6. Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 15 listopada 1948 r. o utworzeniu Archiwum Państwowego w Olsztynie (M. P. 1948, nr 81, poz. 754).

Najwięcej terminów archiwalnych przynosi pierwsze z nich, tj. Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 grudnia 1926 r. o opłatach archiwalnych w archiwach państwowych. W jego treści umieszczono definicje następujących pojęć: „arkusz", „opłata archiwalna", „stronica".

„Arkusz" zgodnie z brzmieniem § 1. rozporządzenia jest to papier, którego powierzchnia po jednej stronie nie przewyższa 1750 cm^2; „opłata archiwalna" wg § 1 jest to opłata pobierana od podań i załączników do podań oraz za sporządzanie odpisów całkowitych lub części aktu; natomiast „stronica", w myśl § 2. to jedna strona papieru, której powierzchnia po jednej stronie nie przewyższa 875 cm^2. Ponadto w tekście rozporządzenia występują terminy: „fotografia" (§ 5.), „księga" (§ 6.), „odpis aktu całkowitego" (§ 2.) oraz „plan" i „mapa" (§ 4.) już bez definicji.

[12] A. Tomczak, *Zarys dziejów archiwów polskich*, część 1, s. 18.

Kolejne dwa rozporządzenia nie wnoszą do materii terminologii żadnych nowych treści. Dopiero w § 2. Zarządzenia Ministra Oświaty z dnia 4 września 1948 r. o utworzeniu w AGAD w Warszawie dwóch oddziałów (M. P. 1948, nr 79, poz. 706) mowa jest po raz pierwszy o „aktach" i „archiwach prywatnych".

Z tego samego roku pochodzi Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 15 listopada 1948 r. o utworzeniu Archiwum Państwowego w Olsztynie (M. P. 1948, nr 81, poz. 754). Dzięki temu zarządzeniu w prawie polskim zaczął funkcjonować zwrot „archiwa poniemieckie" (§ 2, b).

Jak widać z treści dekretu z 1919 r. oraz wydanych na jego podstawie rozporządzeń i zarządzenia, do polskiego języka prawnego stopniowo wchodziły terminy archiwalne, których praktyczne użycie nie nastręczało większych problemów. Z tego też względu terminy te umieszczano w przepisach prawa bez większych wyjaśnień, jako dobrze funkcjonujące i jednoznacznie interpretowane przez środowisko ówczesnych archiwistów i osób z archiwami związanych. Jednocześnie w aktach wykonawczych zdefiniowano kilka terminów, które wydawały się oczywiste i ich definiowanie można uznać za zbędne lub jedynie techniczne, z pewnością jednak nie aż tak oczekiwane przez środowisko archiwalne, jak zbiór podstawowych, bazowych pojęć dla archiwistyki (np. „archiwum", „archiwalia", „dokument" itp.). Powodem nieuwzględnienia definicji podstawowych pojęć archiwalnych w pierwszych normach prawa polskiego był słaby jeszcze wówczas i nieugruntowany w teorii archiwistyki ich zakres znaczeniowy, nastręczający duże problemy interpretacyjne. Dekret z 1919 r. obowiązywał z przerwą wojenną przez ponad 30 lat, do 1951 r.[13]

W czasie II wojny światowej archiwami na terenach Polski zarządzała administracja okupanta. Wszelkie dekrety i przepisy polskie zastąpiono wówczas zarządzeniami agresorów. Naturalną więc koleją rzeczy język polski i polskie słownictwo archiwalne nie mogło być w nich uwzględniane. Nastąpił również regres polskiej terminologii. Po II wojnie światowej, gdzie to tylko było możliwe, przystąpiono do odtworzenia sieci archiwów. Włączono do niej archiwa znajdujące się na byłych terenach Rzeszy Niemieckiej przyłączonych do Polski, ale także powołano nowe państwowe placówki archiwalne. Poza granicami kraju pozostały posiadające cenne zasoby archiwa w Grodnie, Wilnie i Lwowie[14].

2. Dekret o archiwach państwowych

Natychmiast po zakończeniu działań wojennych archiwiści polscy przystąpili do zabezpieczania zdewastowanego zasobu oraz dostosowywania organizacji

---

[13] E. Brańska, *Sieć organizacyjna archiwów państwowych w Polsce Ludowej*, „Archeion", t. 41, 1964, s. 10–11, 13–15.

[14] Więcej na temat dziejów archiwów w Polsce: A. Tomczak, *Zarys dziejów archiwów polskich*, część 1 i 2; H. Robótka, B. Ryszewski, A. Tomczak, *Archiwistyka*, część 2, *Zarys dziejów archiwów polskich i ich współczesna organizacja*, Warszawa 1989.

państwowej służby archiwalnej do nowego układu stosunków gospodarczo-społecznych i do zadań, które spoczęły na archiwach na skutek wojny oraz konsekwencji głębokich przeobrażeń politycznych i ustrojowych. Konieczność nowelizacji prawa archiwalnego zauważano już w okresie II Rzeczypospolitej. Jeszcze podczas trwania II wojny światowej, w 1943 r., projektem ustawy archiwalnej zajęli się Witold Suchodolski, Adam Stebelski i Kazimierz Konarski. Szkice ich prac jednak nie zachowały się[15].

Największe znaczenie miały prace podjęte jesienią 1945 r. W następnym roku Rafał Gerber złożył pierwszy projekt nowego dekretu[16]. Na jego podstawie Wydział Archiwów Państwowych przystąpił do opracowywania własnej koncepcji przepisów prawa archiwalnego[17]. Pierwszy etap tych prac trwał do roku 1948.

Punktem zwrotnym w procesie tworzenia nowego prawa archiwalnego była dyskusja z udziałem około 50 archiwistów, którą zorganizowano w ramach VII Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich we Wrocławiu, 23 września 1948 r. Referat wprowadzający na temat wytycznych do projektu nowelizowanego dekretu poddano wszechstronnej analizie[18].

Po przeprowadzeniu dyskusji w środowisku archiwistów i historyków, a także po konsultacjach międzyresortowych, Rada Ministrów przyjęła najważniejsze założenia nowej ustawy. Dnia 18 listopada 1950 r. Komisja Prawnicza przy Radzie Ministrów przyjęła opracowany na podstawie założeń projekt ustawy o archiwach państwowych. W tym samym roku opracowano również projekt Dekretu o organizacji służby archiwalnej i opiece nad archiwaliami. Druga redakcja tego projektu z 2 stycznia 1951 r. oraz kolejny projekt z tego roku nie ujrzały światła dziennego, chciaż z punktu widzenia terminologii archiwalnej ich stopień dopracowania był o wiele wyższy (pierwszy z projektów zawierał m.in. definicję legalną terminu „akta").

W toku prac legislacyjnych 28 lutego 1951 r. Rada Ministrów postanowiła ograniczyć zakres proponowanej ustawy archiwalnej wyłącznie do części organizacyjnej, rezygnując tym samym z przepisów dotyczących struktury archiwów, zasad rozmieszczenia zasobu archiwalnego. Zasady postępowania z dokumentacją władz, urzędów i zakładów pracy postanowiono przenieść do kolejnych uchwał Rady Ministrów[19].

---

15 M. Bielińska, *Dekret z 29 marca 1951 roku o archiwach państwowych a ustawy archiwalne innych krajów socjalistycznych*, [w:] *Sześćdziesięciolecie Polskich Archiwów Państwowych. Materiały z sesji Łódź 10. XI. 1979 r.,* Warszawa 1981, s. 38 i n.; R. Galuba, *Archiwa…*, s. 98.

16 M. Bielińska, *Dekret…*, s. 40.

17 A. Rybarski, *Wydział Archiwów Państwowych w latach 1945–1947*, „Archeion", t. 17, 1948, s. 196–220.

18 P. B[ańkowski], *Wrocławska konferencja archiwalna*, „Archeion", t. 18, 1948, s. 271–287; W. Suchodolski, *Potrzeby archiwów państwowych w świetle wniosków, zgłoszonych na Wrocławskiej konferencji dla archiwistów*, „Archeion", t. 18, 1948, s. 47–60; R. Gerber, *Wytyczne do projektu nowelizacji Dekretu o państwowej służbie archiwalnej*, „Archeion", t. 18, 1948, s. 60–71; E. Brańska, *Sieć….*, s. 13–14; P. Bańkowski, *Działalność naukowa i wydawnicza państwowej służby archiwalnej w Polsce Ludowej*, „Archeion", t. 41, 1964, s. 161; T. Manteuffel, *Archiwa państwowe…*, s. 19; R. Galuba, *Archiwa…*, s. 100.

19 R. Galuba, *Archiwa…*, s. 107.

Ostatecznie nowy przepis został wydany 29 marca 1951 r., jako drugi dekret dotyczący materii archiwalnej pt. Dekret o archiwach państwowych. Jego publikacja nastąpiła w „Dzienniku Ustaw" z 1951 r., nr 19, poz. 149 i weszła w życie z dniem ogłoszenia, tj. 10 kwietnia 1951 r. Pod dokumentem podpisali się prezydent Bolesław Bierut oraz prezes Rady Ministrów Józef Cyrankiewicz.

Nowy dekret był bardzo lakoniczny w swej formie, składał się z 11 artykułów. Miał on być normatywem tymczasowym, zabezpieczającym polskie dziedzictwo kulturowe w bardzo trudnym okresie likwidacji skutków II wojny światowej oraz zasadniczych zmian ustrojowych, gospodarczych, polityczno-społecznych i ideologicznych zgodnych z koncepcjami komunistycznymi[20]. Nowym zjawiskiem było podporządkowanie zasobu archiwalnego państwu – jako ich wyłącznemu dysponentowi – przy równoczesnym ograniczeniu w tej materii roli obywateli. Dekret stworzył więc podstawy rozwoju socjalistycznej archiwistyki polskiej oraz rozpoczął nowy okres w dziejach polskich archiwów.

W zakresie terminologii, Dekret o archiwach państwowych wprowadził do obiegu prawnego nowe pojęcia z dziedziny archiwistyki. Analogicznie do dekretu z 1919 r., większość terminów została w nim użyta bez podania ich definicji. Jedynie dwa terminy archiwalne w dekrecie zostały opatrzone skromnym komentarzem. W artykule 3.1. dekretu mowa jest o „sieci archiwalnej", którą tworzą archiwa państwowe centralne, wojewódzkie i powiatowe[21]. Jest to definicja równościowa nieklasyczna, podobnie jak druga występująca w dekrecie definicja „archiwów wydzielonych". Zgodnie z brzmieniem artykułu 7.1. są nimi archiwa podległe ministrom: obrony narodowej, bezpieczeństwa publicznego i spraw zagranicznych.

Część terminów związanych z archiwistyką w 1951 r. została powtórzona z przedwojennego dekretu. Były to: „archiwum państwowe" (art. 2.1.), „gromadzenie" (art. 4.1.), „przechowywanie" (art. 4.1.), „przekazywanie" (art. 4.2.), „udostępnianie" (art. 4.1.), czy „archiwalia" (art. 8.). Świadczy to niewątpliwie o ugruntowaniu się tych terminów w ciągu 32 lat praktyki prawa archiwalnego w Polsce, kodyfikowanej od 1919 r.

Jednak w dekrecie z 1951 r. znalazło się przede wszystkim wiele terminów występujących po raz pierwszy w aktach prawa polskiego. Są to takie określenia jak „archiwistyka" (art. 4.1.), a także nowe rodzaje instytucji przechowujących zbiory archiwalne: „archiwum centralne" (art. 3.1.), „archiwum powiatowe" (art. 3.1.), „archiwum wojewódzkie" (art. 3.1.) oraz „składnica akt" (art. 4.1.). Pojawiły się również określenia czynności związanych z postępowaniem z dokumentacją: „nadzór" (art. 4.1.), „porządkowanie" (art. 4.1.), „rejestracja" (art. 4.1.),

---

20 M. Kallas, A. Lityński, *Historia ustroju i prawa Polski Ludowej*, Warszawa 2003.

21 Archiwa powiatowe zostały zamienione na oddziały archiwów wojewódzkich od 1 czerwca 1975 r. na postawie ustawy z dnia 28 maja 1975 r. o dwustopniowym podziale administracyjnym Państwa oraz o zmianie ustawy o radach narodowych (Dz. U. 1975, nr 16, poz. 91) art. 10.

„scalanie" (art. 4.1.), „zabezpieczanie" (art. 4.1), „brakowanie" (art. 4.3.) oraz termin ogólny: „źródło archiwalne" (art. 4.1.).

Najbardziej interesującymi terminami wprowadzonymi w życie w 1951 r. są: „materiały archiwalne" (art. 3.2.) i „państwowy zasób archiwalny" (art. 4.1.). Dekret o archiwach nie uściślał ich znaczenia. Podawał jedynie nazwy, które na dziesięciolecia wyznaczyły sposób postępowania z dokumentacją i stały się podwalinami dzisiejszej archiwistyki.

Pojęcie „materiały archiwalne" ustalone zostało głównie dla praktycznych potrzeb archiwistów i ówczesnej biurowości i bardzo szybko przestało być pojęciem prawnym, przyjęto je bowiem do naukowej terminologii archiwalnej jako określenie nowoczesnej i szeroko rozumianej dokumentacji współczesnej, która wejdzie w skład państwowego zasobu archiwalnego jako posiadająca znaczenie historyczne, jak i tej jej części, która posiada jedynie praktyczne (czasowe) znaczenie i później zostanie wybrakowana i przekazana na makulaturę.

Gwałtowny postęp techniczny w formach zarządzania i biurowości zmienił gruntownie stan zawartości archiwów w drugiej połowie XX w. Poza tradycyjnymi aktami, księgami i dokumentami, do archiwów zaczęła napływać współczesna postać dokumentacji technicznej, kartograficznej i geodezyjnej, a także dokumentacja statystyczna, finansowa i audiowizualna: fotografie, filmy, nagrania dźwiękowe. Każdy z tych rodzajów dokumentacji wymagał odmiennych sposobów przechowywania i innych kryteriów archiwalnej oceny jej wartości. Uporządkowanie związanej z nimi terminologii miało istotne znaczenie dla archiwistów i twórców dokumentacji, szczególnie w zakresie gromadzenia materiałów archiwalnych. Pojęcia „akta" i „archiwalia" przestały wystarczać.

Polska jako jeden z pionierskich krajów zastosowała w praktyce termin „materiały archiwalne" w znaczeniu prawnym i naukowym. Z pewnością za wzór posłużyło tu pojęcie „materiałów dokumentalnych" wprowadzone nieco wcześniej w archiwach radzieckich. Niemniej jednak termin ten szybko się ukonstytuował w archiwistyce polskiej i od lat pięćdziesiątych rozpoczęła się jego zawrotna popularność.

Niejako w sekrecie pojawiło się również pojęcie „archiwalia". Ustawodawca nie wyjaśnił jednak różnic pomiędzy tym pojęciem a „materiałami archiwalnymi" wchodzącymi w skład państwowego zasobu archiwalnego. Brak usystematyzowania terminologii archiwalnej miał kolosalne znaczenie dla procesu gromadzenia państwowego zasobu archiwalnego, ponieważ utrudniał opracowanie niezbędnych normatywów kancelaryjnych i archiwalnych oraz wartościowanie akt[22]. Odbiło się to również na całej teorii i praktyce archiwalnej oraz widoczne było aż do lat 80. i wprowadzenia w życie ustawy archiwalnej.

Również pojęcie „państwowego zasobu archiwalnego" zapożyczone zostało z archiwistyki radzieckiej, z Dekretu leninowskiej Rady Komisarzy Ludowych

[22] R. Galuba, *Archiwa…*, s. 117.

z 1 czerwca 1918 r. o reorganizacji i centralizacji służby archiwalnej[23], skąd w różnym czasie zostało wprowadzone we wszystkich państwach socjalistycznych. „Państwowy zasób archiwalny" wiązał w jedną całość te wszystkie źródła historyczne, które określano uprzednio jako „archiwalia", a od 1951 r. jako „materiały archiwalne". Ich wspólną cechą było znaczenie polityczne, społeczne, gospodarcze i kulturalne oraz fakt oddania pod wieczystą opiekę państwa, poprzez archiwa państwowe. W skład „państwowego zasobu archiwalnego" weszły materiały dawnych urzędów i instytucji okresu staropolskiego oraz urzędów, instytucji i przedsiębiorstw funkcjonujących współcześnie, a także materiały instytucji zaborczych i okupacyjnych oraz te, które po 1944 r., czyli po wykonaniu dekretów o reformie rolnej i upaństwowieniu przemysłu, znalazły się lub powinny się znaleźć we władaniu państwa, tj. archiwa przemysłowe, gospodarcze oraz magnackie i podworskie. Praktyczne aspekty użycia terminu „państwowego zasobu archiwalnego" szybko wskazały, iż nie może być on jednoznaczny z wprowadzanym do archiwistyki pojęciem „narodowego zasobu archiwalnego", który miał niewątpliwie znaczenie szersze. Należy jednak pamiętać, że zakres znaczeniowy „państwowego zasobu archiwalnego" wprowadzano do polskiego prawa w konkretnych warunkach politycznych i ustrojowych, przez co ówczesne jego zastosowanie i interpretacja miały niezaprzeczalną wartość[24].

Ewolucja prawa w roku następnym doprowadziła do wydania Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 26 kwietnia 1952 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego (Dz. U. 1952, nr 24, poz. 165). Był to pierwszy z 18 aktów wykonawczych do dekretu o archiwach.

W § 1.1., § 2.1) i 2), § 3.1) i 2) wspomnianego rozporządzenia znajdujemy po raz pierwszy w polskim prawie archiwalnym tak szeroko rozbudowaną definicję. Dotyczy ona „państwowego zasobu archiwalnego", wprowadzonego w życie rok wcześniej i określanego odtąd jako: wszystkie materiały archiwalne, które posiadają historyczne znaczenie polityczne, społeczne, gospodarcze i naukowe. […] w szczególności materiały archiwalne, które:

– powstały i powstają w wyniku i w czasie działalności naczelnych, centralnych i terenowych władz i urzędów państwowych i ich organów, władz b. samorządu terytorialnego, władz samorządu gospodarczego i zawodowego, instytucji i przedsiębiorstw państwowych i spółdzielczych, banków, instytucji i zrzeszeń społecznych i kulturalnych oraz zlikwidowanych przedsiębiorstw prywatnych;

---

[23] Ibidem, s. 116; H. Altman, *W dziesięciolecie dekretu o archiwach państwowych*, „Archeion", t. 37, 1962, s. 9; M. Tarakanowska, *Problem brakowania akt w Polsce w świetle przepisów i literatury archiwalnej w latach 1918–1965*, „Archeion", t. 46, 1967, s. 46; J. Jankowska, *Kształtowanie państwowego zasobu archiwalnego w archiwach państwowych Polski Ludowej*, „Archeion", t. 41, 1964, s. 55–56; E. Leśniewska, *Droga do ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach*, „Archeion", t. 115, 2014, s. 26.

[24] M. Bielińska, *Dekret…*, s. 45.

– powstały w wyniku działalności władz, urzędów i instytucji państw obcych, które kiedykolwiek sprawowały władzę na ziemiach objętych obecnymi granicami państwowymi Polski Ludowej, o ile działalność ta dotyczyła tych ziem.

Do państwowego zasobu archiwalnego włączone zostały materiały archiwalne:

– pozostałe po majątkach ziemskich, które w wyniku reformy rolnej weszły do Państwowego Funduszu Ziemi;
– pozostałe po rodzinach i rodach, które odgrywały w przeszłości rolę historyczną.

Pojęcie „historycznego znaczenia politycznego, społecznego, gospodarczego i naukowego" nie zostało wyjaśnione. Było zrozumiałe dla historyków i archiwistów, ale jego recepcja w kręgach twórców dokumentacji niepielęgnujących tradycji przechowywania materiałów archiwalnych, szczególnie z podmiotów gospodarczych, była trudna i nieznana. Również słaba aktywność środowiska archiwalnego w dziedzinie popularyzacji działalności archiwalnej oraz ukazywania roli i znaczenia twórców materiałów archiwalnych nie sprzyjała upowszechnianiu nowo powstałej definicji. Sam zaś fakt, że definicja „państwowego zasobu archiwalnego" została wprowadzona z dwunastomiesięcznym opóźnieniem w stosunku do wprowadzającego ją dekretu z 1951 r., prowadził do strat w zasobie archiwów państwowych i ułatwił w tym czasie bezpodstawne niszczenie materiałów archiwalnych przez ich aktotwórców[25].

Definicja „państwowego zasobu archiwalnego" z 1952 r. powstała pod wpływem rozwiązań archiwistyki radzieckiej. Nic dziwnego, skoro rozporządzenie w sprawie państwowego zasobu archiwalnego było kontynuacją polityki budowy socjalistycznej archiwistyki i zostało podpisane przez sygnatariuszy dekretu o archiwach z 1951 r.

Kolejnym bardzo brzemiennym w skutki terminem, zdefiniowanym w Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 26 kwietnia 1952 r. w sprawie państwowego

[25] Cz. Biernat, *Nowe metody nadzoru i opieki nad materiałami urzędów, przedsiębiorstw i instytucji*, „Archeion", t. 40, 1964, s. 89–93; S. Nawrocki, *Praktyka brakowania akt w urzędach przedsiębiorstwach i instytucjach,* „Archeion", t. 40, 1964, s. 95–104; Z. Krupska, *Niektóre problemy brakowania akt najnowszych w świetle doświadczeń Archiwum Akt Nowych w Warszawie*, „Archeion", t. 46, 1967, s. 30–41; eadem, *Stan zachowania i opracowania akt najnowszych urzędów i instytucji centralnych, [w:] Pamiętnik I Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich. Przemyśl 27–29 sierpnia 1986 roku. Referaty i dyskusja, cz. 2,* red. A. Tomczak, Warszawa 1991, s. 316–322; eadem, *Zarządzanie dokumentacją aktową w naczelnych organach bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego w latach 1944–1990, [w:] W kręgu „teczek". Z badań nad zasobem i funkcjami archiwum Instytutu Pamięci Narodowej*, red. J. Bednarek, P. Perzyna, Łódź –Toruń 2006, s. 127; K. Nobis, *Archiwa zakładowe państwowych jednostek organizacyjnych projektowania*, „Archeion", t. 91, 1993, s. 84–85; I. Radtke, *Kancelaria współczesna*, „Archeion", t. 100, 1999, s. 41–48; R. Peterman, *Proces brakowania i niszczenia akt organów bezpieczeństwa państwa w latach 1954–1990 na przykładzie województwa łódzkiego,* [w:] W kręgu „teczek", s. 379–391; R. Galuba, *Archiwa…*, s. 115 i 132.

zasobu archiwalnego, był termin „materiały archiwalne". W § 1.2. umieszczono definicję wskazującą przez wyliczenie, że są to wszelkiego rodzaju dokumenty, księgi, akta, mapy, plany, fotografie, fotokopie, materiały fonograficzne itp., niezależnie od treści, formy zewnętrznej, techniki, daty i sposobu ich powstania oraz miejsca przechowywania.

W przepisie tym umieszczono ponadto definicję legalną „akt", stwierdzającą, że są to również drukowane lub powielane innym sposobem akta urzędowe, pisma niewysłane, bruliony, rejestry, rachunki, projekty, szkice i studia (§ 1.2., § 1.3.). Jednocześnie w § 1.2. uściślono, że spójnik „również" odnosi się do faktu, iż akta mogą być też materiałami archiwalnymi.

Ponadto rozporządzenie Rady Ministrów z 1952 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego wnosi do polskiego prawa archiwalnego terminy: „fotokopia" (§ 1.2.), „materiały fonograficzne" (§ 1. 2.) oraz „przekazanie materiałów archiwalnych do archiwów państwowych" i ich „zabezpieczenie" (§ 4.).

Niespełna pięć lat po wejściu w życie rozporządzenia w sprawie państwowego zasobu archiwalnego, Piotr Jaroszewicz, wicepremier w rządzie Józefa Cyrankiewicza, podpisał drugie rozporządzenie o tym samym tytule, a mianowicie Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego (Dz. U. 1957, nr 12, poz. 66). Wydanie tego rozporządzenia zapoczątkowało czas pewnej stabilizacji polskiego prawa archiwalnego, w którym to ukazały się najważniejsze przepisy dotyczące państwowego zasobu archiwalnego.

„Państwowy zasób archiwalny" (§ 1.) od 4 marca 1957 r. został określony jako wszelkie materiały archiwalne, które posiadają historyczne znaczenie polityczne, społeczne, gospodarcze, kulturalne i naukowe. W skład państwowego zasobu archiwalnego weszły wszelkie materiały archiwalne:

– które powstały i powstają po dniu 22 lipca 1944 r. w wyniku działalności:

a) organów władzy i administracji państwowej; sądu i prokuratury, organizacji politycznych i społecznych; związków zawodowych; organów samorządu terytorialnego, gospodarczego, zawodowego; przedsiębiorstw państwowych i spółdzielczych, instytucji finansowo-kredytowych; spółdzielni produkcyjnych; organów, przedsiębiorstw i jednostek wojskowych; wszelkich muzeów, bibliotek, teatrów, szkół oraz instytucji naukowych, kulturalnych, oświatowych i artystycznych, wydawnictw i redakcji; innych instytucji, organizacji i przedsiębiorstw; zlikwidowanych przedsiębiorstw prywatnych; polskich urzędów, instytucji i organizacji działających poza granicami kraju;
b) działaczy państwowych i społecznych, pracowników nauki, literatury i sztuki, jak również wybitnych działaczy budownictwa socjalistycznego, o ile materiały te przechodzą we władanie Państwa;

– powstałe od czasów najdawniejszych do dnia 22 lipca 1944 r. w wyniku działalności:

a) władz, urzędów państwowych i ich organów; sądu i prokuratury; instytucji i przedsiębiorstw państwowych; organizacji państwowych, politycznych, społecznych, naukowych, zawodowych, spółdzielczych, prywatnych; banków; samorządu stanowego, terytorialnego, gospodarczego i zawodowego; władz, jednostek i organizacji wojskowych; muzeów, bibliotek, archiwów, teatrów, szkół, instytucji i placówek naukowych i gospodarczych oraz innych instytucji naukowych, kulturalnych, oświatowych i artystycznych; wydawnictw i redakcji; wszelkiego rodzaju urzędów, instytucji i organizacji polskich działających poza granicami kraju;
b) rodów magnackich i szlacheckich; rodzin, które miały wpływ na rozwój stosunków kapitalistycznych w Polsce, jako też ich majątków i przedsiębiorstw, o ile materiały te znajdują się we władaniu Państwa;
c) działaczy państwowych i społecznych, twórców w dziedzinie nauki, literatury i sztuki, o ile materiały te znajdują się we władaniu Państwa;
d) władz, urzędów, instytucji i organizacji państwowych oraz okupacyjnych jednostek wojskowych, które kiedykolwiek sprawowały władzę lub działały na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

W porównaniu z definicją legalną z 1952 r., w nowym rozporządzeniu bardzo szczegółowo przedstawiono katalog instytucji, których materiały archiwalne weszły w skład państwowego zasobu archiwalnego. Rozszerzono go m.in. o sądy, prokuratury, organizacje polityczne i społeczne, związki zawodowe, spółdzielnie produkcyjne, organy przedsiębiorstw i jednostek wojskowych, szkoły, instytucje naukowe i oświatowe, wydawnictwa i redakcje oraz inne instytucje, organizacje i przedsiębiorstwa działające poza granicami kraju. Dodano także ustęp dotyczący działaczy państwowych i społecznych, twórców w dziedzinie nauki, literatury i sztuki (w tym budownictwa socjalistycznego), jeśli materiały, które tworzą znajdą się we władaniu Państwa.

Ponadto do zakresu „państwowego zasobu archiwalnego" dodano materiały archiwalne posiadające znaczenie kulturalne, które to obok politycznego, społecznego, gospodarczego i naukowego stało się jednym z kryteriów dokumentowania historii Państwa Polskiego.

Warto zauważyć, że w 1957 r. wprowadzono również wyraźną cezurę czasową „państwowego zasobu archiwalnego". Doprecyzowano, że wchodzą w jego skład zarówno materiały archiwalne powstałe od czasów najdawniejszych do 22 lipca 1944 r., czyli do dnia wydania Manifestu Lipcowego PKWN[26], jak i te powstałe po tej dacie. Wśród materiałów archiwalnych powstałych przed końcem II wojny światowej osobno wymieniono materiały archiwalne powstałe w wyniku

[26] Ustawa z dnia 21 lipca 1944 r. o utworzeniu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (Dz. U. 1944, nr 1, poz. 1).

działalności samorządu stanowego oraz władz, urzędów, instytucji i organizacji państwowych i okupacyjnych jednostek wojskowych, które kiedykolwiek sprawowały władzę lub działały na terytorium PRL, czyli państw obcych na ziemiach objętych granicami państwowymi Polski Ludowej.

Ważne uzupełnienie definicji „państwowego zasobu archiwalnego" przyniósł § 4. rozporządzenia, w którym zarząd nad państwowym zasobem archiwalnym powierzono NDAP. Wyjątkami od tej reguły były materiały archiwalne przechowywane w archiwach wydzielonych, tj. archiwach podległych ministrowi obrony narodowej, spraw wewnętrznych (czyli uprzednio ministrowi bezpieczeństwa publicznego) i spraw zagranicznych[27]. NDAP nie podporządkowano również materiałów archiwalnych partii i stronnictw politycznych Polski Ludowej, które nakazano przechowywać organom tych instytucji[28]. Ostatnim wyjątkiem była możliwość powierzenia części państwowego zasobu archiwalnego innym urzędom, instytucjom i organizacjom, a zwłaszcza PAN, szkołom wyższym, muzeom i bibliotekom[29].

Wyjątki te zostały poddane ponownej regulacji pod koniec 1958 r., kiedy to Rada Ministrów wydała nowelizację rozporządzenia z 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego[30]. Jej głównym przesłaniem było doprecyzowanie katalogu bibliotek gromadzących, opracowujących i tworzących materiały archiwalne, o których była mowa w § 6. rozporządzenia i wyłączonych z nadzoru NDAP. W nowelizacji wymieniono: BN w Warszawie, Bibliotekę Śląską w Katowicach, Bibliotekę Publiczną Miasta Stołecznego Warszawy, Miejską Bibliotekę Publiczną im. E. Raczyńskiego w Poznaniu[31], Wojewódzką i Miejską Bibliotekę Publiczną im. H. Łopacińskiego w Lublinie, Główną Bibliotekę Lekarską, biblioteki muzeów narodowych w Warszawie, Krakowie i Poznaniu oraz Państwowych Zbiorów Sztuki na Wawelu w Krakowie, biblioteki głównych szkół wyższych i PAN wraz z jej placówkami, jak również inne biblioteki, których wykaz na wniosek Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych ustalić miał minister szkolnictwa wyższego w porozumieniu z ministrem kultury i sztuki.

Z punktu widzenia terminologii nowością było użycie w tym kontekście terminu „ewidencja materiałów archiwalnych". Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych miał obowiązek prowadzić ewidencję bibliotek pozostających pod jego nadzorem, a także dla urzędów, instytucji i organizacji, a w szczególności PAN, szkół wyższych, muzeów i bibliotek pod jej nadzorem, które chciałyby

---

[27] Rozporządzenie Rady Ministrów z 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego (Dz. U. 1957, nr 12, poz. 66); zgodnie z art. 7 dekretu z dnia 29 marca 1951 r. o archiwach państwowych (Dz. U. 1957, nr 19, poz. 149) – § 5.1.

[28] Ibidem – § 5.2.

[29] Ibidem – § 6.

[30] Rozporządzenie Rady Ministrów z 30 grudnia 1958 r. zmieniające rozporządzenie z dnia 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego (Dz. U. 1958, nr 2, poz. 12).

[31] Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu, fundacja od 1892 r.; od 1954 r. Miejska Biblioteka Publiczna im. Raczyńskiego.

przechowywać materiały archiwalne wchodzące w skład państwowego zasobu archiwalnego.

Znów ściśle z pojęciem „państwowego zasobu archiwalnego" związano definicję „materiałów archiwalnych", pozostającą w stosunku do tej pierwszej w podrzędności. Również rozporządzenie z 1957 r. zmieniło nieco jej kształt i znaczenie. W § 2. określono „materiały archiwalne" jako wszelkiego rodzaju akta, dokumenty, księgi, korespondencję, dokumentację finansową, techniczną i statystyczną, mapy i plany – niezależnie od techniki ich wykonania (rękopisy, maszynopisy, druki) – oraz fotografie, filmy, nagrania dźwiękowe i inną dokumentację utrwaloną sposobem mechanicznym.

W stosunku do poprzedniego rozporządzenia, podającego po raz pierwszy definicję legalną „materiałów archiwalnych", zauważyć można kilka tendencji. Pierwszą z nich jest rozszerzenie katalogu form, w jakich materiały archiwalne mogą występować. Wcześniej były to wszelkiego rodzaju dokumenty, księgi, akta, mapy, plany, fotografie, fotokopie i materiały fonograficzne. W późniejszym rozporządzeniu dodano kilka rodzajów dokumentacji o bardziej ogólnym zakresie znaczeniowym, ale za to wskazujących na twórcę materiałów archiwalnych wywodzącego się z kręgów urzędowych. Przez to do definicji materiałów archiwalnych weszły określenia: „korespondencja", „dokumentacja finansowa", „techniczna" i „statystyczna". Ponadto rozszerzono katalog dokumentacji o nietypowe jej rodzaje, gdzie obok wymienionych już wcześniej materiałów fonograficznych, uszczegółowionych do nagrań dźwiękowych, znalazły się „filmy" i „inna dokumentacja utrwalona sposobem mechanicznym". Dalsze warunki, które muszą spełniać wspomniane formy, by mogły być uznane za materiały archiwalne, zostały uniezależnione jedynie do techniki ich wykonania, tj. „rękopisu", „maszynopisu" lub „druku". Pominięcie tu treści, formy zewnętrznej, daty i sposobu ich powstania oraz miejsca przechowywania wskazuje, że te cechy stały się obojętne. Czynniki owe warunkują więc w mniejszym lub większym zakresie uznanie dokumentacji za materiały archiwalne.

Rozporządzenie z 1957 r. po raz pierwszy nadało „materiałom archiwalnym" ich najważniejszą cechę, a mianowicie trwałość wieczystą. W poprzednich przepisach prawnych istniała jedynie delegacja wskazująca, iż postępowanie z materiałami archiwalnymi, a zwłaszcza ich zabezpieczanie i przekazywanie do archiwów państwowych, zostanie określone co do zakresu i trybu w przepisach odrębnych. W § 7 rozporządzenia poz. 66 z 1957 r. pojawił się po raz pierwszy w polskiej archiwistyce zwrot „przechowywanie wieczyste". Odnosi się nie tylko do czasu przechowywania „materiałów archiwalnych", wskazując że ma być ono wieczne, nieprzemijające[32]. Dodatkowo paragraf ten mówił o miejscu

[32] Zob. „wieczysty": *Uniwersalny słownik języka polskiego i Wielki słownik wyrazów obcych,* Wydawnictwo Naukowe PWN, http://sjp.pwn.pl/ (dostęp: 01.11.2016 r).

wieczystego przechowywania „materiałów archiwalnych" w centralnych, wojewódzkich i powiatowych archiwach państwowych. Natomiast jako miejsce czasowego ich przechowywania wskazywał składnice akt urzędów, instytucji, organizacji i przedsiębiorstw.

Pomimo wprowadzenia definicji legalnej „materiałów archiwalnych", nadal w wielu przepisach prawnych i wydawnictwach terminologicznych stosowano to pojęcie z błędami znaczeniowymi, polegającymi na określaniu tym terminem również dokumentacji o czasowym znaczeniu praktycznym, dokumentacji kategorii B, np. pkt. 3. załącznika nr 1 do Zarządzenia Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania (M. P. 1963, nr 37, poz. 184), jak również w PSA 1974[33]. Jego ostateczna recepcja została ustalona dopiero na mocy ustawy archiwalnej w 1984 r.

Rozporządzenie Rady Ministrów z 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego wprowadziło ponadto pojęcia: „dokumentacja mechaniczna" (§ 10.2.), „dokumentacja techniczna" (§ 12.2.) i „materiały archiwalne tajne" (§ 12.2.), „akta w sprawach sądowych" (§ 10.5.), „akta zbiorowe" (§ 10.3.), „dokumentacja lekarska" (§ 10.5.2), „księgi stanu cywilnego" (§ 10.3.), „skorowidze do ksiąg stanu cywilnego" (§ 10.3.), „księgi wieczyste" (§ 10.5.1) oraz „przygotowanie materiałów archiwalnych do transportu" (§ 11), „transport materiałów archiwalnych" (§ 11), „orzeczenie o uznaniu materiałów archiwalnych za podlegające wybrakowaniu" (§ 12.2.), „zezwolenie na zniszczenie materiałów archiwalnych" (§ 12.2.), „przekazanie materiałów archiwalnych na zniszczenie" (§ 12.1.).

Do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego wydano pięć aktów wykonawczych. Pierwszy z nich to Zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej (M. P. 1957, nr 86, poz. 517). Pojawiło się w nim wiele nowych terminów, szczególnie z zakresu finansów i księgowości: „akta księgowe", „analityczne karty kontowe", „arkusze (karty) spisów z natury", „dowody księgowe", „dowody przychodu i rozchodu materiałów, półfabrykatów, wyrobów gotowych i towarów", „dowody wpływów kasowych ze sprzedaży detalicznej", „dzienniki", „faktury własne i obce", „karty przebitkowe", „karty pracy", „konta analityczne i syntetyczne", „księgi rachunkowe", „księgi remanentów", „kwartalne i roczne sprawozdania finansowe", „listy płac", „odcinki paragonowe", „rejestry", „rejestry księgowe", „spisy inwentaryzacyjne", „sprawozdania finansowe", „zestawienie obrotów i sald", „zestawienie różnic inwentaryzacyjnych", „zlecenia produkcyjne", a także terminy odnoszące się do formy fizycznej dokumentacji księgowej, jak: „księga oprawna", „segregator", „skoroszyt",

[33] *Polski słownik archiwalny*, red. W. Maciejewska, Warszawa 1974.

„okładka", „teczka", czy czynności: „inwentaryzacja", „rewizja dokumentalna", „przekazanie na makulaturę".

W zarządzeniu występują też odwołania do podziału akt ze względu na ich termin przechowywania na „kategorię A" lub „kategorię B", tj. akta przeznaczone do trwałego lub terminowego przechowywania[34]. W zarządzeniu uściślono również definicję terminu „przechowywania" oraz sposobu obliczania początku jego długości trwania: od początku roku następującego po roku, którego dany dokument dotyczy[35].

Drugim aktem wykonawczym do wspomnianego rozporządzenia jest wydane w kolejnym roku Zarządzenie Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 13 sierpnia 1958 r. w sprawie zasad przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych (M. P. 1958, nr 73, poz. 432). W jego treści pojawiają się terminy: „opisanie teczki", „pomoce ewidencyjne", „numerowanie kart", „tytuł akt", „porządkowanie akt", „znak akt", „szycie akt". W zarządzeniu ukazują się ponadto takie terminy jak: „instrukcja kancelaryjna", „spis zdawczo -odbiorczy" oraz „wykaz akt".

Ostatnim aktem wykonującym zadania wyznaczone w Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego, jest Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich. W rozporządzeniu pojawiają się terminy określające różne rodzaje dokumentacji powstającej w sądach i prokuraturach, m.in. „akta generalne", „akta fundacyjne", „lenne", „akta fideikomisowe", „ordynacji" oraz „akta dziedzicznych gospodarstw rolnych" (*Erbhofeakten*), ponadto „rejestry": „handlowy", „spółdzielni", „zastawu", „statków morskich i rzecznych", „stowarzyszeń", „praw majątkowych", „giełdy" i „wzorów" oraz nie przetłumaczony na język polski *Bergwerkakten* (załącznik do zarządzenia). Ponadto „akta osobowe sędziów i prokuratorów", „akta notarialne", „repertoria sądów", „prokuratur", „notariuszy" i „komorników sadowych", „wykazy ksiąg gruntowych" i przypisane im „akta" i „tabele" oraz „księgi gruntowe" (§ 2.1), „księgi pomocnicze" i „terminarze", i w końcu „dokumentacja prawna budynków". W zarządzeniu z 24 lutego 1961 r. znalazły się również terminy odnoszące się do ochrony informacji zawartej w dokumentacji i określające ją jako „akta tajne" i „poufne".

Ważnym terminem, związanym ściśle z metodyką pracy archiwalnej jest przytoczony w zarządzeniu termin „zespół" (§ 3.1). Kontekst jego użycia nie spełnia norm definicji, jednak wskazuje na niektóre jego cechy, szczególnie na pewną odrębność aktotwórcy, przejawiającą się w funkcjonowaniu jego własnej nazwy oraz siedziby. „Akta i księgi byłych niemieckich organów sądowych

[34] Zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej (M. P. 1957, nr 86, poz. 517) – § 8. 2.

[35] Ibidem § 8. 3.

i prokuratorskich, z wyjątkiem wymienionych w § 2 [tj. akt zawierających dokumentację prawną lub techniczną budynków, znajdujących się w użytkowaniu sądu lub prokuratury oraz ksiąg gruntowych wraz z odnoszącymi się do nich tabelami i aktami, o ile nie zostały zamknięte do 1 stycznia 1901 r. lub o ile nie utraciły mocy prawnej na zasadzie dekretu z dnia 28 października 1947 r. o mocy prawnej ksiąg wieczystych na obszarze Ziem Odzyskanych i b. Wolnego Miasta Gdańska (Dz. U. 1947, nr 66, poz. 410) i nie zostały trwale oprawione z innymi wykazami, tabelami i aktami podlegającymi przekazaniu do właściwego archiwum państwowego], należy posegregować według nazw i siedzib poszczególnych byłych niemieckich organów sądowych i prokuratorskich, tworząc dla każdego z nich odrębny zespół"[36]. Użycie tego terminu w przepisie prawnym ma ogromne znaczenie, nie tylko ze względu na technikę archiwalną, sankcjonującą topografię archiwów, ale również na stosunki własnościowe tworzonej i przekazywanej do archiwów dokumentacji poszczególnych aktotwórców.

Dekret z dnia 29 marca 1951 r. o archiwach państwowych powołał NDAP. W artykule 2.2. Rada Ministrów ustaliła, że jej Prezes nada nowo powstałej instytucji statut określający szczegółowo jej zakres działania oraz organizację wewnętrzną. Tak oto 28 czerwca 1951 r. weszło w życie zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu NDAP (Dz. U. 1951, nr 55, poz. 722). W jego treści znalazło się po raz pierwszy wiele terminów związanych z czynnościami powierzonymi temu organowi: „organizowanie sieci archiwalnej" i „kierowanie" nią (§ 1.1 załącznika), „planowanie", „kierowanie" i „nadzorowanie prac archiwów" (§ 1.2 załącznika), „nadzór nad składnicami akt" (§ 1.3 załącznika), „inwentaryzacja tematyczna" (§ 1.5 załącznika), „udzielanie informacji" (§ 1.6 załącznika), „poradnictwo metodyczne" (§ 1.7 załącznika), popularyzacja i upowszechnianie bogactw kulturalnych (§ 1.9 załącznika), „wydawanie obcego mienia archiwalnego" (§ 1.12 załącznika), „reprodukcja i powielanie archiwaliów" (§ 1.14 załącznika) oraz „mikrofilmowanie akt" (§ 1.14 załącznika). Ponadto w zarządzeniu pojawiły się takie określenia jak: „archiwa centralne", „wojewódzkie" i „powiatowe" (§ 1.2 załącznika), „instytucje archiwalne" (§ 1.7 załącznika), „kadry archiwalne" (§ 1.11 załącznika), „mienie archiwalne" (§ 1.12 załącznika), „klauzule archiwalne" (§ 1.12 załącznika), „pracownia mikro-bio-chemiczna" (§ 1.14 załącznika), a także „centralna kartoteka zespołów archiwalnych" i „kartoteka składnic akt" (§ 1.5 załącznika). W zarządzeniu występują też: „bogactwa kulturalne" (§ 1.9 załącznika), „wystawy archiwalne" (§ 1.5 załącznika) oraz „źródła historyczne" (§ 1.10 załącznika). Po raz pierwszy w przepisach wywodzących się z zakresu prawa archiwalnego pojawił się termin „archiwoznawstwo" (§ 1.8 załącznika).

[36] Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich – § 3.1.

Tego samego dnia, tj. 28 czerwca 1951 r., weszło w życie Zarządzenie nr 91 Prezesa Rady Ministrów z dnia 8 czerwca 1951 r. w sprawie przejęcia byłych archiwów miejskich przez NDAP (Dz. U. 1951, nr 55 poz. 723). Oprócz tytułowych „archiwów miejskich", akt ten po raz pierwszy przywołuje jedne z podstawowych narzędzi pracy kancelaryjno-archiwalnej i archiwalnej, a mianowicie „protokoły zdawczo-odbiorcze" (§ 1.2) oraz „inwentarze archiwalne" (§ 3).

Wiele terminów archiwalnych weszło do języka prawniczego w 1952 r. za sprawą jednego z ważniejszych aktów wykonawczych wydanych do dekretu o archiwach państwowych. 28 stycznia 1952 r. weszło w życie Zarządzenie nr 9 Prezesa Rady Ministrów z dnia 14 stycznia 1952 r. w sprawie sieci archiwalnej (M. P. 1952, nr 9, poz. 8). W jego treści znajdujemy po raz pierwszy definicję legalną tytułowej „sieci archiwalnej", którą zgodnie z brzmieniem § 1 rozporządzenia stanowią centralne archiwa państwowe, wojewódzkie archiwa państwowe oraz powiatowe archiwa państwowe. W dalszej części rozporządzenia pojawiają się terminy: „materiały archiwalne utrwalone sposobem fotograficznym" (§ 4 c) i następujące czynności: „gromadzenie" (§ 4), „porządkowanie" (§ 6), „przechowywanie" (§ 4) i „zabezpieczanie materiałów archiwalnych" (§ 6) oraz „przekazywanie materiałów archiwalnych do wojewódzkich archiwów państwowych" (§ 6).

Zarządzenie nr 9 Prezesa Rady Ministrów z dnia 14 stycznia 1952 r. w sprawie sieci archiwalnej było trzykrotnie zmieniane. Po raz pierwszy w 1957 r. przez Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 2 kwietnia 1957 r. w sprawie zmiany nazwy niektórych wojewódzkich archiwów państwowych (M. P. 1957, nr 30, poz. 210). Ponownie w 1965 r. przez Zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 kwietnia 1965 r., zmieniające zarządzenie w sprawie sieci archiwalnej (M. P. 1965, nr 21, poz. 98). Ostatni raz rok później, przez Zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 listopada 1966 r. zmieniające zarządzenie w sprawie sieci archiwalnej (M. P. 1966, nr 63, poz. 304). W nowelizacjach tych nie znalazły się jednak żadne nowe terminy archiwalne.

Do wspomnianego zarządzenia wydano jeden akt wykonawczy, w postaci Zarządzenia Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 1 lutego 1952 r. w sprawie przemianowania i włączania byłych archiwów miejskich do archiwów państwowych (M. P. 1952, nr 23, poz. 301). Oprócz poważnych zmian w kształcie polskiej sieci archiwalnej, zarządzenie to wprowadziło dwa terminy wskazujące na większe uszczegółowienie regulacji w sprawach archiwów, zwłaszcza w odniesieniu do rodzajów archiwów występujących dotąd w Polsce. Chodzi mianowicie o „archiwa b. związków samorządu terytorialnego" (§ 1), a także o wewnętrzną organizację wojewódzkich archiwów państwowych, do których dołączono „działy akt miejskich" (§ 2).

W kolejnym roku Prezes Rady Ministrów wydał Zarządzenie nr 47 z dnia 2 kwietnia 1953 r. w sprawie Rady Archiwalnej przy NDAP (M. P. 1953, nr 32,

poz. 414). W zarządzeniu tym pojawiły się terminy związane z „państwową służbą archiwalną" (§ 1.4) oraz postępowaniem z materiałami archiwalnymi, obejmującymi „scalanie" (§ 2.1) d), „inwentaryzację" (§ 2.1) b) oraz „brakowanie materiałów archiwalnych" (§ 2.5).

Zarządzenie to zostało zmienione Zarządzeniem Ministra Kultury i Sztuki z dnia 9 maja 1957 r. zmieniającym Zarządzenie nr 47 Prezesa Rady Ministrów z dnia 2 kwietnia 1953 r. w sprawie Rady Archiwalnej przy NDAP (M. P. 1957, nr 39, poz. 255). Zmiana ta nie przyniosła nowych rozwiązań w zakresie terminologii archiwalnej.

Kolejnym aktem prawnym, powiązanym bezpośrednio z wydanym w 1951 r. dekretem o archiwach, jest jego dziesiąty akt wykonawczy z dnia 22 marca 1957 r., tj. zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych (M. P. 1957, nr 24, poz. 173). Zawiera on w § 8.2) definicję „regulaminu wypożyczania materiałów archiwalnych", którym jest wydany przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych regulamin, określający zasady przygotowania materiałów archiwalnych do wypożyczania, tryb wypożyczania oraz obowiązki jednostek wypożyczających. W Zarządzeniu Ministra Kultury i Sztuki użyte zostały ponadto następujące terminy: „mikrofilmy" (§ 1), „odbitki mikrofilmowe" (§ 9.3), „odbitki fotograficzne" (§ 9.3), „odlewy pieczęci" (§ 9.3), „odrysy" (§ 9.3), „wyciągi" (§ 9.3), „wywody archiwalne" (§ 9.3), „wtóropisy" (§ 9.4), „oryginały" (§ 1), „poświadczenia zgodności z oryginałem" (§ 9.4), „rejestry" (§ 12.1), „skorowidze" (§ 12.1), „spisy" (§ 12.1), „pomoce" (§ 12.1). A także terminy powiązane z udostępnianiem akt: „pracownia naukowa archiwum" (§ 2), i jej „regulamin" (§ 11), „wypożyczenie materiałów archiwalnych" (§ 8.1), i „regulamin wypożyczania" (§ 8.2), „zezwolenie na korzystanie z materiałów archiwalnych" (§ 2) i „wniosek na wspomniane zezwolenie" (§ 3), oraz obostrzenia w tej materii: „nieuporządkowanie zespołu" (§ 14.1.1), „stan zachowania" (§ 14.1.1), w tym „zły stan zachowania materiałów archiwalnych" (§ 14.2).

Sprawy korzystania z materiałów archiwalnych, uregulowane aktem prawnym w 1951 r., dwukrotnie były poddawane nowelizacji: w latach 1966 i 1968.

Pierwszą nowelizację wprowadziło Zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lutego 1966 r., zmieniające zarządzenie w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych (M. P. 1966, nr 5, poz. 44). Nie wniosło ono żadnych zmian w kwestii terminologii archiwalnej.

W 1968 r. wydano Zarządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z dnia 13 stycznia 1968 r. zmieniające zarządzenie w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych (M. P. 1968, nr 4, poz. 24). W jego treści występuje po raz pierwszy w polskim prawie archiwalnym pojęcie „przekwalifikowanie dokumentacji" (§ 5.3.).

Przedostatnim aktem wykonawczym do dekretu o archiwach jest wydane w 1963 r. Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 marca 1963 r. w sprawie przekazania archiwom państwowym akt i ksiąg byłych notariuszy (M. P.

1963, nr 28, poz. 144). W akcie tym pojawiają się takie terminy archiwalne jak: „protokoły" (§ 1.1.), „skorowidze do repertoriów" (§ 1.1.), „rejestry dokonanych czynności notarialnych" (§ 1.1.), „makulatura" (§ 1.2.), a także: „rozprucie" i „przemieszanie akt i ksiąg" (§ 4.1.2) oraz ich „objętość" i „waga" (§ 4.2.), „stan nieużywalności" (§ 4.1.2) oraz praktycznie tożsame z wprowadzonym do przepisów prawa w 1957 r. „zezwoleniem na brakowanie": „zezwolenie na przekazanie na makulaturę akt i ksiąg" (§ 4.1.1).

Ostatnim aktem wykonawczym, wprowadzającym do języka prawnego największą ilość nowych terminów związanych z archiwistyką, jest Zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania (M. P. 1963, nr 37, poz. 184).

Zawiera ono kilka ważnych definicji legalnych. A mianowicie definicję „wykazu akt", który wprawdzie był już wspomniany pięć lat wcześniej w Zarządzeniu Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 13 sierpnia 1958 r. w sprawie zasad przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych (M. P. 1958, nr 73, poz. 432), lecz bez jakiejkolwiek próby definicji. Przepis z 1963 r. definiuje wykaz akt jako rzeczową klasyfikację akt powstających w wyniku działalności zakładu pracy (§ 4).

W § 2 załącznika nr 2 do zarządzenia umieszczono również definicję legalną „komórki macierzystej". W prawie archiwalnym jest nią komórka, do której zadań należy ostateczne pod względem merytorycznym opracowanie danego rodzaju spraw, i która w tym zakresie powinna posiadać całość zasadniczych materiałów (akt).

Najważniejsze terminy, obowiązujące z niewielkimi zmianami do dnia dzisiejszego, są omówione w załączniku nr 1 wspomnianego zarządzenia, pt. Instrukcja oznaczania kategorii materiałów archiwalnych. Związane są one z kwalifikacją archiwalną i podziałem dokumentacji ze względu na kategorie archiwalne A i B (w tym B, Bc i BE). Zgodnie z Instrukcją symbolu A używa się dla oznaczenia materiałów archiwalnych posiadających wartość historyczną, które po upływie określonego w odpowiednich przepisach terminu przekazywane są ze składnic akt do właściwych archiwów państwowych. Natomiast materiały nie posiadające wartości historycznej, o czasowym znaczeniu praktycznym, określane są literą B z dodaniem cyfr arabskich, wskazujących termin przechowywania tych materiałów w składnicach akt. Po upływie tego terminu, i wydaniu odpowiedniego orzeczenia przez właściwe archiwum państwowe, mogą być przekazane na makulaturę. W Instrukcji zaznaczono również, że okres przechowywania dokumentacji liczy się w pełnych latach kalendarzowych, poczynając od dnia 1 stycznia roku następującego po utracie praktycznego znaczenia materiałów dla potrzeb danego zakładu pracy oraz dla celów kontrolnych lub innych. Zamiast cyfr arabskich obok symbolu B mogą znaleźć się litery; „c" – na określenie materiałów manipulacyjnych, nie posiadających znaczenia praktycznego, które

powinny ulec brakowaniu po ich pełnym wykorzystaniu bez przekazywania do składnicy akt; lub E – na określenie materiałów, które po upływie obowiązującego okresu przechowywania w składnicy akt podlegają ekspertyzie archiwum państwowego, które może dokonać zmiany kwalifikacji archiwalnej takich materiałów.

Ponadto w Zarządzeniu Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. umieszczono ponad 230 terminów z zakresu archiwistyki i prawa pracy, finansów, administracji oraz ich dziedzin pokrewnych. Do najważniejszych i najczęściej spotykanych w praktyce archiwalnej zaliczyć można: „protokoły zebrań", „referaty", „wnioski", „uchwały", „relacje z wykonania uchwał", „statuty", „schematy organizacyjne", „akty erekcyjne", „regulaminy organizacyjne", „księgi służb", „zakresy działania", „zarządzenia porządkowe", „zarządzenia administracyjne", „dzienniki" i „biuletyny urzędowe", „plany" i „sprawozdania", „analizy ekonomiczne", „interpretacje prawne", „skargi" i „wnioski", „kroniki", „monografie", „protokoły kontroli", a także z zakresu prawa pracy: „akta osobowe", „umowy zbiorowe", „zakładowe", „o prace zlecone", „taryfikatory kwalifikacyjne", „regulaminy pracy", „siatki płac", „wykazy etatów", „wypadki" i „choroby zawodowe", „dowody obecności w pracy", „listy obecności", „karty zegarowe", „raporty obecności", „zezwolenia lekarskie", „listy" i „karty urlopowe" oraz terminy charakterystyczne dla dziedziny finansów: „budżet", „raporty kasowe", „grzbiety książeczek czekowych", „kopie asygnat" i „kwitariuszy", „dowody księgowe", „dokumentację płac", „dokumentację potrąceń z płac", „deklaracje podatkowe", „listy płac", „karty płac", „księgi", „rejestry", „dzienniki" i „karty kontowe", „odcinki paragonowe", „faktury własne" i „obce" itp.

Pozostałe akty wykonawcze do Dekretu z dnia 29 marca 1951 r. o archiwach państwowych, mianowicie: Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 9 maja 1957 r. zmieniające Zarządzenie nr 47 Prezesa Rady Ministrów z dnia 2 kwietnia 1953 r. w sprawie Rady Archiwalnej przy NDAP, oraz Zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 kwietnia 1965 r. zmieniające zarządzenie w sprawie sieci archiwalnej i Zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lutego 1966 r. zmieniające zarządzenie w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych, a także zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 listopada 1966 r. zmieniające Zarządzenie w sprawie sieci archiwalnej, oraz Zarządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z dnia 13 stycznia 1968 r. zmieniające zarządzenie w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych nie zawierają definicji legalnych ani żadnych nowych terminów z zakresu archiwistyki.

Przytoczone terminy w większości przypadków pochodzą z języka naturalnego i nie wymagają definicji, w tym definicji legalnej. Ich znaczenie nie rości sobie konieczności doprecyzowania i uściślenia terminologii. Występują one zarówno w archiwistyce, jak i dziedzinach pokrewnych. Jednak kontekst i obecność w przepisach prawa archiwalnego pozwala na operowanie nimi w języku prawniczym, przede wszystkim dla uniknięcia nieporozumień i błędnych wniosków.

Dekret z 1951 r., wraz z towarzyszącymi mu rozporządzeniami, był wielkim krokiem w dziedzinie polskiego ustawodawstwa archiwalnego. Przyswajał mu znane już wcześniej w archiwistyce radzieckiej pojęcie „państwowego zasobu archiwalnego", stworzył podstawy dla jednolitego zarządzania oraz rozbudowy sieci archiwów, a także organizacji opieki nad narastającym zasobem archiwalnym. Jednakże po kilkunastu latach jego obowiązywania okazało się, że nie jest w stanie zapewnić wystarczającej podstawy dla zorganizowania w pełni scentralizowanego zarządu państwowym zasobem archiwalnym, a nadto pełnej kontroli nad zasobem narastającym. Toteż już na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w. przystąpiono do prac nad nowym projektem dekretu o archiwach[37]. Przyjął on formę Ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, uchwalonej przez Sejm Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej dnia 14 lipca 1983 r. (Dz. U. 1983, nr 38, poz. 173).

[37] A. Tomczak, *Zarys dziejów archiwów polskich*, część 2, s. 135 i n.

Rozdział 5. Terminologia archiwalna w ustawie o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach

1. Geneza ustawy archiwalnej

Plan podjęcia prac legislacyjnych nad ustawą archiwalną pojawił się w państwowej służbie archiwalnej w latach 1961–1965[1]. Wstępny projekt zmian w dotychczasowym prawie archiwalnym został przedstawiony przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych dr. Henryka Altmana, i zaaprobowany przez Radę Archiwalną 13 czerwca 1961 r.[2] Został również przyjęty w drodze uchwały przez Kolegium Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego i podpisany przez ministra resortu Henryka Jabłońskiego[3]. Projekt ten obejmował zarówno zagadnienia organizacyjne państwowej służby archiwalnej w Polsce, jak i całokształt podstawowej problematyki archiwalnej[4].

W celu realizacji podjętej inicjatywy w NDAP powołano dwa zespoły robocze, których celem było ustalenie najważniejszych koncepcji nowego prawa[5]. Owocem ich działań było wypracowanie 11 tez dotyczących kształtu przyszłej ustawy o archiwach państwowych. W marcu 1967 r. ówczesny Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych dr Leon Chajn przedstawił je w Ministerstwie Oświaty i Szkolnictwa Wyższego. Niestety, z odpowiedzią zwlekano dwa lata. Dopiero 28 października 1969 r. prof. Jabłoński wyraził zgodę na podjęcie przez NDAP inicjatywy prawodawczej.

---

1 R. Galuba, *Archiwa państwowe w latach 1918–2011*, Poznań 2013, s. 328.

2 W. Lipińska, *Sprawozdania z działalności Rady Archiwalnej*, „Archeion", t. 36, 1962, s. 209.

3 E. Leśniewska, *Droga do ustawy*, „Archeion", t. 115, 2014, s. 28.

4 L. Chajn, *Dwadzieścia pięć lat polskich archiwów państwowych*, „Archeion", t. 52, 1969; T. Walichnowski, *Założenia i koncepcje przyszłych zmian polskiego ustawodawstwa archiwalnego na tle rozwiązań organizacyjno-prawnych służb archiwalnych innych państw*, [w:] *Sześćdziesięciolecie polskich archiwów państwowych. Materiały z sesji, Łódź 10 XI 1979 r.*, red. A. Tomczak, Warszawa 1981, s. 57.

5 Zespół ds. zagadnienia państwowego zasobu archiwalnego, w składzie: prof. Aleksander Gieysztor, dr Andrzej Tomczak, dr Irena Sułkowska-Kurasiowa, dr Maria Bielińska, dr Ireneusz Ihnatowicz, dr Jerzy Semkowski oraz Zespół ds. służby archiwalnej pod przewodnictwem Czesława Skopowskiego.

Powołano wówczas w NDAP kolejny zespół roboczy[6], który negatywnie odniósł się do wypracowanych dotąd tez i zaproponował konkurencyjne rozwiązanie (18 tez)[7]. Stały się one punktem wyjścia dla szeroko zakrojonej dyskusji. Głównym powodem opóźnień procesu legislacyjnego był fakt, że polscy archiwiści wywodzili się z różnych środowisk, które nie wypracowały jednoznacznego poglądu na zakres ustawy. Wyraźnie uwidoczniły się dwa nurty w podejściu do problemów. Jeden z nich dążył do wprowadzenia do ustawy jak najliczniejszych rozwiązań normatywnych, dotyczących szerokiej problematyki organizacyjno-archiwalnej na przedpolu archiwalnym i w archiwach przechowujących materiały archiwalne. Drugi nurt lobbował o włączenie do ustawy spraw statusu zawodowego i naukowego archiwisty oraz podstaw merytorycznych archiwistyki[8].

Dnia 21 stycznia 1970 r. Zarządzeniem nr 4 Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych powołał wstępną komisję do spraw związanych z przygotowaniem projektu ustawy[9]. Spore kontrowersje budziły częste zmiany osobowe składu komisji, wpływające na mniejsze lub większe korekty w projekcie ustawy, co z kolei bardzo negatywnie odbijało się na jednolitości tekstu. Prace komisji zakończyły się 19 listopada 1971 r. przedstawieniem pierwszego projektu ustawy o archiwach i materiałach archiwalnych.

Trafił on na ręce Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych, a następnie ministra szkolnictwa wyższego. Uzyskał również pozytywną opinię Komitetu Centralnego PZPR, i został dopuszczony do dalszych prac legislacyjnych[10]. Te jednak przebiegały z coraz to większymi trudnościami, spowodowanymi reorganizacją administracji publicznej w 1972 r. oraz reformą administracyjną kraju z 1975 r., a także kolejnymi pojawiającymi się koncepcjami. Rezultatem sporów było przedstawianie do dyskusji wewnątrzarchiwalnych i międzyresortowych kolejnych wersji projektu. Najważniejsze projekty pochodzą z lat 1978 i 1983[11].

Pomimo wieloletnich przygotowań, ostateczną wersję ustawy archiwalnej wypracowano w ciągu zaledwie kilkudniowych prac redakcyjnych[12]. Ograniczono się w niej do problemów podstawowych: kształtowania narodowego

---

6 W składzie: dr Czesław Biernat (AP w Gdańsku), dr Irena Koberdowa (Dyrektor Biura Prac Naukowych przy NDAP), dr Czesław Skopowski (AP w Poznaniu), Janina Bielecka oraz Anna Ptaśnikowa.

7 Cz. Biernat, *Ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach,* „Archeion", t. 80, 1986, s. 55 i n.

8 R. Galuba, *Archiwa…*, s. 329.

9 W skład komisji weszli: Jan Lech (NDAP), Janina Kowalska (kierownik AP m.st. Warszawy i Woj. Warszawskiego), Bogdan Kroll (AAN), Józef Płocha (AGAD) i Anna Ptaśnikowa (NDAP), z czasem dołączyli: Tadeusz Kurowski (w miejsce Jana Lecha) i Irena Koberdowa (Dyrektor Biura Prac Naukowych przy NDAP).

10 E. Leśniewska, *Droga…*, s. 34.

11 Więcej na temat przygotowania tekstu ustawy: R. Galuba, *Archiwa…*, s. 328–345; T. Walichnowski, *Założenia…*, s. 56–73; idem, *Z prac nad doskonaleniem prawa archiwalnego w Polsce Ludowej*, „Archeion", t. 68, 1979, s. 7–11; Cz. Biernat, *Ustawa…*, s. 55–57; L. Łysiak, *Nowe polskie prawo archiwalne*, „Archeion", t. 82, 1987, s. 7–10.

12 D. Grot, *Dostępność zasobów archiwów państwowych (część trzecia)*, „Problemy Archiwistyki", 2009, nr 2, s. 61: https://www.archiwa.gov.pl/images/docs/problemy/8a.pdf (dostęp: 02.11.2016 r.).

zasobu archiwalnego, jego podziału na zasób państwowy i niepaństwowy, rozgraniczenia kompetencji różnych służb archiwalnych, organizacji państwowej sieci archiwalnej, sankcji karnych.

Warto wspomnieć, że na ostateczny kształt ustawy istotny wpływ miały ustalenia redakcyjne i merytoryczne Komisji Sejmowej Nauki i Postępu Technicznego oraz uzgodnienia międzyministerialne Departamentu Studiów i Badań Uniwersyteckich, Ekonomicznych i Pedagogicznych oraz Ekonomiczno-Prawnego Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki. Zmiany, uzupełnienia i nowe ustalenia terminologiczne wprowadzone przez komisję sejmową nie zawsze wywodziły się z doświadczeń ówczesnej praktyki archiwalnej i ukształtowanej teorii archiwistyki. Były wynikiem ścisłej formalnej i prawnej analizy oraz dążenia do wprowadzenia możliwie pełnej jednoznaczności tekstu, kosztem rozwiązań wynikających z dotychczasowych ustaleń archiwistyki. Uzasadnieniem takiego podejścia była chęć wprowadzenia w życie ustawy obowiązującej powszechnie, umożliwiającej rozumienie jej tekstu przez przeciętnego obywatela, i przedstawienie jej stosunku do rzeczywistości niezależnie od punktu widzenia archiwistyki jako dyscypliny naukowej[13]. Styl pracy nad ustawą dowodzi braku jednej koncepcji polskiego prawa archiwalnego u archiwistów państwowych, w środowisku naukowym i wśród twórców zasobu archiwalnego, a także braku dostatecznego nadzoru ze strony Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki nad zgodnością przyjętych w ustawie rozwiązań i terminologii z dorobkiem archiwistyki polskiej. Co więcej, ustawodawca nie uporządkował terminologii archiwalnej nie tylko w odniesieniu do dorobku archiwistyki, ale również wbrew ówczesnemu prawu, tj. kodeksom cywilnym, administracyjnym, handlowym i karnym[14].

Sejm PRL uchwalił ustawę o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach 14 lipca 1983 r. Weszła w życie 1 stycznia 1984 r. (Dz. U. 1883, nr 38, poz. 173). Na podstawie artykułu 59. stracił tym samym moc obowiązującą dekret z 29 marca 1951 r. o archiwach państwowych.

2. Analiza terminologiczna ustawy archiwalnej

Analogicznie do dekretów z lat 1919 i 1951 r. ustawodawca w nowej regulacji prawnej nie zdefiniował pojęć „archiwum", „archiwa". Terminem generalnym, dominującym i opisanym już w pierwszym artykule ustawy archiwalnej, są „materiały archiwalne". Tym samym ustawa z 1983 r. podaje trzecią już definicję legalną tego terminu w historii polskiego prawa archiwalnego. Poprzednie definicje prawne „materiałów archiwalnych" są w Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 26 kwietnia 1952 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego (Dz. U.

[13] Ibidem, s. 56–57.
[14] R. Galuba, *Archiwa…*, s. 345.

1952, nr 24, poz. 165) oraz w jego nowelizacji z 1957 r., tj. Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego (Dz. U. 1957, nr 12, poz. 66)[15].

Nowością o charakterze formalnym w stosunku do poprzednich uregulowań było również całkowite wyłączenie materiałów archiwalnych spod Ustawy z 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury (Dz. U. 1962 nr 10 poz. 48)[16], czy jej następczyni – Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2003, poz. 1446) – artykuł 2. ustęp 2. W praktyce jednak od wyrażonej w nich zasady istnieją dwa wyjątki. Pierwszy z nich wynika z nowego brzmienia artykułu 14a. Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dodanego 25 listopada 2016 r. przez artykuł 1. punkt 6). Ustawy z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o muzeach (Dz. U. 2016, poz. 1330). Na jego mocy minister właściwy ds. kultury i dziedzictwa narodowego może prowadzić Listę Skarbów Dziedzictwa, na którą na podstawie decyzji tegoż ministra (z urzędu) lub na wniosek właściciela mogą zostać wpisane posiadające szczególną wartość dla dziedzictwa kulturowego rysunki, plakaty, fotografie, filmy oraz ich negatywy, manuskrypty, mapy, partytury muzyczne oraz kolekcje spełniające określone w artykule 64. ustęp 1. ustawy warunki związane z ich wiekiem lub wartością[17]. Drugi wyjątek dotyczy krajowego rejestru utraconych dóbr kultury, prowadzonego przez tego samego ministra na mocy artykułów 24a. – 24f. wspomnianej ustawy, do którego wpisowi podlegają m.in. materiały archiwalne utracone przez właścicieli w wyniku popełnienia czynu zabronionego (z artykułów 278. § 1 i 3, 279. § 1, 280–283 lub 284. § 1–3 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. 1997, nr 88, poz. 553 z późniejszymi zmianami)[18]. Również znaczenie terminu „materiały archiwalne" w myśl ustawy z 1983 r. ulega znaczącemu zawężeniu.

Nową definicję legalną „materiałów archiwalnych" można podzielić na kilka części. Pierwsza z nich wymienia rodzaje dokumentacji: wszelkiego rodzaju akta i dokumenty, korespondencję, dokumentację finansową, techniczną i statystyczną, mapy i plany, fotografie, filmy i mikrofilmy, nagrania dźwiękowe i wideofonowe oraz inną dokumentację, bez względu na sposób jej wytworzenia. Ta część definicji zapożyczona została, co do rodzajów dokumentacji i ich kolejności, ze wspomnianego rozporządzenia z 1957 r. W nowej wersji dodano jedynie dwa rodzaje dokumentacji, które weszły do praktycznego powszechnego

[15] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 kwietnia 1952 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego (Dz. U. 1952, nr 24, poz. 165) – § 1. 2. oraz Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego (Dz. U. 1957, nr 12, poz. 66) – § 2.

[16] W. Stępniak, *Archiwalia w polskim systemie prawnym ochrony dóbr kultury*, „Archeion", t. 82, 1987, s. 63–76.

[17] M. Konstankiewicz, A. Niewęgłowski, *Narodowy zasób archiwalny i archiwa. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 27.

[18] Ibidem, s. 28.

użytku w archiwach dopiero po 1957 r., a mianowicie mikrofilmy i nagrania wideofonowe. Pierwotny więc tekst definicji ustawowej odzwierciedlał typy dokumentacji dominujące w praktyce życia codziennego, w chwili wejścia w życie ustawy w latach 80. XX w., i pozwalał na ich powiązanie z pojęciem dokumentacji. Zawarte w definicji legalnej wyliczenie rodzajów dokumentacji opiera się zarówno na kryteriach formalnych (m.in. mapy i plany, fotografie, filmy i mikrofilmy, nagrania dźwiękowe i wideofonowe), jak i treściowych (powiązane z dokumentacją finansową, techniczną i statystyczną) i ma charakter otwarty, przez co może być uzupełniane o nowe rodzaje dokumentacji[19].

Przykładowo, w 2005 r. do definicji ustawowej dodatkowo trafił odnośnik do najnowszego rodzaju dokumentacji spotykanej na przedpolu archiwalnym, czyli dokumentu elektronicznego. Uściślono, że chodzi tu o dokument elektroniczny w rozumieniu przepisów Ustawy z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne, czyli o stanowiący odrębną całość znaczeniową zbiór danych, uporządkowanych w określonej strukturze wewnętrznej i zapisany na informatycznym nośniku danych (artykuł 3. ustęp 2.)[20]. Poprawka ta została wprowadzona artykułem 37. Ustawy z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz. U. 2005, nr 64, poz. 565).

Wprowadzenie do pojęcia „materiały archiwalne" definicji „dokumentu elektronicznego" zostało niejako wymuszone przez proces integracji Polski z Unią Europejską oraz konieczność budowy społeczeństwa informacyjnego i administracji elektronicznej zgodnie z założeniami przyjętej w 2000 r. Strategii Lizbońskiej[21]. Dzięki niej materiały archiwalne z punktu widzenia prawa cywilnego mogą być rzeczami (na nośniku papierowym) lub zapisami elektronicznymi niebędącymi rzeczami (dokumenty elektroniczne)[22].

Wyjaśnienia wymaga również termin „dokument". Może być rozumiany w sposób wąski, zapożyczony z dyplomatyki, jako pismo uwierzytelnione, sporządzone z zachowaniem przyjętych w danej epoce i miejscu form zewnętrznych i wewnętrznych, stwierdzające lub ustanawiające pewien stan prawny albo też służące do wykonywania uprawnień[23]. W znaczeniu szerokim, zaczerpniętym z informacji naukowej, jako informacja wraz z materiałem, w którym została utrwalona[24]. Natomiast „akta" to w archiwistyce dokumentacja w formie tekstowej (pisanej), powstająca w toku działalności jednostki organizacyjnej, podmiotu gospodarczego, osoby prawnej lub fizycznej, utrwalona różną techniką

---

19 Ibidem, s. 29.

20 G. Szpor, C. Martyk, K. Wojsyk, *Ustawa o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 60–64.

21 M. J. Radło, *Wyzwania konkurencyjności. Strategia Lizbońska w poszerzonej Unii Europejskiej*, Warszawa 2003; K. Matejska, *Informacja w organizacjach społeczeństwa wiedzy*, Warszawa 2007;

22 M. Konstankiewicz, A. Niewęgłowski, *Narodowy zasób…*, s. 31.

23 PSA 1974, s. 27.

24 W. K. Roman, *Współczesna kultura dokumentacyjna*, Toruń 2013, s. 68.

na papierze (rękopis, maszynopis, druk, kserokopia, fotokopia), sporządzona w celu utrwalenia czynności formalno-prawnych[25].

Druga część definicji określa jej najważniejszą cechę, a mianowicie znaczenie, jako źródło informacji. Jest ono dokładnie określone w kolejnych częściach definicji, w których ustawodawca precyzuje cechy źródła informacji. Na pierwszym miejscu wspomnianych cech wymienia jego wartość historyczną, w nawiązaniu do pojęcia źródła historycznego[26].

Teoretyczny system pojęć wyróżnia trzy podstawowe wartości: historyczną, artystyczną oraz użytkową[27]. Wartość historyczna to wartość nabywana przez przedmiot, w tym przypadku źródło informacji, w miarę upływu lat. Im coś jest starsze, tym bardziej wartościowe. Przedmiot stanowi w tym sensie „pomnik" przeszłości, dokumentuje ściśle określony etap czy zdarzenie z szeroko pojętej historii ludzkości. Tutaj również następuje gradacja: im ważniejsza jest sprawa, którą przedmiot dokumentuje, tym wyżej jest on ceniony, nawet jeśli został zachowany fragmentarycznie. Ponieważ pojęcie wartości historycznej jest bardzo szerokie, podzielić je można na wartość naukową oraz wartość emocjonalną. Wartość naukowa skupia się na informacji i jej źródle, mogącym dostarczać materiału do badań dla różnych dziedzin nauk. Natomiast wartość emocjonalna polega na oddziaływaniu pozanaukowym na każdego człowieka. Jest to pewien rodzaj sentymentu, który budzi się w człowieku w momencie zetknięcia się np. z Metryką Koronną czy oryginałem Konstytucji 3 maja. Uczucie to potęgować mogą oznaki zniszczenia widoczne na fizycznej postaci źródła, dodatkowo wzbogacając o wrażenie zmysłowej starości. Bez oznak starości źródło wydawałoby się sztuczne albo podrobione, a widząc niedoskonałości spowodowane wiekiem bardziej cenimy dany przedmiot, ciesząc się jego unikatowością.

Drugą cechą źródła jest przynależność do zamkniętego katalogu zjawisk, czy aktywności, o których świadczy źródło informacji. Artykuł 1. ustawy archiwalnej wymienia tu kolejno: działalność Państwa Polskiego, jego organów i innych państwowych jednostek organizacyjnych oraz stosunki z innymi państwami, rozwój życia społecznego i gospodarczego, działalność organizacji o charakterze politycznym, społecznym i gospodarczym, zawodowym i wyznaniowym, organizację i rozwój nauki, kultury i sztuki, a także działalność jednostek samorządu terytorialnego i innych samorządowych jednostek organizacyjnych.

Ostatnią cechą źródła informacji jest nieograniczony czas jego powstania, zarówno w przeszłości, jak i w teraźniejszości. Wskazuje to na fakt, że zasób materiałów archiwalnych stale się powiększa o dokumentację, która jest w trakcie

---

25 R. Banduch, S. Klimkiewicz, *Rodzaje dokumentacji współczesnej*, [w:] *Kancelaria i archiwum zakładowe. Podręcznik*, red. Z. Pustuła, Warszawa 2006, s. 32.

26 J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2001, s. 28–33.

27 Podział ten został stworzony przez Aloisa Riegla, austriackiego historyka i teoretyka sztuki, działającego na przełomie XIX i XX w.

powstawania i na bieżąco zostaje zakwalifikowana do materiałów archiwalnych i objęta ochroną prawną[28].

Zatem, w brzmieniu ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, materiałami archiwalnymi są: wszelkiego rodzaju akta i dokumenty, korespondencja, dokumentacja finansowa, techniczna i statystyczna, mapy i plany, fotografie, filmy i mikrofilmy, nagrania dźwiękowe i wideofonowe oraz inna dokumentacja, bez względu na sposób jej wytworzenia, mająca znaczenie jako źródło informacji o wartości historycznej o działalności Państwa Polskiego, jego organów i innych państwowych jednostek organizacyjnych, o jego stosunkach z innymi państwami, o rozwoju życia społecznego i gospodarczego, o działalności organizacji o charakterze politycznym, społecznym i gospodarczym, zawodowym i wyznaniowym, o organizacji i rozwoju nauki, kultury i sztuki, a także o działalności jednostek samorządu terytorialnego i innych samorządowych jednostek organizacyjnych – powstała w przeszłości i powstająca współcześnie.

Po zmianach w 2005 r. brzmienie definicji legalnej materiałów archiwalnych zmieniło się na następujące: materiałami archiwalnymi […] są wszelkiego rodzaju akta i dokumenty, korespondencja, dokumentacja finansowa, techniczna i statystyczna, mapy i plany, fotografie, filmy i mikrofilmy, nagrania dźwiękowe i wideofonowe, dokumenty elektroniczne w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz. U. 2005, nr 64, poz. 565 z późniejszymi zmianami) oraz inna dokumentacja, bez względu na sposób jej wytworzenia, mająca znaczenie jako źródło informacji o wartości historycznej o działalności Państwa Polskiego, jego poszczególnych organów i innych państwowych jednostek organizacyjnych oraz o jego stosunkach z innymi państwami, o rozwoju życia społecznego i gospodarczego, o działalności organizacji o charakterze politycznym, społecznym i gospodarczym, zawodowym i wyznaniowym, o organizacji i rozwoju nauki, kultury i sztuki, a także o działalności jednostek samorządu terytorialnego i innych samorządowych jednostek organizacyjnych – powstała w przeszłości i powstająca współcześnie.

W mojej opinii przytoczony przepis ustawy archiwalnej nie definiuje w rzeczywistości terminu „materiały archiwalne". Artykuł 1. stwierdza jedynie, czym są materiały archiwalne, które wchodzą do narodowego zasobu archiwalnego. Jest to zatem dodatkowy warunek, który opisuje przynależność materiałów archiwalnych do narodowego zasobu archiwalnego. Pełna nazwa opisywanego terminu brzmi więc „materiały archiwalne wchodzące do narodowego zasobu archiwalnego". Powoduje to, iżby wyjaśnić pojęcie materiałów archiwalnych musimy sięgnąć do innego pojęcia, wyjaśnianego nieco dalej, w artykule 2. ustęp 1. ustawy, tj. pojęcia „narodowego zasobu archiwalnego".

[28] M. Konstankiewicz, A. Niewęgłowski, *Narodowy zasób…*, s. 32 i n.

Pierwsze nasuwające się pytanie: czy istnieją materiały archiwalne nie wchodzące do narodowego zasobu archiwalnego? Czyli materiały archiwalne nie będące częścią państwowego i niepaństwowego zasobu archiwalnego? Artykuł 1. ustawy archiwalnej wyraźnie stwierdza, że takich materiałów nie ma, ponieważ każde źródło historyczne stanowi część narodowego zasobu archiwalnego. Tymczasem artykuł 14. ustęp 3. ustawy archiwalnej dopuszcza wywóz poza granicę kraju materiałów archiwalnych nie wchodzących w skład narodowego zasobu archiwalnego. Tę pozorną sprzeczność można wytłumaczyć jedynie faktem, iż materiały archiwalne mogą być wytwarzane lub przechowywane na terenie Polski również przez obce instytucje, działające na obszarze kraju, np. przez misje dyplomatyczne innych państw[29] lub organy organizacji międzynarodowych[30]. Do tego typu materiałów archiwalnych można zaliczyć również materiały archiwalne przechowywane w polskich archiwach stanowiące bezsporną własność innych państw, czyli takie, które znalazły się w zasobie np. z powodu zawieruchy wojennej lub w wyniku niewłaściwego rozpoznania proweniencji. W tym kontekście pojawia się wiele dodatkowych problemów interpretacyjnych, chociażby związanych z dokumentacją powstałą na terenach, które historycznie nie należały do Państwa Polskiego. Czy są one materiałami archiwalnymi wchodzącymi do narodowego zasobu archiwalnego? Oczywiście tak. Jako dokumenty wytworzone i przechowywane na terytorium zmieniającym swą przynależność państwową dzielą one losy tegoż terytorium, w myśl jednej z podstawowych zasad archiwistyki, tj. zasady przynależności terytorialnej archiwaliów[31].

Definicja ustawowa „materiałów archiwalnych wchodzących w skład państwowego zasobu archiwalnego" nie obejmuje więc materiałów archiwalnych wchodzących w skład narodowego zasobu archiwalnego i materiałów archiwalnych wchodzących w skład niepaństwowego zasobu archiwalnego. Różni się ona od tej, która funkcjonowała dotąd w archiwistyce polskiej – w tekstach obu polskich słowników archiwalnych z 1952 i 1974 r. PSA 1952 nie podaje wprawdzie definicji „materiałów archiwalnych", niemniej są one obecne w opisie „inwentarza tematycznego", „rewindykacji materiałów archiwalnych" i „państwowego zasobu archiwalnego"[32]. W PSA 1974 podano dwa znaczenia tego terminu[33]. Pierwsze z nich określono jako synonim pojęcia „archiwalia", natomiast drugie jako „wszelkie dokumenty, będące wytworem działalności twórców

[29] Wynika to z przepisów Konwencji wiedeńskiej o stosunkach dyplomatycznych z dnia 18 kwietnia 1961 r. (Dz. U, 1965, nr 37, poz. 232) – art. 24 ustanawia nietykalność archiwów i dokumentów misji w każdym czasie i niezależnie od miejsca, gdzie się znajdują, art. 45 pkt. a) nakazują poszanowania i ochronę m.in. archiwów misji w razie zerwania stosunków dyplomatycznych lub jej odwołania.

[30] Zasady postępowania z dokumentacją regulowane są wówczas w drodze umów, np. Umowa między Rzecząpospolitą Polską a Prezydencją Wspólnoty Demokracji w sprawie Stałego Sekretariatu Wspólnoty Demokracji, podpisana w Ułan Bator dnia 9 lipca 2012 r. (Dz. U. 2013, poz. 390).

[31] W. Stępniak, *Sukcesja państw dotycząca archiwaliów*, Warszawa – Łódź, s. 12 i n.

[32] PSA 1952, oprac. A. Bachulski, K. Konarski, A. Wolff, Warszawa 1952, s. 12, 24 i 30.

[33] PSA 1974, s. 51.

zespołów, kwalifikujące się do trwałego lub czasowego przechowywania w archiwum". Definicja PSA 1974 posiłkuje się tu określeniem „dokumenty", które może ograniczać znaczenie terminu, natomiast sformułowanie „kwalifikujące się" odsyła do kolejnych regulacji prawnych. Definicja słownikowa nie określa więc cech stałych, które charakteryzują materiał archiwalny. Jak wspomniałam, w ustawie archiwalnej nie sugerowano się definicjami już utrwalonymi w praktyce archiwalnej. Zgodnie z zasadami *Słownika* zakres znaczeniowy materiałów archiwalnych był o wiele szerszy, niż ustawowy, obejmował bowiem zarówno materiały archiwalne, jak i dokumentację niearchiwalną, wedle dzisiejszego znaczenia tych terminów.

Nowa ustawa w tym zakresie była wyraźnym krokiem naprzód. Stwierdzała bowiem w dalszej części, że w organach państwowych i państwowych jednostkach organizacyjnych powstaje i jest przechowywana dokumentacja (artykuł 5. ustawy archiwalnej). To ogólne sformułowanie nie zostało zdefiniowane w tekście. Jednak z kontekstu, a także z intencji ustawodawcy można wnioskować, że tym określeniem obejmuje on wszystkie dokumenty, niezależnie od ich formy i treści, które zostały wytworzone lub otrzymane w związku ze statutową działalnością instytucji, bez względu na ich wartość historyczną (wieczystą), czy użytkową (czasową)[34].

W ustawie o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach dokumentacja dzielona jest na archiwalną, czyli „dokumenty stanowiące materiał archiwalny", oraz na dokumentację pozostałą, czyli: „inną niż stanowiącą materiał archiwalny", inaczej – nie będącą częścią składową dokumentacji archiwalnej (artykuł 5. ustawy). Od 1 listopada 2015 r. nazwaną w końcu „dokumentacją niearchiwalną"[35]. Tak więc określenie „materiały archiwalne" odnosi się do źródeł informacji o wartości historycznej, nie podlegającej zniszczeniu, tj. przechowywanych wieczyście (artykuły 1., 3. i 5. ustawy). Co ciekawe, informacja o wieczystej wartości materiałów archiwalnych znajduje się poza ich definicją legalną, w artykule 3. ustawy. Synonimami „materiałów archiwalnych" są terminy: „archiwalia", „dokumentacja archiwalna", „zasób archiwalny", czy rzadziej już stosowane „materiały wieczyste" i „dokumentacja wieczysta".

Mimo takiego zakresu znaczeniowego terminu materiałów archiwalnych, w samej ustawie archiwalnej wielokrotnie i bardzo długo przebijało się jego poprzednie znaczenie, tj. funkcjonujące do 1984 r. znaczenie materiałów archiwalnych jako wszelkich dokumentów będących wytworem twórców zespołów, kwalifikujących się do trwałego lub czasowego przechowywania. W artykule 21. ustawy do 1 listopada 2015 r. zawarty był przepis, że do zakresu działania Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych należy m.in. nadzór nad brako-

[34] Cz. Biernat, *Ustawa…*, s. 57.

[35] Na mocy ustawy z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2015, poz. 566) – art. 1 ust. 2.

waniem materiałów archiwalnych (artykuł 21. ustęp 1. 4)[36]. Artykuł 34. stwierdzał, że kierownicy jednostek organizacyjnych, w których powołano archiwa zakładowe powinni zapewnić również brakownie materiałów archiwalnych (dosłownie: „materiałów określonych w pkt. 1", co jest równoznaczne z określeniem „materiały archiwalne")[37]. Pomimo 32 poprawek ustawy archiwalnej, lapsus w percepcji „materiałów archiwalnych" funkcjonował w ustawie przez ponad 31 lat. Dopiero w 2015 r. zniwelowano ten błąd na mocy ustawy z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2015, poz. 566). Podobne błędne znaczenie „materiałów archiwalnych" znajdowało się w artykule 37. ustawy, w którym mowa jest, iż „szczegółowe zasady i tryb […] brakowania […] materiałów archiwalnych tworzących zasób archiwalny archiwum Komitetu ustala Minister Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki w porozumieniu z Przewodniczącym Komitetu". Artykuł ten został uchylony w całości 29 czerwca 2000 r.[38]

Podsumowując wprowadzenie nowej definicji „materiałów archiwalnych" w ustawie z 1983 r. należy zauważyć, że jest to definicja wyliczająca typy dokumentacji tworzące materiały archiwalne, bez podania zasadniczych cech kwalifikujących je do wieczystego przechowywania. Skupiono się w niej więc o wiele bardziej na formie fizycznej materiałów archiwalnych, a nie cechach czyniących je wiecznymi. Wyliczanie, a przez to też zagęszczanie informacji, powoduje zagubienie elementów opowiadających na najważniejsze pytanie: czym są „materiały archiwalne"? Takie ujęcie definicji powoduje, że jest ona długa i nie do końca zrozumiała dla odbiorcy. Z pewnością nie ułatwia zrozumienia pojęcia.

Na zakończenie rozważań na temat definicji legalnej „materiałów archiwalnych" warto wspomnieć, że polska regulacja prawna w tym zakresie nie była pierwszą w Europie. W znaczny sposób ustawodawca wydając ustawę o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach wzorował się na przepisach prawa innych krajów, a także wskazaniach UNESCO. Na tle międzynarodowym definicja materiałów archiwalnych zawarta w ustawie archiwalnej zbieżna jest w znacznej części z definicją wyrażoną w serbskiej ustawie o materiałach archiwalnych i służbie archiwalnej z 1967 r.[39] Jedyna różnica między uregulowaniami polskimi i serbskimi dotyczy podkreślenia, że w Serbii materiał archiwalny „powstał w toku pracy wcześniejszych urzędów państwowych – organizacji,

[36] Zapis ten został zmieniony na mocy ustawy z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2015, poz. 566) – art. 1. pkt. 6). a).

[37] Zapis ten został zmieniony na mocy ustawy z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2015, poz. 566) – art. 1. pkt. 15).

[38] Na mocy ustawy z dnia 16 marca 2000 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2000, nr 48, poz. 546) – art. 1. ust. 9).

[39] T. Walichnowski, *Założenia i koncepcje przyszłych zmian polskiego ustawodawstwa archiwalnego na tle rozwiązań organizacyjno- prawnych służb archiwalnych innych państw*, [w:] *Sześćdziesięciolecie Polskich Archiwów Państwowych.* Warszawa 1981, s. 63 i n.

ludzi pracy i innych osób prawnych i prywatnych"[40]. Definicja materiałów archiwalnych znalazła się również wówczas w regulacjach prawa archiwalnego naszego zachodniego sąsiada. W tekście rozporządzenia Rady Ministrów NRD z 1976 r., opublikowanym w „Dzienniku Ustaw", wymienia się materiały archiwalne, określone jako: „akta służbowe, organizacji i wybitnych osobowości towarzyskiego i kulturalnego życia współczesnego i przeszłego, które należy przechowywać trwale, niezależnie od formy własności"[41]. Inne państwa, regulujące w tym okresie prawne aspekty funkcjonowania archiwów, pominęły w swoich ustawach definicję „materiałów archiwalnych" lub ustosunkowywały się do niej marginalnie.

Obok „materiałów archiwalnych" drugim gatunkowo ważnym terminem omawianym w ustawie archiwalnej jest „narodowy zasób archiwalny". Oba pojęcia są ze sobą ściśle powiązane. Również w tekście ustawy występują obok siebie, zaraz po definicji „materiałów archiwalnych" (artykuł 1.) w kolejnym artykule umieszczono definicję tytułowego „narodowego zasobu archiwalnego" (artykuł 2. ustęp 1.).

Pojęcie „narodowego zasobu archiwalnego" nie było w ustawie pojęciem nowym. Wprowadzono je dużo wcześniej w przepisach państw posiadających cenny, lecz znacznie rozproszony zasób archiwalny, skupiony zarówno w instytucjach publicznych, jak i w rękach prywatnych. Przykładem mogą być Hiszpania lub Włochy. Głównym powodem zastosowania takiego rozwiązania prawnego była chęć ochrony i opieki państwowej służby archiwalnej nad wartościowymi materiałami, zwłaszcza nie będącymi własnością państwa. „Narodowy zasób archiwalny" miał obejmować wszelkie materiały archiwalne, które ze względu na zawarte w nich informacje o przejawach życia narodu w przeszłości i współcześnie zostały uznane za dobra kultury tych państw i przeznaczone do wieczystego przechowywania, niezależnie od miejsca ich przechowywania i stosunków własnościowych, włączając w to również materiały archiwalne znajdujące się w rękach prywatnych.

W takim celu również w Polsce wprowadzono pojęcie „narodowego zasobu archiwalnego ". Kwestia ta była o tyle ważna, że nie zamierzano zmieniać *status quo* w stosunku do materiałów archiwalnych partii politycznych, zwłaszcza PZPR, która posiadała dokumenty wewnątrzpartyjne, oraz materiały archiwalne o charakterze państwowym, powstałe w wyniku zastępowania organów administracji państwowej przez odpowiednie struktury aparatu partyjnego, czyli pełnienia funkcji państwa przez partię[42]. Dodatkowym czynnikiem była chęć objęcia tym terminem materiałów archiwalnych znajdujących się poza granicami kraju[43].

---

40 *Ustawa o materiałach archiwalnych i służbie archiwalnej uchwalona przez Skupszczynę Socjalistycznej Republiki Serbii na posiedzeniu Rady Republikańskiej w dniu 16 marca 1967 roku i na posiedzeniu Rady Oświatowo-Kulturalnej w dniu 16 marca 1967 r.* – mps w języku polskim, AZ NDAP, sygn. 138/1.

41 *Gesetzblatt der Deutschen Demokratischen Republik,* Teil 1, 1978, nr 10.

42 R. Galuba, *Archiwa…*, s. 330.

43 P. Bańkowski, *Pół wieku…*, „Archeion", t. 51, 1969, s. 24.

Pojęcie „narodowego zasobu archiwalnego" stosuje się w praktyce archiwalnej w bardzo szerokim znaczeniu całości zasobu zarchiwizowanego i mającego w przyszłości podlegać archiwizowaniu. Traktuje się go jako całość dokumentacji, zawierającej ważne informacje o wszelkich przejawach życia narodu w przeszłości i obecnie, która w wyniku zastosowania naukowych metod oceny wartości dokumentacji została zakwalifikowana do wieczystego przechowywania w archiwach.

Takie ujęcie definicji determinuje jej trzy aspekty. Przede wszystkim konieczność użycia metod selekcji dokumentacji, w celu określenia ich najwyższej wartości, i zakwalifikowania do wieczystego przechowywania (artykuł 3. ustawy archiwalnej). Po drugie – znaczenie informacji, których nośnikiem jest dokumentacja wchodząca w skład narodowego zasobu archiwalnego; wymusza jego szczególną ochronę prawną przed uszkodzeniem, zniszczeniem lub utratą oraz wywozem poza granice kraju (artykuł 6. ustępy 1. – 14. ustawy). Narodowy zasób archiwalny jest przechowywany niezależnie od formy jego własności. Tutaj więc kryterium podziałowym nie są rodzaje archiwaliów i treść, lecz jedynie twórcy zespołów archiwalnych i ich status prawny.

Przytoczona w ustawie definicja „narodowego zasobu archiwalnego" nie jest definicją opisującą, a jedynie wyliczającą. Przez co również nie jest zbyt wygodna w stosowaniu. Mimo tytularnej roli narodowego zasobu archiwalnego, w ustawie archiwalnej trudno wskazać jeden artykuł, który całkowicie określałby jego zakres znaczeniowy. W artykule 1. ustawy czytamy, że narodowy zasób archiwalny tworzą materiały archiwalne (bez względu na ich postać fizyczną), które zawierają informacje o:

1) działalności Państwa Polskiego, jego organów i innych jednostek organizacyjnych;
2) rozwoju życia społecznego i gospodarczego;
3) działalności organizacji o charakterze politycznym, społecznym i gospodarczym, zawodowym i wyznaniowym;
4) organizacji i rozwoju nauki, kultury i sztuki.

Wyliczenie to odpowiada sformułowaniu funkcjonującemu w polskim prawie od 1952 r., a wprowadzonemu rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 26 kwietnia 1952 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego (Dz. U. 1952, nr 24, poz. 165) i uzupełnionemu w 1957 r. w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego (Dz. U. 1957, nr 12, poz. 66), a odnoszącemu się do państwowego zasobu archiwalnego w tych rozporządzeniach. W ich treści stwierdzono, że państwowy zasób archiwalny tworzą: wszystkie materiały archiwalne, które posiadają historyczne znaczenie polityczne, społeczne, gospodarcze i naukowe[44] oraz wszelkie materiały archi-

[44] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 kwietnia 1952 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego (Dz. U. 1952, nr 24, poz. 165) – § 1. ust. 1.

walne, które posiadają historyczne znaczenie polityczne, społeczne, gospodarcze, kulturalne i naukowe[45]. Różnica polega więc jedynie na rozwinięciu przez wyliczenie w ustawie niektórych ze wspomnianych dziedzin.

W artykule 2. ustęp 1. ustawy archiwalnej uzupełniono definicję „narodowego zasobu archiwalnego" o wskazanie jego celu (naukowego, kulturalnego, czy też gospodarczego), jakim jest służba nauce, kulturze, gospodarce narodowej oraz potrzebom obywateli. To ostatnie określenie jest pewnym reliktem poprzedniej epoki i jego współczesne praktyczne zastosowanie jest inne. W obecnym systemie prawnym „państwowy zasób archiwalny" może służyć na równi obywatelom Polski, jak i obcokrajowcom i bezpaństwowcom[46].

W kolejnym punkcie ustawodawca dokonał podziału zasobu narodowego ze względu na stosunek własności materiałów archiwalnych. Należy przez to rozumieć własność prawnorzeczową w rozumieniu ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. 2014, poz. 121 z późniejszymi zmianami)[47]. Artykuł 2. ustęp 2. ustawy wprowadza dychotomiczny podział narodowego zasobu archiwalnego na państwowy i niepaństwowy.

Do pierwszego z nich zalicza się w niektórych państwach tylko materiały archiwalne proweniencji państwowej. W polskim prawie archiwalnym „państwowy zasób archiwalny" ma jednak szerszy zakres znaczeniowy, oznaczający zasób archiwalny instytucji publicznych. Obejmuje tym samym wszystkie materiały archiwalne będące w posiadaniu państwa, w tym materiały proweniencji państwowej wytworzone w przeszłości i tworzone obecnie przez organa państwowe i jednostki organizacyjne w kraju i za granicą[48], a także materiały archiwalne wytworzone przez instytucje niepubliczne – jeśli przejdą we władanie państwa. Ustawa eksponuje więc tytuł własności jako jeden z najważniejszych kryteriów, decydujących o zaliczeniu materiałów archiwalnych do państwowego lub niepaństwowego zasobu archiwalnego[49], usuwając na plan dalszy najważniejszy czynnik decydujący o wartości historycznej materiałów archiwalnych – ich wartość informacyjną, która często była i jest niezależna od struktury właścicielskiej aktotwórcy[50].

---

45 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego (Dz. U. 1957, nr 12, poz. 66) – § 1.

46 Wskazuje na to Rekomendacja Komitetu Ministrów Rady Europy nr R (2002) 2 z dnia 21 lutego 2002 r. o dostępie do akt urzędowych; D. Nałęcz, *Europejska polityka dostępu do dokumentacji i archiwów*, Warszawa 2004, s. 23, https://www.archiwa.gov.pl/images/docs/eupolityka.pdf(dostęp: 01.05.2017 r.).

47 M. Konstankiewicz, A. Niewęgłowski, *Narodowy zasób…*, s. 38.

48 Za takie uznano również spółki prawa handlowego, których Skarb Państwa lub samorząd są udziałowcami lub akcjonariuszami oraz przedsiębiorstwa państwowe – wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 10 maja 2011 r. I OSK 233/11, LEX nr 1081006, postanowienie Wyższego Sądu Administracyjnego w Łodzi z dnia 30 grudnia 2013 r., III Sa/Łd 1136/13, LEX nr 1411765, wyrok WSA w Warszawie z dnia 25 kwietnia 2014 r., II SA/Wa 1488/13, LEX nr 1485944.

49 L. Łysiak, *Nowe polskie prawo*, „Archeion", t. 44, 1966, s. 18; R. Galuba, *Archiwa…*, s. 349.

50 W publikacjach międzynarodowych odpowiednikami państwowego zasobu archiwalnego są: ang. *state archival fonds*, niem. *Staatlicher Archivfonds*, ros. *gosudarstwiennyj archiwnyj fond*, wł. *patrimonio archivistico statale*.

Zagadnieniom związanym z państwowym zasobem archiwalnym poświęcono w ustawie archiwalnej aż 25 artykułów, czyli cały rozdział 3., z artykułami od numeru 15. ustępy 1. – 40.

Definicja „państwowego zasobu archiwalnego" znalazła się w artykule 15. ustęp 1. i 2. ustawy. Zgodnie z jej brzmieniem państwowy zasób archiwalny tworzą materiały archiwalne, będące wynikiem działalności:

1) polskich organów państwowych oraz innych państwowych jednostek organizacyjnych;
2) obcych (głównie zaborczych i okupacyjnych) organów władzy i administracji państwowej i innych organów, jednostek organizacyjnych i organizacji, związków wyznaniowych, a także okupacyjnych jednostek wojskowych, jeżeli materiały te znajdują się w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej,

a także:

1) partii politycznych oraz innych organizacji o charakterze politycznym, społecznym, zawodowym i gospodarczym;
2) kościołów i związków wyznaniowych;
3) innych niepaństwowych organizacji i jednostek organizacyjnych;
4) działaczy politycznych, społecznych i gospodarczych, twórców w dziedzinie nauki i techniki, kultury i sztuki oraz innych osób, które wniosły swój historyczny wkład do rozwoju Państwa Polskiego, życia politycznego, społecznego i gospodarczego oraz do rozwoju nauki i techniki oraz kultury i sztuki;
5) rodzin i rodów, które wywierały historyczny wpływ na sprawy państwowe, stosunki polityczne, gospodarcze i społeczne, a także dotyczące ich majątków, przedsiębiorstw i innej aktywności gospodarczej, pod warunkiem, że stały się własnością Państwa w wyniku zakupu, darowizny lub inną drogą.

Definicja „państwowego zasobu archiwalnego" nie podlegała zbyt wielu prawnym nowelizacjom. W 1998 r. do wyliczenia twórców zasobu dodano organy jednostek samorządu terytorialnego oraz innych samorządowych jednostek organizacyjnych[51]. Było to konsekwencją przywrócenia funkcji samorządu terytorialnego w Polsce[52], którego działalność została reaktywowana w 1990 r.

---

[51] Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie niektórych ustaw określających kompetencje organów administracji publicznej – w związku z reformą ustrojową państwa (Dz. U. 1998, nr 106, poz. 668) – art. 49. ust. 5).

[52] Z. Pustuła, *Ochrona prawna dokumentacji samorządowych organów i jednostek organizacyjnych samorządu terenowego*, [w:] *Archiwa samorządowe w służbie mieszkańców i administracji publicznej. Referaty II Krajowego Sympozjum Archiwalnego 28–29 września 1999 roku*, red. J. Poraziński, Z. Pustuła, Warszawa 1999, s. 55–67; D. Nałęcz, *Archiwa samorządowe w polityce państwa*, [w:] *Archiwa samorządowe,* s. 7–14; A. Jabłoński, E. Suchmiel, *Stan i potrzeby archiwów samorządowych w Polsce*, [w:] *Archiwa samorządowe,* s. 83–105.

po latach komunizmu[53]. Istniała wówczas idealna okazja do zastąpienia terminu „państwowy zasób archiwalny" – „publicznym zasobem archiwalnym"[54]. Niestety, z możliwości tej ustawodawca nie skorzystał. Ten fakt, jak i zmiany wprowadzone w obrębie artykułu 15. ustawy ukazują pewną jego opieszałość w dostosowywaniu prawa archiwalnego do prawnej rzeczywistości w Polsce. Błąd legislacyjny, wyłączający w latach 1990–1998 materiały archiwalne tworzone przez organy samorządu terytorialnego oraz jednostki podległe i nadzorowane przez te organy z państwowego zasobu archiwalnego, okazał się szczególnie brzemienny w skutkach. Spowodował bowiem istotne zmniejszenie bazy źródłowej, m.in. do badań regionalnych tego okresu, głównie w zakresie zarządzania społecznością lokalną i budową społeczeństwa obywatelskiego.

Definicję legalną „państwowego zasobu archiwalnego" doprecyzowano w kolejnych artykułach ustawy z 1983 r. I tak w myśl artykułu 15. ustęp 3., materiały archiwalne wyżej wymienionych aktotwórców, znajdujące się poza granicami kraju i będące w posiadaniu obcych organów lub innych jednostek organizacyjnych są uważane za państwowy zasób archiwalny, jeżeli na podstawie prawa lub zwyczajów międzynarodowych powinny być przekazane Rzeczypospolitej Polskiej (czy wcześniej Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej). Po siedmiu przeoczeniach, w 2000 r. nazwę Polska Rzeczpospolita Ludowa zastąpiono w ustawie Rzeczpospolitą Polską[55]. Ustawa rozszerzyła więc pojęcie „państwowego zasobu archiwalnego" na archiwalia znajdujące się poza granicami Polski, jeżeli powinny być one przekazane do kraju.

Regulacji archiwalnych spraw międzynarodowych służy wspomniany już zapis, iż materiały archiwalne obcych władz, jednostek, organizacji, czy związków (zaborczych, okupacyjnych) znajdujące się w Polsce wchodzą w skład państwowego zasobu archiwalnego z mocy ustawy i roszczenia innych państw nie mogą być w ich przypadku uznane. Dla polskich archiwów takie rozwiązanie ma wyjątkowe znaczenie, wynika bowiem z licznych zaszłości historycznych związanych ze zmianą granic w trakcie zaborów i okupacji ziem polskich. Sprawy drażliwego problemu cesji archiwalnych, w rezultacie powstania niepodległego Państwa Polskiego oraz międzypaństwowych zmian terytorialnych, były w ostatnich latach podejmowane przez kompetentne organa międzynarodowe (m.in. ONZ i UNESCO)[56].

---

[53] Samorząd gminny wznowił w Polsce działalność w 1990 r. na mocy ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym (Dz. U. 1990, nr 16, poz. 95), natomiast samorząd powiatowy i wojewódzki w 1999 r. na mocy ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. 1998, nr 91, poz. 578) i ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. 1998, nr 91, poz. 576).

[54] Zmiana ta została zaproponowana w projekcie zmiany ustawy: R. Galuba, *Archiwa…*, s. 351.

[55] Ustawa z dnia 16 marca 2000 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2000, nr 48, poz. 546) – art. 1. ust. 10).

[56] W. Stępniak, *Zasada przynależności terytorialnej archiwaliów i jej zastosowanie w stosunkach PRL z RFN i Berlinem Zachodnim*, [w:] *Prawne aspekty stosunków PRL – RFN, wybrane problemy,* red. J. Barcz, Warszawa 1982, s. 44–87; W. Stępniak, *Klauzule archiwalne Konwencji Wiedeńskiej z 8 IV 1983 roku*, „Archeion", t. 79, 1985, s. 5–38.

Wyjaśnienia wymaga przynależność materiałów archiwalnych powstających obecnie w Polsce w wyniku działalności obcych instytucji, np. przedstawicielstw zagranicznych, czy obcych przedsiębiorstw. Literalny zapis ustawy sugeruje, że materiały archiwalne tych instytucji należą do państwowego zasobu archiwalnego. Wykładnia prawa w tym aspekcie ogranicza zakres państwowego zasobu archiwalnego do instytucji zaborczych i okupacyjnych, i odnosi się do nieistniejących wytwórców, których materiały archiwalne znajdują się lub powinny się znajdować w odpowiednich archiwach. Natomiast instytucje obcych państw, obecnie funkcjonujące na terenie Polski, tworzą niepaństwowy zasób archiwalny, który może stać się własnością Skarbu Państwa Polskiego w przyszłości, na mocy ustawy, w wyniku kupna, darowizny lub inny zgodny z prawem sposób[57]. Tak więc pojęcie „państwowego zasobu archiwalnego" ma bardzo wyraźnie ograniczony zakres funkcjonowania i odnosi się jedynie do obecnie działających instytucji.

Materiały archiwalne wchodzą merytorycznie z mocy ustawy do państwowego zasobu archiwalnego od momentu ich wytworzenia, niezależnie od miejsca ich przechowywania. Natomiast organizacyjnie stają się częścią zasobu archiwalnego archiwów tworzących „państwową sieć archiwalną", w zależności od formy zarządzania dokumentacją. Mogą być więc zgromadzone i przechowywane (zgodnie z artykułem 22. ustęp 1. ustawy) w jednym z trzech archiwów centralnych: AGAD, AAN, NAC (dawniej Archiwum Dokumentacji Mechanicznej) lub w 30 archiwach państwowych (z podlegającymi im 42 oddziałami zamiejscowymi, w tym trzema ekspozyturami), a także w archiwach państwowych wyodrębnionych, jak to obecnie określono – archiwach wyodrębnionych[58]: Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej[59], Rady Państwa[60], Senatu Rzeczypospolitej Polskiej[61], Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej[62], Rady Ministrów[63], Archiwum

[57] Cz. Biernat, *Ustawa*..., s. 60.

[58] „Archiwa państwowe wyodrębnione" zmieniono na „archiwa wyodrębnione" z dniem 26 kwietnia 2007 r. na mocy ustawy z dnia 2 marca 2007 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawy Kodeks pracy (Dz. U. 2007, nr 64, poz. 426) – art. 1. ust. 7. a).

[59] W pierwotnym tekście ustawy archiwalnej mowa była o Sejmie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Zmiana nazwy Polski z Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej na Rzeczpospolitą Polską nastąpiła w ustawie archiwalnej z dniem 29 czerwca 2000 r. na mocy ustawy z dnia 16 marca 2000 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2000, nr 48, poz. 546) – art. 1. pkt. 10).

[60] Rada Państwa działała od 1947 r. do dnia 19 lipca 1989 r. Z ustawy archiwalnej Archiwum Rady Państwa zostało wykreślone w 1989 r. na mocy ustawy z dnia 29 maja 1989 r. o przekazaniu dotychczasowych kompetencji Rady Państwa Prezydentowi Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i innym organom państwowym (Dz. U. 1989, nr 34, poz. 178) – art. 14. pkt. 1).

[61] Dodano 19 lipca 1989 r. na mocy ustawy z dnia 29 maja 1989 r. o przekazaniu dotychczasowych kompetencji Rady Państwa Prezydentowi Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i innym organom państwowym (Dz. U. 1989, nr 34, poz. 178) – art. 14. pkt. 1).

[62] Archiwum Urzędu Rady Państwa zamieniono w 1989 r. na Archiwum Prezydenta Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej na mocy ustawy z dnia 29 maja 1989 r. o przekazaniu dotychczasowych kompetencji Rady Państwa Prezydentowi Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i innym organom państwowym (Dz. U. 1989, nr 34, poz. 178) – art. 14. pkt. 1).

[63] Dodano 1 stycznia 1997 r. na mocy ustawy z 8 sierpnia 1996 r. o zmianie niektórych ustaw normujących funkcjonowanie gospodarki i administracji publicznej (Dz. U. 1996, nr 106, poz. 496) pkt. 1. art. 19.

Biura Bezpieczeństwa Narodowego[64] oraz w archiwach Ministerstwa Obrony Narodowej, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji[65], Ministerstwa Spraw Zagranicznych, a także w archiwach komórek organizacyjnych Ministerstwa Finansów[66], wykonujących czynności w zakresie wywiadu skarbowego[67], przeciwdziałania praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu. Państwową sieć archiwalną tworzyły lub tworzą po dziś dzień również archiwa wyodrębnione Urzędu Ochrony Państwa (UOP)[68] oraz powstałych w jego miejsce Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencji Wywiadu[69], Centralnego Biura Antykorupcyjnego[70], a także IPN – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu[71], Komitetu do spraw Radia i Telewizji „Polskie Radio i Telewizja"[72], oraz archiwa zakładów organów państwowych i innych państwowych jednostek organizacyjnych oraz jednostek samorządu terytorialnego i samorządowych jednostek organizacyjnych[73].

---

64 Dodano 26 kwietnia 2007 r. na mocy ustawy z dnia 2 marca 2007 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawy – Kodeks pracy (Dz. U. 2007, nr 64, poz. 426) – art. 1. ust. 1. a).

65 Resorty Spraw Wewnętrznych i Administracji połączono dnia 1 stycznia 1997 r. (w ten sposób funkcjonowały do 21 listopada 2011 r., z mocą od 18 listopada 2011 roku). W ustawie archiwalnej dodano je w od początku 1997 r. na mocy ustawy z dnia 8 sierpnia 1996 r. o zmianie niektórych ustaw normujących funkcjonowanie gospodarki i administracji publicznej (Dz. U. 1996, nr 106, poz. 496) – art. 19. pkt. 1).

66 Dodano 22 października 2009 r. na mocy ustawy dnia 25 czerwca 2009 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz o przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu oraz o zmianie niektórych innych ustaw(Dz. U. 2009, nr 166, poz. 1317) – art. 4. pkt. 1). Natomiast uchylono 1 listopada 2015 r. na mocy ustawy z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2015, poz. 566) art. 1.

67 Dodano 1 września 2003 r. na mocy ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o utworzeniu Wojewódzkich Kolegiów Skarbowych oraz o zmianie niektórych ustaw regulujących zadania i kompetencje organów oraz organizację jednostek organizacyjnych podległych ministrowi właściwemu do spraw finansów publicznych (Dz. U. 2003, nr 137, poz. 1302) – art. 3. pkt. 1).

68 Dodano 1 stycznia 1997 r. na mocy ustawy z dnia 8 sierpnia 1996 r. o zmianie niektórych ustaw normujących funkcjonowanie gospodarki i administracji publicznej (Dz. U. 1996, nr 106, poz. 496) – art. 19. pkt. 1).

69 Dodano 29 czerwca 2002 r. na mocy ustawy z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu. (Dz. U. 2002, nr 74, poz. 676) – art. 161. pkt. 1).

70 Dodano 24 lipca 2006 r. na mocy ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (Dz. U. 2006, nr 104, poz. 708) – art. 148. pkt. 1).

71 Dodano 19 stycznia 1999 r. na mocy ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz. U. 1998, nr 155, poz. 1016) – art. 58. pkt. 1).

72 Komitet do spraw Radia i Telewizji „Polskie Radio i Telewizja", potocznie zwany Radiokomitetem, powstał przy Radzie Ministrów 1 października 1951 r. Początkowo funkcjonował p.n. Komitet do spraw Radiofonii „Polskie Radio", a od grudnia 1960 r. jako Komitet do spraw Radia i Telewizji „Polskie Radio i Telewizja". Został zlikwidowany 1 marca 1993 r. na mocy ustawy z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji (Dz. U. 1993, nr 7, poz. 34). Z ustawy archiwalnej Archiwum Komitetu zostało usunięte na mocy ustawy z dnia 16 marca 2000 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2000, nr 48 poz. 546) – art. 1. pkt. 7).

73 Zapis odnoszący się do jednostek samorządowych dodano 1 stycznia 1999 r. na mocy ustawy z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie niektórych ustaw określających kompetencje organów administracji publicznej –

Działalność archiwalną w zakresie państwowego zasobu archiwalnego prowadzą ponadto archiwa z zasobem powierzonym (na stałe lub na określony okres) przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych, np. w szkołach wyższych (Uniwersytet Jagielloński i Uniwersytet Warszawski), innych instytucjach naukowych i państwowych (Archiwum PAN, Archiwum Głównego Urzędu Statystycznego, Archiwum Zamku Królewskiego w Warszawie), w bibliotekach i muzeach, działających w państwowych i samorządowych jednostkach organizacyjnych oraz których organizatorem jest minister lub kierownik urzędu centralnego, jednostka samorządu terytorialnego lub państwowa jednostka organizacyjna[74].

Obok „państwowego zasobu archiwalnego" w polskim prawie funkcjonuje pojęcie „niepaństwowego zasobu archiwalnego". Oba te pojęcia wchodzą w skład i całkowicie pokrywają zakres znaczeniowy „narodowego zasobu archiwalnego". „Niepaństwowemu zasobowi archiwalnemu" poświęcono rozdział 4. ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, tj. artykuły 41. – 51.

„Niepaństwowy zasób archiwalny" stanowi tę część zasobu archiwalnego, która jest poza zasięgiem państwowej służby archiwalnej. Początkowo w artykule 41. ustęp 1. ustawy określany był on jako zasób nie będący własnością państwowych jednostek organizacyjnych. Po okresie transformacji ustrojowej Polski w 1989 r. zapis taki przestał jednak odpowiadać faktycznemu zakresowi znaczeniowemu „niepaństwowego zasobu archiwalnego". Tworzyły się bowiem chociażby zasoby samorządów. W 2007 r. znowelizowano zapis odnośnie do zakresu znaczeniowego „niepaństwowego zasobu archiwalnego", zastępując przytoczone określenie wskazujące, iż „niepaństwowy zasób archiwalny" tworzą materiały archiwalne, które nie są własnością państwowych jednostek organizacyjnych, wyrażeniem, iż „niepaństwowy zasób archiwalny" tworzą materiały archiwalne, które nie wchodzą do „państwowego zasobu archiwalnego"[75]. Nadal jednak trudno nazwać definicję ustawową „niepaństwowego zasobu archiwalnego" za wyjaśniającą, definiuje ona bowiem pojęcie w sposób negatywny, ukazując, czym ono nie jest. Zasobem archiwalnym niepaństwowym jest to, co nie wchodzi w skład zasobu państwowego.

Trudno również nie zauważyć, że po zmianach w strukturze własnościowej w gospodarce narodowej po 1989 r. oraz wzrastającej roli sektora niepaństwowego i jednocześnie niepodlegającego samorządowi w życiu publicznym podział zasobu narodowego na państwowy i niepaństwowy nie spełnia już swej funkcji[76].

---

w związku z reformą ustrojową państwa (Dz. U. 1998, nr 106, poz. 668) – art. 49. pkt. 2).

[74] Dodano 26 kwietnia 2007 r. na mocy ustawy z dnia 2 marca 2007 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawy Kodeks pracy (Dz. U. 2007, nr 64, poz. 426) – art. 1. ust. 7. b).

[75] Ustawa z dnia 2 marca 2007 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawy Kodeks pracy (Dz. U. 2007, nr 64, poz. 426) – art. 1. ust. 15. a).

[76] R. Galuba, *Archiwa…*, s. 359.

Na niepaństwowy zasób archiwalny składają się: zasób prywatny osób fizycznych, rodów, rodzin i firm prywatnych oraz zasób niektórych jednostek publicznych: partii politycznych, organizacji społecznych, politycznych i spółdzielczych, kościołów i związków wyznaniowych oraz samorządu gospodarczego, stowarzyszeń itp.

Najbardziej widocznym przejawem aktywności związanej z niepaństwowym zasobem archiwalnym staje się ruch archiwistyki społecznej. Chociaż termin „archiwa społeczne" nie jest obecny w ustawie archiwalnej, wiele jej zapisów odnosi się do tej właśnie działalności archiwalnej[77]. Wprawdzie od wielu dekad w polskiej archiwistyce funkcjonuje pojęcie „archiwum prywatnego" określanego jako zespół archiwalny powstały na skutek działalności instytucji prywatnej lub osób fizycznych, rodzin, rodów, a więc dokumentacja o jednorodnym pochodzeniu. Współcześnie termin ten pojawia się też coraz częściej w znaczeniu prywatnej instytucji archiwalnej.

Równolegle z takim znaczeniem kształtuje się pojęcie „archiwum społecznego". Jego definicja jest jednak daleka jeszcze od ostatecznej krystalizacji. Archiwum społeczne powstaje w efekcie celowej, oddolnej działalności obywatelskiej. Dodam, że najczęściej spontanicznej i nienadzorowanej przez organy władzy publicznej. Jego główną misją jest aktywne działanie na rzecz ratowania i ochrony dziedzictwa kulturowego, a celem – pozyskiwanie, zabezpieczanie, opracowanie i udostępnianie materiałów wchodzących w skład niepaństwowego zasobu archiwalnego.

Formalnie pod pojęciem „archiwa społeczne" kryją się więc różnego rodzaju organizacje pozarządowe, grupy nieformalne i pojedynczy pasjonaci, którzy zajmują się oddolnym dokumentowaniem historii. Są to stowarzyszenia i fundacje, ale także działające przy różnych instytucjach, a nawet urzędach, głównie samorządowych, biblioteki i ośrodki kultury, czyli wszystkie środowiska, które poprzez odnajdywanie dokumentów w społecznościach lokalnych lub świadome gromadzenie dokumentacji, jej ewidencjonowanie, przechowywanie, opracowanie, zabezpieczenie i udostępnianie oraz prowadzenie działalności informacyjnej przyczyniają się do zachowania śladów historii. Bardzo ważnym

---

[77] K. Ziętal, *Archiwa społeczne w Polsce. Prezentacja i analiza wyników badań*, [w:] *Archiwistyka społeczna. Diagnoza i wyzwania*, Warszawa 2017, s. 16, https://archiwa.org/sites/default/files/files/archiwistyka-spoleczna-diagnoza-i-wyzwania.pdf (dostęp: 27.05.2018 r.); W. Stępniak, *Część zasobu narodowego*, [w:] *Archiwistyka społeczna*, red. K. Ziętal, Warszawa 2014, s. 14–17, https://archiwa.org/sites/default/files/files/Archiwa_spoleczne_podrecznik.pdf (dostęp: 27.05.2018 r.); M. Konstankiewicz, Polityka państwa wobec archiwów społecznych w latach 2005–2016, [w:] *Archiwistyka społeczna. Diagnoza i wyzwania*, Warszawa 2017, s. 33–61, https://archiwa.org/sites/default/files/files/archiwistyka-spoleczna-diagnoza-i-wyzwania.pdf (dostęp: 27.05.2018 r.); M. Wiśniewska, *Funkcje archiwów społecznych*, [w:] *Archiwa organizacji pozarządowych w Polsce*, red. T. Czarnota, M. Konstankiewicz, Lublin 2015, s.63; W. Stępniak, *Czy wiemy, czym jest instytucja narodowego zasobu archiwalnego?*, [w:] *Zatrzymać przeszłość, dogonić przyszłość. Pamiętnik VI Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich, Wrocław 5–7 września 2012 r.*, red. W. Chorążyczewski, K. Stryjkowski, Warszawa 2013, s. 11–13.

wyznacznikiem archiwów społecznych jest też społeczna własność zbiorów. Tym się różni archiwistyka społeczna od prywatnej.

W 2015 r., dzięki nowelizacji ustawy archiwalnej, wprowadzono mechanizm wspierania działalności archiwalnej organizacji pozarządowych[78] oraz zmodyfikowano zasady przejmowania archiwaliów z niepaństwowych jednostek organizacyjnych do archiwów państwowych[79].

Niepaństwowy zasób archiwalny dzieli się na część ewidencjonowaną i nieewidencjonowaną. Podział ten ma charakter klasyfikujący, a nie typologiczny[80] i ponownie stanowi podział dychotomiczny.

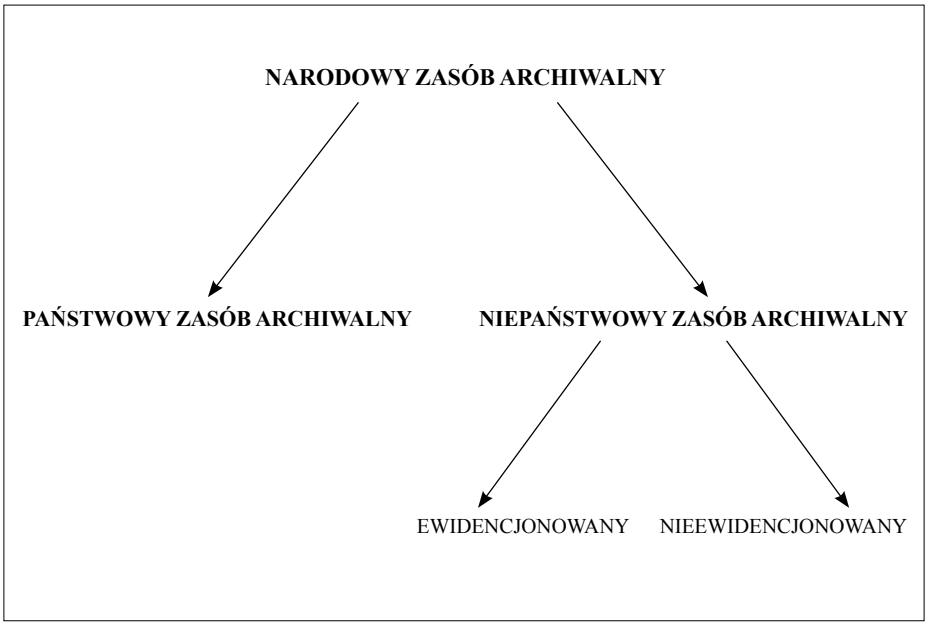

Rys. 1. Podział narodowego zasobu archiwalnego

[78] Na zasadach ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. 2003, nr 96, poz. 873).

[79] Na mocy ustawy z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2015, poz. 566).

[80] M. Konstankiewicz, A. Niewęgłowski, *Narodowy zasób…*, s. 465.

„Ewidencjonowany niepaństwowy zasób archiwalny" tworzą archiwalia stanowiące własność działających obecnie:

1) partii politycznych[81];
2) organizacji politycznych[82], spółdzielczych[83] i innych organizacji społecznych[84] (np. związków zawodowych)[85];
3) kościołów i związków wyznaniowych[86] (w tym kościelnych osób prawnych)[87];
4) innych niż wymienione akta niepaństwowych jednostek organizacyjnych (prywatnych, np. fundacji, wspólnot mieszkaniowych, spółek prawa handlowego, towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, towarzystwa reasekuracji wzajemnej, europejskie zgrupowania interesów gospodarczych, spółki europejskie) (artykuł 42. ustawy). Mowa tu o materiałach archiwalnych powstałych w wyniku realizacji zadań statutowych wspomnianych jednostek, ale również innych materiałach stanowiących ich własność (nabytych, zakupionych lub im podarowanych).

Najważniejszą i tytułową cechą zasobu tych instytucji jest fakt, iż zgodnie z artykułem 42. ustawy archiwalnej mają one obowiązek prowadzić ewidencję swojego zasobu. Wyraźnie zakłada to również artykuł 45. ustawy. Formy ewidencji prowadzonej przez te podmioty nie zostały narzucone przez ustawę. Można jednak przypuszczać, że powinna ona umożliwić ustalenie stanu posiadania, czyli zawartości zasobu i dotarcie do poszukiwanych w nim informacji.

W ustawie archiwalnej określono ponadto, że materiały archiwalne wspomnianych wytwórców stanowią ich niepodzielną własność i nie wchodzą w skład

---

81 Partia polityczna jest dobrowolną organizacją, występującą pod określoną nazwą, stawiającą sobie za cel udział w życiu publicznym poprzez wywieranie metodami demokratycznymi wpływu na kształtowanie polityki państwa lub sprawowanie władzy publicznej – ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych (Dz. U. 2017, poz. 876) – art. 1.

82 Najprawdopodobniej chodzi tu o organizacje inne niż partie polityczne zrzeszające osoby fizyczne, takie jak równego rodzaju kluby młodzieży i sympatyków partii politycznych, rady polityczne wspierające partie, komitety wyborcze, stowarzyszenia działające w celach politycznych itp. M. Konstankiewicz, A. Niewęgłowski, *Narodowy zasób…*, s. 470.

83 Spółdzielnia jest dobrowolnym zrzeszeniem nieograniczonej liczby osób, o zmiennym składzie osobowym i zmiennym funduszu udziałowym, które w interesie swoich członków prowadzi wspólną działalność gospodarczą – ustawa z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze (Dz. U. 2016, poz. 21) art. 1.

84 Organizacja społeczna jest zrzeszeniem (korporacją) obywateli, utworzoną w celu zapewnienia im czynnego udziału w życiu politycznym, społecznym, gospodarczym i kulturalnym – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r. (Dz. U. 1976, nr 7, poz. 36) art. 84.

85 Związek zawodowy jest dobrowolną i samorządową organizacją ludzi pracy, powołaną do reprezentowania i obrony ich praw, interesów zawodowych i socjalnych – ustawa z dnia 23 maj 1991 r. o związkach zawodowych (Dz. U. 2015, poz. 1881) art. 1. ust. 1.

86 Powinno być „kościołów i innych związków wyznaniowych" – ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancji wolności sumienia i wyznania (Dz. U. 2005, nr 231, poz. 1965), por. M. Konstankiewicz, A. Niewęgłowski, *Narodowy zasób…*, s. 473.

87 Ibidem.

państwowego zasobu archiwalnego. Dopiero w momencie zaprzestania działalności tych jednostek organizacyjnych (np. z powodu likwidacji, upadłości, rozwiązania, czy samorozwiązania) ich archiwalia przechodzą na własność Państwa Polskiego i dopiero wówczas na mocy ustawy stają się częścią państwowego zasobu archiwalnego.

W ustawie określono również (artykuł 43. ustęp 1.), że własność archiwaliów wchodzących w skład ewidencjonowanego niepaństwowego zasobu archiwalnego nie może być przedmiotem obrotu, co w tym przypadku ogranicza się do zakazu ich sprzedaży, czyli przekazywania odpłatnie innym użytkownikom[88]. Ograniczenia w dysponowaniu tą częścią niepaństwowego zasobu archiwalnego znajdujemy również w artykule 44. ustęp 1. i 2. ustawy archiwalnej. Ustawodawca określił w nim, że przekazanie materiałów archiwalnych na rzecz Państwa musi odbywać się na mocy wyraźnej decyzji aktotwórcy, natomiast z mocy prawa – dopiero po ustaniu przez niego działalności.

Z chwilą przejęcia archiwaliów decyzję o miejscu ich przechowywania podejmuje Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych. Wcześniejsze przekazanie archiwaliów do zasobów publicznych może polegać na zastosowaniu formy depozytu (artykuł 44. ustęp 3. ustawy). Wymagane jest wówczas podpisanie dwustronnego porozumienia, określającego w formie umowy szczegółowe warunki i tryb przekazania dokumentacji do wskazanego archiwum państwowego.

Jednostki tworzące ewidencjonowany niepaństwowy zasób archiwalny mają bardzo dużą samodzielność w zakresie zarządzania dokumentacją. Ustawa archiwalna zobowiązuje wprawdzie organy tych jednostek do ewidencjonowania, przechowywania, ochrony przed uszkodzeniem, zniszczeniem lub utratą archiwaliów oraz do zapewnienia koniecznej ich konserwacji, a także ich udostępniania (artykuły 12. i 45. ustawy). Mamy tu do czynienia z ustawowym ograniczeniem prawa własności. Oprócz tego artykuł 43. ustęp 1. ustawy o narodowym zasobie i archiwach nakłada obowiązek zatwierdzania instrukcji określających zasady i tryb postępowania z dokumentacją w tych jednostkach przez Naczelnego Dyrektora AP, ale zapis ten jest uznawany za pewną sprzeczność z istotą ustawy archiwalnej. Archiwa państwowe de facto nie kontrolują bowiem zasobu niepaństwowych jednostek organizacyjnych, nie zatwierdzają wniosków o brakowanie dokumentacji, a jedynie sprawują zwierzchni nadzór poprzez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych. Czynności szczegółowe, jak instruktaż czy kontrolna, mogą być podjęte przez archiwa państwowe w stosunku do instytucji niepaństwowego nieewidencjonowanego zasobu archiwalnego dopiero po zawarciu odpowiednich porozumień o współpracy pomiędzy właściwymi organami i ministrem kultury i dziedzictwa narodowego (poprzednio ministrem nauki, szkolnictwa wyższego i techniki, czy potem

[88] W innych artykułach ustawy ustawodawca dopuszcza inne formy obrotu cywilnoprawnego, jak zawarcie umowy przechowalnictwa (art. 11 ustawy), czy użyczenia. Ograniczenie w możliwości sprzedaży nie dotyczy w tym przypadku transakcji kupna sprzedaży z udziałem Skarbu Państwa. Ibidem, s. 482.

ministrem edukacji narodowej)[89]. Porozumienia takie wymagają jednak zgody obu stron (artykuł 45. ustęp 1. ustawy) i nie mogą polegać na jednostronnym narzucaniu woli instytucjom przez administrację archiwalną.

Poza częścią ewidencjonowaną niepaństwowego zasobu archiwalnego ustawa rozróżnia „niepaństwowy nieewidencjonowany zasób archiwalny". Należą do niego materiały archiwalne wytworzone i zgromadzone przez osoby fizyczne (prywatne), (artykuł 46. ustawy). Sposób nabycia tych materiałów nie został wprost przytoczony w ustawie, chodzi tu niemniej jednak o zakup archiwaliów, otrzymanie ich w drodze spadku lub darowizny.

Jak w przypadku ewidencjonowanego niepaństwowego zasobu archiwalnego, archiwalia osób fizycznych mogą wejść w skład państwowego zasobu archiwalnego w wyniku decyzji ich właściciela, a więc sprzedaży, darowizny lub postanowień sądu (np. konfiskata mienia). Jeżeli natomiast żadna z przytoczonych okoliczności nie znajdzie zastosowania, wówczas materiały archiwalne pozostają we władaniu osób fizycznych. Również w tym przypadku można zastosować formę depozytową, popartą szczegółową umową regulującą jej warunki.

Nieewidencjonowany niepaństwowy zasób archiwalny jest jedynym typem zasobu, dla którego ustawodawca nie przewidział obligatoryjnego wejścia w skład państwowego zasobu archiwalnego w przyszłości, i nawet z mocy ustawy nie podlega on obowiązkowi prowadzenia ewidencji. Zastosowanie tego sposobu zabezpieczania dokumentacji zależy od wyłącznej decyzji posiadacza archiwaliów.

Własność materiałów archiwalnych, należących do nieewidencjonowanego zasobu archiwalnego, ograniczają ustawowo jedynie postanowienia dotyczące nadzoru nad narodowym zasobem archiwalnym (artykuł 4. ustawy), prawa pierwokupu przez Skarb Państwa (artykuł 9. ustawy), zakazu wywozu za granicę (artykuł 14. ustęp 1.) oraz sankcje karne za zniszczenie dokumentacji (artykuł 52.).

Oznacza to, że nadzór nad nim, jak i nad całością narodowego zasobu archiwalnego, sprawuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego za pośrednictwem NDAP[90], oraz że wywóz za granicę materiałów

---

[89] Dnia 30 grudnia 1996 r. na mocy ustawy z dnia 20 grudnia 1996 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z reformą funkcjonowania gospodarki i administracji publicznej oraz o zmianie ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (Dz. U. 1996, nr 156, poz. 775) – art. 2. pkt. 2) dotychczasowe kompetencje w zakresie archiwistyki Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki zostały przekazane Ministrowi Edukacji Narodowej. Natomiast w drugiej połowie 2000 r. nastąpiło przekazanie ich w ręce Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, na mocy ustawy z dnia 16 marca 2000 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2000, nr 48, poz. 546) art. 1. pkt. 1).

[90] Pierwotny zapis ustawy mówił o Ministrze Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki. 30 grudnia 1996 r. NDAP na mocy ustawy z dnia 20 grudnia 1996 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z reformą funkcjonowania gospodarki i administracji publicznej oraz o zmianie ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (Dz. U. 1996, nr 156, poz. 775) art. 2. pkt. 2) została objęta zwierzchnością Ministra Edukacji Narodowej. Natomiast w drugiej połowie 2000 r. przeszła do resortu właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego – na mocy ustawy z dnia 16 marca 2000 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2000, nr 48, poz. 546) – art. 1. pkt. 1).

archiwalnych stanowiących narodowy zasób archiwalny jest zabroniony. W wyjątkowych sytuacjach, za którymi przemawia ważny interes społeczny lub indywidualny, na mocy ustawy Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych może zezwolić na czasowy wywóz materiałów archiwalnych za granicę[91]. W praktyce jednak te zapisy prawne nie funkcjonują prawidłowo, a już na pewno są martwą literą prawa w stosunku do nieewidencjonowanego niepaństwowego zasobu archiwalnego. Trudno bowiem znaleźć formalne uzasadnienie zakazu wywozu poza granice kraju materiałów archiwalnych stanowiących własność osobistą osób prywatnych, czyli m.in. metryk, świadectw szkolnych, dyplomów ukończenia studiów, uzyskania tytułów i stopni naukowych, aktów własności, umów.

W sprawie sankcji karnych ustawa precyzuje, że jeśli posiadający szczególny obowiązek ochrony materiałów archiwalnych uszkadza je lub niszczy, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3[92]. Natomiast w przypadku działania nieumyślnego podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności[93]. W ten sposób ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach jako pierwszy akt prawa archiwalnego w Polsce wprowadza sankcje karne w stosunku do osób, które niszczą, nielegalnie wywożą lub udzielają pomocy w wywożeniu materiałów archiwalnych poza granice kraju.

Prowadzenie lub zaniechanie ewidencji posiadanego zasobu nie jest równoznaczne z rejestracją archiwaliów w rejestrach NDAP oraz archiwów państwowych. Artykuł 41. ustęp 3. ustawy archiwalnej wprowadził w 1984 r. obowiązek prowadzenia „rejestrów niepaństwowego zasobu archiwalnego", w celu ochrony materiałów archiwalnych tworzących ten zasób[94].

Rejestracją mógł zostać objęty niepaństwowy ewidencjonowany i nieewidencjonowany zasób archiwalny, na dobrowolny wniosek właściciela archiwaliów (artykuły 43. i 48. ustawy archiwalnej). Zarówno Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych, jak i archiwa państwowe mogły odmówić wpisania zgłoszonych materiałów do rejestru. Powodem odmowy mógł być jedynie brak wartości historycznej zgłoszonych materiałów. Decyzja służb archiwalnych miała być w tym zakresie ostateczna i nieodwołalna. Zasób wpisany do rejestru mógł być konserwowany na koszt państwa we właściwym archiwum państwowym (artykuł 50. ustawy). Za to właściciel lub posiadacz materiałów archiwalnych wpisanych do rejestru był zobowiązany dbać o ich zachowanie, a zwłaszcza chronić je przed zniszczeniem lub uszkodzeniem. W przypadku jednak różnego rodzaju zagrożeń miał obowiązek niezwłocznego zawiadomienia właściwego archiwum państwowego, informując o wydarzeniach mogących mieć ujemny wpływ na

[91] Za wyjątkiem materiałów archiwalnych przywiezionych do kraju z zastrzeżeniem ich zwrotu oraz podlegających zwrotowi z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie art. 26 i art. 43 ustawy z dnia 25 maja 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury (Dz. U. 2017, poz. 1086).

[92] Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2011, nr 123, poz. 698) art. 52. ust. 1.

[93] Ibidem, art. 52. ust. 2.

[94] W. Stępniak, *Czy wiemy…*, s. 12.

stan i zachowanie materiałów archiwalnych. W uzasadnionych przypadkach (obawa zniszczenia, uszkodzenia lub wywiezienia materiałów archiwalnych za granicę bez zezwolenia) archiwum państwowe mogło przymusowo zabezpieczyć materiały archiwalne przez przeniesienie ich do własnych magazynów, do czasu ustania zagrożenia. Obowiązek powiadomienia archiwum państwowego (w ciągu trzech miesięcy) ciążył na właścicielu również w przypadku przejścia własności materiałów archiwalnych na inną osobę (artykuł 49. ustawy). Dla zabezpieczenia archiwaliów wpisanych do rejestru warunkiem koniecznym było sporządzanie ewidencji, umożliwiającej ustalenie zakresu archiwaliów włączonych do rejestru. W głównej mierze miało to dotyczyć archiwaliów wchodzących w skład nieewidencjonowanego zasobu archiwalnego.

Niestety, w ponad dwudziestoletniej praktyce funkcjonowania ustawy archiwalnej, do NDAP nie wpłynął ani jeden wniosek o wpisanie do rejestru zasobu ewidencjonowanego, czy nieewidencjonowanego. Ponadto nie został wypełniony powiązany z tym zapisem nakaz określenia przez Naczelnego Dyrektora AP zasad i trybu rejestracji niepaństwowego zasobu archiwalnego, powtórzony poza ustawą w rozporządzeniu w sprawie szczegółowego zakresu działania Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych[95]. W związku z tym rejestr, o którym mowa w ustawie, został zlikwidowany w kwietniu 2007 r. na mocy ustawy z dnia 2 marca 2007 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawy Kodeks pracy (Dz. U. 2007, nr 64 poz. 426)[96].

Terminem ściśle powiązanym z zasobem archiwalnym jest jego „ewidencja" i „ewidencjonowanie". Ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach używała wielokrotnie tego terminu (np. artykuł 6., 16b., 21., 36., 51g., 51h., 51z.). Ustawodawca jednak nie podał żadnej definicji legalnej tego ważnego dla praktyki archiwalnej narzędzia. W rozumieniu archiwalnym „ewidencję" stanowią wszystkie środki wskazujące zawartość archiwum i umożliwiające dotarcie do zgromadzonych w nim archiwaliów. Pojawiający się wymóg zapewnienia odpowiedniej ewidencji dotyczy takiej, która w sposób pełny, rzetelny i aktualny informuje o postaci fizycznej i zawartości treściowej dokumentacji. Do ważniejszych ewidencji w archiwach państwowych zalicza się księgi nabytków i ubytków, księgi przesunięć międzyzespołowych, kartotekę zespołów archiwalnych, inwentarze archiwalne, spisy zdawczo-odbiorcze, katalogi i skorowidze. W zależności od rodzaju archiwum i realnych potrzeb jego użytkowników, ewidencja ma szerszy lub węższy rozmiar oraz głębię informacyjną, zawsze jednak jest w nierozerwalny sposób połączona z zasobem.

---

[95] Rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych (Dz. U. 1984, nr 41, poz. 218).

[96] Ustawa z dnia 2 marca 2007 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawy Kodeks pracy (Dz. U. 2007, nr 64, poz. 426) art. 1. ust. 16.

Dla pełnego obrazu terminologii występującej w ustawie archiwalnej niezbędne jest również wyjaśnienie terminu „zasób historyczny". Występuje on w ustawie wielokrotnie (artykuły 9., 25., 26., 30., 35. i 45. ustawy), i to w różnych kontekstach, przez co przybiera też różne znaczenia.

W rozumieniu artykułu 9. ustęp 2. ustawy archiwalnej „zasób historyczny" stanowią materiały zgromadzone w przeszłości (przed 1 stycznia 1984 r., czyli wejściem w życie ustawy) przez archiwa z powierzonym zasobem oraz państwowe biblioteki i muzea, a po 26 kwietnia 2007 r. także biblioteki i muzea samorządowe[97]. Wymienione jednostki mają prawo do uzupełniania swojego zasobu dalszymi nabytkami, co oznacza, że archiwalia stanowiące część składową istniejących kolekcji i spuścizn są do nich nadal przekazywane, w celu kompletowania posiadanego zasobu, nawet w sytuacji, gdy stanowią część niepaństwowego nieewidencjonowanego zasobu archiwalnego, czyli własność osób fizycznych. W tym przypadku, z punktu widzenia wieku, każdy dokument archiwalny, nawet ten zupełnie współczesny, jest dokumentem historycznym.

W artykułach 25. i 26. ustawy archiwalnej uregulowano sprawy rozmieszczenia zasobu między archiwami państwowymi. Ustalono, że zarówno archiwa centralne, jak i archiwa szczebla regionalnego mają prawo do zachowania swojego zasobu historycznego, a zespoły archiwalne narosłe historycznie w archiwum nie podlegają zasadzie przynależności terytorialnej[98]. Uregulowanie to miało zapobiec przesuwaniu archiwaliów zgodnie z częstymi zmianami podziału administracyjnego kraju. Archiwa, które gromadziły zasób w sposób ustalony w danym czasie podziałem administracyjnym, lub weszły w jego posiadanie na podstawie innych przesłanek, mają prawo do zachowania całej jego substancji jako zasobu historycznego. „Zasobem historycznym" są więc materiały archiwalne zgromadzone przez te archiwa w przeszłości. Takie rozumienie terminu „zasób historyczny" jest najczęściej spotykane w obecnej praktyce archiwistyki.

Inne rozumienie „zasobu historycznego" znajdujemy jednak w artykule 45. ustawy archiwalnej, który mówi, że „archiwa niepaństwowych jednostek organizacyjnych mogą obejmować również zasób historyczny w rozumieniu artykułu 25. ustęp 2.", czyli materiały archiwalne zgromadzone przez te archiwa w przeszłości. Ustawodawca odnosi się tu do takich instytucji, jak archiwa partii politycznych i związków wyznaniowych, które przed wejściem w życie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, tj. przed 1984 r., miały w tym zakresie samodzielność. Przechowują więc nie tylko tworzony na bieżąco zasób archiwalny, ale i zasób historyczny, np. zlikwidowanych partii politycznych, czy sekularyzowanych klasztorów. Zgodnie z artykułem 45. ustawy instytucje

[97] Ibidem – art. 1. pkt. 7).

[98] H. Robótka, B. Ryszewski, A. Tomczak, *Archiwistyka…*, s. 28.

te mają prawo nadal przechowywać swój zasób historyczny. Co więcej, katalog jednostek organizacyjnych, mających prawo do przechowywania własnej dokumentacji wskutek wprowadzenia ustawy archiwalnej w 1983 r., został znacznie rozszerzony. Dołączono do niego m.in. wszelkiego rodzaju jednostki spółdzielcze i organizacje społeczne. Do chwili wejścia w życie ustawy archiwalnej nie miały one samodzielnych archiwów, a zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów w sprawie państwowego zasobu archiwalnego[99] ich zasób zgromadzony w archiwach zakładowych był przekazywany bezpośrednio do archiwów państwowych. Wyjątki od tej reguły mogły być rozpatrywane w odniesieniu do instytucji z powierzonym zasobem archiwalnym, pod warunkiem nienaruszania zasady przynależności zespołowej lub ustalone w porozumieniu z ministrem nauki, szkolnictwa wyższego i techniki lub jego następcami w tej materii.

W artykule 35. ustęp 2. ustawy termin „zasób historyczny" został użyty w znaczeniu negatywnym, jako stwierdzenie, że archiwa zakładowe nie mogą gromadzić zasobu historycznego. Jednoznaczną cezurę stanowią tu terminy udostępniania archiwaliów (25, 30 lat i później od momentu wytworzenia). W tym kontekście zasób historyczny należy liczyć od roku, w którym zgodnie z postanowieniami ustawy archiwalnej, jej aktów wykonawczych lub innych obowiązujących przepisów prawa, powinien być on udostępniany dla badań naukowych. W ten sposób cezura czasowa zasobu historycznego jest jednoznaczna, choć o różnej długości, w zależności od rodzaju materiału, z jakim mamy do czynienia, a także automatycznie przesuwana i nie budząca wątpliwości interpretacyjnych. Na takie rozumienie znaczenia „zasobu historycznego" wskazuje również artykuł 30. ustawy archiwalnej, w którym jest mowa, że archiwa wyodrębnione Sejmu PRL i Rady Państwa, a w późniejszym okresie po kolejnych nowelizacjach ustawy, archiwa Sejmu, Senatu i Prezydenta[100], czy Rady Ministrów[101], mają również prawo gromadzenia swojego zasobu historycznego. Artykuł 32. ustawy natomiast nakłada na nie obowiązek przekazywania archiwom państwowym wszelkich materiałów archiwalnych, po ustaniu okoliczności uzasadniających ich przechowywanie w archiwach wyodrębnionych, nie później jednak, niż po upływie 50 lat od daty wytworzenia, jeśli nie naruszają prawnie chronionych interesów państwa. Oznaczałoby to, że zasób historyczny obejmuje tylko materiały archiwalne wytworzone w okresie 20, czy 25 lat od ogólnego terminu dostępności tych materiałów dla badań naukowych.

---

[99] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego (Dz. U. 1957, nr 12, poz. 66) art. 11. ust. 1.

[100] Wprowadzone ustawą z dnia 29 maja 1989 r. o przekazaniu dotychczasowych kompetencji Rady Państwa Prezydentowi Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i innym organom państwowym (Dz. U. 1989, nr 34, poz. 178) art. 14. ust. 1). oraz ustawą z dnia 2 marca 2007 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawy Kodeks pracy (Dz. U. 2007, nr 64, poz. 426) art. 1. ust. 9).

[101] Wprowadzone ustawą z dnia 9 stycznia 2009 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnymi archiwach (Dz. U. 2009, nr 39, poz. 307).

Kolejnym terminem przytoczonym w ustawie archiwalnej z 1983 r., a wspomnianym już przy okazji omawiania państwowego zasobu archiwalnego, jest „państwowa sieć archiwalna". Została on po raz pierwszy wspomniana w dekrecie o archiwach z 1951 r.[102]. Ustawa archiwalna zmieniła jednak jej znaczenie. Dotychczas „państwową sieć archiwalną" tworzyły archiwa państwowe szczebla centralnego i regionalnego. Podlegały one Naczelnemu Dyrektorowi Archiwów Państwowych. Archiwa resortów wyodrębnionych stanowiły integralną część tychże resortów i nie wchodziły w skład wspomnianej sieci. Podobnie przedstawiała się sprawa z archiwami zakładowymi, które nie miały charakteru wyodrębnionej komórki organizacyjnej.

Ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach zmodyfikowała znaczenie „państwowej sieć archiwalnej", zarządzającej państwowym zasobem archiwalnym (artykuł 22. ustawy). Zgodnie z jej pierwotnym brzmieniem „państwowa sieć archiwalna" objęła archiwa państwowe, archiwa państwowe wyodrębnione, archiwa zakładowe instytucji państwowych oraz archiwum Komitetu do spraw Radia i Telewizji „Polskie Radio i Telewizja", czyli jednostki gromadzące czasowo zasób archiwalny w instytucjach będącymi ich twórcami.

Definicję tego terminu skonstruowano więc na zasadzie wyliczenia podmiotów wchodzących w jej skład oraz odniesienia się do prowadzonej przez nie działalności archiwalnej, co pokrywa się z jej percepcją w literaturze archiwalnej, jako organizacji archiwów powołanych do realizacji wspólnego zadania[103]. Znaleźć ją można w artykułach 11., 44. i 45. ustawy.

W 1998 r. do katalogu instytucji tworzących państwową sieć archiwalną dołączono archiwa zakładowe organów jednostek samorządu terytorialnego i samorządowych jednostek organizacyjnych[104]. W 2000 r. wykreślono z niego natomiast Archiwum Polskiego Radia i Telewizji[105]. Kolejną nowelizację wymusiła zmieniająca się w Polsce sytuacja rynkowa, liberalizacja działalności gospodarczej oraz związana z tym silnie postępująca komercjalizacja państwowych przedsiębiorstw. Wprowadzona w życie w kwietniu 2006 r. nowelizacja ustawy archiwalnej miała na celu usunięcie wątpliwości interpretacyjnych, związanych z definicją wchodzących w skład państwowej sieci archiwalnej archiwów wyodrębnionych i ich tworzeniem w niektórych strukturach administracji rządowej, a także archiwach organów i jednostek organizacyjnych podległych i nadzorowanych przez ministrów[106]. W związku z przeniesieniem niektórych czynności dotąd zarezerwowanych tylko i wyłącznie dla instytucji państwowych (np. sprawy

[102] Dekret o archiwach państwowych (Dz. U. 1951, nr 19, poz. 149) art. 3. ust. 1.

[103] H. Robótka, B. Ryszewski, A. Tomczak, *Archiwistyka…*, s. 25 i n.

[104] Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie niektórych ustaw określających kompetencje organów administracji publicznej, w związku z reformą ustrojową państwa (Dz. U. 1998, nr 106, poz. 668) art. 49. ust. 7.

[105] Ustawa z dnia 16 marca 2000 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U.2000, nr 48, poz. 546) art. 1. pkt. 7.

[106] Ustawa z dnia 2 marca 2007 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawy Kodeks pracy (Dz. U. 2007, nr 64, poz. 426) art. 1. pkt. 7). a).

obronności i bezpieczeństwa państwa) w ręce chociażby spółek Skarbu Państwa, niezbędna była zamiana „archiwów państwowych wyodrębnionych" na termin „archiwa wyodrębnione"[107]. (Oba te terminy, ze względu na skomplikowany charakter i niezwykle zmienne w czasie ich znaczenie w polskim prawie archiwalnym zostaną omówione niżej). Do państwowej sieci archiwalnej, w sferze przechowywania archiwaliów, zostały również włączone archiwa państwowe, a po 2007 r. także archiwa samorządowe, biblioteki i muzea, które przechowują i gromadzą materiały archiwalne (artykuł 22. ustęp 2. ustawy).

W ten sposób w skład państwowej sieci archiwalnej wchodzą obecnie archiwa państwowe, archiwa wyodrębnione oraz archiwa zakładowe wszystkich jednostek państwowych i samorządowych, gromadzące czasowo zasób archiwalny w instytucjach będących zarazem twórcami tej części zasobu.

Kompetencje instytucji należących do państwowej sieci archiwalnej i prowadzących działalność w zakresie państwowego zasobu archiwalnego są różne. Najszerszy zakres uprawnień, a także obowiązków, w stosunku do państwowego zasobu archiwalnego mają oczywiście archiwa państwowe, którymi zarządza Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych (artykuł 18. ustęp 2. ustawy).

Pod pojęciem „archiwa państwowe" kryją się dwa rodzaje instytucji archiwalnych. Pierwszy z nich to archiwa państwowe o charakterze centralnym, drugi to archiwa państwowe nie mające takiego charakteru (artykuły 25. i 26. ustawy). Te ostatnie otrzymały nazwę „archiwów państwowych", zamiast dotychczasowych „wojewódzkich archiwów państwowych" (artykuł 58. ustawy archiwalnej). Do archiwów o charakterze centralnym należą:

1. Archiwum Główne Akt Dawnych (AGAD).
2. Archiwum Główne Akt Nowych (AAN).
3. Narodowe Archiwum Cyfrowe (NAC), do 8 marca 2008 r. p.n. Archiwum Dokumentacji Mechanicznej.

Gromadzą one zasób archiwalny naczelnych i centralnych organów władzy i administracji oraz innych instytucji centralnych, a także przechowywany przez nie zasób historyczny. AGAD przechowuje akta władz centralnych i częściowo prowincjonalnych oraz archiwa rodzin o znaczeniu ogólnopolskim, wytworzone do 1918 r. AAN posiada wytworzone po 1918 r. akta władz centralnych, instytucji i stowarzyszeń o charakterze ogólnopolskim, a także spuścizny po wybitnych działaczach politycznych i społecznych. NAC zajmuje się dokumentacją foto- i fonograficzną oraz filmową powstałą od początków XX w., a od pewnego czasu także dokumentacją elektroniczną.

Archiwa nie mające charakteru centralnego gromadzą archiwalia z podległego im terenu działania, obejmującego swym zasięgiem jedno lub parę

[107] *Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawy Kodeks pracy (druk sejmowy nr 1242)* http://orka. sejm. gov. pl/proc5. nsf/opisy/1242. htm. (dostęp: 01.11.2016 r.)

ówczesnych województw, a także zasób historyczny, z wyjątkiem archiwaliów należących do archiwów o charakterze centralnym (artykuły 25. i 26. ustawy). Wyraźne jest uprzywilejowanie archiwów centralnych, którym ustawa nie nakazuje obligatoryjnego przekazywania archiwom terenowym materiałów archiwalnych nie mających charakteru naczelnego lub centralnego. Nie są to jednak postanowienia definitywne, ponieważ Naczelnemu Dyrektorowi AP przysługuje prawo odstępstwa od ustalonych zasad rozmieszczenia zasobu, po zasięgnięciu opinii Rady Archiwalnej (artykuł 27. ustawy). Do zadań archiwów państwowych określonych w ustawie należy kształtowanie państwowego zasobu archiwalnego, wykonywanie prac podstawowych nad zasobem, tj. ewidencjonowanie, przechowywanie, opracowanie, zabezpieczenie i udostępnianie materiałów archiwalnych, kontrola nad archiwami zakładowymi i składnicami akt oraz instytucjami z powierzonym zasobem archiwalnym. Do 2007 r. obowiązkiem archiwów państwowych było także prowadzenie rejestru niepaństwowego zasobu archiwalnego. Obowiązek ten został uchylony w kwietniu 2007 r. na mocy ustawy z dnia 2 marca 2007 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawy Kodeks pracy (Dz. U. 2007, nr 64 poz. 426)[108]. Ustawa formalnie nakłada na archiwa także obowiązek prowadzenia prac naukowych oraz wydawniczych w dziedzinie archiwistyki i nauk pokrewnych (artykuł 28. ustawy). Ważnym obowiązkiem archiwów państwowych jest również prowadzenie działalności informacyjnej oraz popularyzacja wiedzy o materiałach archiwalnych i archiwach. Podniesienie popularyzacji archiwów do rangi obowiązku ustawowego jest zwieńczeniem starań o szerszą prezentację archiwów i posiadanych przez nie materiałów archiwalnych we współczesnym społeczeństwie.

W ustawie początkowo przyjęto zasadę, że tworzenie lub likwidacja archiwów może nastąpić na wniosek Naczelnego Dyrektora AP, a organem właściwym do wydawania zarządzeń dotyczących tych zadań jest jego bezpośredni zwierzchnik, czyli odpowiednio: do 1985 r. Minister Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, następnie Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego, w r. 1996 Minister Edukacji Narodowej, w latach 1997–2001 Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, następnie w latach 2001–2005 Minister Kultury i od 2006 r. ponownie Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego[109]. Od 2015 r.

[108] Ustawa z dnia 2 marca 2007 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawy Kodeks pracy (Dz. U. 2007, nr 64, poz. 426) – art. 1. ust. 16).

[109] Dnia 30 grudnia 1996 r. NDAP na mocy ustawy z dnia 20 grudnia 1996 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z reformą funkcjonowania gospodarki i administracji publicznej oraz o zmianie ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (Dz. U. 1996, nr 156, poz. 775) art. 2. ust. 1) została objęta zwierzchnością Ministra Edukacji Narodowej. Natomiast w drugiej połowie 2000 r. przeszła do resoru właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego – na mocy ustawy z dnia 16 marca 2000 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2000, nr 48, poz. 546) art. 1. ust. 1).

prawo tworzenia lub łączenia archiwów państwowych oraz ustalania ich siedzib i zasięgu działania, a także likwidacji archiwów państwowych, przekazano całkowicie w ręce ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego[110].

W skład państwowej sieci archiwalnej wchodzą obok archiwów państwowych również „archiwa państwowe wyodrębnione". Na przykładzie ich definicji najwyraźniej widać wpływ zmian politycznych i ekonomicznych, dokonujących się w Polsce od momentu wejścia w życie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach. Dowodem może być fakt, iż dotyczący ich artykuł 29. ustawy zmieniał się aż czternastokrotnie.

W pierwotnym tekście ustawy archiwalnej do zamkniętego katalogu archiwów państwowych wyodrębnionych należało pięć archiwów:

1) Archiwum Sejmu PRL;
2) Archiwum Rady Państwa;
3) archiwa jednostek organizacyjnych podległych i nadzorowanych przez ministrów: obrony narodowej, spraw wewnętrznych, spraw zagranicznych [111].

Z biegiem lat katalog ten był jednak sukcesywnie powiększany i obecnie obejmuje 15 rodzajów archiwów[112].

Następstwem wewnętrznych przemian lat 80. XX w., obrad „okrągłego stołu", oraz podpisania porozumień z 5 kwietnia 1989 r., było zapoczątkowanie procesu transformacji ustrojowej kraju. Pierwszym jej krokiem było znowelizowanie Konstytucji PRL[113]. 8 kwietnia na jej mocy przywrócono urząd Prezydenta oraz Senat PRL, a także zlikwidowano działającą od 1947 r. Radę Państwa. W związku z tym niejako oczywistym faktem było wyodrębnienie archiwów tych instytucji spod władzy Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych oraz likwidacja archiwum państwowego wyodrębnionego Rady Państwa, co miało miejsce 19 lipca 1989 r., na mocy ustawy z dnia 29 maja 1989 r. o przekazaniu dotychczasowych kompetencji Rady Państwa Prezydentowi PRL i innym organom państwowym (Dz. U. 1989, nr 34, poz. 178)[114].

---

[110] Ustawa z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2015, nr 556) art. 1. 10).

[111] Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 1983, nr 38, poz. 173) art. 29.

[112] M. Konstankiewicz, *Trzydzieści lat obowiązywania Ustawy z 1983 roku o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach*, „Archiwista Polski", 2014, nr 2(74), s. 64.

[113] Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz. U. 1989,nr 19, poz. 101) art. 3. ust. 1.

[114] Ustawa z dnia 29 maja 1989 r. o przekazaniu dotychczasowych kompetencji Rady Państwa Prezydentowi Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i innym organom państwowym (Dz. U. 1989, nr 34, poz. 178) – art. 14. ust. 1).

Uchwalenie kolejnej nowelizacji Konstytucji w dniu 29 grudnia 1989 r. skutkowało zmianą nazwy Państwa Polskiego z PRL na Rzeczpospolitą Polską. Idące za tym zmiany nazw instytucji (m.in. Sejmu i Senatu) w ustawie archiwalnej nastąpiły jednak ponad dekadę później, tj. w połowie 2000 r.[115]

Kolejną instytucją, która dołączyła do grona archiwów państwowych wyodrębnionych było Archiwum Urzędu Ochrony Państwa. UOP został powołany 10 maja 1990 r., w miejsce zlikwidowanej Służby Bezpieczeństwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych[116]. Archiwum UOP stało się archiwum państwowym wyodrębnionym od 1 stycznia 1997 r., na mocy ustawy z dnia 8 sierpnia 1996 r. o zmianie niektórych ustaw normujących funkcjonowanie gospodarki i administracji publicznej (Dz. U. 1996, nr 106, poz. 496)[117]. 29 czerwca 2002 r. UOP został zlikwidowany, a jego zadania przejęły Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencja Wywiadu[118]. Archiwa obu agencji zostały automatycznie włączone do katalogu archiwów państwowych wyodrębnionych 29 czerwca 2002 r.[119]

19 stycznia 1999 r. powołano Instytut Pamięci Narodowej – Komisję Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Na mocy powołującej go ustawy z 18 grudnia 1998 r. Archiwum Instytutu zostało wyjęte spod gestii Naczelnego Dyrektora AP[120], stając się tym samym ósmym archiwum państwowym wyodrębnionym w Polsce.

W tym samym roku w podobny sposób uzupełniono zapis dotyczący archiwów jednostek organizacyjnych podległych i nadzorowanych przez ministrów obrony narodowej, spraw wewnętrznych i spraw zagranicznych. Na mocy ustawy z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz. U. 1997, nr 141, poz. 943 z późniejszymi zmianami) dodano, że zakresy tych działów administracji rządowej określono w przepisach odrębnych. Tego typu określenia zawsze powodują utrudnienia w interpretacji przepisów prawnych. Nic więc dziwnego, że delegacja ta już cztery lata później została ponownie zmieniona. Na podstawie ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o utworzeniu Wojewódzkich Kolegiów Skarbowych oraz o zmianie niektórych ustaw regulujących zadania i kompetencje organów i jednostek organizacyjnych podległych ministrowi właściwemu do spraw finansów publicznych (Dz. U. 2003, nr 137, poz. 1302), od 1 września 2003 r. w ustawie archiwalnej dodano zapis mówiący, że archiwami państwowymi wyodrębnionymi są archiwa:

---

[115] Ustawa z dnia 16 marca 2000 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U.2000, nr 48, poz. 546) art. 1. ust. 10).

[116] Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa (Dz. U. 1990, nr 30, poz. 180).

[117] Ustawa z dnia 8 sierpnia 1996 r. o zmianie niektórych ustaw normujących funkcjonowanie gospodarki i administracji publicznej (Dz. U. 1996, nr 106, poz. 496) art. 19. ust. 1).

[118] Ustawa z 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencji Wywiadu (Dz. U. 2002, nr 74, poz. 676).

[119] Ibidem, art. 161. ust. 1).

[120] Ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz. U. 1998, nr 155, poz. 1016) art. 58. ust. 1).

1) jednostek organizacyjnych podległych i nadzorowanych przez ministra obrony narodowej – w zakresie działu obrona narodowa;
2) jednostek organizacyjnych podległych i nadzorowanych przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych i ministra właściwego do spraw zagranicznych – w zakresie tych działów administracji rządowej.

Na mocy tej samej nowelizacji ustawowej „państwowymi archiwami wyodrębnionymi" stały się również archiwa komórek organizacyjnych wykonujących czynności w zakresie wywiadu skarbowego w jednostkach organizacyjnych podległych i nadzorowanych przez ministra finansów (tj. ministra właściwego do spraw finansów publicznych, w zakresie tych czynności)[121]. Dnia 1 marca 2017 r. kolejna nowelizacja zmieniła brzmienie tego zapisu na: archiwa wyodrębnionej komórki organizacyjnej w urzędzie obsługującym ministra właściwego do spraw finansów publicznych wykonującej zadania w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu – w zakresie tych zadań[122].

Niespełna trzy lata później, w 2006 r., artykuł 29. ustawy archiwalnej zmieniono ponownie. Tym razem do archiwów państwowych wyodrębnionych dołączyło Archiwum Centralnego Biura Antykorupcyjnego[123].

Największa nowelizacja ustawy archiwalnej w zakresie artykułu 29. miała miejsce 2 marca 2007 r. W nowo zredagowanym tekście znalazły się trzy nowe „archiwa państwowe wyodrębnione": Archiwum Prezesa Rady Ministrów, w zakresie zadań związanych z obronnością i bezpieczeństwem państwa oraz Archiwum Biura Bezpieczeństwa Narodowego. Ponadto zdecydowano się wydzielić archiwa komórek organizacyjnych wykonujących zadania w zakresie obronności i bezpieczeństwa państwa, w urzędach obsługujących organy państwowe i państwowych jednostkach organizacyjnych (nie tylko Ministra Obrony Narodowej, Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji[124] oraz Ministra Spraw Zagranicznych) oraz w urzędach obsługujących organy jednostek samorządu terytorialnego i innych samorządowych jednostkach organizacyjnych[125]. Ostatni z tych zapisów został w całości uchylony 1 listopada 2015 r., na mocy ustawy z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2015, poz. 566).

---

[121] Dodano dnia 1 września 2003 r. na mocy ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o utworzeniu Wojewódzkich Kolegiów Skarbowych oraz o zmianie niektórych ustaw regulujących zadania i kompetencje organów oraz organizację jednostek organizacyjnych podległych ministrowi właściwemu do spraw finansów publicznych (Dz. U. 2003, nr 137, poz. 1302) art. 3. ust. 1).

[122] Ustawa z dnia 16 listopada 2016 r. Przepisy wprowadzające ustawę o Krajowej Administracji Skarbowej (Dz. U. 2016, poz. 1948).

[123] Dodane z dniem 24 lipca 2006 r. na mocy ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (Dz. U. 2006, nr 104, poz. 708) art. 148. ust. 1).

[124] Resorty Spraw Wewnętrznych i Administracji połączono dnia 1 stycznia 1997 r. (w ten sposób funkcjonowały do 21 listopada 2011 r., z mocą od 18 listopada 2011 r.).

[125] Dodano z dniem 26 kwietnia 2007 r. na mocy ustawy z dnia 2 marca 2007 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawy Kodeks pracy (Dz. U. 2007, nr 64, poz. 426) art. 1. ust. 1. a).

Tym samym został zamknięty katalog instytucji będących „archiwami państwowymi wyodrębnionymi". Jest to jedyny przypadek w polskim prawie archiwalnym, w którym można określić z dokładnością co do dnia funkcjonowanie i zakres terminu archiwalnego. Dzień 26 kwietnia 2007 r. jest dniem, w którym termin „archiwa państwowe wyodrębnione" został zastąpiony terminem „archiwa wyodrębnione ". Tego dnia weszła bowiem w życie kolejna nowelizacja ustawy z 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, która uchyliła termin „archiwa państwowe wyodrębnione"[126]. Zmiana brzmienia terminu była związana z faktem, że terminem „archiwa wyodrębnione" należało objąć z czasem również archiwa niektórych instytucji niepaństwowych. Miało to ścisły związek z koniecznością wyjątkowej ochrony zawartości archiwów instytucji, które wraz z przeniesieniem na nie niektórych czynności, dotąd zarezerwowanych tylko i wyłącznie dla instytucji państwowych (np. sprawy obronności i bezpieczeństwa państwa), zaczęły tworzyć dokumentację o niepublicznym charakterze, wymagającym wyodrębnienia spod nadzoru Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych. Wejście w życie nowelizacji ustawy pozwoliło nie tylko na poprawę organizacji archiwów w organach administracji rządowej, ale także stworzenie podstaw prawnych utworzenia i działania archiwów wyodrębnionych w komórkach organizacyjnych wykonujących zadania z zakresu obronności i bezpieczeństwa państwa, utworzonych w tych państwowych jednostkach organizacyjnych, w których archiwów wyodrębnionych nie tworzono, jak również w samorządowych jednostkach organizacyjnych[127].

W ostatnich nowelizacjach ustawy archiwalnej rozszerzono zakres wyodrębnienia Archiwum Prezesa Rady Ministrów. Od 13 kwietnia 2009 r. archiwum wyodrębnionym stało się Archiwum Rady Ministrów[128]. Natomiast w marcu 2017 r. katalog archiwów wyodrębnionych ostatecznie do chwili obecnej zamknęły archiwa komórek organizacyjnych urzędu obsługującego ministra właściwego do spraw finansów publicznych i urzędów celno-skarbowych, w których funkcjonariusze Służby Celno-Skarbowej wykonują czynności operacyjno-rozpoznawcze[129].

Zakres znaczeniowy pojęcia „archiwa państwowe wyodrębnione" („archiwa wyodrębnione") przedstawia rysunek nr 2.

---

[126] Ustawa z dnia 2 marca 2007 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawy Kodeks pracy (Dz. U. 2007, nr 64, poz. 426) art. 1. ust. 7). a).

[127] Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawy Kodeks pracy (druk sejmowy nr 1242) http://orka. sejm. gov. pl/proc5. nsf/opisy/1242. Htm (dostęp: 01.11.2016 r.).

[128] Na mocy ustawy z dnia 9 stycznia 2009 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2009, nr 39, poz. 307) art. 1. ust. 1).

[129] Na mocy ustawy z 16 listopada 2016 r. Przepisy wprowadzające ustawę o Krajowej Administracji Skarbowej (Dz. U. 2016, poz. 1948) art. 8.

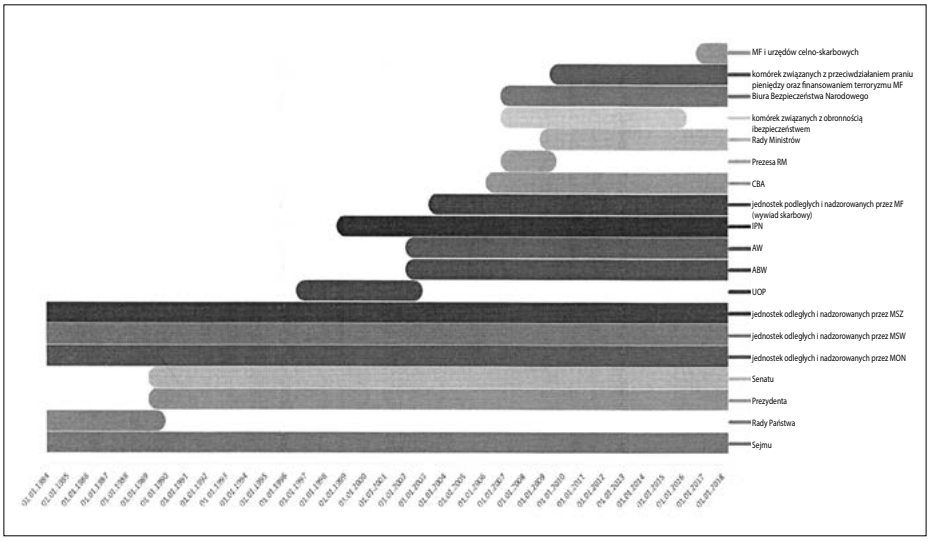

Rys. 2. Archiwa państwowe wyodrębnione w ustawie archiwalnej

Pomimo tak drobiazgowego wymienienia archiwów będących archiwami wyodrębnionymi, w ustawie archiwalnej z 1983 r. nie ma definicji terminu „archiwa wyodrębnione". Nie określono również okoliczności uzasadniających przechowywanie dokumentacji w archiwach wyodrębnionych albo kryteriów, które powinny spełniać instytucje by być zaliczonymi do ich grona. W artykule 29. ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach jest wprawdzie mowa, że archiwa wyodrębnione obejmują zasięgiem działania obszar całego lub części Państwa Polskiego, mają charakter archiwów centralnych, oraz że szefowie tych instytucji, tj. minister obrony narodowej, minister właściwy do spraw wewnętrznych, minister właściwy do spraw zagranicznych, minister właściwy do spraw instytucji finansowych, minister właściwy do spraw finansów publicznych; szefowie Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu i Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Kancelarii Sejmu, Kancelarii Senatu, Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Biura Bezpieczeństwa Narodowego oraz prezes IPN są odpowiedzialni za organizację podległych im archiwów wyodrębnionych, z uwzględnieniem faktu, iż w zakresie tworzenia i organizacji archiwów wyodrębnionych niezbędne jest porozumienie z ministrem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego[130].

[130] W latach 2007–2015 w odniesieniu do Archiwum Prezesa Rady Ministrów, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu i Centralnego Biura Antykorupcyjnego niezbędne była opinia Ministra Obrony Narodowej. Obowiązek ten został zniesiony na mocy art. 1. pkt 12. lit. b ustawy z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2015 poz. 566) zmieniającej niniejszą ustawę z dniem 1 listopada 2015 r.

W kolejnych artykułach doprecyzowano także okres przechowywania dokumentacji w archiwach wyodrębnionych, określając, że archiwa te przekazują posiadane materiały archiwalne do archiwów państwowych, po ustaniu okoliczności uzasadniających ich przechowywanie w archiwach wyodrębnionych, nie później jednak, niż po upływie 50 lat od daty ich wytworzenia, jeżeli nie narusza to prawnie chronionych interesów Państwa i obywateli[131]. W praktyce archiwalnej coraz częściej jednak słyszy się głosy o potrzebie likwidacji tego 50-letniego okresu przechowywania materiałów archiwalnych archiwów wyodrębnionych, na rzecz przekazania tym archiwom nieograniczonego czasem prawa przechowywania dokumentacji.

Dla archiwów wyodrębnionych obiektem właściwym do przekazania materiałów zgodnie z ustawą są centralne archiwa państwowe[132]. Postanowienie to wzbudza jednak liczne wątpliwości, szczególnie w momencie generalizowania. Prawidłową interpretację tego zapisu należy odczytywać bowiem w kontekście podziału administracyjnego kraju. Dla instytucji posiadających archiwa zakładowe na szczeblu wojewódzkim, regionalnym, okręgowym, czy miejskim, właściwym do przekazania materiałów archiwalnych będzie tamtejsze archiwum terenowe. Natomiast do centralnego archiwum państwowego z siedzibą w Warszawie powinny przekazać swój zasób jedynie instytucje scentralizowane.

Ostatnio pewne wątpliwości wzbudza też ograniczanie dostępu do archiwów wyodrębnionych, dotyczące materiałów archiwalnych zawierających informacje o sprawach publicznych, stanowiących podstawę badań historycznych, a także będących dobrami kultury[133].

Wymienione cechy „archiwów wyodrębnionych" nie stanowią jednak elementów ich definicji. Charakterystyczną, podstawową cechą wszystkich archiwów wyodrębnionych jest bowiem przede wszystkim ich niezależność od Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych. W tym miejscu pomocą terminologiczną może służyć PSA 1974. Zgodnie z jego definicją „archiwa wyodrębnione", inaczej „archiwa wydzielone", są to „archiwa nie wchodzące w skład sieci archiwów państwowych i nie podlegające ich nadzorowi; uprawnione do przechowywania trwałego lub na ustalony okres czasu (dłuższy jednak, niż archiwa zakładowe) wyodrębnionej części państwowego zasobu archiwalnego"[134]. Choć tendencja do uniezależnienia się coraz większej ilości archiwów

[131] Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 1983, nr 38, poz. 173 z późniejszymi zmianami) art. 32.

[132] Na podstawie ustawy z dnia 2 marca 2007 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawy Kodeks pracy (Dz. U. 2007, nr 64, poz. 426) – art. 1. ust. 10). Do 2015 r. dla niektórych jednostek wykonujących zadania w zakresie obronności i bezpieczeństwa państwa jako archiwum właściwe do przekazywania materiałów archiwalnych wskazano Centralne Archiwum Wojskowe.

[133] R. Galuba, *Archiwa wyodrębnione w państwie demokratycznym*, [w:] *Toruńskie Konfrontacje Archiwalne*, t. IV, *Nowa archiwistyka – archiwa i archiwistyka w ponowoczesnym kontekście kulturowym*, red. W. Chorążyczewski, W. Piasek, A. Rosa, Toruń 2014, s. 119–136.

[134] PSA 1974, s. 21.

od władz archiwalnych jest bardzo silna, i najprawdopodobniej będzie jeszcze narastać, szczególnie wobec słabej pozycji Ministerstwa Kultury i Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w polityce rządu, skutki jej oceniam negatywnie. Przede wszystkim daje się to odczuć w zakresie metodyki postępowania z materiałami archiwalnymi, które oddalone od osiągnięć archiwistyki zdane są na doraźne i „nienaukowe" sposoby ich tworzenia, gromadzenia, przechowywania, opracowania, ewidencjonowania i udostępniania, a także brakowania dokumentacji niearchiwalnej. Czy zakładając, że materiały te trafią ostatecznie do archiwów państwowych nie należałoby narzucić na ich twórców obowiązku stosowania metodyki archiwów państwowych?

Trzecią, obok archiwów państwowych i archiwów wyodrębnionych, część państwowej sieci archiwalnej stanowią „archiwa zakładowe". Według zapisu ustawy, „archiwa zakładowe" są tworzone w państwowych jednostkach organizacyjnych, a po nowelizacji ustawy archiwalnej od początku 1999 r. również w jednostkach samorządu terytorialnego i innych samorządowych jednostkach organizacyjnych, które tworzą materiały archiwalne[135]. Artykuł 33. ustęp 1. oraz artykuł 34. ustęp 1. ustawy archiwalnej wskazują na charakter archiwów zakładowych jako wewnętrznych komórek organizacyjnych, gdyż o ich tworzeniu i funkcjonowaniu decyduje kierownik jednostki.

Jednostki te ustala Naczelny Dyrektor AP – dla instytucji o charakterze centralnym, lub dyrektorzy właściwych archiwów państwowych – dla pozostałych instytucji (artykuł 33. ustawy archiwalnej).

„Archiwa zakładowe" gromadzą jedynie zasób własnej jednostki, utworzony i powstający w związku z jej działalnością; nie mogą z reguły posiadać zasobu historycznego (oprócz archiwów szkół wyższych, artykuł 35. ustawy). Po nowelizacji ustawy archiwalnej w 2007 r. umożliwiono utworzenie w każdej z instytucji posiadających materiały archiwalne więcej niż jednego archiwum zakładowego[136]. Kierownik jednostki jest odpowiedzialny za organizację archiwów zakładowych, właściwe klasyfikowanie i kwalifikowanie dokumentacji oraz prowadzenie prac archiwalnych obejmujących gromadzenie, przechowywanie, ewidencjonowanie i odpowiednie zabezpieczenie materiałów archiwalnych, a także przekazywanie materiałów archiwalnych do archiwów państwowych lub brakowanie dokumentacji niearchiwalnej w myśl artykułu 34. ustawy. Gdy jednostką organizacyjną jest urząd administracji rządowej, kierownik jednostki wykonuje wymienione zadania poprzez dyrektora generalnego tego urzędu. Zasadę tę wprowadzono do ustawy archiwalnej 1 kwietnia 1999 r.[137]

---

[135] Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie niektórych ustaw określających kompetencje organów administracji publicznej, w związku z reformą ustrojową państwa (Dz. U. 1998, nr 106, poz. 668) art. 49. ust. 7).

[136] Ustawa z dnia 2 marca 2007 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawy

Kodeks pracy (Dz. U. 2007, nr 64, poz. 426) art. 1. pkt. 11).

[137] Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz. U. 1997, nr 141, poz. 943) art.47. pkt. 3).

Zgodnie z artykułem 6. ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, organy państwowe oraz państwowe jednostki organizacyjne, a od 1999 r. również organy jednostek samorządu terytorialnego oraz samorządowe jednostki organizacyjne[138], są zobowiązane do zapewnienia ewidencji, przechowywania i ochrony w nich powstającej i do nich nadsyłanej dokumentacji w sposób odzwierciedlający przebieg załatwiania i rozstrzygania spraw. Jest to jedyny punkt, który ustala merytoryczny sposób zarządzania dokumentacją w instytucjach państwowych i samorządowych. Niestety, jego sens jest dość jednostronny i przez to mocno ogranicza funkcjonowanie współczesnych systemów zarządzania dokumentacją. Na straży zasad postępowania z dokumentacją w instytucjach tworzących materiały archiwalne stoją liczne instrukcje obligatoryjnie w nich wprowadzane. Najważniejszą z nich jest instrukcja dotycząca zasad i trybu postępowania z dokumentacją, czyli instrukcja kancelaryjna. W instytucjach posiadających archiwa zakładowe (z wyjątkiem archiwów wyodrębnionych) jej wprowadzenie wymaga zatwierdzenia przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych lub upoważnionego przez niego dyrektora archiwum państwowego (od 2011 r.)[139].

W ostatnim czasie ustawodawca zwolnił Naczelnego Dyrektora AP z obowiązku zatwierdzania normatywów kancelaryjnych w stosunku do organów państwowych i samorządowych na szczeblu gminy, powiatu i województwa oraz organów zespolonej administracji rządowej w województwie i urzędów obsługujących te organy[140]. W odniesieniu do wymienionych instytucji instrukcje kancelaryjne i archiwalne wprowadzane są obecnie na drodze rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów, na wniosek ministra właściwego do spraw administracji publicznej oraz ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Z możliwości takich premier Donald Tusk skorzystał w 2011 r. wydając Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 stycznia 2011 r. w sprawie instrukcji kancelaryjnej, jednolitych rzeczowych wykazów akt oraz instrukcji w sprawie organizacji i zakresu działania archiwów zakładowych (Dz. U. 2011, nr 14, poz. 67).

Wpływ Naczelnego Dyrektora AP i jemu podległych archiwów państwowych na sposób zarządzania dokumentacją w archiwach zakładowych zapewnia nadal prawo kontroli, wynikające z artykułu 21. ustęp 2. ustawy archiwalnej. Naczelny Dyrektor AP ma prawo również do przedstawienia wniosków w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz trybu brakowania dokumentacji niearchiwalnej i przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych. Wnioski te ogłaszane były w drodze rozporządzenia,

---

138 Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie niektórych ustaw określających kompetencje organów administracji publicznej, w związku z reformą ustrojową państwa (Dz. U. 1998, nr 106, poz. 668) art. 49. pkt. 3).

139 Ustawa z dnia 12 lutego 2010 r. o zmianie ustawy o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2010, nr 40, poz. 230) art. 3. ust. 2.a).

140 Ibidem, art. 3. ust. 2.b).

początkowo przez Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, w latach 1997 – 2000 przez Ministra Edukacji Narodowej, a od połowy 2000 r. przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (artykuł 5. ustawy). Obowiązujące obecnie rozporządzenie, regulujące postępowanie z narastającą dokumentacją, zastąpiło w 2015 r. poprzednie uregulowanie z 1984 r., uzupełnione dwoma normatywami Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z lat 1986 i 1988 r. oraz rozporządzenie z 2002 r.[141]

Także w przypadku archiwów zakładowych brak w ustawie o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach ich definicji legalnej. PSA 1974 jest pomocny określając archiwum zakładowe jako: „komórkę organizacyjną w urzędzie, instytucji, przedsiębiorstwie lub organizacji społecznej zajmującą się przejmowaniem materiałów archiwalnych niepotrzebnych do bieżącego urzędowania (działalności) i czasowym ich przechowywaniem, ewidencjonowaniem, udostępnianiem, brakowaniem oraz przekazywaniem materiałów zasługujących na trwałe przechowywanie do właściwego archiwum"[142].

Wyjątek w państwowej sieci archiwalnej archiwów zakładowych stanowiło do połowy 2000 r. Archiwum Zakładowe Radia i Telewizji. Artykuł 37. ustawy archiwalnej, uchylony na skutek wejścia w życie ustawy z dnia 16 marca 2000 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach[143], wprowadzał odmienne ustalenia w stosunku do tej jednostki. Ze względu na specyficzny zakres i sposób działania, nie obowiązywały w stosunku do niej zasady zarządzania dokumentacją, udostępniania i tworzenia archiwów zakładowych, a także kwalifikacji oraz brakowania. Szczegóły dotyczące tych zagadnień miały być ustalone przez ministra będącego zwierzchnikiem Naczelnego Dyrektora AP[144], w porozumieniu z przewodniczącym Komitetu do spraw Radia i Telewizji „Polskie Radio i Telewizja".

---

141 Rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych (Dz. U. 1984 nr 41, poz. 216) i Rozporządzenie Ministra Kultury z 16 września 2002 r. w sprawie postepowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych (Dz. U. 2002, nr 167, poz. 1375). Na różnice pomiędzy wspomnianymi rozporządzeniami wskazuje Z. Pustuła, *Uwagi sceptyczne do rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 16 IX 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych (Dz. U. 2002 nr 167, poz. 1375)*, „Archiwista Polski" 2002, nr 4, s. 89–95. Najnowszy przepis prawa w tej materii to Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 października 2015 r. w sprawie klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji, przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych i brakowania dokumentacji niearchiwalnej (Dz. U. 2015, poz. 1743).

142 PSA 1974, s. 21.

143 Ustawa z dnia 16 marca 2000 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U.2000, nr 48, poz. 546) art. 1. ust. 9).

144 Czyli Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego i Techniki, następnie od początku 1997 r. Ministra Edukacji Narodowej.

Na przykładzie omówionej państwowej sieci archiwalnej najwyraźniej uwidacznia się działanie doraźne ustawodawcy i brak konsekwencji w podejmowaniu nowelizacji prawa archiwalnego. W następstwie wielu zmian artykułu 22. ustawy archiwalnej, do państwowej sieci archiwalnej przypisano archiwa wyodrębnione instytucji niepaństwowych oraz archiwów samorządowych, zaś wiele ważnych dla upamiętnienia działalności Państwa Polskiego i jego obywateli instytucji publicznych (np. archiwa z powierzonym zasobem archiwalnym, biblioteki, muzea) funkcjonuje poza siecią. Zapisy ustawy w tym zakresie wymagają więc zastosowania nowych logicznych rozwiązań.

Oprócz zakresu przedmiotowego terminu „państwowa sieć archiwalna" w ustawie uregulowano też zasady jej funkcjonowania. Przede wszystkim zadaniem „państwowej sieci archiwalnej" jest prowadzenie działalności archiwalnej w zakresie państwowego zasobu archiwalnego.

„Działalność archiwalna" to kolejne pojęcie wyjaśnione w ustawie o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach. Zgodnie z jej artykułem 23. polega ona na gromadzeniu, ewidencjonowaniu, przechowywaniu, opracowaniu, zabezpieczeniu i udostępnianiu materiałów archiwalnych oraz prowadzeniu działalności informacyjnej. Z definicji wynika, że ustawodawca przyjął węższą interpretację tego pojęcia w stosunku do artykułu 4, ustęp 1. dekretu z 1951 r.[145], i nie zaliczył do tej działalności m.in. badań naukowych, edytorstwa źródeł i działalności popularyzatorskiej[146], a także innych czynności zawartych w artykule 28. ustawy, będących w zakresie działania archiwów państwowych, takich jak:

1) kształtowanie państwowego zasobu archiwalnego;
2) prowadzenie rejestru niepaństwowego zasobu archiwalnego[147];
3) ewidencja, przechowywanie, opracowanie, zabezpieczenie i udostępnianie materiałów archiwalnych należących do ich zasobu archiwalnego;
4) kontrola postępowania z materiałami archiwalnymi wchodzącymi do państwowego zasobu archiwalnego w archiwach zakładowych, w składnicach akt oraz jednostkach organizacyjnych z powierzonym zasobem archiwalnym;
5) wydawanie uwierzytelnionych odpisów, wypisów, wyciągów i reprodukcji przechowywanych materiałów, a także zaświadczeń na podstawie tych materiałów[148];

---

145 Art. 4. ust. 1. Dekretu z dnia 29 marca 1951 r. brzmi: Do zadań *archiwów* państwowych należy: zabezpieczanie, gromadzenie i scalanie materiałów archiwalnych, wchodzących w skład państwowego zasobu archiwalnego, ich rejestracja, porządkowanie, przechowywanie i udostępnianie, nadzór nad składnicami akt oraz prace naukowo-badawcze i wydawnicze w zakresie archiwistyki i źródeł archiwal*nych.*

146 R. Galuba, *Archiwa państwowe*, s. 366.

147 Na podstawie art. 1 ust. 8 ustawy z dnia 2 marca 2007 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawy Kodeks pracy (Dz. U. 2007, nr 64, poz. 426) archiwa państwowe nie prowadzą wspomnianego rejestru.

148 Załatwianie tych spraw odbywa się na podstawie ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. 2016, poz. 23).

6) prowadzenie prac naukowych oraz wydawniczych w dziedzinie archiwistyki i dziedzin pokrewnych;
7) popularyzacja wiedzy o materiałach archiwalnych i archiwach oraz prowadzenie działalności informacyjnej;
8) wykonywanie zadań określonych w ustawie lub w odrębnych przepisach.

Niektóre z czynności archiwalnych mogą wykonywać również pozostające poza siecią archiwa z powierzonym zasobem archiwalnym, oraz państwowe i samorządowe biblioteki i muzea. Ale jedynie jednostki organizacyjne państwowej sieci archiwalnej mogą przyjmować na przechowanie materiały archiwalne będące własnością, bądź pozostające w posiadaniu na podstawie innego tytułu, niepaństwowych jednostek organizacyjnych oraz osób fizycznych, zwłaszcza materiały archiwalne, będące częścią ewidencjonowanego niepaństwowego zasobu archiwalnego. Współpracę archiwów niepaństwowych jednostek organizacyjnych z państwową siecią archiwalną określać powinny w tej materii porozumienia zawarte między ich właściwymi organami, a ministrem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego (w pierwotnym kształcie ustawy archiwalnej: Minister Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, od 1 stycznia 1997 r. Minister Edukacji Narodowej[149], od 29 czerwca 2000 r. – Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego[150]). Wskazanie jednostki organizacyjnej właściwej w zakresie przejmowania materiałów archiwalnych, stanowiących część ewidencjonowanego niepaństwowego zasobu archiwalnego, należy do obowiązków Naczelnego Dyrektora AP. Początkowo w ustawie obowiązywał dodatkowy zapis (artykuł 10.), iż w sytuacji przekazania nieodpłatnie materiałów archiwalnych, z niepaństwowego zasobu archiwalnego do właściwych jednostek państwowej sieci archiwalnej, może być wypłacany odpowiedni ekwiwalent za nakłady związane z przechowywaniem, zabezpieczeniem i konserwacją tych materiałów. Jednak przez pierwsze 20 lat obowiązywania ustawy nie zdarzyło się, aby jakakolwiek instytucja lub osoba prywatna przekazała materiały archiwalne w zamian za ekwiwalent. W związku z tym, jak i z pewnością ze względów ograniczania wydatkowania finansów publicznych, zapis ten z początkiem 2007 r. został uchylony[151]. W uzasadnieniu nowelizacji ustawy archiwalnej z 2006 r. stwierdzono, że w praktyce archiwalnej materiały archiwalne były dotąd oferowane albo w formie darowizny, albo w drodze oferty sprzedaży[152]. Kontrolę nad wykonywaniem przepisów ustawy archiwalnej przez jednostki

[149] Ustawa z dnia 20 grudnia 1996 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z reformą funkcjonowania gospodarki i administracji publicznej oraz o zmianie ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (Dz. U. 1996, nr 156, poz. 775) art. 2. ust. 1).

[150] Ustawa z dnia 16 marca 2000 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2000, nr 48, poz. 546) art. 1. ust. 11).

[151] Ustawa z dnia 18 października 2006 r. o zmianie i uchyleniu niektórych upoważnień do wydawania aktów wykonawczych (Dz. U. 2006, nr 220, poz. 1600) – art. 9. ust. 1).

[152] *Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie i uchyleniu niektórych upoważnień do wydawania aktów wykonawczych* (druk sejmowy nr 299) http://orka.sejm.gov.pl/proc5.nsf/opisy/299.htm

organizacyjne wchodzące w skład państwowej sieci archiwalnej, ustawodawca powierzył Naczelnemu Dyrektorowi AP. Daje się tu zauważyć pewna niekonsekwencja, polegająca na ustawowym obowiązku kontroli Naczelnego Dyrektora AP m.in. nad archiwami wydzielonymi, które jak sama nazwa wskazuje cechują się przede wszystkim niezależnością (wydzieleniem) od władz archiwalnych.

Mimo tych kilku rozbieżności, rozszerzenie kompetencji państwowej sieci archiwalnej stanowiło poważny krok w kierunku jednolitego zarządzania państwowym zasobem archiwalnym. Najdonioślejszym faktem jest niewątpliwe formalne wprowadzenie drożności pomiędzy archiwami państwowymi i archiwami wyodrębnionymi. Przyjęte w ustawie rozwiązanie zakłada, że w ostatecznym etapie jedynym właścicielem tych archiwaliów będą w przyszłości archiwa państwowe. Co ważne, nie jest to przyszłość abstrakcyjna, ponieważ terminy ich przekazania zostały w ustawie jasno określone. Również z chwilą likwidacji twórców archiwaliów jedynym dysponentem tychże archiwaliów niepaństwowych ma się stać Naczelny Dyrektor AP. Po 1989 r. kłopoty instytucji tworzących materiały archiwalne, a pozostających poza wpływami państwowej sieci archiwalnej, zaczęły lawinowo narastać. Te bolączki współczesnej archiwistyki są przedmiotem wielu dyskusji nad kształtem przedpola archiwalnego oraz zawartością zasobów archiwów państwowych w przyszłości.

Istnieją różne instytucje, które prowadzą „działalność archiwalną" w zakresie państwowego zasobu archiwalnego. Należą do nich przede wszystkim jednostki organizacyjne, które posiadają „powierzony zasób archiwalny". Instytucja powiernictwa wyrażona została w artykule 38. ustawy archiwalnej. Mówi ona, że na wniosek zainteresowanych jednostek, z uwagi na ich charakter lub zadania, i za zgodą Naczelnego Dyrektora AP, mogą otrzymać materiały archiwalne w powiernictwo czasowe lub stałe.

Niezbyt jasna jest intencja aktotwórcy w tym zakresie, niemniej wydaje się, że jest to reminiscencja dawnego postanowienia, na mocy którego archiwa państwowe miały prawo pozostawić w archiwach zakładowych bezterminowo lub czasowo własne materiały archiwalne. Artykuł 38. literalnie jednak nie ogranicza powiernictwa do archiwaliów własnych aktotwórcy i może być rozumiany bardzo szeroko.

Przesłanką dopuszczalności powierzenia państwowego zasobu archiwalnego jest jego uzasadnienie szczególnym charakterem lub zadaniami zainteresowanej jednostki. Chodzi tu głównie o takie zadania realizowane przez dany podmiot, dla których dysponowanie odpowiednimi materiałami archiwalnymi jest niezbędne[153].

W 2007 r. dodano do ustawy archiwalnej regulację, by w stosunku do archiwów z powierzonym zasobem warunki gromadzenia i przechowywania mate-

[153] M. Konstankiewicz, A. Niewęgłowski, *Narodowy zasób…*, s. 449.

riałów archiwalnych określane było szczegółowo przez Naczelnego Dyrektora AP, w formie decyzji administracyjnej[154].

Ostatnią grupą instytucji wykonujących „działalność archiwalną" w zakresie państwowego zasobu archiwalnego są państwowe, a po 26 kwietnia 2007 r. także samorządowe[155], „biblioteki" i „muzea", które gromadzą i przechowują materiały archiwalne. Na tym odcinku podlegają one przepisom ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (artykuł 39. ustawy), i pomimo braku ich definicji w ustawie archiwalnej można domyślać się, że zarówno „biblioteki", jak i „muzea" są terminami określonymi już w przepisach prawa bezpośrednio regulujących ich funkcjonowanie[156].

Zakres gromadzenia przez nie materiałów archiwalnych od dziesiątków lat jest tematem sporów środowiska bibliotekarzy z archiwistami. W istocie nie nastąpiło jednak nigdy zgodne przyjęcie wspólnego stanowiska dla obu zainteresowanych stron. W obecnych realiach archiwa państwowe nie kwestionują jednak prawa do przechowywania zasobu historycznego zgromadzonego przez te instytucje, utrzymując *status quo*. Sprawą zasadniczą pozostaje kwestia dalszego zakresu gromadzenia obecnie powstającego zasobu archiwalnego na podstawie wykładni ustawy archiwalnej. Otóż bez wątpienia biblioteki i muzea mają prawo do nieograniczonego gromadzenia archiwaliów osób fizycznych, czyli niepaństwowego nierejestrowanego zasobu archiwalnego. Od właściciela dokumentacji bowiem zależy, którą instytucję obdarzy zaufaniem i dokąd przekaże swoją spuściznę, np. w formie darowizny lub depozytu.

Jednak w przypadku oferowania nieewidencjonowanego zasobu archiwalnego do wolnej sprzedaży, archiwom państwowym i archiwom państwowym wyodrębnionym przysługuje prawo pierwokupu przed bibliotekami i muzeami (artykuł 9. ustęp 1. ustawy). Do „pierwokupu" materiałów archiwalnych mają zastosowanie przepisy Kodeksu cywilnego[157].Prawo pierwokupu zostaje zawieszone jedynie w sytuacji, gdy proponowane do sprzedaży materiały uzupełniają już posiadany zasób nabywcy, tj. na równi archiwum, biblioteki lub muzeum. O ile uprawnienia bibliotek i muzeów do gromadzenia materiałów archiwalnych osób prywatnych nigdy nie były kwestionowane, o tyle prawo do gromadzenia państwowego oraz niepaństwowego ewidencjonowanego zasobu archiwalnego jest niejednokrotnie przedmiotem sporu na linii biblioteki – muzea – archiwa

[154] Ustawa z dnia 2 marca 2007 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawy Kodeks pracy (Dz. U. 2007, nr 64, poz. 426) art. 1. ust. 13).

[155] Ibidem art. 1. ust. 7).

[156] Definicja legalna „biblioteki": ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (tekst jednolity: Dz. U. 2012, poz. 642) oraz „muzeum": ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (tekst jednolity: Dz. U. 2012, poz. 987) – art. 1: „Muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiąganie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów".

[157] Rozdział IV. Prawo pierwokupu. Kodeks cywilny (tekst jednolity: Dz. U. 2014, poz. 121) art. 596 –602.

państwowe. W myśl ustawy archiwalnej, z punktu widzenia realizacji potrzeb społecznych, biblioteki i muzea są powołane do pełnienia innych merytorycznie zadań, niż gromadzenie i przechowywanie zasobu archiwalnego. Taki podział więc powinien być konsekwentnie przestrzegany. W tym duchu rozgraniczenie przeprowadza też obecna ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach.

Państwowe i samorządowe biblioteki i muzea, które gromadzą i przechowują zasób archiwalny są częścią państwowej sieci archiwalnej i w tym zakresie podlegają kontroli ze strony Naczelnego Dyrektora AP (artykuł 21. ustęp 2. ustawy). Niezależnie od tego, w bibliotekach i muzeach funkcjonują archiwa zakładowe, podlegające ogólnym zasadom funkcjonowania archiwów zakładowych.

Ostatnim terminem związanym z materiałami archiwalnymi i opisanym w ustawie archiwalnej jest ich „udostępnianie" (artykuły 16a. – 16e ustawy). Dotkliwie odczuwalny jest znów brak definicji legalnej tego terminu, wiele jednak artykułów ustawy poświęconych jest regulacji terminów (w znaczeniu czasu) udostępniania archiwaliów.

Przed wejściem w życie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, archiwalia mogły być udostępniane do badań naukowych niezależnie od czasu ich powstania, pod warunkiem, że korzystającym był obywatel Polski, a materiały archiwalne były opracowane i nie zawierały tajemnicy państwowej i służbowej. Obcokrajowcy mieli dostęp jedynie do dokumentacji powstałej przed 1939 r. (w wyjątkowych przypadkach przed 1945 r.)[158]. Na mocy ustawy ustalono generalny okres karencji, wynoszący 30 lat od powstania archiwaliów (artykuł 17. ustawy). Został on jednak uchylony 16 czerwca 2016 r.[159].

W pierwotnym tekście ustawy znalazł się katalog przypadków szczególnych, które powodują, że stosuje się wydłużony okres karencji, nawet do 100 lat, jak w przypadku ksiąg i akt metrykalnych z Urzędów Stanu Cywilnego[160], lub bezterminowo, jak w przypadku archiwaliów, których ujawnienie może szkodzić prawnie chronionym interesom Państwa, jednostek organizacyjnych i obywateli lub łamać tajemnice prawnie chronione[161], albo zły stan fizyczny materiałów archiwalnych uniemożliwia ich udostępnianie.

Ograniczenia w dostępie do materiałów archiwalnych uściślono po raz kolejny w 2016 r. Wynikało to z przepisów o ochronie informacji niejawnych i usta-

---

158 D. Grot, *Ku przeszłości otwartej. Dostępność archiwów państwowych w Polsce w latach 1918–2014*, Warszawa 2015, s. 92 – 104.

159 Na mocy ustawy z dnia 25 lutego 2016 r. o ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego (Dz. U. 2016, poz. 352) art. 26; D. Grot, *Eksploracja zasobów archiwalnych jako ponowne wykorzystywanie informacji*, „Archeion", t. 117, 2016, s. 129–187.

160 Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 26 października 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania aktów stanu cywilnego, sposobu prowadzenia ksiąg stanu cywilnego, ich kontroli, przechowywania i zabezpieczenia oraz wzorów aktów stanu cywilnego, ich odpisów, zaświadczeń i protokołów (Dz. U. 1998, nr 136, poz. 884) § 28. 1.

161 Wprowadzone od początku 2007 r. na mocy ustawy z dnia 18 października 2006 r. o zmianie i uchyleniu niektórych upoważnień do wydawania aktów wykonawczych (Dz. U. 2006, nr 220, poz. 160) art. 9. ust. 3).

wowo chronionych, konieczności ochrony dóbr osobistych i danych, a także ze względu na potrzebę zachowania integralności składników państwowego zasobu archiwalnego zagrożonego uszkodzeniem, zniszczeniem lub utratą.

W tym samym przepisie wskazano okresy, po jakich materiały archiwalne mogą podlegać udostępnianiu. Artykuł 16b. ustęp 1. ustawy mówi, że materiały archiwalne podlegają udostępnianiu nie wcześniej, niż w przypadku:

1) aktów stanu cywilnego lub ksiąg stanu cywilnego, od końca roku kalendarzowego, w którym nastąpiło odpowiednio sporządzenie aktu lub zamknięcie księgi, dotyczących:
   a) urodzeń – po 100 latach,
   b) małżeństw i zgonów – po 80 latach[162];
2) indywidualnej dokumentacji medycznej – po 100 latach od sporządzenia ostatniego wpisu;
3) aktów notarialnych i dokumentacji ksiąg wieczystych wraz z urządzeniami ewidencyjnymi – po 70 latach od sporządzenia aktu lub składnika dokumentacji;
4) dokumentacji spraw sądowych i postępowań dochodzeniowych – po 70 latach od uprawomocnienia się orzeczenia lub zakończenia postępowania;
5) ewidencji ludności – po 30 latach od jej wytworzenia;
6) dokumentacji osobowej i płacowej pracodawców – po 50 latach od ustania stosunku pracy.

Do tego okresu karencji mogły być wprowadzone pewne wyjątki, dotyczące wcześniejszego udostępniania informacji na mocy rozporządzenia wykonawczego do ustawy archiwalnej, wydanego przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w dniu 29 lipca 2008 r. w sprawie określenia szczególnych wypadków i trybu wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych (Dz. U. 2008, nr 156, poz. 970). Po uchyleniu tego przepisu w 2016 r. ustawodawca w tekście ustawy zawarł wyjątki, mające charakter względny i wskazujące, iż podmioty domagające się dostępu do danych zawartych w tych materiałach w czasie trwania karencji mogą liczyć na jej skrócenie w uzasadnionych przypadkach[163].

Obok terminowości udostępniania, z tekstu ustawy archiwalnej można wyczytać również sposoby udostępniania. Mogą nimi być: poszukiwania archiwalne, kwerendy, wykonywanie odpisów i kopii oraz fotokopii. Można zauważyć czasowe występowanie pewnej redundancji w tekście prawnym (poszukiwania archiwalne – kwerenda, kopie – fotokopie). W ustawie z dnia 8 czerwca 2001 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2001, nr 76, poz. 806) wprowadzono artykuł 16. ustęp 2b. o treści: „Tworzy się środki specjalne w archiwach państwowych i Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwo-

[162] W związku z ustawą z dnia 28 listopada 2014 r. Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz. U. 2014, poz. 1741) art. 28. ust. 1.

[163] M. Konstankiewicz, A. Niewęgłowski, *Narodowy zasób…*, s. 238.

wych, których przychodami są wpływy otrzymywane z tytułu świadczonych usług archiwalnych w zakresie:

1) wyszukiwania materiałów archiwalnych i prowadzenia kwerend;
2) kopiowania i fotokopiowania materiałów archiwalnych;
3) konserwacji materiałów archiwalnych".

W trakcie jednak kolejnych nowelizacji nadmiarowość ta została usunięta. W ustawie z 18 grudnia 2002 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. 2002, nr 241, poz. 2074) artykuł ten otrzymał brzmienie: „Tworzy się środki specjalne w archiwach państwowych i Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, których przychodami są wpływy otrzymywane z tytułu świadczonych usług archiwalnych i usług dotyczących dokumentacji o czasowym okresie przechowywania w zakresie:

1) wyszukiwania materiałów archiwalnych i dokumentacji o czasowym okresie przechowywania oraz prowadzenia kwerend;
2) kopiowania materiałów archiwalnych;
3) konserwacji materiałów archiwalnych;
4) przechowywania dokumentacji o czasowym okresie przechowywania oraz sporządzania jej odpisów i kopii".

Ostatecznie przepis ten w całości zniknął z tekstu ustawy w 2016 r.[164] Dalsze ustalenia ustawowe w zakresie „udostępniania" określały, że materiały archiwalne udostępnia się bezpłatnie jednostkom organizacyjnym i obywatelom dla potrzeb nauki, kultury, techniki oraz gospodarki. W innych celach udostępnianie mogło być wykonywane odpłatnie. Wysokość opłaty w tym przypadku określić miał Naczelny Dyrektor AP, a po 30 marca 2001 r. – Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w drodze rozporządzenia, uwzględniając przy tym koszty przygotowania materiałów do udostępniania, poszukiwań archiwalnych, konserwacji oraz wykonania odpisów i kopii[165]. Ponieważ jednak przez lata nie występowały inne cele korzystania z materiałów archiwalnych, niż wskazane powyżej, część zapisu z początkiem 2007 r. uchylono[166]. Natomiast od 9 sierpnia 2001 r. umożliwiono archiwom państwowym wykonywanie usług związanych z udostępnianiem materiałów archiwalnych. Zagadnieniu temu poświęcono cały tekst nowelizacji ustawy z 2001 r.[167]

---

[164] Na mocy ustawy z dnia 25 lutego 2016 r. o ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego (Dz. U. 2016, poz. 352) art. 26.

[165] Ustawa z dnia 22 grudnia 2000 r. o zmianie niektórych upoważnień ustawowych do wydawania aktów normatywnych oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. 2000, nr 120, poz. 1268) art. 23. ust. 2.a).

[166] *Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie i uchyleniu niektórych upoważnień do wydawania aktów wykonawczych (druk sejmowy nr 299)* http://orka.sejm.gov.pl/proc5.nsf/opisy/299.htm (dostęp: 01.11.2016 r.).

[167] Ustawa z dnia 8 czerwca 2001 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2001, nr 76, poz. 806) art. 1.

Uzasadnieniem wprowadzenia takiego rozwiązania była przede wszystkim trudna sytuacja finansowa archiwów państwowych, w jakiej znalazły się one 1 stycznia 2001 r., po likwidacji na mocy ustawy o finansach publicznych tzw. środków specjalnych. Część prac realizowanych wówczas przez archiwa państwowe wykraczała poza ich statutowe obowiązki, jednak ze względów polityczno-społecznych oraz współpracy międzynarodowej ich zaprzestanie nie było możliwe. Chodziło tu głównie o usługi archiwalne, realizowane w ramach umowy z Muzeum Holocaustu w Waszyngtonie i Instytutem Pamięci Męczenników i Bohaterów Holocaustu Yad Vashem w Jerozolimie; mikrofilmowanie dokumentów w ramach umowy z Centrum Genealogicznym Mormonów w Salt Lake City w USA; realizację kwerend archiwalnych w ramach umowy z Międzynarodową Komisją do spraw Roszczeń Ubezpieczonych Ofiar Holocaustu, a także kwerendy genealogiczne i własnościowe oraz reprodukowanie archiwaliów do celów innych niż urzędowe[168]. Utworzone w tym czasie konta środków specjalnych w archiwach państwowych i NDAP zasilane były przychodami z tytułu wyszukiwania materiałów archiwalnych i prowadzenia kwerend, kopiowania materiałów archiwalnych oraz ich konserwacji, a od 2003 r. również przechowywania dokumentacji niearchiwalnej i sporządzania jej odpisów i kopii[169].

Ostatecznie tzw. dochody własne jednostek budżetowych zostały zlikwidowane na mocy ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz. U. 2009, poz. 157, nr 1241), a jednostki sektora finansów publicznych nieposiadające osobowości prawnej, w tym również archiwa państwowe, które pokrywają swoje wydatki bezpośrednio z budżetu, z końcem 2010 r. zostały zobowiązane do odprowadzania pobranych dochodów na rachunek dochodów budżetu państwa.

Duże zmiany w tej materii wniosła ustawa z 2016 r. o ponownym wykorzystaniu informacji sektora publicznego, tzw. re-use. Zagwarantowała powszechny dostęp do materiałów archiwalnych, nie tylko dla polskich obywateli, ale również obcokrajowców i bezpaństwowców. „Udostępnianie" ma służyć celom poznawczym, w tym związanym z badaniami naukowymi, albo zaspokajaniem osobistych potrzeb informacyjnych, ponownemu wykorzystaniu treści lub odwzorowań materiałów archiwalnych do celów innych, niż te, dla których je wytworzono lub pierwotnie zgromadzono, w tym do celów zarobkowych, wydawania zaświadczeń, urzędowego potwierdzenia treści przechowywanych materiałów archiwalnych, w postaci ich uwierzytelnionych odwzorowań (odpisy, wypisy, wyciągi, reprodukcje) w oryginalnej wersji językowej, a także w postaci wtórnych dokumentów, opisowo prezentujących tę treść lub jej składniki wyróżnione przez wnioskodawcę[170].

---

[168] *Uzasadnienie poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (druk sejmowy nr 2688)* http://orka.sejm.gov.pl/proc3/opisy/2688.htm(dostęp: 01.11.2016 r.).

[169] Ustawa z dnia 18 grudnia 2002 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. 2002, nr 241, poz. 2074) art. 3. ust. 1.b).

[170] D. Grot, *Eksploracja…*, s. 151.

W nowelizacji ustawy określono również sposoby udostępnienia materiałów archiwalnych. Należą do nich: osobiste zapoznanie się z materiałami lub sporządzenie z ich treści notatek, wyciągów, wypisów, odpisów albo odwzorowań wizualnych, dźwiękowych lub cyfrowych wraz z ich metadanymi, a także przekazanie informacji w nich zawartych w materiałach w postaci ich reprodukcji albo pisemnej odpowiedzi na zapytanie.

Zatem ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach z 1983 r. oraz jej nowelizacje skupiają się głównie na zagadnieniach związanych z materiałami archiwalnymi. Z praktyki archiwalnej wynika jednak, że wiele problemów prawnych, wymagających regulacji ustawowych, dotyczy coraz częściej dokumentacji niearchiwalnej. Zacznijmy rozważania od jednego z rodzajów instytucji, które gromadzą ten rodzaj dokumentacji, a mianowicie od „składnicy akt". W jednostkach organizacyjnych, które nie tworzą materiałów archiwalnych, narastająca dokumentacja służąca potrzebom urzędowym własnej instytucji gromadzona jest właśnie w „składnicach akt".

Termin „składnica akt", mimo ponad 60. lat obecności w polskim prawie archiwalnym[171], a ponad 90. obecności w polskim ustawodawstwie[172], nadal jest terminem słabo akceptowalnym w środowisku archiwalnym, głównie wśród archiwistów zakładowych oraz wyraźnie zabarwionym pejoratywnie, jako instytucja o małym znaczeniu.

Artykuł 36. ustawy stara się zdefiniować „składnice akt" jako jednostki organizacyjne wchodzące w skład jednostek państwowych i samorządowych nie tworzących materiałów archiwalnych, gromadzące powstałą w nich i powstającą dokumentację, niemającą już zastosowania w ich działalności. Jednak w związku z przechowywaniem w składnicach akt dokumentacji mogącej służyć celom urzędowym i kontrolnym, jak np. potwierdzenie sposobu załatwiania spraw, udowodnienie zobowiązań, wyjaśnienie spraw personalnych pracowników zwolnionych, czy reprezentacja jednostki (jubileusze, kroniki), błędne jest sformułowanie ustawy, że „składnice akt" gromadzą dokumentację pozbawioną znaczenia w działalności jednostek organizacyjnych, które ją wytworzyły. Świadczy o tym chociażby rutynowe wypożyczanie dokumentacji ze składnicy akt do komórek organizacyjnych. Takie sformułowanie też zawęża bardzo znaczenie terminu „składnica akt", i przybliża go do terminu dokumentacji przygotowanej do brakowania, która utraciła już całkowicie użytkową wartość informacyjną. Takie pojmowanie tego terminu jest niewłaściwe w kontekście obecnej praktyki archiwalnej.

W odniesieniu do pierwotnego tekstu ustawy archiwalnej niejasne było również stwierdzenie funkcjonujące w prawie archiwalnym do 26 kwietnia 2007 r.,

---

[171] Termin został użyty w tekście dekretu o archiwach państwowych z 1951 r. (Dz. U. 1951, nr 19, poz. 149) art. 4. ust. 1.

[172] Termin „składnica aktów" pojawia się po raz pierwszy w Rozporządzeniu Ministra Skarbu z dnia 20 czerwca 1927 r. o organizacji i zakresie działania izb skarbowych i podległych izbom urzędów skarbowych (Dz. U. 1927, nr 66, poz. 588) § 12.

że „składnice akt" nie prowadzą ewidencji dokumentacji (artykuł 36 . ustęp 3. ustawy). Co ciekawe, w tym samym ustępie była mowa, że nie udostępnia się ewidencji składnic akt. Nic dziwnego, skoro ona nie istniała. Zapis ten był wysoce szkodliwy, bowiem odbierał „składnicom akt" ich najlepsze narzędzie zabezpieczenia zasobu, jakim jest ewidencja. Na mocy nowelizacji ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawy Kodeks pracy[173] z 2 marca 2007 r. nie tylko nie zabroniono składnicom akt prowadzenia ewidencji, ale to nakazano. Do prowadzenia ewidencji dokumentacji przechowywanej w składnicach akt zobowiązano kierowników jednostek organizacyjnych, w których funkcjonują. Podstawową ewidencję w „składnicach akt" stanowią spisy zdawczo-odbiorcze przechowywanej w nich dokumentacji. Bez takiej ewidencji trudno wyobrazić sobie prawidłowe funkcjonowanie tej instytucji. Warto też podkreślić, że nie istnieje analogia między terminem nieewidencjonowany niepaństwowy zasób archiwalny, a ewidencją składnic akt, gdyż podstawy tych terminów są zupełnie różne. W przypadku niepaństwowego nieewidencjonowanego zasobu archiwalnego mamy do czynienia z materiałami archiwalnymi, natomiast w przypadku „składnic akt" z dokumentacją nie mającą wartości historycznej.

Ostatnim terminem wprowadzonym do ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach 28 sierpnia 2004 r. jest pojęcie „działalności gospodarczej". Dotyczy ona przechowywania dokumentacji osobowej i płacowej pracodawców o czasowym okresie przechowywania i jest działalnością regulowaną w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (tekst jednolity: Dz. U. 2013, poz. 672). Zgodnie z artykułem 2. ustawy „działalnością gospodarczą jest zarobkowa działalność wytwórcza, budowlana, handlowa, usługowa oraz poszukiwanie, rozpoznawanie i wydobywanie kopalin ze złóż, a także działalność zawodowa, wykonywana w sposób zorganizowany i ciągły". „Działalność gospodarczą" w zakresie przechowywania dokumentacji osobowej i płacowej mogą wykonywać przedsiębiorcy będący osobą prawną lub jednostką organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej, którzy uzyskali wpis do rejestru przechowawców akt osobowych i płacowych, a także archiwa państwowe i Stowarzyszenie Archiwistów Polskich (SAP). Szczegółowym zagadnieniom związanym z prowadzeniem komercyjnej działalności w zakresie płacowo-osobowej dokumentacji niearchiwalnej poświęcono w ustawie cały rozdział 4a: Działalność gospodarcza w zakresie przechowywania dokumentacji osobowej i płacowej pracodawców o czasowym okresie przechowywania, oraz 4b: Postępowanie z dokumentacją osobową i płacową w przypadku likwidacji lub upadłości pracodawcy, z artykułami odpowiednio od 51a. do 51t. i od 51u. do 51z.

Chciałabym tu poczynić dygresję na temat niepożądanej twórczości terminologicznej, dotyczącej określenia „dokumentacja o czasowym okresie prze-

[173] Ustawa z dnia 2 marca 2007 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawy Kodeks pracy (Dz. U. 2007, nr 64, poz. 426) art. 12. pkt. a).

chowywania". Ustawodawca zignorował fakt, że jest to dokładnie to samo, co „dokumentacja niearchiwalna". Przy czym sam termin zawiera znaczny błąd językowy, nie może bowiem istnieć czasowy okres. Okres w samej swej istocie jest czasowy, gdyż musi trwać od jakiegoś momentu w czasie do innego momentu. Niestety, termin ten pojawia się w tytule przepisów prawnych utrwalając ten błąd, spowodowany najprawdopodobniej brakiem korekty polonistycznej i uważnego przeczytania projektu przepisu przez logika specjalistę[174].

W ustawie archiwalnej nie znalazły się terminy prawne: „archiwum", „archiwum wyodrębnione", „archiwum z powierzonym zasobem archiwalnym", „instytucja z powierzonym zasobem archiwalnym", „dokument", „dokumentacja", „twórca materiałów archiwalnych", „udostępnienie materiałów archiwalnych", „udostępnienie dokumentacji". Obecność tych terminów w przepisie prawa powszechnego w znaczny sposób ułatwiłaby praktyczne stosowanie ustawy, a także rozpowszechnienie dorobku naukowego archiwistyki polskiej i mogłaby promieniować na zagadnienia prawa administracyjnego, cywilnego i karnego.

Oprócz mniej lub bardziej zmienionych znaczeń dotychczas stosowanych w archiwistyce terminów fachowych, ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach wprowadza wiele zupełnie nowych terminów. Nie udało się uniknąć przy tym pewnych niekonsekwencji, czy wzajemnie wykluczających się postanowień, niekiedy brak też dostatecznej jasności i jednoznaczności tekstu ustawy. Błędy te spowodowało lekceważenie niektórych zapisów ustawy i powstanie „martwych liter" prawa archiwalnego. Jednak widoczne jest również stopniowe minimalizowane tych mankamentów w wydawanych kolejno nowelizacjach. Wywołanie dyskusji o problemach znaczeniowych terminologii jest doskonałym impulsem do ponownego rozważenia aktualnego znaczenia wielu terminów archiwalnych i dokonywania nowych ustaleń. Tak stało się w latach 2015–2016, gdy z ustawy zniknęła większość lapsusów i błędnych zapisów. Również zmieniająca się rzeczywistość wymusza ponowne spojrzenie na definicje legalne archiwistyki i weryfikację ich znaczenia. W ustawie archiwalnej znajdują odzwierciedlenie nieuzasadnione partykularne interesy różnych grup, uwidaczniające się w ustaleniu zakresu gromadzenia niektórych rodzajów archiwów i stopniu ich samodzielności lub podporządkowania. Uprawnienia te mogły być zagwarantowane w formie przepisów ogólnych. Pomimo tych mankamentów, w ustawie archiwalnej odnaleźć można wiele rozsądnych rozwiązań sprzeczności interesów istniejących w każdej społeczności, a klarowne zdefiniowanie większości terminów archiwalnych powoduje, iż przyjęły się one w praktyce archiwalnej i nie generują różnic interpretacyjnych.

---

[174] W. Chorążyczewski, *Archiwistyka dla początkujących (wersja 1)*, Toruń 2014, https://repozytorium.umk.pl/bitstream/handle/item/2191/Archiwistyka_dla_poczatkujacych_wersja_1.pdf?sequence=1 (dostęp: 30.12.2017 r.).

Ustawa archiwalna w Polsce obowiązuje już ponad 34 lata. Jest jedną z najstarszych konstrukcji prawa resortowego w naszym kraju. Była zmieniana 41 razy[175], przy czym aż w dziewięciu przypadkach nowelizacje dotyczyły wyłącznie dokumentacji pracowniczej.

Najwięcej nowelizacji ustawy archiwalnej zostało opublikowanych w latach 2004 – 2006 oraz w roku 2010. W ostatnich latach od 2015 r. również ilość zmian w ustawie znacznie się zwiększyła. Związane jest to przede wszystkim ze wzmożoną w tych okresach aktywnością ustawodawcy, spowodowaną wprowadzaniem narzędzi i prawnych rozwiązań do elektronicznego zarządzania dokumentacją w podmiotach publicznych oraz licznymi zmianami w zakresie polityki państwa, w tym w administracji publicznej. Rysunek nr 3 przedstawia wykres wydawania przez ustawodawcę nowelizacji ustawy archiwalnej w odpowiednich latach.

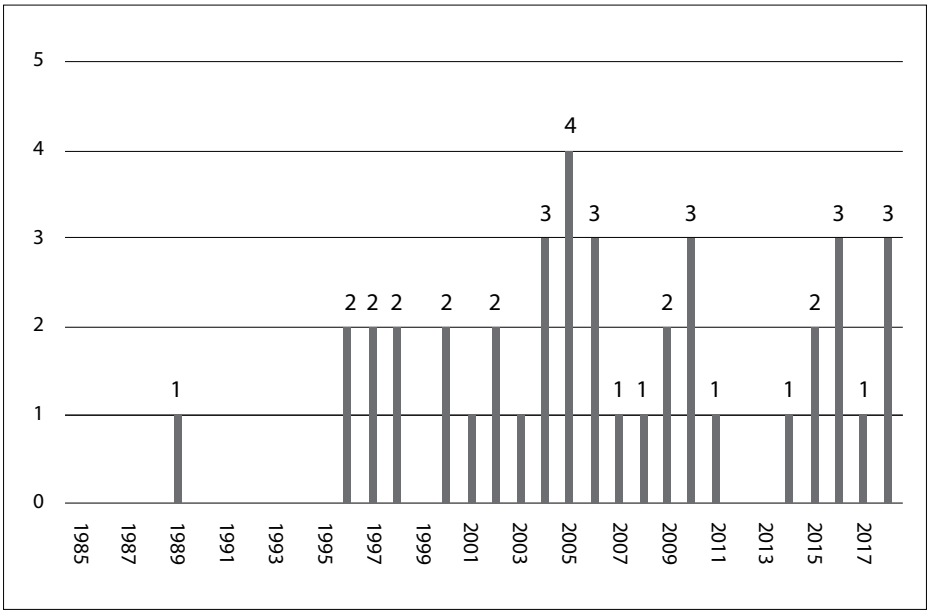

Rys. 3. Nowelizacje ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach

[175] Stan na 10.04.2018 r., spis nowelizacji ustawy archiwalnej, zob. Aneks nr 1.

3. Słownictwo archiwalne w aktach prawnych powiązanych z ustawą archiwalną

W ciągu 33 lat funkcjonowania ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, na podstawie jej artykułów wydano 53 akty wykonawcze[176]. Dotykają one w mniejszym lub większym zakresie spraw powiązanych z jej przedmiotem. Wiele z nich zawiera również kluczowe ustalenia dotyczące terminologii archiwalnej. W przepisach wykonawczych można znaleźć przede wszystkim rozwinięcie terminów archiwalnych zastosowanych uprzednio w ustawie archiwalnej. Doprecyzowują one zakres znaczeniowy oraz kontekst słownictwa archiwalnego. W omawianych aktach prawa niewiele rzadziej pojawiają się też nowe terminy archiwalne, dla których w ustawie archiwalnej zabrakło miejsca. Niemniej, dzięki pośrednictwu ustawy jej przepisy wykonawcze również wchodzą do polskiego prawa archiwalnego i w znaczny sposób poszerzają jego zakres.

Nad wyraz widoczne jest to w sytuacji, gdy w ustawie archiwalnej nastąpiła rozbudowa grup regulacji dotyczących narastania i archiwizowania konkretnych rodzajów dokumentacji, np. w latach 2006 i 2010–2011. Wówczas ukazało się wiele aktów wykonawczych mających formę rozporządzeń, wydanych na mocy ustawy, a zawierających kluczowe terminy opisujące rodzaje dokumentacji specjalnej, m.in. dla dokumentacji elektronicznej[177], w tym powstającej w administracji terenowej[178], czy w publicznej radiofonii i telewizji[179].

Aktywność prawodawstwa w zakresie wydawania aktów wykonawczych do ustawy archiwalnej w ciągu ponad trzech dekad jej funkcjonowania przedstawia wykres nr 4.

---

[176] Zob. Aneks nr 2.

[177] Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 30 października 2006 r. w sprawie szczegółowego sposobu postępowania z dokumentami elektronicznymi (Dz. U. 2006, nr 206, poz. 1518).

[178] Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 stycznia 2011 r. w sprawie instrukcji kancelaryjnej, jednolitych rzeczowych wykazów akt oraz instrukcji w sprawie organizacji i zakresu działania archiwów zakładowych (Dz. U. 2011, nr 14, poz. 67).

[179] Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 maja 2006 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu gromadzenia, ewidencjonowania, kwalifikowania, klasyfikacji oraz udostępniania materiałów archiwalnych tworzących zasób jednostek publicznej radiofonii i telewizji (Dz. U. 2006, nr 98, poz. 680). M. Konstankiewicz, *Wykaz ważniejszych resortowych aktów prawnych regulujących zasady postępowania z dokumentacją. Uzupełnienie i kontynuacja (część XXIII)*, „Archiwista Polski", 2006, nr 4(44), s. 72.

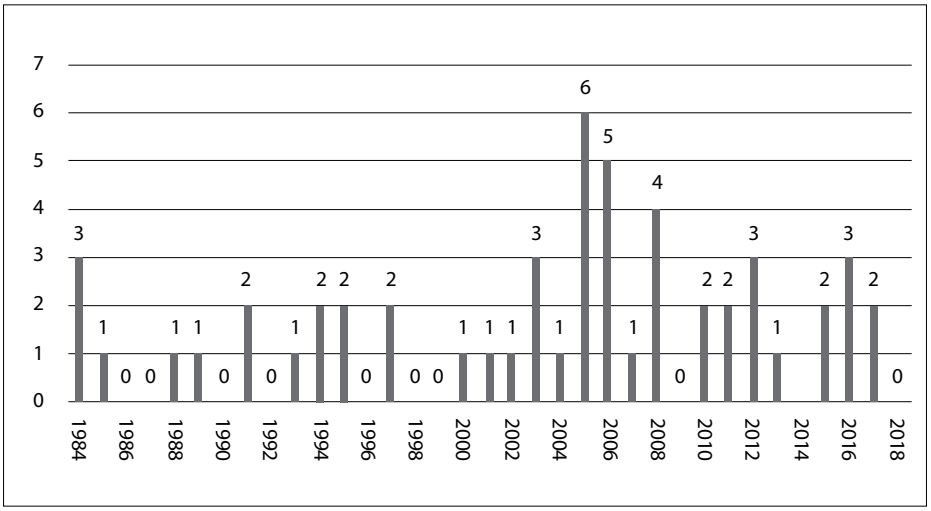

Rys. 4. Akty wykonawcze do ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach

Akty wykonawcze ustawy archiwalnej są, zgodnie z hierarchią prawa, aktami niższego rzędu w stosunku do powszechnie obowiązujących ustaw. Najczęściej przybierają formę rozporządzeń oraz zarządzeń wydawanych przez przedstawicieli władzy wykonawczej: Prezydenta, Radę Ministrów, Prezesa Rady Ministrów oraz ministrów kierujących działami administracji rządowej. Konsekwencją tego jest m.in. węższy zakres ich stosowania, bowiem ustawy są przepisami powszechnymi, natomiast wynikające z nich akty niższego szczebla obowiązują w węższym zakresie, na który jest nastawiony dany akt prawa. Nie ujmuje to jednak wartości występującym w nich terminom archiwalnym, których znaczenie dla archiwistyki jest kluczowe, a obszar użyteczności niejednokrotnie znacznie szerszy, niż wskazują na to przepisy.

Jednymi z najważniejszych terminów archiwalnych, które znalazły się w aktach wykonawczych ustawy archiwalnej jest dokumentacja kategorii A i kategorii B. Podział dokumentacji na kategorie archiwalne ma w polskim prawie bardzo długą historię. Po raz pierwszy pojawił się w 1931 r. w § 1. Uchwały Rady Ministrów z dnia 21 grudnia 1931 r. o przechowywaniu akt w urzędach administracji publicznej (M.P. 1932 nr 2 poz. 3)[180]. W polskim prawie archiwalnym pojawił się po raz pierwszy w pod koniec lat 70. XX w. w § 8.2. Zarządzenia Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej (M. P. 1957, nr 86, poz. 517), będącego aktem wykonawczym do dekretu z 1951 r. Można go było spo-

[180] H. Robótka, *Archiwa państw*owe *i reforma biurowości w Polsce międzywojennej*, referat wygłoszony na sesji z okazji Tygodnia Archiwów Polskich, która odbyła się w Toruniu 5 października 1989 r., http://bg.uwb.edu.pl/ekopie/archiwum/k05208_10.doc (dostęp: 10.04.2018 r.), s. 10.

tkać również w kolejnym akcie wykonawczym tego dekretu, tj. w Zarządzeniu Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania (M.P. 1963, nr 37, poz. 184) § 1. oraz załącznik nr 1.

Podział dokumentacji na kategorie A i B bardzo szybko przyjął się w administracji polskiej, akceptację uzyskał również w aktach wykonawczych do ustawy z 1983 r. Pojawił się w jednym z pierwszych aktów wykonawczych, tj. § 1. Rozporządzenia Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych (Dz. U. 1984, nr 41, poz. 216), a także w dwóch kolejnych nowelizacjach tego przepisu, ujętych w Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych (Dz. U. 2002, nr 167, poz. 1375)[181] i Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 października 2015 r. w sprawie klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji, przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych i brakowania dokumentacji niearchiwalnej (Dz. U. 2015, poz. 1743).

Definicje wspomnianych terminów znajdujemy po raz pierwszy w załączniku nr 2 do rozporządzenia z 1984, który precyzuje oba rodzaje dokumentacji. Zgodnie z jego brzmieniem symbolem A oznacza się kategorie dokumentacji stanowiące materiały archiwalne, natomiast symbolem B kategorie dokumentacji niearchiwalnej, przy czym w przypadku tej ostatniej wyodrębniono kilka kategorii.

Interesująca jest historia zmian w definicji prawnej dokumentacji kategorii B, która do dnia dzisiejszego nie uzyskała ostatecznego kształtu i nadal zawiera pewne nieścisłości terminologiczne.

Początkowo symbolem B, z dodaniem cyfr arabskich, oznaczane były kategorie dokumentacji o czasowym znaczeniu praktycznym, która po upływie obowiązującego okresu przechowywania podlegać miała brakowaniu. Ustalono, że okres przechowywania liczy się w pełnych latach kalendarzowych, poczynając od 1 stycznia roku następnego, po utracie przez dokumentację praktycznego znaczenia dla potrzeb aktoktwórcy oraz dla celów kontrolnych.

W 2002 r. usunięto z definicji oczywisty błąd, zmieniając punkt czasowy, od którego liczy się okres jej przechowywania. Natomiast w ostatniej nowelizacji definicję „dokumentacji kategorii B" gruntownie przeredagowano, zmieniając początek okresu przechowywania dokumentacji z momentu wytworzenia, na moment zakończenia sprawy. Jednocześnie pominięto opis czynności brako-

[181] E. Borodij, *Wykaz ważniejszych resortowych aktów prawnych regulujących zasady postępowania z dokumentacją. Uzupełnienie i kontynuacja (część VIII)*, „Archiwista Polski", 2003, nr 1(29), s. 68 in.

wania, określając, że „symbolem B, z dodaniem liczb arabskich, oznacza się kategorię archiwalną dokumentacji o czasowym znaczeniu praktycznym", przy czym uznano, że liczby odpowiadają minimalnemu okresowi przechowywania tej dokumentacji, liczonemu, w pełnych latach kalendarzowych, począwszy od dnia 1 stycznia roku następnego od daty zakończenia sprawy.

Dzięki tym zabiegom definicja zyskała przejrzystość, lecz do pełnego jej zrozumienia niezbędne jest nadal wyjaśnienie terminu „zakończenie sprawy" oraz poprawa sformułowania „liczby arabskie". Jeśli drugi błąd jest jedynie lapsusem, pomyłką wynikającą ze skrótu myślowego[182], to pierwszy nosi znamiona *ignotum per ignotum*, czyli tłumaczenia nieznanego przez nieznane. Mimo więc długiego okresu funkcjonowania terminu kategorii archiwalnych w prawie archiwalnym, nadal ich definicja nie jest bezsprzecznie jasna, i nie pokrywa się z praktycznym zakresem znaczeniowym omawianych pojęć. Ukazuje więc przewagę archiwistyki praktycznej nad prawem archiwalnym.

Podobnie sprawy się mają z symbolem Bc. Początkowo w ten sposób oznaczono kategorię dokumentacji posiadającej krótkotrwałe znaczenie praktyczne, która po pełnym jej wykorzystaniu była przekazywana na makulaturę. W definicji prawnej określono czynności związane z postępowaniem z tą dokumentacją po jej wykorzystaniu. Niestety, zastosowano niewłaściwe ich określenie. Zamiast „przekazywana na makulaturę", powinno być „przekazywana do fizycznego zniszczenia". Zakładając bowiem, że dokumentacja nie została wcześniej zanonimizowana, a tak się dzieje ze znaczną częścią dokumentacji, może ona zawierać dane osobowe lub dane podlegające ochronie na podstawie innych przepisów prawa, a więc dane, które nie mogą zostać przekazane na makulaturę, w obawie przed dostaniem się ich w niepowołane ręce.

Ponadto tendencja widoczna wyraźnie w ostatnio wydawanych instrukcjach kancelaryjnych, m.in. usankcjonowana Rozporządzeniem Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 stycznia 2011 r. w sprawie instrukcji kancelaryjnej, jednolitych rzeczowych wykazów akt oraz instrukcji w sprawie organizacji i zakresu działania archiwów zakładowych (Dz. U. 2011, nr 14 poz. 67), wskazuje, że w przypadku dokumentacji tej nie mamy do czynienia ze skróconym postępowaniem, lecz powinna być brakowana, a następnie dopiero fizycznie niszczona. W ostatniej nowelizacji definicja „dokumentacji kategorii Bc" również uległa przeredagowaniu. Rozszerzono jej znaczenie na dokumentację niearchiwalną wtórną, o ile zachowały się oryginały (równoważniki), i dodano w definicji okres przechowywania krótszy, niż jeden rok, czyli mniejszy niż B1.

Ostatnim symbolem B, którego definicję opisano we wspomnianych rozporządzeniach jest BE, którym oznacza się dokumentację podlegającą ekspertyzie po upływie obowiązującego okresu przechowywania. W latach 1984–2015 definicja wskazywała również przedmiot ekspertyzy, tj. charakter, treść i znaczenie dokumentacji. W najnowszej nowelizacji element ten pominięto.

[182] Powinno być „liczb, złożonych z cyfr arabskich" lub „liczb".

Ekspertyzę przeprowadza archiwum państwowe, które może dokonywać zmiany kategorii tej dokumentacji, w tym przekwalifikowania jej do kategorii A. W 2015 r. uzupełniono zapis, że ekspertyzy dokonywać może również archiwum wyodrębnione. Poprawka ta jest jak najbardziej zasadna w stosunku do wzrastającej liczby archiwów tego typu.

Oznaczenia kategorii dokumentacji, mimo kilku błędów w definicjach, dość szybko i intuicyjnie przyjęły się na gruncie polskiej archiwistyki. Również w środowiskach związanych z administracją i zarządzaniem informacją jest to jedna z bardziej rozpoznawalnych obecnie konstrukcji prawa archiwalnego. Zapewne niewielkie poprawki w definicjach związanych z nimi terminów pozwoliłyby na pełniejsze i bezpieczniejsze wykorzystanie oznaczeń kategorii archiwalnych w praktyce, i przyczyniłyby się do powszechniejszego stosowania wprowadzonego przez nie podziału w archiwistyce polskiej, chociażby poprzez ich umieszczenie w ustawie.

W Rozporządzeniu Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z 1984 r. istnieje również inny podział dokumentacji, odnoszący się do dokumentacji powstającej w organach państwowych i państwowych jednostkach organizacyjnych oraz napływającej do nich, na „materiały archiwalne" i „dokumentację niearchiwalną". Pojawiająca się w § 1. rozporządzenia definicja „materiałów archiwalnych" określa tym terminem „materiały archiwalne wchodzące w skład państwowego zasobu archiwalnego"; natomiast definicja „dokumentacji niearchiwalnej" – dokumentację niestanowiącą tak rozumianych materiałów archiwalnych (definicja dychtomiczna).

Podobny podział i określenie rodzajów dokumentacji powtarzał się w § 1. Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r.[183] W nowelizacji ustawy archiwalnej z 1998 r. poszerzono katalog organów państwowych i państwowych jednostek organizacyjnych, dodając organy jednostek samorządu terytorialnego i samorządowe jednostki organizacyjne[184] W 2015 r. podział dokumentacji na „materiały archiwalne" i „dokumentację niearchiwalną" został przeniesiony do tekstu ustawy archiwalnej[185], kończąc tym samym wątpliwości prawne na temat podziału dokumentacji w odniesieniu do ich wartości historycznej. Dotąd w ustawie funkcjonował termin „dokumentacja stanowiąca materiały archiwalne" i „inna", co stwarzało wiele nieścisłości i wątpliwości interpretacyjnych[186].

---

[183] Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych (Dz. U. 2002, nr 167, poz. 1375).

[184] Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie niektórych ustaw określających kompetencje organów administracji publicznej, w związku z reformą ustrojową państwa (Dz.U. 1998, nr 106, poz. 668) art. 49. ust. 2).

[185] Ustawa z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2015, poz. 566) art. 1. ust. 2).

[186] M. Konstankiewicz, *Zmiany w ustawie z 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach wchodzące w życie od 1 listopada 2015 r.*, „Archiwista Polski", 2015, nr 3(79), s. 11.

Analizując rozporządzenie z lipca 1984 r. warto wspomnieć, że występują w nim również terminy określające szczegółowo niektóre rodzaje dokumentacji, jak: „księga stanu cywilnego" „skorowidz do księgi stanu cywilnego", „akta sądowe"[187]. Są to nieliczne rodzaje dokumentacji wymienione w przepisie o „przechowywaniu materiałów archiwalnych" w archiwach zakładowych, a następnie ich „przekazywaniu do archiwów państwowych".

W § 2. rozporządzenia nie znajdziemy wprawdzie definicji tych czynności, ale ustalono w nim okres przechowywania materiałów archiwalnych w archiwach zakładowych na 25 lat, po upływie których trafiają one do zasobów właściwych archiwów państwowych. Wspomniane rodzaje dokumentacji są wykluczone z tego przepisu, a tym samym podlegają prawom szczególnym, na podstawie których okres ich przechowywania w archiwach zakładowych jest różny, i może być nawet czterokrotnie dłuższy.

Analogiczne zapisy znaleźć można w § 10. rozporządzenia z 2002 r., przy czym Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego w kolejnych § (11–12) odniósł się również do „przekazywania materiałów archiwalnych i dokumentacji niearchiwalnej" na skutek ustania działalności organów i jednostek organizacyjnych do właściwych archiwów państwowych, organów i jednostek organizacyjnych ich następców prawnych lub w przypadku ich braku do właściwych rzeczowo organów administracji rządowej. W przypadku organów jednostek samorządu terytorialnego i samorządowych jednostek organizacyjnych usankcjonowano praktykę przekazywania dokumentacji niearchiwalnej instytucjom zawodowo trudniącym się przechowywaniem dokumentacji lub SAP. W 2015 r. zasadniczy obowiązek przekazania archiwaliów do archiwów państwowych po 25 latach od ich wytworzenia został przeniesiony do tekstu ustawy archiwalnej[188].

Rozporządzenie z 1984 r. wymienia również „porządkowanie materiałów archiwalnych", nie podaje jednak jego definicji, lecz odsyła do szczegółowych jego zasad, które określić powinien Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych.

W przepisie prawnym wydanym w 2002 r., a będącym następcą wspomnianego rozporządzenia, Minister Kultury doprecyzował wskazany termin, uznając że „uporządkowanie materiałów archiwalnych" polega na podziale rzeczowym teczek i prawidłowym ułożeniu materiałów wewnątrz teczek, ich opisaniu, nadaniu właściwego układu, sporządzeniu ewidencji oraz technicznym zabezpieczeniu[189]. W dalszych ustępach (2–5) § 14. tego rozporządzenia

---

[187] Rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych (Dz. U. 1984, nr 41, poz. 216) § 2. ust. 2.

[188] Ustawa z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2015, poz. 566) art. 1. ust. 2a.

[189] Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych (Dz. U. 2002, nr 167, poz. 1375) § 14. ust. 1.

wyjaśniono szczegółowo, na czym polegają owe czynności. Wspomniano również o „spisie zdawczo-odbiorczym materiałów archiwalnych przeznaczonych do przekazania do archiwum państwowego", którego wzór stanowi załącznik nr 6 do rozporządzenia. Obok tego podstawowego środka ewidencyjnego, Minister Kultury dopuścił możliwość sporządzania na wniosek dyrektora archiwum państwowego innych form ewidencji, w szczególności „inwentarza" i „skorowidza", wykonanego w formie elektronicznej i tradycyjnej. Po raz pierwszy również wspomniano o „opakowaniach z materiałów chroniących dokumentację przed uszkodzeniem mechanicznym, chemicznym lub biologicznym" oraz o „pudłach" i „paczkach".

W najnowszym normatywie z 2015 r. sposób porządkowania materiałów archiwalnych przed ich przekazaniem do archiwum państwowego uzależniono od uzgodnień między dyrektorem archiwum państwowego a organem lub kierownikiem jednostki organizacyjnej przekazującej dokumentację. Szczegółowe standardy porządkowania dokumentacji zawarto w załączniku nr 4 do rozporządzenia. Znalazły się w nim wskazówki dotyczące porządkowania materiałów archiwalnych, z uwzględnieniem układu nadanego im przez twórcę dokumentacji, sporządzania ich ewidencji i technicznego zabezpieczenia przed uszkodzenia lub utratą (w tym paginowania i opakowania).

Warto przypomnieć, że „porządkowanie materiałów archiwalnych" jest nieodłączną częścią normatywów kancelaryjno-archiwalnych funkcjonujących w instytucjach publicznych. Z punktu widzenia prawa pojawia się tu zatem konieczność korelacji przepisów wykonawczych ustawy archiwalnej o przekazywaniu materiałów archiwalnych do archiwów państwowych, z przepisami o instrukcjach kancelaryjnych[190], co nie zawsze jest respektowane. Dodatkowo do postępowania z określonymi rodzajami dokumentacji lub do specyficznych podmiotów odnoszą się akty prawne mające charakter przepisów szczególnych. Wystarczy wskazać dokumentację elektroniczną w podmiotach publicznych[191], akta spraw sądowych[192] i dokumentację medyczną[193]. W razie kolizji szczegółowych norm dotyczących postępowania z tymi rodzajami dokumentacji z przepisami o charakterze ogólnym, mają one pierwszeństwo, w myśl zasady *lex specialis derogat legi generali*[194].

---

190 M.in. Rozporządzeniem Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 stycznia 2011 r. w sprawie instrukcji kancelaryjnej, jednolitych rzeczowych wykazów akt oraz instrukcji w sprawie organizacji i zakresu działania archiwów zakładowych (Dz. U. 2011, nr 14, poz. 67).

191 Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 30 października 2006 r. w sprawie szczegółowego sposobu postępowania z dokumentami elektronicznymi (Dz. U. 2006, nr 206, poz. 1518).

192 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 marca 2004 r. w sprawie przechowywania akt spraw sądowych oraz ich przekazywania do archiwów państwowych lub do zniszczenia (Dz. U. 2014, poz. 991).

193 Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 9 listopada 2015 r. w sprawie rodzajów, zakresu i wzorów dokumentacji medycznej oraz sposobu jej przetwarzania (Dz. U. 2015, poz. 2069).

194 M. Konstankiewicz, *Rozporządzenie*…, s. 64.

Analizując rozporządzenie z 1984 r. nie sposób nie zauważyć, że w znacznym stopniu odnosi się ono do techniki biurowej. Kluczowym narzędziem organizującym pracę biurową, które w nim wprowadzono jest w związku z tym „wykaz akt"[195]. Samo pojęcie, podobnie jak podział dokumentacji na kategorie archiwalne, zostało wprowadzone do polskiej administracji już w latach 30. XX w.[196] W prawie archiwalnym ukazało się jednak dopiero wraz z przytoczonym aktem wykonawczym.

Definicja „wykazu" zawarta w § 6.1. mówi, iż jest to rzeczowa klasyfikacja, zawierająca kwalifikację materiałów archiwalnych i dokumentacji niearchiwalnej ze względu na okresy jej przechowywania. Zasób słownictwa użyty

---

[195] Rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych (Dz. U. 1984, nr 41, poz. 216) § 6. ust. 1.

[196] Przepisy kancelaryjne dla administracji rządowej *z* dnia 24 sierpnia 1931 r. (M. P. 1931, nr 196); Załącznik nr 1 do § 6 ust. 1 instrukcji kancelaryjnej dla zarządów gmin wiejskich, opartej na okólniku Ministerstwa Spraw Wewnętrznych nr 112 z 15 listopada 1933 r., [w:] *Zbiór przepisów archiwalnych wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w latach 1952–2000*, wybór i oprac. M. Tarakanowska i E. Rosowska, Warszawa 2001, s. 28–32. Więcej na temat wykazów akt: T. Manteuffel, *Wykaz akt. Wskazówki praktyczne*, Warszawa 1935; *Wykaz akt w kancelarii urzędu*, „Archeion", t. 19–20, 1951, s. 178–193; M. Bielińska, *Akt jako obiekt archiwalny w kancelarii urzędu*, „Archeion", t. 21,1952, s.145–167; W. Kostuś, *Akta o wartości trwałej w terenowych organach administracji państwowej*, „Archeion", t. 29, 1958, s. 140–145; M. Gdynia, S. Poprawska, *Wykaz akt przedsiębiorstw hutniczych*, „Archeion", t. 34, 1961, s. 3–23; M. Motas, *Pomoce kancelaryjne w centralnych urzędach i instytucjach w okresie międzywojennym*, „Archeion", t. 35, 1961, s. 105–109; I. Radtke, *Jednolite rzeczowe wykazy akt*, „Archeion", t. 44, 1966, s.31–49; A. Muszyński, *Rola wykazu akt w kształtowaniu narastającego zasobu archiwalnego*, „Archeion", t. 60, 1974, s. 23–44; J. Szymańska-Pętala, *Problematyka wykazu akt szkoły wyższej*, „Archeion", t.89, 1991, s. 79–94; R. Banduch, *Stosowanie rzeczowych wykazów akt w administracji samorządowej*, [w:] *Archiwa samorządowe. II Krajowe Sympozjum Archiwalne 28–29 września 1999 r.*, Warszawa 1999, s. 121–127; E. Borodij, *Kilka uwag w sprawie współczesnych wykazów akt*, „Archiwista Polski", 2001, nr 1(21), s. 87–92; idem, *Kilka uwag w sprawie kwalifikacji archiwalnej dokumentacji powstającej w instytucjach tworzących niepaństwowy zasób archiwalny*, „Archiwista Polski", 2002, nr 3(27), s. 109–114; *Współczesne przepisy kancelaryjno-archiwalne, ich zalety i wady*, [w:] *Archiwa i archiwiści w dobie społeczeństwa informacyjnego. Pamiętnik IV Powszechnego Zjazdu Archiwów Polskich, Szczecin 12–13 września 2002 r.*, t. 1, red. D. Nałęcz, Toruń 2002, s. 115–134; A. Kołodziejczyk, *Jednolity rzeczowy wykaz akt*, „Archiwista Polski", 2004, nr 3(35), s. 69–73; A. Szczepaniak, *Jednolity rzeczowy wykaz akt w Muzeum Narodowym w Warszawie*, „Archiwista Polski", 2004, nr 3(35), s. 75–78; D. Klemantowicz, *Kwalifikowanie dokumentacji aktowej do odpowiedniej kategorii archiwalnej akt w praktyce Archiwum Uniwersytetu Łódzkiego*, „Archiwista Polski", 2004 nr 3(35), s. 65–68; E. Borodij, *Jak zrobić dobry wykaz akt*, „Archiwista Polski", 2004, nr 3(35), s. 91–94; H. Duczkowska-Moraczewska, *Wykazy akt stosowane w szkołach wyższych (próba analizy)*, „Archiwista Polski", 2004, nr 3(35), s. 49–56; M. Pawelec, *Funkcjonowanie jednolitego wykazu akt w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*, „Archiwista Polski", 2004, nr 3(35), s. 57–64; H. Robótka, *Co o wykazach akt wiedzieć należy*, *cz. 1*, „Archiwista Polski", 2005, nr 1(37), s. 69–83; eadem, *Co o wykazach akt wiedzieć należy, cz. 2*, „Archiwista Polski", 2005, nr 2(38), s. 67–78; I. Łaborewicz, *Wady samorządowych rzeczowych wykazów akt (gmina i powiat). Między wykazem jednolitym a strukturalnym?*, „Archiwista Polski", 2005, nr 3(39), s. 71–84; H. Robótka, *Co o wykazach akt wiedzieć należy, cz. 3*, „Archiwista Polski", 2007, nr 1(45), s. 63–79; eadem, *Archiwa państwowe*; M. Andrasz-Mrożek, *Wykaz akt jako instrument wartościowania dokumentacji*, [w:] *Problemy wartościowania dokumentacji współczesnej – konferencja w Archiwum Głównym Akt Dawnych* https://www.archiwa.gov.pl/images/docs/Wartosciowanie_materialow_archiwalnych_1.pdf (dostęp: 01.09.2017 r.)

w „wykazie akt", w przeciwieństwie do języka naturalnego, został uformowany w sposób sztuczny. Rozwijał się on w sposób kontrolowany i świadomie zorganizowany, a ponadto ściśle zhierarchizowany, oparty na relacjach nadrzędności i podrzędności oraz równorzędności[197]. Ponadto systematyzacja haseł w grupach rzeczowych oparta została na systemie klasyfikacji dziesiętnej, stworzonym przez amerykańskiego bibliotekarza Melvila Deweya (1851–1931), i zastosowanym dla zbiorów bibliotecznych. Takie ujęcie rzeczywistości biurowej podkreśla jej sztuczny charakter i oderwanie od struktury organizacyjnej registratury.

Przykładowy „rzeczowy wykaz akt typowych" zawarto w przepisie jako załącznik nr 2 do rozporządzenia. Zawiera on listę typowych tytułów klas I rzędu dla pierwszych czterech grup rzeczowych: 0. Zarzadzanie, 1. Kadry, 2. Środki rzeczowe, 3. Ekonomika, a w ich ramach klasy II rzędu. Pod listą umieszczono tabelę z symbolami klasyfikacyjnymi I, II, III i IV rzędu, przyporządkowanymi im hasłami klasyfikacyjnymi oraz odnośnikami do kategorii archiwalnych dla dokumentacji w komórce merytorycznej państwowej jednostki organizacyjnej, tworzącej i nietworzącej państwowy zasób archiwalny, a także w innych komórkach. Tabelę uzupełniają liczne uwagi. Pod tabelą zdefiniowano termin „komórka merytoryczna", oznaczający „komórkę organizacyjną, do której zadań należy ostateczne pod względem merytorycznym opracowanie danego rodzaju spraw, i która w tym zakresie powinna posiadać całość zasadniczych materiałów (akt)".

„Wykazy akt" są wydawane dla danych działów administracji przez właściwych ministrów (kierowników urzędów centralnych), w porozumieniu z Naczelnym Dyrektorem AP, oraz kierowników państwowych jednostek organizacyjnych – w porozumieniu z dyrektorem właściwego archiwum państwowego. W uzasadnionych przypadkach ministrowie mogą ustalić „wykazy akt" również dla podległych i nadzorowanych przez siebie jednostek organizacyjnych, w trybie porozumienia z Naczelnym Dyrektorem AP.

Również w kolejnym rozporządzeniu na ten temat z 2002 r. „wykaz akt" znajduje ważne miejsce[198]. Jego cechy podkreśla rozszerzenie nazwy wykazu o przymiotniki „jednolity rzeczowy", a także zwrócenie uwagi, iż jest on podstawą rejestracji i gromadzenia dokumentacji w akta sprawy[199]. Rozszerzeniu uległ również katalog organów mogących ten normatyw wprowadzić. Dodano centralne organy państwowe dla urzędów je obsługujących oraz kierowników centralnych państwowych jednostek organizacyjnych – w pierwszym przypadku, oraz

---

[197] J. Adamus-Kowalski, *System informacji archiwalnej w Polsce. Historia, infrastruktura, standardy i metody*, Katowice 2011, s. 147–153.

[198] Z. Pustuła, *Uwagi sceptyczne do rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 16 IX 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych (Dz. U., nr 167, poz. 1375)*, „Archiwista Polski", 2002, nr 4(28), s. 89–95.

[199] Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych (Dz. U. 2002, nr 167, poz. 1375) § 3. ust. 2.

pozostałe organy administracji publicznej i kierowników pozostałych jednostek, organizacyjnych w terenie – w przypadku drugim. Instrukcja umożliwiła również stosowanie „wykazów akt" przez niepaństwowe jednostki organizacyjne.

W 2015 r. budowę rzeczowego „wykazu akt" uregulowano w nowy jednolity sposób[200]. W rozporządzeniu pozostało wprawdzie określenie zasad jego tworzenia z zastosowaniem systemu dziesiętnego[201]. Zastosowano jednak o wiele bardziej drobiazgowe podejście do tematu, co legitymizuje dotychczasową praktykę archiwalną. Nie zmieniło się wprawdzie przeznaczenie pierwszych czterech klas I i II rzędu wykazu. Ustalono jednak, że kolejne będą dotyczyć dokumentacji związanej z zagadnieniami merytorycznymi, do których realizacji organ lub jednostka organizacyjna zostały utworzone. W załączniku nr 2 zawarto jednak nie „jednolity rzeczowy wykaz akt typowych", a jedynie wzór budowy „wykazu akt", zawierający przykłady dotyczące haseł od 01 do 111. Czas pokaże, czy takie rozwiązanie pozwoli na kreatywne podejście do tematu obiegu dokumentacji i nie będzie stanowiło trudności dla instytucji tworzących dokumentację i zatrudnionych w nich archiwistów zakładowych, czy koordynatorów czynności kancelaryjnych.

W rozporządzeniu z 2015 r. dopuszczono również zastosowanie innego układu klas „wykazu akt"[202], a w przypadku dokumentacji specjalnej, zwłaszcza technicznej, geologicznej, geodezyjnej lub kartograficznej, zastosowanie „kwalifikatora dokumentacji". Ten typ normatywu kancelaryjno-archiwalnego ustanawiany jest fakultatywnie, na podstawie artykułu 6. ustawy archiwalnej. Wzór „kwalifikatora dokumentacji" określono w załączniku nr 3 do rozporządzenia.

Warto podkreślić, iż nowe podejście do klasyfikacji i kwalifikacji archiwalnej, nie narzucające konkretnego wzoru „wykazu akt" oraz sposobu tworzenia dokumentacji i postępowania z nią, jest wynikiem coraz powszechniejszego przekonania, że jednostki organizacyjne powinny same stanowić o sposobie tworzenia i okresie przechowywania dokumentacji, uwzględniając własną specyfikę funkcjonowania oraz aktualne możliwości, również finansowe. Niemniej coraz bardziej ogólnie sformułowane klasy rzeczowe „wykazów akt" stanowią nie lada problem dla pracowników administracji, którzy zdani są na prowadzenie akt spraw oraz akt nie tworzących sprawy w sposób zależny w dużym stopniu od charakteru i przyzwyczajeń współpracowników, nie zaś przyszłych wymogów archiwistyki. Problemem jest nie tylko użycie „wykazu akt" jako klasyfikatora powstających akt, ale również jego poprawna konstrukcja i zasada stosowania. Czas pokaże, czy jest to jedynie zrzucanie odpowiedzialności za sposób two-

---

200 Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 października 2015 r. w sprawie klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji, przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych i brakowania dokumentacji niearchiwalnej (Dz. U. 2015, poz. 1743) § 3.

201 A. Regliński, *Archiwizacja dokumentacji w jednostkach państwowych i samorządowych (po nowelizacji ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach)*, Wrocław 2016, s. 69–70.

202 M. Konstankiewicz, *Rozporządzenie*…, s. 65 i i n.

rzenia dokumentacji na barki pracowników merytorycznych, i czy faktycznie wytwórcy dokumentacji wykażą się w tym zakresie zainteresowaniem, odpowiedzialnością i pomysłowością, która znajdzie przełożenie w jakości zachowanych informacji o znaczeniu historycznym.

W rozporządzeniu z 1984 r. jest również mowa o „brakowaniu dokumentacji niearchiwalnej", polegającym na „ocenie jej przydatności dla celów praktycznych, wydzieleniu dokumentacji nieprzydatnej i przekazaniu jej na makulaturę"[203]. Jest to więc czynność trzystopniowa.

„Brakowanie dokumentacji niearchiwalnej" może nastąpić wyłącznie na podstawie „zezwolenia na brakowanie dokumentacji niearchiwalnej", jednorazowego lub generalnego (dla określonych państwowych jednostek organizacyjnych, a także dla określonych rodzajów dokumentacji niearchiwalnej „lub dla jej części")[204]. Zezwolenie wydaje dyrektor właściwego archiwum państwowego, na wniosek kierownika jednostki organizacyjnej, której dokumentacja ma podlegać brakowaniu. Gdy zasięg terytorialny funkcjonowania tej jednostki przekracza kompetencje dyrektora jednego archiwum państwowego, zezwolenie na brakowanie wydaje Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych[205].

W 1988 r. na podstawie § 9.2. wspomnianego rozporządzenia ukazało się zarządzenie Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 20 maja 1988 r. w sprawie warunków i trybu składania wniosków dotyczących brakowania dokumentacji niearchiwalnej (M. P. 1988, nr 17, poz. 145). Określone w nim czynności towarzyszące „brakowaniu" ukazują zmianę jego znaczenia w ciągu niespełna czterech lat. W § 1. zarządzenia czytamy, iż jednostki organizacyjne brakują i przekazują na makulaturę lub zniszczenie dokumentację niearchiwalną. Oznacza to, że samo „brakowanie" nie obejmuje już przekazania wydzielonej dokumentacji na makulaturę. Oba te przepisy i obie definicje „brakowania", funkcjonowały w polskim prawie równocześnie od 18 czerwca 1988 r. do 29 czerwca 2000 r.!

Ostateczne rozwiązanie tego dualizmu i powrót do szerszej definicji nastąpiło w październiku 2002 r. W wydanym wówczas rozporządzeniu powtórzono definicję „brakowania" z przepisu z 1984 r. oraz uściślono jego tryb, dodając obowiązek powołania przez organ lub kierownika jednostki organizacyjnej „komisji", w skład której powinni wchodzić kierownik komórki organizacyjnej, któremu podlega archiwum zakładowe lub składnica akt, osoba kierująca

[203] Rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych (Dz. U. 1984, nr 41, poz. 216) § 7. ust. 2.

[204] Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych (Dz. U. 2002, nr 167, poz. 1375) § 5. ust. 1.2).

[205] Rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych (Dz. U. 1984, nr 41, poz. 216) § 8. ust. 3.

lub prowadząca archiwum zakładowe lub składnicę akt, oraz przedstawiciele komórek organizacyjnych, których dokumentacja niearchiwalna podlega brakowaniu. Komisja ta sporządza „protokół oceny dokumentacji niearchiwalnej", której wzór stanowi załącznik nr 3 do rozporządzenia, oraz „spis dokumentacji niearchiwalnej przeznaczonej do przekazania na makulaturę lub zniszczenie"; wzór protokołu załączono pod nr 4. Oba dokumenty powinny zostać dołączone do „wniosku o wyrażenie zgody na brakowanie dokumentacji niearchiwalnej", skierowanego do właściwego archiwum państwowego.

W rozporządzeniu pojawiła się również możliwość przeprowadzenia „ekspertyzy" – w przypadku trudności w ocenie brakowanej dokumentacji niearchiwalnej. Na wniosek organu lub kierownika jednostki organizacyjnej, „ekspertyzy" dokumentacji może dokonać osoba oddelegowana przez archiwum państwowe.

Zapisy odnośnie do trybu „brakowania", od powołania komisji do sporządzenia właściwych pism dotyczących zgody na brakowanie, zostały przeniesione do przepisu z 2002 r. wprost z Zarządzenia Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 20 maja 1988 r. w sprawie warunków i trybu składania wniosków dotyczących brakowania dokumentacji niearchiwalnej[206].

Kolejne rozporządzenie, wydane w 2015 r., również odniosło się do „brakowania", w jego tekście jednak nie określono definicji. Spowodowało to wiele niejasności, gdyż pojęcie to zaczęło funkcjonować w prawie archiwalnym w poprzednim i obecnym znaczeniu. Konsekwencje okazały się brzemienne w skutkach i ich reminiscencje są widoczne do dnia dzisiejszego.

Współcześnie zakres czynności brakowania kończy się na wydzieleniu dokumentacji nieposiadającej wartości historycznej[207]. Poprzednie znaczenie „brakowania" poszerzono o przekazanie dokumentacji na makulaturę. W dzisiejszej rzeczywistości czynność ta w stosunku do dokumentacji zawierającej dane osobowe lub inne dane prawnie chronione, a tak jest w większości przypadków, może podlegać penalizacji. Ze względu na ochronę informacji zawartych w dokumentacji, wydzielona dokumentacja powinna zostać zniszczona. Czynność ta musi odbywać się metodą anonimizacji zawartych w dokumentacji informacji lub poprzez całkowite zniszczenie nośnika informacji, w sposób uniemożliwiający jego odtworzenie. W wyjątkowych sytuacjach dopuszcza się przekazanie wydzielonej podczas brakowania dokumentacji innym zainteresowanym jednostkom organizacyjnym, np. do celów edukacyjnych. Szersze znaczenie „brakowania", zakończone niszczeniem dokumentacji, dominuje w praktyce pracy archiwalnej i języku potocznym środowiska archiwalnego. Pokazuje więc, jak nieścisłości prawne mogą wpływać na praktyczną stronę archiwistyki.

---

[206] Zarządzenie Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 20 maja 1988 r. w sprawie warunków i trybu składania wniosków dotyczących brakowania dokumentacji niearchiwalnej (M. P. 1988, nr 17, poz. 145) § 3.

[207] Zarządzenie nr 3 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 31 stycznia 2017 r. w sprawie brakowania dokumentacji z zasobu własnego archiwów państwowych § 1. ust. 2.

W ostatnim rozporządzeniu, wydanym w 2015 r., nie odniesiono się również bezpośrednio do trybu procesu „brakowania" na przedpolu archiwalnym, w tym składu komisji dokonującej oceny dokumentacji niearchiwalnej podlegającej brakowaniu[208]. Prawo powszechnie obowiązujące nie definiuje wprost procedur prowadzących do uznania dokumentacji za nieprzydatną, a jedynie poprzez normatywy kancelaryjno-archiwalne ma wpływ na okresy przechowywania różnych rodzajów dokumentacji. Obowiązek powoływania komisji przeprowadzających brakowanie pozostał jedynie w przepisach szczególnych, m.in. w rozporządzeniu o dokumentacji elektronicznej[209] oraz sprawach sądowych[210]. W rozporządzeniu z 2015 r. ustalono jedynie, że brakowanie odbywa się na wniosek kierownika jednostki, za uprzednią „zgodą" dyrektora właściwego archiwum państwowego, który stwierdza, że wśród dokumentacji przeznaczonej do zniszczenia nie występują materiały archiwalne. Potwierdza to wyrażony w § 9.2.7. obowiązek zamieszczania we wniosku o wydanie zgody na brakowanie oświadczenia o upływie okresu przechowywania dokumentacji niearchiwalnej oraz o utracie jej znaczenia, w tym wartości dowodowej, dla organu lub jednostki organizacyjnej, które ją wytworzyły, zgromadziły lub przejęły[211]. Wymogi formalne wniosku oraz spisu dokumentacji niearchiwalnej podlegającej brakowaniu zawarto w § 9. ustępach 2 – 4, natomiast „zgody" w § 12. rozporządzenia.

Przepisami z 2015 r. zlikwidowano również instytucję prawną „zgody generalnej na brakowanie dokumentacji niearchiwalnej", wyrażanej uprzednio przez Naczelnego Dyrektora AP. Tym samym przewidziano jeden tryb wyrażania zgody na brakowanie dokumentacji, wskazujący jako właściwych do rozpatrywania takich spraw wyłącznie dyrektorów archiwów państwowych. Uchylenia w tej sytuacji wymaga jeszcze podstawa prawna do wydawania „zgód generalnych na brakowanie dokumentacji niearchiwalnej" mającej postać elektroniczną, obecna od 18 maja 2007 r. w przepisach rozporządzenia o dokumentacji elektronicznej[212].

Drugim aktem wykonawczym ustawy archiwalnej, wydanym w roku jej wejścia w życie, jest Rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych (Dz. U. 1984, nr 41, poz. 217). Podobnie jak ustawa

---

208 M. Konstankiewicz, *Rozporządzenie…*, s. 67.

209 Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 30 października 2006 r. w sprawie szczegółowego sposobu postępowania z dokumentami elektronicznymi (Dz. U. 2006, nr 206, poz. 1518) – § 11. ust. 3. W skład komisji wchodzą w szczególności osoby sprawujące nadzór nad funkcjonowaniem systemu teleinformatycznego oraz przedstawiciele komórek organizacyjnych, których dokumentacja niearchiwalna podlega brakowaniu.

210 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 marca 2004 r. w sprawie przechowywania akt spraw sądowych oraz ich przekazywania do archiwów państwowych lub do zniszczenia (Dz. U. 2014, poz. 991).

211 M. Konstankiewicz, *Rozporządzenie…*, s. 66 i n.

212 Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 r. w sprawie niezbędnych elementów struktury dokumentów elektronicznych (Dz. U. 2006, nr 206, poz. 1517) § 9. ust. 3.

archiwalna, nie przytacza ono definicji tytułowego „udostępniania"[213]. Realizuje jedynie delegację wynikającą z artykułu 1. ustęp 2. ustawy, dotyczącą określenia szczególnych wypadków i trybu wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych, funkcjonującą w ustawie do dnia 16 czerwca 2016 r.[214]

Z treści normatywu można wywnioskować więc definicję pośrednią „wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych". Przyjęto w niej ograniczenia podmiotowe oraz katalog dopuszczalnych celów. Wcześniejsze udostępnianie dotyczyło materiałów archiwalnych wchodzących w skład państwowego zasobu archiwalnego przed upływem 30 lat od ich wytworzenia[215]. Paragraf 1. rozporządzenia wnosił, iż takie materiały archiwalne mogły być udostępniane zarówno jednostkom organizacyjnym, jak i osobom fizycznym na potrzeby nauki, kultury, postępu technicznego oraz organizacji i zarządzania gospodarką narodową[216], jeżeli nie naruszało to prawnie chronionych interesów Państwa i obywateli, i jedynie na podstawie „zezwolenia na wcześniejsze udostępnianie materiałów archiwalnych".

„Zezwolenie" dla obywateli Polski i polskich jednostek organizacyjnych wydawane było przez kierowników jednostek organizacyjnych przechowujących takie materiały, w tym archiwów państwowych, jednostek z powierzonym zasobem archiwalnym, państwowych bibliotek i muzeów przechowujących materiały archiwalne oraz szkół wyższych posiadających zasób historyczny (od 2006 r. również jednostek publicznej radiofonii i telewizji)[217]. Natomiast w stosunku do cudzoziemców – przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych. Oczywiście przepis również przewidział „odmowę wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych", od której przysługiwało prawo odwołania do Naczelnego Dyrektora AP[218].

W rozporządzeniu tym wspomniano również o formie materiałów archiwalnych: „mikrofilmach", „odbitkach kserograficznych", „oryginałach". Zastrzeżono, że „oryginały" materiałów archiwalnych udostępniane są tylko wtedy, gdy

---

213 D. Grot, *Ku przeszłości otwartej …*, s. 127.

214 Zmiana podyktowana została przez art. 26 ustawy z dnia 25 lutego 2016 r. o ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego (Dz. U. 2016, poz. 352).

215 M. Konstankiewicz, *Wykaz ważniejszych resortowych aktów prawnych regulujących zasady postępowania z dokumentacją. Uzupełnienie i kontynuacja (część XXX)*, „Archiwista Polski", 2008, nr 5(52), s. 74.

216 Dnia 10 marca 2001 r. weszło w życie rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 13 grudnia 2000 r. w sprawie określenia szczególnych wypadków i trybu wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych (Dz. U. 2001, nr 13, poz. 116), w którego tekście zrezygnowano z wskazania „postępu technicznego oraz organizacji i zarządzania gospodarką narodową" jako jednych z potrzeb udostępniania materiałów archiwalnych; M. Konstankiewicz, *Wykaz ważniejszych resortowych aktów prawnych regulujących zasady postępowania z dokumentacją. Uzupełnienie i kontynuacja (część XXIII)*, „Archiwista Polski", 2006, nr 4(44), s. 71.

217 Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 maja 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie określenia szczególnych wypadków i trybu wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych (Dz. U. 2006, nr 98, poz. 681) § 1. ust. 2).

218 Rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych (Dz. U. 1984, nr 41, poz. 217) § 6. ust. 1–2.

archiwum nie dysponuje ich kopiami, bądź gdy jest to niezbędne ze względu na cel i sposób wykorzystania materiałów archiwalnych.

Rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych (Dz. U. 1984, nr 41, poz. 217) zostało w 2000 r. zastąpione Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 13 grudnia 2000 r. w sprawie określenia szczególnych wypadków i trybu wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych (Dz. U. 2000, nr 13, poz. 116). Na jego mocy Minister Kultury rozszerzył zakres wcześniejszego udostępniania o materiały archiwalne powstałe do końca 1989 r. w związku z działalnością partii i organizacji politycznych na potrzeby nauki i kultury, z uwzględnieniem przepisów o ochronie informacji niejawnych. Dodano również, że odmowa musiała mieć formę pisemną, zawierającą uzasadnienie decyzji.

Następnie rozporządzenie znowelizowano w 2006 r. Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 maja 2006 r., zmieniającym rozporządzenie w sprawie określenia szczególnych wypadków i trybu wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych (Dz. U. 2006, nr 98, poz. 681). Obecnie z kosmetycznymi jedynie poprawkami obowiązuje w brzmieniu Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 29 lipca 2008 r. w sprawie określenia szczególnych wypadków i trybu wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych (Dz. U. 2008, nr 156, poz. 970). Polegają one na wprowadzeniu § 8., na podstawie którego kierownik jednostki organizacyjnej, który udostępnia materiały archiwalne może cofnąć zgodę na korzystanie z materiałów archiwalnych w przypadku takiego korzystania z dokumentacji, które zagraża jej bezpieczeństwu i integralności[219].

Kolejne rozporządzenia wykonawcze ustawy archiwalnej dotyczą dokumentacji tworzonej i przechowywanej w archiwach wyodrębnionych. W jednym z pierwszych z nich wprowadzony został termin „dokumentacja medyczna". Pojawił się on w 1993 r., w Rozporządzeniu Ministra Obrony Narodowej z dnia 13 sierpnia 1993 r. w sprawie rodzajów dokumentacji medycznej i sposobu jej prowadzenia oraz szczegółowych warunków udostępniania tej dokumentacji w jednostkach organizacyjnych resortu obrony narodowej (Dz. U. 1993, nr 80, poz. 378). Paragraf 3. ustęp 1. tego przepisu stanowi, że „dokumentacja medyczna" jest to „zbiór sporządzonych i utrwalonych informacji medycznych związanych ze stanem zdrowia pacjentów oraz udzielonymi im świadczeniami zdrowotnymi". Jest prowadzona w formie znormalizowanych formularzy, druków, ksiąg, książeczek, skorowidzów, raportów, kart oraz innych zapisów, zawierających identyfikację wojskowego zakładu opieki zdrowotnej, pododdziału służby zdrowia, jednostki wojskowej lub innej jednostki organizacyjnej wojskowej służby zdrowia, w której sporządzono dokumentację, a także

[219] R. Galuba, *Archiwa*…, s. 560.

identyfikację osoby, której dokumentacja dotyczy, udzielającej świadczeń zdrowotnych oraz (lub) dokonującej wpisu w dokumentacji, oraz datę dokonania wpisu w dokumentacji, oraz daty lub okresu udzielania świadczeń zdrowotnych, określenie stanu zdrowia pacjenta w chwili udzielania świadczenia zdrowotnego i zakres udzielonych świadczeń zdrowotnych[220]. Rozporządzenie dopuszcza również inne formy dokumentacji medycznej, określone w § 4.4. rozporządzenia[221]. W przepisie zastrzeżono również, że dokumentacja powinna być sporządzana czytelnie, w miarę możliwości pismem drukowanym i w sposób chronologiczny.

W kolejnym ustępie rozporządzenia Minister Obrony Narodowej uściślił, że „dokumentacja medyczna" dzieli się na:

1) „indywidualną dokumentację medyczną", odnoszącą się do osób korzystających ze świadczeń zdrowotnych wojskowej służby zdrowia, która składa się z dokumentacji wewnętrznej, przeznaczonej dla wojskowej służby zdrowia oraz dokumentacji zewnętrznej, zawierającej osobistą dokumentację pacjentów i dokumentację przeznaczoną dla innych zakładów opieki zdrowotnej oraz uprawnionych organów i osób trzecich, a także

2) „zbiorczą dokumentację medyczną", odnoszącą się do ogółu osób korzystających ze świadczeń zdrowotnych wojskowej służby zdrowia lub oznaczonych grup tych osób. Ponadto określił jej twórców i odpowiadające im rodzaje dokumentacji (§ 7. oraz rozdziały 2–5) oraz zasady przechowywania i udostępniania dokumentacji medycznej.

21 lutego 1995 r. Minister Obrony Narodowej wydał rozporządzenie w sprawie rodzajów dokumentacji medycznej i sposobu jej prowadzenia oraz szczegółowych warunków udostępniania tej dokumentacji w jednostkach organizacyjnych resortu obrony narodowej (Dz. U. 1995, nr 23, poz. 125), które dodało do przepisu z 1993 r. definicje pojęć wprowadzonych na podstawie Rozporządzenia Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 25 kwietnia 1994 r., zmieniającego rozporzą-

---

220 Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 13 sierpnia 1993 r. w sprawie rodzajów dokumentacji medycznej i sposobu jej prowadzenia oraz szczegółowych warunków udostępniania tej dokumentacji w jednostkach organizacyjnych resortu obrony narodowej (Dz. U. 1993, nr 80, poz. 378) § 5. ust. 1.

221 Tj. w formie:

1) dokumentacji eksperymentalnej, prowadzonej w związku z działalnością naukowo-badawczą w wojskowych szpitalach klinicznych, za zgodą komendanta szpitala, pod warunkiem zapewnienia ochrony informacji ujętych w tej dokumentacji;

2) „karty zgonu", stosowanej na podstawie ustawy z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Dz. U. z 1984 r. Nr 32, poz. 174, z 1989 r. Nr 35, poz. 192 i z 1990 r. nr 34, poz. 198);

3) danych statystycznych przekazywanych organom statystyki państwowej na formularzach sprawozdawczych lub w innej formie, ustalonych w trybie ustawy z dnia 26 lutego 1982 r. o statystyce państwowej (Dz. U. z 1989 r. Nr 40, poz. 221) i zatwierdzonych do stosowania w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej;

4) przypadków, gdy stosownie do odrębnych przepisów obowiązujących w kraju lub za granicą jest nakazane prowadzenie dokumentacji medycznej w szczególnej formie.

dzenie w sprawie rodzajów dokumentacji medycznej, sposobu jej prowadzenia oraz warunków jej udostępniania (Dz. U. Nr 56, poz. 234)[222].

Przepisy ogólne dotyczące „dokumentacji medycznej" zostały wprowadzone w wyniku wejścia w życie w połowie stycznia 1992 r. ustawy o zakładach opieki zdrowotnej[223], zobowiązującej ministrów obrony narodowej[224], spraw wewnętrznych[225], sprawiedliwości[226], transportu i gospodarki morskiej[227] i zdrowia[228] do określenia rodzaju i zakresu dokumentacji medycznej oraz sposobu jej przetwarzania (z uwzględnieniem prawa dostępu do dokumentacji medycznej), rzetelnego jej prowadzenia oraz ochrony danych i informacji dotyczących stanu zdrowia pacjentów.

W ciągu niespełna dwóch lat wprowadzono najważniejsze regulacje w tej materii, jednak tylko ostatnie z nich, tj. Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 13 sierpnia 1993 r., odwoływało się do ustawy archiwalnej. W nim też, aż do uchylenia dnia 5 czerwca 1998 r.[229], funkcjonowało pojęcie „dokumentacji medycznej".

Konsekwencją tego oddalenia się prawa archiwalnego od prawa do ochrony zdrowia były kolejne ustawy i rozporządzenia z zakresu zdrowia, których teksty, w tym definicje pojęć archiwalnych, różniły się od ustaleń praktyki archiwalnej. Również obecny stan prawny nie zawiera legalnej i kompleksowej definicji „dokumentacji medycznej", a o problemach wynikających z tego faktu świadczą chociażby wyroki sądowe[230]. W jednym z nich, tj. w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 9 lutego 2011 r., pojawiła się szeroka definicja „dokumentacji medycznej", wedle której stanowią ją dane i informacje medyczne odnoszące się do stanu

---

222 Definicje dotyczące poronień, porodów, urodzeń oraz zgonów płodów, noworodków i matek.

223 Ustawa z dnia 30 sierpnia 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej (Dz. U. 1991, nr 91, poz. 408) art. 18.

224 Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 13 sierpnia 1993 r. w sprawie rodzajów dokumentacji medycznej i sposobu jej prowadzenia oraz szczegółowych warunków udostępniania tej dokumentacji w jednostkach organizacyjnych resortu obrony narodowej (Dz. U. 1993, nr 810, poz. 378).

225 Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 23 lipca 1992 r. w sprawie tworzenia, organizacji i kontroli zakładów opieki zdrowotnej utworzonych przez Ministra Spraw Wewnętrznych, rodzajów dokumentacji medycznej, sposobów prowadzenia i szczegółowych warunków jej udostępniania w tych zakładach (Dz. U. 1992, nr 62, poz. 310).

226 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 marca 1992 r. w sprawie tworzenia, organizacji i kontroli zakładów opieki zdrowotnej dla osób pozbawionych wolności, rodzajów dokumentacji medycznej, sposobu prowadzenia oraz szczegółowych warunków jej udostępniania w tych zakładach (Dz. U. 1992, nr 31, poz. 134).

227 Rozporządzenie Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej z dnia 23 grudnia 1992 r. w sprawie tworzenia, organizacji i kontroli zakładów opieki zdrowotnej przedsiębiorstwa państwowego „Polskie Koleje Państwowe", rodzajów dokumentacji medycznej i sposobu prowadzenia oraz szczegółowych warunków jej udostępniania w tych zakładach (Dz. U. 1992, nr 103, poz. 526).

228 Rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 17 grudnia 1992 r. w sprawie rodzajów dokumentacji medycznej, sposobu jej prowadzenia oraz szczegółowych warunków jej udostępniania (Dz. U. 1993, nr 3, poz. 13).

229 Na mocy ustawy z dnia 20 czerwca 1997 r. o zmianie ustawy o zakładach opieki zdrowotnej oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. 1997, nr 104, poz. 661).

230 J. Golecka, *Dokumentacja medyczna – wybrane problemy w zakresie jej kwalifikacji i przechowywania*, „Archiwista Polski", 2015, nr 4(80), s. 26–27.

zdrowia pacjenta, w tym informacje medyczne uprzedmiotowione w postaci spreparowanych fragmentów tkanek i narządów pobranych od pacjenta (preparaty histopatologiczne)[231]. Taka definicja z pewnością bliska jest medycynie. Jednak zagadnienia definiowania, tworzenia i przechowywania dokumentacji medycznej znajdują się obecnie poza sferą prawa archiwalnego[232].

Pozostałe akty wykonawcze dotyczące dokumentacji w archiwach wyodrębnionych zaczęto wydawać pod koniec lat 90. XX w. Ich wprowadzenie uzasadnione było koniecznością określenia zasad i trybu gromadzenia, ewidencjonowania, kwalifikowania, klasyfikacji oraz udostępniania dokumentacji tworzącej zasób archiwów wyodrębnionych, a także zasad i trybu brakowania dokumentacji niearchiwalnej oraz przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych. Wspomniane kwestie, zgodnie z artykułem 5. ustęp 3. punkt 6 ustawy archiwalnej, powinny być uregulowane w zarządzeniach, a więc aktach wewnętrznych, wydanych przez organy właściwe w sprawach archiwów wyodrębnionych (ewentualnie przez Radę Ministrów)[233].

Zgodnie z literą prawa zostały one wydane przez Szefa Urzędu Ochrony Państwa[234], Prezesa Rady Ministrów (dla Urzędu Ochrony Państwa[235], Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego[236], komórek organizacyjnych, wykonujących

---

231 Wyrok Sądu najwyższego z dnia 9 lutego 2011 r. (V CSK 256/10, Lex 2015/el).

232 Główne źródło regulacji okresu przechowywania dokumentacji stanowi ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (Dz. U. 2017, poz. 1318) art. 29. ust. 1, natomiast rodzaje dokumentacji medycznej określa rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 9 listopada 2015 r. w sprawie rodzajów, zakresu i wzorów dokumentacji medycznej oraz sposobu jej przetwarzania (Dz. U. 2015 poz. 2069), a obowiązek jej prowadzenia – ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodzie lekarza i dentysty (Dz. U. 2015, poz. 464). Szczegółowy podział oraz omówienie zawartości dokumentacji medycznej zob. W. Kwiatkowska, *Dokumentacja medyczna*, [w:] *Współczesna dokumentacja urzędowa*, red. H. Robótka, Toruń 2011, s. 88–112; T. Barnaś, T. Filarski, M. Mikos, P. Pochopień, *Dokumentacja medyczna*, Warszawa 2012, s. 131–157.

233 M. Konstankiewicz, A. Niewęgłowski, *Narodowy zasób…*, s. 99–103.

234 Zarządzenie Szefa Urzędu Ochrony Państwa z dnia 2 października 1997 r. w sprawie zasad i trybu udostępniania materiałów archiwalnych znajdujących się w archiwum wyodrębnionym Urzędu Ochrony Państwa (M. P. 1997, nr 76, poz. 722) oraz zarządzenie Szefa Urzędu Ochrony Państwa z dnia 2 października 1997 r. w sprawie organizacji wyodrębnionego archiwum Urzędu Ochrony Państwa (M. P. 1997, nr 76, poz. 723). Więcej na ten temat: E. Borodij, *Wykaz ważniejszych resortowych aktów prawnych regulujących zasady postępowania z dokumentacją. Uzupełnienie i kontynuacja (część XI)*, „Archiwista Polski", 2003, nr 4(32), s. 54.

235 Zarządzenie nr 99 Prezesa Rady Ministrów z dnia 10 października 2001 r. w sprawie zasad i trybu postępowania z materiałami archiwalnymi i inną dokumentacją w Urzędzie Ochrony Państwa (M. P. 2001, nr 34, poz. 563). Więcej na ten temat: E. Borodij, *Wykaz ważniejszych resortowych aktów prawnych regulujących zasady postępowania z dokumentacją. Uzupełnienie i kontynuacja* (część III), „Archiwista Polski", 2001, nr 3–4(23–24), s. 155.

236 Zarządzenie nr 118 Prezesa Rady Ministrów z dnia 23 października 2007 r. w sprawie zasad i trybu postępowania z materiałami archiwalnymi i inną dokumentacją w Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego (M. P. 2007, nr 79, poz. 843), Zarządzenie nr 147 Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 grudnia 2008 r. zmieniające zarządzenie w sprawie zasad i trybu postępowania z materiałami archiwalnymi i inną dokumentacją w Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego (M. P. 2009, nr 1, poz. 3), Zarządzenie nr 64 Prezesa Rady Ministrów z dnia 1 sierpnia 2012 r. zmieniające zarządzenie w sprawie zasad i trybu postępowania z materiałami archiwalnymi i inną dokumentacją w Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego (M. P. 2012,

zadania w zakresie obronności i bezpieczeństwa państwa[237], Centralnego Biura Antykorupcyjnego[238] oraz Agencji Wywiadu[239]), Radę Ministrów (dla archiwów podporządkowanych ministrowi obrony narodowej, spraw wewnętrznych, spraw zagranicznych, finansów publicznych; szefom: Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Kancelarii Sejmu, Kancelarii Senatu i Kancelarii Prezydenta[240] oraz wszystkich archiwów wyodrębnionych)[241].

Zdumiewa fakt, że coraz większa ilość przepisów prawa dotyczących dokumentacji powstaje bez porozumienia z Naczelnym Dyrektorem AP, jako organem właściwym do tego typu spraw, a także poza materią prawa archiwalnego, wywodzącego się w prostej linii z ustawy z 1983 r. Takie marginalizowanie tego związku negatywnie odbija się na działalności archiwalnej w perspektywie ogólnokrajowej, i na pracy resortów pozbawionych wsparcia w zakresie praktyk wypracowanych w dziedzinie zarządzania dokumentacją przez archiwistów polskich.

Jednymi z ważniejszych przepisów wykonawczych ustawy archiwalnej, zyskującymi z każdym rokiem na znaczeniu, są również rozporządzenia odnoszące się do postępowania z dokumentami elektronicznymi.

Należą do nich: Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 r. w sprawie niezbędnych elementów struktury

nr 0, poz. 570) oraz Zarządzenie nr 25 Prezesa Rady Ministrów z dnia 3 marca 2016 r. w sprawie materiałów archiwalnych i dokumentacji niearchiwalnej w Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego (Dz. U. 2016, poz. 247).

237 Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 26 lutego 2010 r. w sprawie postępowania z dokumentacją w komórkach organizacyjnych wykonujących zadania w zakresie obronności i bezpieczeństwa państwa (Dz. U. 2010, nr 34, poz. 181).

238 Zarządzenie nr 26 Prezesa Rady Ministrów z dnia 30 marca 2010 r. w sprawie zasad i trybu postępowania z materiałami archiwalnymi i inną dokumentacją w Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (M. P. 2010, nr 21, poz. 201), Zarządzenie nr 10 Prezesa Rady Ministrów z dnia 15 lutego 2012 r. zmieniające zarządzenie w sprawie zasad i trybu postępowania z materiałami archiwalnymi i inną dokumentacją w Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (M. P. 2012, nr 0, poz. 77) oraz Zarządzenie nr 30 Prezesa Rady Ministrów z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie materiałów archiwalnych i dokumentacji niearchiwalnej w Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (Dz. U. 2016, poz. 251).

239 Zarządzenie nr 47 Prezesa Rady Ministrów z dnia 12 kwietnia 2016 r. w sprawie materiałów archiwalnych i dokumentacji niearchiwalnej w Agencji Wywiadu (Dz. U. 2016, poz. 399).

240 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 października 2005 r. w sprawie sposobu i trybu udostępniania materiałów archiwalnych znajdujących się w archiwach wyodrębnionych, podporządkowanych ministrowi obrony narodowej, ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych, ministrowi właściwemu do spraw zagranicznych, ministrowi właściwemu do spraw finansów publicznych, szefom ABW, Agencji Wywiadu, Kancelarii Sejmu, Kancelarii Senatu i Kancelarii Prezydenta (Dz. U. 2005, nr 219, poz. 1847).

241 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 czerwca 2008 r. w sprawie sposobu i trybu udostępniania materiałów archiwalnych znajdujących się w archiwach wyodrębnionych (Dz. U. 2008, nr 107, poz. 679) oraz Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 czerwca 2011 r. w sprawie sposobu i trybu udostępniania materiałów archiwalnych znajdujących się w archiwach wyodrębnionych (Dz. U. 2011, nr 196, poz. 1161). Więcej na ten temat: M. Konstankiewicz, *Wykaz ważniejszych resortowych aktów prawnych regulujących zasady postępowania z dokumentacją. Uzupełnienie i kontynuacja (część XXX)*, „Archiwista Polski", 2008, nr 5(52), s. 73.

dokumentów elektronicznych (Dz. U. 2006, nr 206, poz. 1517)[242], Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 r. w sprawie szczegółowego sposobu postępowania z dokumentami elektronicznymi (Dz. U. 2006, nr 206, poz. 1518) oraz Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 2 listopada 2006 r. w sprawie wymagań technicznych formatów zapisu i informatycznych nośników danych, na których utrwalono materiały archiwalne przekazywane do archiwów państwowych (Dz. U. 2006, nr 206, poz. 1519).

Wszystkie te przepisy prawne są odpowiedzią na ważne procesy, zachodzące w sferze funkcjonowania administracji publicznej, w tym państwowej służby archiwalnej, na przełomie XX i XXI w., tj. na transformację do globalnego społeczeństwa informacyjnego, opartego na elektronicznym przepływie informacji[243]. Wymagają one od samego początku ich powstania ustalenia zarówno metod postępowania, jak również jednolitego słownictwa.

W polskim prawie archiwalnym pierwsze terminy odnoszące się do materii dokumentu elektronicznego pojawiły się prawie dwa lata po uchwaleniu przez Sejm ustawy o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne w dniu 22 lutego 2005 r.[244] *W* Rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 r. już w § 2.1. znajdujemy definicję „metadanych", którymi jest „zestaw logicznie powiązanych z dokumentem elektronicznym usystematyzowanych informacji opisujących ten dokument, ułatwiających jego wyszukiwanie, kontrolę, zrozumienie i długotrwałe przechowywanie oraz zarządzanie".

W dotychczasowej archiwistyce termin „metadane" był praktycznie nieobecny. Jego pojawienie się było ściśle związane z rozpowszechnieniem pojęcia „dokumentu elektronicznego". Spowodowało to tym samym, że funkcjonuje on obecnie jedynie w rzeczywistości cyfrowej i w ścisłej łączności z dokumentem

---

242 M. Konstankiewicz, *Wykaz ważniejszych resortowych aktów prawnych regulujących zasady postępowania z dokumentacją. Uzupełnienie i kontynuacja (część XXVI)*, „Archiwista Polski", 2007, nr 4(48), s. 52 in.

243 *Strategia kierunkowa rozwoju informatyzacji Polski do 2013 r. oraz perspektywiczna prognoza transformacji społeczeństwa informacyjnego do roku 2020*, Warszawa 2005, s. 9–11; S. Nawrocki, *Problem wykorzystania techniki komputerowej w archiwach zagranicznych ze szczególnym uwzględnieniem postępowania z nowoczesnymi środkami informacji*, [w:] *Archiwa polskie…*, s. 195–202; H. Wajs, *Problemy archiwalne z dokumentami elektronicznymi na przykładzie doświadczeń Australii, Ameryki Północnej i Europy*, [w:] *Archiwa polskie…*, s. 203–208; W. Nowosad, *Dokumentacja komputerowa w strukturze zasobu archiwalnego FOPAR na tle standardów obcych*, [w:] *Archiwa polskie…*, s. 221–230; A. Laszuk, *Bazy danych w archiwach państwowych*, [w:] *Archiwa polskie…*; s. 231–240; D. Nałęcz, *Archiwa u progu ery informacji – bilans otwarcia*, [w:] *Archiwa i archiwiści w dobie społeczeństwa informacyjnego. Pamiętnik IV powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich. Szczecin 12–13 września 2002 r.*, red. D. Nałęcz, Toruń 2002, s. 23–43; G. Piątkowski, *Komputeryzacja archiwów państwowych – wybrane problemy*, „Teki Archiwalne", t. 8(30), 2004, s. 87–122; B. Ryszewski, *Problemy komputeryzacji archiwów*, Toruń 1994; H. Wajs, *Archiwa wobec e-rządu i społeczeństwa informacyjnego*, [w:] *Archiwa i archiwiści…*, s. 55–64.

244 Ustawa z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz. U. 2017, poz. 570).

elektronicznym, nie zaś, jak wskazuje pierwotne znaczenie tego słowa, w szeroko pojętym zarządzaniu informacją.

Wspomniane rozporządzenie w tym samym paragrafie, po definicji, podaje niezbędne elementy struktury dokumentów elektronicznych, na które składają się następujące metadane:

a) identyfikator – jednoznaczny w danym zbiorze dokumentów znacznik dokumentu, który umożliwia jego identyfikację;
b) twórca – podmiot odpowiedzialny za treść dokumentu, z podaniem jego roli w procesie tworzenia lub akceptacji dokumentu;
c) tytuł – nazwa nadana dokumentowi;
d) data – data zdarzenia związanego z tworzeniem dokumentu;
e) format – nazwa formatu danych zastosowanego przy tworzeniu dokumentu;
f) dostęp – określenie komu, na jakich zasadach i w jakim zakresie można udostępnić dokument;
g) typ – określenie podstawowego typu dokumentu (np. tekst, dźwięk, obraz, obraz ruchomy, kolekcja)[245];
h) relacja – określenie bezpośredniego powiązania z innym dokumentem i rodzaju tego powiązania;
i) odbiorca – podmiot, do którego dokument jest adresowany;
j) grupowanie – wskazanie przynależności do zbioru dokumentów;
k) kwalifikacja – kategoria archiwalna dokumentu;
l) język – kod języka naturalnego zgodnie z normą ISO-639-2 lub inne określenie języka, o ile nie występuje w normie;
m) opis – streszczenie, spis treści lub krótki opis treści dokumentu;
n) uprawnienia – wskazanie podmiotu uprawnionego do dysponowania dokumentem[246].

Identyfikator, twórcę, tytuł, datę, format, dostęp i typ uznano za metadane obowiązkowe dla każdego dokumentu elektronicznego; natomiast relacje, odbiorcę, grupowanie, kwalifikację, język, opis i uprawnienia podaje się jedynie wówczas, kiedy dane te zostały przypisane do dokumentu w procesie tworzenia, przetwarzania lub przechowywania[247].

---

[245] Na podstawie listy typów *Dublin Core Metadata Initiative* i jego ewentualne dookreślenie (np. prezentacja, faktura, ustawa, notatka, rozporządzenie, pismo).

[246] Więcej na temat elementów metadanych: T. Radziszewski, M. Jabłoński, *Prawne i techniczne aspekty archiwizacji dokumentów elektronicznych*, Wrocław 2012, s. 109–119.

[247] Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 r. w sprawie niezbędnych elementów struktury dokumentów elektronicznych (Dz. U. 2006, nr 206, poz. 1517) § 3. ust. 1–2; G. Szpor, C. Martysz, K. Wojsyk, *Ustawa o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne*, Warszawa–Kraków 2007, s. 42 i 184–185.

Zbiór metadanych, wyartykułowany w rozporządzeniu, w sporej części (metadane obowiązkowe) zapożyczony został z jednego z najczęściej stosowanych standardów metadanych, tj. z *Dublin Core Metadata Element Set* (skrót DCMES). DCMES powstał w 1995 r., z inicjatywy bibliotekarzy związanych z Online Computer Library Center oraz The National Center for Supercomputing Applications, z siedzibą w Dublinie, obok stolicy stanu Ohio, Columbus (USA)[248], do opisu dokumentów tekstowych w zasobach internetowych. W Polsce upowszechniony jest również w postaci normy międzynarodowej ISO 15836:2009 (polska norma PN-ISO 15836:2006 jest wersją sprzed zmian z 2007 r.).

Dokumenty elektroniczne wg rozporządzenia powinny spełniać jeszcze dwa warunki. Pierwszy z nich, to konieczność ich sporządzenia w formacie XML[249], a drugi, to zapisanie w strukturze umożliwiającej automatyczne wyodrębnienie treści dokumentu oraz poszczególnych metadanych[250].

Kolejne rozporządzenie wykonawcze ustawy archiwalnej z 2006 r. dotyczy szczegółowego sposobu postępowania z dokumentami elektronicznymi. Dzieli je ono na „dokumenty elektroniczne ewidencjonowane" i „nieewidencjonowane". „Dokumenty ewidencjonowane" świadczą o wykonywaniu działalności podmiotów publicznych oraz podlegają ewidencjonowaniu w systemie teleinformatycznym, a także przechowywaniu (wraz z ich metadanymi). Dzielą się one na „materiały archiwalne" i „dokumentację niearchiwalną".

Przy okazji wskazania tej ostatniej kategorii dokumentacji w § 2.2.2) rozporządzenia, wydający je Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wyartykułował definicję, wg której „dokumentacja niearchiwalna" to dokumenty nie stanowiące materiałów archiwalnych, które mogą podlegać brakowaniu po upływie okresu ich przechowywania. Z podobną definicją dychtomiczną mieliśmy do czynienia w rozporządzeniu wykonawczym ustawy z 1984 r., co potwierdziło celowość przeniesienia terminu dokumentacji niearchiwalnej do tekstu ustawy archiwalnej, dokonane w dniu 1 listopada 2015 r. Natomiast „dokumenty nieewidencjonowane" są usuwane zgodnie ze sposobem przyjętym u ich wytwórcy.

W rozporządzeniu znalazło się również określenie „systemu teleinformatycznego", który w przypadku dokumentów ewidencjonowanych pełni funkcję archiwum zakładowego lub składnicy akt[251]. W § 6. rozporządzenia znajdujemy jego definicję pośrednią, wskazującą, iż przy pomocy „systemu teleinformatycznego"

---

248 http://www.oclc.org/en/home.html (dostęp: 01.07.2017 r.) http://dublincore.org/ (dostęp: 07.07.2017 r.)

249 Extensible Markup Language.

250 Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 r. w sprawie niezbędnych elementów struktury dokumentów elektronicznych (Dz. U. 2006, nr 206, poz. 1517) § 3. ust. 3–4.

251 Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 r. w sprawie szczegółowego sposobu postępowania z dokumentami elektronicznymi (Dz. U. 2006, nr 206, poz. 1518) § 7.

prowadzi się postępowanie z dokumentami ewidencjonowanymi i metadanymi. W kolejnych punktach wyliczono jego cechy i funkcje szczegółowe[252].

Rozporządzenie odnosi się również do wielu innych terminów archiwalnych, m.in. „wykazu akt", „kategorii archiwalnej A i B", „brakowania", „komisji", „ekspertyzy", których definicje zostały zaczerpnięte wprost z Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych (Dz. U. 2002, nr 167, poz. 1375). Niewielkie zmiany w tych definicjach dotyczą jedynie odmiennej postaci dokumentu.

W rozporządzeniu z 2006 r. podano również definicję czynności „uporządkowania materiałów archiwalnych", które zgodnie z brzmieniem § 18.2. polega na przypisaniu do każdego dokumentu ewidencjonowanego metadanych. Biorąc pod uwagę fakt, iż postępowanie z materiałami archiwalnymi w formie elektronicznej odbywa się w systemie teleinformatycznym, zapewniającym integralność treści dokumentów elektronicznych i ich metadanych, uznać można, że jest to czynność automatyczna, wynikająca z funkcjonowania systemu w instytucji.

Na uwagę zasługuje zdefiniowanie „przygotowania materiałów archiwalnych do przekazania do archiwum państwowego", którego zabrakło w rozporządzeniu z 2002 r. Zgodnie z § 18.1. rozporządzenia w sprawie szczegółowego sposobu postępowania z dokumentami elektronicznymi polega ono na zapisaniu doku-

[252] System teleinformatyczny […] 1) zapewnia integralność treści dokumentów i metadanych polegającą na zabezpieczeniu przed wprowadzaniem niepowołanych zmian; 2) zabezpiecza przed wprowadzaniem zmian w dokumentach spraw załatwionych; 3) zabezpiecza przed niepowołanym usunięciem dokumentów z systemu, z wyjątkiem uczynności dokonywanych w ramach ustalonych procedur usuwania dokumentów dla których upłynął okres przechowywania ustalony w wykazie akt, mylnie zapisanych, mogących stanowić zagrożenie dla prawidłowego funkcjonowania systemu lub których usunięcie wymagane jest na podstawie przepisu prawa, prawomocnego orzeczenia sądu lub ostatecznej decyzji organu administracji; 4) zapewnia stały i skuteczny dostęp do dokumentów oraz ich wyszukiwanie; 5) umożliwia odczytanie metadanych dla każdego dokumentu; 6) identyfikuje użytkowników i dokumentuje dokonywane przez nich zmiany w dokumentach i metadanych; 7) zapewnia kontrolę dostępu poszczególnych użytkowników do dokumentów i metadanych; 8) umożliwia odczytanie bez zniekształceń treści dokumentów wytworzonych przez podmiot, w którym działa system; 9) zachowuje dokumenty i metadane w strukturze określonej w przepisach wydanych na podstawie ustawy archiwalnej, łącznie z możliwością prezentacji tej struktury; 10) zapewnia odtworzenie przebiegu załatwiania i rozstrzygania spraw; 11) wspomaga czynności związane z klasyfikowaniem i kwalifikowaniem oraz grupowaniem dokumentów w akta spraw na podstawie wykazu akt; 12) wspomaga i dokumentuje proces brakowania dokumentów stanowiących dokumentację niearchiwalną, w tym automatycznie wyodrębnia dokumenty przeznaczone do brakowania i przygotowuje ich spis; 13) wspomaga czynności związane z przygotowaniem dokumentów stanowiących materiały archiwalne i ich metadanych do przekazania do archiwum państwowego, w tym automatycznie wyodrębnia dokumenty przeznaczone do przekazania, przygotowuje ich spis, w postaci dokumentu elektronicznego, c) eksportuje dokumenty i ich metadane, d) oznacza dokumenty przekazane do archiwum państwowego w sposób umożliwiający ich odróżnienie od dokumentów nieprzekazanych; 14) umożliwia przesyłanie dokumentów do innych systemów teleinformatycznych, w szczególności przez eksport dokumentów i ich metadanych lub wskazań na te metadane oraz danych dokumentujących dokonane zmiany w systemie, z zachowaniem powiązań pomiędzy tymi dokumentami i metadanymi, b) zapisywanie wyeksportowanych metadanych w formacie XML.

mentów ewidencjonowanych w sposób uporządkowany, w określonej strukturze (na podstawie artykułu 5 ustęp 2a. ustawy archiwalnej), na nośniku przeznaczonym do przekazania danych do archiwum państwowego, w odpowiednim formacie zapisu (zgodnym z przepisami wydanymi na podstawie artykułu 5. ustęp 2c. ustawy), a także na przygotowaniu spisu zdawczo-odbiorczego materiałów archiwalnych w postaci dokumentu elektronicznego, przy czym format spisu zdawczo-odbiorczego i sposób jego przekazania wskazuje dyrektor właściwego archiwum państwowego, w porozumieniu z podmiotem przekazującym.

Niewątpliwie do czynności „przygotowania materiałów archiwalnych do przekazania do archiwum państwowego" należeć będzie również sporządzenie wniosku, dotyczącego przekazania materiałów archiwalnych do archiwum państwowego. Zgodnie z § 17.1. rozporządzenia powinien on zawierać nazwę i adres podmiotu przekazującego materiały archiwalne, datę sporządzenia, nazwę adresata, datę sporządzenia spisu zdawczo-odbiorczego materiałów archiwalnych, nazwę aktotwórcy, określenie liczby pozycji spisu zdawczo-odbiorczego, oraz wskazanie przewidywanej ilości materiałów archiwalnych będących przedmiotem spisu zdawczo-odbiorczego, określonej w megabajtach, oraz podpis osoby uprawnionej do reprezentowania podmiotu przekazującego materiały archiwalne.

Integralną częścią wniosku jest załącznik w postaci spisu zdawczo-odbiorczego przekazywanych materiałów, zawierający dla każdej pozycji liczbę porządkową, znak sprawy i odpowiadające mu hasło klasyfikacyjne wykazu akt, tytuł sprawy, datę wszczęcia sprawy i jej zakończenia oraz liczbę dokumentów w sprawie. Stąd też wynika, że jedna pozycja w spisie zdawczo-odbiorczym powinna odpowiadać jednej sprawie, a co dalej idzie – jednej jednostce archiwalnej. Mamy więc tu do czynienia z kształtowaniem się definicji jednostki archiwalnej w postaci elektronicznej. W rozporządzeniu Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji zaznaczył również, że materiały archiwalne zgrupowane inaczej, niż akta spraw przekazuje się w sposób uzgodniony z dyrektorem archiwum państwowego, wskazanym przez Naczelnego Dyrektora AP, dając tym samym możliwość aktywnego ustalania definicji jednostki archiwalnej dla tego rodzaju dokumentacji[253].

Załącznikiem do spisu zdawczo-odbiorczego materiałów archiwalnych przeznaczonych do przekazania do archiwum państwowego powinien być dokument elektroniczny, zawierający podstawowe dane dotyczące zmian organizacyjnych,

[253] Kwestie te zostały w ostatnim czasie uściślone w Zarządzeniu nr 7 Naczelnego Dyrektora Archiwów państwowych z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie ewidencjonowania zasobu archiwalnego w archiwach państwowych, https://www.archiwa.gov.pl/files/zarzadzenia_NDAP/zarz7_2018.pdf (dostęp: 10.04.2018 r.). Paragraf 7.3. podaje, iż „dla materiałów archiwalnych w postaci elektronicznej, zgromadzonych w systemach informatycznych klasy EZD, jednostką archiwalną jest: 1) sprawa – dla dokumentów zgrupowanych w akta spraw na podstawie jednolitego rzeczowego wykazu akt lub innego kwalifikatora dokumentacji, 2) klasa – dla dokumentów elektronicznych nie zgrupowanych w akta spraw, a przypisanych do klasy na podstawie jednolitego rzeczowego wykazu akt lub innego kwalifikatora dokumentacji".

jakie nastąpiły w okresie, z którego pochodzą przekazywane materiały archiwalne.

Ostatnim z przepisów Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji dotyczących dokumentu elektronicznego jest rozporządzenie z dnia 2 listopada 2006 r. w sprawie wymagań technicznych formatów zapisu i informatycznych nośników danych, na których utrwalono materiały archiwalne przekazywane do archiwów państwowych (Dz. U. 2006, nr 206, poz. 1519). Występuje w nim szereg terminów: „informatyczny nośnik danych", „metadane", „dokument elektroniczny", „sprawa", „podpis elektroniczny". Niestety, bez przytoczenia definicji tych terminów.

Jedyna definicja ujęta w przepisie dotyczy terminu „paczka archiwalna". W punkcie 4. załącznika do rozporządzenia określono, że są to materiały archiwalne przekazywane do archiwum państwowego, spakowane w nieskompresowanym pliku. Ich upakowanie w paczkę ma na celu umożliwienie podpisania całej partii przekazywanych materiałów archiwalnych podpisem elektronicznym.

Rozporządzenie przynosi również opis struktury zapisu materiałów archiwalnych w formie cyfrowej. Załącznik rozporządzenia opisuje zawartość folderów, zdefiniowanych jako: „dokumenty", „metadane' oraz „sprawy". Foldery te opatrzono nazwami terminów występujących w archiwistyce w odmiennym znaczeniu. W związku z tym użycie cudzysłowu jest jak najbardziej uzasadnione, i służy głównie do wyodrębniania znaczeń podanych słów, charakterystycznych dla tego aktu prawa. Sam dobór nazw poziomów w strukturze zapisu wskazuje na ich potoczny charakter. W związku z wprowadzaniem do administracji nowej techniki cyfrowej, terminy te otrzymały nazwy, których użycie praktyczne byłoby intuicyjne i nie nastręczałoby zbytnich problemów.

Folder „dokumenty" powinien zawierać minimum jeden dokument elektroniczny, składający się z jednego lub więcej plików. Gdy dokument składa się z więcej niż jednego pliku, należy utworzyć dla niego podfolder. Folder „metadane" powinien zawierać pliki z metadanymi opisującymi dokumenty elektroniczne[254]. Każdy dokument elektroniczny musi być opisany przez dokładnie jeden plik metadanych, którego nazwa zbudowana jest z dokładnej nazwy pliku dokumentu i rozszerzenia xml, np. Dokument_A.pdf oraz Dokument_A.pdf.xml. Również struktura metadanych musi być identyczna ze strukturą dokumentów. Folder „sprawy" powinien zawierać metadane spraw lub innych grup dokumentów. Każdy dokument bowiem w paczce archiwalnej musi przynależeć przynajmniej do jednej sprawy lub innej grupy dokumentów, a nazwa sprawy musi być zbudowana analogicznie do nazwy metadanych, czyli zawierać nazwę sprawy oraz rozszerzenie xml. W praktyce archiwalnej ma to kluczowe znaczenie dla określenia definicji jednostki archiwalnej w przypadku dokumentacji w postaci

[254] A. Gałach, *Instrukcja postępowania z dokumentami elektronicznymi organów państwowych i państwowych jednostek organizacyjnych, organów jednostek samorządu terytorialnego i samorządowych jednostek organizacyjnych z komentarzem*, Gdańsk 2007, s. 17 in.

cyfrowej[255]. Do niedawna kłopotliwe ustalenie miejsca „dokumentu elektronicznego", „sprawy" w formie elektronicznej, oraz „grupy dokumentów" w formie cyfrowej w metodyce archiwalnej archiwów państwowych, a w szczególności na etapie ich inwentaryzowania, znalazło swoje rozwiązanie w ostatnio wydanych przepisach Naczelnego Dyrektora AP ze stycznia 2018 r.

Kolejna grupa aktów wykonawczych ustawy archiwalnej dotyczy postępowania z dokumentacją płacowo-osobową pracodawców. W 2003 r., w okołomiesięcznych odstępach, Minister Kultury wydał trzy rozporządzenia[256], dotyczące: warunków przechowywania dokumentacji[257], określenia rodzaju wykształcenia uznanego za specjalistyczne i dokumentów potwierdzających posiadanie praktyki zawodowej, wymaganych od osób wykonujących niektóre czynności związane z dokumentacją osobową i płacową pracodawców[258] oraz określające wysokość maksymalnej opłaty za sporządzenie odpisu lub kopii dokumentacji niearchiwalnej[259].

O ile pierwsze rozporządzenie nie przynosi nowych terminów archiwalnych i skupia się jedynie na swoim przedmiocie[260], o tyle drugie określa rodzaje wykształcenia archiwisty[261]. Dzięki temu termin „archiwista" w 2003 r. powrócił do tekstu polskiego prawa archiwalnego[262]. Mimo usilnych prób wprowadzenia tego terminu, wraz z definicją, do ustawy archiwalnej nadal pozostaje on na uboczu polskiego prawa archiwalnego *sensu stricto*[263]. Wprawdzie ustawa archiwalna wylicza zadania „archiwisty" (artykuł 28.), podaje również, że do pracowników

---

255 Zob. prace Centralnej Komisji Metodycznej kadencji 2016–2018 nad przepisami na temat inwentaryzacji https://www.archiwa.gov.pl/pl/o-nas/cia%C5%82a-kolegialne/4408-ckm-2016-2018 (dostęp: 31.07.2017 r.)

256 E. Borodij, *Wykaz ważniejszych resortowych aktów prawnych regulujących zasady postępowania z dokumentacją. Uzupełnienie i kontynuacja (część X)*, „Archiwista Polski", 2003, nr 3(31), s. 65 i n.; M. Konstankiewicz, *Wykaz ważniejszych resortowych aktów prawnych regulujących zasady postępowania z dokumentacją. Uzupełnienie i kontynuacja (część XX)*, „Archiwista Polski", 2006, nr 1(41), s. 84 i n.

257 Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2003 r. w sprawie warunków przechowywania dokumentacji osobowej i płacowej pracodawców (Dz. U. 2003, nr 98, poz. 901).

258 Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2003 r. w sprawie określenia rodzaju wykształcenia uznanego za specjalistyczne oraz dokumentów potwierdzających posiadanie praktyki zawodowej, wymaganych od osób wykonujących niektóre czynności związane z dokumentacją osobową i płacową pracodawców (Dz. U. 2003, nr 108, poz. 1016).

259 Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 lipca 2003 r. w sprawie określenia maksymalnej wysokości opłat za sporządzenie odpisu kopii dokumentacji o czasowym okresie przechowywania (Dz. U. 2003, nr 135, poz. 1270).

260 Nowelizacja rozporządzenia: Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 15 lutego 2005 r. w sprawie warunków przechowywania dokumentacji osobowej i płacowej pracodawców (Dz. U. 2005, nr 32, poz. 284).

261 Nowelizacja rozporządzenia: Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2005 r. w sprawie określenia rodzaju wykształcenia uznanego za specjalistyczne oraz dokumentów potwierdzających posiadanie praktyki zawodowej, wymaganych od osób wykonujących niektóre czynności związane z dokumentacją osobową i płacową pracodawców (Dz. U. 2005, nr 68, poz. 596); M. Konstankiewicz, *Wykaz ważniejszych resortowych aktów prawnych regulujących zasady postępowania z dokumentacją. Uzupełnienie i kontynuacja (część XX)*, „Archiwista Polski", 2006, nr 1(41), s. 85 i n.

262 „Archiwista" był obecny w dekrecie o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami z 1919 r. (Dz. Praw P. Pol. 1919, nr 14, poz. 182) oraz w przepisach o uposażeniu pracowników różnych szczebli wydawanych na podstawie prawa polskiego, poza prawem archiwalnym.

263 Prawo o postępowaniu z dokumentacją i o archiwach – projekt z dnia 15 stycznia 2009 r. art. 47. ust. 1.

działalności podstawowej w NDAP i archiwach państwowych mają zastosowanie przepisy o pracownikach państwowych[264], natomiast do pracowników naukowo-badawczych w tych instytucjach stosuje się przepisy o pracownikach instytutów naukowo-badawczych (artykuł 40. ustawy)[265]. Nie nazywa ich jednak wprost „archiwistami"[266].

Paragraf 2. wspomnianego rozporządzenia wylicza rodzaje wykształcenia uznanego za specjalistyczne, wymaganego od osób wykonujących niektóre czynności związane z dokumentacją osobową i płacową pracodawców. Co ciekawe, nie definiuje terminu „archiwista", jak również nie odnosi się do osób zajmujących się dokumentacją inną niż osobowo-płacowa. Wyjaśnieniem tego faktu niech będzie doraźny charakter rozporządzenia, wprowadzonego pod wpływem silnych nacisków obywateli, którzy pod koniec XX i na początku XXI w., w związku z masową likwidacją przedsiębiorstw w Polsce, tracili dostęp do swoich akt personalnych. Liczne powstające wówczas firmy, które na zasadach komercyjnych przejmowały dokumentację likwidowanych zakładów pracy, nie zawsze posiadały odpowiednie warunki do jej przechowywania oraz personel mogący skutecznie zarządzać dokumentacją, w tym przede wszystkim udostępniać ją do rozwikłania zagadnień emerytalno-rentowych oraz w celu ustalenia kapitału początkowego. Wydane wówczas rozporządzenia miały za zadanie ograniczenie samowoli zarządców dokumentacji płacowo-osobowej.

W tym samym tonie utrzymane było rozporządzenie w sprawie maksymalnych opłat za sporządzenie odpisu lub kopii dokumentacji niearchiwalnej[267]. Przy okazji wyliczania stawek za te czynności, pojawiły się terminy: „odpis", „odpis skrócony", „kopia", a także określenia różnych klas dokumentacji: „świadectwo pracy", „kartoteka zarobkowa", „kartoteka zasiłkowa". Nie towarzyszyły im jednak definicje prawne.

Do aktów wykonawczych ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach należy również zaliczyć akty wydane w ramach realizacji delegacji ustawowych. Pierwotny tekst ustawy zawierał trzy takie delegacje; po nowelizacjach z lat 2001–2010 jest ich aktualnie 13 (w tym trzy dotyczą dokumentacji pracowniczej)[268].

Przytoczony katalog aktów prawnych wraz z ustawą archiwalną stanowi trzon prawa archiwalnego w Polsce. Koncentruje się wokół zagadnień związa-

---

[264] Ustawa z dnia 16 września 1982 r. o pracownikach urzędów państwowych (Dz. U. 2013, poz. 269, Dz. U. 2014, poz. 1199 oraz Dz. U. 2015, poz. 1220).

[265] Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o instytutach badawczych (Dz. U. 2016, poz. 371 i 1079) art. 39 ust. 2, art. 41, art. 42, art. 43 ust. 1 pkt 1, 2, 4 i 5 oraz ust. 2, 3, 5 i 6, art. 44 ust. 1 i ust. 5 pkt 1–4 i 6, art. 47 ust. 5, art. 59 i art. 60.

[266] I. Łaborewicz, *Status archiwisty państwowego – w przepisach i obyczaju – luźne spostrzeżenia*, „Archiwista Polski", 2012, nr 1(65), s. 47–55.

[267] Nowelizacja rozporządzenia: Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 lutego 2005 r. w sprawie określenia maksymalnej wysokości opłat za sporządzenie odpisu lub kopii dokumentacji o czasowym okresie przechowywania (Dz. U. 2005, nr 28, poz. 240).

[268] Spis zarządzeń realizujących delegacje ustawowe, wynikające z ustawy archiwalnej, zob. Aneks nr 3.

nych z gromadzeniem, przechowywaniem, opracowywaniem i udostępnianiem dokumentacji mającej znaczenie jako źródło informacji o wartości historycznej, i z racji tego przechowywanej wieczyście, przez co odnosi się również do terminów archiwalnych. Doprecyzowano w nich zakres znaczeniowy oraz kontekst słownictwa archiwalnego stosowanego w ustawie, a także zastosowano terminy związane z różnymi rodzajami dokumentacji.

Katalog ten nie wyczerpał jednak zasobu słownictwa archiwalnego zastosowanego w polskim prawie. Liczne terminy archiwalne znalazły się wraz z ich definicjami legalnymi w normach prawa pozaarchiwalnego lub prawa archiwalnego *sensu largo*. Takie ich umiejscowienie ma spore znaczenie, przeważnie negatywne, dla konstrukcji polskiej archiwistyki. Konsekwencją tego jest znaczne rozproszenie przepisów dotyczących dokumentacji w różnych prawach resortowych, a tym samym oderwanie wielu terminów archiwalnych od przedmiotu archiwistyki i jej prawa.

Jednakże takie ujęcie elementów związanych z powstawaniem i zarządzaniem dokumentacją wzbogaca polskie słownictwo archiwalne i umożliwia jego funkcjonowanie na wielu różnych płaszczyznach i ich styku. Pozwala również na intensywny rozwój archiwistyki, czerpiącej za pośrednictwem prawa z dziedzin związanych z powstawaniem współczesnej dokumentacji. Najważniejsze, by w tej ostatniej kwestii zachować równowagę, która umożliwi stały rozwój archiwistyki jako nauki i ułatwi stosowanie prawa w praktyce archiwów i innych instytucji z nimi związanych.

Rozdział 6. Terminologia archiwalna w wybranych źródłach prawa powszechnego

Obok pierwszego aktu prawnego, mającego kluczowe znaczenie dla zarządzania dokumentacją, jakim jest ustawa archiwalna oraz jej aktów wykonawczych, w polskim prawie funkcjonuje wiele innych przepisów, które w znaczący sposób wpływają na działalność archiwalną[1]. Naturalną koleją rzeczy jest to, że prawo archiwalne skupia się w swojej zasadniczej materii na dokumentacji o wartości historycznej, przechowywanej wieczyście. Jednak przedmiotem regulacji prawa archiwalnego są nie tylko materiały archiwalne, ale również, w nieco mniejszym stopniu, dokumentacja niearchiwalna. Dzięki temu prawo archiwalne ma wiele punktów stycznych z kompleksem norm prawnych dotyczących dokumentacji w ogólności, także tych, które odnoszą się do dokumentacji o czasowym znaczeniu praktycznym. Należą więc do nich przede wszystkim przepisy prawne regulujące sposób i tryb powstania dokumentacji, określające jej zawartość oraz okresy przechowywania, a także podejmujące kluczowe dla archiwistyki zagadnienia, w tym odnoszące się do terminologii archiwalnej.

Przegląd regulacji prawnych związanych z zagadnieniami archiwistyki otwiera Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej[2]. Trudno szukać w niej terminów archiwalnych, jednak artykuł 73. ustawy zasadniczej, ustanawiający wolność badań naukowych, korzystania z dóbr kultury, a także nauczania i twórczości artystycznej, wiązać się może ściśle z dostępem do materiałów archiwalnych, będących dobrami kultury i podstawowym źródłem dla badań naukowych oraz edukacji. Nic więc dziwnego, że artykuł 6. zobowiązuje władze publiczne do zapewnienia odpowiednich warunków do upowszechniania i równego dostępu obywateli do dóbr kultury, co w praktyce oznacza utrzymywanie odpowiednich wyspecjalizowanych instytucji archiwalnych oraz podejmowanie działań służących ochronie ich zasobu.

---

1 M. Konstankiewicz, *Prawne regulacje działalności archiwalnej w Polsce (stan prawny z dnia 1 stycznia 2010 r.)*, [w:] *Archiwa – kancelarie – zbiory*, Toruń 2010, nr 1(3), s. 132 i n.

2 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

Druga grupa uregulowań konstytucyjnych odnosi się do niektórych rodzajów archiwaliów będących nośnikami informacji o działalności organów władzy publicznej oraz osób pełniących funkcje publiczne. Artykuł 61. Konstytucji ustanawia prawo obywatela do uzyskiwania tych informacji, jak i dostępu do dokumentów urzędowych i zbiorów danych dotyczących jego osoby (artykuł 51. ustęp 3.), w tym prawo do żądania sprostowania oraz usunięcia informacji nieprawdziwych, niepełnych lub zebranych w sposób sprzeczny z ustawą (ustęp 4.).

Główne znaczenie dla prawa archiwalnego ma ustawa archiwalna. W jej tekście kluczowym elementem jest konstrukcja narodowego zasobu archiwalnego i związana z nią definicja „materiałów archiwalnych". Zawiera ona odesłanie do definicji legalnej dokumentu elektronicznego, zawartej w ustawie z 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne[3]. W jej rozumieniu „dokument elektroniczny" jest stanowiącym odrębną całość znaczeniową zbiorem danych, uporządkowanym w określonej strukturze wewnętrznej i zapisanym na informatycznym nośniku danych. „Nośnik" ustawa definiuje jako materiał w urządzeniu, służący do zapisywania, przechowywania i odczytywania danych w postaci cyfrowej[4]. Definicja „dokumentu" jest tu więc przywołana w szerokim znaczeniu, stworzonym na potrzeby informacji naukowej, jako utrwalona informacja wraz z materiałem, na którym to utrwalenie zostało dokonane.

Najbardziej chyba doniosłe i brzemienne w skutki jest zdefiniowanie „dokumentu" w polskim Kodeksie karnym (dalej: k.k.)[5], czyli poza materią prawa archiwalnego. Definicja „dokumentu" przedstawiona w artykule 115. § 14. k.k. ma szerokie znaczenie, wyrażające się stwierdzeniem, że „dokumentem" jest każdy przedmiot, z którym jest związane określone prawo, albo który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności o potencjalnym znaczeniu prawnym. Status dokumentu zależy więc niejednokrotnie od indywidualnej oceny, i dlatego też o tym, czy określony przedmiot stanowi dokument decyduje jego faktyczna i subiektywna ocena w konkretnej sprawie.

Przedmiotem czynu zabronionego z artykułu 271. § 1. k.k. jest poświadczenie w dokumencie nieprawdy co do okoliczności mającej znaczenie prawne, bez względu na to, czy ma on znaczenie na zewnątrz, czy tylko jest wykorzystywany na wewnętrzne potrzeby instytucji. Chodzi tu więc o faktyczną doniosłość prawną poświadczenia nieprawdy, rozpatrywaną obiektywnie, na podstawie okoliczności sprawy. „Dokument", o którym mowa w artykule 271. § 1. k.k., musi więc nie tylko odpowiadać cechom wymienionym w artykule 115. § 14. k.k.,

[3] Ustawa z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz. U. 2005, nr 64, poz. 565 z późn. zm.) art. 3. pkt 2.; G. Szpor, C. Martyk, K. Wojsyk, *Ustawa o informatyzacji…,* Warszawa 2015, s. 42 i 184–185, W. K. Roman, *Współczesna kultura dokumentacyjna*, Toruń 2013, s. 68.

[4] Ustawa z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz. U. 2005, nr 64, poz. 565 z późn. zm.) art. 3. pkt 1.

[5] Ustawa z dnia z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. 1997, nr 88, poz. 553).

lecz ponadto musi być wystawiony przez funkcjonariusza publicznego lub inną osobę do tego uprawnioną, i zawierać w swojej treści poświadczenie, któremu przysługuje cecha zaufania publicznego, a w związku z tym domniemanie prawdziwości. Do takich dokumentów należą przede wszystkim dokumenty urzędowe oraz inne dokumenty, którym moc dowodową nadają szczególne przepisy[6]. Należy zauważyć, że pojęcie „dokumenty urzędowe" definiowane są z kolei w artykule 244. ustęp 1. kodeksu prawa cywilnego[7] i artykule 76. ustęp 1. kodeksu postępowania administracyjnego[8], czyli znów poza domeną prawa archiwalnego.

Doniosłe znaczenie dla całokształtu postępowania z dokumentacją ma także ustawa o ochronie danych osobowych[9]. Jej przepisy bowiem odnoszą się do każdego rodzaju dokumentacji, jeżeli zawiera „dane osobowe". Ich definicja zaczerpnięta z artykułu 6. pkt. 1. ustawy[10] określa te dane jako wszelkie informacje dotyczące zidentyfikowanej lub możliwej do zidentyfikowania osoby fizycznej. Takie szerokie zdefiniowanie danych osobowych, generalnie dotyczące osób żyjących (w pewnych przypadkach również wpływających na nie danych osób zmarłych), znajduje odzwierciedlenie w sposobie postępowania ze znaczną ilością dokumentacji powstałej w ostatnim stuleciu.

Ustawa o ochronie danych osobowych od dnia 25 maja 2018 r. zostanie zastąpiona regulacją prawa Unii Europejskiej w postaci rozporządzenia, tj. aktu prawnego stosowanego w państwach członkowskich bezpośrednio[11]. *General Data Protection Regulation* (GDPR) – Rozporządzenie Ogólne o Ochronie Danych Osobowych (RODO) było opracowywane i dyskutowane przez cztery lata, a ostatecznie przyjęte zostało przez Parlament Europejski i Radę Unii Europejskiej w kwietniu 2016 r.

Najbardziej rozbudowane i szczegółowe regulacje dotyczące dokumentacji, a znajdujące się poza zasięgiem prawa archiwalnego, służą ochronie informacji, także tych zapisanych w dokumentacji, których nieuprawnione ujawnienie spowodowałoby lub mogłoby spowodować szkody dla Rzeczypospolitej Polskiej, albo byłoby z punktu widzenia jej interesów niekorzystne. Zawiera je ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych oraz rozporządzenia do niej wydane, m.in. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 grudnia 2011 r. w sprawie organizacji i funkcjonowania kancelarii tajnych oraz sposobu i trybu

---

6 *Wyrok SN z dnia 20 kwietnia 2005 r., sygn. III KK 206/04* oraz *wyrok SN z dnia 9 października 1996 r., V KKN 63/96, OSP 1998, nr 7–8, poz. 147.*

7 Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. 2016, poz. 1822).

8 Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. 2017, poz. 1257).

9 M. Konstankiewicz, *Zarządzanie dokumentacją w polskim prawie*, [w:] *Zarządzanie dokumentacją. Badania i praktyka*, red. R. Degen, M. Jabłońska, Toruń 2017, s. 61,

10 Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (Dz. U. 2016, poz. 922).

11 Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawach swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz. Urz. UE 2016, nr 119), s. 1.

przetwarzania informacji niejawnych[12]. Ustawa ta w artykule 2. zawiera słownik definiujący 18 terminów, związanych ściśle z przedmiotem regulacji. Wśród wymienionych tam definicji można znaleźć m.in. „dokument", „materiał", czy „system teleinformatyczny".

Poza podanymi przykładami regulacje dotyczące dokumentacji odnoszące się niejednokrotnie do podstawowych pojęć archiwalnych, znaleźć można w Ustawie z dnia 29 września 1997 r. o rachunkowości (Dz. U. 2013, poz. 330), Ustawie z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. 2015, poz. 2058), Prawie o aktach stanu cywilnego, wprowadzonego ustawą z dnia 28 listopada 2014 r. (Dz. U. 2014, poz. 1741), Ustawie z dnia 25 czerwca 2015 r. o zmianie ustawy o samorządzie gminnym oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2015, poz. 1045), Ustawie z dnia 25 lutego 2016 r. o ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego (Dz. U. 2016, poz. 352), Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 kwietnia 1991 r. w sprawie prowadzenia ksiąg notarialnych oraz przekazywania na przechowanie dokumentów sądom rejonowym (Dz. U. 1991, nr 33, poz. 147), Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 września 2001 r. w sprawie prowadzenia ksiąg wieczystych i zbiorów dokumentów (Dz. U. 2001, nr 102, poz. 1122), Rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie dokumentacji przetwarzania danych osobowych oraz warunków technicznych i organizacyjnych, jakimi powinny odpowiadać urządzenia i systemy informatyczne służące do przetwarzania danych osobowych (Dz. U. 2004, nr 100, poz. 1024), Rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 stycznia 2011 r. w sprawie instrukcji kancelaryjnej, jednolitych rzeczowych wykazów akt oraz instrukcji w sprawie organizacji i zakresu działania archiwów zakładowych (Dz. U. 2011, nr 14, poz. 67), Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 14 października 2015 r. w sprawie warunków i trybu przekazywania do archiwów państwowych materiałów archiwalnych tworzących ewidencjonowany niepaństwowy zasób archiwalny (Dz. U. 2015, poz. 1733), Dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej 2013/37/UE z dnia 26 czerwca 2013 r., zmieniającej dyrektywę 2003/98/WE w sprawie ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego (Dz. Urz. UE seria L 2013, nr 175).

Liczne rozporządzenia, wydane na podstawie ustaw innych niż archiwalna, dotyczą m.in. dokumentacji sądowej[13], związanej z wyborami[14], medycznej[15], czy

---

[12] Ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. nr 182, poz. 1228) oraz Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 grudnia 2011 r. w sprawie organizacji i funkcjonowania kancelarii tajnych oraz sposobu i trybu przetwarzania informacji niejawnych (Dz. U. 2017, poz. 1558).

[13] Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 5 marca 2004 r. w sprawie archiwizowania akt spraw sadowych (Dz. U. 2004, nr 46, poz. 443 z późniejszymi zmianami)

[14] Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 13 listopada 2013 r. w sprawie sposobu przekazywania, przechowywania i udostępniania dokumentów z wyborów (Dz. U. 2013, poz. 1488).

[15] Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 9 listopada 2015 r. w sprawie rodzajów, zakresu i wzorów dokumentacji medycznej oraz sposobu jej przetwarzania (Dz. U. 2015, poz. 2069).

kartograficznej[16]. Przepisami odrębnej ustawy, uzupełnionymi o rozporządzenie, określona jest również sytuacja dokumentacji wytwarzanej przez komorników sądowych[17].

Z każdym rokiem zwiększa się katalog pozaarchiwalnych przepisów prawa, związanego z poszczególnymi rodzajami dokumentacji.. Pojawiają się terminy oraz definicje *stricte* archiwalne lub z pogranicza archiwistyki, techniki biurowej, administracji i innych dziedzin pokrewnych, które w widoczny sposób wpływają na percepcję archiwistyki jako nauki. Jest to zjawisko bardzo częste, aczkolwiek nie zawsze pożądane. Jego skutkiem jest powstawanie wielu nowych terminów i definicji, które łączone pośrednio z archiwistyką przynoszą zamęt terminologiczny. Przykładem z ostatnich miesięcy może być pojawienie się terminu określającego jeden z rodzajów systemów kancelaryjnych, mianowicie „system kancelaryjny mieszany". W archiwistyce funkcjonuje od wielu lat, na oznaczenie systemu powstałego z połączenia najbardziej pożądanych cech systemu kancelaryjnego dziennikowego i bezdziennikowego, zaś w biurowości – oznacza funkcjonowanie obiegu informacji jednocześnie na nośnikach cyfrowych i tradycyjnych. Taki dualizm definicyjny może w przyszłości przynieść niebezpieczne skutki.

Zagadnienia archiwalne nie tylko są poruszane w wielu dziedzinach polskiego prawa, ale także w sposób wyraźny na nie wpływają. Ich styczność z dziedzinami pokrewnymi uwidocznia się wyraziście na płaszczyźnie ochrony zabytków, bibliotekarstwa i muzealnictwa.

Zagadnienia związane z archiwistyką są obecnie wyłączone spod regulacji ustawy z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami[18]. Ustawa ta rozgranicza zakres regulacji prawnych dotyczących archiwaliów oraz zabytków[19]. Te ostatnie definiuje w artykule 3. pkt. 1 jako nieruchomości lub rzeczy ruchome, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością, i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym, ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Chociaż cechy te posiadają również materiały archiwalne, artykuł 2. ustęp 2. ustawy stanowi wyraźnie, że ochronę materiałów archiwalnych wchodzących w skład narodowego zasobu archiwalnego regulują przepisy ustawy archiwalnej.

Jednocześnie jednak, niekonsekwentnie, niektóre archiwalia mogą zostać wpisane jako zabytki na Listę Skarbów Dziedzictwa, prowadzoną przez ministra

---

[16] Rozporządzenie Ministra Rozwoju Regionalnego i Budownictwa z 2 lipca 2001 r. w sprawie klasyfikowania, kwalifikowania i porządkowania materiałów wyłączanych z państwowego zasobu geodezyjnego i kartograficznego (Dz. U. 2001 nr 74, poz. 796).

[17] Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 października 2011 r. w sprawie przechowywania akt spraw komorniczych oraz zamkniętych urządzeń ewidencyjnych (Dz. U. 2011, nr 226, poz. 1366).

[18] Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U 2003, nr 162, poz. 1568).

[19] W. Stępniak, *Archiwalia w polskim systemie prawnym ochrony dóbr kultury*, „Archeion", t. 82, 1987, s. 63–76.

właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, np. rysunki, grafiki, plakaty, fotografie, filmy, mapy, partytury oraz kolekcje o znaczeniu historycznym, po spełnieniu warunku wieku i wartości rynkowej. Wówczas to podlegać będą narzędziom ochrony prawa wynikającym z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Analogiczna sytuacja dotyczy również materiałów archiwalnych, utraconych przez właścicieli w wyniku popełnienia czynu zabronionego, określonego w artykule 278. § 1. i 3., artykule 279. § 1., artykułach 280 – 283 lub artykule 284. § 1 3 k.k., tj. przywłaszczenia, nieuprawnionego wywozu za granicę lub kradzieży. Wraz z innymi zabytkami mają one podlegać wpisowi do krajowego rejestru utraconych dóbr kultury ministra kultury i dziedzictwa narodowego[20]. Zgodnie z projektem, nowa baza danych, zawierająca wspomniany rejestr, prowadzona będzie przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów i obejmie cztery kategorie dóbr kultury: zabytki ruchome ujęte w rejestrze zabytków, muzealia, materiały biblioteczne i materiały archiwalne[21].

Problematyczne bywają rozgraniczenia materiałów archiwalnych i materiałów bibliotecznych. Definicja legalna tych ostatnich zawarta w artykule 5. ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. 1997, nr 85, poz. 539) wnosi, iż są to dokumenty zawierające utrwalony wyraz myśli ludzkiej, przeznaczone do rozpowszechniania, niezależnie od nośnika fizycznego i sposobu zapisu treści, a zwłaszcza: dokumenty graficzne (piśmiennicze, kartograficzne, ikonograficzne i muzyczne), dźwiękowe, wizualne, audiowizualne i elektroniczne. Zgodnie z tym zapisem większość materiałów bibliotecznych może być tożsama z materiałami archiwalnymi i odwrotnie. W praktyce rozgraniczenie materiałów bibliotecznych i archiwalnych stanowiące tło tej regulacji jest więc kłopotliwe, i najczęściej uzależnia się je od dotychczasowych losów części zasobu. Skutkiem tego materiały archiwalne w bibliotekach stanowią ich zbiory rękopiśmienne, natomiast materiały biblioteczne w archiwach wchodzą niejednokrotnie w skład zespołów archiwalnych.

Również termin „muzealia", określony w artykule 21. ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. 2012, poz. 987), pokrywa się częściowo z definicją materiałów archiwalnych. Muzealiami są rzeczy ruchome i nieruchomości, stanowiące własność muzeum i wpisane do inwentarza muzealiów. W tym przypadku również określono, że przepisy ustawy o muzeach nie naruszają przepisów dotyczących narodowego zasobu archiwalnego, która w stosunku do nich ma charakter przepisu szczególnego[22].

Skomplikowana historia archiwów, bibliotek i muzeów na ziemiach polskich sprawiła, że instytucje te bardzo często posiadają zarówno materiały dla nich

[20] M. Konstankiewicz, A. Niewęgłowski, *Narodowy zasób archiwalny i archiwa. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 28.

[21] http://nimoz.pl/pl/aktualnosci/informacje/krajowy-rejestr-utraconych-dobr-kultury (dostęp: 01.10.2017 r.)

[22] P. Antoniak, *Ustawa o muzeach. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 153.

swoiste, jak i materiały archiwalne. Rozgraniczenie pomiędzy tymi materiałami jest bardzo kłopotliwe. Nie ułatwiają tego również definicje archiwaliów, muzealiów i materiałów bibliotecznych, w tym definicje legalne. Ich charakter bowiem jest bardzo ogólny i otwarty, dający duże pole interpretacjom. Intencją ustawodawcy było w tym przypadku pozostawienie archiwaliów pod opieką instytucji, w których były dotąd przechowywane, w myśl zasady poszanowania historycznie ukształtowanego zasobu archiwalnego. Nadrzędnym zamysłem ustawodawcy była ochrona zasobu w taki sposób, by zabezpieczyć nienaruszalność tych świadectw przeszłości dla przyszłych pokoleń[23].

Podane przykłady nie wyczerpują oczywiście całego katalogu casusów prawnych związanych z funkcjonowaniem słownictwa archiwalnego poza domeną archiwalnego prawa. Ukazują jednak pewną postępującą tendencję. Istniejące zróżnicowanie, niespójność i niedoskonałość w tym zakresie nie służy bowiem dobrze ani praktyce, ani teorii archiwalnej. Jedną z wielu przyczyn nieładu terminologicznego, obserwowanego w polskim prawie, są niedociągnięcia techniki legislacyjnej. Jej zasady nie uwzględniają bowiem obowiązku przeprowadzenia konsultacji projektów przepisów prawnych mających wpływ na dokumentację ze środowiskiem archiwistów, czy nawet NDAP. Również bierna postawa oraz brak „siły przebicia" środowiska archiwalnego skutkują marginalizacją dziedziny archiwalnej w prawie polskim i nieuwzględnianiem osiągnięć jej praktyki. Wystarczy wspomnieć, że w latach 2001–2013 zmianie uległo około 1200 aktów prawa polskiego powiązanych z archiwistyką i zarządzaniem dokumentacją, ale tylko niewielka część z nich poddana była konsultacjom archiwalnym[24].

---

[23] M. Konstankiewicz, A. Niewęgłowski, *Narodowy*..., s. 29.

[24] Informacje o tych zmianach publikowane są przez E. Borodija, A. Jabłońskiego i M. Konstankiewicza w kwartalniku „Archiwista Polski" od 2001 r.

Rozdział 7. Analiza terminologii wybranych przepisów metodycznych archiwistyki

Na percepcję terminologii archiwalnej, oprócz przepisów prawa, największy wpływ ma metodyka archiwalna. Reguluje w szczegółowy sposób funkcjonowanie terminów archiwalnych, doprecyzowuje ich znaczenie oraz określa semantyczne granice, a ponadto determinuje ich praktyczne zastosowanie w pracy archiwów. Polska metodyka archiwalna ma długie korzenie: jej geneza zbiegła się w czasie z ukształtowaniem archiwistyki jako nauki. Obok teorii archiwalnej i archiwoznawstwa metodyka stanowi podstawę archiwistyki.

Dominującą w niej rolę odgrywają przede wszystkim normatywy Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych, wydawane w dziedzinie metodyki archiwalnej prawie od samego powstania NDAP w 1951 r. Przepisy Naczelnego Dyrektora AP mają jednak dość wąskie pole działania. Obowiązują jedynie w archiwach państwowych, z których ewentualnie promieniują na archiwa zakładowe, będące pod nadzorem państwowej służby archiwalnej. Metodyka w nich zawarta jest już jednak traktowana na zasadzie dowolności w coraz liczniejszych archiwach wyodrębnionych oraz w archiwach przechowujących niepaństwowy zasób archiwalny.

W 2012 r. Naczelny Dyrektor AP dr hab. Władysław Stępniak powołał Zespół naukowy ds. analizy i nowelizacji wskazówek metodycznych, wydanych dotąd przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych[1]. Wykaz przepisów metodycznych, które podlegały analizie został sporządzony w Wydziale Informatyzacji, Informacji i Ewidencji NDAP i obejmował wydane i w większości obowiązujące przepisy, jak też kilka projektów oraz przepisów uchylonych, ale odnoszących się do analizowanej problematyki metodyki archiwalnej. Obejmował w sumie 57 normatywów, wydanych przez Naczelnego Dyrektora AP w latach 1954–2012.

---

[1] Decyzja nr 16 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie powołania zespołu naukowego do spraw analizy i kierunków nowelizacji wskazówek metodycznych wydanych przez naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych: https://www.archiwa.gov.pl/images/docs/akty_normatywne/dec_16-2012.tif (dostęp: 11.10.2017 r.)

Powołanie zespołu stanowiło realizację uchwały podjętej przez Radę ds. Informatyzacji i Digitalizacji, czyli organu doradczego Naczelnego Dyrektora AP[2], zobowiązującej do przeglądu i prowadzenia bieżącego monitoringu przepisów metodycznych pod kątem zarządzania zasobem archiwalnym przy użyciu systemów informatycznych, a także przygotowania propozycji ich niezbędnych nowelizacji. W skład zespołu weszli pracownicy archiwów państwowych oraz wyższych uczelni kształcących archiwistów. Do opracowania konkretnych zagadnień Naczelny Dyrektor powołał też ekspertów, reprezentujących archiwa państwowe oraz instytucje naukowe[3]. Uwzględniono również wnioski przesłane przez pracowników Archiwum Państwowego w Opolu.

W trakcie prac członków zespołu i powołanych ekspertów, polskie wskazówki metodyczne zostały porównane ze standardami MRA, tj. Międzynarodowym standardem opisu archiwalnego ISAD(G), Międzynarodowym standardem archiwalnych haseł wzorcowych ciał zbiorowych, osób i rodzin ISAAR(CPF), Międzynarodowym standardem opisu instytucji z zasobem archiwalnym ISDIAH oraz Międzynarodowym standardem opisu funkcji ISDF[4].

Wynikiem prac zespołów była wydana w 2013 r. *Analiza wskazówek metodycznych Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych*[5]. W jej tekście znalazły się liczne uwagi odnoszące się do kolejnych przepisów metodycznych[6].

---

[2] Uchwała nr 3/2012 z dnia 27 kwietnia 2012 r. w sprawie rekomendacji w zakresie Zintegrowanego Systemu Informacji Archiwalnej ZoSIA.

[3] Członkowie zespołu: 1) Monika Andrasz-Mrożek (Archiwum Narodowe w Krakowie przewodnicząca), 2) Anna Laszuk (NDAP zastępca przewodniczącej, 3) Agnieszka Makówka (NDAP sekretarz, 4) Dariusz Bednarek (AP we Wrocławiu), 5) Jerzy Gaul (AGAD), 6) Krzysztof Kołodziejczyk (AP w Lublinie), 7) Jacek Krochmal (AGAD), 8) Alicja Kulecka (Uniwersytet Warszawski), 9) Jolanta Leśniewska (AP w Płocku), 10) Janusz Łosowski (UMCS w Lublinie), 11) Hanna Staszewska (AP w Poznaniu), 12) Wiesława Kwiatkowska (UMK w Toruniu, konsultant). Eksperci: 1) Roland Banduch (AP w Katowicach), 2) Adam Baniecki (AP we Wrocławiu Oddział w Lubaniu), 3) Henryk Bartoszewicz (AGAD), 4) Anita Chodkowska (APAN), 5) Adam Dąbrowski (AAN), 6) Kamila Follprecht (AN w Krakowie), 7) Elżbieta Galik (AP we Wrocławiu), 8) Janusz Grabowski (AGAD), 9) Rafał Jankowski (AGAD), 10) Katarzyna Kalisz (NAC), 11) Michał Kulecki (AGAD), 12) Wioletta Lipińska (Instytut Badań Literackich PAN), 13) Piotr Musur (NAC), 14) Henryk Niestrój (AP w Opolu), 15) Małgorzata Sikorska (AP m.st. Warszawy), 16) Paweł Weszpiński (AP m.st. Warszawy), 17) Jarosław Zawadzki (AGAD), 18) Karol Zgliński (AGAD).

[4] https://www.ica.org/en/public-resources/standards (dostęp: 01.10.2017 r.).

[5] https://www.archiwa.gov.pl/images/docs/akty_normatywne/ANALIZA_WSKAZOWKI_METODYCZNE_2013.pdf wersja z dnia 11 lutego 2013 r. (dostęp: 01.10.2017 r.).

[6] Uwzględniała ona następujące przepisy metodyczne: 1) Wytyczne w sprawie sporządzania inwentarzy książkowych dla zespołów (zbiorów) przechowywanych w archiwach państwowych wydane 19 marca 1960 r. oraz Pismo Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 30 lipca 1960 r. (Nr PNE-100-1)] dotyczące wyjaśnień do Zarządzenia Nr 6 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 19 marca 1960 r. w sprawie sporządzania inwentarzy książkowych dla zespołów (zbiorów) przechowywanych w archiwach państwowych; 2) Projekt wytycznych do sporządzania indeksów archiwalnych (zał. nr 2) z dnia 28 lutego 1961 r.; 3) Wytyczne dla archiwów państwowych w sprawie akt zespołów otwartych z dnia 12 lipca 1967 r.; 4) Zasady formułowania tytułów zespołów (zbiorów itp.) archiwalnych, których twórcy nosili nazwy obcojęzyczne z dnia 16 marca 1968 r. oraz Pismo Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych z dnia 5 grudnia 1989 r. (ZN-0014-28/89) do Archiwum Państwowego w Toruniu w sprawie tłumaczeń nazw komórek organizacyjnych; 5) Wskazówki metodyczne do sporządzania inwentarzy

Obejmowały one kluczowe przepisy dotyczące chociażby ewidencjonowania i opracowywania materiałów archiwalnych, jak i zagadnienia szczegółowe, związane z metodyką archiwalną specjalną, opracowaniem dokumentacji fotograficznej, kartograficznej, techniczne itp.

Autorzy *Analizy* odnieśli się ponadto do 21 przepisów metodycznych, zawierających elementy terminologii archiwalnej, i wskazali najważniejsze problemy związane z jej funkcjonowaniem w przepisach metodycznych oraz potrzebami archiwistyki w tym zakresie. Podkreślili dotkliwy brak współczesnego słownika archiwalnego oraz pilną potrzebę pracy nad nim, proponując w pierwszej kolejności rozwiązanie przyjęte przez MRA, polegające na ujednoliceniu terminów i definicji stosowanych w standardach MRA. W załączniku nr 4 do *Analizy* znalazło się zestawienie haseł i definicji, przygotowane na podstawie *Raportu*

archiwalnych zespołów (zbiorów) akt wytworzonych w okresie kancelarii akt spraw (XIX–XX w.) z dnia 28 maja 1984 r.; 6) Wskazówki do opracowania akt miejskich z okresu księgi wpisów z dnia 22 grudnia 1984 r.; 7) Wskazówki metodyczne dotyczące opracowania akt z wyborów do Sejmu PRL i rad narodowych z dnia 25 stycznia 1988 r.; 8) *Wytyczne opracowania spuścizn archiwalnych po uczonych*, oprac. Hanna Dymnicka-Wołoszyńska i Zygmunt Kolankowski, Warszawa 1990, APAN; 9) Wskazówki metodyczne dotyczące opracowania akt notarialnych z dnia 17 lipca 1998 r.; 10) Wskazówki metodyczne dotyczące szczegółowych zasad przejmowania i opracowania akt stanu cywilnego z dnia 2 sierpnia 1999 r.; 11) Wskazówki w sprawie szczegółowych zasad porządkowania oraz trybu przekazywania dokumentacji technicznej stanowiącej materiały archiwalne do archiwów państwowych z dnia 12 lipca 2000 r.; 12) Instrukcja porządkowania i ewidencjonowania dokumentacji kartograficznej w archiwach państwowych z dnia 23 października 2002 r.; 13) Decyzja nr 18 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 30 października 2002 r. w sprawie gromadzenia, przechowywania i aktualizacji ewidencji zasobu archiwów państwowych; 14) Wskazówki metodyczne dotyczące uproszczonego opracowania zasobu archiwalnego przechowywanego w archiwach państwowych z dnia 10 grudnia 2002 r.; 15) Decyzja Nr 3 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 30 stycznia 2004 r. w sprawie ewidencji zasobu archiwalnego w archiwach państwowych i jej zmiany: a) decyzja Nr 17 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 30 września 2005 r. zmieniająca decyzję w sprawie ewidencji zasobu archiwalnego w archiwach państwowych; b) decyzja nr 10 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 6 marca 2007 r. zmieniająca decyzję w sprawie ewidencji zasobu archiwalnego w archiwach państwowych; c) decyzja nr 13 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 31 marca 2008 r. zmieniająca decyzję w sprawie ewidencji zasobu archiwalnego w archiwach państwowych; d) decyzja nr 6 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 17 lutego 2012 r. zmieniająca decyzję w sprawie ewidencji zasobu archiwalnego w archiwach państwowych; 16) Wskazówki metodyczne dotyczące zasad opracowania fotografii w archiwach państwowych z dnia 24 kwietnia 2006 r. i ich zmiany; 17) Wskazówki metodyczne dotyczące zasad opracowania akt stanu prawnego nieruchomości przechowywanych w archiwach państwowych z dnia 10 stycznia 2007 r.; 18) Decyzja Nr 11 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 6 marca 2007 r. w sprawie wprowadzenia do stosowania w archiwach państwowych bazy danych System Ewidencji Zasobu Archiwalnego SEZAM 6.2. oraz Decyzja Nr 19 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 27 czerwca 2008 r. zmieniająca decyzję w sprawie wprowadzenia do stosowania w archiwach państwowych bazy danych System Ewidencji Zasobu Archiwalnego SEZAM 6.2 i Decyzja Nr 24 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 15 września 2008 r. zmieniająca decyzję w sprawie wprowadzenia do stosowania w archiwach państwowych bazy danych System Ewidencji Zasobu Archiwalnego SEZAM 6.2; 19) Wytyczne w sprawie postępowania z zespołami rozbitymi, przechowywanymi w archiwach państwowych z 22 grudnia 2009 r.; 20) Wytyczne w sprawie opracowania Archiwalnego Inwentarza Naukowego (projekt) z 2005 r.; 21) Wskazówki metodyczne do opracowania materiałów sfragistycznych w zasobie Archiwów Państwowych (wersja beta), oprac. Zespół Naukowy ds. przygotowania wskazówek metodycznych do opracowania materiałów sfragistycznych w zasobie archiwów państwowych, Jelenia Góra – Wrocław 2009.

cząstkowego rewizji i harmonizacji standardów opisu MRA Komitetu Dobrych Praktyk i Standardów Podkomitetu Opisu Archiwalnego z 2012 r., cz. 3, Projekt Glosariusza[7]. Obejmuje ono 30 terminów, funkcjonujących w standardach MRA, wraz z ich odpowiednikami i definicjami francusko- i polskojęzycznymi. Wśród nich znalazły się m.in. „dokument", „zespół", „zbiór/kolekcja", „jednostka", „seria", „archiwalna pomoc informacyjna".

Zespół naukowy ds. analizy i nowelizacji wskazówek metodycznych wskazał ponadto, że liczne elementy słownikowe, obecne w różnych przepisach powstających od kilkudziesięciu lat, powinny zostać zmodernizowane, ujednolicone, a ich rozbieżności terminologiczne zlikwidowane. Wyjątkową potrzebę pracy terminologicznej zauważono w zakresie przepisów dotyczących ewidencji i opracowania zasobu archiwalnego, które uznano za najpilniejsze. Stąd rekomendacja Zespołu, by schemat nowych wytycznych wydawanych przez Naczelnego Dyrektora AP zawierał kompleksowe, nowe rozwiązania metodyczne oraz zestaw definicji stosowanych pojęć, które w dalszej perspektywie można będzie wykorzystać w celu sporządzenia jednolitego glosariusza. Hasła te, wzorem innych krajów, powinny być również udostępnione on-line.

Przykładem terminu archiwalnego, który swoją definicję znalazł w wytycznych wydanych przez Naczelnego Dyrektora AP jest „inwentarz archiwalny". Występuje on zarówno w Wytycznych w sprawie sporządzania inwentarzy książkowych dla zespołów (zbiorów) przechowywanych w archiwach państwowych[8], jak i Wskazówkach metodycznych do sporządzania inwentarzy archiwalnych zespołów (zbiorów) akt wytworzonych w okresie kancelarii akt spraw (XIX–XX w.) z dnia 28 maja 1984 r.[9]

Zawarta w obu przepisach definicja „inwentarza książkowego" jest niepełna, skupia się bowiem na spisie jednostek. Jednak bez nadania im układu oraz opatrzenia wstępem trudno ten spis uznać za „inwentarz". Wykorzystanie odpowiednich formularzy służących inwentaryzacji i wypełnianie ich określonymi dla tej czynności danymi nie powoduje, że spis staje się „inwentarzem". W praktyce funkcjonuje również pojęcie „spisu roboczego" lub „zdawczo-odbiorczego". Tego typu pomoce archiwalne stanowią przeważający procent w archiwach państwowych. Zgodnie ze sprawozdaniem NDAP, na dzień 31 grudnia 2016 r. archiwa państwowe posiadają 9213 inwentarzy roboczych, 19 605 spisów ro-

[7] https://www.archiwa.gov.pl/images/docs/akty_normatywne/ANALIZA_WSKAZOWKI_METODYCZNE_2013.pdf, s. 156–160 (dostęp: 01.10.2017 r.).

[8] Wytyczne w sprawie sporządzania inwentarzy książkowych dla zespołów (zbiorów) przechowywanych w archiwach państwowych wydane 19 marca 1960 r. (część I. 1 definicja, część I. 2 określenie zawartości inwentarza, część II. 16 kolejność części w oprawionym inwentarzu) oraz Pismo Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 30 lipca 1960 r. (Nr PNE-100-1)] dotyczące wyjaśnień do Zarządzenia Nr 6 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 19 marca 1960 r. w sprawie sporządzania inwentarzy książkowych dla zespołów (zbiorów) przechowywanych w archiwach państwowych.

[9] Wskazówki metodyczne do sporządzania inwentarzy archiwalnych zespołów (zbiorów) akt wytworzonych w okresie kancelarii akt spraw (XIX–XX w.) z dnia 28 maja 1984 r. – część I określenia opisowe; część II. 1 określenie składu i zawartości, część II.2 określenie załączników.

boczych oraz 28 005 spisów zdawczo-odbiorczych, a także 51 558 inwentarzy zatwierdzonych[10].

W zależności od etapu opracowania oraz przyjętej metody „inwentarz" może zawierać wstęp lub notatkę informacyjną[11], hasła indeksowe, a opisy poszczególnych jednostek archiwalnych mogą być usystematyzowane wg wybranego układu. Definicja „inwentarza archiwalnego" powinna być na tyle pojemna, aby obejmowała pomoce sporządzane na mocy dawnych przepisów, a więc również tradycyjne „inwentarze książkowe" i „kartkowe", zarówno „zatwierdzone", „robocze", jak i współcześnie opracowywane.

Członkowie Zespołu zaproponowali nową definicję (autorstwa Hanny Staszewskiej), która zgodna jest z pojmowaniem pojęcia w archiwach i brzmi: „inwentarz archiwalny – pomoc ewidencyjno-informacyjna, sporządzona w archiwum, będąca spisem części lub wszystkich jednostek archiwalnych danego zespołu (zbioru) archiwalnego, zawierającym ich elementy rozpoznawcze (sygnatura, tytuł, daty skrajne itp.)". Wymaga ona jednak doprecyzowania oraz określenia roli „inwentarza" w systemie informacji archiwalnej.

Konieczne jest wprowadzenie pojęcia „inwentarza analitycznego", który ma dostarczać ogólnej informacji o treści akt, w przeciwieństwie do inwentarza sumarycznego, wyróżniającego się znacznie większą głębią informacji o zawartości jednostek archiwalnych. Pojęcia te starał się upowszechnić na polskim gruncie prof. Bohdan Ryszewski, ale z większą uwagą przyjęto je jedynie w kręgu akademickim[12]. W 2003 r. pojawił się precedens w postaci inwentarza Chełmskiego Konsystorza Greckokatolickiego, opracowanego przez Marię Trojanowską, pracownicę AP w Lublinie[13], który wskazuje wyraźnie na potrzebę i różnorodne możliwości w podejściu do tematu „inwentarza". Wydawnictwo to utorowało drogę opracowaniom archiwalnym o charakterze analitycznym[14] i potwierdziło, że już czas na akceptację terminu „inwentarz analityczny" w archiwach państwowych.

---

10 https://www.archiwa.gov.pl/files/sprawozdanie_2016.pdf (dostęp: 01.10.2017 r.).

11 Zgodnie ze Wskazówkami metodycznymi dotyczącymi uproszczonego opracowania zasobu archiwalnego przechowywanego w archiwach państwowych z dnia 10 grudnia 2002 r.

12 W. Kwiatkowska, *Budowa elektronicznego systemu informacji archiwalnej w Polsce. Stan obecny i perspektywy*, „Archiwista Polski", 2007, nr 2, s. 81–91; E. Markowska, *Problem analizy i opisu treści jednostek archiwalnych w polskiej literaturze naukowej*, „Archiwista Polski", 2010, nr 2, s. 29–52; R. Przelaskowski, *Program prac wewnętrznych w archiwach nowożytnych*, Warszawa 1935; H. Robótka, *Opracowanie i opis archiwaliów*, Toruń 2010; B. Ryszewski, *Problemy komputeryzacji archiwów*, Toruń 1994; *Przegląd oraz systematyka pomocy archiwalnych polskich i obcych opublikowanych w ostatnim ćwierćwieczu*, „Archeion", t. 88, 1990, s. 7–21.

13 *Chełmski Konsystorz Greckokatolicki [1525] 1596– 1875 [1905]. Inwentarz analityczny archiwum*, oprac. M. Trojanowska, Warszawa 2003.

14 *Inwentarz analityczny materiałów źródłowych do monografii „Dzieje Turobina" opracowanych przez profesora Romana Tokarczyka*, oprac. P. Flis, Lublin 2013; *Inwentarz analityczny akt Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Hrubieszowie w latach 1944–1956 [1964]*, oprac. N. Wróbel, Lublin 2015, prace magisterskie pod kierunkiem prof. dr. hab. J. Łosowskiego (Wydział Humanistyczny UMCS w Lublinie).

Przy okazji zwrócono uwagę na jeszcze jedno pojęcie związane ze skarbową rolą ewidencji archiwalnej. Wprowadzenie w 2002 r. w archiwach państwowych sygnatury „skaczącej”[15] spowodowało, że tradycyjny „inwentarz archiwalny” przestał jednocześnie pełnić rolę skarbową. Wymusiło to zmiany w zasadach prowadzenia ewidencji skarbowej, rejestrującej stan liczbowy zespołu archiwalnego. Wprowadzono więc pojęcie „egzemplarza skarbowego pomocy ewidencyjnej lub środka ewidencyjnego”[16].

Dla każdego zespołu lub zbioru archiwalnego zaczęto tworzyć w archiwach państwowych kopie pomocy lub środków ewidencyjnych poświadczające ich stan liczebny. Zawierały one co najmniej następujące elementy opisu: sygnaturę, tytuł, rodzaj dokumentacji, daty. Nie były to więc kopie inwentarzy, co zalecają przepisy o gromadzeniu ewidencji, lecz środki ewidencyjne, posiadające o wiele mniejszy zakres danych. Zważywszy jednak, iż „skarbówka” ma przede wszystkim podawać stan liczbowy zespołu, taki zestaw danych, będących głównie elementami identyfikacyjnymi jednostek archiwalnych, jest w zupełności wystarczający dla celów skarbowych. Sposób uwierzytelniania „egzemplarzy skarbowych” określono poprzez obowiązkowe pieczętowanie i podpisy osób odpowiedzialnych za ich prowadzenie. Wyraźnie przy tym zaznaczono, że „egzemplarz skarbowy” może występować tylko na nośniku papierowym.

W praktyce archiwów pojęcie to zostało wkrótce zastąpione skrótem „inwentarz skarbowy”. Tak przekształconego terminu użyto po raz pierwszy na określenie raportu w postaci wydruku, generowanego z bazy Inwentarzy Zespołów Archiwalnych IZA. Baza IZA od lat 90. była szeroko stosowana w archiwach państwowych, i to przyczyniło się do szybkiej popularyzacji i upowszechnienia tego określenia. Za bazą IZA pojęcie „inwentarz skarbowy” przejęto także do bazy danych Zintegrowanego Systemu Informacji Archiwalnej ZoSIA.

„Inwentarze skarbowe” prezentują liczbowy stan zespołu, tj. wykaz wszystkich jednostek w układzie od 1 do X, niezależnie od serii, w której jednostka archiwalna się znajduje. W bazie IZA rozmaite rodzaje dokumentacji występujące w inwentarzu są pokazane na odrębnych wydrukach, natomiast raport z bazy ZoSIA gromadzi je w jednym miejscu, jest zintegrowany. Rozpowszechniona w archiwach forma „inwentarza skarbowego” pokrywa się więc z intencją zalecenia tworzenia „egzemplarza skarbowego” inwentarza archiwalnego.

Zagadnienia ewidencji archiwalnej oraz związanej z nią inwentaryzacji archiwalnej uznaje się za kluczowe dla metodyki archiwalnej. Opracowanie nowych wskazówek do sporządzania inwentarza archiwalnego powinno być priorytetem

---

[15] Na mocy decyzji nr 20 z 10 grudnia 2002 r. w sprawie wprowadzenia wskazówek metodycznych dotyczących uproszczonego opracowania zasobu archiwalnego przechowywanego w archiwach państwowych – § 12. pkt. 3.

[16] Na mocy decyzji nr 18 z 30 października 2002 r. w sprawie gromadzenia, przechowywania i aktualizacji ewidencji zasobu archiwów państwowych (decyzję uchylono na podstawie Zarządzenia nr 11 z 4 listopada 2013 r. w sprawie ewidencji zasobu archiwalnego w archiwach państwowych).

w pracach NDAP. Będzie to podstawowy przepis metodyczny. Natomiast pozostałe wskazówki dotyczą zagadnień szczegółowych (opracowywania różnych typów i rodzajów archiwaliów) i są pochodne wobec zagadnienia opisu archiwalnego.

Potrzebę taką dostrzeżono już wcześniej. Prace nad nowymi wytycznymi dotyczącymi sporządzania inwentarza archiwalnego prowadzono w 2005 r., w Zakładzie Naukowym Archiwistyki (ZNA) oraz w Centralnej Komisji Metodycznej (CKM). W ich wyniku powstał projekt *Wytycznych w sprawie sporządzania Archiwalnego Inwentarza Naukowego*. Odzwierciedlał on ówczesny stan wiedzy i uwarunkowań technicznych do sporządzania inwentarza, a także zawierał w części I.1.1. definicję tytułowego inwentarza, wraz z określeniem jego postaci wydruku na papierze lub w formie elektronicznej (część I.1.2.), układu i budowy oraz załączników, w tym trzech typów indeksów (cz. II 9.). Nazwa inwentarza miała być punktem wyjścia do dyskusji nad elementami naukowości w opracowaniu inwentarza archiwalnego. Podkreślano katalog umiejętności, jakimi musi się legitymować archiwista przystępujący do opracowania archiwalnego, co wymaga nie tylko doświadczenia, ale także wiedzy specjalistycznej. Wiele wstępów do inwentarzy przybiera formę oddzielnych artykułów naukowych, a inwentarze ważniejszych zespołów archiwalnych są wydawane w formie książkowej, co jest odzwierciedleniem wysokiej naukowości tego typu opracowań.

Wytyczne dotyczące „archiwalnego inwentarza naukowego" pozostały na etapie projektu i nie zostały wprowadzone w życie. Obecne prace CKM kadencji 2016–2018 powracają do tego tematu. Nie uwzględniono jednak w nich rekomendacji Zespołu naukowego ds. analizy i kierunków nowelizacji wskazówek metodycznych na temat rozszerzenia normatywów dotyczących ewidencji archiwalnej o precyzyjny słownik terminów występujących w przepisie. Tego typu słowniki posiadają już niektóre przepisy metodyczne wydane w ostatnich latach przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych[17].

Warto podkreślić wyjątkowe znaczenie przepisów metodyki archiwalnej, a także przepisów prawa archiwalnego w tworzeniu, definiowaniu oraz kodyfikowaniu terminologii archiwalnej. Przepisy metodyczne zamykają katalog prawa archiwalnego, którego podstawą jest ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach z 1983 r., a rozwinięciem – jej akty wykonawcze. W hierarchii prawa każdy z jego poziomów powinien zawierać odpowiednią liczbę ustaleń, w tym ustaleń terminologicznych, które mają znaczenie dla odbiorców tego prawa.

[17] Są to m.in. Norma opisu materiałów archiwalnych w archiwach państwowych NOMA wersja 0.1, Warszawa 2015, s. 5–8; Zarządzenie nr 16 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 10 listopada 2014 r. w sprawie wskazówek metodycznych dotyczących zasad wartościowania, gromadzenia i porządkowania akt osobowych § 1; Zarządzenie nr 14 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 31 sierpnia 2015 r. w sprawie digitalizacji zasobu archiwalnego archiwów państwowych § 2; Zarządzenie nr 21 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 24 grudnia 2015 r. w sprawie mikrofilmowania i ewidencji mikrofilmów w archiwach państwowych § 2.

Ustawa archiwalna odnosi się do podstawowych terminów archiwalnych, jak archiwa, archiwalia i działalność archiwalna, mających znaczenie powszechne. Jej przepisy wykonawcze doprecyzowują i rozwijają słownictwo archiwalne zawarte w ustawie oraz przytaczają rozwiązania dla konkretnych rodzajów dokumentacji, nie mają już jednak mocy obowiązującej każdego obywatela. Największym uszczegółowieniem odznaczają się przepisy metodyczne archiwistyki wydane w środowisku archiwalnym, i dla osób zajmujących się działalnością archiwalną. Ich teren oddziaływania jest już wielokrotnie mniejszy od prawa powszechnego. Niezwykle ważne jest więc umieszczenie odpowiednich terminów archiwalnych w stosownych przepisach prawa (na odpowiednim poziomie ich hierarchii), uwzględniając ich zakres oddziaływania.

Archiwistyka jako nauka nie ogranicza katalogu słownictwa swojej dziedziny do przepisów prawa, jest on naturalnie o wiele szerszy. Jednak obecność terminów archiwalnych w systemie prawa umożliwia ich właściwe funkcjonowanie oraz upowszechnianie. Przyczynia się również do ich kodyfikacji, co w sytuacji braku współczesnego słownika archiwalnego lub polskiej encyklopedii archiwistyki jest działaniem bardzo pożądanym. Ponadto nie należy zapominać, że prawo wymusza literalne stosowanie funkcjonujących w nim terminów w sposób obowiązkowy. Cecha ta w przypadku słownika archiwalnego może być tylko postulatem.

Z przedstawionej analizy występowania terminologii archiwalnej w przepisach polskiego prawa wyłaniają się główne problemy dotyczące tego zagadnienia. Pierwszy z nich dotyczy zakresu terminologii archiwalnej występującej w przepisach prawa polskiego. Zakres ten nie jest szeroki, przez co spora ilość słownictwa archiwalnego pozostaje poza dziedziną prawa. Jeszcze gorzej sytuacja kształtuje się w przypadku prawa archiwalnego, wywodzącego się z dekretów z lat 1919 i 1951 oraz ustawy archiwalnej, a także powiązanych z nimi aktów zmieniających i wykonawczych. Obraz archiwistyki na podstawie terminów archiwalnych w przestrzeni prawa archiwalnego jest obrazem daleko niepełnym, przede wszystkim pozbawionym terminów podstawowych, generalnych. Trudno upatrywać w tym winy po stronie prawodawcy, w żadnej bowiem dziedzinie nauki prawo nie odnosi się do pełnego obrazu jej terminologii, pełni jedynie funkcję wspierającą. Ukazuje to dobitnie, że terminologię prawną można stosować jedynie jako uzupełnienie słownictwa dziedzinowego, nie zaś w zastępstwie słowników i terminologicznych baz dziedzinowych. Jeszcze ściślejsze uregulowanie prawne dziedziny archiwalnej nie zwalnia środowiska archiwistów z podejmowania prac terminologicznych i terminograficznych.

Kolejny problem terminologii prawnej związany jest z dużą zmiennością znaczeniową terminów archiwalnych w ciągu kolejnych lat. Ma to ogromne konsekwencje. O ile słowniki terminologiczne nie zawierają definicji nakazowych, przez co można używać ich w wygodnych kontekstach, z zastosowaniem

modyfikacji wynikających z doświadczeń lub podejścia zdroworozsądkowego, o tyle źródła prawa takiej możliwości już nie dają. Wymuszają one stosowanie terminu zgodnie z jego literalnym określeniem w prawie. Związane są z tym również błędy i pomyłki w definicjach, a także liczne warianty interpretacyjne, które mogą się okazać brzemienne w skutkach.

Kolejny problem stanowi precyzyjne definiowanie terminów. Imperatywne zapisy prawa zmuszają ustawodawcę do maksymalnie precyzyjnego formowania terminów archiwalnych i ich definicji. Tylko takie podejście pozwoli na uniknięcie wieloznaczności interpretacyjnej. Jak wskazuje praktyka archiwistyki, postulat ten dotąd był stosowany na dość dobrym poziomie. Świadczy o tym chociażby niewielka liczba spraw sądowych związanych z interpretacją prawa archiwalnego.

Bogata problematyka terminologii archiwalnej w źródłach prawa „pozaarchiwalnego", jak również prawa niższego szczebla, nie została tu wyczerpana. Przytoczone terminy stanowią jedynie przykłady ich funkcjonowania; starałam się, by były one najważniesze dla postrzegania archiwistyki oraz ilustratywne w przestrzeni prawa. Dla dopełnienia obrazu terminologii dziedziny archiwalnej, rozpoczęta przez mnie praca wymaga kontynuacji.

CZĘŚĆ III. PROCES TERMINOLOGICZNY ARCHIWISTYKI

Rozdział 8. Działalność terminologiczna w archiwistyce

Prace terminologiczne prowadzone są w Polsce w różnych dziedzinach wiedzy. Największe ich nasilenie można zaobserwować w zakresie nauk technicznych i nauk ścisłych, choć nie odbywają się w sposób ciągły i kompleksowy. Tymczasem samo porządkowanie pojęć i terminów stanowi nie tylko o zaspokojeniu potrzeb naukowych różnych dziedzin nauki, ale również może przyspieszać ich dalszy rozwój[1]. Niestety, w Polsce prace terminologiczne prowadzone są nadal przeważnie w sposób amatorski lub niedostatecznie nowoczesny. W ostatnich dziesięcioleciach nastąpiło na świecie znaczne pogłębienie światopoglądu terminologicznego, ukształtowały się też zasady naukowego postępowania w tej materii. W stosunku do tych działań Polska pozostaje coraz bardziej zapóźniona.

Nie inaczej dzieje się w dziedzinie archiwalnej. Problematyka terminologii archiwistyki jest wprawdzie podejmowana często, zwłaszcza w ostatnim czasie, niemniej jednak kolejnym pracom w tej materii brak podwalin z zakresu terminologii i terminografii. Widoczny jest też doraźny i wybiórczy ich charakter, polegający na podejmowaniu rozważań na temat pojedynczych pojęć, nie zaś całego systemu terminologicznego archiwistyki i nowego pojęcia na jego tle. Warto więc, działania w zakresie języka archiwistyki ukierunkować na odpowiednie tory i nadać im większe tempo.

Głównym celem terminologii jako nauki jest usprawnienie procesów komunikowania się osób wypowiadających się na tematy wchodzące w zakres dziedzin, w których są specjalistami[2]. W języku fachowym każdej nauki występuje zazwyczaj wiele pojęć. Opisywanie ich wymaga użycia krótszych lub dłuższych wyrażeń. Z tego powodu teksty fachowe traktujące o tych pojęciach mogłyby osiągać spore rozmiary i zajmować dużo miejsca, a porozumiewanie się za ich pomocą stałoby się trudne i zawiłe, łatwo można by zgubić wątek. Zamiast wy-

---

1 W. Nowicki, *Podstawy terminologii*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1986, s. 5; J. Lukszyn, W. Zmarzer, *Teoretyczne podstawy terminologii*, Warszawa 2001, s. 11.

2 J. Lukszyn, W. Zmarzer, *Teoretyczne…*, s. 14.

rażeń wprowadza się więc jedno lub kilkuwyrazowe terminy, które oparte są na umownie przyjętych definicjach funkcjonujących w każdej z nauk. Z formalnego punktu widzenia sprawa sprowadza się więc do prostego postępowania, polegającego na postawieniu znaku równości znaczeniowej pomiędzy dłuższym wyrażeniem, określającym pewne pojęcie, a odpowiadającym temu pojęciu terminem. Dzięki takiemu zabiegowi teksty fachowe mogą zostać znacznie skrócone, przez co wypowiedzi stają się czytelniejsze i łatwiejsze w odbiorze. Miniaturyzacja komunikatów prowadzi tym samym do usprawnienia procesu komunikowania się. Warunkiem oczywistym tego procesu jest znajomość definicji terminów po stronie nadawcy i odbiorcy wypowiedzi.

Najważniejszą funkcją języka fachowego archiwistyki jest jego rola wewnątrzkomunikacyjna. Język archiwistów powinien ułatwiać komunikację środowiskową, upraszczać ją i przyspieszać. Może również pełnić rolę społeczną, integrując środowisko mówiące tym samym językiem i wspierając jego wewnętrzny rozwój. Niemniej ważna jest komunikacja zewnętrzna, z otoczeniem nauki. Powoduje ona wprowadzanie do języka nauki wyrażeń bardziej zrozumiałych dla przeciętnego odbiorcy, intuicyjnych, mniej fachowych. W ostatnim czasie zwraca się również uwagę na kulturową funkcję języka fachowego archiwistyki, będącą próbą oswojenia rzeczywistości tej dziedziny poprzez nazwanie wszystkiego, co da się w niej wyodrębnić[3], a tym samym mocnego zaznaczenia jej miejsca i granic z innymi dziedzinami.

1. Przedmiot – pojęcie – termin – definicja

Sednem współczesnej terminologii jest przede wszystkim troska o kulturę pojęć[4]. Terminem tym można określić umiejętność posługiwania się w procesach myślowych, dotyczących określonej dziedziny wiedzy, spójnym zbiorem pojęć, który zaspokaja potrzeby tej dziedziny i zwany jest systemem pojęciowym dziedziny[5]. Aby go wyrazić, jesteśmy zmuszeni korzystać z kultury słowa. Jest nią umiejętność wypowiadania się w sposób dokładny, jasny i możliwie prosty oraz zgodny z uznawanymi kryteriami poprawności językowej. Kluczowe w tym aspekcie jest zdanie austriackiego terminologa Eugena Wüstera, iż nie można w żaden praktyczny sposób dokonywać normalizacji terminów bez uprzedniego i równoczesnego usystematyzowania wszystkich podstawowych pojęć[6]. Przed każdą nauką stoi więc zadanie podtrzymywania systemu pojęć i nadawania im

[3] W. Chorążyczewski, *Archiwistyka dla początkujących*, wersja 1, Toruń 2014, s. 8 https://repozytorium.umk.pl/bitstream/handle/item/2191/Archiwistyka_dla_poczatkujacych_wersja_1.pdf?sequence=1 (dostęp: 30.12.2017 r.)

[4] J. Lukszyn, W. Zmarzer, *Teoretyczne…*, s. 11.

[5] Oprócz systemu pojęciowego w terminologii występuje pojęcie systemu terminologicznego, będącego zbiorem definicji pojęć z użyciem zalecanych dla nich terminów z danej dziedziny, uporządkowany stosownie do związków logicznych występujących między pojęciami.

[6] W. Nowicki, *Podstawy…*, s. 13.

odpowiednich terminów. W przypadku nauk humanistycznych ogromne znaczenie w kulturze słowa ma również posługiwanie się bogatym zasobem słownictwa, z mnogością wyrażeń, ich niuansów znaczeniowych i synonimów. W ten sposób dochodzimy do języka opisu nauki, składającego się z terminów i pojęć[7].

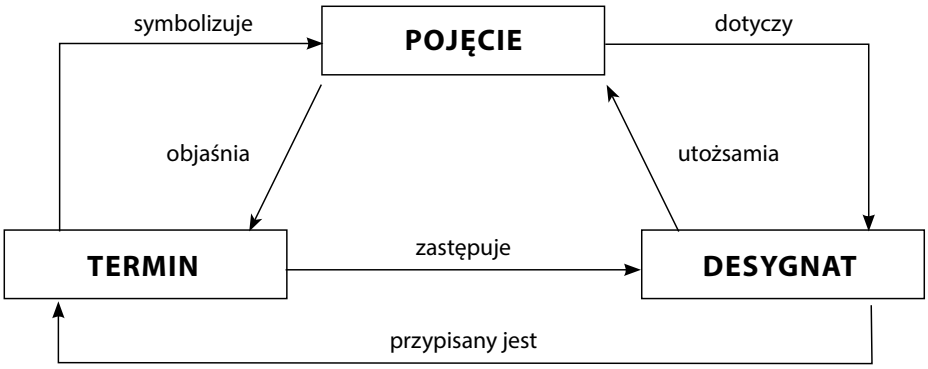

Rys. 5. Trójkąt Ogdena-Richardsa, 1923 r.

Człowiek otoczony jest przedmiotami postrzeganymi zmysłowo (konkretnymi) i przedmiotami abstrakcyjnymi, którym przypisuje wyobrażenia (twory) myślowe, zastępujące przedmioty w procesie myślenia. W działalności umysłowej, naukowej, czy zawodowej wyobrażenia te są wyraźnie wyodrębnione i zdefiniowane, a więc stanowią pojęcia fachowe. Na określenie tego samego przedmiotu mogą istnieć różne pojęcia. Stanowią one wtedy fragmenty tego przedmiotu, relewantne dla danej specjalności i zastępujące w procesie myślowym cały przedmiot. Czym innym będzie „archiwum" dla specjalisty w dziedzinie archiwistyki, czym innym dla informatyka zajmującego się projektowaniem stron internetowych, a jeszcze czym innym dla architekta. Pojęcia są więc myślowymi reprezentantami przedmiotów lub ich fragmentów i mogą odnosić się nie tylko do istoty lub rzeczy, ale również ich właściwości, działania, miejsc, sytuacji lub relacji.

Podstawowymi i jednocześnie najmniejszymi elementami pojęcia są cechy, które przypisuje się właściwościom przedmiotów, a służą one do ich opisywania (w tym definiowania), rozgraniczania pojęć tego samego rzędu i porządkowania pojęć w systemach pojęć. Od wyboru rodzajów tych cech zależy struktura

[7] Opracowanie własne, na podstawie trójkąta semiotycznego C. K. Ogdena i I. A. Richardsa 1923 r.; J. Tomaszczyk, *Model systemu informacji terminologicznej*, Katowice 2014, s. 30. Zob. rys. 5.

systemu pojęć, natomiast to które z cech są w konkretnych przypadkach istotne dla uzyskania odpowiedniego układu zależy już od danej dziedziny wiedzy[8].

Niektóre pojęcia mogą występować w określonych względem siebie relacjach opierających się na ich podobieństwie. Najczęściej są to relacje logiczne nadrzędności lub podrzędności, tworzące rodzinę pojęć. Czasem pokrewieństwa lub powinowactwa i wiele innych[9].

Punkt wyjścia każdej działalności terminologicznej powinien stanowić opis pojęcia. Może nim być opis treści pojęcia (definicja lub określenie pojęcia) lub opis jego zakresu. Definicją jest ustalenie pojęcia przez podanie cech treści pojęcia odnoszących się do jednego systemu pojęć. Treści pojęcia nie podaje się jednak w formie zdania, lecz w formie zbioru cech powiązanych ze sobą. Z określeniem zakresu mamy do czynienia, gdy opis pojęcia nie ogranicza się do jednego systemu pojęć. Określenie zakresu to opis pojęcia przez wyliczenie pojęć podrzędnych danego pojęcia, które pozostają z nim na tym samym poziomie abstrakcji, czyli w tej samej klasie[10].

Dopiero opis pojęcia, w jednej z przytoczonych form, pozwala na ustalenie znaku tego pojęcia. Przyporządkowanie przedmiotom lub ich fragmentom pojęcia, utrwalone w postaci znaków pojęcia, jest warunkiem niezbędnym w procesie komunikacji. Znakami pojęć mogą być między nimi nazwy, symbole, liczby, skróty i nomeny. W języku archiwistyki najczęściej przybierają one formę nazwy, jedynie w kilku przypadkach symbolu, symbolu z liczbą lub skrótu, np. A, B10, m.b.

Znaki pojęcia będące nazwami określane są inaczej jako wyrażenia (określenia) fachowe lub terminy. Wówczas składają się z wyrazu lub grupy wyrazów, a ich umownie ustalone znaczenie przyporządkowane jest do pojęcia wchodzącego w skład zainteresowań określonej dziedziny. Dla sprawnego funkcjonowania nazwy, pojęcia powinny cechować: poprawność językowa, trafność, zwięzłość, derywowalność oraz jednoznaczność. Niepożądanymi cechami są homonimia i synonimia, a także wieloznaczność.

Poprawność językowa nie budzi zastrzeżeń, gdyż jest powszechnie utożsamiana ze zgodnością z normą językową, ale pozostałe cechy wymagają objaśnienia. Zacznijmy od trafności językowej. Tworząc nazwę pojęcia należy posługiwać się cechami pojęcia zaczerpniętymi z jego opisu. Wówczas użycie tej nazwy uznaje się za właściwe, trafne, a tym samym dobrze umotywowane. Z kolei zwięzłość nazwy pojęcia związana jest z zasadą ekonomiczności języka, nakazującej wybrać nazwę krótszą aniżeli dłuższą. Nieuzasadniona długość nazwy może być uznana za błąd. Poszukiwaną cechą nazwy pojęcia jest jego derywowalność. Każda nazwa powinna pozwalać na utworzenie z niej derywatów,

---

8 H. Felber, G. Budin, *Teoria i praktyka terminologii*, Warszawa 1994, s. 92–93.

9 Więcej na temat relacji między pojęciami ibidem, s. 96–121.

10 S. Gajda, *Wprowadzenie do teorii terminu*, Opole 1990, s. 20–21.

tj. nowych wyrazów utworzonych na podstawie, bazie innego wyrazu poprzez zmianę jego budowy, np. „archiwum", „archiwalny", „archiwista", „archiwalia", czyli tzw. wyrazów pochodnych. Ostatnią poszukiwaną cechą w przypadku nazw pojęć jest jej jednoznaczność. Idealną sytuacją byłoby, gdyby do każdego pojęcia przyporządkowana była tylko jedna nazwa, a tej nazwie odpowiadało tylko jedno pojęcie. W praktyce terminologii jest to jednak stan trudny do osiągnięcia. Wówczas należy dążyć chociażby do zapewnienia jednoznaczności przyporządkowania pojęcia i nazwy w obrębie jednej dziedziny[11].

Przyporządkowanie znaku pojęcia do pojęcia oraz wykrycie istniejących relacji międzypojęciowych w różnych dziedzinach jest głównym zadaniem działalności terminologicznej. Niekontrolowany rozwój w tej materii doprowadziłby do licznych sprzeczności i niedociągnięć w zakresie terminologii, a tym samym również w komunikacji fachowej danej nauki. Proces ten wymaga więc stałej uwagi. Dopóki myśl ludzka nie uznaje granic w czasie i przestrzeni, dopóty będą pojawiać się nowe pojęcia, wchodzące w skład systemu pojęciowego różnych dziedzin. Nie ma nauk, które byłyby autonomiczne, całkowicie hermetyczne i wolne od wpływów innych dziedzin. Pojęcia i idee przenikają z dziedziny do dziedziny, nie uznając granic środowiskowych, czy tematycznych, dlatego też istnieje stała potrzeba pracy terminologicznej i ujarzmiania tego fragmentu rzeczywistości.

2. Działalność terminologiczna

Działalność terminologiczna jest rdzeniem wszystkich prac związanych z terminologią[12]. Jej zadaniem jest budowa zbiorów terminologicznych. W tym celu niezbędne jest ustalenie zasad i metod terminologicznych, a także przegląd istniejących danych terminologicznych w zakresie danej nauki. W badanym przypadku dostarcza ich dokumentacja terminologiczna archiwistyki.

Działalność terminologiczna w zakresie danej dziedziny wiedzy składa się z szeregu następujących po sobie czynności. Na pierwszym etapie należy do nich gromadzenie i rejestracja istniejących przyporządkowań pojęcia i znaku pojęcia, opisów pojęć i opisu zakresu ich oddziaływania, relacji terminologicznych między pojęciami i ich zakresami, czyli gromadzenie i rejestracja danych terminologicznych. W kolejnym etapie niezbędne jest ustalenie na podstawie zebranego materiału systemów terminologicznych (systemów pojęciowych, zakresowych itp.) oraz zalecanych przyporządkowań pojęcia do znaku pojęcia. Następnie dokonywane jest tworzenie opisów pojęć i zakresów ich funkcjonowania. Na ostatnim etapie działalności terminologicznej odbywa się rejestracja danych terminograficznych, uzyskanych w toku wykonywania poprzednich

[11] H. Felber, G. Budin, *Teoria*..., s. 150–152.
[12] Ibidem, s. 244.

czynności. W przypadku rozpatrywania danych w wielu językach niezbędnym elementem procesu jest porównanie i (lub) upodobnienie pojęć i ich zakresów, opisów pojęć i opisów zakresów, systemów pojęciowych i zakresowych w różnych językach, a także ustalenie stopnia ekwiwalencji pojęć i zakresów oraz ekwiwalentnych znaków pojęć w różnych językach.

Działalność terminologiczna może opierać się na stwierdzeniu istniejącego zjawiska terminologicznego, czyli istniejącej normy – jest to wówczas terminologiczna działalność rejestracyjna; czy też na osiągnięciu w terminologii stanu zalecanego, tj. normy zalecanej – wówczas jest to terminologiczna działalność normalizacyjna. Celem działalności terminologicznej jest opracowanie specjalistycznej terminologii. Jest to jeden z warunków funkcjonowania danej dziedziny wiedzy jako nauki. Również w archiwistyce terminologia zajmuje ważne miejsce.

Archiwistyka, jako jedna z nauk pomocniczych historii, zajmuje się metodami pracy archiwów (w tym zasadami gromadzenia, przechowywania, klasyfikowania, opracowywania i udostępniania dokumentacji), a także historią archiwów. Ze względu na potrzeby organizacji pracy naukowej, zastosowania praktycznego w archiwach i dydaktyki archiwistykę dzieli się na teorię archiwalną, metodykę archiwalną i archiwoznawstwo.

Teoria archiwalna zajmuje się historią dyscypliny, jej zakresem i podziałem[13], a także systemem twierdzeń ogólnych, terminów i pojęć stosowanych w odniesieniu do dziedziny archiwalnej[14]. Jednym z ważniejszych jej filarów jest język, w jakim ten fragment rzeczywistości, którym zajmuje się archiwistyka można opisać.

Terminologia jest więc niezbędna do uporządkowania wiedzy, transferu wiedzy (nauki) i technologii (praktyki), formułowania informacji naukowych i technicznych, tłumaczeń, magazynowania i wyszukiwania informacji, przetwarzania, gromadzenia i wyszukiwania wiedzy, a także tworzenia banków wiedzy i systemów specjalistycznych[15].

Współczesne kierunki rozwoju wykraczają poza systemy i sieci informacyjne, przekształcając je w systemy wiedzy. Powoli wkracza do świata nauki nowa dyscyplina – technika wiedzy. Jej rola nie ogranicza się do przekazywania zgromadzonych wiadomości: przeprowadza również operacje pojęciowe od poznania, aż do wyciągania wniosków, ukazując różne sposoby rozwiazywania problemów. Wiedza to połączenie pojęć z faktami, prowadzące przez operacje pojęciowe do nowych powiązań i połączeń faktów, czyli do nowej wiedzy. Po-

---

13 B. Ryszewski, *Archiwistyka. Przedmiot, zakres, podział (studia nad problemem)*, Warszawa – Poznań 1972; K. Arłamowski, *Archiwistyka, jej natura i definicje*, „Archeion", t. 53, 1970, s. 7–26; Cz. Biernat, *Problemy archiwistyki współczesnej*, Warszawa 1977; H. Robótka, *Wprowadzenie do archiwistyki*, Toruń 2003, s. 49.

14 W. Chorążyczewski, *Archiwistyka…*, s. 5.

15 J. Tomaszczyk, *Strategie terminologiczne*, „Zagadnienia Informacji Naukowej", 2008, s. 4.

stęp możliwy jest tylko pod warunkiem, że działalność terminologiczna i teoria zasad terminologicznych zostaną w pełni wykorzystane w praktyce[16].

Archiwistyka należy do nauk stosowanych, więc przełożenie teorii archiwalnej na praktykę ma kluczowe znaczenie dla jej przedmiotu. Z tego też względu przez długi czas nie była uważana za naukę, a jedynie praktyczną technikę gromadzenia, przechowywania, klasyfikowania, opracowywania i udostępniania, posługującą się wynikami wielu dziedzin i dyscyplin pomocniczych[17]. Kilka dziesięcioleci temu można było mieć wątpliwości odnośnie do naukowości archiwistyki, obecnie ma ona ugruntowaną pozycję[18]. Archiwistyka momentami nawet ewoluuje w stronę nauki niestosowanej, podstawowej. Ruch w kierunku badania rzeczywistości archiwalnej bez ingerowania w nią, w kierunku czystej nauki, rozpoczął się w ostatnich latach w związku z coraz silniejszym prądem antropologizującym w humanistyce[19]. Coraz częściej zauważa się również konieczność badania archiwum jako fenomenu kultury.

Działalność terminologiczna w zakresie danej dziedziny zależy od potrzeb oraz możliwości uwarunkowanych rzeczywistością. Do najbardziej charakterystycznych jej czynników należy produktywność danej dziedziny w zakresie tworzenia nowych pojęć, czyli rozwój kultury pojęć, ścisłość tworzonych pojęć i stopnia dokładności naukowej danej dziedziny, zasięg współpracy międzynarodowej w danej dziedzinie[20]. Z założeń wynika, że tworzenie terminologii w naukach przyrodniczych – teoretycznych i stosowanych – jest dużo produktywniejsze, niż w naukach humanistycznych i społecznych. Niemniej jednak, następuje powszechnie, wykorzystując synkretyzm języka nauki.

3. Język archiwistyki

Na kształtowanie terminologii w danej nauce ma duży wpływ język, w jakim są formułowane jej tezy. Jest to nad wyraz widoczne w archiwistyce polskiej, gdzie przebiega w sposób bardzo charakterystyczny. Kształt terminologii archi-

---

16 Na temat teorii zasad terminologicznych zob. H. Felber, G. Budin, *Teoria…*, s. 83–243.

17 Zwolennikami tezy, iż archiwistyka jest jedynie dziedziną praktyki i doświadczenia byli m.in. G. W. Sante oraz J. Růžička: G.W. Sante, *Die Archive zwischen Verwaltung und „Wissenschaft*", „ Der Archivar", Bd. 7, 1954, s. 1.

18 Problemy naukowości archiwistyki podejmowali m.in. B. Ryszewski, *Archiwistyka…*, s. 42–52 (rozdział II. *Problem naukowości archiwistyki*); idem, *Problemy i metody badawcze archiwistyki*, Toruń 1985, s. 10–22; W. Chorążyczewski, *Archiwistyka…*, s. 7; S. Ptaszycki, *Encyklopedia nauk pomocniczych historii i literatury polskiej*, Lublin 1921, s. 5 i 10; A. Gieysztor, *Zarys nauk pomocniczych historii*, t. 2, Warszawa 1948, s. 193; K. Konarski, *Nowe zadania polskiej archiwistyki*, „Archeion", t. 17, 1948, s. 20; P. Bańkowski, *Postulaty badawcze polskiej nauki o archiwach*, „Archeion", t. 37, 1952, s. 47–56; M. Friedberg, *Najważniejsze zadania badawcze archiwisty*, „Archeion", t. 37, 1962, s. 64–67;

19 W. Chorążyczewski, *Archiwistyka…*, s. 7.

20 H. Felber, G. Budin, *Teoria…*, s. 248.

walnej w Polsce zdeterminowany został przez wydarzenia i procesy historyczne, na których tle rozwijał się język polski[21].

Dominantą rozwoju terminologii archiwalnej jest również język dokumentacji, którą się archiwistyka zajmuje i zajmowała. Najczęściej bowiem w języku, w którym tworzone były akta, były one również opisywane, w następstwie czego w tym samym języku sporządzano pomoce kancelaryjne, archiwalne, a z czasem na tym języku opierano fachowe terminy archiwistyki.

Polskojęzyczna wspólnota językowa długo nie dysponowała własną terminologią w zakresie archiwistyki. Przez stulecia naukowcy i praktycy zajmujący się zagadnieniami archiwalnymi zmuszeni byli do posługiwania się w swojej pracy – również we własnym kraju – językiem obcym i ukształtowaną w nim terminologią. Początkowo był to język łaciński, następnie języki narodowe: francuski, niemiecki, rosyjski. W językach tych kształtowała się materia archiwistyki, czyli dokumentacja będąca jej przedmiotem badań[22].

Od średniowiecza rolę języka dominującego o międzynarodowej randze spełniał język łaciński. Obszar jego oddziaływania pokrywał się ze strefą wpływów chrześcijańskiej wspólnoty kulturowej[23]. W krąg kultury łacińskiej Państwo Polskie dostało się wraz z przyjęciem chrztu. Od tego momentu przez prawie 800 lat dominowała łacińska kultura piśmienna. W związku z tym dokumentacja docierająca do terenów Polski oraz tworzona przez polskich aktotwórców powstawała od początku w języku łacińskim. Łacina była przede wszystkim językiem kościoła oraz *lingua franca* – uniwersalnym językiem świata nauki i dyplomacji[24]. Na dworach kolejnych władców Polski przebywali zagraniczni duchowni i urzędnicy biegle władający łaciną w mowie i piśmie. Od XII w., po stworzeniu systemu szkół katedralnych, potem zaś kolegiackich i parafialnych, język łaciński zaczęły poznawać grupy kleryków miejscowych. Stąd kultura piśmienna promieniowała na obszar kraju.

Język polski pojawił się już wprawdzie w pierwszych wzmiankach historiografów o Polsce, jednak pierwsze znaczące ilości dokumentów spisanych po polsku zaczęły występować dopiero w wiekach XIV i XV. Nadal jednak rozwój języka narodowego odbywał się w emulacji z językiem łacińskim, który opóźniał jego rozwój[25].

Inaczej kształtowały się wpływy innych języków zachodnich, które oddziaływały na ściśle określone sfery życia społecznego. Kolejnymi językami, które zaczęły dominować w kulturze piśmiennej na terenach Polski stały się język francuski, niemiecki, rosyjski. Język niemiecki funkcjonował przeważnie

---

21 Uwarunkowania historyczne rozwoju języka archiwistyki zostały omówione w części I. niniejszej pracy.

22 W. K. Roman, *Pismo a rozwój kultury dokumentacyjnej*, [w:] *Piśmienność pragmatyczna – edytorstwo źródeł historycznych – archiwistyka. Studia ofiarowane Profesorowi Januszowi Tandeckiemu* w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin, red. R. Czaja, K. Kopiński, Toruń 2015, s. 369–386.

23 J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2006, s. 262.

24 C. K. Święcicki, *Kultura piśmienna w Polsce średniowiecznej. X–XII wiek*, Warszawa 2010, s. 9–10.

25 A. Gieysztor, *Zarys dziejów pisma łacińskiego*, Warszawa 1978; I. Ihnatowicz, N*auki pomocnicze historii XIX i XX wieku,* Warszawa 1990.

w wojskowości, rzemiośle oraz życiu miejskim, natomiast język włoski rozpowszechnił się w sferach dworskich, artystycznych i handlowych. Również wpływy języka francuskiego wiążą się z życiem dworskim, zwłaszcza w drugiej połowie XVII w., zaś rosyjskie wyraźnie zaznaczyły się od XVI w., głównie w języku wojskowo-obozowym i mowie o mocnym zabarwieniu uczuciowym[26].

Silny wzrost znaczenia obcych języków nastąpił z końcem XVIII w., w okresie rozbiorów[27]. Zaczęła się kształtować archiwistyka w jej współczesnym znaczeniu, i wtedy właśnie najdotkliwiej zabrakło w niej obecności języka polskiego, zakazanego przez władze zaborcze.

Te początkowe problemy, związane z niemożnością nazywania materii archiwistyki w języku polskim, postawiły polską odmianę tej nauki na straconej pozycji, już na jej starcie. Przez wiele dziesiątków lat odczuwalne było powstałe wówczas zapóźnienie polskiej terminologii archiwalnej w stosunku do archiwistyki niemiecko- i rosyjskojęzycznej. W praktyce polska terminologia archiwalna przestała się rozwijać, a luki w nazewnictwie archiwalnym były zapełniane poprzez wprowadzanie do języka polskiego zapożyczeń, kalk językowych z języków zaborców lub innych języków obcych. Negatywnym zjawiskiem było również zróżnicowanie języka nauki, spowodowane trzema zaborami[28]. Efektem zaborów była konieczność skodyfikowania i ujednolicenia ogromnej ilości terminów obcojęzycznych. Prace nad realizacją tego zadania rozpoczęły się tuż po odzyskaniu przez Polskę niepodległości i trwały przez wiele dziesięcioleci. Ich następstwa widoczne są w obu PSA[29]. Dopiero w XX w. możliwe było zrównanie terminologii archiwistyki polskiej i zagranicznej.

Niezależność językowa polskojęzycznej terminologii archiwalnej nie trwała jednak długo. Wraz z postępem cywilizacyjnym i rozwojem technologii, mającym swoje źródło w Dolinie Krzemowej, już od lat 50. XX w. zaczął dominować język angielski. W Polsce jego wpływ znacznie nasilił się po roku 1989, w wyniku transformacji ustrojowej i za sprawą szybkiego postępu technologicznego. Obecnie język angielski jest językiem pomocniczym dla większości nauk. Jest też uniwersalnym językiem, w którym odbywa się międzygraniczna i międzykulturowa wymiana myśli. Chociaż wiele krajów podejmuje ogromne wysiłki w celu stworzenia własnej terminologii, ogólnej i specjalistycznej (m.in. Chiny, kraje arabskie, afrykańskie i południowo-amerykańskie, głównie w językach nowohebrajskim, hindi i afrikaans)[30], to najczęściej stosowaną metodą poszerzania słownictwa narodowego jest tłumaczenie terminów języka głównego (angielskiego, rzadziej francuskiego). Polskojęzyczna archiwistyka jednak zdaje się

---

26 J. Szymański, *Nauki pomocnicze…*, s. 272 i n.

27 K. Górski, *Neografia gotycka. Podręcznik pisma neogotyckiego. XVI–XX wiek*, część 1, Toruń 1960, s. 49–51.

28 A. Kulecka, *Pismo i język XIX wieku – potrzeba podsumowań i nowych badań*, [w:] *Nauki pomocnicze historii. Teoria, metody badań, dydaktyka*, red. A. Jaworska, R. Jop, Warszawa 2013, s. 87 – 97.

29 PSA 1952; PSA 1974.

30 H. Felber, G. Budin, *Teoria…*, s. 249.

tego wysiłku nie podejmować lub podejmuje go w niewystarczającym zakresie, przez co coraz bardziej widoczne jest w polskiej terminologii archiwalnej stosowanie sztucznych kalk językowych, zapożyczeń lub wyrażeń obcojęzycznych. Koronnym przykładem jest tu termin „ciała zbiorowe" na określenie *collective bodies*[31], użyty w jednym z międzynarodowych standardów archiwalnych MRA, czy termin *records management*, który zyskuje coraz większą legitymizację w środowisku polskich archiwistów[32]. Takich terminów będzie zapewne przybywać z każdym rokiem. Oba cytowane określenia w innych przeszczepiających je językach obcych zyskały implementację do istniejących, ugruntowanych pojęć archiwalnych, oznaczających aktotwórcę, czy zarządzanie dokumentacją. W Polsce proces ten przebiega powoli.

4. Źródła pojęć i terminów archiwalnych

Praca nad uporządkowaniem terminologii w każdej dziedzinie i w każdym języku zaczyna się od zebrania terminów dziedzinowych, zazwyczaj funkcjonujących w sferze oficjalnej komunikacji naukowej. Tak też jest w przypadku archiwistyki.

Pierwszym źródłem pojęć i terminów archiwistyki jest dyskurs naukowy, prowadzony w obrębie mniej lub bardziej formalnych kręgów badaczy archiwistyki[33]. Dorobek nauki jest w tej materii na tyle duży, że przynosi zarówno wiele artykułów monograficznych, dotyczących pojęć, jak i syntez, traktujących o podstawowych pojęciach nauki.

Najważniejszymi źródłami pojęć i terminów są PSA 1954 i 1974[34]. Równie cenne mogą być w również słowniki specjalistyczne naukowe i techniczne in-

---

31 *International Standard of Archival Entries of Model Collective Bodies, Persons and Families*. ISAAR (CPF). *Prepared by the Ad Hoc Commission on Description Standards. Paris, France November 15–20, 1995.* (*Final version approved by the International Council on Archives),* Warsaw 2000; tłumaczenie: *Międzynarodowy standard archiwalnych haseł wzorcowych stosowanych do archiwów ciał zbiorowych, osób i rodzin*, ISAAR (CPF), wersja II, Warszawa 2006.

32 M. Wnuk, *Kancelaria współczesna – zarządzanie dokumentacją – Records Management, punkt widzenia archiwisty*, [w:] *Archiwa w nowoczesnym społeczeństwie. Pamiętnik V Zjazdu Archiwistów Polskich, Olsztyn 6–8 września 2007 r.*, red. J. Poraziński, K. Stryjkowski, Warszawa 2008, s. 506; K. Skupieński, *Od archiwariusza do zarządcy dokumentacji. Ewolucja zawodu archiwisty na przestrzeni wieków*, „Archiwista Polski", 2001, nr 3–4, s. 87; M. Konstankiewicz, *Zagadnienia prawne i administracyjne w badaniach nad zarządzaniem dokumentacją*, [w:] *Toruńskie Konfrontacje Archiwalne,* t. I, *Archiwistyka na uniwersytetach, archiwistyka w archiwach*, red. W. Chorążyczewski, A. Rosa, Toruń 2009, s. 145–146; R. Degen, *Dokumentacja i jej podział*, [w:] *Współczesna dokumentacja urzędowa,* Biblioteka Zarządcy Dokumentacji, t. 2, red. H. Robótka, Toruń 2011, s. 13; L. Pudłowski, *Archiwistyka a zarządzanie dokumentacją. Rola modeli cyklu życia i continuum dokumentacji w postrzeganiu wzajemnych związków*, [w:] *Zatrzymać przeszłość, dogonić przyszłość. Pamiętnik VI Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich, Wrocław 5–7 września 2012 r.*, red. W. Chorążyczewski, K. Stryjkowski, Warszawa 2012, s. 57–58; M. Smoczyński, *Współczesny zarządca dokumentacji a zarządzający aktami specjalista-organizator według koncepcji Jana Kociołka*, [w:] *Archiwa – kancelarie – zbiory*, Toruń 2017, nr 8(10), s. 113–116.

33 A. Kulecka, *Pojęcia w strukturze teorii archiwalnej*, [w:] *Toruńskie Konfrontacje Archiwalne,* t.2, *Teoria archiwalna. Wczoraj – dziś – jutro*, red. W. Chorążyczewski, A. Rosa, Toruń 2011, s.181–201.

34 A. Kulecka., *Pismo…*

nych dziedzin pokrewnych, opracowania terminologiczne, kompendia i podręczniki archiwistyki, a także różnego rodzaju klasyfikatory, kartoteki dziedzinowe, banki danych terminologicznych, tezaurusy terminologiczne i inne źródła.

Także normy metodyczne są interesującym źródłem terminów archiwalnych. Pełnią podwójną rolę: 1) podsumowują dorobek praktyki archiwalnej; 2) kreują słownictwo archiwalne, jednocześnie je upowszechniając i popularyzując.

Skupię się na przepisach prawa polskiego, jako jednym ze znaczących źródeł terminologii archiwalnej. Mam tu na myśli przede wszystkim przepisy prawa powszechnego i resortowego (ustawy, rozporządzenia, zarządzenia itp.). Ich analizę pod kątem funkcjonowania w nich terminologii archiwistyki zawarłam w części II dysertacji.

Wynika z niej, iż terminologia archiwalna występuje w źródłach prawa w dwojaki sposób. Pierwszy z nich dotyczy obecności w tekstach prawnych samych terminów. Jest to zjawisko dość powszechne i dotyczy każdej dziedziny prawa, zarówno terminów rozumianych intuicyjnie, naturalnie, jak i terminów technicznych, naukowych, których znaczenie uzależnione jest od występowania w kontekście lub w obrębie określonej materii. Pozornie wydawać by się mogło, że sam termin nie stanowi większej wartości. Nic bardziej mylnego, gdyż samo jego wprowadzenie do przepisu prawa legitymizuje jednocześnie jego funkcjonowanie w danej materii prawa. Stanowi jednocześnie pierwszy z etapów prezentacji tego terminu, który w kolejnych przepisach prawa może być uzupełniony o definicję lub powiązany z terminami pokrewnymi, równoznacznymi. Z historycznego punktu widzenia jest również dowodem na znaczenie, jakie pełni w przepisach prawa funkcjonujących w określonym czasie oraz panujących wówczas warunkach politycznych, społecznych i in.

Dużo większe znaczenie dla terminologii mają jednak definicje zapisane w źródłach prawa. Najbardziej dostępnymi (powszechnymi) są te zawarte w ustawach, zwane definicjami legalnymi lub inaczej prawnymi. Istnieją one właściwie od początku prawodawstwa. Warto zatem wspomnieć o nich w kontekście teoretycznym, praktycznym, a nawet przez pryzmat regulacji ustawowej.

Posługiwanie się przez prawodawcę terminami zdefiniowanymi w wysokim stopniu ułatwia interpretację prawa oraz usuwa wątpliwości co do znaczenia definiowanych wyrażeń. Formułowanie definicji legalnych służy więc takim wartościom jak jasność (zrozumiałość) i pewność prawa[35]. Ponadto zaopatrzenie tekstu prawnego w definicje legalne jest jedną z dróg do tego, by go uprzystępnić, czyli ułatwić adekwatny kontekst ustawodawcy i odbiorców tekstów prawnych[36].

Wprowadzenie definicji legalnej jest celowe najczęściej wówczas, gdy istnieje konieczność precyzyjniejszego, niż w języku potocznym ustalenia znaczenia zwrotu, obostrzenia terminu nieostrego, lub gdy to znaczenie jest inne, niż ustawodawca

[35] A. Malec, *Zarys teorii definicji prawniczej*, Warszawa 2000, s. 11.

[36] M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady. Reguły. Wskazówki*, Warszawa 2002, s. 188.

przyjmuje w danym przepisie, a także gdy jest to termin wieloznaczny, a prawodawca zamierza wybrać jakieś jego określone znaczenie. Oprócz tego definicje legalne wprowadza się w sytuacjach, gdy znaczenie terminu, którym posługuje się prawodawca nie jest dostatecznie rozpowszechnione w potocznym języku, lub gdy prawodawca „zapożycza" jakieś pojęcie z języka wyspecjalizowanego, zwłaszcza zaś gdy dostęp do tego języka nie jest dostatecznie powszechny[37].

Sytuacje, w których sformułowanie definicji legalnej jest celowe zawarto w kolejnych wydanych w Polsce *Zasadach techniki prawodawczej*. Pierwszym zbiorem tego typu, wydanym w formie aktu prawnego, był Okólnik Ministra Spraw Wewnętrznych Nr 99 (OL. 2048/2) z dnia 2 maja 1929 r., w sprawie zbioru zasad i form technicznego opracowywania ustaw i rozporządzeń, opublikowany w „Dzienniku Urzędowym Ministerstwa Spraw Wewnętrznych" nr 7 z 1929 r. pod pozycją 147. Kolejnym aktem, skierowanym już do całej administracji państwowej, było Zarządzenie nr 55–63/4 Prezesa Rady Ministrów z dnia 13 maja 1939 r.[38] Następcą tego zarządzenia było Zarządzenie nr 238 Prezesa Rady Ministrów z dnia 9 grudnia 1961 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej"[39]. Czwartym zbiorem była Uchwała nr 147 Rady Ministrów z dnia 5 listopada 1991 r. w sprawie zasad techniki prawodawczej (M.P. 1991, nr 44, poz. 310). Uchwała ta utraciła moc obowiązującą w 2001 r. i rok później została zastąpiona Rozporządzeniem Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej" (Dz. U. 2016, poz. 283), wydanym na podstawie art. 14 ust. 4 pkt 1 ustawy z dnia 8 sierpnia 1996 r. o Radzie Ministrów (Dz. U. 2012, poz. 392). To z kolei zostało zmienione przez Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 listopada 2015 r., zmieniające Rozporządzenie w sprawie „Zasad techniki prawodawczej" (Dz. U. 2015, poz. 1812).

Pierwszy raz kwestia definicji legalnych została poruszona wprost w 2002 r. w dziale VIII (Typowe środki techniki prawodawczej) załącznika do Rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej" (Dz. U. 2001, nr 10, poz. 908)[40]. Ujęto w nim warunki, jakie muszą być spełnione, by definicja legalna pojawiła się w akcie normatywnym. Zgodnie z brzmieniem § 146 wspomnianego załącznika, istnieją cztery następujące przesłanki formułowania definicji legalnych:

a) dane określenie musi być wieloznaczne;

---

[37] J. Wróblewski, *Zagadnienia teorii wykładni prawa ludowego*, Warszawa 1959, s. 222; na temat powodów wprowadzania definicji legalnych także: M Zieliński, *Wykładnia prawa…*, s. 188 i n; S. Wronkowska, M. Zieliński, *Problemy i zasady redagowania tekstów prawnych*, Warszawa 1993, s. 118.

[38] Zarządzenie to nie zostało opublikowane w formie przewidzianej dla aktów normatywnych, ale jako publikacja książkowa pt. *Zasady techniki prawodawczej (obowiązujące w zakresie prac prawodawczych Rządu stosownie do zarządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 13 maja 1939 r. nr 55–63/4)*, Warszawa 1939.

[39] Zarządzenie ukazało się jako publikacja książkowa pt. *Zasady techniki prawodawczej*, Warszawa 1962.

[40] Paragraf ten nie podlegał zmianom w związku z wejściem w życie Rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 listopada 2015 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie „Zasad techniki prawodawczej" (Dz. U. 2015, poz. 1812).

b) dane określenie jest nieostre, a jest pożądane ograniczenie jego nieostrości;
c) znaczenie danego określenia nie jest powszechnie zrozumiałe;
d) ze względu na dziedzinę regulowanych spraw istnieje potrzeba ustalenia nowego znaczenia danego określenia.

Definicje legalne powstają jedynie dla terminów, które nie są postrzegane intuicyjnie w danej dziedzinie i wymagają słów wyjaśnienia. Oprócz tego stosowanie definicji legalnej w stosunku do danego aktu normatywnego ma swoje zasady ogólne. Jedną z nich jest zasada, która mówi, że jeżeli definicja legalna jest umiejscowiona w części ogólnej aktu, to stosuje się ją do interpretacji całego aktu. Natomiast jeśli prawodawca umiejscowił ją w części szczegółowej, to tylko w jej obrębie znajduje swoje zastosowanie. Można ograniczyć jeszcze bardziej zakres używania definicji legalnej do zespołu przepisów, poprzez jej umieszczenie w sąsiedztwie owych przepisów[41].

Kolejną zasadą jest zakaz stosowania definicji legalnej w akcie wykonawczym do aktu głównego[42]. Wynika to z hierarchii aktów prawa, w myśl której przepis niższego szczebla nie może ingerować w tekst przepisu w stosunku do niego nadrzędnego, nie może go w żaden sposób określać, a jedynie uzupełniać.

W razie zdefiniowania pewnego określenia w danym akcie prawnym, nie można używać w jego treści tego określenia w innym znaczeniu. Wyjątkowo jednak można odstąpić od tej reguły na rzecz używania alternatywnego określenia danego pojęcia, przy czym musi ono mieć wyraźny charakter i określać zakres odniesienia[43]. Podobny mechanizm ma zabieg odstąpienia w konkretnej ustawie od określenia, którego znaczenie zawarto w akcie prawnym określanym jako „kodeks" lub „prawo". Należy wówczas pamiętać o stosowaniu zwrotów:

a) „w rozumieniu niniejszej ustawy określenie ... oznacza ..." lub
b) „ilekroć w niniejszej ustawie jest mowa o ... należy przez to rozumieć ..."[44].

W rozporządzeniu uregulowano również brzmienie łącznika definiendum i definiensa definicji legalnej. Dopuszczono tu takie konstrukcje:

a) „określenie „a" oznacza przedmioty „b",
b) „określenie „a" znaczy tyle co wyrażenie „b",
c) „określenie „a" jest to (...),
d.) „określenie „a" jest równoznaczne (...)"[45].

Oprócz definicji klasycznych rozporządzenie z 2002 r. dopuszcza stosowanie definicji nieklasycznych, a przede wszystkim definicji przez wyliczenie. Artykuł

[41] § 150 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 listopada 2015 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie „Zasad techniki prawodawczej" (Dz. U. 2015, poz. 1812).
[42] Ibidem – § 149.
[43] Ibidem – § 147.
[44] Ibidem – § 148.
[45] Ibidem – § 151.

153. wspomnianego załącznika do rozporządzenia stanowi, że dopuszczalne jest wyliczenie elementów składowych definicji, formułowane w ramach jednego przepisu prawnego, i objęcie nim całego zakresu definiowanego pojęcia. Gdy nie jest możliwe wskazanie elementów wyliczenia w jednym przepisie, można odwołać się do uzupełniających definicję elementów, wskazanych w innych przepisach tej samej lub innej ustawy, stosując wyrażenie „... i inne wskazane w przepisach ...". Może się jednak zdarzyć, że nawet wówczas tzw. definicji przez wyliczenie nie da się skonstruować w kompletnej formie. W takim wypadku dopuszcza się wyliczenie zakresu, wskazując przykładowy charakter wyliczenia za pomocą zwrotów: „w szczególności" lub „zwłaszcza"[46].

Nic więc dziwnego, że w orzecznictwie prawnym niemal jednolicie prezentowany jest pogląd, że nakaz wykorzystywania definicji legalnych, którym można nadać brzmienie: „jeżeli w tekście prawnym występują definicje legalne nie jest dopuszczalne, aby przyjąć inne znaczenie danego wyrażenia, niż przez nie wyznaczone" jest najsilniejszą ze wszystkich dyrektyw interpretacyjnych. Znaczenie ustalone przez ustawodawcę w definicji ma więc pierwszeństwo przed znaczeniem ustalonym na gruncie reguł języka potocznego, a także języka nauki. Jest to bodaj jedyna reguła, która w orzecznictwie sądowym nie wywołuje kontrowersji[47].

Istnieje jednak kilka powodów, dla których oczekiwania stawiane definicjom legalnym w praktyce stają się trudne do realizacji.

Nie funkcjonuje ogólnie przyjęta definicja legalna tego, czym jest sama definicja. Nie wykształcił się również powszechny pogląd umożliwiający jednoznaczne rozstrzygnięcie, którym przepisom można przyznać rangę definicji legalnych[48]. Piętrzące się problemy związane są ze sposobem formułowania, budową, umieszczaniem i możliwością rozpoznawania definicji legalnych w tekście prawnym.

Z całą pewnością za definicje legalne można uznać te umieszczone w specjalnie wydzielonym fragmencie tekstu, zwanym zwyczajowo „słowniczkiem",

---

[46] Ibidem § 153.

[47] A. Bielska-Brodziak, *Miejsce definicji legalnej w porządku prawnym, Komunikat wygłoszony podczas XVII Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Teorii i Filozofii Prawa*, Międzyzdroje 2006, s. 2. W przypadku braku definicji legalnej danego wyrażenia jedni interpretatorzy uznają, że należy sięgnąć do języka potocznego (np. w wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z 25 lutego 1998 r., sygn. I SA/Gd 699/96, LEX nr 35905, podobnie w wyroku Sądu Najwyższego z 20 października 2005 r., sygn. II CK 361/04, OSNC 2006/1/9, a także w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 2 lipca 2002 r., sygn. P 11/01, OTK-A 2002/4/47, por. B. Brzeziński, *Szkice z wykładni prawa podatkowego*, Gdańsk 2002, s. 36–37), a inni, że do języka prawniczego (w celu sprawdzenia, czy panuje pełna zgodność co do znaczenia interpretowanego zwrotu w języku orzecznictwa i doktryny) i dopiero jeśli tam nie znajdziemy rozstrzygnięcia interpretacyjnego należy przejść do języka potocznego (np. wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 14 grudnia 2000 r., sygn. FSA 2/00, ONSA 2001/2/49, uchwała Naczelnego Sądu Administracyjnego z 29 listopada 1999 r., sygn. FPK 3/99, ONSA 2000/2/59), por. M. Zieliński, *Wyznaczniki reguł wykładni prawa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny", 1998, nr 3–4, 1998, s. 16).

[48] P. Saługa, *Sposoby wyodrębniania definicji legalnych*, „Państwo i Prawo", 2008, nr 5, s. 76–86.

w tekście merytorycznym w oddzielnych przepisach lub w przepisach merytorycznych, przez wtrącenie w postaci tzw. definicji nawiasowych[49]. W tych miejscach jednak znajdujemy jedynie podstawowe terminy archiwalne, chociażby „materiały archiwalne", czy „państwowy zasób archiwalny"[50]. W praktyce istnieją znaczne odstępstwa od każdej z trzech wymienionych metod, które czynią wątpliwym (poza przypadkami oczywistymi) trafność odróżnienia wypowiedzi definicyjnej na podstawie jedynie sposobu formułowania definicji i jej miejsca w przepisie prawnym. W związku z tym należy na umiejscowienie definicji z zakresu archiwistyki spojrzeć maksymalnie szeroko i uznać, że każda definicja, która została umieszczona przez legislatora w tekście prawnym, i dotyczy wyrażenia występującego w tekście, jest definicją legalną.

A zatem sam fakt umieszczenia definicji w tekście prawnym przesądza o uznaniu jej za definicję legalną, nie ma przy tym znaczenia cel, uzasadnienie jej sformułowania, budowa, miejsce w akcie prawnym itp. Jest to na tyle szerokie rozumienie definicji legalnej, że obejmuje zarówno zwartą definicję równościową, jak i rozmytą w wielu przepisach definicję przez postulaty[51]. Dotyczy to również definicji archiwalnych pojawiających się w prawie przed wejściem w życie Zasad Techniki Prawodawczej w 2002 r., w tym definicji umiejscowionych zarówno w dekrecie o organizacji archiwów i opiece nad archiwaliami z 1919 r. (Dz. Pr. P. P. 1919 nr 14, poz. 182), jak również w dekrecie z dnia 29 marca 1951 r. o archiwach państwowych (Dz. U. 1951,nr 19, poz. 149) oraz w ustawie z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2018, poz. 217), do jej dziesiątej poprawki włącznie.

Kolejnym problemem terminologii prawnej archiwistyki jest interpretacja definicji legalnych. Wbrew swojej podstawowej funkcji, jaką powinno być usuwanie wątpliwości co do znaczenia definiowanych wyrażeń, wiele definicji w procesie stosowania prawa wywołuje kontrowersje. Nie dziwią więc stwierdzenia sądów, iż przy zastosowaniu definicji legalnej „podstawową kwestią jest dokonanie prawidłowej wykładni definicji legalnej"[52].

Co do reguł interpretacji przepisów zawierających definicje, definicja jest jako przepis prawny poddawana interpretacji tak jak i inne przepisy. Jej waga interpretacyjna, polegająca na tym, że definicji nie da się przełamać, dotyczy tylko sytuacji, gdy definicja ta jest jednoznaczna na gruncie interpretacyjnych reguł językowych. Jest sprawą oczywistą, że dokonywanie interpretacji definicji odbywać się musi znów w pierwszej kolejności z odwołaniem do ewentualnie innych definicji, a jeśli takich nie ma – do znaczeń słownikowych języka ogól-

[49] M. Zieliński, *Wykładnia…*, s. 191–195.

[50] Definicje w tekście merytorycznym w oddzielnych przepisach: materiały archiwalne – art. 1 ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst pierwotny: Dz. U. 1983, nr 38, poz. 173; tekst jednolity: Dz. U. 2018, poz. 217).

[51] A. Malinowski, *Polski język prawny. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2006, s. 156.

[52] Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z 6 lipca 2004 r., sygn. III SA 2449/03, Lex nr 158259.

nego, a jeśli i one nie wystarczą – do znaczeń ustalonych na podstawie reguł pozajęzykowych[53].

Problemy związane z interpretacją definicji legalnych dotyczą najczęściej sposobów ich formułowania. Wyraźnie ukazują to przypadki definicji zawierających odesłania. Przykładem może być nowelizacja ustawy archiwalnej z 2005 r.[54], która wprowadziła definicję legalną „materiałów archiwalnych" (po wejściu w życie *Zasad techniki prawodawczej* w 2002 r.). Zgodnie z jej brzmieniem, są to wszelkiego rodzaju akta i dokumenty, korespondencja, dokumentacja finansowa, techniczna i statystyczna, mapy i plany, fotografie, filmy i mikrofilmy, nagrania dźwiękowe i wideofonowe, dokumenty elektroniczne, w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz. U. 2005, nr 64, poz. 565, z późn. zm.), oraz inna dokumentacja, bez względu na sposób jej wytworzenia, mająca znaczenie jako źródło informacji o wartości historycznej o działalności Państwa Polskiego, jego organów i in. państwowych jednostek organizacyjnych, oraz o jego stosunkach z innymi państwami, o rozwoju życia społecznego i gospodarczego, o działalności organizacji o charakterze politycznym, społecznym i gospodarczym, zawodowym i wyznaniowym, o organizacji i rozwoju nauki, kultury i sztuki, a także o działalności jednostek samorządu terytorialnego i innych samorządowych jednostek organizacyjnych – powstała w przeszłości i powstająca współcześnie.

Celem wprowadzenia nowelizacji miało być doprecyzowanie pojęcia powodującego problemy interpretacyjne, ponieważ od pewnego czasu odczuwalny był brak uregulowań prawnych w stosunku do dokumentacji powstającej w formie elektronicznej oraz brak tego typu dokumentacji w dopuszczalnych formach występowania materiałów archiwalnych. Wprowadzenie definicji, zamiast nieścisłości usunąć, przeniosło ją jedynie na inną płaszczyznę, informatyzacji, co wymusza na czytelniku konieczność sięgnięcia nie tylko do prawa archiwalnego, ale również do prawa administracyjnego.

Ostatnim problemem jest zasięg definicji legalnych, czyli zakres związania treścią definicji legalnej w ramach jednego aktu prawnego, bądź też na obszarze wielu aktów prawnych w „pionie" i „poziomie"[55].

Zasięg „poziomy" definicji legalnych dotyczy ich zakresu odniesienia między aktami prawnymi tej samej gałęzi prawa i między aktami prawnymi różnych gałęzi prawa, oraz w ramach jednego aktu normatywnego. W kwestii tej można wskazać na co najmniej dwa rozbieżne poglądy.

Pierwsza koncepcja odnosi się do istnienia w systemie prawa wiążących ustaleń znaczenia zwrotów zawartych w normach prawnych tego systemu,

---

53 M. Zieliński, *Wykładnia*..., s. 205.

54 § 37. ust 1) ustawy z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (tekst pierwotny: Dz. U. 2005, nr 64, poz. 565).

55 S. Wronkowska, M. Zieliński, *Problemy i zasady*..., s. 119–120.

i zakłada, że należy wówczas używać odpowiednich zwrotów w tym właśnie znaczeniu. Wyjątki od tej zasady dopuszczalne są, gdy z interpretowanej normy z oczywistością wynika, że trzeba użyć zwrotu w znaczeniu odmiennym od ustalonego[56], lub też w przypadku braku w tekście definicji legalnej danego zwrotu, kiedy należy rozważyć uwzględnienie definicji tego zwrotu zawartej w innym tekście prawnym[57].

Druga koncepcja zakłada z kolei, że zasięg definicji legalnej wyznaczony jest granicami danej gałęzi prawa[58]. Definicja legalna zawarta w tekście ustawy archiwalnej byłaby wiążąca jedynie w obszarze tekstów prawnych archiwistyki. Wynika to „z ogólnie akceptowanego w teorii prawa poglądu, że definicje ustawowe budowane są na użytek konkretnej dziedziny prawa, a nawet konkretnego aktu normatywnego, a celem definiowania jest zapewnienie dostatecznej komunikatywności tego tekstu prawnego, w którym definicję zawarto"[59].

Również w orzecznictwie wyraźnie konkurują dwa stanowiska. Mianowicie twierdzi się, że wzgląd na jednolitość terminologiczną systemu prawa przemawia za tym, by znaczenie ustalone w definicji legalnej stosować do całego systemu prawa. Jednak w wielu równie licznych orzeczeniach, gdy w jednym akcie normatywnym prawodawca odwołuje się do pojęć specyficznych dla innego aktu normatywnego, lub innej gałęzi prawa, i w innym akcie normatywnym zdefiniowanych, sądy działają w myśl zasady przeciwnej, ustalając znaczenie interpretowanego pojęcia na podstawie języka potocznego, z pominięciem zawartych w systemie prawa definicji legalnych. Uzasadnieniem takiego modelu postępowania jest argument o nieadekwatności interpretacyjnej pojęć pochodzących z innej gałęzi prawa niż interpretowana[60].

Co do zakresu związania treścią definicji legalnej na obszarze danej gałęzi prawa, czyli jej zasięgu „pionowym", również konkurują dwa podejścia.W wielu orzeczeniach za oczywistą przyjmuje się regułę, zgodnie z którą zasięg definicji legalnej obejmuje gałąź prawa, w której definicja występuje. Jednakże bez trudu można wskazać i takie orzeczenia, gdzie zasadność użycia definicji legalnej, pochodzącej z tej samej gałęzi prawa (najbliższej systemowo), jest kwestionowana.

Odnośnie do zasięgu definicji legalnej „wewnątrz" aktu normatywnego, przyjmuje się za klarowną regułę, wg której definicja taka jest wiążąca na obszarze całego aktu prawnego, w którym jest zawarta, jeśli została zamieszczona

---

56 J. Wróblewski, *Zagadnienia…*, s. 246–247.

57 A. Malec, *Zarys teorii…*, s. 101.

58 M. Zieliński, *Wykładnia*, s. 201–202; A. Malinowski, *Polski język prawny…*, s. 159 – 165.

59 B. Brzeziński, *Szkice z wykładni…*, s. 42.

60 L. Morawski, *Wykładnia w orzecznictwie sądów*, Toruń 2002, s. 131: „ Rozstrzygając kolizje w kwestii tego, czy można użyć definicji legalnej z „obcych" działów prawa, (tzn. ustalając czy dana definicja jest adekwatna czy nie), należy odwołać się do reguł wykładni systemowej (miejsca interpretowanych przepisów w systemie prawa i aktu normatywnego) oraz do wykładni funkcjonalnej (np. adekwatności definicji w kontekście celów interpretowanej regulacji). Np. wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 25 czerwca 2003 r., sygn. SA/Rz 235/03, OSP 2004/2/16.

w słowniczku ustawowym lub w przepisach ogólnych[61]. Twierdzi się jednak, że „umieszczenie definicji legalnej w przepisach ogólnych jakiejś wewnętrznej jednostki systematyzacyjnej przesądza o odniesieniu definicji jedynie do obszaru tej właśnie jednostki", zaś umieszczenie definicji w sąsiedztwie jakiejś grupy przepisów (w których definiowany zwrot występuje) odnosi się właśnie do tej grupy przepisów[62]. Również te dyrektywy wzbudzają wątpliwości, jeśli weźmie się pod uwagę orzecznictwo.

Można wskazać przykłady ich respektowania, np. jednolicie przyjmuje się, że definicja legalna „członka rodziny", zawarta w regulacji dotyczącej odpowiedzialności za zobowiązania podatkowe osób trzecich,[63] wiąże jedynie na obszarze rozdziału 15. Ordynacji podatkowej. Można także wskazać wiele przykładów, gdy jest odwrotnie. Szereg pojęć cywilnoprawnych jest zdefiniowanych w różnych fragmentach kodeksu cywilnego, np. pojęcie własności w artykule 140., umowy w każdym dziale części szczególnej zobowiązań, a pomimo to ich zasięg obejmuje cały kodeks. Pojęcie „pory nocnej", „dni wolnych od pracy" i in. pojęć prawa pracy jest zawarte w różnych działach kodeksu pracy, a nie w przepisach ogólnych, mimo że stanowią wiążące ustalenie znaczenia na gruncie całego kodeksu[64].

Nie bez znaczenia jest również zasięg prawa. Najważniejsze akty prawne w Polsce, począwszy od Konstytucji, poprzez umowy międzynarodowe ratyfikowane za zgodą Sejmu, na ustawach kończąc, obowiązują powszechnie, dotyczą więc każdego obywatela. Definicje legalne w nich zawarte mają więc bardzo szeroką moc obowiązywania. Z tego względu również niejednokrotnie przewyższają swoją „popularnością" słowniki i opracowania terminologiczne danej dziedziny. Niestety, widoczne jest to również w archiwistyce, gdzie pojęcie „materiałów archiwalnych" zdefiniowane w PSA z 1974[65] zostało wyparte przez definicję ustawową z 1983 r. W *Słowniku* „materiały archiwalne" są określone jako dokumentacja przeznaczona zarówno do wieczystego, jak i do czasowego przechowywania. Jest więc to cała wytwarzana dokumentacja. Dopiero „archiwalia"[66] wg *Słownika* stanowiły dokumentację przeznaczoną do

---

61 S. Wronkowska, M. Zieliński, *Problemy i zasady*..., s. 119–120; M. Zieliński, *Wykładnia*..., s. 201. Kwestii tej poświęcony jest **§** 147 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 listopada 2015 r., zmieniającego rozporządzenie w sprawie „Zasad techniki prawodawczej" (Dz. U. 2015, poz. 1812).

62 M. Zieliński, *Wykładnia*..., s. 202; mówi o tym **§** 150 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 listopada 2015 r., zmieniającego rozporządzenie w sprawie „Zasad techniki prawodawczej" (Dz. U. 2015, poz. 1812).

63 Odnośny fragment art. 111 Ordynacji podatkowej brzmi : „§ 1. Członek rodziny podatnika odpowiada całym swoim majątkiem solidarnie z podatnikiem […] § 3. Za członków rodziny podatnika uważa się zstępnych, wstępnych, rodzeństwo, małżonków zstępnych, osobę pozostającą w stosunku przysposobienia oraz pozostającą z podatnikiem w faktycznym pożyciu".

64 Art. 151(7) § 1 i art. 151(9) § 1 Kodeksu pracy. Przepisy ogólne Kodeksu pracy zawarte są zaś w dziale I w art. 1–18 Kodeksu pracy.

65 PSA 1974.

66 Ibidem.

wieczystego przechowywania, były więc uznawane za jedynie część „materiałów archiwalnych", podzbiór, nie zaś ich synonim. Ustawa archiwalna zignorowała jednak ustalenia słownikowe, przychylając się w tym przypadku do społecznego odczucia i potocznego rozumienia „materiałów archiwalnych", zrównując ich znaczenie z dotychczasowo pojmowanymi „archiwaliami".

Pomimo naukowości archiwistyki, funkcjonuje ona w konkretnych warunkach prawnych, co automatycznie powoduje, że prawny aspekt definicji ma dla niej ogromne znaczenie. Przytoczony przypadek wskazuje, że może być on nawet silniejszy, niż dotychczas wypracowana teoria archiwistyki.

Definicje legalne są pożądanym elementem przepisów prawnych, w znaczący sposób przyczyniają się bowiem lub w ogóle umożliwiają interpretację prawa. Dzięki wprowadzeniu porządku i jasności pojęciowej jednocześnie ograniczają lub eliminują nieostrości. Zdarza się, że terminy w prawie tworzone są od postaw. Częściej jednak występuje sytuacja, gdy dane pojęcie już istnieje, ale posiada różnorodne definicje. Definicje legalne dają wówczas możliwość, by w akcie normatywnym podkreślić tę, która akurat ma mieć w tej materii zastosowanie i wedle niej dane pojęcie powinno być rozumiane. Nadany jest wówczas jej sens, który najbardziej odpowiada celowi, jaki chce osiągnąć prawodawca, regulując określoną sferę życia społecznego. Bardzo pozytywnym zjawiskiem jest, gdy w przypadku wybierania jednego ze znaczeń danego pojęcia albo tworzenia go od podstaw, definicja legalna ma idealny charakter, tj. nie jest ani zbyt wąska, ani za szeroka, lecz wyostrzona i dokładna, by stosowanie prawa nie stwarzało pola do nadużyć lub luk prawnych, powstałych poprzez niedookreślenie. Niestety, w praktyce nie zawsze tak się dzieje. Wiele definicji jest nieostrych lub posiada błędny zakres. Szczególnie dotyczy to kwestii, gdy to samo pojęcie posiada różne definicje legalne w różnych aktach normatywnych.

Rozdział 9. Terminologiczna działalność systemowa

1. Działalność systemowa w archiwistyce

W działalność terminologicznej obok samej materii terminologii ważne znaczenie mają metody pracy. Rozróżnia się tu bowiem trzy główne podejścia. Na pierwszym etapie badający odnoszą się do terminologii z zewnątrz, z dystansu. Jest to spojrzenie dokumentalistów terminologii, którzy koordynują działalność terminologiczną innych osób. Na drugim etapie badający sami używają terminologii. Na trzecim natomiast następuje głębokie wniknięcie w terminologię, badaniu podlegają systemy pojęć i systemy nazewnictwa. Jest to terminologiczna działalność systemowa[1].

Terminologiczna działalność systemowa, jako najpełniej spełniająca oczekiwania w zakresie działalności terminologicznej, ma na celu zbadanie i ukształtowanie systemu terminów. Trafnie jej naturę ujął szwajcarski językoznawca, ojciec nowoczesnej lingwistyki Ferdynand de Saussure (1857–1913), stwierdzając, że między terminologiczną działalnością systemową a zwykłym stosowaniem terminologii istnieje taka sama różnica, jak między językiem jako systemem a mówieniem lub pisaniem w danym języku[2]. Teoretycznie jest to czynność jednorazowa. Jednak praktyka wielu nauk, w tym archiwistyki, wskazuje, że czynność tę należy powtarzać, uaktualniając wciąż ewoluujący system pojęć. Zjawisko to widoczne jest wyraziście w naukach młodych, których zakres terminologiczny jest nadal w fazie kształtowania. Aby system uznać za dobry, powinien on spełniać kilka warunków, w tym przede wszystkim być spójny, kompletny, rzeczowo uporządkowany, harmonijny i zrównoważony. Określenia te wskazują, że system terminologiczny musi odzwierciedlać również spójny system pojęciowy, niesprzeczny wewnętrznie, a ponadto winien obejmować całość dziedziny archiwistyki, uporządkowaną stosownie do związków logicznych występujących między pojęciami, nie faworyzując niektórych działów dziedziny

---

1 H. Felber, G. Budin, *Teoria i praktyka terminologii*, Warszawa 1994, s. 250–252.

2 Ibidem, s. 250.

kosztem innych, oraz dobrze wyważając kryteria teoretyczne i praktyczne przy doborze pojęć[3].

Pośrednimi etapami terminologicznej działalności systemowej jest analiza systemu terminologicznego, jego kształtowanie oraz prezentacja[4]. Pierwszy z wymienionych etapów stwierdza istniejące normy, czyli aktualnie używane terminy.

Na kolejnym etapie charakterystyczną czynnością jest poszukiwanie możliwości doskonalenia ich użycia. Kształtowanie terminologii może być realizowane świadomie lub nieświadomie już nawet na etapie działania konkretnych osób, które choćby dla własnego użytku posługują się terminologią danej nauki. Również w archiwistyce nie brakuje artykułów i polemik terminologicznych, które w sposób świadomy kształtują system pojęć i znaków pojęć[5]. Można je znaleźć w literaturze fachowej obok głosów ignorujących funkcjonowanie polskiej terminologii archiwalnej[6] i w nowatorski (lub ignorancki) sposób odnoszących się do tych samych lub nowych pojęć.

Ciekawy w tym kontekście jest eksperyment przeprowadzony przez prof. Waldemara Chorążyczewskiego wśród adeptów pierwszego roku studiów archiwalnych UMK w Toruniu[7], polegający na przedstawieniu im terminów archiwalnych: „zasób archiwalny", „zespół archiwalny", „materiały archiwalne", „dokumentacja", oraz haseł: „świadectwa przeszłości", „spuścizna dokumentalna", „zbiory archiwalne", „dokumenty". Okazało się, że terminy archiwalne były dla studentów bardziej czytelne, niż hasła, które w teorii miały być dla nich bardziej zrozumiałe, „dopasowane" do ogólnego światopoglądu. Wydaje się, że przytoczone ćwiczenia odpowiadają na pytanie, czy sensowniej jest szukać słów zrozumiałych dla przeciętnego odbiorcy, od którego zbyt wiele wymagać nie można, czy zdecydować się na zmuszenie użytkownika archiwów do pewnego minimalnego wysiłku, i podjęcia trudu zaznajomienia się z metodyką archiwalną, w ramach której musi on poznać pewne specjalistyczne terminy. Wydaje się, że przydatne byłoby stworzenie odpowiednich narzędzi, które mogą ułatwić użytkownikowi archiwum zapoznanie się z podstawowymi zasadami archiwistyki oraz związaną z tym terminologią, również nowoczesnych narzędzi, do których przyzwyczajony jest współczesny człowiek: podręczników w formie e-booków, audiobooków, kursów stacjonarnych i on-line, blogów, vlogów, lokowania w masmediach itp., niż tworzenie słownictwa pośredniego, które mogłoby być zaakceptowane przez profesjonalistów i laików. Eksperyment pokazuje siłę języka

---

3 W. Nowicki, *Podstawy terminologii*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1986, s. 17.

4 H. Felber, G. Budin, *Teoria…*, s. 251.

5 B. Ryszewski, *O niektórych podstawowych pojęciach archiwalnych (kancelaria, registratura, zespół archiwalny, archiwum)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu", Nauki Humanistyczno-Społeczne, z. XXXV, Historia V, Toruń 1969.

6 H. Buchner, M. Niewiadomska-Guentzel, *Jak korzystać z archiwów państwowych? Przewodnik użytkownika Zintegrowanego Systemu Informacji Archiwalnej ZoSIA*, Warszawa 2008, s. 13.

7 W. Chorążyczewski, *Archiwistyka dla początkujących*, Toruń 2014, s. 8–9.

fachowego, którego przedstawiciele nauki powinni bronić, nie zgadzając się na terminologiczne ustępstwa i wprowadzanie haseł uproszczonych.

Niejako obok, świadomego lub nie, kształtowania systemu terminologicznego przez pojedynczych badaczy i użytkowników danej dziedziny nauki funkcjonuje postać terminologicznego zalecenia, umownego lub urzędowego, ustalenia prawnego. O ile pierwsze z nich ma formę sugestii, o tyle drugie stanowi nakaz. W praktyce jednak najczęściej opublikowana norma zalecana konkuruje latami z normą istniejącą dotychczas, normą potoczną. Zasięg norm z reguły obejmuje początkowo język badaczy, następnie dopiero przenika do języka ogólnego. W ten sposób staje się normą istniejącą, która jednocześnie wypiera normę dotychczasową.

Najszybciej jednak przyjmują się ustalenia w formie nakazowej. Idealnym przykładem zalecenia nakazowego są opisywane przypadki definicji ustawowych. Na ich przykładzie dobrze widać proces, podczas którego zostają one bardzo szybko przyjęte w środowisku nauki i stają się mocną bazą terminologiczną danej dziedziny. Wyraźnie widać to w również w archiwistyce, gdzie obok definicji zawartych w obu PSA funkcjonują definicje prawne, spychające materiał słownikowy do opozycji. Pomijając fakt aktualności obu słowników, wciąż słychać w środowisku archiwistów pytanie, czy PSA jest obowiązujący, czy nie. O definicji ustawowej nikt nigdy tak nie powie.

Jako trzeci etap pośredni działalności systemowej wymieniono prezentację systemu[8]. Praca nad wybranymi zagadnieniami owocuje powstaniem słowników, a opracowanie zasad daje w efekcie zbiory reguł, dotyczące tworzenia pojęć i znaków pojęć. Podstawową zasadą jest stwierdzenie, że podstawowe słowniki określonej dziedziny muszą odzwierciedlać system pojęć danej dziedziny w sposób możliwie najdokładniejszy. Tym samym nie mogą mieć one układu alfabetycznego, a jedynie układ rzeczowy. Prezentacja systemu wymaga również zastosowania w słowniku różnych znaków specyficznych.

W tym przypadku ważne jest również odpowiednie odniesienie czasowe, bowiem słowniki o których mowa powinny możliwie dokładnie odzwierciedlać system pojęć danej dziedziny, uchwycony w konkretnym czasie. Tym samym stają się dowodem naukowym na rozwój (lub regres) danej nauki i swego rodzaju źródłem historycznym jej rozwoju. W taki sposób można badać archiwistykę polską samą w sobie lub na tle archiwistyk zagranicznych na początku lat 50. i w połowie lat 70., na podstawie materiału obu PSA.

Jeśli systemy pojęć języka ogólnego są zjawiskiem mniej lub bardziej nieświadomym, do tego często przednaukowym, to terminologiczne systemy pojęć są tworzone świadomie, i muszą sprostać wymogom najnowszych osiągnięć danej dziedziny wiedzy, a także uwzględniać jej klasyfikacje naukowe, czyli tezaurusy.

---

[8] H. Felber, G. Budin, *Teoria…*, s. 251.

Każdy przedstawiciel danej dziedziny, będący profesjonalistą, posługuje się terminologią fachową, gdy wypowiada się ustnie lub pisemnie na temat związany ze swoją specjalnością. Takie samodzielne formułowanie wypowiedzi fachowych wymaga jednak specjalistycznego wykształcenia w reprezentowanej dziedzinie. W Polsce większość ośrodków dydaktycznych archiwistyki kształci swoich adeptów w zakresie terminologii archiwalnej. Należą do nich przede wszystkim ośrodki akademickie, ale również szkoły średnie, ośrodki kształcenia oraz liczne firmy i organizacje świadczące usługi w tym zakresie (kursy kancelaryjno-archiwalne, szkolenia itp.). Celem kształcenia w zakresie terminologii jest przekazywanie systemów pojęciowych i terminologicznych[9]. Jednak ten typ kształcenia różni się od kształcenia dla potrzeb terminologicznej działalności systemowej, bazującej na terminoznawstwie i teorii zasad terminologicznych[10]. W tym przypadku potrzeba terminologa, językoznawcy.

Niezbędnym elementem prezentacji systemu jest również jego dostępność. Zadanie to należy do koordynacji działalności terminologicznej, i polega przede wszystkim na udostępnieniu zainteresowanym informacji na temat publikacji terminologicznych oraz różnorodnych działań terminologicznych, podejmowanych w zakresie interesującej ich dziedziny. Takie działanie wymusza rosnąca liczba słowników specjalistycznych oraz terminologicznych projektów badawczych, które stanowią interesujący materiał dla użytkowników i autorów słowników, w interesie własnej efektywności, jak i jednolitości udostępniania. Zadanie to obejmuje dwa aspekty: dokumentację i informację. Dokumentacja zajmuje się gromadzeniem i opracowaniem danych i jako proces jednorazowy może być realizowana w sposób scentralizowany. Informacja ma za zadanie przekazanie tych danych osobom zainteresowanym, przez co powinna ją cechować wielokrotność oraz rozproszony charakter dostępności[11].

2. Etapy procesu terminologicznego

Metody służące kształtowaniu terminologii powinny być stosowane na różnych etapach całego procesu terminologicznego. Każda pojedyncza propozycja terminologiczna powinna powstawać w wyniku skomplikowanego, ustalonego z góry sposobu postępowania. Prekursorem tego procesu w międzynarodowej działalności terminologicznej była genewska Międzynarodowa Komisja Elektrotechniczna (ang. International Electrotechnical Commission), która w 1986 r.

---

9 W. Kwiatkowska, *Jak kształcić archiwistów? Programy nauczania na polskich uniwersytetach w ostatniej dekadzie*, [w:] *Zatrzymać przeszłość, dogonić przyszłość. Pamiętnik VI Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich, Wrocław 5–7 września 2012 r.*, red. W. Chorążyczewski, K. Stryjkowski, Warszawa 2012, s. 144–149.

10 H. Felber, G. Budin, *Teoria…*, s. 252.

11 Ibidem, s. 253.

opracowała metodę, służącą do dziś jako wzór zespołowej działalności terminologicznej[12].

Z założenia każdy z etapów procesu terminologicznego powinien być powtarzany, bo po przejściu do kolejnego etapu niejednokrotnie okazuje się, że należy dokonać zmian i poprawek w wynikach poprzedniego zadania. Doświadczenia terminografii pokazują, że im mniej dojrzały i doświadczony jest zespół opracowujący terminologię, i im bardziej jest ustabilizowana dziedzina wiedzy, którą się zajmują, tym liczba tych powrotów może być mniejsza[13].

Pierwszym etapem procesu terminologicznego jest opracowanie planu pracy. Składa się na niego określenie zakresu pracy, czyli wyodrębnienie dziedziny, a przede wszystkim zakreślonych dla niej granic obszaru pojęciowego. W przypadku archiwistyki, jak i wielu nauk, głównie humanistycznych, granice te mogą być płynne. Zwykle sporne są peryferie obszarów, które umownie można zaliczyć do badanej nauki i do pokrewnych dziedzin, i na nie należy zwrócić uwagę.

Nauk pozostających w sąsiedztwie archiwistyki jest coraz więcej. Należą do nich nauki pomocnicze historii: bibliologia historyczna, chronologia, dyplomatyka, edytorstwo historyczne, genealogia, geografia historyczna, heraldyka, metrologia, nauka o znakach władzy i prawa, numizmatyka, paleografia, sfragistyka, prasoznawstwo, weksylologia i źródłoznawstwo[14], ale także liczne nauki pokrewne: informatyka, informacja naukowa, administracja, prawo itp.

Kluczowe rozważania na temat dziedziny archiwalnej podjął w swojej rozprawie doktorskiej prof. Bohdan Ryszewski[15]. Zaproponował różne sposoby określania przedmiotu i zakresu archiwistyki, w których wziął pod uwagę stan faktyczny, uwidaczniający się w dorobku naukowym dyscypliny, czyli czym się w ramach archiwistyki faktycznie zajmowano, oraz tendencje rozwojowe i postulaty badawcze dziedziny, czyli czym się archiwistyka zajmuje lub zająć powinna. Wysunął również postulat określenia przedmiotu nauki od strony badanej i od strony dyscypliny naukowej oraz od strony materialnej i formalnej. Analizie poddał też dotychczasowe poglądy na naturę archiwistyki, reprezentowane przez polskich i zagranicznych badaczy, m.in. Stanisława Ptaszyckiego[16], Kazimierza Konarskiego[17], Aleksandra Gieysztora[18], Mariana Friedberga[19],

---

12 *Directives particulières pour les travaux de la CEI sur la terminologie (CE1), les symboles graphiques (CE 3), les symboles litteraux (CE 25). Directives applicable to the work of IEC on terminology (TC 1), graphical symbols (TC 3), letter symbols (TC 25)*, Genèwe 1986.

13 W. Nowicki, *Podstawy…*, s. 55.

14 W. Semkowicz, *Encyklopedia nauk pomocniczych historii,* Kraków 2011; J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2006; *Nauki pomocnicze historii. Teoria, metody badań, dydaktyka*, red. A. Jaworska, R. Jop, Warszawa 2013.

15 B. Ryszewski, *Archiwistyka*, Warszawa–Poznań 1972, s. 53–55.

16 S. Ptaszycki, *Encyklopedia nauk pomocniczych historii i literatury polskiej*, Lublin 1921, s. 5 i 194.

17 K. Konarski, *Z zagadnień nowożytnej archiwistyki polskiej*, „Archeion", t. 1, 1927, s. 107; *Podstawowe zasady*, s. 19.

18 A. Gieysztor, *Zarys nauk pomocniczych historii*, t. 2, Łódź 1945, s. 120.

19 M. Friedberg, *Kancelaria miasta Krakowa do połowy XVIII w.*, s. 277–278.

Andrzeja Tomczaka[20], Kazimierza Arłamowskiego[21], Marię Bielińską[22], a także Eugenia Casanovę[23], Heinricha Otta Meissnera[24], Wolfganga Leescha[25], Hermana Kownatzkiego[26], Waltera Lampe[27], Roberta-Henriego Bautiera[28], Konstantina Grigoriewicza Mitiajewa[29]i in.[30] Określił wówczas, że do dziedziny archiwalnej zaliczyć należy problemy badawcze gromadzenia, przechowywania, opracowania i udostępniania archiwaliów[31].

Jak zauważa prof. Waldemar Chorążyczewski[32] to określenie dziedziny archiwistyki nie jest uniwersalne. W krajach anglosaskich funkcję opracowywania zastępuje się sferą prac archiwalnych polegających na porządkowaniu (a*rrangement*) i opisie (*description*). Podobnie w przechowywaniu wyróżnia się najczęściej właściwe przechowywanie (bierne) (*preservation*) oraz konserwację archiwaliów (*conservation*). Także gromadzenie obejmujące kształtowanie i rozmieszczenie zasobu archiwalnego oraz udostępnianie zasobu archiwalnego są funkcjami wewnętrznie złożonymi, a terminologia stosowana w odniesieniu do nich różnie jest rozumiana, nawet w obrębie kraju. Problemy terminologiczne, definicyjne i klasyfikacyjne znikają, gdy w sposób bardziej narracyjny, literacki opowiada się o czynnościach archiwisty lub użytkownika w kontakcie z archiwaliami. Wówczas ukazuje się uniwersalizm nauki. Wskazuje to, że w dużej mierze pozorna różnorodność i specyfika lokalna lub środowiskowa nie jest wynikiem różnorodności i specyfiki opisywanej rzeczywistości, a tylko różnicowania się języków naukowego opisu rzeczywistości.

---

20 A. Tomczak, *Kancelaria biskupów włocławskich w okresie księgi wpisów (XV–XVIII w.)*, Toruń 1964, s. 6.

21 K. Arłamowski, *Postulaty badawcze w zakresie archiwistyki współczesnej i organizacji* badań, „Archeion", t. 37, 1962, s. 42; idem, *Archiwistyka*, „Archeion", t. 53, 1970, s. 16.

22 M. Bielińska, *Współczesne funkcje archiwistyki*, „Rocznik Biblioteki Narodowej", 1967, nr 3, s. 75; eadem, *Współczesne zadania archiwów*, [w:] *Pamiętnik X Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Lublinie,* t. 2, *Referaty*, Warszawa 1968, s. 351–352.

23 E. Casanova, *Archivistica*, Siena 1928, s. 19, http://www.icar.beniculturali.it/biblio/_view_volume.asp?ID_VOLUME=53(dostęp: 30.12.2017 r.)

24 H. O. Meissner, *Aktenkunde. Ein Handbuch fur Archivbenutzer mit besonderer Berucksichtigung Brandenburg- Preussens*, Leipzig 1952.

25 W. Leesch, *Methodic, Gliederung und Bedeutung der Archivwissenschaft*, [w:] *Archivar und Historiker. Studien zur Archiv- und Geschichtswissenschaft, Zum 65,. Geburtstag von Heinrich Otto Meisner*, „Staatliche Archivverwaltung". Schriftenreihe, vol. 7, Berlin 1956, s. 15.

26 H. Kownatzki, *Archivbegriff und Archivwissenschaft*, „Archivalische Zeitschrift", Bd. 59, 1963, s. 147–158.

27 W. Lampe, *Gedanken zum Kirchlichen Archiv und Bibliothekenwesen*, „Der Archivar", Bd. 9,1956, Hft. 1, s. 21.

28 R.-H. Bautier, *Leçon d'ouverture* du *cours de diplomatique à l'École des chartes*, t. 119, 1961, s. 210–213.

29 K. G. Mitiajew, *Teoria i praktyka pracy archiwalnej*, Warszawa 1954.

30 Np. Z. Fiala, Z. Šamberger, M. Kušik, K. G. Mitiajewa.

31 Kilka lat później również prof. Czesław Biernat odniósł się do przedmiotu archiwistyki, określając go jako „dziedzinę działalności ludzkiej, której przedmiotem jest dokumentacja archiwalna (archiwalia), a jej celem zgromadzenie, opracowanie i udostępnianie tej dokumentacji […]", Cz. Biernat, *Problemy archiwistyki współczesnej*,Warszawa 1977, s. 17.

32 W. Chorążyczewski, *Archiwistyka…*, s. 2.

Zakres archiwistyki mogą wyznaczać nie tylko cztery podstawowe funkcje archiwalne, ale również relacje międzyludzkie następujące w kontekście archiwaliów. Ten antropologiczny wymiar archiwistyki w ostatnich latach dochodzi do głosu i ukazuje nowatorskie spojrzenie na naukę i jej społeczną rolę[33]. Funkcje archiwów, choć generalnie niezmienne, zmieniają swoje znaczenie w różnych okresach historycznych. Obserwujemy chociażby proces przesuwania się punktu ciężkości archiwistyki z opracowania zasobu archiwalnego, poprzez jego kształtowanie, w stronę udostępniania, a właściwie upowszechniania, polegającego na działalności edukacyjnej i informacyjnej archiwów[34].

Archiwistyka, jako nauka pomocnicza historii skupia się na poznawaniu źródeł historycznych, organizuje ich zasób, wprowadza do niego ład oraz wyposaża w narzędzia pozwalające na wyszukanie informacji. W związku z tym silne więzi łączą ją z dyplomatyką, czyli nauką o dokumencie i kancelarii – miejscu powstawania dokumentu. Dyplomatyka początkowo zajmowała się badaniem dokumentów średniowiecznych w okresie wyłączności dokumentu, z czasem rozszerzyła swą dziedzinę na dokumentację nowszą, najpierw księgę wpisów, później akta, aż w końcu na dokument elektroniczny. Archiwistyka i dyplomatyka intensywnie się przenikają, osobliwie na płaszczyźnie procesu aktotwórczego.

Równie silna więź funkcjonuje wśród nauk informacyjnych. W tym kontekście archiwistyka wiąże się z informacją naukową[35]. Informacja naukowa (informatologia) zajmuje się procesami informacyjnymi, komunikacyjnymi, dokumentacyjnymi, w tym procesami informacyjnymi w archiwalnych systemach informacyjnych. Ponadto następuje tu sprzężenie zwrotne i informacje, które zostają sformułowane w postaci komunikatów na nośnikach, tworzą tym samym dokumenty, czyli archiwalia.

Podobny związek przybliża archiwistykę do zarządzania dokumentacją (*records management*). Zwłaszcza po 2006 r. u aktotwórców pojawiło się elektroniczne zarządzanie dokumentacją oraz dokumentacja tworzona w postaci cyfrowej, i coraz trudniej jest oddzielić domeny obu dziedzin. Pamiętać jednak trzeba, że potrzeby obydwu dyscyplin są odmienne, chociażby ze względu na różnice w wartościowaniu dokumentacji. Archiwista skupia się na wartości historycznej, należącej do sfery kultury, nie zapominając jednak o wartości prawnej i administracyjnej dokumentacji. *Records manager* zwróci uwagę głównie na dokumentację jako narzędzie zarządzania przedsiębiorstwem, instytucją, organizacją, bez względu na jej walor historyczny lub artystyczny.

---

33 Idem, *Uwagi o przedmiocie i problematyce zantropologizowanej archiwistyki*, [w:] *Toruńskie konfrontacje archiwalne,* t. 4, *Nowa archiwistyka – archiwa i archiwistyka w ponowoczesnym kontekście kulturowym*, Toruń 2014, s. 26–27.

34 Idem, *Archiwistyka…*, s. 2–3.

35 B. Ryszewski, *Problemy…*, s. 104–158; M. Gołembiowski, *Wprowadzenie do informacji naukowej dla archiwistów*, Toruń 1991, s. 8.

Takich punktów stycznych i przenikania się z innymi naukami archiwistyka posiada coraz więcej, i jest to proces prawidłowy. Dzięki temu bowiem ma szansę na rozwój i tworzenie nowych idei. Wpisuje się to również w postmodernistyczny trend przenikania się nauk, które nie muszą być odbiciem rzeczywistości, a ich spójność nie jest wymagana.

W pierwszym etapie procesu terminologicznego ważnym krokiem jest również powzięcie decyzji o stopniu szczegółowości pracy. Sprowadza się ono do określenia całkowitej liczby pojęć, jakie powinny być uwzględnione w procesie terminologicznym. Im większa jest ta liczba, tym oczywiście większy stopień szczegółowości pracy. Czynnikami, które mogą ułatwić decyzję są z jednej strony rozmiary pojęciowe rozpatrywanej dziedziny i wyczuwalne potrzeby odbiorców, z drugiej zaś praktyczne możliwości wykonania pracy: ludzkie, finansowe, czasowe itp. Przyjmuje się więc, na podstawie doświadczeń terminologów, że jeden projekt terminologiczny powinien obejmować tylko kilkaset pojęć (maksymalnie tysiąc)[36].

W archiwistyce liczba pojęć nie będzie znacząca. W praktyce bowiem okazuje się, że tych kluczowych dla nauki jest kilkanaście, może kilkadziesiąt. Należą do nich z pewnością: „archiwistyka", „archiwum", „archiwista", „archiwalia", „zasób archiwalny", „zespół archiwalny", „proces archiwotwórczy", „kancelaria", „registratura"[37].

Kilkaset pojęć pokrewnych wynikać będzie bezpośrednio z pojęć podstawowych. Pojęcie „archiwum" wymusza niejako współistnienie takich pojęć, jak: „archiwum państwowe", „narodowe", „centralne", „z powierzonym zasobem", „wyodrębnione", „prywatne", „społeczne", „cyfrowe", „zakładowe", „wielozakładowe", „przejściowe", „bieżące", „podworskie", „filmowe" itd. Gdy mówimy o „dokumentacji", pojawiają się pojęcia pochodne: „dokument", „materiały archiwalne", „dokumentacja niearchiwalna, „akta", „akt spraw", „dokumentacja aktowa", „specjalna", „techniczna", „geodezyjno-kartograficzna", „materiały ulotne", „dokumentacja medyczna", „sądowa", „elektroniczna" itp.

Dopiero w dalszej kolejności powinny znaleźć się pojęcia wynikające z gromadzenia, przechowywania, opracowania i udostępniania archiwaliów, a na zakończenie pojęcia zaczerpnięte z innych nauk pokrewnych, których wyjaśnienie może być kluczowe w procesie terminologicznym, chociażby do nakreślenia granic nauki.

Ostatnią czynnością pierwszego etapu procesu terminologicznego jest opracowanie koncepcji systemu terminologicznego danej nauki. Sprowadza się ona do stworzenia spisu treści traktującego określoną dziedzinę w sposób kompletny i harmonijny, tj. nie wyróżniający żadnego z działów nauki kosztem innych. W przypadku archiwistyki na pierwszy plan wysuną się tu z pewnością dzia-

---

36 H. Felber, G. Budin, *Teoria*..., s. 262.

37 B. Ryszewski, *O niektórych podstawowych pojęciach*..., s. 93–120; A. Kulecka, *Pojęcia*..., s. 192.

ły ogólne i podstawowe, przed bardziej wyspecjalizowanymi, jak chociażby profilaktyką konserwatorską[38]. Podobnie zresztą jak zakres danej dziedziny, jej podział jest zjawiskiem historycznym, podlegającym zmianom wynikającym z jej rozwoju. Analogicznie do zakresu również podział archiwistyki nie posiada charakteru powszechnego, uniwersalnego. Literatura przedmiotu wskazuje na liczne różnice między podziałami nauki w różnych krajach.

Zmieniające się w czasie oraz w zależności od kraju podziały archiwistyki prześledził w 1972 r. prof. Ryszewski[39]. W swojej pracy doktorskiej przedstawił poglądy na ten temat, poczynając od postulatów Pio Pecchiai[40], poprzez propozycję Eugenia Casanovy[41], Heinricha Otta Meissnera[42], Jeana Faviera[43], Roberta-Henriego Bautiera[44], Wolfganga Leescha i Adolfa Brenneke[45], Hermana Kownatzkiego[46], archiwistów czechosłowackich[47], radzieckich[48], na Amerykaninie Theodorze Roosevelcie Schellenbergu[49]kończąc.

W archiwistyce polskiej pierwsze rozważania na temat podziału dziedziny pochodzą z okresu międzywojennego. Pierwszy podstawowy podział nauki na dzieje i organizację archiwów, zasób archiwów, opracowanie i przechowywanie archiwaliów w 1921 r. zaproponował Stanisław Ptaszycki[50]. Wzorował się na modelu niemieckim dzielącym naukę na *Archiv- und Aktenkunde* oraz *Archivlehre*. W pierwszym tomie „Archeionu", którego był redaktorem, podzielił archiwistykę na archiwistykę ogólną (teoretyczną) i archiwoznawstwo (historię i organizację archiwów)[51], bez wchodzenia w szczegóły jej pełnego podziału.

Równocześnie z Ptaszyckim również Kazimierz Konarski zastosował termin archiwistyka na oznaczenie dziedziny archiwalnej, dzieląc ją na część teoretyczną, do której zaliczył analizę pojęć archiwalnych, porządkowanie i ujednolicanie archiwalnego materiału metodologicznego, oraz praktyczną, do której przyporządkował zagadnienia rewindykacji i scalania, brakowania, kształcenia

---

38 W. Nowicki, *Podstawy….*, s. 58.

39 B. Ryszewski, *Archiwistyka…*, s. 77–96.

40 P. Pecchiai, *Manuale pratico per gli archivisti delle pubbliche amministrazioni*, Milano 1911; Recenzja: K. Konarski, „Archeion", t. 4, 1928, s. 131–133.

41 E. Casanova, *Archiwistica…*, s. 19.

42 H.O. Meissner, *Forschungsfragen der Archivwissenschaft und der Urkunden- und Aktenlehre*, „Archivmitteilungen", 1957, H. 7, s. 69.

43 J. Favier, *Les archives. Que sais-je?*, „Bibliothèque de l'École des chartes", t. 116, 1958,. s. 286–287.

44 H. Bautier, *Les Archives*, [w:] *L'histoire et ses méthodes. Encyclopédie de la Pléiade*, Paris 1961, s. 1137.

45 A. Brenneke, W. Leesch, *Archivkunde. Ein Beitrag zur Theorie und Geschichte des europäischen Archivwesens,* Leipzig 1953.

46 H. Kownatzki, *Archivbegriff…*, s. 147–158.

47 M.in. Z. Šamberger, M. Kušik, K. G. Mitiajew.

48 *Tieorija i praktika archiwnogo dieła w SSSR*, Moskwa 1980, s. 7–13.

49 T.R. Schellenberg, *Modern archives. Principles and techniques*, Chicago 1957; T.R. Schellenberg, *Akten und Archivwesen in der Gegenwart – Theorie und Praxis. Aus dem Englischen übersetzt von Gudrun Bandhof, (Archiv. und Wissenschaft. Schriftenreihe der „Archivalischen Zeitschrift"*, H. 2), Monachium 1960; recenzja: B. Turoń, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka", r. 19, 1964, nr 1–4, s. 434.

50 S. Ptaszycki, *Archiwistyka…*, s. 10 i 194.

51 Idem, *Słowo wstępne*, „Archeion", t. 1, 1927, s. nlb.

archiwistów, udostępniania i wydawnictw źródłowych[52]. Model ten zbliżony był do ówczesnych trendów francuskich i holenderskich[53]. Kilka lat później Konarski zmienił nieco swój pogląd na ten temat i na wzór włoski podzielił archiwistykę na metodykę archiwalną oraz archiwoznawstwo, w tym historię archiwów i ich organizację[54].

W latach 30. XX w. w polskiej literaturze fachowej z dziedziny archiwistyki zaczął dominować podział na archiwistykę, zwaną również metodyką archiwalną, do której zaliczano problemy teoretyczne i metodyczne archiwistyki (teoretyczne i praktyczne), oraz archiwoznawstwo. Jak wskazuje prof. Ryszewski, nazwa archiwistyka przeszła wówczas znaczną, choć niezbyt uzasadnioną ewolucję. Brak umotywowania tej drogi pogłębia fakt, że ówcześnie były w użyciu terminy oddzielające zagadnienia teoretyczne nauki od jej praktyki: teoria archiwalna (archiwistyka ogólna) i metodyka archiwalna[55].

W okresie powojennym ponowną próbą podziału archiwistyki zajął się Aleksander Gieysztor[56]. Na określenie całokształtu zagadnień archiwalnych zaproponował termin „nauka o archiwach", którą podzielił na: archiwistykę właściwą – dotyczącą form, powstawania i składania akt; archiwoznawstwo – dzieje i opis archiwów.

Podział ten, oparty na wzorach francuskich, nie przyjął się szerzej w Polsce. Podobnie zresztą jak podział, który Konarski zastosował w projekcie podręcznika archiwistyki w 1947 r., w którym dzielił archiwistykę na:

archiwistykę ogólną – obejmującą pojęcia archiwalne, organizację archiwów, prawo archiwalne oraz polskie tradycje archiwalne;
wewnętrzne zagadnienia archiwalne – problemy genezy i ewolucji dokumentu, prace archiwalne, gmachy archiwalne, prawa i obowiązki archiwisty, czyli wewnętrzne problemy archiwów;
zarząd archiwów – obejmujący zagadnienia propagandy archiwalnej, rewindykacji i scalania, sieci archiwów, nadzoru nad kancelariami czynnych urzędów i opieki nad archiwami niepaństwowymi, czyli zewnętrzne sprawy archiwów[57].

Ponieważ podręcznik Konarskiego nie doczekał się realizacji, proponowany podział również nie zyskał większego znaczenia. Z powodu braku uzgodnień w kwestii podziału archiwistyki, terminologia używana w środowisku archiwistów była dalece niejednolita. Na oznaczenie problemów pracy nad zasobem używano

52 K. Konarski, *Z archiwistyki…*, s. 107, 121.
53 B. Ryszewski, *Archiwistyka…*, s. 80.
54 K. Konarski, *Z archiwistyki…*, s. 131–133
55 B. Ryszewski, *Archiwistyka…*, s. 80.
56 A. Gieysztor, *Zarys nauk…*, s. 120.
57 J. Jankowska, *Działalność Sekcji Archiwalnej Warszawskiego Koła Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich w I półroczu 1948 r.*, „Archeion", t. 18, 1948, s. 230.

terminu „metodyka archiwalna”[58]. Termin „archiwistyka” otrzymał podwójne znaczenie: szersze – jako całokształt zagadnień archiwalnych, i węższe – obejmujące jedynie zagadnienia teoretyczne i ewentualnie metodyczne, utożsamiane z terminem archiwoznawstwo. Dość powszechnie archiwistykę nazywano również „teorią archiwalną”[59] lub „archiwistyką z archiwoznawstwem”[60].

Najwięcej miejsca zagadnieniom podziału archiwistyki poświęcono w latach 70. XX w. W 1970 r. nowy projekt podziału dziedziny archiwalnej przedstawił Kazimierz Arłamowski[61]. Zaproponował następujące działy nawiązujące do przedmiotu i zadań archiwistyki:

1) historia archiwów;
2) wiedza o archiwum jako formie administrowania państwowym zasobem archiwalnym;
3) wiedza o archiwum jako skarbnicy dokumentacji.

Podział ten był krytykowany za pominięcie dotychczasowego dorobku archiwistyki, w tym dotychczas praktykowanych podziałów archiwistyki (wraz z archiwoznawstwem), i nawiązywanie jedynie do zakresu działania współczesnych archiwów państwowych oraz podległych im archiwów zakładowych.

Nad podziałem archiwistyki pracował również Tadeusz Grygier[62]. Według jego koncepcji działy archiwistyki obejmowały: archiwistykę teoretyczną, archiwistykę stosowaną, archiwoznawstwo i łączącą je wiedzę o scrinium oraz repozyturaliach. Mimo że jego systematyka archiwistyki była bardzo szczegółowa, również nie przyjęła się w środowisku archiwalnym. Powodem niechęci był przede wszystkim dość sztuczny podział głównych zakresów nauki, którego zastosowanie w praktyce (w podręcznikach, skryptach, kursach) było bardzo problematyczne.

Ostatecznie ugruntował się pogląd prof. Ryszewskiego o podzieleniu dziedziny archiwalnej na: teorię archiwalną, metodykę archiwalną i archiwoznawstwo. Przy czym teoria archiwalna jest uogólnieniem archiwistyki i obejmuje swym zakresem problemy gromadzenia, przechowywania, opracowania i udostępniania archiwaliów, czyli uogólnieniem głównie tego, co zawiera się w dziale nazwanym metodyka archiwalna, ale także rozwoju historycznego archiwistyki i współczesnej organizacji archiwów, czyli problemów archiwoznawstwa.

Znaczącym polem dociekań teorii archiwalnej jest również język archiwistyki. Składają się na niego pojęcia i terminy. Terminem jest jednoznacznie brzmiące wyrażenie (słowo lub kilka słów), natomiast pojęciem będzie treść, jaką łączymy z danym pojęciem.

---

58 K. Konarski, *Archiwum Akt Dawnych w Warszawie*, „Archeion”, t. 25, 1956, s. 299.

59 A. Tomczak, *W sprawie polskiej bibliografii archiwalnej*, „Archeion”, t. 45, 1966, s. 161.

60 S. Pańków, Z. Perzanowski, *Nauki pomocnicze historii wraz z archiwistyką i archiwoznawstwem*, Kraków 1957; P. Bańkowski, *Postulaty badawcze polskiej nauki o archiwach*, „Archeion”, t. 37, 1962, s. 49–50.

61 K. Arłamowski, *Archiwistyka…*, s. 7–26.

62 T. Grygier, *Zagadnienia podziału wewnętrznego archiwistyki*, „Archeion”, t. 68, 1979, s. 149–188.

Tymczasem metodyka archiwalna i archiwoznawstwo należą do części szczegółowej archiwistyki[63], przy czym metodyka jest zbiorem wskazań praktycznych, podpowiadających jak postępować z dokumentacją zgodnie z systemem twierdzeń ogólnych teorii archiwalnej oraz praktyką archiwalną, zaś archiwoznawstwo polega na naukowym opisie zasobów archiwalnych i ich dziejów.

Rozwinięciem tego toku rozumowania jest postulat, sformułowany kilka lat temu przez prof. Chorążyczewskiego, wyłączenia z dotychczasowych ram archiwistyki nauki o tym, czym jest archiwistyka, co jest jej przedmiotem, co wchodzi w jej zakres, i jak wygląda jej wewnętrzny podział, a także jakie jest jej miejsce w systematyce nauk oraz jakimi metodami badawczymi się posługuje. Właściwą do podejmowania tych zagadnień uznał on teorię archiwistyki[64]. Jako niezależna nauka, nauka o nauce, czyli metanauka, stanowi część naukoznawstwa. Choć takie spojrzenie na archiwistykę oczami innej nauki wydaje się słuszne, i może przynieść wiele ciekawych rezultatów, obawiam się, iż pogląd ten nie spotka się z akceptacją środowiska archiwalnego. Może zostać uznany za dywersję oraz chęć osłabienia pozycji archiwistów, na korzyść badaczy innych dziedzin, którzy „nie znając się" na archiwistyce będą stanowili o jej ramach. Zasada *nihil novi* może okazać się w tym przypadku dominującą.

W ostatnich latach zmieniający się obraz archiwistyki, spowodowany chociażby pojawieniem się zarządzania dokumentacją, powoduje, że tematyka zakresu nauki, jej granic oraz wewnętrznej struktury powinna stać się ponownie przedmiotem badań. Tylko w ten sposób uda się stworzyć jej kompletny i harmonijny obraz, który stanie się bazą procesu terminologicznego.

Rozważania teoretyczne autorki dysertacji doprowadziły do powstania kolejnej propozycji podziału materii archiwistyki, który oparty jest zarówno na teorii archiwalnej, jak i przede wszystkim na praktyce działalności archiwów. Zawiera on dość szczegółowy i nowoczesny podział materii na działy pierwszego i drugiego stopnia. Z pewnością takie podejście może ułatwić prace terminologiczne. Odnosi się bowiem do dużej szczegółowości terminologicznej archiwistyki oraz balansu między jej materią a naukami pokrewnymi. Szkielet tego podziału został zaczerpnięty z Polskiej Normy terminologicznej w dziedzinie Informacji i dokumentacji[65]. Podział materii archiwistyki:

1. Terminy podstawowe i strukturalne
   1.1. Terminy podstawowe
   1.2. Podstawowe terminy w dokumentacji i informacji
   1.3. Terminy administracyjne i zawodowe
2. Dokumenty i nośniki danych
   2.1. Terminy ogólne

[63] B. Ryszewski, *Archiwistyka…*, s. 96.
[64] W. Chorążyczewski, *Archiwistyka…*, s. 6.
[65] Polska Norma PN-ISO 5127:2005 Informacja i dokumentacja. Terminologia.

2.2. Dokumenty i ich części
2.3. Dokumenty według nośnika
2.4. Dokumenty według stopnia samodzielności
3. Instytucje dokumentacyjne i ich zasoby
3.1. Terminy ogólne
3.2. Biblioteki
3.3. Archiwa
3.4. Muzea
3.5. Inne
4. Proces dokumentacyjny
4.1. Planowanie, kształtowanie i gromadzenie zbiorów
4.2. Analiza, reprezentacja i opis zawartości
4.3. Przechowywanie i wyszukiwanie
5. Wykorzystanie informacji i dokumentów
5.1. Terminy ogólne
5.2. Administrowanie
5.3. Infrastruktura
5.4. Sposoby wykorzystania
5.5. Usługi
5.6. Badania użytkowników
6. Przechowywanie i zabezpieczanie dokumentów
6.1. Terminy ogólne
6.2. Właściwości materiałów odnoszące się do przechowywania dokumentów
6.3. Procesy wytwarzania i konserwacji dokumentów
6.4. Zabezpieczanie dokumentów
6.5. Czynniki powodujące uszkodzenie dokumentów
6.6. Rodzaje uszkodzeń dokumentów
6.7. Środki konserwatorskie
7. Aspekty prawne informacji i dokumentacji
7.1. Terminy ogólne
7.2. Własność dokumentu
7.3. Dostęp do informacji

Do wykonania czynności pierwszego etapu procesu terminologicznego niezbędna jest ogólna znajomość całej dziedziny. W związku z tym postuluje się, by proces terminologiczny wykonywany był kolegialnie, przez kilkuosobowe gremium specjalistów. Również dalsze dyskusje na temat podziału nauki mogą przynieść nowe rezultaty.

Istotą drugiego etapu pracy terminologicznej jest sporządzenie listy haseł[66], co w praktyce oznacza powzięcie decyzji na temat wykazu pojęć, jakimi należy

[66] W. Nowicki, *Podstawy…*, s. 61.

się zająć. Zwykle łączy się to z koniecznością stworzenia oddzielnej listy haseł dla każdego z rozdziałów pracy. W jego obrębie hasła powinny odzwierciedlać porządek rzeczowy pojęć, np. hasła należące do jednej rodziny powinny znaleźć się obok siebie, natomiast rodziny spowinowacone na pozycjach sąsiadujących ze sobą. Każda z rodzin powinna zaczynać się od pojęcia naczelnego, po którym znajdować się mogą pojęcia podrzędne coraz niższych rzędów.

Przy sporządzaniu listy haseł wątpliwości mogą budzić kryteria ich doboru, oparte na teorii – odzwierciedlające logiczność układu pojęć i ich logiczną kompletność, lub kryteria praktyczne – wskazujące na potrzebę ich stosowania w działalności naukowej i zawodowej, uwzględniające przy tym częstotliwość ich stosowania i uproszczenia stosowane w wysławianiu się[67].

Trzecim etapem pracy terminologicznej, ściśle powiązanym z etapem drugim, jest porządkowanie pojęć, na które składa się tworzenie rodzin pojęć i ich porządkowanie. Pierwsza z tych czynności polega na klasyfikowaniu pojęć, tj. łączeniu haseł w rodziny i ustalaniu wzajemnych relacji między nimi (relacji nadrzędności i podrzędności). Niezbędny w tym przypadku będzie podział logiczny, spełniający warunek zupełności i rozłączności. Druga czynność natomiast polega na usystematyzowaniu powstałych rodzin wg kryterium powinowactwa, począwszy od najsilniejszych związków powinowactwa do słabszych.

Na etapie tym dokonuje się ustalenie systemu terminologicznego, czyli relacji między pojęciami i ich zakresami. Pojęcia dzieli się na grupy: pojęcia z zakresu archiwistyki; pojęcia ogólne (charakterystyczne dla kilku dziedzin); pojęcia z zakresu innych dziedzin.

W celu ułatwienia prac na tym etapie można posłużyć się symbolami terminograficznymi, pochodzącymi z polskiej normy[68]:

; rozdziela synonimiczne znaki pojęć
: oddziela nazwę od definicji
* neologizm terminologiczny
( ) nawiasy okrągłe zawierają elementy nazwy, które mogą być ewentualnie opuszczone
[ ] nawiasy kwadratowe zawierają elementy nazwy, które mogą na zasadzie alternatywności lub analogii zastępować elementy nazwy wymienione wcześniej
⌜ narożniki umieszczane powyżej linii oznaczają ograniczenie tych elementów nazwy, które znajdują się przed nawiasami kwadratowymi i sygnalizują elementy tekstu należące do danej nazwy
> przed nazwą oznacza pojęcie podrzędne
< przed nazwą oznacza pojęcie nadrzędne

[67] Ibidem, s. 62.
[68] PN – ISO 1951:1998 Symbole leksykograficzne i konwencje typograficzne przeznaczone do stosowania w terminografii.

× krzyżowanie się pojęć
>– przed nazwą oznacza pojęcie podrzędne, stanowiące część pojęcia pierwszego
–< przed nazwą oznacza pojęcie nadrzędne, którego częścią jest pojęcie pierwsze
1, 2, 3 różne pojęcia, przyporządkowane jednej nazwie
$^{1, 2, 3}$ różne pojęcia tej samej nazwy
$^{I, II, III}$ homonimy hierarchiczne
$^{A, B, C}$ homonimy zakresowe
m, f, n rodzaj męski, żeński i nijaki
≈ pojęcia podobne.

Porządkowanie pojęć archiwalnych jest trudne i niejednokrotnie obarczone błędami, niemniej stanowi wartość samą w sobie poprzez usystematyzowanie wiedzy w danej dziedzinie. Stworzony na tym etapie zbiór pojęć oraz terminów archiwalnych wraz z ich uporządkowaniem może stanowić sieć terminologiczną, dzięki której łatwiej będzie można rozpoznać obszary zagęszczenia pojęć oraz ich rozrzedzenia. Warto nadmienić, że podczas prac nad pierwszym PSA 1952 r. etap ten był żywo dyskutowany w kręgu tworzących go archiwistów, a spora część materiałów z jego realizacji oparła się próbie czasu i stanowiła materiał wyjściowy do prac nad kolejnym słownikiem. Podobnie też może być z częścią bazy współczesnego słownictwa archiwalnego. Warto przytoczyć klasyfikację terminów archiwalnych stworzoną przez Konarskiego[69], a następnie zmodyfikowaną przez jego współpracowników w toku prac nad PSA 1952[70]:

Dział I. Organizacja.
- Grupa 1. Archiwum – składnica akt – kancelaria;
- Grupa 2. Organizacja archiwum;
- Grupa 3. Klasyfikacja akt;
- Grupa 4. Zespół – registratura – akta;
- Grupa 5. Inwentarz – katalog – repertorium.

Dział II. Akta ujęte od strony formalnej.
- Grupa 6. Księga – wolumin – fascykuł;
- Grupa 7. Odpis – kopia – oblata;
- Grupa 8. Arkusz – karta – stronica;
- Grupa 9. Akt – koncept – minuta;
- Grupa 10. Dziennik podawczy – wpływ – okólnik.

Dział III. Akta ujęte od strony merytorycznej.
- Grupa 11. Akta – typy ogólne;
- Grupa 12. Określone typy akt.

[69] K. Konarski, *Terminologia archiwalna i jej problemy*, „Archeion", t. 18, 1948, s. 71 – 86.
[70] PSA 1952, s. VII.

Wykonanie listy haseł oraz porządkowanie pojęć powinno być podzielone między specjalistów w zakresie rozdziałów. Wymaga ono bowiem bardzo dobrej znajomości zagadnień, a ponadto orientowania się w związkach logicznych występujących między pojęciami.

Dopiero na czwartym etapie prac terminologicznych ma miejsce definiowanie pojęć. Dokonuje się go kolejno dla każdej z uszeregowanych rodzin, poczynając od hasła naczelnego i na hasłach najniższych szczebli kończąc. Prace należy zacząć od pojęć, a kończyć na terminach. Nie odpowiada się na pytanie, co oznacza ta nazwa, lecz jak nazwać to pojęcie.

W terminologii występują różne typy definicji. Najbardziej poszukiwaną jest definicja równościowa[71], która polega na zastąpieniu długiego wyrażenia odpowiadającego danemu pojęciu przez odpowiadający temu pojęciu termin. Tak skonstruowana definicja najlepiej spełnia funkcję komunikacyjną, pozwalając na skrócenie wyrażeń i usprawnienie procesów komunikowania się. Składa się ona z zalecanego terminu, tzw. członu definiowanego, spójnika definicyjnego, którym jest wyrażenie „to jest" lub myślnik, oraz wyjaśnienia znaczenia terminu, zwanego członem definiującym. Przy czym spójnik definicyjny może zostać pominięty, wówczas termin powinien być zaznaczony wytłuszczoną czcionką.

Również sam człon definiujący można rozmaicie budować. W terminologii za najbardziej celowe uznaje się definiowanie wg zasady: *per genus proximum et differentiam specificam*, czyli tworzenie definicji klasycznej, co oznacza podawanie najbliższego pojęcia nadrzędnego oraz różnicy od innych pojęć podrzędnych względem pojęcia nadrzędnego, czyli równorzędnych dla członu definiowanego. W archiwistyce takich pojęć jest niewiele. Dużo łatwiejsze jest użycie definicji przez wyliczenie podpojęć lub definicji (definiowanie przez wyliczenie). W odniesieniu do definicji, terminologia wskazuje kilka zasad ułatwiających ich prawidłowe tworzenie i pokrywają się one z zasadami dobierania terminów.

Chciałabym najpierw przytoczyć typowe błędy w definicjach, które niestety pojawiają się również w odniesieniu do polskiej terminologii archiwalnej[72]. W dalszej kolejności zajmę się cechami dobrej definicji.

Pierwszym rodzajem błędu pojawiającego się dość często w definicjach jest tzw. definicja nieznanego przez nieznane (łac. *ignotum per ignotum*). Zakłada ona, że odbiorca posiada już pewien zasób wiedzy, czasem już na bardzo zaawansowanym poziomie. W związku z tym powszechne są przypadki zawierania w definicjach wyrażeń powszechnie nieznanych.

Drugim najczęstszym błędem jest występowanie w definicji tzw. błędnego koła (łac. *circulus vitiosus*), polegającego na zawieraniu w członie definiującym terminu definiowanego, albo jakiegoś wyrazu lub wyrażenia będącego jego pochodnym. Przykładem mogą być tu definicje różnych rodzajów archiwów:

---

71 W. Nowicki, *Podstawy…*, s. 84–85.

72 Ibidem, s. 80–82.

„archiwa zakładowe są to archiwa …" itp. Jest to wówczas błąd błędnego koła bezpośredniego. Kiedy zaś definiujemy pojęcie innym pojęciem, odnoszącym się do poszukiwanego terminu, można mówić o błędzie błędnego koła pośredniego.

Trzecim błędem jest tzw. błąd przesunięcia kategorialnego. Polega on na zaliczeniu niewłaściwego pojęcia do niewłaściwej kategorii pojęć, czyli dobranie niewłaściwego pojęcia naczelnego (często spotykane w przypadku pojęć abstrakcyjnych).

Ostatnim rodzajem błędu definicji może być jego nadmiarowość. Każda informacja powinna być podawana tylko raz, i to z pominięciem informacji zbędnych. Najczęstszym błędem nadmiarowości jest nawiązywanie w definicji pojęcia do najbliższego pojęcia nadrzędnego wraz z przytoczeniem jego cech, chociaż umownie są one już zawarte w przytoczonym terminie.

Jako przeciwstawną stronę do błędów terminologicznych chciałabym przytoczyć teraz cechy dobrej definicji. Pierwszą z nich jest oczywiście brak błędów, o których była mowa w poprzednich akapitach.

Kolejną bardzo poszukiwaną cechą jest trafność definicji, czyli wymienienie, obecność wszystkich cech pojęcia, które są dla niego istotne. Z wszystkich cech danego pojęcia powinno się wybrać te, które w sposób nieprzypadkowy i nieprzygodny odróżniają to pojęcie od pozostałych, znajdujących się na tym samym poziomie w rodzinie pojęć. Kryterium istotnym przy doborze owych cech jest przede wszystkim kryterium potrzeb użytkownika. Pomocne może być tu odniesienie do wskazówek w terminologii innych krajów i terminologii międzynarodowej[73].

Ważną cechą definicji powinna być również jej nieskazitelna poprawność językowa. Polega ona na możliwie jasnym i prostym wyrażeniu myśli zawartej w definicji, by czytający odbierał jak najwierniej to, co twórca definicji chciał mu przekazać i łączy się z kulturą słowa. Jest to wyjątkowo ważne przy tworzeniu definicji prawnych, definicji legalnych, których interpretacje mogą być brzemienne w skutkach. Ostatnią cechą poprawnej definicji jest nawiązanie do materii słowników międzynarodowych.

Definicje cechuje również kilka technicznych wskazówek, wynikających z praktyki terminologii. Przede wszystkim człon definiujący powinien być wyrażony jednym zdaniem, bez kropek i średników wewnątrz definicji. Ponieważ nie może on zawierać treści emocjonalnej, nie stosuje się w nim również wykrzykników, pytajników, a jedynie przecinki. Niewskazane jest stosowanie nawiasów, gdyż mogą powodować nieporozumienia co do roli treści w nich zawartej. Stosowanie nawiasów dopuszczalne jest jedynie w przypadku terminów kilkuwyrazowych. Wówczas wyrazy w nawiasach można opuszczać w sytuacji wielokrotnego stosowania terminu, jeśli nie zachodzi obawa spowodowania przez to nieporozumień.

Zdarza się, że definicja terminu jest zbędna, gdy proponowany termin kilkuwyrazowy składa się z wyrazów będących terminami już poprzednio zdefinio-

[73] Ibidem, s. 82 i i n.

wanymi. W niektórych dziedzinach tego rodzaju samodefiniujące się terminy występują często, w innych zaś nie występują wcale.

Definiowanie pojęć jest jednym z najtrudniejszych etapów procesu terminologicznego, równie trudne jest dobieranie terminów. W literaturze terminologicznej upowszechniły się zasady ułatwiające te czynności[74]. Część z nich możemy zastosować również do terminologii archiwistyki. Są to następujące zasady: 1) powszechności, 2) przyswajalności, 3) jednoznaczności, 4) jednomianowości, 5) logiczności, 6) zwięzłości, 7) poprawności, 8) systematyczności, 9) jednolitości, 10) operatywności.

Dziesięć wymienionych zasad nie wyczerpuje całego ich katalogu. Należą bowiem do niego również zasady: pierwotności (pojęcia), konwencji (terminologicznej), uporządkowania rzeczowego (list haseł), jednozdaniowości (definicji) i wspomniana już zasada *per genus proximum et differentiam speciam*[75].

Pierwsza z zasad terminologicznych, najbardziej naturalna – zasada powszechności, uznaje za przydatny do spełnienia roli terminu taki wyraz lub wyrażenie, które rozpowszechniło się już w tej roli w języku fachowym. W myśl tej zasady nie należy z takiego wyrażenia rezygnować. Wyjątkiem będą tutaj wyrazy stosowane wyłącznie w języku potocznym. Takich terminów w archiwistyce jest najwięcej, co wynika z dojrzałości nauki oraz jej terminologii, która na obecnym etapie rozwoju „okrzepła" i prezentuje głęboko zakorzenione w języku fachowym terminy, chociażby „archiwum", „materiały archiwalne", „zespół archiwalny".

Zasada przyswajalności uznaje za przydatny do spełnienia roli terminu wyraz, który posiada warunki do tego, żeby został on przyswojony przez społeczność zawodową. Warunki takie mogą być natury uczuciowej lub związane z rodzimym lub obcym pochodzeniem terminu. Generalnie, rodzime brzmienie terminu w zasadzie ułatwia szerszemu ogółowi porozumiewanie się i uczenie. Jest więc na ogół bardziej przyswajalne. Trzeba uwzględnić czynnik emocjonalny. Każdy naród chce być twórcą własnej, autonomicznej kultury, a mowa ojczysta jest jednym z jej przejawów. Stąd rodzi się wrażliwość na obce wpływy oraz dążność do usuwania ich w obronie własnego języka. Jednakże język profesjonalistów jest bardziej przyswajalny, jeśli posiada pierwiastki wspólne z rozpowszechnionymi terminami międzynarodowymi. Ułatwia to czytanie fachowej literatury obcej, identyfikację pojęć na arenie międzynarodowej.

W każdym języku istnieje właściwe jego obywatelom poczucie równowagi między własnym dorobkiem językowym, a nabytym z języków obcych. Odchylenia od tego stanu równowagi odczuwamy jako nadmierne polszczenie języka, a w przeciwnym, jako jego zachwaszczenie obcymi naleciałościami. Kierując się zasadą przyswajalności, należy mieć poczucie równowagi językowej.

---

[74] Autorem zbioru zasad terminologicznych jest Marian Mazur. W *Terminologii technicznej* opisał 14 z nich: M. Mazur, *Terminologia techniczna*, Warszawa 1961.

[75] W. Nowicki, *Podstawy…*, s. 87.

Również emocje, które towarzyszą terminom stają na drodze ich przyswajalności. Chodzi tu o wyrazy wywołujące śmieszność lub nasuwające niemiłe skojarzenia. Źródłem tych uczuć u każdego człowieka jest przekonanie, że język jest świadectwem wartości jego narodu, jego środowiska i jego samego.

Najpopularniejszym przykładem z dziedziny archiwistyki może być termin „archiwista zakładowy", którego odbiór w środowisku praktyków przez lata bywał pejoratywny. Związane to było z przekonaniem o niskiej wartości pracy wykonywanej przez przedstawiciela tego zawodu, poczucia niedocenienia jego kompetencji w porównaniu z archiwistami zatrudnionymi w archiwach państwowych.

Zasada trzecia wymaga, by dany termin był przypisany do jednego pojęcia. Często przyczyną powstawania terminów wieloznacznych jest niedostateczny zasób słownictwa. Zapobiec mogą temu neologizmy. Jednak w praktyce wielu nauk, w tym archiwistyki, zastosowanie tej zasady jest bardzo trudne lub wprost niemożliwe. Przykładem może być termin „archiwum", ugruntowany od wielu dziesiątków lat. Przypisany jest on do archiwum jako instytucji, komórki w jednostce organizacyjnej lub wydzielonej całości materiałów archiwalnych[76]. Wątpię więc, by jakiekolwiek neologizmy mogły go z tej pozycji wyprzeć.

Czwarta zasada, jednomianowości, odnosi się do przypisania jednego pojęcia do jednego terminu. Jest więc skierowana przeciwko stosowaniu równoważników. Argumentem często przytaczanym w ich obronie jest funkcja wzbogacania słownictwa. Jednak dla odbiorców treści naukowych i technicznych ważniejsza jest komunikatywność, niż piękno języka. Istotne znaczenie ma bowiem bogactwo języka, polegające na mnogości pojęć, a nie mnogości słów. Tak więc równoważniki zwiększają liczbę słów, bez zwiększania liczby pojęć. Jako takie są w języku nauki niepożądane. Archiwistyka jest jednak nauką humanistyczną, w związku z tym element subtelności znaczeń terminów i piękno „żonglowania" nimi są wysoko cenione.

Istnieją jednak dwie okoliczności, dla których trzeba się pogodzić z występowaniem równoważników. Pierwsza zachodzi wówczas, gdy mamy do czynienia z upowszechniającym się terminem, którego jednak z wielu przyczyn nie należy aprobować. Wówczas rozwiązaniem jest umieszczenie go w słowniku w sąsiedztwie poprawnego terminu, w nadziei, że z czasem termin poprawny wyprze termin błędny. Druga okoliczność zachodzi w przypadku rywalizacji terminu rodzimego z terminem międzynarodowym. Dla przykładu chciałabym przytoczyć termin „kolekcja", będący kalką z języka angielskiego, który zyskuje w ostatnim czasie na znaczeniu (głównie na polu archiwistyki społecznej) i wypiera rodzimy „zespół (zbiór) archiwalny".

Zasadą często stosowaną w terminologii archiwistyki jest zasada logiczności. Wymaga, by termin nasuwał swoim brzmieniem jak najwięcej skojarzeń z odnoszącą się do niego definicją. Taki termin może być zrozumiały nawet bez

[76] W. Chorążyczewski, *Archiwistyka…*, s. 16 i n.

definicji, a zatem logiczny. Do klasycznych terminów, powstałych zgodnie z opisywaną zasadą, należą chociażby terminy „archiwoznawstwo", „aktotwórca", czy „proces archiwotwórczy".

Zasada zwięzłości wymaga, by termin zawierał tylko po jednej informacji na każdą okoliczność, aby nie zawierał nadmiarowości (redundancji). Związane jest to z błędem tzw. masła maślanego. Przykładów z dziedziny archiwistyki również można przytoczyć kilka. Do najpopularniejszych należą definicje „dokumentu audialnego" lub „audiowizualnego" definiowane: „dokument jako utrwalony zapis dźwięku / dźwięku i obrazu"[77].

Zasadą siódmą jest zasada poprawności językowej, tj. zgodności z normą językową, w tym gramatyką i ortografią. Wymusza dopasowanie terminów do współczesnych zasad języka polskiego. Dla archiwistyki jako nauki historycznej ma więc kluczowe znaczenie. Pamiętając o tej zasadzie, łatwiej rozwiać wątpliwości archiwistów dotyczące wielu historycznych form stosowanych na aktach, jak chociażby „protokół", „expedycyi" itp.[78]

Ósma zasada odnosi się do systematyczności. Wymaga ona, by grupa terminów należących do wspólnej rodziny pojęć miała podobne brzmienie (wspólny pierwiastek). Respektowanie tej zasady ułatwia stosowanie terminów wielowyrazowych, złożonych z rzeczownika i przymiotnika zawężającego zakres znaczeniowy rzeczownika. Systematyczność jest obecna w wielu konstrukcjach językowych różnych nauk. W archiwistyce pozwala na uściślenie pojęć podstawowych, np. „archiwum", a jednocześnie wskazuje na spokrewnienie pojęć „archiwum państwowe", „archiwum zakładowe", „archiwum prywatne", „ archiwum społeczne", „ archiwum cyfrowe", „archiwum filmowe".

Zasada jednolitości, związana też z zasadą systematyczności, wymaga, by od danego terminu, dotyczącego pojęcia podstawowego, można było utworzyć terminy odnoszące się do pojęć pochodnych. Podobnie jak w przypadku poprzedniej zasady, jednolitość odnosi się do grupy terminów. Użyteczność grupy terminów spełniających zasadę jednolitości polega na tym, że już z samego ich brzmienia można poznać, do której grupy spowinowaconych ze sobą pojęć należy dany termin. Popularny rdzeń wielu terminów archiwalnych pochodzi od podstawowych pojęć archiwistyki: „akt", „dokument", „magazyn", np. „akta", aktotwórstwo", „dokumentacja", „dokumentacja masowa", „magazynowanie".

Ostatnią omawianą zasadą jest zasada operatywności. Wymaga ona, by terminy były możliwie krótkie, łatwe do wymawiania i wyraziste w wymowie. Ponadto, by nie funkcjonowały obok nich pojęcia pokrewne, mało różniące

---

[77] M. Kisilowska, *Definicje materiałów audiowizualnych wobec nowych form dokumentów*, „Zagadnienia Informacji Naukowej", 1997, nr 2, s. 50; *Słownik terminologiczny informacji naukowej*, red. M. Dembowska, Wrocław 1979, s.38–39.

[78] *Protokół odchodzących expedycyi 19 kwietnia 1796 – 8 czerwca 1796, s. 3–76; Protokół przychodzących expedycyi 20 lutego 1796 – 23 maja 1796, s. 121–154*, AP w Krakowie, Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/1.1.1./61 http://www.szukajwarchiwach.pl/29/33/0/1.1.1/61?q=protoku%C5%82+expedycyi&wynik=1&rpp=15&page=1#tabJednostka (dostęp: 01.03.2018 r.)

się swym brzmieniem. Z pierwszego warunku wynika, że w języku polskim najdogodniejsze są terminy jednowyrazowe, ubogie w spiętrzenia spółgłosek. Ten ideał jest jednak niekiedy trudny do osiągnięcia.

Jednym z przejawów dążenia do operatywności terminów jest tworzenie terminów skrótowych, tzw. skrótowców. Zadość zasadzie operatywności (punkt 8.) możemy uczynić, gdy uciekamy się do terminów dwu- i wielowyrazowych. Mogą to być przymiotniki lub przymiotniki towarzyszące rzeczownikowi, przy czym rzeczownik jest wówczas terminem dotyczącym najbliższego pojęcia nadrzędnego, a przymiotnik zawęża jego znaczenie. Jest to tzw. przydawka przymiotna kwalifikująca. Przykłady użycia w archiwistyce zasady operatywności pokrywają się tu z wynikami zastosowania zasady systematyczności.

Niekiedy zachodzi potrzeba zastosowania kilku określeń, z których każde kolejne dodatkowo zawęża pojęcie wyrażone przez rzeczownik. Przykładami mogą być „zespół archiwalny otwarty”[79] i „zespół archiwalny zamknięty”[80] lub „zespół archiwalny prosty”[81] i „zespół archiwalny złożony”[82]. Terminy nie spełniają zasady operatywności, lecz pozwalają łatwo zorientować się w strukturze pojęcia. Jest to o wiele łatwiejsze, niż gdybyśmy na każdym poziomie hierarchii mieli do czynienia z inaczej brzmiącymi, ale krótkimi terminami. Zatem, zasada operatywności i systematyczności w pewnym stopniu są przeciwstawne, przez co znalezienie złotego środka wydaje się ucieczką do przodu.

W skład terminu po rzeczowniku może wchodzić również inny rzeczownik, użyty w dopełniaczu, tzw. przydawka dopełniaczowa. Potrzeba jej zastosowania jest najsilniejsza, kiedy dany rzeczownik nie dotyczy samodzielnego pojęcia odnoszącego się do innego pojęcia, czyli jest pojęciowo niesamoistny, np. cecha, wielkość fizyczna lub część składowa. Przykładem może być wyrażenie „temperatura powietrza”, bo może być także wody, ciała itp.

Spełnienie wszystkich zasad w odniesieniu do danego terminu jest praktycznie niemożliwe, część z nich bowiem wzajemnie się wyklucza. Na szczęście, znaczenie merytoryczne zasad jest różne. W związku z tym każdy z terminów należy rozpatrywać oddzielnie, stosując wybrane zasady i kolejności wybranej hierarchii. Z pewnością zespołowe doświadczenie uczestników procesu terminologicznego oraz ich intuicja zawodowa mogą okazać się tu niezbędne. Skutkiem tego etapu prac terminologicznych będzie zastąpienie zbioru haseł zestawem terminów. Z pewnością część haseł awansuje do roli terminów, zyskując jednocześnie definicje pojęć, które odtąd staną się definicjami terminów.

Kolejny etap procesu terminologicznego skupia się już wokół prac redakcyjnych. Polega on na przyporządkowaniu odpowiedników obcojęzycznych. W etapie tym pierwszą czynnością jest ustalenie listy języków niezbędnych

[79] PSA 1974, s. 91.
[80] Ibidem, s. 92.
[81] Ibidem, s. 91.
[82] Ibidem, s. 92.

w środowisku danej nauki. Najczęściej są to: język angielski, francuski, niemiecki i rosyjski. W archiwistyce te języki wydają się niewystarczające. Dla pełnego obrazu funkcjonowania środowiska archiwalnego w Polsce, językami uzupełniającymi mogą być również: język łaciński, włoski i czeski.

Obcojęzyczne odpowiedniki terminów powinny być w zasadzie ich równoznacznikami, co oznacza, że definicja odpowiednika przyjętego w innych krajach powinna pokrywać się z definicją terminu polskiego. Stąd też wynika wytyczna postępowania, iż dokonując wyboru odpowiedników należy kierować się ich definicjami, nie zaś terminami. W praktyce jest to jednak trudne, chociażby dlatego że określenie dziedzin archiwistyki nie jest uniwersalne i w różnych krajach ma inny zakres, a także jest określane różnymi terminami.

Z tego samego powodu często zdarza się, że w danym języku obcym nie znajdujemy równoznacznika terminu polskiego. Wówczas musimy się zadowolić wyrażeniem bliskoznacznym. Jego odnalezienie jest w praktyce o wiele łatwiejsze lub czasem po prostu możliwe. Warto wówczas zaznaczyć, że przytoczony odpowiednik jest bliskoznacznikiem.

Ostatnim etapem procesu terminologicznego jest opracowanie komentarzy i wstępów[83]. Prezentacja systemu terminologicznego, ograniczonego do zbioru terminów i ich definicji, może być zbyt trudna w przyswojeniu, zbyt mało komunikatywna, nawet dla fachowego odbiorcy. Lakoniczność definicji, wywołana chociażby postulatem braku nadmiarowości, może być dla czytelnika męcząca, a także niezrozumiała. Te wady można zniwelować poprzez zastosowanie odpowiednich uzupełnień: komentarzy i wstępów.

Komentarze stosuje się zwykle po definicji. Przeważnie zawierają uzupełnienia dotyczące definiowanego pojęcia, np. informacje dodatkowe o mniej istotnych cechach pojęcia, zakresie i okolicznościach jego stosowania. Komentarze powinny zawierać również odnośniki do terminów użytych w definicji, a zdefiniowanych w dalszej części słownika. Oczywiście, komentarze stosuje się jedynie w razie potrzeby, zbytnie ich zagęszczenie może spowodować przekształcenie systemu terminologicznego w encyklopedię wiedzy o danej dziedzinie, a nie to jest celem terminologii.

Niezbędny jest oczywiście również wstęp, wprowadzający w całość słownika. Także każdy z rozdziałów może być poprzedzony wstępem. Podstawową jego funkcją jest scharakteryzowanie całości systemu pojęciowego dziedziny, wskazanie jego rozwoju oraz istniejących różnic w poglądach na jego elementy; cenne byoby również opisanie głównych pojęć oraz ich rodzin występujących w rozdziałach pracy.

Warto podkreślić rolę każdego z omówionych etapów i konieczność powracania do etapów poprzednich. Celem podejmowania owego trudu jest opracowanie dobrego systemu terminologicznego, który mógłby stać się pożytecznym

[83] W. Nowicki, *Podstawy…*, s. 100–102.

narzędziem, porządkującym myślenie w danej dziedzinie. Jedynie taki system umożliwi skuteczne komunikowanie się ze sobą fachowców oraz stymulowanie dalszego rozwoju dziedziny.

Równie ważna jest organizacja pracy w procesie terminologicznym, bez której jego prowadzenie może nie przynieść spodziewanych rezultatów. Zarówno istotna bywa właściwa koordynacja specjalistów w zakresie badanej dziedziny, jak i terminologa panującego nad całym procesem.

Niestety, świadomość społeczna znaczenia prac terminologicznych w polskiej nauce jest nadal dość słaba. Co prawda, problemy komunikowania się przedstawicieli różnych dziedzin są często podnoszone w środowisku naukowym. Ale również w obrębie jednej nauki specjaliści zdają się mówić różnymi językami. Dodatkowo coraz częściej pojawia się chaos pojęciowy, jaskrawo widoczny w momencie, gdy niektóre z dyscyplin naukowych nie nadążają z unowocześnianiem swojego aparatu pojęciowego wobec rosnącego tempa rozwoju ich dziedzin. Powstaje wówczas spontaniczne słowotwórstwo, kończące się przeważnie zachwaszczaniem języka ojczystego zapożyczeniami, przenoszonymi wprost z języków obcych. W takich przypadkach „twórczość" terminologiczna niejednokrotnie zwycięża nad wzajemną komunikatywnością i zrozumiałością osób posługujących się językiem danej dziedziny.

W wielu kręgach panuje ponadto przeświadczenie, że istotą terminologii jest umiejętność dobierania nazw czy terminów do gotowych pojęć. Świadczyć o tym mogą prace środowiska archiwalnego nad polskim słownikiem archiwalnym, podejmowane od połowy lat 90. XX w. Takie spojrzenie na problem terminologii ogranicza proces terminologiczny do przydzielania nazw pojawiającym się pojęciom. Przez to porządkowanie pojęć, ich definiowanie, a zatem kształtowanie systemów pojęciowych, jest sprawą ogólnie niedocenianą lub całkowicie pomijaną. Stąd też tak wiele w naukowym języku polskim, nie tylko archiwistyki, kalk językowych i zapożyczeń.

Mimo dostrzegania tych problemów, nie ma w Polsce masowego, uporządkowanego i koordynowanego ruchu terminologicznego. Działalność terminologiczna, jako nieodzowne uzupełnienie każdej działalności naukowej, technicznej, czy zawodowej, jest realizowana marginalnie i wybiórczo. Wprawdzie adepci archiwistyki, nie tylko na uniwersytetach[84], ale również podczas wszelkiego rodzaju szkoleń i kursów archiwalnych, poznają podstawowe pojęcia archiwistyki. W ramach kursu teorii archiwistyki uczą się oni jedynie prawidłowego użycia poszczególnych terminów archiwalnych oraz genezy przyporządkowanych im pojęć, nie zaś terminologii, czy prowadzenia procesu terminologicznego.

---

[84] W. Kwiatkowska, *Jak kształcić archiwistów? Programy nauczania na polskich uniwersytetach w ostatniej dekadzie*, [w:] *Zatrzymać przeszłość, dogonić przyszłość. Pamiętnik VI Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich, Wrocław 5–7 września 2012 r.*, red. W. Chorążyczewski, K. Stryjkowski, Warszawa 2013, s. 139–149.

Rozdział 10. Terminografia archiwistyki

Podsumowaniem i uwieńczeniem procesu terminologicznego każdej nauki jest wydanie branżowego słownika terminologicznego. W ciągu ostatnich lat warunek ten stał się niemal obligatoryjną formą potwierdzenia statusu danej dziedziny[1]. Dla osiągnięcia tego celu należy jednak skorzystać z zasad i metod terminografii.

Terminografia jest działem leksykografii, zajmującym się badaniem podstaw jednostek terminograficznych i ich rejestracją na nośnikach danych, czyli teorią i praktyką tworzenia słowników terminologicznych (specjalistycznych) i innych dzieł leksykograficznych, m.in. glosariuszy (rejestrów), baz danych terminograficznych, pamięci tłumaczeniowych oraz słowników nowego typu[2].

Analogicznie do zasad i metod terminologicznych również terminografia wytworzyła pewne wzorce, których zastosowanie ułatwia osiągnięcie celu. Podstawowe zasady terminografii opierają się na pracy z danymi terminograficznymi, które dla zachowania odpowiedniego poziomu merytorycznego powinny być jak najbardziej wiarygodne i możliwie pełne[3].

Dane terminograficzne, będące najmniejszymi cząstkami pojęcia, składają się z danych terminologicznych oraz informacji uzupełniających je. Dane terminologiczne z kolei można podzielić na trzy grupy: 1) dotyczące znaku pojęcia i tematu, 2) opisu pojęcia i opisu zakresu oraz 3) relacji międzypojęciowych, zakresowych i tematycznych.

Znakami pojęcia mogą być istniejące lub zalecane przyporządkowania znaków do pojęć, przy czym najczęściej są to nazwy. Mogą być nimi również synonimy, obejmujące nazwy preferowane, dopuszczalne dodatkowo, niezalecane, przestarzałe, neologizmy, odpowiedniki (ekwiwalenty) lub odpowiedniki w języku obcym oraz warianty. W wyjątkowych przypadkach znakami pojęcia mogą być również nazwy własne i nomeny, skróty, skrócone formy nazw, symbole cyfrowe, symbole abstrakcyjne itp.

---

1 J. Lukszyn, W. Zmarzer, *Teoretyczne podstawy terminologii*, Warszawa 2006, s. 126.

2 Idem, *Języki specjalistyczne. Słownik terminologii przedmiotowej*, Warszawa 2005, s. 62.

3 H. Felber, G. Budin, *Teoria i praktyka terminologii*, Warszawa 1994, s. 183.

Opisy pojęcia to dane dotyczące treści lub zakresu pojęcia. Najważniejsze ich formy to: definicja, określenie, określenie zakresu, formuła lub ilustracja, uzupełniające opis pojęcia. Opisy zakresu wskazują, z jakich elementów składa się zbiór lub do jakiej całości należy określony element. Opisami zakresu są więc opis całości lub opis części tej całości.

Z kolei relacje pojęciowe odnoszą się do pojęcia naczelnego, nadrzędnego, podrzędnego lub równorzędnego. Mogą one obejmować swoim zakresem całość, część lub części równorzędne. Natomiast relacje tematyczne dotyczą stosunków między pojęciami szerszymi, węższymi lub pokrewnymi.

Jedna z najważniejszych zasad terminografii zaleca w związku z tym adekwatne ograniczenie zbioru terminologicznego, prezentowanego w przyszłym słowniku, poprzez ustalenie korpusu niezbędnych tekstów, będących nośnikiem danej terminologii. Takimi tekstami są dokumenty urzędowe, rozprawy naukowe, podręczniki, dokumenty branżowe, wypowiedzi ekspertów, encyklopedie i słowniki terminologiczne. Uzasadnione pod względem dydaktycznym ograniczenie materiału leksykalnego, czyli tzw. zasada kondensacji wyjściowego leksykonu terminologicznego, sprowadza się do umieszczenia w słowniku niezbędnego minimum terminologicznego, kosztem usunięcia słownictwa ogólnego, terminów drugiego i kolejnych rzędów zależności oraz terminów z dziedzin stycznych. Ponadto ograniczenie zasobu terminologicznego osiąga się poprzez jego analizę frekwencyjną (uwzględnienie w słowniku dydaktycznym terminów o najwyższej frekwencji) i systemowe podejście do danego materiału leksykalnego (odzwierciedlenie w słowniku najistotniejszych terminów, tworzących sieć konceptualną danego leksykonu terminologicznego)[4].

Kolejną zasadą jest konieczność systematyzacji terminologii, czyli przemyślane i racjonalne ułożenie materiału słownikowego, poprzez określoną makro- i mikrostrukturę słownika terminologii branżowej. Dokonuje się tego przez wyodrębnienie konkretnych serii terminologicznych, przyporządkowywanie do nich odpowiednich typów definicji, ustalenie odrębnych jednostek terminologicznych (paradygmatów) i dostosowanie ich do danego słownika, a ostatecznie sprecyzowanie struktury pojedynczego artykułu hasłowego[5].

Równie ważne jest zastosowanie odpowiedniego sposobu definiowania dla każdego modułu. Związana jest z tym m.in. zasada symetrii leksykograficznej, zgodnie z którą definicje w słowniku powinny być ujednolicone.

---

[4] A. Sawicka, *Od terminologii do słownika specjalistycznego, czyli jak skonstruować słownik profesjonalisty*, „Językoznawstwo", 2011, nr 1(5), s. 145–151.

[5] Artykuł hasłowy w słowniku specjalistycznym może składać się z następujących modułów: nagłówka, stanowiącego termin hasłowy wraz z odpowiednikami w językach obcych, definicji, mikrotezaurusa (w przypadku, gdy słownik został zbudowany w oparciu o technikę tezauryzowania), standardowych kolokacji terminu hasłowego i innych elementów. Zob. M. Klejnowska-Borowska, *Typologia słowników terminologicznych dla celów dydaktycznych*, „Linguodidactica", t. XX, 2016, s. 165; file:///C:/Users/monik/AppData/Local/Temp/Linguodidactica_20_M.Klejnowska-Borowska_Typologia_slownikow_terminologicznych_dla_celow_dydaktycznych.pdf (dostęp: 01.03.2018 r.)

Budowa zbioru danych terminograficznych jest natomiast sprawą wtórną, i powinna być każdorazowo dopasowywana do sposobu wykorzystania słownika. Przy czym jego forma zależy od rodzaju, struktury i układu danych terminograficznych. Natomiast dobór i układ danych – od sposobu ich wykorzystania[6]. Uporządkowanie opisywanej terminologii w słowniku odbywa się dzięki zastosowaniu odpowiednich narzędzi: odsyłaczy, skrótów, symboli itp. Wewnętrzne uporządkowanie słownika ułatwia również zastosowanie indeksów. Obecnie wykorzystanie techniki komputerowej zezwala na zastosowanie układu danych w każdej formie, zgodnie z życzeniem użytkownika. Najczęściej dane terminograficzne magazynowane są pod postacią kartoteki terminologicznej w formie banku danych terminologicznych. Taki układ ułatwia uzupełnianie haseł o najnowsze dane.

Katalog podstawowych zasad terminografii zamyka zasada międzyjęzykowej harmonizacji terminologii w słowniku, czyli kojarzenia narodowego leksykonu terminologicznego z prymarnym systemem terminologicznym (w praktyce porównanie języków światowych), aby uzyskać z danego leksykonu kompatybilny system terminologiczny[7].

Nie bez znaczenia jest również tzw. zasada atrakcyjności treści słownika, zalecająca wykorzystanie w słowniku środków graficznych ułatwiających jego odbiór. Z reguły sprowadza się ona do uzupełnienia słownika modułem graficznym (i/lub systematycznym), przedstawiającym relacje semantyczne, występujące w obrębie zasobu terminologicznego. Zasada ta odnosi się również do wykorzystania w dziele terminograficznym wszelkiego typu tabel, wykresów, diagramów. Atrakcyjność słownika może zostać wzbogacona poprzez stosowną kolorystykę oraz stopień użytych czcionek[8].

Cennym elementem jest również przedstawienie wykazu źródeł wykorzystanych w słowniku, informujących użytkownika o aktualności materiałów, na bazie których powstało dane dzieło terminograficzne. Bibliografia może wspomóc użytkownika, naprowadzając go na materiały dodatkowe, które mogą poszerzyć zakres jego wiedzy przedmiotowej. Podkreśla również walor naukowości opracowania terminograficznego.

Wracając do danych terminograficznych, chciałabym przytoczyć kilka dodatkowych zasad, które warto uwzględnić podczas redagowania znaków pojęcia. Dotyczą one pisowni nazw, np. zastosowania wielkich lub małych liter, gramatyki, interpunkcji, używania skrótów. W znakach pojęcia z reguły używa się jedynie liter małych. Wielka litera początkowa w haśle oznacza, że nazwę tę należy pisać wielką literą, również gdy stoi w środku zdania. Nazwy pojęcia podaje się zawsze w gramatycznej formie podstawowej, tj. dla rzeczowników w mianowniku liczby pojedynczej, dla czasowników w bezokoliczniku, dla

---

6 H. Felber, G. Budin, *Teoria…*, s. 180.

7 A. Sawicka, *Od terminologii do słownika specjalistycznego…*, s. 145–151.

8 M. Klejnowska-Borowska, *Typologia…*, s. 166.

przymiotników w formie rodzaju męskiego. W kwestii używania skrótów – należy stosować znormalizowaną lub uregulowaną ustawowo wielkość jednostek fizykalnych, pozostałe należałoby ujednolicić, w tym wiele ze skrótów charakterystycznych dla polskiej archiwistyki, które mimo niezgodności z zasadami języka polskiego przyjęły się w środowisku (m.b., j.a.). Ostatnia z zasad odnosi się do interpunkcji. Definicja powinna być wyrażona jednym zdaniem, w związku z tym postuluje się niestosowanie kropek, średników i unikanie nawiasów.

Zaprezentowane dane terminologiczne w procesie terminograficznym muszą zostać uzupełnione pod względem językowym, logicznym, fachowym i administracyjnym. Uzupełnienia te dotyczą również źródeł danych terminologicznych, których podanie w przypadku działalności terminograficznej jest niezbędne. Dobór danych uzupełniających uzależniony jest od projektu terminologicznego. Minimalne wymagania w tym zakresie zostały ustalone w 1980 r. przez Międzynarodowe Centrum Informacji Terminologicznej, Infoterm, z siedzibą w Wiedniu[9]. Dane terminologiczne są następujące: dziedzina, kod nazwy języka, jednostka terminologiczna (termin lub zwrot terminologiczny), źródło, uwagi dotyczące użycia, opis pojęcia / kontekst; z kolei dane uzupełniające: numer kolejny, data pierwszego i/lub ostatniego zapisu, pochodzenie artykułu hasłowego. Do obowiązkowych należą: termin/zwrot, źródło, uwagi dotyczące użycia oraz opis pojęcia/kontekst.

W celu dokumentowania danych terminologicznych podczas prac terminograficznych, dla każdego źródła należy sporządzić kartę z danymi bibliograficznymi, zawierającymi miejsce przechowywania źródła, datę wykorzystania i nazwisko korzystającego. Z kolei dla każdego pojęcia karta powinna zawierać informację o miejscu odnalezienia opisu pojęcia wraz z danymi bibliograficznymi (data, osoba). Warsztat ten ułatwi pracę z danymi terminograficznymi, w tym ich wartościowanie na podstawie wybranych źródeł. Zebrany w ten sposób katalog danych terminologicznych: terminów, znaków pojęcia i pojęć może stać się nie tylko podstawą leksyki naukowej, ale przynosić pełen materiał badawczy do badań ilościowych i jakościowych terminologii w przyszłości.

Terminografia daje również konkretne rozwiązania praktyczne, dotyczące zaangażowanych przy nim osób i podziału ich funkcji. Zastosowanie tych wskazówek ułatwia pracę nad procesem terminologicznym nauki i zwiększa szanse na jego powodzenie i zachowanie właściwego poziomu merytorycznego. Można je śmiało zastosować również w przypadku archiwistyki, w pracy nad tworzeniem nowego polskiego słownika archiwalnego.

Doświadczenie terminologów wskazuje, że podział pracy nad etapami pracy terminologicznej powinien się przedstawiać następująco:

---

[9] *Report on the Meeting of experts on terminological data elements*, Infoterm, Wien 1980, s. 23 (TermNet 4–80).

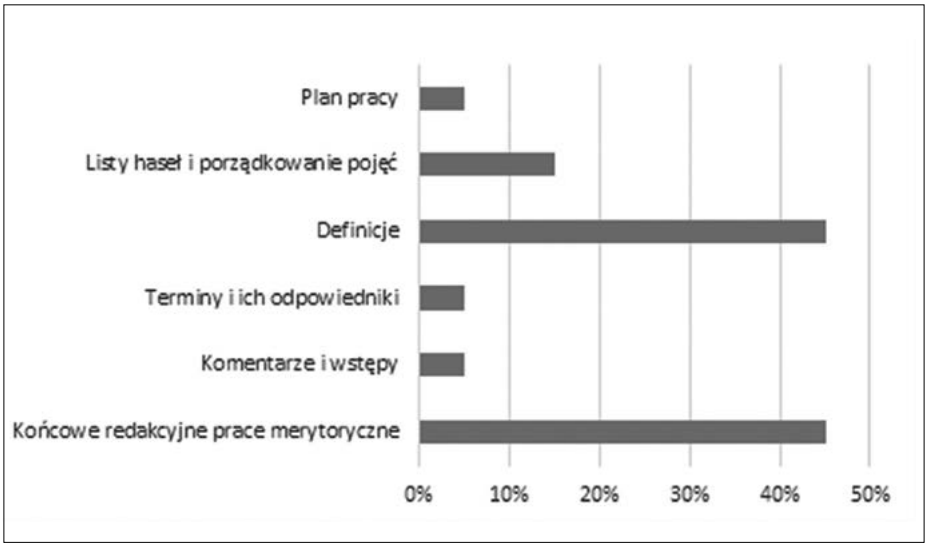

Rys. 6. Podział pracy nad etapami pracy terminologicznej

Grafik pracy ułatwia orientację w czasochłonności procesu i jego etapach. Ułatwia też jego planowanie. Obliczenia matematyczne umożliwiają ponadto określenie czasu potrzebnego na prace terminologiczne. W najszerszym zakresie terminologia zakłada przeciętnie, że dziedziny naukowe stosują maksymalnie od 8 tys. do 10 tys. haseł. Zakładając więc, że jedna z zatrudnionych przy projekcie osób może opracować około 150 haseł, to nawet gdyby tych autorów było 60 i pomagałoby im 40 opiniodawców prace trwałyby kilka lat. Przy pracy poza godzinami służbowymi archiwistów termin jej realizacji mógłby się wydłużyć do kilkunastu lub kilkudziesięciu lat. Tak długi okres realizacji projektu jest obarczony dużym niebezpieczeństwem fiaska. W celu przyspieszenia i podniesienia jakości prac postuluje się więc prowadzenie prac nad słownikiem w godzinach służbowych oraz zatrudnienie emerytowanych archiwistów oraz studentów do kwerend źródłowych i prac technicznych.

Najskuteczniejszym schematem działań w procesie terminologicznym jest trzystopniowy podział funkcji pomiędzy uczestników procesu.

Pierwsza grupa – kierownictwo – powinna się składać z około pięciu osób, w tym terminologa. Do jej zadań należeć będzie kierowanie całością procesu terminologicznego oraz wykonanie pierwszego etapu prac (do sporządzenia listy haseł włącznie). Niezwykle ważne jest również czuwanie nad poprawnością procesu na wszystkich jego etapach. Dobrym rozwiązaniem byłoby obsadzenie w naczelnej roli procesu lidera, cieszącego się dużym autorytetem i zaufaniem środowiska, posiadającego również tytuł naukowy. Umożliwiłoby to podjęcie przez kierownictwo autorytarnych decyzji w patowych momentach prac terminograficznych, byłoby również czynnikiem mobilizującym pozostałych uczestników procesu.

Drugą grupę stanowić powinni specjaliści od wybranych zagadnień (w zależności od przyjętego podziału archiwistyki). Do ich zadań będzie należeć uzupełnianie listy haseł, a także zapraszanie autorów haseł z właściwych sobie działów (jeden dział dla około trzech autorów) i opiniodawców haseł z działów (1–2 opiniodawców do każdego działu) oraz koordynowanie pracy autorów haseł, opiniodawców i czuwanie nad poprawnością i terminowością procesu.

Trzecią grupą tworzą autorzy haseł i opiniodawcy. Powinni posiadać głęboką wiedzą specjalistyczną. Dobrą praktyką jest przyuczenie terminologiczne tych osób, chociażby w postaci 12–24 godzin seminariów dotyczących procesu terminologicznego.

Podział funkcji wieńczy językoznawca, kontrolujący ostatecznie cały projekt. W takim gronie prace terminologiczne mogą być prowadzone zdalnie. Najefektywniejszym i sprawdzonym rozwiązaniem jest stworzenie platformy cyfrowej do wymiany myśli oraz prezentacji propozycji (w typie Wikipedii). Istnieją również gotowe rozwiązania, wykorzystujące dedykowane oprogramowanie, pozwalające na sprawne zarządzanie danymi terminologicznymi. Przykładem może być program TshwaneDJe[10], bardzo popularny na Zachodzie, nieposiadający jednak polskiej wersji językowej.

Obok zasad i metod pracy terminograficznej, terminografia zajmuje się również typologią słowników i zbiorów terminologicznych. Typizacji specjalistycznych słowników można dokonać na podstawie różnorodnych kryteriów, w tym: adresata, przedmiotu słownika, jego objętości, obecności ekwiwalentów obcojęzycznych i kierunkowości słownika, sposobów porządkowania zasobu terminologicznego w słowniku, semantyzacji jednostek wejściowych, nośnika zawartości słownika, czy miejsca jego występowania[11].

Najważniejszym, z punktu widzenia nauki, rodzajem zbioru danych terminograficznych jest słownik specjalistyczny określonej dziedziny w układzie systematycznym (słownik definicyjny). Zawiera artykuły hasłowe w układzie rzeczowym, zgodne z systematyką pojęć. Jest więc najbardziej naturalnym następstwem procesu terminologicznego.

W archiwistyce polskiej jednak oba PSA mają układ alfabetyczny. Ułożone są w porządku alfabetycznym terminów, wg znaków pojęć. Ten typ słownika specjalistycznego jest spotykany najczęściej. Powodem takiego układu jest dominująca funkcja użytkowa. Układ alfabetyczny ułatwia korzystanie ze słownika, głównie w celach dydaktycznych, i wskazuje, że jest adresowany do osób początkujących w danej dziedzinie słownikowej. Wydaje się również łatwiejszy, z powodu ominięcia problemów nadawania poprawnego układu rzeczowego pojęć.

Biorąc pod uwagę różne trudności i ograniczenia podczas dotychczasowych prac nad terminologią archiwistyki, dobrą praktyką okazać by się mogło okresowe

[10] http://tshwanedje.com/tshwanelex (dostęp: 10.04.2018 r.)

[11] Więcej na ten temat zob. M. Klejnowska-Borowska, *Typologia*..., s. 166–168.

podsumowywanie prac nad terminologią w postaci kolejnych części słownika. Sukcesywne wydawanie kolejnych jego tomów mogłoby odbywać się w formie elektronicznej. Pozwoliłoby to na bardzo elastyczne dopasowanie się do potrzeb odbiorców terminologii. Kolejne tomy mogłyby obejmować hasła dotyczące jednej lub kilku działów archiwistyki (np. metodyki ogólnej, metodyki opracowania różnych rodzajów dokumentacji, konserwacji). Dobrym rozwiązaniem byłoby rozpoczęcie wydania tomów od zagadnień ogólnych i haseł nadrzędnych, następnie stopniowe przechodzenie do terminów węższych i specjalistycznych, czyli od ogółu do szczegółu. Takie rozproszenie w czasie ogromu prac terminologicznych z pewnością pomogłoby w zapoczątkowaniu działań w tym zakresie i przełamaniu impasu, który w archiwistyce trwa od wielu lat.

Polskie słowniki archiwalne odzwierciedlają język archiwistyki z lat 50. i 70. XX w. Oblicze dziedziny archiwalnej od tamtego czasu znacznie się zmieniło. Również teoria i praktyka terminologii przeżyły w ostatnich dziesięcioleciach burzliwy rozwój. Widoczne zmiany nastąpiły w praktycznej stronie tej nauki, głównie za sprawą zastosowania nowych metod oraz techniki komputerowej. Szeroka działalność terminologiczna na arenie międzynarodowej doprowadziła do powstania przy pomocy UNESCO Infotermu w Wiedniu, organizującego międzynarodową sieć instytucji terminologicznych (TermNet), którego Polska jest również częścią[12]. W 1984 r. UNESCO i Infoterm wydały podręcznik terminologii *Terminology manual*[13], mający ułatwić praktyczną pracę terminologiczną. Otwarto więc drzwi do wiedzy dla wszystkich zainteresowanych kulturą pojęć i kulturą słowa.

Współczesny świat jest rządzony przez informacje. Przełamywane są bariery językowe, rozwijają się środki masowego przekazu, ludzie komunikują się coraz szybciej i na coraz większe odległości. Takiej prędkości rozwoju informacji nie było jeszcze nigdy dotąd. Wraz z rosnącymi zasobami informacji pojawiają się też szumy i zakłócenia informacyjne, generujące błędy i trudności komunikacyjne. Reaktywnie wzrasta rola różnego rodzaju kompendiów rejestrujących aktualne zasoby leksykalne odmian języka, zwłaszcza tych, którymi posługują się fachowcy. Im właśnie słownik terminologiczny ma pomóc w prawidłowej komunikacji, wskazaniu norm i wyjaśnieniu wątpliwości semantycznych i stylistycznych.

W szeroki nurt dyskusji o języku i kulturze wpisuje się również problematyka słownictwa archiwalnego. O konieczności stworzenia nowego słownika archiwalnego jednym głosem mówi całe środowisko archiwalne; jest on niezbędny dla dalszego rozwoju nauki i praktyki archiwalnej. Obserwowany w ostatnich latach intensywny rozwój nauk pokrewnych (informacji naukowej i informatyki)

---

12 H. Felber, G. Budin, *Teoria*..., s. 298–303.

13 H. Felber, *Terminology manual*, Paris 1984.

powoduje, że terminologia archiwalna zostaje zepchnięta na boczny tor, podczas gdy znaki pojęć innych dziedzin wypierają terminy archiwalne. W gronie archiwistów podnoszony jest również problem następstw prawnych nieuregulowania terminologii specjalistycznej, które niekorzystnie odbijają się na praktyce archiwalnej i mogą przynieść wiele negatywnych skutków.

Tematyka słownictwa archiwalnego jest niełatwa i była wielokrotnie podejmowana w dyskusjach przez wiele środowisk związanych z archiwistyką. Jak dotąd nie przyniosły one jednak większych rezultatów. Słownictwo archiwalne wymaga zatem dalszych stałych badań, których owocem może stać się nowy słownik archiwistyki. Mam nadzieję, że ostatnie osiągnięcia terminologii i terminografii zostaną w końcu dostrzeżone przez archiwistów, a symbioza obu nauk pozwoli na ukoronowanie trudu pracy kilku pokoleń badaczy – archiwistów i terminologów – w postaci polskiego słownika archiwalnego.

Zakończenie

Problematyka terminologii archiwalnej, ze względu na swoją złożoność, może być przedmiotem wielopłaszczyznowych badań naukowych. Podstawowym problemem badawczym jest przede wszystkim jej wieloletni rozwój, który w zasadniczej swojej części pokrywa się z rozwojem archiwistyki jako nauki. Terminologia jest nierozłącznym elementem dziedziny archiwalnej. Każdorazowe pojawienie się nowej idei w archiwistyce łączy się bowiem z powstaniem nowego pojęcia, które należy nazwać i określić jego zakres, a zatem podać odpowiadający mu termin i jego definicję.

Ponadto archiwistyka, jako nauka stosowana, poddaje się tendencjom, które wymusza na niej praktyka codziennej pracy archiwów i innych instytucji mających z nimi związek. Pojęcia archiwalne ewoluują pod wpływem zmieniających się koncepcji w archiwistyce lub w którejś z nauk jej pokrewnych, albo też w wyniku praktycznego ich zastosowania. Powoduje to, że terminologia archiwistyki musi podlegać stałej rewizji i dopasowaniu do aktualnego stanu wiedzy i praktyki.

Realizację tego postulatu przedstawia pierwsza część dysertacji: *Polska terminologia archiwalna w kontekście historycznym*. W sposób przeglądowy ukazano w niej badania terminologiczne i związane z nimi działania terminograficzne, podejmowane przed środowisko polskich archiwistów w ciągu ostatniego stulecia.

W historycznym rozwoju polskiej terminologii archiwalnej można wyodrębnić trzy okresy. Pierwszy z nich charakteryzuje dominująca rola słownictwa archiwalnego zapożyczonego z łaciny, a także terminologii państw zaborczych, ściśle związana m.in. z dyplomatyką oraz metodyką opracowania zasobu.

Wskutek rozwoju teorii archiwalnej po II wojnie światowej, do zakresu terminów stosowanych w archiwistyce zaczęto dodawać coraz większą liczbę specjalistycznych określeń, związanych przede wszystkim z opracowaniem dokumentacji masowej i nieaktowej. Intensywny rozwój nowych technologii w procesie powstawania i zarządzania dokumentacją od lat sześćdziesiątych XX w., spowodował, że system terminologiczny polskiej archiwistyki stopnio-

wo rozszerzał się, jednocześnie czerpiąc z osiągnięć cybernetyki, informacji naukowej, informatyki, zarządzania dokumentacją.

W ten sposób terminologia archiwistyki weszła w trzecią fazę rozwoju, datowaną od połowy lat dziewięćdziesiątych, charakteryzującą się jeszcze intensywniejszym oddziaływaniem dyscyplin pokrewnych archiwistyce i nowoczesnych technologii, w tym powszechnym wykorzystaniem technik komputerowych.

Na tym tle szczególne miejsce zajmują polskie słowniki archiwalne, wydane w latach 1952 i 1974. Są one źródłem wiedzy na temat ówczesnej terminologii i jedynymi samodzielnymi zbiorami terminologicznymi w polskiej archiwistyce.

Odrębnym problemem są działania służby archiwalnej, mające na celu kontynuację prac terminograficznych, a także wprowadzenie polskiej terminologii archiwalnej na forum międzynarodowe, w tym skorelowanie jej ze słownictwem krajów ościennych oraz wielojęzyczną terminologią archiwalną Międzynarodowej Rady Archiwów.

Naszkicowanie rozwoju terminologii archiwistyki w Polsce w kontekście historycznym, od początku jej funkcjonowania jako nauki do czasów współczesnych, pozwoliło na wskazanie determinantów jej rozwoju. Należą do nich przede wszystkim: wpływy słownictwa archiwalnego państw zaborczych, rozwój myśli technicznej, zapożyczenia terminów z dyscyplin pokrewnych archiwistyce oraz stała potrzeba uściślenia zakresów znaczeniowych pojęć, zmuszająca archiwistów do podejmowania zagadnienia.

Złożonym problemem na tle historycznym jest również funkcjonowanie terminologii archiwalnej w prawie polskim. Z jednej strony terminy archiwalne powstają i są definiowane w przestrzeni nauki, z drugiej są regulowane przez akty prawa.

W drugiej części dysertacji: *Prawne i metodyczne źródła terminologii archiwalnej* przeprowadzona została analiza terminów archiwalnych, występujących w podstawowych źródłach prawa archiwalnego, którymi są: dekret z 7 lutego 1919 r. o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami, dekret z 29 marca 1951 r. o archiwach państwowych, oraz ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach z 14 lipca 1983 r., a także powiązane z nimi akty zmieniające i wykonawcze.

Wiele definicji legalnych ściśle związanych z archiwistyką, jak np. definicja „dokumentu", nie znalazło się jednak w aktach prawa archiwalnego. Powoduje to, że analizując polską terminologię archiwalną należy sięgnąć również do przepisów innych resortów, m.in. prawa cywilnego, karnego, administracyjnego. W związku z tym na wybranych przykładach omówiono niektóre terminy archiwalne zawarte w polskim prawie „pozaarchiwalnym", mające ogromny wpływ na kształtowanie się zasobu archiwów.

Tę część pracy kończy problematyka terminologii archiwalnej, zawarta w przepisach prawnych niższego rzędu, tj. normatywach wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych, od chwili powstania tego organu

w 1952 r., a dotyczących gromadzenia, zabezpieczenia, opracowania, przechowywania i udostępniania materiałów archiwalnych.

Wynik analizy wykazał, iż zakres słownictwa prawnego jest wielokrotnie węższy od prezentowanego w słownikach archiwalnych i terminologicznych bazach dziedzinowych, przez co tylko niektóre terminy funkcjonujące w archiwistyce znajdują swe odzwierciedlenie w prawie polskim. Niejednokrotnie zostają one opatrzone definicjami nie pokrywającymi się z tymi, które są obecne w obiegu naukowym. Jednak z racji obligatoryjnego charakteru regulacji prawnych definicje i terminy w nich występujące automatycznie osiągają pozycję dominującą i powodują potrzebę podporządkowania się im. Problematyczna jest również duża zmienność znaczeniowa terminów archiwalnych w prawie polskim. Podstawowe w tej rozprawie rozważania, obok historii problematyki i jej aspektów prawnych, zawierają praktyczne wskazówki do podjęcia po raz kolejny działań terminologicznych.

Trzecia część pracy: *Proces terminologiczny archiwistyki* skupia się na działalności terminologicznej oraz tworzeniu nowego słownika archiwalnego. Szeroko w niej wykorzystano terminologię, jako naukę dotyczącą zasad porządkowania pojęć w rozmaitych dziedzinach wiedzy i działalności ludzkiej, a także zasad definiowania tych pojęć i dobierania do nich terminów. Zarówno w zakresie teorii archiwalnej, jak i działalności podstawowej archiwów wymagana jest bowiem znajomość niezbędnej liczby terminów, którymi archiwistyka powinna się bezustannie zajmować. Przegląd podstawowych pojęć archiwalnych archiwistyki w ujęciu historycznym oraz prawnym umożliwił rejestrację tych właśnie podstawowych terminów oraz wyodrębnienie haseł stanowiących jej niezmienny rdzeń.

W części tej skupiono się na kolejnych etapach pracy terminologicznej, której celem jest ustalenie systemu pojęciowego i zakresowego archiwistyki, polegającego na połączeniu odrębnych haseł w rodziny pojęć, a następnie uszeregowaniu tych rodzin i ustaleniu wzajemnych relacji pomiędzy nimi, czyli stworzeniu tzw. systemu terminologicznego. Finalnym efektem jest prezentacja propozycji metod i sposobów pracy terminologicznej nad słownikiem archiwistyki na podstawie terminologii i terminografii w tym zakresie. Opiera się ona na odmiennym niż dotychczas stosowano w polskiej praktyce założeniu, by przy pracach terminologicznych zaangażować jak największą ilość osób, a także by skupić się na małych fragmentach słownika, i wydawać je sukcesywnie, w miarę postępu prac terminograficznych. Postulatem jest również szerokie wykorzystanie środków komunikacji elektronicznej.

Podejmując wymienione zagadnienia, dysertacja niniejsza wypełnia lukę w dziedzinie teorii archiwalnej i wskazuje na konieczność współpracy archiwistów ze specjalistami z zakresu terminologii i terminografii, ale również prawa konstytucyjnego, cywilnego, administracyjnego, autorskiego, międzynarodowego i karnego. Dla dalszego prawidłowego funkcjonowania archiwistyki nie-

zbędne jest zarówno skodyfikowanie współczesnej terminologii archiwistyki, jak i zdefiniowanie pojawiających się nowych terminów archiwalnych.

Konkluzja pracy dotyczy niebagatelnej roli terminologii w archiwistyce. Przede wszystkim ułatwia ona komunikację pomiędzy archiwistami oraz wszystkimi, którzy mają styczność z archiwami i archiwistyką. Dzięki zastosowaniu terminów archiwalnych można znacznie skrócić wypowiedzi naukowe, bez niebezpieczeństwa utraty ich treści i znaczenia. Specjalistyczne słownictwo warunkuje właściwe, precyzyjne zrozumienie każdego zdania, wypowiedzianego na tematy związane z dziedziną archiwistyki, zarówno w literaturze fachowej, jak i w dydaktyce, a także w przypadku korzystania z archiwów.

Słownictwo jest płaszczyzną porozumienia konieczną w komunikacji, transferze wiedzy i techniki z innymi naukami. Ważne jest bowiem, by terminologia archiwistyki jasno wskazywała na jej granice oraz elementy wspólne z naukami pokrewnymi.

Ważnym aspektem terminologii jest jej funkcjonowanie na arenie międzynarodowej, umożliwiające prezentację osiągnięć nauki i przekazywanie wiedzy pomiędzy archiwistykami różnych krajów. Ogólne znaczenie podstawowych terminów archiwalnych jest na tej płaszczyźnie w miarę spójne. Problematyczne są jednak szczegóły, których istnienia należy mieć świadomość.

Najważniejszymi pojęciami archiwalnymi, zarówno w prawie archiwalnym, jak i polskiej praktyce archiwistyki, są terminy określające przedmiot nauki. Łączą się one w przyczynowo-skutkowy logiczny ciąg. Należą do nich np. „materiały archiwalne", „archiwum", „zasób archiwalny", „zespół archiwalny", „proces archiwotwórczy", „kancelaria" i „registratura". Terminy te przez lata ugruntowały się w archiwistyce i ich stosowanie nie nastręcza dziś większych problemów. Co więcej, powoli wchodzą one do języka potocznego, stając się hasłami intuicyjnymi dla przeciętnych odbiorców.

Te podstawowe pojęcia archiwalne stanowią tylko fragment całego słownictwa archiwistyki. Warunkiem niezbędnym właściwego spojenia terminologii funkcjonującej w nauce, praktyce archiwalnej i administracyjnej, prawodawstwie oraz kształtowania właściwych relacji pomiędzy poszczególnymi jej elementami jest stała praca terminologiczna środowiska archiwalnego. Jej najdonośniejszym przejawem powinno być wydanie nowego słownika archiwalnego, który rozwiałby nieścisłości terminologiczne oraz ugruntował wypracowane definicje i terminy archiwistyki współczesnej.

Aneks 1

Nowelizacje ustawy archiwalnej

1) ustawa z dnia 29 maja 1989 r. o przekazaniu dotychczasowych kompetencji Rady Państwa Prezydentowi Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i innym organom państwowym (Dz. U. 1989, nr 34, poz. 178);
2) ustawa z dnia 8 sierpnia 1996 r. o zmianie niektórych ustaw normujących funkcjonowanie gospodarki i administracji publicznej (Dz. U. 1996, nr 106, poz. 496);
3) ustawa z dnia 20 grudnia 1996 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z reformą funkcjonowania gospodarki i administracji publicznej oraz o zmianie ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (Dz. U. 1996, nr 156, poz. 775);
4) ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz. U. 1997, nr 88, poz. 554);
5) ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz. U. 1997, nr 141, poz. 943);
6) ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie niektórych ustaw określających kompetencje organów administracji publicznej, w związku z reformą ustrojową państwa (Dz. U. 1998, nr 106, poz. 668);
7) ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz. U. 1998, nr 155, poz. 1016),
8) ustawa z dnia 16 marca 2000 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2000, nr 48, poz. 546);
9) ustawa z dnia 22 grudnia 2000 r. o zmianie niektórych upoważnień ustawowych do wydawania aktów normatywnych oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. 2000, nr 120, poz. 1268);
10) ustawa z dnia 8 czerwca 2001 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2001, nr 76, poz. 806);
11) ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (Dz. U. 2002, nr 74, poz. 676);
12) ustawa z dnia 18 grudnia 2002 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. 2002, nr 241, poz. 2074);
13) ustawa z dnia 27 czerwca 2003 r. o utworzeniu Wojewódzkich Kolegiów Skarbowych oraz o zmianie niektórych ustaw regulujących zadania i kompetencje organów oraz organizację jednostek organizacyjnych podległych ministrowi właściwemu do spraw finansów publicznych (Dz. U. 2003, nr 137, poz. 1302);
14) ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. Przepisy wprowadzające ustawę o swobodzie działalności gospodarczej (Dz. U. 2004, nr 173, poz. 1808);
15) ustawa z dnia 23 lipca 2004 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2004, nr 202, poz. 2065);
16) ustawa z dnia 25 listopada 2004 r. o zmianie ustawy o finansach publicznych oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. 2004, nr 273, poz. 2703);

17) ustawa z dnia 17 grudnia 2004 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2005, nr 10, poz. 69);
18) ustawa z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz. U. 2005, nr 64, poz. 565);
19) ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. o przeprowadzaniu konkursów na stanowiska kierowników centralnych urzędów administracji rządowej, prezesów agencji państwowych oraz prezesów zarządów państwowych funduszy celowych (Dz. U. 2005, nr 163, poz. 1362);
20) ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze zmianami w podziale zadań i kompetencji administracji terenowej (Dz. U. 2005, nr 175 poz. 1462);
21) ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (Dz. U. 2006, nr 104, poz. 708);
22) ustawa z dnia 24 sierpnia 2006 r. o państwowym zasobie kadrowym i wysokich stanowiskach państwowych (Dz. U. 2006, nr 170, poz. 1217);
23) ustawa z dnia 18 października 2006 r. o zmianie i uchyleniu niektórych upoważnień do wydawania aktów wykonawczych (Dz. U. 2006, nr 202, poz. 160);
24) ustawa z dnia 2 marca 2007 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawy Kodeks pracy (Dz. U. 2007, nr 64, poz. 426);
25) ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. o służbie cywilnej (Dz. U. 2008, nr 227, poz. 1505);
26) ustawa z dnia 9 stycznia 2009 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2009, nr 39, poz. 307);
27) ustawa z dnia 25 czerwca 2009 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz o przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. 2009, nr 166, poz. 1317);
28) ustawa z dnia 12 lutego 2010 r. o zmianie ustawy o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2010, nr 40, poz. 230);
29) ustawa z dnia 4 marca 2010 r. o świadczeniu usług na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. 2010, nr 47, poz. 278);
30) ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. 2010, nr 182, poz. 1228);
31) ustawa z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy o zasadach ewidencji i identyfikacji podatników i płatników oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2011, nr 171, poz. 1016);
32) ustawa z dnia 24 kwietnia 2014 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze standaryzacją niektórych wzorów pism w procedurach administracyjnych (Dz. U. 2014, poz. 822);
33) ustawa z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2015, poz. 566);
34) ustawa z dnia 15 maja 2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne (Dz. U. 2015, poz. 978);
35) ustawa z dnia 25 lutego 2016 r. o ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego (Dz. U. 2016, poz. 352);

36) ustawa z dnia 22 czerwca 2016 r. o zmianie ustawy Prawo zamówień publicznych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2016, poz. 1020);
37) ustawa z dnia 16 listopada 2016 r. Przepisy wprowadzające ustawę o Krajowej Administracji Skarbowej (Dz. U. 2016, poz. 1948);
38) ustawa z dnia 25 maja 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury (Dz. U. 2017, poz. 1086);
39) ustawa z dnia 10 stycznia 2018 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze skróceniem okresu przechowywania akt pracowniczych oraz ich elektronizacją (Dz. U. 2018, poz. 357);
40) ustawa z dnia 26 stycznia 2018 r. o zmianie ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2018, poz. 398);
41) ustawa z dnia 6 marca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę Prawo przedsiębiorców oraz inne ustawy dotyczące działalności gospodarczej (Dz. U. 2018, poz. 650).

Aneks 2

Akty wykonawcze ustawy archiwalnej (1984–2017)

1. Rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych (Dz. U. 1984, nr 41, poz. 216) – uchylony,
2. Rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych (Dz. U. 1984, nr 41, poz. 217) – uchylony,
3. Rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych (Dz. U. 1984, nr 41, poz. 218) – uznany za uchylony,
4. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 marca 1985 r. w sprawie likwidacji archiwów państwowych w Skierniewicach i Tarnobrzegu (Dz. U. 1985, nr 15, poz. 64),
5. Zarządzenie Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 20 maja 1988 r. w sprawie warunków i trybu składania wniosków dotyczących brakowania dokumentacji niearchiwalnej (M. P. 1988, nr 17, poz. 145) – uznany za uchylony,
6. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 czerwca 1989 r. w sprawie likwidacji Archiwum Państwowego w Częstochowie (Dz. U. 1989, nr 43, poz. 237),
7. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 lutego 1991 r. w sprawie likwidacji Archiwum Państwowego w Jeleniej Górze (Dz. U. 1991, nr 15, poz. 67),
8. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 listopada 1991 r. w sprawie likwidacji Archiwum Państwowego w Płocku (Dz. U. 1991, nr 110, poz. 476),
9. Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 13 sierpnia 1993 r. w sprawie rodzajów dokumentacji medycznej i sposobu jej prowadzenia oraz szczegółowych warunków udostępniania tej dokumentacji w jednostkach organizacyjnych resortu obrony narodowej (Dz. U. 1993, nr 80, poz. 378) – uznany za uchylony,
10. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 czerwca 1994 r. w sprawie utworzenia Archiwum Państwowego w Częstochowie (Dz. U. 1994, nr 73, poz. 328),
11. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 lipca 1994 r. w sprawie utworzenia Archiwum Państwowego w Płocku (Dz. U. 1994, nr 92, poz. 437),
12. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 grudnia 1994 r. w sprawie likwidacji Archiwum Państwowego w Słupsku (Dz. U. 1994, nr 140, poz. 785),
13. Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 21 lutego 1995 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie rodzajów dokumentacji medycznej i sposobu jej prowadzenia oraz szczegółowych warunków udostępniania tej dokumentacji w jednostkach organizacyjnych resortu obrony narodowej (Dz. U. 1995, nr 23, poz. 125) – uznany za uchylony,
14. Zarządzenie Szefa Urzędu Ochrony Państwa z dnia 2 października 1997 r. w sprawie zasad i trybu udostępniania materiałów archiwalnych znajdujących się w archiwum wyodrębnionym Urzędu Ochrony Państwa (M. P. 1997, nr 76, poz. 722) – uznany za uchylony,

15. Zarządzenie Szefa Urzędu Ochrony Państwa z dnia 2 października 1997 r. w sprawie organizacji wyodrębnionego archiwum Urzędu Ochrony Państwa (M. P. 1997, nr 76, poz. 723) – uznany za uchylony,
16. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 13 grudnia 2000 r. w sprawie określenia szczególnych wypadków i trybu wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych (Dz. U. 2001, nr 13, poz. 116) – uchylony,
17. Zarządzenie nr 99 Prezesa Rady Ministrów z dnia 10 października 2001 r. w sprawie zasad i trybu postępowania z materiałami archiwalnymi i inną dokumentacją w Urzędzie Ochrony Państwa (M. P. 2001, nr 34, poz. 563) – uznany za uchylony,
18. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych (Dz. U. 2002, nr 167, poz. 1375) – uznany za uchylony,
19. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2003 r. w sprawie warunków przechowywania dokumentacji osobowej i płacowej pracodawców (Dz. U. 2003, nr 98, poz. 901) – uznany za uchylony,
20. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2003 r. w sprawie określenia rodzaju wykształcenia uznanego za specjalistyczne oraz dokumentów potwierdzających posiadanie praktyki zawodowej, wymaganych od osób wykonujących niektóre czynności związane z dokumentacją osobową i płacową pracodawców (Dz. U. 2003, nr 108, poz. 1016) – uznany za uchylony,
21. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 lipca 2003 r. w sprawie określenia maksymalnej wysokości opłat za sporządzenie odpisu kopii dokumentacji o czasowym okresie przechowywania (Dz. U. 2003, nr 135, poz. 1270) – uznany za uchylony,
22. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 czerwca 2004 r. w sprawie utworzenia Archiwum Państwowego Dokumentacji Osobowej i Płacowej (Dz. U. 2004, nr 142, poz. 1503) – uznany za uchylony,
23. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 lutego 2005 r. w sprawie określenia maksymalnej wysokości opłat za sporządzenie odpisu lub kopii dokumentacji o czasowym okresie przechowywania (Dz. U. 2005, nr 28, poz. 240),
24. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 15 lutego 2005 r. w sprawie warunków przechowywania dokumentacji osobowej i płacowej pracodawców (Dz. U. 2005, nr 32, poz. 284),
25. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2005 r. w sprawie określenia rodzaju wykształcenia uznanego za specjalistyczne oraz dokumentów potwierdzających posiadanie praktyki zawodowej, wymaganych od osób wykonujących niektóre czynności związane z dokumentacją osobową i płacową pracodawców (Dz. U. 2005, nr 68, poz. 596),
26. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 13 kwietnia 2005 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie reklamacji powszechnej usługi pocztowej w zakresie przesyłki rejestrowanej i przekazu pocztowego (Dz. U. nr 68, poz. 595) – uznany za uchylony.
27. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 października 2005 r. w sprawie sposobu i trybu udostępniania materiałów archiwalnych znajdujących się w archiwach wyodrębnionych, podporządkowanych Ministrowi Obrony Narodowej, ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych, ministrowi właściwemu do spraw zagranicznych, ministrowi właściwemu do spraw finansów publicznych, Szefowi Agencji

Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Szefowi Agencji Wywiadu, Szefowi Kancelarii Sejmu, Szefowi Kancelarii Senatu i Szefowi Kancelarii Prezydenta (Dz. U. 2005, nr 219, poz. 1847) – uchylony,

28. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 29 listopada 2005 r. w sprawie utworzenia Archiwum Państwowego w Gorzowie Wielkopolskim (Dz. U. 2005, nr 239, poz. 2016),
29. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 maja 2006 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu gromadzenia, ewidencjonowania, kwalifikowania, klasyfikacji oraz udostępniania materiałów archiwalnych tworzących zasób jednostek publicznej radiofonii i telewizji (Dz. U. 2006, nr 98, poz. 680),
30. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 maja 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie określenia szczególnych wypadków i trybu wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych (Dz. U. 2006, nr 98, poz. 681) – uchylony,
31. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 r. w sprawie niezbędnych elementów struktury dokumentów elektronicznych (Dz. U. 2006, nr 206, poz. 1517),
32. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 r. w sprawie szczegółowego sposobu postępowania z dokumentami elektronicznymi (Dz. U. 2006, nr 206, poz. 1518),
33. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 2 listopada 2006 r. w sprawie wymagań technicznych formatów zapisu i informatycznych nośników danych, na których utrwalono materiały archiwalne przekazywane do archiwów państwowych (Dz. U. 2006, nr 206, poz. 1519),
34. Zarządzenie nr 118 Prezesa Rady Ministrów z dnia 23 października 2007 r. w sprawie zasad i trybu postępowania z materiałami archiwalnymi i inną dokumentacją w Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego (M. P. 2007, nr 79, poz. 843) – uznany za uchylony,
35. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 6 lutego 2008 r. w sprawie zmiany nazwy i zakresu działania Archiwum Dokumentacji Mechanicznej w Warszawie (Dz. U. 2008, nr 29, poz. 167),
36. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 czerwca 2008 r. w sprawie sposobu i trybu udostępniania materiałów archiwalnych znajdujących się w archiwach wyodrębnionych (Dz. U. 2008, nr 107, poz. 679) – uznany za uchylony,
37. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 29 lipca 2008 r. w sprawie określenia szczególnych wypadków i trybu wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych (Dz. U. 2008, nr 156, poz. 970),
38. Zarządzenie nr 147 Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 grudnia 2008 r. zmieniające zarządzenie w sprawie zasad i trybu postępowania z materiałami archiwalnymi i inną dokumentacją w Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego (M. P. 2009, nr 1, poz. 3) – uznany za uchylony,
39. Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 26 lutego 2010 r. w sprawie postępowania z dokumentacją w komórkach organizacyjnych wykonujących zadania w zakresie obronności i bezpieczeństwa państwa (Dz. U. 2010, nr 34, poz. 181) – uznany za uchylony,

40. Zarządzenie nr 26 Prezesa Rady Ministrów z dnia 30 marca 2010 r. w sprawie zasad i trybu postępowania z materiałami archiwalnymi i inną dokumentacją w Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (M. P. 2010, nr 21, poz. 201) – uznany za uchylony,
41. Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 stycznia 2011 r. w sprawie instrukcji kancelaryjnej, jednolitych rzeczowych wykazów akt oraz instrukcji w sprawie organizacji i zakresu działania archiwów zakładowych (Dz. U. 2011, nr 14, poz. 67),
42. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 czerwca 2011 r. w sprawie sposobu i trybu udostępniania materiałów archiwalnych znajdujących się w archiwach wyodrębnionych (Dz. U. 2011, nr 196, poz. 1161),
43. Zarządzenie nr 10 Prezesa Rady Ministrów z dnia 15 lutego 2012 r. zmieniające zarządzenie w sprawie zasad i trybu postępowania z materiałami archiwalnymi i inną dokumentacją w Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (M. P. 2012, nr 0, poz. 77) – uznany za uchylony,
44. Zarządzenie nr 64 Prezesa Rady Ministrów z dnia 1 sierpnia 2012 r. zmieniające zarządzenie w sprawie zasad i trybu postępowania z materiałami archiwalnymi i inną dokumentacją w Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego (M. P. 2012, nr 0, poz. 570) – uznany za uchylony.
45. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 5 grudnia 2012 r. w sprawie zmiany nazwy oraz określenia zakresu działania Archiwum Państwowego w Krakowie (Dz. U. 2012, nr 0, poz. 1410),
46. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 15 maja 2013 r. w sprawie likwidacji Archiwum Państwowego Dokumentacji Osobowej i Płacowej w Milanówku oraz zmiany nazwy i zakresu działania Archiwum Państwowego m. st. Warszawy (Dz. U. 2013, nr 0, poz. 650),
47. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 14 października 2015 r. w sprawie warunków i trybu przekazywania do archiwów państwowych materiałów archiwalnych tworzących ewidencjonowany niepaństwowy zasób archiwalny (Dz. U. 2015, poz. 1733),
48. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 października 2015 r. w sprawie klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji, przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych i brakowania dokumentacji niearchiwalnej (Dz. U. 2016, poz. 1743),
49. Zarządzenie nr 25 Prezesa Rady Ministrów z dnia 3 marca 2016 r. w sprawie materiałów archiwalnych i dokumentacji niearchiwalnej w Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego (Dz. U. 2016, poz. 247),
50. Zarządzenie nr 30 Prezesa Rady Ministrów z dnia 9 marca 2016 roku w sprawie materiałów archiwalnych i dokumentacji niearchiwalnej w Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (Dz. U. 2016, poz. 251),
51. Zarządzenie nr 47 Prezesa Rady Ministrów z dnia 12 kwietnia 2016 roku w sprawie materiałów archiwalnych i dokumentacji niearchiwalnej w Agencji Wywiadu (Dz. U. 2016, poz. 399),
52. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 października 2017 r. zmieniające rozporządzenie sprawie klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji, przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych i brakowania dokumentacji niearchiwalnej (Dz. U. 2017, poz. 1973),

53. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 października 2017 r. w sprawie zmiany nazwy Archiwum Państwowego w Elblągu z siedzibą w Malborku (Dz. U. 2017, poz. 1974).

Aneks 3

Zarządzenia realizujące delegacje ustawowe, wynikające z ustawy archiwalnej (1995–2007)

1. Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 lipca 1995 r. w sprawie kwalifikowania do materiałów archiwalnych lub do dokumentacji niearchiwalnej akt i ksiąg, kolegiów do spraw wykroczeń z lat 1981–1989, okresów ich przechowywania oraz warunków niszczenia lub przekazywania archiwom państwowym (Dz. Urz. MS 1995, nr 3, poz. 19),
2. Zarządzenie nr 7 Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego z dnia 10 maja 2000 r. w sprawie wprowadzenia Instrukcji Kancelaryjnej, Jednolitego Rzeczowego Wykazu Akt oraz Instrukcji Archiwalnej dla jednostek organizacyjnych służb statystyki (Dz. Urz. GUS 2000, nr 6, poz. 60),
3. Zarządzenie Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego z dnia 18 grudnia 2002 r. w sprawie wprowadzenia instrukcji kancelaryjnej, rzeczowego wykazu akt oraz instrukcji archiwalnej (Dz. Urz. PKRUS 2003, nr 3, poz. 30),
4. Zarządzenie Ministra Zdrowia z dnia 30 kwietnia 2004 r. w sprawie wprowadzenia instrukcji kancelaryjnej i jednolitego rzeczowego wykazu akt w Ministerstwie Zdrowia (Dz. Urz. MZ 2004, nr 5, poz. 53),
5. Zarządzenie nr 5/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 3 marca 2005 r. w sprawie organizacji archiwów wyodrębnionych jednostek organizacyjnych podległych lub nadzorowanych przez Ministra Obrony Narodowej oraz zakresu ich działania (Dz. Urz. MON 2005, nr 4, poz. 20),
6. Zarządzenie nr 41 Ministra Środowiska z dnia 10 czerwca 2005 r. w sprawie wprowadzenia instrukcji kancelaryjnej, rzeczowego wykazu akt oraz instrukcji o organizacji i zakresie działania archiwum zakładowego w Ministerstwie Środowiska (Dz. Urz. MŚiGIOŚ 2005, nr 3, poz. 61),
7. Zarządzenie nr 10 Prezesa Wyższego Urzędu Górniczego z dnia 30 listopada 2005 r. w sprawie postępowania z dokumentacją oraz działalności archiwalnej w urzędach górniczych (Dz. Urz. WUG 2005, nr 12, poz. 47),
8. Zarządzenie nr 5 Ministra Finansów z dnia 4 kwietnia 2006 r. w sprawie organizacji archiwów wyodrębnionych podległych ministrowi właściwemu do spraw finansów publicznych (Dz. Urz. MF 2006, nr 4, poz. 34),
9. Zarządzenie Ministra Zdrowia z dnia 1 sierpnia 2006 r. w sprawie wprowadzenia w Ministerstwie Zdrowia instrukcji o organizacji i zakresie działania archiwum zakładowego (Dz. Urz. MZ 2006, nr 12, poz. 60),
10. Zarządzenie nr 27 Ministra Finansów z dnia 26 września 2006 r. w sprawie postępowania z dokumentacją wywiadu skarbowego, zasad i trybu jej klasyfikowania, zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych oraz zasad i trybu brakowania innej dokumentacji (Dz. Urz. MF 2006, nr 11, poz. 81),
11. Zarządzenie nr 14/07 Szefa Centralnego Biura Antykorupcyjnego z dnia 20 listopada 2007 r. w sprawie organizacji archiwum wyodrębnionego w Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (Dz. Urz. CBA 2007, nr 2, poz. 37),

12. Zarządzenie nr 93 Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 17 grudnia 2007 r. w sprawie jednolitego rzeczowego wykazu akt Policji (Dz. Urz. MSWiA 2008, nr 1, poz. 1),
13. Zarządzenie nr 46 Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 grudnia 2007 r. w sprawie wprowadzenia instrukcji kancelaryjnej oraz rzeczowego wykazu akt w komórkach organizacyjnych Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (Dz. Urz. MKiDN 2007, nr 6, poz. 84),
14. Zarządzenie nr 5/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 25 lutego 2008 r. w sprawie zasad i trybu postępowania z materiałami archiwalnymi oraz dokumentacją niearchiwalną w Służbie Wywiadu Wojskowego (Dz. Urz. MON 2008, nr 4, poz. 25),
15. Zarządzenie nr 38 Ministra Infrastruktury z dnia 30 kwietnia 2008 r. w sprawie wprowadzenia w Ministerstwie Infrastruktury instrukcji kancelaryjnej (Dz. Urz. MI 2008, nr 8, poz. 47).

Aneks 4

Akty prawne z wykazem terminów i definicji (1919–2015)

Aneks pracy zawiera alfabetyczny spis terminów zawartych w źródłach polskiego prawa archiwalnego, tj. dekretach z 1919 i 1951 r. oraz ustawie archiwalnej z 1983 r., a także związanych z tymi przepisami aktach zmieniających i wykonawczych. Terminy te były przedmiotem analizy w części II. niniejszej pracy, pt. *Prawne i metodyczne źródła terminologii archiwalnej*.

Obok terminów dodano informacje, wskazujące na akt prawny będący źródłem jego pochodzenia oraz wyartykułowaną we wskazanym przepisie definicję legalną (o ile istnieje).

Spis ten ma przede wszystkim charakter porządkujący, ale jest również dowodem istnienia umieszczonych w nim terminów w polskim prawie. Zawiera 370 pozycji, odnoszących się przede wszystkim do terminów archiwalnych, ale również do pojęć z zakresu dyplomatyki, zarządzania dokumentacją, konserwacji. Wraz ze spisem terminów archiwalnych zawartych w obu polskich słownikach archiwalnych może stać się wstępem do opracowania nowego słownika archiwistyki polskiej.

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
dekret z 1919 r.	**akt**	
dekret z 1919 r.	**akt tajny**	akt, do którego dostęp nawet w celach urzędowych będą miały tylko osoby zaopatrzone w specjalne pozwolenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, wydane w porozumieniu z właściwym ministrem.
rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 kwietnia 1952 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego	**akta**	drukowane lub powielane innym sposobem akta urzędowe, pisma nie wysłane, bruliony, rejestry, rachunki, projekty, szkice, studia mogące być również materiałami archiwalnymi
zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 4 września 1948 r. o utworzeniu w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie dwóch oddziałów, ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich	**akta**	

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich	**akta dziedzicznych gospodarstw rolnych (Erbhofeakten)**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich	**akta fideikomisowe**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich	**akta fundacyjne**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich	**akta generalne**	
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej	**akta księgowe**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich	**akta lenne**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich	**akta notarialne**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich	**akta ordynacji**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**akta osobowe**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich	**akta osobowe sędziów i prokuratorów**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich	**akta poufne**	

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**akta sądowe**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich	**akta tajne**	
rozporządzenie Rady Ministrów z 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego	**akta w sprawach sądowych**	
rozporządzenie Rady Ministrów z 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego	**akta zbiorowe**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**akty erekcyjne**	
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej	**analityczne karty kontowe**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**analizy ekonomiczne**	
zarządzenie Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 1 lutego 1952 r. w sprawie przemianowania i włączania b. archiwów miejskich do archiwów państwowych	**archiwa b. związków samorządu terytorialnego**	
zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**archiwa centralne**	
zarządzenie nr 91 Prezesa Rady Ministrów z dnia 8 czerwca 1951 r. w sprawie przejęcia b. archiwów miejskich przez Naczelną Dyrekcję Archiwów Państwowych	**archiwa miejskie**	
ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach	**archiwa państwowe**	
zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 15 listopada 1948 r. o utworzeniu Archiwum Państwowego w Olsztynie	**archiwa poniemieckie**	
zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**archiwa powiatowe**	
zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 4 września 1948 r. o utworzeniu w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie dwóch oddziałów	**archiwa prywatne**	
zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**archiwa wojewódzkie**	
dekret z 1951 r.	**archiwa wydzielone**	archiwa podległe Ministrom: Obrony Narodowej, Bezpieczeństwa Publicznego i Spraw Zagranicznych

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach	**archiwa wyodrębnione**	
Dekret z 1919 r., dekret z 1952 r.	**archiwalia**	
Dekret z 1919 r., dekret z 1952 r.	**archiwalia państwowe**	
Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2005 r. w sprawie określenia rodzaju wykształcenia uznanego za specjalistyczne oraz dokumentów potwierdzających posiadanie praktyki zawodowej, wymaganych od osób wykonujących niektóre czynności związane z dokumentacją osobową i płacową pracodawców	**archiwista**	
dekret z 1919 r.	**archiwista objazdowy**	
dekret z 1951 r.	**archiwistyka**	
zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**archiwoznawstwo**	
dekret z 1919 r.	**archiwum**	
dekret z 1951 r.	**archiwum centralne**	
dekret z 1919 r.	**archiwum miejscowe**	
dekret z 1919 r.	**archiwum państwowe**	jest instytucją przeznaczoną do przechowywania aktów i dokumentów, które powstały i powstawać będą wskutek urzędowania i czynności władz, urzędów i w ogóle jakichkolwiek organów Państwa Polskiego, władz kościelnych, wyznaniowych, instytucji i korporacji publicznych i prywatnych, na ziemiach polskich istniejących dalej organów państwowych rosyjskich, które działały w obrębie Państwa Polskiego, a także organów władz okupacyjnych do gromadzenia i przechowywania wszelkiego rodzaju zabytków rękopiśmiennych, dotyczących kultury, dziejów i stosunków wewnętrznych i zewnętrznych Państwa lub jego części. Archiwami państwowymi są: w Warszawie: Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Akt Dawnych, Archiwum Skarbowe, Archiwum Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Archiwum Wojskowe, archiwa miejscowe w Lublinie, Piotrkowie i Płocku, Archiwum Państwowe we Lwowie

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
dekret z 1951 r.	**archiwum powiatowe**	
dekret z 1951 r.	**archiwum wojewódzkie**	
rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 grudnia 1926 r. o opłatach archiwalnych w Archiwach Państwowych	**arkusz**	papier, którego powierzchnia po jednej stronie nie przewyższa 1750 cm^2
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej	**arkusze (karty) spisów z natury**	
dekret z 1919 r.	**asystent**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich	**Bergwerkakten**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**biuletyny urzędowe**	
zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**bogactwa kulturalne**	
dekret z 1951 r., rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 r. w sprawie niezbędnych elementów struktury dokumentów elektronicznych	**brakowanie**	
rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**brakowanie dokumentacji niearchiwalnej**	ocena przydatności dokumentacji niearchiwalnej dla celów praktycznych, wydzielenie dokumentacji nieprzydatnej i przekazanie jej na makulaturę
rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 października 2015 r. w sprawie klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji, przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych i brakowania dokumentacji niearchiwalnej	**brakowanie dokumentacji niearchiwalnej**	wydzielenie dokumentacji nieposiadającej wartości historycznej
zarządzenie Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 20 maja 1988 r. w sprawie warunków i trybu składania wniosków dotyczących brakowania dokumentacji niearchiwalnej, rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**brakowanie dokumentacji niearchiwalnej**	
zarządzenie nr 47 z dnia 2 kwietnia 1953 r. w sprawie Rady Archiwalnej przy Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**brakowanie materiałów archiwalnych**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**budżet**	

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**centralna kartoteka zespołów archiwalnych**	
zarządzenie nr 9 Prezesa Rady Ministrów z dnia 14 stycznia 1952 r. w sprawie sieci archiwalnej, rozporządzenie Rady Ministrów z 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego	**centralne archiwa państwowe**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**choroby zawodowe**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**deklaracje podatkowe**	
dekret z 1919 r.	**depozyt**	
dekret z 1919 r., ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach	**dokument**	
rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 2 listopada 2006 r. w sprawie wymagań technicznych formatów zapisu i informatycznych nośników danych, na których utrwalono materiały archiwalne przekazywane do archiwów państwowych	**dokument elektroniczny**	
ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**dokumentacja inna (nie stanowiąca materiałów archiwalnych)**	
rozporządzenie Rady Ministrów z 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego	**dokumentacja lekarska**	
rozporządzenie Rady Ministrów z 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego	**dokumentacja mechaniczna**	
rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 21 lutego 1995 r. w sprawie rodzajów dokumentacji medycznej i sposobu jej prowadzenia oraz szczegółowych warunków udostępniania tej dokumentacji w jednostkach organizacyjnych resortu obrony narodowej	**dokumentacja medyczna**	
rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 13 sierpnia 1993 r. w sprawie rodzajów dokumentacji medycznej i sposobu jej prowadzenia oraz szczegółowych warunków udostępniania tej dokumentacji w jednostkach organizacyjnych resortu obrony narodowej	**dokumentacja medyczna**	zbiór sporządzonych i utrwalonych informacji medycznych związanych ze stanem zdrowia pacjentów oraz udzielonymi im świadczeniami zdrowotnymi

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**dokumentacja niearchiwalna**	
rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 r. w sprawie niezbędnych elementów struktury dokumentów elektronicznych	**dokumentacja niearchiwalna**	dokumenty nie stanowiące materiałów archiwalnych, które mogą podlegać brakowaniu po upływie okresu ich przechowywania
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**dokumentacja płac**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**dokumentacja potrąceń z płac**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich	**dokumentacja prawna budynków**	
ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**dokumentacja stanowiąca materiały archiwalne**	
rozporządzenie Rady Ministrów z 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego	**dokumentacja techniczna**	
rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 2 listopada 2006 r. w sprawie wymagań technicznych formatów zapisu i informatycznych nośników danych, na których utrwalono materiały archiwalne przekazywane do archiwów państwowych	**dokumenty**	
rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 r. w sprawie niezbędnych elementów struktury dokumentów elektronicznych	**dokumenty elektroniczne ewidencjonowane**	
rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 r. w sprawie niezbędnych elementów struktury dokumentów elektronicznych	**dokumenty elektroniczne nieewidencjonowane**	
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej, zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**dowody księgowe**	

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**dowody obecności w pracy**	
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej	**dowody przychodu i rozchodu materiałów, półfabrykatów, wyrobów gotowych i towarów**	
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej	**dowody wpływów kasowych ze sprzedaży detalicznej**	
ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach	**działalność archiwalna**	gromadzenie, ewidencjonowanie, przechowywanie, opracowanie, zabezpieczanie i udostępnianie materiałów archiwalnych
ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach	**działalność gospodarcza**	
zarządzenie Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 1 lutego 1952 r. w sprawie przemianowania i włączania b. archiwów miejskich do archiwów państwowych	**działy akt miejskich wojewódzkich archiwów państwowych**	
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej, zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**dzienniki**	
rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych, rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 r. w sprawie niezbędnych elementów struktury dokumentów elektronicznych	**ekspertyza**	
ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach	**ewidencja**	
rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 grudnia 1958 r. zmieniające rozporządzenie z dnia 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego	**ewidencja materiałów archiwalnych**	
ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach	**ewidencjonowanie**	

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach	**ewidencjonowany niepaństwowy zasób archiwalny**	materiały archiwalne powstałe i powstające w wyniku działalności: 1) partii politycznych, 2) organizacji politycznych, spółdzielczych i innych organizacji społecznych, 3) kościołów i związków wyznaniowych, 4) innych, niż wymienione w pkt 2 niepaństwowych jednostek organizacyjnych oraz stanowiące ich własność
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej, zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**faktury własne i obce**	
rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 grudnia 1926 r. o opłatach archiwalnych w Archiwach Państwowych	**fotografia**	
rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 kwietnia 1952 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego	**fotokopie**	
dekret z 1919 r.	**goniec**	
dekret z 1919 r., dekret z 1952 r., zarządzenie nr 9 Prezesa Rady Ministrów z dnia 14 stycznia 1952 r. w sprawie sieci archiwalnej	**gromadzenie**	
rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 2 listopada 2006 r. w sprawie wymagań technicznych formatów zapisu i informatycznych nośników danych, na których utrwalono materiały archiwalne przekazywane do archiwów państwowych	**grupa dokumentów w formie cyfrowej**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**grzbiety książeczek czekowych**	
rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 kwietnia 1952 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego	**historyczne znaczenie polityczne, społeczne, gospodarcze i naukowe**	
rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 2 listopada 2006 r. w sprawie wymagań technicznych formatów zapisu i informatycznych nośników danych, na których utrwalono materiały archiwalne przekazywane do archiwów państwowych	**informatyczny nośnik danych**	
dekret z 1919 r., zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**instrukcja archiwalna**	

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
zarządzenie Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 13 sierpnia 1958 r. w sprawie zasad przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**instrukcja kancelaryjna**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**interpretacje prawne**	
zarządzenie nr 47 z dnia 2 kwietnia 1953 r. w sprawie Rady Archiwalnej przy Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej	**inwentaryzacja**	
zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**inwentaryzacja tematyczna**	
rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**inwentarz**	
zarządzenie nr 91 Prezesa Rady Ministrów z dnia 8 czerwca 1951 r. w sprawie przejęcia b. archiwów miejskich przez Naczelną Dyrekcję Archiwów Państwowych	**inwentarz archiwalny**	
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej	**listy płac**	
rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**jednolity rzeczowy wykaz akt**	
zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**kadry archiwalne**	
rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2005 r. w sprawie określenia rodzaju wykształcenia uznanego za specjalistyczne oraz dokumentów potwierdzających posiadanie praktyki zawodowej, wymaganych od osób wykonujących niektóre czynności związane z dokumentacją osobową i płacową pracodawców	**karta zasiłkowa**	
zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**kartoteka składnic akt**	
rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2005 r. w sprawie określenia rodzaju wykształcenia uznanego za specjalistyczne oraz dokumentów potwierdzających posiadanie praktyki zawodowej, wymaganych od osób wykonujących niektóre czynności związane z dokumentacją osobową i płacową pracodawców	**kartoteka zarobkowa**	

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**karty kontowe**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**karty płac**	
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej	**karty pracy**	
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej	**karty przebitkowe**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**karty urlopowe**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**karty zegarowe**	
rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**kategoria A**	
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej, zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania, rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych, rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 r. w sprawie niezbędnych elementów struktury dokumentów elektronicznych, rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 października 2015 r. w sprawie klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji, przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych i brakowania dokumentacji niearchiwalnej	**kategoria A**	

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej, zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania, rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych, rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych, rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 r. w sprawie niezbędnych elementów struktury dokumentów elektronicznych, rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 października 2015 r. w sprawie klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji, przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych i brakowania dokumentacji niearchiwalnej	**kategoria B**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania, rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych, rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych, rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 października 2015 r. w sprawie klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji, przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych i brakowania dokumentacji niearchiwalnej	**kategoria Bc**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania, rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych, rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych, rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 października 2015 r. w sprawie klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji, przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych i brakowania dokumentacji niearchiwalnej	**kategoria BE**	

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**kierowanie pracami archiwów**	
zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**kierowanie siecią archiwalną**	
zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**klauzule archiwalne**	
zarządzenie Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 20 maja 1988 r. w sprawie warunków i trybu składania wniosków dotyczących brakowania dokumentacji niearchiwalnej, rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych, rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 r. w sprawie niezbędnych elementów struktury dokumentów elektronicznych	**komisja oceny dokumentacji niearchiwalnej**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**komórka macierzysta**	komórka, do której zadań należy ostateczne pod względem merytorycznym opracowanie danego rodzaju spraw i która w tym zakresie powinna posiadać całość zasadniczych materiałów (akt)
rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**komórka merytoryczna**	
dekret z 1919 r.	**konserwowanie zbiorów archiwalnych**	
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej	**konta analityczne i syntetyczne**	
rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2005 r. w sprawie określenia rodzaju wykształcenia uznanego za specjalistyczne oraz dokumentów potwierdzających posiadanie praktyki zawodowej, wymaganych od osób wykonujących niektóre czynności związane z dokumentacją osobową i płacową pracodawców	**kopia**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**kopie asygnat**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**kopie kwitariuszy**	

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
dekret z 1919 r.	**korespondent wydziału archiwów państwowych**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**kroniki**	
rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 grudnia 1926 r. o opłatach archiwalnych w Archiwach Państwowych, zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**księga**	
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej	**księga oprawna**	
rozporządzenie Rady Ministrów z 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego, rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**księga stanu cywilnego**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich	**księgi gruntowe**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich	**księgi pomocnicze**	
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej	**księgi rachunkowe**	
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej	**księgi remanentów**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**księgi służb**	
rozporządzenie Rady Ministrów z 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego	**księgi wieczyste**	
rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 października 2015 r. w sprawie klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji, przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych i brakowania dokumentacji niearchiwalnej	**kwalifikator dokumentacji**	

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej	**kwartalne i roczne sprawozdania finansowe**	
dekret z 1919 r.	**kwerenda**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**listy obecności**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**listy płac**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**listy urlopowe**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 marca 1963 r. w sprawie przekazania archiwom państwowym akt i ksiąg b. notariuszy	**makulatura**	
rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 grudnia 1926 r. o opłatach archiwalnych w Archiwach Państwowych	**mapa**	
dekret z 1951 r., rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**materiały archiwalne**	
rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego	**materiały archiwalne**	wszelkiego rodzaju akta, dokumenty, księgi, korespondencja, dokumentacja finansowa, techniczna i statystyczna, mapy i plany – niezależnie od techniki ich wykonania (rękopisy, maszynopisy, druki) – oraz fotografie, filmy, nagrania dźwiękowe i inna dokumentacja utrwalona sposobem mechanicznym
rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 kwietnia 1952 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego	**materiały archiwalne**	wszelkiego rodzaju dokumenty, księgi, akta, mapy, plany, fotografie, fotokopie, materiały fonograficzne itp., niezależnie od treści, formy zewnętrznej, techniki, daty i sposobu ich powstania oraz miejsca przechowywania
rozporządzenie Rady Ministrów z 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego	**materiały archiwalne tajne**	
zarządzenie nr 9 Prezesa Rady Ministrów z dnia 14 stycznia 1952 r. w sprawie sieci archiwalnej	**materiały archiwalne utrwalone sposobem fotograficznym**	

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach	**materiały archiwalne wchodzące do narodowego zasobu archiwalnego**	wszelkiego rodzaju akta i dokumenty, korespondencja, dokumentacja finansowa, techniczna i statystyczna, mapy i plany, fotografie, filmy i mikrofilmy, nagrania dźwiękowe i wideofonowe oraz inna dokumentacja, bez względu na sposób jej wytworzenia, mająca znaczenie jako źródło informacji o wartości historycznej o działalności Państwa Polskiego, jego poszczególnych organów i innych państwowych jednostek organizacyjnych oraz o jego stosunkach z innymi państwami, o rozwoju życia społecznego i gospodarczego, o działalności organizacji o charakterze politycznym, społecznym i gospodarczym, zawodowym i wyznaniowym, o organizacji i rozwoju nauki, kultury i sztuki, a także o działalności jednostek samorządu terytorialnego i innych samorządowych jednostek organizacyjnych — powstała w przeszłości i powstająca współcześnie
rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 kwietnia 1952 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego	**materiały fonograficzne**	
rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 2 listopada 2006 r. w sprawie wymagań technicznych formatów zapisu i informatycznych nośników danych, na których utrwalono materiały archiwalne przekazywane do archiwów państwowych	**metadane**	
rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 r. w sprawie niezbędnych elementów struktury dokumentów elektronicznych	**metadane**	zestaw logicznie powiązanych z dokumentem elektronicznym usystematyzowanych informacji opisujących ten dokument, ułatwiających jego wyszukiwanie, kontrolę, zrozumienie i długotrwałe przechowywanie oraz zarządzanie
zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**mienie archiwalne**	
zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**mikrofilmowanie akt**	
zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 22 marca 1957 r. w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych, rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**mikrofilmy**	

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**monografie**	
zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**nadzorowanie prac archiwów**	
dekret z 1951 r.	**nadzór**	
zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**nadzór nad składnicami akt**	
ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach	**narodowy zasób archiwalny**	
ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach	**nieewidencjonowany niepaństwowy zasób archiwalny**	materiały powstałe i powstające w wyniku działalności osób fizycznych, stanowiące własność tych osób lub ich prawnych następców
ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach	**niepaństwowy zasób archiwalny**	materiały archiwalne, które nie wchodzą do państwowego zasobu archiwalnego
zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 22 marca 1957 r. w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych	**nieuporządkowanie zespołu**	
zarządzenie Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 13 sierpnia 1958 r. w sprawie zasad przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**numerowanie kart**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 marca 1963 r. w sprawie przekazania archiwom państwowym akt i ksiąg b. notariuszy	**objętość**	
zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 22 marca 1957 r. w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych	**odbitki fotograficzne**	
rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**odbitki kserograficzne**	
zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 22 marca 1957 r. w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych	**odbitki mikrofilmowe**	
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej, zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**odcinki paragonowe**	
zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 22 marca 1957 r. w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych	**odlewy pieczęci**	

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**odmowa wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych**	
dekret z 1919 r., rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2005 r. w sprawie określenia rodzaju wykształcenia uznanego za specjalistyczne oraz dokumentów potwierdzających posiadanie praktyki zawodowej, wymaganych od osób wykonujących niektóre czynności związane z dokumentacją osobową i płacową pracodawców	**odpis**	
rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 grudnia 1926 r. o opłatach archiwalnych w Archiwach Państwowych	**odpis aktu całkowitego**	
rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2005 r. w sprawie określenia rodzaju wykształcenia uznanego za specjalistyczne oraz dokumentów potwierdzających posiadanie praktyki zawodowej, wymaganych od osób wykonujących niektóre czynności związane z dokumentacją osobową i płacową pracodawców	**odpis skrócony**	
zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 22 marca 1957 r. w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych	**odrysy**	
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej	**okładka**	
rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**opakowanie z materiałów chroniących dokumentację przed uszkodzeniem mechanicznym, chemicznym lub biologicznym**	
zarządzenie Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 13 sierpnia 1958 r. w sprawie zasad przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**opisanie teczki**	
rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 grudnia 1926 r. o opłatach archiwalnych w Archiwach Państwowych	**opłata archiwalna**	opłata pobierana od podań i załączników do podań oraz za sporządzanie odpisów całkowitych lub części aktu
zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**organizowanie sieci archiwalnej**	

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 22 marca 1957 r. w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych, rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**oryginały**	
rozporządzenie Rady Ministrów z 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego	**orzeczenie o uznaniu materiałów archiwalnych za podlegające wybrakowaniu**	
rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 2 listopada 2006 r. w sprawie wymagań technicznych formatów zapisu i informatycznych nośników danych, na których utrwalono materiały archiwalne przekazywane do archiwów państwowych	**paczka archiwalna**	
ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach	**państwowa sieć archiwalna**	
zarządzenie nr 47 z dnia 2 kwietnia 1953 r. w sprawie Rady Archiwalnej przy Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**państwowa służba archiwalna**	
dekret z 1951 r.	**państwowy zasób archiwalny**	

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego	**państwowy zasób archiwalny**	wszelkie materiały archiwalne, które posiadają historyczne znaczenie polityczne, społeczne, gospodarcze, kulturalne i naukowe. W jego skład wchodzą wszelkie materiały archiwalne: 1) które powstały i powstają po dniu 22 lipca 1944 r. w wyniku działalności: a) organów władzy i administracji państwowej; sądu i prokuratury, organizacji politycznych i społecznych; związków zawodowych; organów samorządu terytorialnego, gospodarczego, zawodowego; przedsiębiorstw państwowych i spółdzielczych, instytucji finansowo-kredytowych; spółdzielni produkcyjnych; organów, przedsiębiorstw i jednostek wojskowych; wszelkich muzeów, bibliotek, teatrów, szkół oraz instytucji naukowych, kulturalnych, oświatowych i artystycznych, wydawnictw i redakcji; innych instytucji, organizacji i przedsiębiorstw; zlikwidowanych przedsiębiorstw prywatnych; polskich urzędów, instytucji i organizacji działających poza granicami kraju; b) działaczy państwowych i społecznych, pracowników nauki, literatury i sztuki, jak również wybitnych działaczy budownictwa socjalistycznego, o ile materiały te przechodzą we władanie Państwa; 2) powstałe od czasów najdawniejszych do dnia 22 lipca 1944 r. w wyniku działalności: a) władz, urzędów państwowych i ich organów; sądu i prokuratury; instytucji i przedsiębiorstw państwowych; organizacji państwowych, politycznych, społecznych, naukowych, zawodowych, spółdzielczych, prywatnych; banków; samorządu stanowego, terytorialnego, gospodarczego i zawodowego; władz, jednostek i organizacji wojskowych; muzeów, bibliotek, archiwów, teatrów, szkół, instytucji i placówek naukowych i gospodarczych oraz innych instytucji naukowych, kulturalnych, oświatowych i artystycznych; wydawnictw i redakcji; wszelkiego rodzaju urzędów, instytucji i organizacji polskich działających poza granicami kraju; b) rodów magnackich i szlacheckich; rodzin, które miały

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
		wpływ na rozwój stosunków kapitalistycznych w Polsce, jako też ich majątków i przedsiębiorstw, o ile materiały te znajdują się we władaniu Państwa; c) działaczy państwowych i społecznych, twórców w dziedzinie nauki, literatury i sztuki, o ile materiały te znajdują się we władaniu Państwa; 3) władz, urzędów, instytucji i organizacji państwowych oraz okupacyjnych jednostek wojskowych, które kiedykolwiek sprawowały władzę lub działały na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.
rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 kwietnia 1952 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego	**państwowy zasób archiwalny**	wszystkie materiały archiwalne, które posiadają historyczne znaczenie polityczne, społeczne, gospodarcze i naukowe. […] w szczególności materiały archiwalne, które 1) powstały i powstają w wyniku i w czasie działalności naczelnych, centralnych o terenowych władz i urzędów państwowych i ich organów, władz b. samorządu terytorialnego, władz samorządu gospodarczego i zawodowego, instytucji i przedsiębiorstw państwowych i spółdzielczych, banków, instytucji i zrzeszeń społecznych i kulturalnych oraz zlikwidowanych przedsiębiorstw prywatnych; 2) powstały w wyniku działalności władz, urzędów i instytucji państw obcych, które kiedykolwiek sprawowały władzę na ziemiach objętych obecnymi granicami państwowymi Polski Ludowej, o ile działalność ta dotyczyła tych ziem. Do państwowego zasobu archiwalnego włącza się materiały archiwalne: 1) pozostałe po majątkach ziemskich, które w wyniku reformy rolnej weszły do Państwowego Funduszu Ziemi; 2) pozostałe po rodzinach i rodach, które odgrywały w przeszłości rolę historyczną

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach	**państwowy zasób archiwalny**	materiały archiwalne będące wynikiem działalności: 1) polskich organów państwowych oraz innych państwowych jednostek organizacyjnych; 2) obcych (głównie zaborczych i okupacyjnych) organów władzy i administracji państwowej i innych organów, jednostek organizacyjnych i organizacji, związków wyznaniowych, a także okupacyjnych jednostek wojskowych, jeżeli materiały te znajdują się w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, a także: 1) partii politycznych oraz innych organizacji o charakterze politycznym, społecznym, zawodowym i gospodarczym, 2) kościołów i związków wyznaniowych, 3) innych niepaństwowych organizacji i jednostek organizacyjnych, 4) działaczy politycznych, społecznych i gospodarczych, twórców w dziedzinie nauki i techniki, kultury i sztuki oraz innych osób, które wniosły swój historyczny wkład do rozwoju Państwa Polskiego, życia politycznego, społecznego i gospodarczego oraz do rozwoju nauki i techniki oraz kultury i sztuki, 5) rodzin i rodów, które wywierały historyczny wpływ na sprawy państwowe, stosunki polityczne, gospodarcze i społeczne, a także dotyczące ich majątków, przedsiębiorstw i innej aktywności gospodarczej, pod warunkiem, że stały się własnością Państwa w wyniku zakupu, darowizny lub w innej drodze
dekret z 1919 r.	**personel urzędniczy**	
rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 grudnia 1926 r. o opłatach archiwalnych w Archiwach Państwowych, zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**plan**	
zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**planowanie prac archiwów**	
rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 2 listopada 2006 r. w sprawie wymagań technicznych formatów zapisu i informatycznych nośników danych, na których utrwalono materiały archiwalne przekazywane do archiwów państwowych	**podpis elektroniczny**	

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 22 marca 1957 r. w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych	**pomoce**	
zarządzenie Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 13 sierpnia 1958 r. w sprawie zasad przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**pomoce ewidencyjne**	
zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**popularyzacja bogactw kulturalnych**	
zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**poradnictwo metodyczne**	
zarządzenie Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 13 sierpnia 1958 r. w sprawie zasad przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**porządkowanie akt**	
dekret z 1951 r.	**porządkowanie**	
rozporządzenie Rady Ministrów z 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego, rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**porządkowanie materiałów archiwalnych**	
dekret z 1919 r.	**poszukiwania archiwalne**	
zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 22 marca 1957 r. w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych	**poświadczenia zgodności z oryginałem**	
zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**potrzeby budowlane archiwów**	
zarządzenie nr 9 Prezesa Rady Ministrów z dnia 14 stycznia 1952 r. w sprawie sieci archiwalnej, rozporządzenie Rady Ministrów z 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego	**powiatowe archiwa państwowe**	
zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**powielanie archiwaliów**	
ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach	**powierzony zasób archiwalny**	
zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 22 marca 1957 r. w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych	**pracownia naukowa archiwum**	
zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**pracownia mikrobiochemiczna**	
dekret z 1919 r.	**praktykant**	
ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach	**prawo pierwokupu**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 marca 1963 r. w sprawie przekazania archiwom państwowym akt i ksiąg b. notariuszy	**protokoły**	

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**protokoły kontroli**	
zarządzenie nr 91 Prezesa Rady Ministrów z dnia 8 czerwca 1951 r. w sprawie przejęcia b. archiwów miejskich przez Naczelną Dyrekcję Archiwów Państwowych	**protokoły zdawczo-odbiorcze**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**protokoły zebrań**	
rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**protokół oceny dokumentacji niearchiwalnej**	
dekret z 1919 r., zarządzenie nr 9 Prezesa Rady Ministrów z dnia 14 stycznia 1952 r. w sprawie sieci archiwalnej, dekret z 1952 r., zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej	**przechowywanie**	
rozporządzenie Rady Ministrów z 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego	**przechowywanie wieczyste**	
rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 kwietnia 1952 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego	**przekazanie materiałów archiwalnych do archiwów państwowych**	
rozporządzenie Rady Ministrów z 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego	**przekazanie materiałów archiwalnych na zniszczenie**	
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej	**przekazanie na makulaturę**	
dekret z 1919 r., dekret z 1952 r.	**przekazywanie**	
zarządzenie nr 9 Prezesa Rady Ministrów z dnia 14 stycznia 1952 r. w sprawie sieci archiwalnej	**przekazywanie materiałów archiwalnych do wojewódzkich archiwów państwowych**	
rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**przekazywanie materiałów archiwalnych i dokumentacji niearchiwalnej**	
zarządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z dnia 13 stycznia 1968 r. zmieniające zarządzenie w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych	**przekwalifikowanie dokumentacji**	

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 marca 1963 r. w sprawie przekazania archiwom państwowym akt i ksiąg b. notariuszy	**przemieszanie akt i ksiąg**	
rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 r. w sprawie niezbędnych elementów struktury dokumentów elektronicznych	**przygotowanie materiałów archiwalnych do przekazania do archiwum państwowego**	
rozporządzenie Rady Ministrów z 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego	**przygotowanie materiałów archiwalnych do transportu**	
dekret z 1919 r.	**publikacja**	
rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**pudła**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**raporty kasowe**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**raporty obecności, zezwolenia lekarskie**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**referaty**	
dekret z 1919 r.	**regest**	
dekret z 1919 r.	**registratura**	
dekret z 1919 r.	**regulamin archiwalny**	
zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 22 marca 1957 r. w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych	**regulamin pracowni naukowej archiwum**	
zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 22 marca 1957 r. w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych	**regulamin wypożyczania**	
zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 22 marca 1957 r. w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych	**regulamin wypożyczania materiałów archiwalnych**	regulamin określający zasady przygotowania materiałów archiwalnych do wypożyczania, tryb wypożyczania oraz obowiązki jednostek wypożyczających
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**regulaminy organizacyjne**	

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**regulaminy pracy**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich	**rejestr giełdy**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich	**rejestr handlowy**	
ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach	**rejestr niepaństwowego zasobu archiwalnego**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich	**rejestr praw majątkowych**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich	**rejestr spółdzielni**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich	**rejestr statków morskich i rzecznych**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich	**rejestr stowarzyszeń**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich	**rejestr wzorów**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich	**rejestr zastawu**	
dekret z 1951 r.	**rejestracja**	
zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 22 marca 1957 r. w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych, zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej, zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**rejestry**	

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 marca 1963 r. w sprawie przekazania archiwom państwowym akt i ksiąg b. notariuszy	**rejestry dokonanych czynności notarialnych**	
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej	**rejestry księgowe**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**relacje z wykonania uchwał**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich	**repertoria komorników sądowych**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich	**repertoria notariuszy**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich	**repertoria prokuratur**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich	**repertoria sądów**	
zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**reprodukcja archiwaliów**	
dekret z 1919 r.	**rewindykacja**	
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej	**rewizja dokumentalna**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 marca 1963 r. w sprawie przekazania archiwom państwowym akt i ksiąg b. notariuszy	**rozprucie**	
rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**rzeczowy wykaz akt typowych**	
dekret z 1951 r., zarządzenie nr 47 z dnia 2 kwietnia 1953 r. w sprawie Rady Archiwalnej przy Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**scalanie**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**schematy organizacyjne**	

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej	**segregator**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**siatki płac**	
dekret z 1951 r.	**sieć archiwalna**	tworzą ją archiwa państwowe centralne, wojewódzkie i powiatowe
zarządzenie nr 9 Prezesa Rady Ministrów z dnia 14 stycznia 1952 r. w sprawie sieci archiwalnej	**sieć archiwalna**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**skargi**	
dekret z 1951 r., ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach	**składnica akt**	
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej	**skoroszyt**	
rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**skorowidz**	
rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**skorowidz do księgi stanu cywilnego**	
zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 22 marca 1957 r. w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych	**skorowidze**	
rozporządzenie Rady Ministrów z 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego	**skorowidze do ksiąg stanu cywilnego**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 marca 1963 r. w sprawie przekazania archiwom państwowym akt i ksiąg b. notariuszy	**skorowidze do repertoriów**	
rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**spis dokumentacji niearchiwalnej przeznaczonej do przekazania na makulaturę lub zniszczenie**	
zarządzenie Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 13 sierpnia 1958 r. w sprawie zasad przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**spis zdawczo-odbiorczy**	

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**spis zdawczo-odbiorczy materiałów archiwalnych przeznaczonych do przekazania do archiwum państwowego**	
zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 22 marca 1957 r. w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych	**spisy**	
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej	**spisy inwentaryzacyjne**	
rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 2 listopada 2006 r. w sprawie wymagań technicznych formatów zapisu i informatycznych nośników danych, na których utrwalono materiały archiwalne przekazywane do archiwów państwowych	**sprawa**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**sprawozdania**	
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej	**sprawozdania finansowe**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 marca 1963 r. w sprawie przekazania archiwom państwowym akt i ksiąg b. notariuszy	**stan nieużywalności**	
zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 22 marca 1957 r. w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych	**stan zachowania**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**statuty**	
rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 grudnia 1926 r. o opłatach archiwalnych w Archiwach Państwowych	**stronica**	jedna strona papieru, której powierzchnia po jednej stronie nie przewyższa 875 cm^2
rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 r. w sprawie niezbędnych elementów struktury dokumentów elektronicznych	**system teleinformatyczny**	
zarządzenie Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 13 sierpnia 1958 r. w sprawie zasad przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**szycie akt**	
rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2005 r. w sprawie określenia rodzaju wykształcenia uznanego za specjalistyczne oraz dokumentów potwierdzających posiadanie praktyki zawodowej, wymaganych od osób wykonujących niektóre czynności związane z dokumentacją osobową i płacową pracodawców	**świadectwo pracy**	

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich	**tabele**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**taryfikatory kwalifikacyjne**	
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej, rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**teczka**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich	**terminarze**	
dekret z 1919 r.	**tłumaczenie**	
rozporządzenie Rady Ministrów z 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego	**transport materiałów archiwalnych**	
zarządzenie Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 13 sierpnia 1958 r. w sprawie zasad przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**tytuł akt**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**uchwały**	
dekret z 1919 r., dekret z 1952 r., ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach	**udostępnianie**	
dekret z 1919 r.	**udostępnianie materiałów archiwalnych**	
zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**udzielanie informacji**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**umowy o prace zlecone**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**umowy zakładowe**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**umowy zbiorowe**	

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**uporządkowanie materiałów archiwalnych**	
zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**upowszechnianie bogactw kulturalnych**	
dekret z 1919 r.	**urzędnik archiwalny**	
dekret z 1919 r.	**urzędnik kancelaryjny**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 marca 1963 r. w sprawie przekazania archiwom państwowym akt i ksiąg b. notariuszy	**waga**	
rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**wcześniejsze udostępnianie materiałów archiwalnych**	
zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 22 marca 1957 r. w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych	**wniosek na zezwolenie na korzystanie z materiałów archiwalnych**	
rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**wniosek o wyrażenie zgody na brakowanie dokumentacji niearchiwalnej**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**wnioski**	
zarządzenie nr 9 Prezesa Rady Ministrów z dnia 14 stycznia 1952 r. w sprawie sieci archiwalnej, rozporządzenie Rady Ministrów z 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego	**wojewódzkie archiwa państwowe**	
dekret z 1919 r.	**wolumin**	
dekret z 1919 r.	**woźny**	
zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 22 marca 1957 r. w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych	**wtóropisy**	
zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 22 marca 1957 r. w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych	**wyciągi**	
zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**wydawanie obcego mienia archiwalnego**	
rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**wykaz akt**	rzeczowa klasyfikacja, zawierająca kwalifikację materiałów archiwalnych i dokumentacji niearchiwalnej ze względu na okresy jej przechowywania

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
zarządzenie Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 13 sierpnia 1958 r. w sprawie zasad przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych, rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 r. w sprawie niezbędnych elementów struktury dokumentów elektronicznych	**wykaz akt**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**wykaz akt**	rzeczowa klasyfikacja akt powstających w wyniku działalności zakładu pracy
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 24 lutego 1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich	**wykaz ksiąg gruntowych**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**wykazy etatów**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**wypadki**	
zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 22 marca 1957 r. w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych	**wypożyczanie materiałów archiwalnych**	
zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**wystawy archiwalne**	
zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 22 marca 1957 r. w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych	**wystawy archiwalne**	
dekret z 1951 r.	**zabezpieczanie**	
zarządzenie nr 9 Prezesa Rady Ministrów z dnia 14 stycznia 1952 r. w sprawie sieci archiwalnej, rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 kwietnia 1952 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego	**zabezpieczanie materiałów archiwalnych**	
dekret z 1919 r.	**zabytek archiwalny**	
dekret z 1919 r.	**zabytek rękopiśmienny**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**zakresy działania**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**zarządzenia administracyjne**	
zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r. w sprawie podziału materiałów archiwalnych na kategorie i ustalenia terminów ich przechowywania	**zarządzenia porządkowe**	
ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach	**zasób historyczny**	

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
dekret z 1919 r.	**zbiór archiwalny**	
rozporządzenie Rady Ministrów z 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego	**zespół**	
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej	**zestawienie obrotów i sald**	
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej	**zestawienie różnic inwentaryzacyjnych**	
rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**zezwolenie na brakowanie dokumentacji niearchiwalnej**	
zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 22 marca 1957 r. w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych	**zezwolenie na korzystanie z materiałów archiwalnych**	
zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 marca 1963 r. w sprawie przekazania archiwom państwowym akt i ksiąg b. notariuszy	**zezwolenie na przekazanie ksiąg i akt na makulaturę**	
rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**zezwolenie na wcześniejsze udostępnianie materiałów archiwalnych**	
rozporządzenie Rady Ministrów z 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego	**zezwolenie na zniszczenie materiałów archiwalnych**	
rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 października 2015 r. w sprawie klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji, przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych i brakowania dokumentacji niearchiwalnej	**zgoda generalna na brakowanie dokumentacji niearchiwalnej**	
zarządzenie Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 20 maja 1988 r. w sprawie warunków i trybu składania wniosków dotyczących brakowania dokumentacji niearchiwalnej, rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 października 2015 r. w sprawie klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji, przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych i brakowania dokumentacji niearchiwalnej	**zgoda na brakowanie dokumentacji niearchiwalnej**	
zarządzenie Ministra Finansów z dnia 15 października 1957 r. w sprawie zasad przechowywania akt księgowych przez jednostki gospodarki uspołecznionej	**zlecenia produkcyjne**	
zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 22 marca 1957 r. w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych	**zły stan zachowania**	

Akt prawny	Termin	Definicja legalna
zarządzenie Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 13 sierpnia 1958 r. w sprawie zasad przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych	**znak akt**	
zarządzenie nr 88 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 1951 r. w sprawie tymczasowego statutu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych	**źródła historyczne**	
dekret z 1951 r.	**źródło archiwalne**	

Bibliografia

Źródła

Materiały archiwalne

Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych

Ankieta z prośbą o wyrażenie opinii oraz zgłoszenie ewentualnych propozycji haseł do systematycznego wykazu terminów archiwalnych, pismo z 28 września 1988 r., znak: 0112/3–61/88

Biernat Cz., *Encyklopedia archiwistyki, jej struktura i zakres (wprowadzenie do dyskusji)*, Archiwum Zakładowe Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych w Warszawie (dalej: AZ NDAP), sygn. 179/11, s. 1–8

Grygier T., *Problemy terminologii archiwalnej w literaturze polskiej i zagranicznej /1974–1976/*, AZ NDAP, sygn. 179/11, s. 1–24

Kartoteka terminów i definicji w układzie rzeczowo-alfabetycznym. Materiał roboczy, AZ NDAP, sygn. 585/5

Międzynarodowy słownik sfragistyki z lat 1988–1989, AZ NDAP, sygn. 246/11

Nowa edycja polskiego słownika archiwalnego, AZ NDAP, sygn. 585/10, s. 162–163

Plan badawczy w zakresie archiwistyki krajów socjalistycznych na lata 1975–1977, 1977–1978, 1978–1979, AZ NDAP, sygn. 179/26–28

Protokół z posiedzenia Rady Redakcyjnej Wydawnictw Archiwalnych w dniu 27 stycznia 1975 r., AZ NDAP, sygn. 11

Sprawozdanie z realizacji planu państwowej służby archiwalnej na lata 1976–1980, AZ NDAP, sygn. 162/23, s. 18 i załącznik nr 6

Tarakanowska M., *Posumowanie uwag dotyczących projektu wstępnego „Systematycznego wykazu terminów" oraz wnioski co do dalszych prac nad polskim słownikiem archiwalnym z 13 września 1991 r.*, AZ NDAP, sygn. 585/10, s. 1–3

Tarakanowska M., *Systematyczny wykaz terminów. Projekt wstępny*, AZ NDAP, sygn. 585/6, s. 1.

Paprocki F., *Uwagi do referatu doc. K. Arłamowskiego pt. „Postulaty badawcze w zakresie archiwistyki współczesnej i organizacji pracy",* V Archiwalna Konferencja Metodyczna, 1961 r., AZ NDAP, sygn. 170/57.

Ustawa o materiałach archiwalnych i służbie archiwalnej, uchwalona przez Skupszczynę Socjalistycznej Republiki Serbii na posiedzeniu Rady Republikańskiej w dniu 16 marca 1967 r. i na posiedzeniu Rady Oświatowo-Kulturalnej w dniu 16 marca 1967 r., AZ NDAP, sygn. 138/1, mps

Uwagi do projektu słownika, zgłaszane przez Archiwa Państwowe, AZ NDAP, sygn. 585/6

V Archiwalna Konferencja Metodyczna,1961 rok, AZ NDAP, sygn. 170/57

Wydruk bazy danych Anny Barszcz, AZ NDAP, sygn. 585/10, s. 2–8

Archiwum Państwowe w Gdańsku

Pismo Sekcji Archiwalnej Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich z 29 lipca 1947 r. do Archiwum Państwowego w Gdańsku, Archiwum Państwowe w Gdańsku, sygn. APG 1414/3, s. 231–241

Biernat Cz., *Uwagi do referatu I. Radtke, pojęcie zespołu w praktyce archiwalnej z 4 sierpnia 1970 r.,* Archiwum Zakładowe Archiwum Państwowego w Gdańsku (dalej: AZ APG), sygn. 18/3

Perlińska A., *Uwagi do referatu I. Radtke, pojęcie zespołu w praktyce archiwalnej z 21 sierpnia 1970 r.*, AZ APG, sygn. 18/3

Archiwum Akt Nowych w Warszawie

Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Gabinet Cywilny Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego w Warszawie, sygn. AAN 2/180, s. 4 in.

Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Kancelaria Cywilna Naczelnika Państwa w Warszawie, sygn. AAN 3/36, k. 277 in.

Archiwum prywatne Stanisława Flisa

Flis S., *Sprawozdanie z działalności zespołu naukowego ds. terminologii z 2002 r. z 10 stycznia 2003 r.*

Flis S., *Sprawozdanie z działalności zespołu naukowego ds. terminologii w 2003 r. z 27 lutego 2004 r.*

Źródła publikowane

Konstytucje, dekrety i ustawy (ich uzasadnienia)

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r. (Dz. U. 1976, nr 7, poz. 36)

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997, nr 78, poz. 483)

Dekret o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami z 1919 r. (Dz. Praw P. Pol. 1919, nr 14, poz. 182)

Dekret o archiwach państwowych z 1951 r. (Dz. U. 1951, nr 19, poz. 149)

Ustawa z 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 1983, nr 38, poz. 173 z późniejszymi zmianami)

Ustawa z 21 lipca 1944 r. o utworzeniu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (Dz. U. 1944 , nr 1, poz. 1)

Ustawa z 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. 2017, poz. 1257)

Ustawa z 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. 2016, poz. 1822)

Ustawa z 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Dz. U. 1990, nr 34, poz. 198)

Ustawa z 28 maja 1975 r. o dwustopniowym podziale administracyjnym Państwa oraz o zmianie ustawy o radach narodowych (Dz. U. 1975, nr 16, poz. 91)

Ustawa z 26 lutego 1982 r. o statystyce państwowej (Dz. U. 1989, nr 40, poz. 221)
Ustawa z 16 września 1982 r. o pracownikach urzędów państwowych (Dz. U. 2015, poz. 1220)
Ustawa z 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze (Dz. U. 2016, poz. 21)
Ustawa z 7 kwietnia 1989 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz. U. 1989 , nr 19, poz. 101)
Ustawa z 29 maja 1989 r. o przekazaniu dotychczasowych kompetencji Rady Państwa Prezydentowi Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i innym organom państwowym (Dz. U. 1989 , nr 34, poz. 178)
Ustawa z 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym (Dz. U. 1990, nr 16, poz. 95)
Ustawa z 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa (Dz. U. 1990 , nr 30, poz. 180)
Ustawa z 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych (Dz. U. 2015, poz. 1881)
Ustawa z 30 sierpnia 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej (Dz. U. 1991, nr 91, poz. 408)
Ustawa z 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji (Dz. U. 1993, nr 7, poz. 34)
Ustawa z 8 sierpnia 1996 r. o zmianie niektórych ustaw normujących funkcjonowanie gospodarki i administracji publicznej (Dz. U. 1996 , nr 106, poz. 496)
Ustawa z 21 listopada 1996 r. o muzeach (tekst jednolity: Dz. U. 2012, poz. 987)
Ustawa z 5 grudnia 1996 r. o zawodzie lekarza i dentysty (Dz. U. 2015, poz. 464)
Ustawa z 20 grudnia 1996 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z reformą funkcjonowania gospodarki i administracji publicznej oraz o zmianie ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (Dz. U. 1996, nr 156, poz. 775)
Ustawa z 20 czerwca 1997 r. o zmianie ustawy o zakładach opieki zdrowotnej oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. 1997, nr 104, poz. 661)
Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. 1997, nr 88, poz. 553).
Ustawa z 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (tekst jednolity: Dz. U. 2012, poz. 642)
Ustawa z 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych (Dz. U. 2017, poz. 876)
Ustawa z 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz. U. 1997, nr 141, poz. 943)
Ustawa z 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz. U. 1998 , nr 155, poz. 1016)
Ustawa z 24 lipca 1998 r. o zmianie niektórych ustaw określających kompetencje organów administracji publicznej w związku z reformą ustrojową państwa (Dz. U. 1998, nr 106, poz. 668)
Ustawa z 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. 1998, nr 91, poz. 576)
Ustawa z 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. 1998, nr 91, poz. 578)
Ustawa z 16 marca 2000 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2000 , nr 48, poz. 546)
Ustawa z 22 grudnia 2000 r. o zmianie niektórych upoważnień ustawowych do wydawania aktów normatywnych oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. 2000 , nr 120, poz. 1268)
Ustawa z 8 czerwca 2001 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2001 , nr 76, poz. 806)
Ustawa z 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencji Wywiadu (Dz. U. 2002 , nr 74, poz. 676)
Ustawa z 18 grudnia 2002 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. 2002 , nr 241, poz. 2074)

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. 2003, nr 96, poz. 873)
Ustawa z 27 czerwca 2003 r. o utworzeniu Wojewódzkich Kolegiów Skarbowych oraz o zmianie niektórych ustaw regulujących zadania i kompetencje organów oraz organizację jednostek organizacyjnych podległych ministrowi właściwemu do spraw finansów publicznych (DZ. U. 2003, nr 137, poz. 1302)
Ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2003, nr 162, poz. 1568)
Ustawa z 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz. U. 2017, poz. 570)
Ustawa z 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (Dz. U. 2006 , nr 104, poz. 708)
Ustawa z 18 października 2006 r. o zmianie i uchyleniu niektórych upoważnień do wydawania aktów wykonawczych (Dz. U. 2006 , nr 220, poz. 160)
Ustawa z 2 marca 2007 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawy Kodeks pracy (Dz. U. 2007 , nr 64, poz. 426)
Ustawa z 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (Dz. U. 2017, poz. 1318)
Ustawa z 9 stycznia 2009 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2009 , nr 39, poz. 307)
Ustawa z 25 czerwca 2009 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu wprowadzania do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz o przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. 2009, nr 166, poz. 1317)
Ustawa z 12 lutego 2010 r. o zmianie ustawy o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2010 , nr 40, poz. 230)
Ustawa z 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. 2010, nr 182, poz. 1228)
Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz. U. 2014, poz. 1741)
Ustawa z 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2015, poz. 566)
Ustawa z 25 lutego 2016 r. o ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego (Dz. U. 2016, poz. 352)
Ustawa z 30 kwietnia 2010 r. o instytutach badawczych (Dz. U. 2017, poz.1158)
Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (Dz. U. 2016, poz. 922)
Ustawa z 16 listopada 2016 r. Przepisy wprowadzające ustawę o Krajowej Administracji Skarbowej (Dz. U. 2016, poz. 1948)
„Gesetzblatt der Deutschen Demokratischen Republik", Teil 1, 1978, Nr. 10

Uzasadnienie poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (druk sejmowy nr 2688) http://orka.sejm.gov.pl/proc3/opisy/2688.htm (dostęp: 01.11.2016 r.)
Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie i uchyleniu niektórych upoważnień do wydawania aktów wykonawczych (druk sejmowy nr 299) http://orka.sejm.gov.pl/proc5.nsf/opisy/299.htm (dostęp: 01.11.2016 r.)

Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawy Kodeks pracy (druk sejmowy nr 1242) http://orka.sejm.gov.pl/proc5.nsf/opisy/1242.Htm (dostęp: 01.11.2016 r.)

Konwencje, rekomendacje i umowy międzynarodowe

Konwencja wiedeńska o stosunkach dyplomatycznych z 18 kwietnia 1961 r. (Dz. U. 1965, nr 37, poz. 232)

Rekomendacja Komitetu Ministrów Rady Europy nr R (2002) 2 z 21 lutego 2002 r. o dostępie do akt urzędowych

Umowa między Rzecząpospolitą Polską a Prezydencją Wspólnoty Demokracji w sprawie Stałego Sekretariatu Wspólnoty Demokracji, podpisana w Ułan Bator dnia 9 lipca 2012 r. (Dz. U. 2013, poz. 390)

Rozporządzenia

Rozporządzenie Rady Ministrów z 26 kwietnia 1952 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego (Dz. U. 1952, nr 24, poz. 165)

Rozporządzenie Rady Ministrów z 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego (Dz. U. 1957, nr 12, poz. 66)

Rozporządzenie Rady Ministrów z 30 grudnia 1958 r. zmieniające rozporządzenie z 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego (Dz. U. 1958, nr 2, poz. 12).

Rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych (Dz. U. 1984, nr 41, poz. 216)

Rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z 25 lipca 1984 r. w sprawie wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych (Dz. U. 1984, nr 41, poz. 217)

Rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z 25 lipca 1984 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych (Dz. U. 1984, nr 41, poz. 218)

Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 12 marca 1985 r. w sprawie likwidacji archiwów państwowych w Skierniewicach i Tarnobrzegu (Dz. U. 1985, nr 15, poz. 64)

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 30 czerwca 1989 r. w sprawie likwidacji Archiwum Państwowego w Częstochowie (Dz. U. 1989, nr 43, poz. 237)

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 1 lutego 1991 r. w sprawie likwidacji Archiwum Państwowego w Jeleniej Górze (Dz. U. 1991, nr 15, poz. 67)

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 7 listopada 1991 r. w sprawie likwidacji Archiwum Państwowego w Płocku (Dz. U. 1991, nr 110, poz. 476)

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 20 marca 1992 r. w sprawie tworzenia, organizacji i kontroli zakładów opieki zdrowotnej dla osób pozbawionych wolno-

ści, rodzajów dokumentacji medycznej, sposobu prowadzenia oraz szczegółowych warunków jej udostępniania w tych zakładach (Dz. U. 1992, nr 31, poz. 134)

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z 23 lipca 1992 r. w sprawie tworzenia, organizacji i kontroli zakładów opieki zdrowotnej utworzonych przez Ministra Spraw Wewnętrznych, rodzajów dokumentacji medycznej, sposobów prowadzenia i szczegółowych warunków jej udostępniania w tych zakładach (Dz. U. 1992, nr 62, poz. 310)

Rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z 17 grudnia 1992 r. w sprawie rodzajów dokumentacji medycznej, sposobu jej prowadzenia oraz szczegółowych warunków jej udostępniania (Dz. U. 1993, nr 3, poz. 13)

Rozporządzenie Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej z 23 grudnia 1992 r. w sprawie tworzenia, organizacji i kontroli zakładów opieki zdrowotnej przedsiębiorstwa państwowego „Polskie Koleje Państwowe", rodzajów dokumentacji medycznej i sposobu prowadzenia oraz szczegółowych warunków jej udostępniania w tych zakładach (Dz. U. 1992, nr 103, poz. 526)

Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z 13 sierpnia 1993 r. w sprawie rodzajów dokumentacji medycznej i sposobu jej prowadzenia oraz szczegółowych warunków udostępniania tej dokumentacji w jednostkach organizacyjnych resortu obrony narodowej (Dz. U. 1993, nr 80, poz. 378)

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 7 czerwca 1994 r. w sprawie utworzenia Archiwum Państwowego w Częstochowie (Dz. U. 1994, nr 73, poz. 328)

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 25 lipca 1994 r. w sprawie utworzenia Archiwum Państwowego w Płocku (Dz. U. 1994, nr 92, poz. 437)

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 27 grudnia 1994 r. w sprawie likwidacji Archiwum Państwowego w Słupsku (Dz. U. 1994, nr 140, poz. 785)

Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z 21 lutego 1995 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie rodzajów dokumentacji medycznej i sposobu jej prowadzenia oraz szczegółowych warunków udostępniania tej dokumentacji w jednostkach organizacyjnych resortu obrony narodowej (Dz. U. 1995, nr 23, poz. 125)

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 26 października 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania aktów stanu cywilnego, sposobu prowadzenia ksiąg stanu cywilnego, ich kontroli, przechowywania i zabezpieczenia oraz wzorów aktów stanu cywilnego, ich odpisów, zaświadczeń i protokołów (Dz. U. 1998, nr 136, poz. 884)

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 13 grudnia 2000 r. w sprawie określenia szczególnych wypadków i trybu wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych (Dz. U. 2001, nr 13, poz. 116)

Rozporządzenie Ministra Rozwoju Regionalnego i Budownictwa z 2 lipca 2001 r. w sprawie klasyfikowania, kwalifikowania i porządkowania materiałów wyłączanych z państwowego zasobu geodezyjnego i kartograficznego (Dz. U. 2001 nr 74, poz. 796)

Rozporządzenie Ministra Kultury z 16 września 2002 r. w sprawie postepowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych (Dz. U. 2002, nr 167, poz. 1375)

Rozporządzenie Ministra Kultury z 12 maja 2003 r. w sprawie warunków przechowywania dokumentacji osobowej i płacowej pracodawców (Dz. U. 2003, nr 98, poz. 901)

Rozporządzenie Ministra Kultury z 6 czerwca 2003 r. w sprawie określenia rodzaju wykształcenia uznanego za specjalistyczne oraz dokumentów potwierdzających posiadanie praktyki zawodowej, wymaganych od osób wykonujących niektóre czynności związane z dokumentacją osobową i płacową pracodawców (Dz. U. 2003, nr 108, poz. 1016)

Rozporządzenie Ministra Kultury z 14 lipca 2003 r. w sprawie określenia maksymalnej wysokości opłat za sporządzenie odpisu kopii dokumentacji o czasowym okresie przechowywania (Dz. U. 2003, nr 135, poz. 1270)

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 5 marca 2004 r. w sprawie archiwizowania akt spraw sądowych (Dz. U. 2004, nr 46, poz. 443)

Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 czerwca 2004 r. w sprawie utworzenia Archiwum Państwowego Dokumentacji Osobowej i Płacowej (Dz. U. 2004, nr 142, poz. 1503)

Rozporządzenie Ministra Kultury z 10 lutego 2005 r. w sprawie określenia maksymalnej wysokości opłat za sporządzenie odpisu lub kopii dokumentacji o czasowym okresie przechowywania (Dz. U. 2005, nr 28, poz. 240)

Rozporządzenie Ministra Kultury z 15 lutego 2005 r. w sprawie warunków przechowywania dokumentacji osobowej i płacowej pracodawców (Dz. U. 2005, nr 32, poz. 284)

Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2005 r. w sprawie określenia rodzaju wykształcenia uznanego za specjalistyczne oraz dokumentów potwierdzających posiadanie praktyki zawodowej, wymaganych od osób wykonujących niektóre czynności związane z dokumentacją osobową i płacową pracodawców (Dz. U. 2005, nr 68, poz. 596)

Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 13 kwietnia 2005 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie reklamacji powszechnej usługi pocztowej w zakresie przesyłki rejestrowanej i przekazu pocztowego (Dz. U. 2005, nr 68, poz. 595)

Rozporządzenie Rady Ministrów z 25 października 2005 r. w sprawie sposobu i trybu udostępniania materiałów archiwalnych znajdujących się w archiwach wyodrębnionych, podporządkowanych Ministrowi Obrony Narodowej, ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych, ministrowi właściwemu do spraw zagranicznych, ministrowi właściwemu do spraw finansów publicznych, Szefowi Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Szefowi Agencji Wywiadu, Szefowi Kancelarii Sejmu, Szefowi Kancelarii Senatu i Szefowi Kancelarii Prezydenta (Dz. U. 2005, nr 219, poz. 1847)

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 29 listopada 2005 r. w sprawie utworzenia Archiwum Państwowego w Gorzowie Wielkopolskim (Dz. U. 2005, nr 239, poz. 2016)

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 22 maja 2006 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu gromadzenia, ewidencjonowania, kwalifikowania, klasyfikacji oraz udostępniania materiałów archiwalnych tworzących zasób jednostek publicznej radiofonii i telewizji (Dz. U. 2006, nr 98, poz. 680)

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 22 maja 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie określenia szczególnych wypadków i trybu wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych (Dz. U. 2006, nr 98, poz. 681)

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 30 października 2006 r. w sprawie niezbędnych elementów struktury dokumentów elektronicznych (Dz. U. 2006, nr 206, poz. 1517)

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 30 października 2006 r. w sprawie szczegółowego sposobu postępowania z dokumentami elektronicznymi (Dz. U. 2006, nr 206, poz. 1518)

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 2 listopada 2006 r. w sprawie wymagań technicznych formatów zapisu i informatycznych nośników danych, na których utrwalono materiały archiwalne przekazywane do archiwów państwowych (Dz. U. 2006, nr 206, poz. 1519)

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 6 lutego 2008 r. w sprawie zmiany nazwy i zakresu działania Archiwum Dokumentacji Mechanicznej w Warszawie (Dz. U. 2008, nr 29, poz. 167)

Rozporządzenie Rady Ministrów z 3 czerwca 2008 r. w sprawie sposobu i trybu udostępniania materiałów archiwalnych znajdujących się w archiwach wyodrębnionych (Dz. U. 2008, nr 107, poz. 679)

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 29 lipca 2008 r. w sprawie określenia szczególnych wypadków i trybu wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych (Dz. U. 2008, nr 156, poz. 970)

Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 26 lutego 2010 r. w sprawie postępowania z dokumentacją w komórkach organizacyjnych wykonujących zadania w zakresie obronności i bezpieczeństwa państwa (Dz. U. 2010, nr 34, poz. 181)

Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 18 stycznia 2011 r. w sprawie instrukcji kancelaryjnej, jednolitych rzeczowych wykazów akt oraz instrukcji w sprawie organizacji i zakresu działania archiwów zakładowych (Dz. U. 2011, nr 14, poz. 67)

Rozporządzenie Rady Ministrów z 22 czerwca 2011 r. w sprawie sposobu i trybu udostępniania materiałów archiwalnych znajdujących się w archiwach wyodrębnionych (Dz. U. 2011, nr 196, poz. 1161)

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 7 października 2011 r. w sprawie przechowywania akt spraw komorniczych oraz zamkniętych urządzeń ewidencyjnych (Dz. U. 2011, nr 226, poz. 1366)

Rozporządzenie Rady Ministrów z 7 grudnia 2011 r. w sprawie organizacji i funkcjonowania kancelarii tajnych oraz sposobu i trybu przetwarzania informacji niejawnych (Dz. U. 2017, poz. 1558)

Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 5 grudnia 2012 r. w sprawie zmiany nazwy oraz określenia zakresu działania Archiwum Państwowego w Krakowie (Dz. U. 2012, poz. 1410)

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 15 maja 2013 r. w sprawie likwidacji Archiwum Państwowego Dokumentacji Osobowej i Płacowej w Milanówku oraz zmiany nazwy i zakresu działania Archiwum Państwowego m. st. Warszawy (Dz. U. 2013, poz. 650)

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 13 listopada 2013 r. w sprawie sposobu przekazywania, przechowywania i udostępniania dokumentów z wyborów (Dz. U. 2013, poz. 1488)

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 5 marca 2014 r. w sprawie przechowywania akt spraw sądowych oraz ich przekazywania do archiwów państwowych lub do zniszczenia (Dz. U. 2014, poz. 991)

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 14 października 2015 r. w sprawie warunków i trybu przekazywania do archiwów państwowych materiałów

archiwalnych tworzących ewidencjonowany niepaństwowy zasób archiwalny (Dz. U. 2015, poz. 1733)
Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 20 października 2015 r. w sprawie klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji, przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych i brakowania dokumentacji niearchiwalnej (Dz. U. 2015, poz. 1743)
Rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z 5 listopada 2015 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie „Zasad techniki prawodawczej" (Dz. U. 2015, poz. 1812)
Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 9 listopada 2015 r. w sprawie rodzajów, zakresu i wzorów dokumentacji medycznej oraz sposobu jej przetwarzania (Dz. U. 2015, poz. 2069)
Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawach swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz. Urz. UE 2016, nr 119)

Zarządzenia

Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z 25 lipca 1995 r. w sprawie kwalifikowania do materiałów archiwalnych lub do dokumentacji niearchiwalnej akt i ksiąg, kolegiów do spraw wykroczeń z lat 1981–1989, okresów ich przechowywania oraz warunków niszczenia lub przekazywania archiwom państwowym (Dz. Urz. MS 1995, nr 3, poz. 19)
Zarządzenie Szefa Urzędu Ochrony Państwa z 2 października 1997 r. w sprawie zasad i trybu udostępniania materiałów archiwalnych znajdujących się w archiwum wyodrębnionym Urzędu Ochrony Państwa (M. P. 1997, nr 76, poz. 722)
Zarządzenie Szefa Urzędu Ochrony Państwa z 2 października 1997 r. w sprawie organizacji wyodrębnionego archiwum Urzędu Ochrony Państwa (M. P. 1997, nr 76, poz. 723)
Zarządzenie nr 7 Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego z 10 maja 2000 r. w sprawie wprowadzenia Instrukcji Kancelaryjnej, Jednolitego Rzeczowego Wykazu Akt oraz Instrukcji Archiwalnej dla jednostek organizacyjnych służb statystyki (Dz. Urz. GUS 2000, nr 6, poz. 60)
Zarządzenie nr 99 Prezesa Rady Ministrów z 10 października 2001 r. w sprawie zasad i trybu postępowania z materiałami archiwalnymi i inną dokumentacją w Urzędzie Ochrony Państwa (M. P. 2001, nr 34, poz. 563)
Zarządzenie Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego z 18 grudnia 2002 r. w sprawie wprowadzenia instrukcji kancelaryjnej, rzeczowego wykazu akt oraz instrukcji archiwalnej (Dz. Urz. PKRUS 2003, nr 3, poz. 30)
Zarządzenie Ministra Zdrowia z 30 kwietnia 2004 r. w sprawie wprowadzenia instrukcji kancelaryjnej i jednolitego rzeczowego wykazu akt w Ministerstwie Zdrowia (Dz. Urz. MZ 2004, nr 5, poz. 53)
Zarządzenie nr 5/MON Ministra Obrony Narodowej z 3 marca 2005 r. w sprawie organizacji archiwów wyodrębnionych jednostek organizacyjnych podległych lub nadzorowanych przez Ministra Obrony Narodowej oraz zakresu ich działania (Dz. Urz. MON 2005, nr 4, poz. 20)

Zarządzenie nr 41 Ministra Środowiska z 10 czerwca 2005 r. w sprawie wprowadzenia instrukcji kancelaryjnej, rzeczowego wykazu akt oraz instrukcji o organizacji i zakresie działania archiwum zakładowego w Ministerstwie Środowiska (Dz. Urz. MŚ 2005, nr 3, poz. 61)

Zarządzenie nr 10 Prezesa Wyższego Urzędu Górniczego z 30 listopada 2005 r. w sprawie postępowania z dokumentacją oraz działalności archiwalnej w urzędach górniczych (Dz. Urz. WUG 2005, nr 12, poz. 47)

Zarządzenie nr 5 Ministra Finansów z 4 kwietnia 2006 r. w sprawie organizacji archiwów wyodrębnionych podległych ministrowi właściwemu do spraw finansów publicznych (Dz. Urz. MF 2006, nr 4, poz. 34)

Zarządzenie Ministra Zdrowia z 1 sierpnia 2006 r. w sprawie wprowadzenia w Ministerstwie Zdrowia instrukcji o organizacji i zakresie działania archiwum zakładowego (Dz. Urz. MZ 2006, nr 12, poz. 60)

Zarządzenie nr 27 Ministra Finansów z 26 września 2006 r. w sprawie postępowania z dokumentacją wywiadu skarbowego, zasad i trybu jej klasyfikowania, zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych oraz zasad i trybu brakowania innej dokumentacji (Dz. Urz. MF 2006, nr 11, poz. 81)

Zarządzenie nr 118 Prezesa Rady Ministrów z 23 października 2007 r. w sprawie zasad i trybu postępowania z materiałami archiwalnymi i inną dokumentacją w Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego (M. P. 2007, nr 79, poz. 843)

Zarządzenie nr 14/07 Szefa Centralnego Biura Antykorupcyjnego z 20 listopada 2007 r. w sprawie organizacji archiwum wyodrębnionego w Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (Dz. Urz. CBA 2007, nr 2, poz. 37)

Zarządzenie nr 93 Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 17 grudnia 2007 r. w sprawie jednolitego rzeczowego wykazu akt Policji (Dz. Urz. MSWiA 2008, nr 1, poz. 1)

Zarządzenie nr 46 Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 28 grudnia 2007 r. w sprawie wprowadzenia instrukcji kancelaryjnej oraz rzeczowego wykazu akt w komórkach organizacyjnych Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (Dz. Urz. MKiDN 2007, nr 6, poz. 84)

Zarządzenie nr 5/MON Ministra Obrony Narodowej z 25 lutego 2008 r. w sprawie zasad i trybu postępowania z materiałami archiwalnymi oraz dokumentacją niearchiwalną w Służbie Wywiadu Wojskowego (Dz. Urz. MON 2008, nr 4, poz. 25)

Zarządzenie nr 38 Ministra Infrastruktury z 30 kwietnia 2008 r. w sprawie wprowadzenia w Ministerstwie Infrastruktury instrukcji kancelaryjnej (Dz. Urz. MI 2008, nr 8, poz. 47)

Zarządzenie nr 147 Prezesa Rady Ministrów z 29 grudnia 2008 r. zmieniające zarządzenie w sprawie zasad i trybu postępowania z materiałami archiwalnymi i inną dokumentacją w Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego (M. P. 2009, nr 1, poz. 3)

Zarządzenie nr 26 Prezesa Rady Ministrów z 30 marca 2010 r. w sprawie zasad i trybu postępowania z materiałami archiwalnymi i inną dokumentacją w Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (M. P. 2010, nr 21, poz. 201)

Zarządzenie nr 10 Prezesa Rady Ministrów z 15 lutego 2012 r. zmieniające zarządzenie w sprawie zasad i trybu postępowania z materiałami archiwalnymi i inną dokumentacją w Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (M. P. 2012, poz. 77)

Zarządzenie nr 64 Prezesa Rady Ministrów z 1 sierpnia 2012 r. zmieniające zarządzenie w sprawie zasad i trybu postępowania z materiałami archiwalnymi i inną dokumentacją w Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego (M. P. 2012, poz. 570)
Zarządzenie nr 25 Prezesa Rady Ministrów z 3 marca 2016 r. w sprawie materiałów archiwalnych i dokumentacji niearchiwalnej w Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego (Dz. U. 2016, poz. 247)
Zarządzenie nr 30 Prezesa Rady Ministrów z 9 marca 2016 r. w sprawie materiałów archiwalnych i dokumentacji niearchiwalnej w Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (Dz. U. 2016, poz. 251)
Zarządzenie nr 47 Prezesa Rady Ministrów z 12 kwietnia 2016 r. w sprawie materiałów archiwalnych i dokumentacji niearchiwalnej w Agencji Wywiadu (Dz. U. 2016, poz. 399)

Uchwały, postanowienia i wyroki sądów

Uchwała Naczelnego Sądu Administracyjnego z 29 listopada 1999 r., sygn. FPK 3/99, ONSA 2000/2/59
Uchwała nr 3/2012 Rady do spraw Informatyzacji i digitalizacji z 27 kwietnia 2012 r. w sprawie rekomendacji w zakresie Zintegrowanego Systemu Informacji Archiwalnej ZoSIA
Postanowienie Wyższego Sądu Administracyjnego w Łodzi z 30 grudnia 2013 r., III Sa/Łd 1136/13, LEX nr 1411765
Wyrok Sądu Najwyższego z 9 października 1996 r., V KKN 63/96, OSP 1998, nr 7 – 8, poz. 147
Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 25 lutego 1998 r., sygn. I SA/Gd 699/96, LEX nr 35905
Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 14 grudnia 2000 r., sygn. FSA 2/00, ONSA 2001/2/49
Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 2 lipca 2002 r., sygn. P 11/01, OTK-A 2002/4/47
Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 25 czerwca 2003 r., sygn. SA/Rz 235/03, OSP 2004/2/16
Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z 6 lipca 2004 r., sygn. III SA 2449/03, Lex nr 158259
Wyrok Sądu Najwyższego z 20 kwietnia 2005 r., sygn. III KK 206/04
Wyrok Sądu Najwyższego z 20 października 2005 r., sygn. II CK 361/04, OSNC 2006/1/9
Wyrok Sądu Najwyższego z 9 lutego 2011 r., V CSK 256/10, Lex 2015/el
Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z 10 maja 2011 r. I OSK 233/11, LEX nr 1081006
Wyrok Wyższego Sądu Administracyjnego w Warszawie z 25 kwietnia 2014 r., II SA/Wa 1488/13, LEX nr 1485944

Akty prawne i normatywne, wydane przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych (decyzje, zarządzenia, pisma i inne)

Decyzja nr 11 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 23 października 2002 r. w sprawie porządkowania i ewidencjonowania dokumentacji kartograficznej w archiwach państwowych

Decyzja nr 18 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 30 października 2002 r. w sprawie gromadzenia, przechowywania i aktualizacji ewidencji zasobu archiwów państwowych

Decyzja nr 20 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 10 grudnia 2002 r. w sprawie wprowadzenia wskazówek metodycznych dotyczących uproszczonego opracowania zasobu archiwalnego przechowywanego w archiwach państwowych

Decyzja nr 3 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 30 stycznia 2004 r. w sprawie ewidencji zasobu archiwalnego w archiwach państwowych i jej zmiany

Decyzja nr 17 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 30 września 2005 r. zmieniająca decyzję w sprawie ewidencji zasobu archiwalnego w archiwach państwowych

Decyzja nr 8 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 24 kwietnia 2006 r. w sprawie wprowadzenia wskazówek metodycznych dotyczących zasad opracowania fotografii w archiwach państwowych

Decyzja nr 1 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 10 stycznia 2007 r. w sprawie wprowadzenia wskazówek metodycznych dotyczących zasad opracowania akt stanu prawnego nieruchomości przechowywanych w archiwach państwowych

Decyzja nr 10 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 6 marca 2007 r. zmieniająca decyzję w sprawie ewidencji zasobu archiwalnego w archiwach państwowych

Decyzja nr 11 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 6 marca 2007 r. w sprawie wprowadzenia do stosowania w archiwach państwowych bazy danych System Ewidencji Zasobu Archiwalnego SEZAM 6.2.

Decyzja nr 13 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 31 marca 2008 r. zmieniająca decyzję w sprawie ewidencji zasobu archiwalnego w archiwach państwowych

Decyzja nr 19 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 27 czerwca 2008 r. zmieniająca decyzję w sprawie wprowadzenia do stosowania w archiwach państwowych bazy danych System Ewidencji Zasobu Archiwalnego SEZAM 6.2

Decyzja nr 24 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 15 września 2008 r. zmieniająca decyzję w sprawie wprowadzenia do stosowania w archiwach państwowych bazy danych System Ewidencji Zasobu Archiwalnego SEZAM 6.2

Decyzja nr 16 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 4 lipca 2012 r. w sprawie powołania zespołu naukowego do spraw analizy i kierunków nowelizacji wskazówek metodycznych wydanych przez naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych

Decyzja nr 6 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 17 lutego 2012 r. zmieniająca decyzję w sprawie ewidencji zasobu archiwalnego w archiwach państwowych

Zarządzenie Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 20 maja 1988 r. w sprawie warunków i trybu składania wniosków dotyczących brakowania dokumentacji niearchiwalnej (M. P. 1988, nr 17, poz. 145)

Zarządzenie Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 20 maja 1988 r. w sprawie warunków i trybu składania wniosków dotyczących brakowania dokumentacji niearchiwalnej (M. P. 1988, nr 17, poz. 145)
Zarządzenie nr 6 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 21 marca 2002 r. w sprawie powołania Zespołu Naukowego do spraw Terminologii Archiwalnej
Zarządzenie nr 8 Naczelnego Dyrektora Archiwum Państwowych z dnia 22 grudnia 2009 r. w sprawie wprowadzenia wytycznych dotyczących zasad postępowania z zespołami rozbitymi, przechowywanymi w archiwach państwowych
Zarządzenie nr 11 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 4 listopada 2013 r. w sprawie ewidencji zasobu archiwalnego w archiwach państwowych
Zarządzenie nr 16 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 10 listopada 2014 r. w sprawie wskazówek metodycznych dotyczących zasad wartościowania, gromadzenia i porządkowania akt osobowych
Zarządzenie nr 14 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 31 sierpnia 2015 r. w sprawie digitalizacji zasobu archiwalnego archiwów państwowych
Zarządzenie nr 21 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 24 grudnia 2015 r. w sprawie mikrofilmowania i ewidencji mikrofilmów w archiwach państwowych
Zarządzenie nr 3 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 31 stycznia 2017 r. w sprawie brakowania dokumentacji z zasobu własnego archiwów państwowych
Zarządzenie nr 7 Naczelnego Dyrektora Archiwów państwowych z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie ewidencjonowania zasobu archiwalnego w archiwach państwowych

Pismo Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 30 lipca 1960 r., dotyczące wyjaśnień do Zarządzenia nr 6 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 19 marca 1960 r. w sprawie sporządzania inwentarzy książkowych dla zespołów (zbiorów) przechowywanych w archiwach państwowych, znak PNE-100-1
Pismo Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych z 5 grudnia 1989 r. do Archiwum Państwowego w Toruniu w sprawie tłumaczeń nazw komórek organizacyjnych, znak ZN-0014-28/89
Pismo Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 10 lutego 2009 r. do Dyrektorów i Pracowników archiwów państwowych, znak: DUE/9430/1/10
Pismo Zastępcy Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 20 czerwca 2016 r. do Dyrektorów Archiwów Państwowych, znak: DA-WMP.910.1.2016

Wytyczne w sprawie opracowania Archiwalnego Inwentarza Naukowego (projekt) z 2005 r.

Wskazówki metodyczne do opracowania materiałów sfragistycznych w zasobie archiwów państwowych (wersja beta), oprac. Zespół Naukowy do spraw przygotowania wskazówek metodycznych do opracowania materiałów sfragistycznych w zasobie archiwów państwowych, Jelenia Góra–Wrocław 2009
Analiza wskazówek metodycznych, wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów państwowych (11 lutego 2013 r.) https://www.archiwa.gov.pl/images/docs/

akty_normatywne/ANALIZA_WSKAZOWKI_METODYCZNE_2013.pdf (dostęp: 01.10.2017 r.)

Regulamin organizacyjny Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych: http://bip.ap.gov.pl/dokument.php?iddok=3991&idmp=49&r=o (dostęp: 04.07.2016 r.)

Normy i standardy

International Standard Archival Description. General Part. ISAD(G). Version 2. The Standard Adopted by the Committee on Descriptive Standards Stockholm, Sweden, 19–22 September 1999, ed. by H. Wajs, Warsaw 2005, Międzynarodowy Standard Opisu Archiwalnego, ISAD(G), część ogólna, wersja 2, Przyjęty przez Komitet do spraw standaryzacji opisu Sztokholm, Szwecja, 19–22 września 1999, oprac. H. Wajs, Warszawa 2005, https://www.ica.org/sites/default/files/CBPS_2000_Guidelines_ISAD%28G%29_Second-edition_PL.pdf (dostęp: 10.04.2018 r.)

Międzynarodowy standard archiwalnych haseł wzorcowych, stosowanych do archiwów ciał zbiorowych, osób i rodzin, ISAAR (CPF),wersja druga, oprac. A. Laszuk, Warszawa 2006, https://www.ica.org/sites/default/files/CBPS_Guidelines_ISAAR_Second-edition_PL.pdf (dostęp: 10.04.2018 r.)

Międzynarodowy standard opisu funkcji, ISDF, oprac. A. Baniecki, Warszawa 2017, https://www.ica.org/sites/default/files/cbps_2007_guidelines_isdf_pl.pdf (dostęp: 10.04.2018 r.)

Międzynarodowy standard opisu instytucji z zasobem archiwalnym, ISDIAH, tłum. H. Wajs, Warszawa 2017, https://www.ica.org/sites/default/files/cbps_2008_guidelines_isdiah_pl.pdf (dostęp: 10.04.2018 r.)

Norma międzynarodowa ISO 15836:2009 *Dublin Core Metadata Element Set*

Norma opisu materiałów archiwalnych w archiwach państwowych NOMA wersja 0.1, Warszawa 2015, https://www.archiwa.gov.pl/files/NOMA_0_1.pdf (dostęp: 10.04.2018 r.)

Polska Norma *PN-62/N-01169 Reprografia: Metryka mikrofilmu i kopii mikrofilmu;*

Polska Norma *PN-62/N-01171 Przepisy bibliograficzne : Opis katalogowy mikrofilmu*

Polska Norma *PN-63/N-01170 Przepisy bibliograficzne : Klatka identyfikacyjna mikrofilmu*

Polska Norma *PN-66/N-01174 Reprografia: Mikrofilm czarno-biały 35 mm: Wymagania i badania techniczne*

Polska Norma *PN-66/N-01175 Reprografia: Pakowanie i przechowywanie mikrofilmów*

Polska Norma *PN-ISO 5127:2005 Informacja i dokumentacja: Terminologia*

Records in Contexts, A conceptual model for archival desription, Consultation Draft v0.1, September 2016, https://www.ica.org/sites/default/files/RiC-CM-0.1.pdf (dostęp: 10.04.2018 r.)

Inne źródła publikowane

Archiwa. Przepisy metodyczne (2000–2007), oprac. R. Galuba, Poznań 2007

Archiwa. Przepisy prawne (2000–2007), oprac. R. Galuba, Poznań 2007

Archiwa. Przepisy prawne. Stan prawny na dzień 30 czerwca 1997 r., oprac. J. Góral, Toruń 1997

Directives particulières pour les travaux de la CEI sur la terminologie (CE1), les symbols graphiques (CE 3), les symbols litteraux (CE 25). Directives applicable to the work of IEC on terminology (TC 1), graphical symbols (TC 3), letter symbols (TC 25), Genève 1986

Dzieje archiwistyki polskiej. Wybór źródeł, wstęp S. Sierpowski, D. Matelski, materiały zebrał, oprac. i przypisami opatrzył D. Matelski, tom I, Poznań 1988

Dzieje archiwistyki polskiej. Wybór źródeł, wstęp S. Sierpowski, D. Matelski, materiały zebrał, oprac. i przypisami opatrzył D. Matelski, tom II, Poznań 1993

Jankowska J., *Działalność Sekcji Archiwalnej Warszawskiego Koła Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich w I półroczu 1948 r.*, „Archeion", t. 18, 1948, s. 228-235

Sprawozdanie z działalności Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych oraz archiwów państwowych w 2016 r., Warszawa 2017

Prawo o postępowaniu z dokumentacją i o archiwach – projekt z 15 stycznia 2009 r.

Projekt wytycznych do sporządzania indeksów archiwalnych (zał. nr 2) z 28 lutego 1961 r.

Wytyczne opracowania spuścizn archiwalnych po uczonych, oprac. H. Dymnicka-Wołoszyńska, Z. Kolankowski, Warszawa 1990

Zasady techniki prawodawczej (obowiązujące w zakresie prac prawodawczych Rządu stosownie do Zarządzenia Prezesa Rady Ministrów z 13 maja 1939 r. nr 55–63/4), Warszawa 1939

Zasady techniki prawodawczej, Warszawa 1962

Zbiór przepisów archiwalnych wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w latach 1952–2000, wybór i oprac. M. Tarakanowska, E. Rosowska, Warszawa 2001

Zbiór przepisów archiwalnych. Stan na dzień 30 czerwca 1961 r., oprac. M. Bielińska, A. Ptaśnikowa, Warszawa 1962

Słowniki i encyklopedie

Dictionary of Archival Terminology, DAT III: Draft. English, German, French and Russian lists. 28. November 2004 https://internet.archivschule.uni-marburg.de/datiii/index.html (dostęp: 04.07.2016 r.)

Dictionary of Archival Terminology. English and french with equivalents in Dutch, German, Italian, Russian und Spanish, ed. P. Walne, München–New York–London–Paris 1984

Dictionary of Archival Terminology. English and french with equivalents in Dutch, German, Italian, Russian und Spanish, ed. P. Walne, 2nd rev. ed. ICA handbooks series, vol. 7, München 1988

Elsevier's Lexicon of Archives Terminology: French, English, German, Spanish, Italian, Dutch, compilated and arranged on a systematic basis by a committee of the International Council on Archives, Amsterdam–London–New York 1964

Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego, red. K. Głombiowski, B. Świderski, H. Więckowska, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1976

Gorbaczewski N., *Słowar drewniawo aktowawo jazyka siewierozapadnawo kraja i Carstwa Polskawo*, Wilno 1874

Krasiński A. S., *Słownik synonimów polskich*, t. 1, Kraków 1885

Kleines archivisches Militärwörterbuch (Deutsch–Russisch–Bulgarisch–Ungarisch–Polnisch–Tschechisch), Potsdam 1976

Краткий словарь архивной терминологии, Москва–Ленинград *1968, Krótki słownik terminologii archiwalnej,* Moskwa–Leningrad 1968

Linde S. B., S*łownik języka polskiego*, t. II, cz. 1, Warszawa 1809

Menne-Haritz A., *Schlüsselbegriffe der Archivterminologie*, Veröffentlichung Nr. 20 der Archivschule Marburg, Marburg 1999

Polski słownik archiwalny, oprac. A. Bachulski, K. Konarski, A. Wolff, Warszawa 1952

Polski słownik archiwalny, red. W. Maciejewska, oprac. T. Grygier, W. Maciejewska, J. Płocha, I. Sułkowska-Kurasiowa, M. Tarakanowska, M. Wąsowicz, W. Zyśko, Warszawa 1974

Slownictek archivni terminologie, oprac. F. Roubik, A. Haas, J. Kolman, Z. Fiala, Praga 1954

Słowar' Sowriemiennoj archiwnoj tierminołogii socyalisticzeskich stran, Moskwa 1977

Słowar' Sowriemiennoj archiwnoj tierminołogii socyalisticzeskich stran, Moskwa 1978

Słowar' Sowriemiennoj archiwnoj tierminołogii socyalisticzeskich stran, t. 1, Moskwa 1982

Słownik języka polskiego, red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki, t. I–VIII, Warszawa 1900–1927

Słownik terminologiczny informacji naukowej, red. M. Dembowska, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1979

Terminology of Documentation, A Selection of 1,200 Basic Terms Published in English, French, German, Russian and Spanish, compiled by G. Wersig and U. Neveling, Paris 1976

Uniwersalny słownik języka polskiego i *Wielki słownik wyrazów obcych,* Wydawnictwo Naukowe PWN, http://sjp. pwn. pl(dostęp: 01.03.2018 r.)

Vocabulaire international de la sigillographie, Roma 1990, http://www.archivi.beniculturali.it/dga/uploads/documents/Sussidi/Sussidi_3_A.pdf (dostęp: 04. 07. 2016 r.)
Angielsko-polski słownik terminologii archiwistycznej – projekt, IFAR, http://www.ifar.pl/index.php/topic,3021.msg19448.html#msg19448 (dostęp: 04.07.2016 r.).

Literatura

Adamus-Kowalski J., *System informacji archiwalnej w Polsce. Historia, infrastruktura, standardy i metody*, Katowice 2011

Altman H., *Międzynarodowy Komitet Terminologii Archiwalnej*, „Archeion", t. 35, 1961, s. 162–163

Altman H., *Międzynarodowy s*łownik *archiwalny*, „Archeion", t. 27, 1957, s. 333–334

Altman H., *W dziesięciolecie dekretu o archiwach państwowych*, „Archeion", t. 37, 1962, s. 7–17

Andrasz-Mrożek M., *Wykaz akt jako instrument wartościowania dokumentacji*, [w:] *Problemy wartościowania dokumentacji współczesnej – konferencja w Archiwum Głównym Akt Dawnych*, s. 86–90, https://www.archiwa.gov.pl/images/docs/Wartosciowanie_materialow_archiwalnych_1.pdf (dostęp: 01.09.2017r.).

Ankieta archiwalna, „Archeion", t. 12, 1934, s. 234–239

Ankieta archiwalna. Objaśnienia ogólne, „Archeion", t. 12, 1934, s. 232–239

Antoniak P., *Ustawa o muzeach. Komentarz*, Warszawa 2012

Archivistica. Publikaties van de Archieschool, No 2, *Nederlandse archiefterminologie*, J. L. van der Gouw, H. Hardenberg, W. J. van Hoboken, G. W. A. Panhuysen, Zwolle 1962

Arłamowski K., *Archiwistyka, jej natura i definicja*, „Archeion", t. 53, 1970, s. 7–26

Arłamowski K., *Postulaty badawcze w zakresie archiwistyki współczesnej i organizacja badań*, „Archeion", t. 37, 1962, s. 27–47

Arłamowski K., *Szczątki i fragmenty zespołów. Teoria i metoda ich opracowania archiwalnego*, „Archeion", t. 51, 1969, s. 27–33

Bachulski A., *Archiwa zachodnio-europejskie*, „Archeion", t. 19/20, 1951, s. 264–282

Banduch R., Klimkiewicz S., *Rodzaje dokumentacji współczesnej*, [w:] *Kancelaria i archiwum zakładowe. Podręcznik*, red. Z. Pustuła, Warszawa 2006, s. 29–42

Banduch R., *Stosowanie rzeczowych wykazów akt w administracji samorządowej*, [w:] *Archiwa samorządowe w służbie mieszkańców i administracji publicznej. Referaty II Krajowego Sympozjum Archiwalnego 28–29 września 1999 r.*, red. J. Poraziński, Z. Pustuła, Warszawa 1999, s. 121–127

Bańkowski P., *Narodziny i międzywojenne lata „Archeionu",* „Archeion", t. 50, 1968, s. 51–76

Bańkowski P., *Porządkowanie archiwaliów prywatnych*, „Archeion", t. 19/20, 1951, s. 194–216

Bańkowski P., *Postulaty badawcze polskiej nauki o archiwach. Koreferat na Piątą Archiwalną Konferencję Metodyczną*, „Archeion", t. 37, 1952, s. 47–56

Bańkowski P., *Pół wieku odrodzonych polskich archiwów państwowych*, „Archeion", t. 51, 1969, s. 7–26

Bańkowski P., *Szósta Ogólnopolska Archiwalna Konferencja. Organizacja, program, przebieg*, „Archeion", t. 56, 1971, s. 7–14

Bańkowski P., *Trzy dni Piątej Archiwalnej Konferencji Metodycznej 12–14 grudnia 1961 r.,* „Archeion", t. 37, 1962, s. 19–26

Bańkowski P., *Wrocławska konferencja archiwalna*, „Archeion", t. 18, 1948, s. 271–287

Bańkowski P., *Z dziejów międzynarodowego słownika terminologii archiwalnej*, „Archeion", t. 44, 1966, s. 247–258

Barczak H., *Archiwistyka i cybernetyka*, „Archeion", t. 67, 1979, s. 79–96
Barczak H., *Informatyka w archiwach*, „Archeion", t. 74, 1982, s. 27–38
Barnaś T., Filarski T., Mikos M., Pochopień P., *Dokumentacja medyczna*, Warszawa 2012
Barszcz A., *Archiwum Urzędu Rady Ministrów w latach 1945–1996*, „Archeion", t. 111, 2009–2010, s. 96–125
Barszcz A., *Głos w sprawie archiwów wyodrębnionych*, „Problemy Archiwistyki", 2009, nr 3, s. 72–77, https://www.archiwa.gov.pl/images/docs/problemy/7ab1_publ.pdf (dostęp: 01.04.2018 r.)
Barszcz A., *Prezydium Rady Ministrów i Urząd Rady Ministrów w latach 1945–1996 jako wytwórcy państwowego zasobu archiwalnego*, Warszawa 2014
Batowski A., *Walenty Skorochód Majewski i jego naukowe prace*, [w:] *Pisma zbiorowe*, t. I, red. Ohryzko J., Petersburg 1859, s. 313–352, https://fbc.pionier.net.pl/details/nnlkfwS (dostęp: 10.04.2018 r.)
Bautier R.-H., *Leçon d'ouverture du cours de diplomatique à l'École des chartes (26 octobre 1961),* „Bibliothèque de l'École des Chartes", t. 119, 1961, s. 194–225.
Bautier R.-H., *Les Archives*, [w:] *L'histoire et ses méthodes. Encyclopédie de la Pléiade, L'Histoire et ses méthodes*, volume publié sous la direction de Ch.Samaran, de l'Institut, Paris 1961, s. 1137
Bibliotekarstwo, red. Z. Żmigrodzki, Warszawa 1998, wyd. 2 uzupełnione i rozszerzone
Bielińska M., *Akt jako obiekt archiwalny w kancelarii urzędu*, „Archeion", t. 21, 1952, s.145–167
Bielińska M., *Dekret z 29 marca 1951 r. o archiwach państwowych a ustawy archiwalne innych krajów europejskich*, [w:] *Sześćdziesięciolecie Polskich Archiwów Państwowych. Materiały z sesji Łódź 10 XI 1979 r.*, Warszawa 1981, s. 37–55
Bielińska M., *Współczesne funkcje archiwistyki. Problemy teoretyczne*, „Rocznik Biblioteki Narodowej", 1967, nr 3, s. 75–83
Bielińska M., *Współczesne zadania archiwów*, [w:] *Pamiętnik X Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Lublinie,* t. II, *Referaty*, Warszawa 1968, s. 344–359
Bielska-Brodziak A., *Miejsce definicji legalnej w porządku prawnym. Komunikat wygłoszony podczas XVII Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Teorii i Filozofii Prawa*, Międzyzdroje 2006
Biernat A., I*nformatyczny program „Spis zespołów dla archiwów państwowych", opracowany przez Centralny Ośrodek Informacji Archiwalnej przy Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych*, [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. II, Toruń 1996, s. 13–24
Biernat Cz. [rec.] J. L. van der Gouw, H. Hardenberg, W. J. van Hoboken, G. W. A. Panhuysen, *Nederlandse archiefterminologie*, Zwolle 1962, „Archeion", t. 43, 1966, s. 289–291
Biernat Cz., *Nowe metody nadzoru i opieki nad materiałami urzędów, przedsiębiorstw i instytucji*, „Archeion", t. 40, 1964, s. 89–93
Biernat Cz. [rec.] *Polski słownik archiwalny*, red. W. Maciejewska, oprac. T. Grygier, W. Maciejewska, J. Płocha, I. Sułkowska-Kurasiowa, M. Tarakanowska, M. Wąsowicz, W. Zyśko, Warszawa 1974, PWN, s. 131; „Archeion", t. 65, 1976, s. 222–224
Biernat Cz., *Problemy archiwistyki współczesnej*, Warszawa 1977
Biernat Cz., *Ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach*, „Archeion", t. 80, 1986, s. 55–85

Biernat Cz., *Wieloaspektowy system informacji w archiwach*, „Archeion", t. 86, 1989, s. 1–17

Borodij E., *Jak zrobić dobry wykaz akt*, „Archiwista Polski", 2004, nr 3(35), s. 91–94

Borodij E., *Kilka uwag w sprawie kwalifikacji archiwalnej dokumentacji powstającej w instytucjach tworzących niepaństwowy zasób archiwalny*, „Archiwista Polski", 2002, nr 3(27), s. 109–114

Borodij E., *Kilka uwag w sprawie współczesnych wykazów akt*, „Archiwista Polski", 2001, nr 1(21), s. 86–92

Borodij E., *Współczesne przepisy kancelaryjno-archiwalne, ich zalety i wady*, [w:] *Archiwa i archiwiści w dobie społeczeństwa informacyjnego. Pamiętnik IV Powszechnego Zjazdu Archiwów Polskich, Szczecin 12–13 września 2002 r.*, t. 1, red. Nałęcz D., Toruń 2002, s. 115–134

Borodij E., *Wykaz ważniejszych resortowych aktów prawnych regulujących zasady postępowania z dokumentacją. Uzupełnienie i kontynuacja (część III)*, „Archiwista Polski", 2001, nr 3–4 (23–24) s. 153–155

Borodij E., *Wykaz ważniejszych resortowych aktów prawnych regulujących zasady postępowania z dokumentacją. Uzupełnienie i kontynuacja (część VIII*), „Archiwista Polski", 2003, nr 1(29), s. 65–70

Borodij E., *Wykaz ważniejszych resortowych aktów prawnych regulujących zasady postępowania z dokumentacją. Uzupełnienie i kontynuacja (część X),* „Archiwista Polski", 2003, nr 3(31), s. 57–66

Borodij E., *Wykaz ważniejszych resortowych aktów prawnych regulujących zasady postępowania z dokumentacją. Uzupełnienie i kontynuacja (część XI),* „Archiwista Polski", 2003, nr 4(32), s. 53–62

Brańska E., *Sieć organizacyjna archiwów państwowych w Polsce Ludowej*, „Archeion", t. 41, 1964, s. 10–15

Brenneke A., *Archivkunde, ein Beitrag zur Theorie und Geschichte des europäischen Archivwessens,* bearb. W. Leesch, Leipzig 1953

Brzeziński A. M., Polska *w systemie międzynarodowej współpracy intelektualnej Ligi Narodów (1922–1939)*, „Dzieje Najnowsze", t. 2, 2002, s. 3–22

Brzeziński B., *Szkice z wykładni prawa podatkowego*, Gdańsk 2002

Buchner H., Niewiadomska-Guentzel M., *Jak korzystać z archiwów państwowych? Przewodnik użytkownika Zintegrowanego Systemu Informacji Archiwalnej ZoSIA*, Warszawa 2008

Casanova E., *Archivistica*, Siena 1928

Cegieła A., *Kryteria poprawności językowej terminów. Dodatek*, [w:] W. Nowicki, *Podstawy terminologii*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1986, s. 135–153

Chajn L., *Dwadzieścia pięć lat polskich archiwów państwowych*, „Archeion", t. 52, 1969, s. 9–14

Chełmski Konsystorz Greckokatolicki [1525] 1596–1875 [1905]. Inwentarz analityczny archiwum, oprac. Trojanowska M., Warszawa 2003

Chmielewski Z., *Polska myśl archiwalna w XIX i XX wieku*, Warszawa–Szczecin 1994

Chmielewski Z., *Problemy archiwistyki podzielonej Europy. Selekcja i opracowanie dokumentacji 1918–1991*, Warszawa 2017

Chorążyczewski W., *Archiwa i pamięć. Nowa interpretacja archiwistyki (na marginesie XV Kongresu Archiwów w Wiedniu)*, „Archiwista Polski", 2004,nr 4 (36), s. 9–13

Chorążyczewski W., *Archiwa i pamięć. Z dziejów polskich archiwów*, [w:] *Archiwa – kancelarie – zbiory*, Toruń 2005, nr 1, s. 13–28

Chorążyczewski W., *Archiwista-Teoretyk? Archiwozof? Archiwistyk?*, „Problemy Archiwistyki", 2009, nr 3, s. 11–16, https://archiwa.gov.pl/images/docs/problemy/WChorazyczewski_3.pdf (dostęp: 01.03.2018 r.)

Chorążyczewski W., *Archiwistyka dla początkujących,* wersja 1, Toruń 2014, https://repozytorium.umk.pl/bitstream/handle/item/2191/Archiwistyka_dla_poczatkujacych_wersja_1.pdf?sequence=1 (dostęp: 30.12.2017 r.)

Chorążyczewski W., *Uwagi o przedmiocie i problematyce zantropologizowanej archiwistyki*, [w:] *Toruńskie Konfrontacje Archiwalne,* t. IV, *Nowa archiwistyka, archiwa i archiwistyka w nowoczesnym kontekście kulturowym*, red. W. Chorążyczewski, Pasek W., Rosa A., Toruń 2014, s. 25–35

Chrościcka H., *Problematyka zespołów otwartych. (Piąta konferencja metodyczna)*, „Archeion", t. 37, 1962, s. 69–95

Dąbkowski P., *[Archiwista i archiwariusz]*, „Archeion", t. 4, 1928, s. 44

Dąbkowski P., *Księga alfabetyczna dawnego prawa prywatnego polskiego*, Lwów 1932

Degen R., *Dokumentacja i jej podział*, [w:] *Współczesna dokumentacja urzędowa*, Biblioteka Zarządcy Dokumentacji, t. 2, red. H. Robótka, Toruń 2011, s. 11–34

Duczkowska-Moraczewska H., *Wykazy akt stosowane w szkołach wyższych (próba analizy)*, „Archiwista Polski", 2004, nr 3(35), s. 49–56

Favier J., *Les Archives,* Paris, Les Presses Universitaires, 1958 (Que sais-je?, no 805*)*, „Bibliothèque de l'École des Chartes, t. 116, 1958, s. 286–287 https://www.persee.fr/doc/bec_0373–6237_1958_num_116_1_461395_t1_0286_0000_3 (dostęp: 01.03.2018 r.)

Felber H., Budin G., *Teoria i praktyka terminologii*, Warszawa 1994

Felber H., *Terminology manual*, Paris 1984

Fournier P. F., *Conseils pratiques pour le classement et l'inventaire des archives et l'édition des documents historiques écrits*, Paris 1924

Friedberg M., *Najważniejsze zadania badawcze archiwisty. Koreferat. (Piąta archiwalna konferencja metodyczna)*, „Archeion", t. 37, 1962, s. 64–67

Friedberg M., *Kancelaria miasta Krakowa do połowy XVIII w.*, „Archeion", t. 24, 1955, s. 277–304

Fürst W., *Zur Frage der archivischen Fachausdrücke*, „Archivalische Zeitschrift", Bd. 39, 1930, s. 274–281

Gajda S., *Wprowadzenie do teorii terminu*, Opole 1990

Galuba R., *Archiwa państwowe w latach 1918–2011. Podstawy prawne działalności*, Poznań 2013

Galuba R., *Archiwa wyodrębnione w państwie demokratycznym*, [w:] *Toruńskie Konfrontacje Archiwalne,* t. IV*, Nowa archiwistyka – archiwa i archiwistyka w ponowoczesnym kontekście kulturowym*, red. Chorążyczewski W., Pasek W., Rosa A., Toruń 2014, s. 119–136

Gałach A., *Instrukcja postępowania z dokumentami elektronicznymi organów państwowych i państwowych jednostek organizacyjnych, organów jednostek samorządu terytorialnego i samorządowych jednostek organizacyjnych z komentarzem*, Gdańsk 2007

Gdynia M., Poprawska S., *Wykaz akt przedsiębiorstw hutniczych*, „Archeion", t. 34, 1961, s. 3–23

Gerber R., *Wytyczne do projektu nowelizacji „Dekretu o państwowej służbie archiwalnej”*, „Archeion”, t. 18, 1948, s. 60–71

Gieysztor A., *Zarys dziejów pisma łacińskiego*, Warszawa 1978

Gieysztor A., *Zarys nauk pomocniczych historii*, t. 2, Łódź 1948

Gieysztor A., *Zarys nauk pomocniczych historii*, Warszawa 1948

Golecka J., *Dokumentacja medyczna – wybrane problemy w zakresie jej kwalifikacji i przechowywania*, „Archiwista Polski”, 2015, nr 4(80), s. 25–32

Gołembiowski M., *Informatory archiwalne jako narzędzia informacji*, „Archeion”, t. 78, 1984, s. 19–29

Gołembiowski M., *System informacji archiwalnej*, Warszawa 1985

Gołembiowski M., *Wprowadzenie do informacji naukowej dla archiwistów*, Toruń 1991

Gouw J. L. van der, Hardenberg H., Hoboken W. J. van, Panhuysen G. W. A., *Nederlandse archiefterminologie, Archivistica. Publikaties van de Archiefschool*, No 2, Zwolle 1962

Górska H., [rec.] *Kleines archivisches Militärwörterbuch (Deutsch – Russisch – Bulgarisch – Ungarisch – Polnisch – Tschechisch)* Nationale Volksarmee Militärarchiv der Deutschen Demokratischen Republik, Potsdam 1976, ss. 678, „Studia Źródłoznawcze”, t. 24, 1979, s. 242–243

Górski K., *Neografia gotycka. Podręcznik pisma neogotyckiego XVI–XX wiek*, część 1, Toruń 1960

Górski R., *Archiwa osobiste. Problemy gromadzenia, opracowania i udostępniania*, „Problemy Archiwistyki”, t. 2(2), 2009, s. 22–30, https://archiwa.gov.pl/images/docs/problemy/Problemy2_5.pdf (dostęp: 01.03.2018 r.)

Grabowska M., *Normalizacja w zakresie informacji i dokumentacji w Polsce w latach 1993–2000*, „Przegląd Biblioteczny”, 2001, nr 69, z. 1/2, s. 11–38

Grot D., *Dostępność zasobów archiwów państwowych (część trzecia)*, „Problemy Archiwistyki”, t. 2 (2), 2009, s. 60–84, https://www.archiwa.gov.pl/images/docs/problemy/8a.pdf (dostęp: 02.11.2016 r.)

Grot D., *Eksploracja zasobów archiwalnych jako ponowne wykorzystywanie informacji*, „Archeion”, t. 117, 2016, s. 129–187

Grot D., *Ku przeszłości otwartej. Dostępność archiwów państwowych w Polsce w latach 1918–2014*, Warszawa 2015

Grygier T., *Kierunki i koncepcje badań nad problemami polskiej terminologii archiwalnej*, „Archeion”, t. 77, 1984, s. 45–69

Grygier T., *Zagadnienia podziału wewnętrznego archiwistyki*, „Archeion”, t. 68, 1979, s. 149–188

Hryniewicka D., *Polskie Normy Bibliograficzne w latach 1948–2010*, http://www.pbw.waw.pl/pbw/pliki/Zestawienia/2010/POLSKIE%20NORMY%20BIBLIOGRAFICZNE%20w%20latach%201948–2010.pdf (dostęp: 30.12.2010 r.)

Igielski J. A. [rec.] *Słownik terminologiczny informacji naukowej*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1979, Zakład Naukowy im. Ossolińskich, s. 237, „Archeion”, t. 71, 1981, s. 175–177

Ihnatowicz I., *Nauki pomocnicze historii XIX i XX wieku*, Warszawa 1990

Ihnatowicz I., *Uwagi w sprawie badań nad terminologią archiwistyczną*, [w:] *Historia i archiwistyka. Księga pamiątkowa ku czci profesora Andrzeja Tomczaka*, Toruń–Warszawa 1992, s. 235–238

Ihnatowicz I. [rec.] „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu", Nauki Humanistyczno-Społeczne, z. XXXV, Historia V, Toruń 1969, s. 140, „Archeion", t. 54, 1970, s. 223–225

Jabłońska M., *Problem definicji druków ulotnych gromadzonych w archiwach*, „Archeion", t. 105, 2003, s. 180–192

Jabłoński A., Suchmiel E., *Stan i potrzeby archiwów samorządowych w Polsce*, [w:] *Archiwa samorządowe w służbie mieszkańców i administracji publicznej. Referaty II Krajowego Sympozjum Archiwalnego 28–29 września 1999 r.*, red. J. Poraziński, Z. Pustuła, Warszawa 1999, s. 83–105

Jankowska J., *Działalność Sekcji Archiwalnej Warszawskiego Koła Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich w I półroczu 1948 r.*, „Archeion", t. 18, 1948, s. 228–235

Jankowska J., *Kształtowanie państwowego zasobu archiwalnego w archiwach państwowych Polski Ludowej*, „Archeion", t. 41, 1964, s. 55–76

Jankowski R., Zielińska T., *Materiały rękopiśmienne w bibliotekach i muzeach krajowych*, „Archiwista Polski", 2000, nr 1, s. 60–62

Jaros J., *Problemy akt personalnych do roku 1945 w przemyśle węglowym*, „Archeion", t. 42, 1965, s. 73–84

Jenkinson H., *A manual of archive administration including the problems of war archives and archive making*, Oxford 1922

Kaczmarczyk K., *Pamiętnik z IV Powszechnego Zjazdu Historyków w Poznaniu. Referaty*, Lwów 1925

Karczowa H., *Rozwój form kancelaryjnych i współczesne rodzaje dokumentów archiwalnych. Dokumentacja wizualna i audialna (fotografie, filmy, nagrania)*, Toruń 1979

Kaleński G., *Brakowanie akt*, Warszawa 1935

Kaleński G., *Prowadzenie składnicy akt*, Warszawa 1936

Kallas M., *Historia ustroju Polski*, Warszawa 2006

Kallas M., Lityński A., *Historia ustroju i prawa Polski Ludowej*, Warszawa 2003

Kamiński A., *Potrzeby badawcze naszej archiwistyki. Koreferat. (Piąta archiwalna konferencja metodyczna)*, „Archeion", t. 37, 1962, s. 56–61

Kiper R., Laszuk A., *MRA: terminologia archiwalna – działania o zakresie międzynarodowym*, http://www.archiwa.net/index.php?option=com_content&view=article&id=519:mra-terminologia-archiwalna-dziaania-o-zakresie-midzynarodowym&catid=94:terminologia-archiwalna&Itemid=41 (dostęp: 04.07.2016 r.)

Kiper R., *Wiki Archives Project – wiedza dla wszystkich*, [w:] *Zatrzymać przeszłość, dogonić przyszłość. Pamiętnik VI Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich, Wrocław 5–7 września 2012 r.*, red. W. Chorążyczewski, K. Stryjkowski, s. 95–101

Kisilowska M., *Definicje materiałów audiowizualnych wobec nowych form dokumentów*, „Zagadnienia Informacji Naukowej", 1997, nr 2, s. 47–61

Klejnowska-Borowska M., *Typologia słowników terminologicznych dla celów dydaktycznych*, „Linguodidactica", t. XX, 2016, s. 163–175

Klemantowicz D., *Kwalifikowanie dokumentacji aktowej do odpowiedniej kategorii archiwalnej akt w praktyce Archiwum Uniwersytetu Łódzkiego*, „Archiwista Polski", 2004, nr 3(35), s. 65–68

Kolankowski Z. [rec.] Adolf Brenneke, *Archivkunde, ein Beitrag zur Theorie und Geschichte des europäischen Archivwessens*, bearb. Wolfgang Leesch, Leipzig 1953, „Archeion", t. 25, 1956, s. 387–394

Kolankowski Z., *Archiwalne opracowanie spuścizn rękopiśmiennych i jego problemy*, [w:] *Pamiętnik VIII Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Krakowie 14–17 września 1958 r.,* t. 1, *Referaty*, Warszawa 1960, s. 143–159

Kolankowski Z., *Granice spuścizny archiwalnej*, „Archeion", t. 57, 1972, s. 53–73

Kolankowski Z., *O organizacji archiwów polskich 1917–1919*, [w:] *Naród i Państwo. Prace ofiarowane H. Jabłońskiemu w 60. rocznicę urodzin*, red. T. Cieślak, Warszawa 1969, s. 169–173

Kołodziejczyk A., *Jednolity rzeczowy wykaz akt w Centralnym Muzeum Włókiennictwa w Łodzi,* „Archiwista Polski", 2004, nr 3(35), s. 69–73

Konarski K., *Archiwum Akt Dawnych w Warszawie*, „Archeion", t.25, 1956, s. 281–308

Konarski K., Łopaciński W., *Reorganizacja archiwów państwowych*, [w:] *Pamiętnik V Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Warszawie 28 listopada do 4 grudnia 1930 r.,* t. 1, *Referaty*, Lwów 1930, s. 542–543

Konarski K., *Nowe zadania polskiej archiwistyki*, „Archeion", t. 17, 1947, s. 24–26

Konarski K., *Nowożytna archiwistyka polska i jej zadania*, dodatek do czasopisma „Archeion", t. 5 i 6, 1929, Warszawa 1929

Konarski K., *Podjęcie prac nad nową edycją „Polskiego słownika archiwalnego"*, „Archeion", t. 34, 1961, s. 189–190

Konarski K., *Podstawowe zasady archiwistyki*, „Archeion", t. 19/20, 1951, s. 19–104

Konarski K., *Terminologia archiwalna i jej problemy*, „Archeion", t. 18, 1948, s. 71–86

Konarski K. [rec.] Pio Pecchiai, *Manuale pratico per gli archivistici,* Milano 1928; „Archeion", t. 4, 1928, s. 131–133

Konarski K., *Z zagadnień nowożytnej archiwistyki polskiej*, „Archeion", t. 1, 1927, s. 106–124

Konstankiewicz M., Niewęgłowski A., *Narodowy zasób archiwalny i archiwa. Komentarz*, Warszawa 2016

Konstankiewicz M., *Polityka państwa wobec archiwów społecznych w latach 2005–2016*, [w:] *Archiwistyka społeczna. Diagnoza i wyzwania*, Warszawa 2017, s. 33–61, https://archiwa.org/sites/default/files/files/archiwistyka-spoleczna-diagnoza-i-wyzwania.pdf (dostęp: 27.05.2018 r.)

Konstankiewicz M., *Prawne regulacje działalności archiwalnej w Polsce (stan prawny z 1 stycznia 2010 r.)*, [w:] *Archiwa – kancelarie – zbiory*, 2010, nr 1(3), s. 131–151, http://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/AKZ/article/view/AKZ.2010.004/5605 (dostęp: 01.3.2018 r.)

Konstankiewicz M., *Rozporządzenie z października 2015 r. dotyczące nadzoru archiwalnego i gromadzenia archiwaliów*, „Archiwista Polski", 2016, nr 2(82), s. 63–75

Konstankiewicz M., *Trzydzieści lat obowiązywania „Ustawy z 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach"*, „Archiwista Polski", 2014, nr 2(74), s. 61–69

Konstankiewicz M., *Wykaz ważniejszych resortowych aktów prawnych, regulujących zasady postępowania z dokumentacją. Uzupełnienie i kontynuacja (część XXIII)*, „Archiwista Polski", 2006, nr 4(44), s. 68–74

Konstankiewicz M., *Wykaz ważniejszych resortowych aktów prawnych, regulujących zasady postępowania z dokumentacją. Uzupełnienie i kontynuacja (część XXX)*, „Archiwista Polski", 2008, nr 5(52), s. 71–74

Konstankiewicz M., *Wykaz ważniejszych resortowych aktów prawnych, regulujących zasady postępowania z dokumentacją. Uzupełnienie i kontynuacja (część XXVI)*, „Archiwista Polski", 2007, nr 4(48), s. 45–54

Konstankiewicz M., *Wykaz ważniejszych resortowych aktów prawnych, regulujących zasady postępowania z dokumentacją. Uzupełnienie i kontynuacja (część XX)*, „Archiwista Polski", 2006, nr 1(41), s. 75–86

Konstankiewicz M., *Zagadnienia prawne i administracyjne w badaniach nad zarządzaniem dokumentacją*, [w:] *Toruńskie konfrontacje archiwalne,* t. I, *Archiwistyka na uniwersytetach, archiwistyka w archiwach*, red. W. Chorążyczewski, A. Rosa, Toruń 2009, s. 145–156

Konstankiewicz M., *Zarządzanie dokumentacją w polskim prawie*, [w:] *Zarządzanie dokumentacją. Badania i praktyka*, red. R. Degen, M. Jabłońska, Toruń 2017, s. 59–76

Konstankiewicz M., *Zmiany w ustawie z 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach wchodzące w życie od 1 listopada 2015 r.*, „Archiwista Polski", 2015, nr 3(79), s. 7–22

Kopiński K., *Belliculum diplomaticum VI Thoruniense: Od dyplomatyki i archiwistyki do dokumentu elektronicznego*, http://www.archiwa.net/index.php?option=com_content&view=article&id=716:polska-belliculum-diplomaticum-vi-thorunense-od-dyplomatyki-i-archiwistyki-do-dokumentu-elektronicznego&catid=7:nowosci-z-polski (dostęp: 07.04.2016 r.)

Kostuś W., *Akta o wartości trwałej w terenowych organach administracji państwowej. (Czwarta archiwalna konferencja metodyczna)*, „Archeion", t. 29, 1958, s. 139-145

Kownatzki H., *Archivbegriff und Archivwissenschaft*, „Archivalische Zeitschrift", Bd. 59, 1963, s. 147-158

Krajewska H., *Międzynarodowe kontakty archiwalne – szansą dla dziedzictwa narodowego. Impresje kongresowe*, http://old.petea.pl/strona/miedzynarodowe-kontakty-archiwalne-szansa-dla-dziedzictwa-narodowego-impresje-kongresowe (dostęp: 04. 07. 2016 r.)

Krajowy Rejestr Utraconych Dóbr Kultury http://nimoz.pl/pl/aktualnosci/informacje/krajowy-rejestr-utraconych-dobr-kultury (dostęp: 01.10.2017 r.)

Krawczyk R. P., *Konstytucja i pozostałe źródła prawa konstytucyjnego*, [w:] *Polskie prawo konstytucyjne*, red. D. Górecki, Warszawa 2007, s. 29–48

Krupska Z., *Niektóre problemy brakowania akt najnowszych w świetle doświadczeń Archiwum Akt Nowych w Warszawie*, „Archeion", t. 46, 1967, s. 30–41

Krupska Z., *Stan zachowania i opracowania akt najnowszych urzędów i instytucji centralnych*, [w:] *Pamiętnik I Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich. Przemyśl 27–29 sierpnia 1986 r.. Referaty i dyskusja*, cz. II, red. A. Tomczak, Warszawa 1991, s. 316–322

Krupska Z., *Zarządzanie dokumentacja aktową w naczelnych organach bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego w latach 1944–1990*, [w:] *W kręgu „teczek". Z badań nad zasobem i funkcjami archiwum Instytutu Pamięci Narodowej*, red. J. Bednarek, P. Perzyna, Łódź–Toruń 2006, s. 115–128

Kryński A., *Archiwista i archiwariusz*, „Archeion", t. 4, 1928, s. 36–43

Krzemińska A., *Dyskusja na temat wielojęzycznego słownika pojęć archiwalnych*, [w:] *Toruńskie konfrontacje archiwalne*, t. II., *Teoria archiwalna wczoraj – dziś – jutro*, red. W. Chorążyczewski, A. Rosa, Toruń 2011, s. 202–220

Kuczyński S. K., *Czasopismo „Archeion" i jego znaczenie dla archiwistów i archiwistyki polskiej*, [w:] *Sześćdziesięciolecie polskich archiwów państwowych. Materiały z sesji. Łódź 10 XI 1979 r.*, Warszawa 1981, s. 100–112

Kulecka A., *Dokumentacja masowa w badaniach historycznych*, [w:] *Dokumentacja masowa. Z problematyki kształtowania zasobu archiwalnego*, red. I. Mamczak-Gadkowska, K. Stryjewski, Poznań 2012, s. 49–62

Kulecka A., *Pismo i język XIX wieku – potrzeba podsumowań i nowych badań*, [w:] *Nauki pomocnicze historii. Teoria, metody badań, dydaktyka*, red. A. Jaworska, R. Jop, Warszawa 2013, s. 87–98

Kulecka A., *Pojęcia w strukturze teorii archiwalnej*, [w:] *Toruńskie konfrontacje archiwalne*, t. II, *Teoria archiwalna wczoraj – dziś – jutro*, red. W. Chorążyczewski, A. Rosa, Toruń 2011, s.181–201

Kulecka A., *Spuścizny w archiwach, bibliotekach i muzeach w Polsce*, „Archeion", t. 100, 1999, s. 70–96

Kwiatkowska W., *Budowa elektronicznego systemu informacji archiwalnej w Polsce. Stan obecny i perspektywy*, „Archiwista Polski", 2007, nr 2, s. 81–91

Kwiatkowska W., *Dokumentacja medyczna*, [w:] *Współczesna dokumentacja urzędowa*, red. Robótka H., Toruń 2011, s. 79–114

Kwiatkowska W., *Dorobek polskiej archiwistyki w zakresie metodyki opracowania zasobu archiwalnego*, Warszawa 2014, NDAP, ss. 269

Kwiatkowska W., *Jak kształcić archiwistów? Programy nauczania na polskich uniwersytetach w ostatniej dekadzie*, [w:] *Zatrzymać przeszłość, dogonić przyszłość. Pamiętnik VI Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich, Wrocław 5–7 września 2012 r.*, red. W. Chorążyczewski, K. Stryjkowski, Warszawa 2012, s. 139–149

Kwiatkowska W., *Metodyka opracowania zasobu archiwalnego ze szczególnym uwzględnieniem akt spraw*, Toruń 2016

Lampe W., *Gedanken zum Kirchlichen Archiv und Bibliothekenwesen*, „Der Archivar", Bd. 9, 1956, H. 1, s. 19–24

Laszuk A., *Bazy danych w archiwach państwowych*, [w:] *Archiwa polskie wobec wyzwań XXI wieku. Pamiętnik III Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich*, red. D. Nałęcz, t. I, Radom 1997, s. 231–240

Leesch W., *Methodic, Gliederung und Bedeutung der Archivwissenschaft, [w:] Archivar und Historiker. Studien zur Archiv und Geschichtswissenschaft,* Zum 65, Geburtstag von Heinrich Otto Meisner, Staatliche Archivverwaltung. Schriftenreihe, vol. 7, Die Staatliche Archivverwaltung im Staatssekretariat für Innere Angelegenheiten, Berlin 1956, s. 13–26

Leska M., Leski K., *Tezaurus informacji naukowej*, Warszawa 1972

Leśniewska E., *Droga do ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach*, „Archeion", t. 115, 2014, s. 25–44

Lipińska W., *Sprawozdania z działalności Rady Archiwalnej*, „Archeion", t. 36, 1962, s. 209

Lipińska W., *XI posiedzenie Rady Archiwalnej*, „Archeion", t. 36, 1962, s. 209

Lukszyn J., *Języki specjalistyczne. Słownik terminologii przedmiotowej*, Warszawa 2005

Lukszyn J., Zmarzer W., *Teoretyczne podstawy terminologii*, Warszawa 2006

Łaborewicz I., *Status archiwisty państwowego – w przepisach i obyczaju – luźne spostrzeżenia*, „Archiwista Polski", 2012, nr 1(65), s. 47–55

Łaborewicz I., *Wady samorządowych rzeczowych wykazów akt (gmina i powiat). Między wykazem jednolitym a strukturalnym?*, „Archiwista Polski", 2005, nr 3(39), s. 71–84

Łukasik M., *Polska szkoła terminograficzna*, [w:] *Polskie i europejskie nurty terminologiczne*, red. M. Małachowicz, S. Grucza, Warszawa 2017, s. 26–69

Łysiak L., *Nowe polskie prawo archiwalne*, „Archeion", t. 82, 1987, s. 7–27

Maciejewska W., *Skorowidze i indeksy. Koreferat. (Piąta archiwalna konferencja metodyczna)*, „Archeion", t. 44, 1966, s. 148–152

Maciejewska W., *Spotkanie NRD-owskich i polskich przedstawicieli komitetów redakcyjnych słowników archiwalnych*, „Archeion", t. 57, 1972, s. 225–227

Maciejewska W., *Stan opracowania nowej edycji „Polskiego słownika archiwalnego"*, „Archeion", t. 56, 1971, s. 125–127

Magier D., *Czas archiwozofii*, [w:] *Toruńskie konfrontacje archiwalne*, t. II, *Teoria archiwalna wczoraj – dziś – jutro*, red. W. Chorążyczewski, A. Rosa, Toruń 2011, s. 9–20

Malec A., *Zarys teorii definicji prawniczej*, Warszawa 2000

Malinowski A., *Polski język prawny. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2006

Mamczak-Gadkowska I., *Archiwa państwowe w II Rzeczypospolitej*, Poznań 2006

Manteuffel T., *Archiwa państwowe w minionym pięćdziesięcioleciu*, „Archeion", t. 50, 1968, s. 9–25

Manteuffel T., *Dziedziczenie registratur a ich porządkowanie. Artykuł dyskusyjny*, „Archeion", t. 1, 1927, s. 135–139

Manteuffel T., *Wykaz akt w kancelarii urzędu*, „Archeion", t. 19/20, 1951, s. 178-193

Manteuffel T., *Wykaz akt. Wskazówki praktyczne*, Warszawa 1935

Markowska E., *Problem analizy i opisu treści jednostek archiwalnych w polskiej literaturze naukowej*, „Archiwista Polski", 2010, nr 2, s. 29–52

Matejska K., *Informacja w organizacjach społeczeństwa wiedzy*, Warszawa 2007

Materiały do „Słownika terminologii archiwalnej krajów socjalistycznych", wyd. Z. Kolankowski, Warszawa 1973

Mazur M., *Terminologia techniczna*, Warszawa 1961

Meisner H. O., *Aktenkunde. Ein Handbuch für Archivbenutzer mit besonderer Berücksichtigung Brandenburg– Preussens*, Leipzig 1952

Meisner H. O., *Archivalische Berufssprache*, „Archivalische Zeitschrift", t. 42–43, 1934, s. 260–280

Meisner H. O., *Elemente der archivischen Berufssprache*, „Archivalische Zeitschrift", Bd. 39, 1930, s. 260–273

Meisner H. O., *Forschungsfragen der Archivwissenschaft und der Urkunden- und Aktenlehre*, „Archivmitteilungen", 1957, H. 7, s. 69–89

Meisner H. O., Leesch W., *Grundzüge einer deutschen Archivterminologie. Referentenwurf des Ausschusses für deutsche Archivsprache*, „Archivmitteilungen", 1955, Beilage

Meisner H. O., Leesch W., *Grundzüge einer deutschen Archivterminologie. Referentenwurf des Ausschusses für deutsche Archivsprache*, „Archimitteilungen", Bd. 10, 1960, H. 4, s. 134–152

Meisner H. O., *Urkunden- und Aktenlehre der Neuzeit*, Leipzig 1950

Mencel T., *Dekret o archiwach i opiece nad archiwaliami z 7 lutego 1919 r. na tle ówczesnego ustawodawstwa archiwalnego w Europie*, [w:] *Sześćdziesięciolecie*

Polskich archiwów państwowych. Materiały z sesji. Łódź 10 XI 1979 r., Warszawa 1981, s. 7–18

Mencel T. [rec.] *Polski słownik archiwalny*, red. W. Maciejewska, Warszawa 1974, s. 131, „Archeion", t. 65, 1976, s. 217–222

Mitiajew K. G., *Teoria i praktyka pracy archiwalnej*, Warszawa 1954

Moraczewski A., *Szycie akt. Wskazówki praktyczne*, Warszawa 1935

Moraczewski A., *Zakładanie i prowadzenie akt*, Warszawa 1936

Morawski L., *Wykładnia w orzecznictwie sądów*, Toruń 2002

Moszko A., *Planowanie terminologiczne w dobie globalizacji*, [w:] *Język polski wczoraj, dziś, jutro...*, wyd. Czopek-Kopciuch B., Żmigrodzki P., Kraków 2010, s. 108–119

Motas M., *O przepisach archiwalnych w Polsce międzywojennej (1918–1939)*, „Archeion", t. 48, 1968, s. 111–136

Motas M., *Pomoce kancelaryjne w centralnych urzędach i instytucjach w okresie międzywojennym*, „Archeion", t. 35, 1961, s. 105–129

Motas M. [rec.] *Słowar' Sowriemiennoj archiwnoj tierminołogii socyalisticzeskich stran*, t. 1, Moskwa 1982, s. 445, „Archeion", t. 78, 1984, s. 313–316

Muller S., Feith J. A., Fruin R., *Handleiding voor het ordenen en beschrijven van archieven*, Groningen 1920

Muszyński A., *Rola wykazu akt w kształtowaniu narastającego zasobu archiwalnego*, „Archeion", t. 60, 1974, s. 23–44

Nałęcz D., *Archiwa samorządowe w polityce państwa*, [w:] *Archiwa samorządowe w służbie mieszkańców i administracji publicznej. Referaty II Krajowego Sympozjum Archiwalnego 28–29 września 1999 r.*, red. J. Poraziński, Z. Pustuła, Warszawa 1999, s. 7–14

Nałęcz D., *Archiwa u progu ery informacji – bilans otwarcia*, [w:] *Archiwa i archiwiści w dobie społeczeństwa informacyjnego. Pamiętnik IV Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich. Szczecin 12–13 września 2002 r.*, red. D. Nałęcz, Toruń 2002, s. 23–43

Nałęcz D., *Europejska polityka dostępu do dokumentacji i archiwów*, Warszawa 2004, https://www.archiwa.gov.pl/images/docs/eupolityka.pdf (dostęp: 01.05.2017 r.).

Nauki pomocnicze historii. Teoria, metody badań, dydaktyka, red. A. Jaworska, R. Jop, Warszawa 2013

Nawrocki S., *Doświadczenia zagraniczne w zakresie stosowania komputera w archiwach*, „Archeion", t. 74, 1982, s. 5–26

Nawrocki S., *Komputer w służbie archiwalnej*, Poznań 1985

Nawrocki S., *Komputeryzacja archiwów polskich*, [w:] *Historia i archiwistyka. Księga pamiątkowa ku czci profesora Andrzeja Tomczaka*, Toruń–Warszawa 1992, s. 259–266

Nawrocki S., *Możliwości zastosowania cybernetyki i jej pojęć w archiwistyce*, „Archeion", t. 60, 1974, s. 7–22

Nawrocki S., *Praktyka brakowania akt w urzędach przedsiębiorstwach i instytucjach*, „Archeion", t. 40, 1964, s. 95–104

Nawrocki S., *Problem wykorzystania techniki komputerowej w archiwach zagranicznych, ze szczególnym uwzględnieniem postępowania z nowoczesnymi środkami informacji*, [w:] *Archiwa polskie wobec wyzwań XXI wieku. Pamiętnik III Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich*, t. I, red. D. Nałęcz, Radom 1997, s. 195–202

Nawrocki S., *Rozwój polskiej teorii archiwalnej*, „Archeion", t. 98, 1997, s. 7–24

Nawrocki S., Sierpowski S., *Metodyka pracy archiwalnej*, Poznań 2001
Nawrocki S., *Tezaurus archiwistyki*, Warszawa 1984
Nobis K., *Archiwa zakładowe państwowych jednostek organizacyjnych projektowania*, „Archeion", t. 91, 1993, s. 84–85
Nowicki W., *Podstawy terminologii*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1986
Nowosad W., *Dokumentacja komputerowa w strukturze zasobu archiwalnego*, [w:] *Problemy w strukturze zasobu archiwalnego w perspektywie komputeryzacji archiwów*, red. H. Robótka, Toruń 1998, s. 123–140
Nowosad W., *Dokumentacja komputerowa w strukturze zasobu archiwalnego FOPAR na tle standardów obcych*, [w:] *Archiwa polskie wobec wyzwań XXI wieku. Pamiętnik III Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich*, t. I, red. D. Nałęcz, Radom 1997, s. 221–230
Nowożycki B., *Prace nad „Polskim słownikiem archiwalnym", prowadzone przez Naczelną Dyrekcję Archiwów Państwowych w latach 1974–2008*, „Archeion", t. 117, 2016, s. 103–128
Nowożycki B., *Recepcja polskiej metodyki archiwalnej w USA. Ryszard Przelaskowski i Gustaw Kaleński*, „Archiwista Polski", 2016, nr 1(81), s. 33–38
Nowożycki B., *Teoria i praktyka archiwistyki USA*, Warszawa 2018
Online Computer Library Center, http://www.oclc.org/en/home.html (dostęp: 01.07.2017 r.)
Osiecka M., *Kancelaria i archiwum. System kancelaryjny i archiwalny komisji rządowych w Królestwie Polskim w latach 1815–1867*, Warszawa 2015, AGAD, NDAP
Pamiętnik z IV Powszechnego Zjazdu Historyków w Poznaniu. Referaty, Lwów 1925
Pamiętnik z IV Powszechnego Zjazdu Historyków w Poznaniu. Sekcja VI B, t. 2, Lwów 1927
Pańków S., Perzanowski Z., *Nauki pomocnicze historii wraz z archiwistyką i archiwoznawstwem*, Kraków 1957
Pawelec M., *Funkcjonowanie jednolitego wykazu akt w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*, „Archiwista Polski", 2004, nr 3(35), s. 57–64
Pecchiai P., *Manuale pratico per gli archivisti delle pubbliche amministrazioni*, Milano 1911
Perzyna P., *Problem porządkowania terminologii archiwalnej w działalności Instytutu Pamięci Narodowej*, [w:] *W kręgu „teczek". Z badań nad zasobem i funkcjami archiwum Instytutu Pamięci Narodowej*, red. J. Bednarek, P. Perzyna, Łódź–Toruń 2006, s. 29–44
Perzyna P., *Problematyka rozpoznania struktury zasobu i zespołowości akt cywilnych organów bezpieczeństwa oraz ich informatycznego opisu*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej", t. 2, 2009, s. 13–52
Perzyna P., *Problemy terminologiczne wynikające z komputeryzacji archiwów*, [w:] *Komputeryzacja i digitalizacja w archiwach*, red. R. Leśkiewicz, A. Żeglińska, Warszawa 2016, s. 47–69
Perzyna P., *Rozważania terminologiczne w polskiej archiwistyce międzywojennej*, „Archiwista Polski", 1997, nr 4, s. 49–54
Peterman R., *Proces brakowania i niszczenia akt organów bezpieczeństwa państwa w latach 1954–1990 na przykładzie województwa łódzkiego*, [w:] *W kręgu „teczek".*

Z badań nad zasobem i funkcjami archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, red. J. Bednarek, P. Perzyna, Łódź–Toruń 2006, s. 379–391

Piasek W., *„Nowa archiwistyka" – w stronę kulturowej teorii archiwum i archiwaliów*, [w:] *Toruńskie konfrontacje archiwalne,* t. IV, *Nowa archiwistyka – archiwa i archiwistyka w ponowoczesnym kontekście kulturowym*, red. W. Chorążyczewski, W. Pasek, A. Rosa, Toruń 2014, s. 11-24

Piątkowski G., *Komputeryzacja archiwów państwowych – wybrane problemy*, „Teki Archiwalne", t. 8(30), 2004, s. 87–122

Piber A., *Spuścizna archiwalna – jej istota, zawartość, układ, metody porządkowania*, „Archeion", t. 42, 1965, s. 43–62

Pierwsze akty prawne o organizacji polskich archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami z 31 lipca 1918 r. i z 7 lutego 1919 r., oprac. M. Motas, „Archeion", t. 50, 1968, s. 27–40

Płocha J., *Międzynarodowa konferencja ekspertów do opracowania „Słownika terminologii archiwalnej krajów socjalistycznych". (Praga, 6–8 XII 1977)*, „Archeion", t. 68, 1979, s. 324–327

Płuciennik M., *Polska terminologia archiwalna w kontekście historycznym*, „Archeion", t. 111, 2009–2010, s. 66–81

Pohorecki F., *Wydawnictwa kursów archiwalnych*, z. 6, Warszawa 1935

Polskie prawo konstytucyjne, red. D. Górecki, Warszawa 2007

Projekt Interpares: http://www.interpares.org/welcome.cfm (dostęp: 04.07.2016 r.).

Przelaskowski R., *Program prac wewnętrznych w archiwach nowożytnych*, Warszawa 1935, Nakładem Sekcji Archiwalnej Towarzystwa Miłośników Historii, ss. 55; „Archeion", t. 13, 1935, s. 137–146

Przelaskowski R., *Program prac wewnętrznych w archiwach nowożytnych*, Warszawa 1935

Przelaskowski R., *Szkic rozwoju polskiej teorii archiwalnej w okresie międzywojennym*, [w:] *Wieki średnie. Medium Aevum*, Warszawa 1962, s. 323–332

Ptaszycki S., *[Archiwista i archiwariusz]*, „Archeion", t. 4, 1928, s. 44

Ptaszycki S., *Archiwum – Archeion. Uwagi etymologiczno-historyczne*, „Archeion", t. 3, 1928, s. 1–11

Ptaszycki S., *Encyklopedia nauk pomocniczych historii i literatury polskiej*, Lublin 1921

Ptaszycki S., *Słowo wstępne*, „Archeion", t. 1, 1927, s. nlb.

Ptaśnikowa A., *Dwa projekty sumariusza archiwalnego. Koreferat. (Piąta archiwalna konferencja metodyczna)*, „Archeion", t. 44, 1966, s. 129–135

Pudłowski L., *Archiwistyka a zarządzanie dokumentacją. Rola modeli cyklu życia i continuum dokumentacji w postrzeganiu wzajemnych związków*, [w:] *Zatrzymać przeszłość, dogonić przyszłość. Pamiętnik VI Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich, Wrocław 5–7 września 2012 r.*, red. W. Chorążyczewski, K. Stryjkowski, Warszawa 2012, s. 51–78

Pudłowski L., *Luciana Duranti – archiwista w czasach globalizacji*, „Archeion", t. 116, 2015, s. 39–83

Pudłowski L., *WTA – Wielojęzyczna Terminologia Archiwalna*, „Archiwista Polski", 2014, nr 2(74), s. 35–52

Pustuła Z., *Ochrona prawna dokumentacji samorządowych organów i jednostek organizacyjnych samorządu terenowego*, [w:] *Archiwa samorządowe w służbie miesz-*

kańców i administracji publicznej. Referaty II Krajowego Sympozjum Archiwalnego 28–29 września 1999 r., red. J. Poraziński, Z. Pustuła, Warszawa 1999, s. 55–67

Pustuła Z., *Uwagi sceptyczne do rozporządzenia Ministra Kultury z 16 IX 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych (Dz. U. 2002 nr 167, poz. 1375)*, „Archiwista Polski", 2002, nr 4, s. 89–95

Radło M. J., *Wyzwania konkurencyjności. Strategia Lizbońska w poszerzonej Unii Europejskiej*, Warszawa 2003

Radtke I., *Jednolite rzeczowe wykazy akt*, „Archeion", t. 44, 1966, s. 31–49

Radtke I., Pojęcie zespołu w praktyce archiwalnej. (Granice współczesnych zespołów akt), „Archeion", t. 56, 1971, s. 89–109

Radziszewski T., Jabłoński M., *Prawne i techniczne aspekty archiwizacji dokumentów elektronicznych*, Wrocław 2012

Regliński A., *Archiwizacja dokumentacji w jednostkach państwowych i samorządowych (po nowelizacji ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach),* Wrocław 2016

Report on the Meeting of experts on terminological data elements, Infoterm, (TermNet 4–80), Wien 1980

Riabinin J., *Materiały do lubelskiego słownika aktowego*, Lublin 1934

Robótka H., *Archiwa państwowe i reforma biurowości w Polsce międzywojennej*, http://bg.uwb.edu.pl/ekopie/archiwum/k05208_10.doc (dostęp: 10.04.2018 r.)

Robótka H., *Co o wykazach akt wiedzieć należy* (część I), „Archiwista Polski", 2005, nr 1(37), s. 69–82

Robótka H., *Co o wykazach akt wiedzieć należy* (część II), „Archiwista Polski", 2005, nr 2 (38), s. 67–78

Robótka H., *Co o wykazach akt wiedzieć należy* (część III), „Archiwista Polski", 2007, nr 1(45), s. 63–72

Robótka H., *Opracowanie i opis archiwaliów. Podręcznik akademicki*, Toruń 2010

Robótka H., Ryszewski B., Tomczak A., *Archiwistyka*, Warszawa 1989

Robótka H., *Wprowadzenie do archiwistyki*, Toruń 2003

Robótka H., *Współczesna biurowość. Zagadnienia ogólne*, Toruń 2010

Roman W. K., *Pismo a rozwój kultury dokumentacyjnej*, [w:] *Piśmienność pragmatyczna – edytorstwo źródeł historycznych – archiwistyka. Studia ofiarowane Profesorowi Januszowi Tandeckiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin*, red. R. Czaja, K. Kopiński, Toruń 2015, s. 369–386

Roman W. K., *Terminologia archiwalna – ewolucja czy rewolucja?*, [w:] *Toruńskie konfrontacje archiwalne*, t. II, *Teoria archiwalna wczoraj – dziś – jutro*, red. W. Chorążyczewski, A. Rosa, Toruń 2011, s. 203–217

W. K. Roman, *Współczesna kultura dokumentacyjna*, Toruń 2013

Rybarski A., *Sprawozdanie z działalności Archiwów Państwowych. Rok 1937. Na podstawie materiałów dostarczonych przez poszczególne Archiwa Państwowe*, „Archeion", t. 16, 1938–1939, s. 155–216

Rybarski A., *Wydział Archiwów Państwowych w latach 1945–1947*, „Archeion", t. 17, 1948, s. 196–220

Ryszewski B., *Aktualne problemy archiwistyki polskiej*, [w:] *Archiwa polskie wobec wyzwań XXI wieku. Pamiętnik III Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich*, t. I, red. D. Nałęcz, Radom 1997, s. 31–38

Ryszewski B., *Archiwistyka. Przedmiot, zakres, podział (studia nad problemem)*, Warszawa–Poznań 1972

Ryszewski B., *O badaniach i dorobku archiwistyki polskiej z lat 1918–1939,* „Acta Universitatis Nicolai Copernici", Historia XIX, 1984, z. 147, s. 173–203

Ryszewski B., *O niektórych podstawowych pojęciach archiwalnych (kancelaria, registratura, zespół archiwalny, archiwum)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu", Nauki Humanistyczno-Społeczne, z. XXXV, Historia V, Toruń 1969

Ryszewski B., *Problemy i metody badawcze archiwistyki*, Toruń 1985

Ryszewski B., *Problemy komputeryzacji archiwów*, Toruń 1994

Ryszewski B., *Przegląd oraz systematyka pomocy archiwalnych polskich i obcych, opublikowanych w ostatnim ćwierćwieczu*, „Archeion", t. 88, 1990, s. 7–21

Ryszewski B., *Rozwój form kancelaryjnych w Polsce w XIX i XX wieku. Stan badań i postulaty badawcze*, [w:] *Nauki pomocnicze historii na XI Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich w Toruniu*, red. A. Tomczak, Warszawa–Łódź 1976, s. 74–89

Saługa P., *Sposoby wyodrębniania definicji legalnych*, „Państwo i Prawo", 2008, nr 5, s. 76–86

Sante G.W., *Die Archive zwischen Verwaltung und „Wissenschaft*", „Der Archivar", Bd. 7, 1954, s. 1

Sawicka A., *Od terminologii do słownika specjalistycznego, czyli jak skonstruować słownik profesjonalisty*, „Językoznawstwo", 2011, nr 1(5), s. 145–151

Schellenberg T. R., *Akten und Archivwesen in der Gegenwart–Theorie und Praxis,* przekład z ang. Gudrun Bandhof, Archiv. und Wissenschaft. Schriftenreihe der „Archivalischen Zeitschrift", H. 2, Monachium 1960

Schellenberg T.R., *Modern archives. Principles and techniques*, Chicago 1957

Semkowicz W., *Encyklopedia nauk pomocniczych historii,* Kraków 2011

Siemieński J., *Przewodnik po archiwach polskich,* t. 1, *Archiwa dawnej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1933

Siemieński J., *Roztrząsania terminologiczne*, „Archeion", t. 3, 1928, s. 12–22

Siemieński J., *Roztrząsania terminologiczne,* II. *Wykazy*, „Archeion", t. 4, 1928, s. 45–53

Siemieński J., *Roztrząsania terminologiczne,* III. *Skorowidze*, „Archeion", t. 5, 1929, s. 59–64

Siemieński J., *Stan i sprawa archiwów polskich*, „Nauka Polska, jej potrzeby, organizacja i rozwój", t. 10, 1929, s. 499–517

Siewierski K., *Przepisy o przechowywaniu akt w urzędach administracji publicznej. (Komentarz)*, Warszawa 1935

Siewierski K., *Rejestracja spraw i obieg akt w urzędach*, Warszawa 1935.

Skupieński K., *Od archiwariusza do zarządcy dokumentacji. Ewolucja zawodu archiwisty na przestrzeni wieków*, „Archiwista Polski", 2001, nr 3–4, s. 81–91

Smoczyński M., *Współczesny zarządca dokumentacji a zarządzający aktami specjalista-organizator według koncepcji Jana Kociołka*, [w:] *Archiwa – kancelarie – zbiory*, nr 8(10), Toruń 2017, s. 111–128

Stankiewicz W., *Stan i perspektywy rozwoju informacji i dokumentacji naukowej (biblioteki, archiwa, ośrodki informacji, edytorstwo)*, [w:] *II Kongres Nauki Polskiej. Materiały i dokumenty: Warszawa, 26–29 czerwca 1973 r.*, t. 2, cz. 1, Warszawa 1974, s. 492–514

Staszewska H., *Sprawozdanie z konferencji „Zachowanie cyfrowego dziedzictwa archiwalnego", Toruń, 24–25 czerwca 2015 r.*, [w:] *Archiwa – kancelarie – zbiory*, Toruń 2015, nr 6(8), s. 296–304

Stępniak W., *Archiwalia w polskim systemie prawnym ochrony dóbr kultury*, „Archeion", t. 82, 1987, s. 63–76

Stępniak W., *Część zasobu narodowego*, [w:] *Archiwistyka społeczna*, red. K. Ziętal, Warszawa 2014, s. 14–17

Stępniak W., *Czy wiemy, czym jest instytucja Narodowego Zasobu Archiwalnego?*, [w:] *Zatrzymać przeszłość, dogonić przyszłość. Pamiętnik VI Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich, Wrocław, 5–7 września 2012 r.*, red. W. Chorążyczewski, K. Stryjkowski, Warszawa 2013, s. 11–21

Stępniak W., *Klauzule archiwalne Konwencji Wiedeńskiej z 8 IV 1983 r.*, „Archeion", t. 79, 1985, s. 5–38

Stępniak W., *Koncepcja działania na stanowisku Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych i metody jej realizacji*, „Archeion", t. 112, 2011, s. 347–357

Stępniak W., *Sukcesja państw dotycząca archiwaliów*, Warszawa–Łódź 1989

Stępniak W., *Zasada przynależności terytorialnej archiwaliów i jej zastosowanie w stosunkach PRL z RFN i Berlinem Zachodnim*, [w:] *Prawne aspekty stosunków PRL–RFN, wybrane problemy*, red. J. Barcz, Warszawa 1982, s. 44–87

Stosyk S., *Przepisy kancelaryjne dla urzędów administracji publicznej w teorii i praktyce*, Warszawa 1934

Strategia kierunkowa rozwoju informatyzacji Polski do 2013 r. oraz perspektywiczna prognoza transformacji społeczeństwa informacyjnego do r. 2020, Warszawa 2005

Suchodolski W., *Archiwa polskie w obliczu strat poniesionych podczas wojny*, „Przegląd Biblioteczny", t. XV, 1947, z. 1/2, s. 1–11

Suchodolski W., *Potrzeby archiwów państwowych w świetle wniosków, zgłoszonych na Wrocławskiej konferencji dla archiwistów*, „Archeion", t. 18, 1948, s. 46–70.

Szczepaniak A., *Jednolity rzeczowy wykaz akt w Muzeum Narodowym w Warszawie*, „Archiwista Polski", 2004, nr 3(35), s. 75–78

Szpor G., Martyk C., Wojsyk K., *Ustawa o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne. Komentarz*, Warszawa 2015

Szymańska-Pętala J., *Problematyka wykazu akt szkoły wyższej*, „Archeion", t. 89, 1991, s. 79–94

Szymański J., *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2006

Święcicki C. K., *Kultura piśmienna w Polsce średniowiecznej. X–XII wiek*, Warszawa 2010

Tarakanowska M. [rec.] *Archival Terminology. English and french with equivalents in Dutch, German, Italian und Spanish,* München–New York–London–Paris 1984, K. G. Saur, s. 226; „Archeion", t. 86, 1989, s. 152–160

Tarakanowska M., *Międzynarodowa konferencja ekspertów do opracowania „Słownika terminologii archiwalnej krajów socjalistycznych". (Warszawa, 3–5 VI 1975)*, „Archeion", t. 65, 1977, s. 324–327

Tarakanowska M., *Problem brakowania akt w Polsce w świetle przepisów i literatury archiwalnej w latach 1918–1965*, „Archeion", t. 46, 1967, s. 43–55

Tarakanowska M., *Współpraca Polski z państwami socjalistycznymi przy przygotowywaniu „Słownika współczesnej terminologii archiwistycznej"*, „Archeion", t. 75, 1983, s. 203–225

Tieorija i praktika archiwnogo dieła w SSSR, Moskwa 1980

Tomaszczyk J., *Model systemu informacji terminologicznej*, Katowice 2014

Tomaszczyk J., *Strategie terminologiczne, „Zagadnienia Informacji Naukowej"*, 2008, s. 3–12

Tomczak A., *Archiwalna zasada pertynencji terytorialnej a rozmieszczenie zasobu w archiwach polskich*, „Archeion", t. 67, 1979, s. 7–23

Tomczak A., *Archiwistyka i nauki pomocnicze historii na powszechnych zjazdach historyków polskich*, [w:] *Nauki pomocnicze historii na XI Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich w Toruniu*, red. A. Tomczak, Warszawa–Łódź 1976, s. 5–17

Tomczak A., *Archiwistyka polska (1918–1969). Z dziejów kształtowania się dyscypliny naukowej i jej nazwy*, „Rocznik Biblioteki Narodowej", r. 7, 1972, s. 145–148

Tomczak A., *Dotychczasowy dorobek archiwistyki polskiej*, „Studia Historico-Archivistica", Toruń 2002, s. 73–184

Tomczak A., *Główne etapy rozwoju archiwistyki polskiej*, [w:] *Historia i współczesność*, Warszawa 1987, s. 307–323

Tomczak A., *Kancelaria biskupów włocławskich w okresie księgi wpisów (XV–XVIII w.)*, Toruń 1964

Tomczak A., *W sprawie polskiej bibliografii archiwalnej*, „Archeion", t. 45, 1966, s. 161–173

Tomczak A., *Zarys dziejów archiwów polskich*, cz. 1, *Do wybuchu I wojny światowej*, Toruń 1974

Tomczak A., *Zarys dziejów archiwów polskich*, cz. 2, *Od wybuchu I wojny światowej do r. 1978*, Toruń 1982, wyd. 2, popr. i rozszerz.,

Turoń B. [rec.] J. Favier, *Les Archives*, Presses Universitaires de France, Paris 1959, s. 129; „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka", t. 17, 1962, nr 3–4, s. 450–451

Turoń B. [rec.] T.R. Schellenberg*, Akten und Archivwesen in der Gegenwart – Theorie und Praxis*, Monachium 1960, Wydawnictwo Zink, s. XV, 292; „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka", r. 19, 1964, nr 1–4, s. 434

Wajs H., *Archiwa wobec e-rządu i społeczeństwa informacyjnego*, [w:] *Archiwa i archiwiści w dobie społeczeństwa informacyjnego. Pamiętnik IV Powszechnego Zjazdu Archiwów Polskich, Szczecin 12–13 września 2002 r.*, t. 1, red. D. Nałęcz, Toruń 2002, s. 55–64

Wajs H., *Problemy archiwalne z dokumentami elektronicznymi na przykładzie doświadczeń Australii, Ameryki Północnej i Europy*, [w:] *Archiwa polskie wobec wyzwań XXI wieku. Pamiętnik III Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich*, t. I, red. D. Nałęcz, Radom 1997, s. 203–208

Walichnowski T., *Kierunki rozwoju archiwistyki polskiej*, Warszawa–Łódź 1979

Walichnowski T., *Polskie słownictwo archiwalne*, „Archeion", t. 69, 1979, s. 7–20

Walichnowski T., *Z prac nad doskonaleniem prawa archiwalnego w Polsce Ludowej*, „Archeion", t. 68, 1979, s. 7–19

Walichnowski T., *Założenia i koncepcje przyszłych zmian polskiego ustawodawstwa archiwalnego na tle rozwiązań organizacyjno-prawnych służb archiwalnych innych państw*, [w:] *Sześćdziesięciolecie Polskich Archiwów Państwowych. Materiały z sesji,* Łódź 10 XI 1979 r., Warszawa 1981, s. 56–73

Wąsowicz M., *Zebranie naukowe w AGAD w Warszawie w sprawie nowej edycji „Polskiego s*łownika *archiwalnego"*, „Archeion", t. 51, 1969, s. 224–226

Wiśniewska M., *Funkcje archiwów społecznych*, [w:] *Archiwa organizacji pozarządowych w Polsce*, red. T. Czarnota, M. Konstankiewicz, Lublin 2015, s. 63–70

Wnuk M., *Kancelaria współczesna – zarządzanie dokumentacją – Records Management, punkt widzenia archiwisty*, [w:] *Archiwa w nowoczesnym społeczeństwie. Pamiętnik V Zjazdu Archiwistów Polskich, Olsztyn 6–8 września 2007 r.*, red. J. Poraziński, K. Stryjkowski, Warszawa 2008, s. 503–507

Woszczyński B., *Pięćdziesiąt lat pierwszego słownika archiwalnego*, „Archiwista Polski", 2003, nr 4(32), s. 9–13

Woszczyński B., *Sześćdziesiąt lat „Archeionu"*, „Archeion", t. 85, 1989, s. 7–28

Woszczyński B., *Z dziejów „Polskiego słownika archiwalnego",* [w:] *Historia Lux veritatis. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Zdzisławowi Chmielewskiemu z okazji 60. rocznicy urodzin*, Szczecin 2002, s. 63–78

Wronkowska S., Zieliński M., *Problemy i zasady redagowania tekstów prawnych*, Warszawa 1993

Wróbel-Lipowa K., *Zniszczenia i straty polskich archiwów państwowych podczas II wojny światowej i okupacji niemieckiej w Polsce*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska", Sectio F, Historia 4647, vol. XLVI/XLVII,21, 1991/1992, s. 485–497

Wróblewski J., *Zagadnienia teorii wykładni prawa ludowego*, Warszawa 1959

Wykaz norm, oprac. H. Kłodnicka, „Przegląd Biblioteczny", r. 69, 2001, z. 1/2, s. 26–31

Zielińska T., *Archiwalia prywatne. (Pojęcie, zakres gromadzenia, metody opracowania)*, „Archeion", t. 56, 1971, s. 71–78

Zieliński M., *Problemy i zasady redagowania tekstów prawnych*, Warszawa 1993

Zieliński M., *Wykładnia prawa. Zasady. Reguły. Wskazówki*, Warszawa 2002

Zieliński M., *Wyznaczniki reguł wykładni prawa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny", 1998, nr 3–4, s. 1–20

Ziętal K., *Archiwa społeczne w Polsce. Prezentacja i analiza wyników badań*, [w:] *Archiwistyka społeczna. Diagnoza i wyzwania*, Warszawa 2017, s. 14–32

Spis wykresów

Rys. 1. Podział narodowego zasobu archiwalnego 128
Rys. 2. Archiwa państwowe wyodrębnione w ustawie archiwalnej 143
Rys. 3. Nowelizacje ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach 159
Rys. 4. Akty wykonawcze do ustawy archiwalnej o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach . . . 161
Rys. 5. Trójkąt Ogdena-Richardsa: przedmiot – pojęcie – termin – definicja, 1923 r. 209
Rys. 6. Podział pracy nad etapami pracy terminologicznej 255

ISBN 978-83-65681-79-9